

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Бојана Н. Томић

ИМЕНСКЕ РЕЧИ КОЈЕ СЕ ЈАВЉАЈУ
САМО У МНОЖИНИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

БЕОГРАД, 2019

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Bojana N. Tomić

TYPES OF WORDS IN THE SERBIAN
LANGUAGE OCCURRING ONLY IN THE
PLURAL FORM

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2019

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Бояна Н. Томич

СКЛОНЯЕМЫЕ ЧАСТИ РЕЧИ
СЕРБСКОГО ЯЗЫКА
УПОТРЕБЛЯЮЩИЕСЯ ТОЛЬКО ВО
МНОЖЕСТВЕННОМ ЧИСЛЕ

Докторская диссертация

Белград, 2019

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

ДР ВЕСНА ЛОМПАР, ВАНРЕДНИ ПРОФЕСОР, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ,
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ, ментор

ДР РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ, РЕДОВНИ ПРОФЕСОР, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ,
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ, члан комисије

ДР МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ, НАУЧНИ САРАДНИК, ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ
ЈЕЗИК, члан комисије

ДАТУМ ОДБРАНЕ:

ИМЕНСКЕ РЕЧИ КОЈЕ СЕ ЈАВЉАЈУ САМО У МНОЖИНИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

РЕЗИМЕ

Предмет овог истраживања јесу именске речи које се јављају само у множини у српском језику. То су све оне лексеме којима је основни облик множински и које тим обликом означавају и једнину и множину. Будући да им недостаје једна реализација категорије броја, сматрају се за дефективне облике. У литератури се за овакве речи најчешће употребљава термин плуралија тантум (*pluralia tantum*), али се он углавном односи на именице.

Из речникā савременог српског језика (*Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, *Речник српскохрватскога књижевног језика Матице српске*, *Речник српскога језика*, *Обратни речник српскога језика*) ексцерпирани су све лексеме које су обележене квалификатором *мн.* или неком од лексикографских константи којима се упућује на доминантну множинску употребу лексеме (*обично(у) мн.*, *често (у) мн.*, *најчешће (у) мн.* и сл.). Како би се ова категорија речи што потпуније описала, као контролни корпуси послужили су примери из *Електронског корпуса српског језика*, примери са интернета, као и различити речници страних речи. Добијена грађа показала је да именице јесу најдоминантнија врста речи која се јавља у множини, али да се и остале именске речи (придеви, бројеви, заменице) јављају само у множинском облику, додуше, изузетно ретко (*разни*, *остали*; *двоји*, *троји*; *ваши*, *моји*). Такође, анализом грађе је утврђено да се множинске речи могу класификовати у неколико типова:

1. лексеме које се не употребљавају у једнинском облику (права плуралија тантум) (*маказе*, *леђа*, *кола*)
2. лексеме код којих је нека реализација у полисемантичкој структури множинска (било примарна, било секундарна) (*осевине*, *мемоари*)
3. лексеме које се доминантно јављају у множини (*папуча*, *опанак*)
4. лексеме код којих се појединачна значења у полисемантичкој структури јављају доминантно у множини (*ништарија*, *каквоћа*)

5. лексеме код којих се множински облик употребљава у номенклатури и класификацији (*лемури, лијане, Германи*).

У раду је употребљен појмовно-терминолошки апарат традиционалне морфологије, као и актуелних лексичких и семантичких проучавања. Доминанте су аналитичка, синтетичка и дескриптивна метода, а спорадично и компаративна метода. При класификацији грађе, коришћени су различити критеријуми – и граматички, и семантички, и стилски. Добијена грађа је тако подељена на лексичко-семантичке групе како би се показала сва разуђеност множинских речи, што је уједно био хиперординирани критеријум у односу на остале коришћене при анализи. Испоставило се да се најпродуктивнија група лексема које се јављају само у множини односи на сложене предмете (*врата, гусле, панталоне, врсте, кола, конфете, барне, цагрије, бањи, анали*). Осим ове најзаступљеније групе, издвојили су се и називи за делове тела (*леђа, плућа*), болести (*варичеле, скрофуле*), јела (*пихтије, лазање*), припаднике група (*Инди, суботари, скаути, вучари*), а посебно су се истакле лексеме које се везују за појаву сингуларија тангум – апстрактне именице и називи из ономастике (*каквоћа; Дечани*). Указано је и на територијалну раслојеност лексике, па су анализирани покрајинске лексеме и дијалекатизми, а да би се видело да ли је појава множинских речи ограничена на раније фазе у језичком развоју, анализирани су и неологизми у којима се препознаје сема плуралности. Сема плуралности се препознаје и у речима страног порекла, па су у раду обрађене и позајмљенице које имају множински облик (*букагије, мердевине*), с посебним освртом на оне које и у језику даваоцу имају множински облик (*мани, дослари*).

Такође, у раду су испитане лексеме које реализују више значења, односно лексеме чије је једно од значења у полисемантичкој структури множинско; показало се да ове лексеме немају развијену полисемантичку структуру и да неколико лексема које реализују велики број значења припадају самом језгру општег лексикона (*маказе, папуча*).

Творбеном анализом утврђено је да је већина речи код којих се једно од значења реализује као множинско (или доминантно множинско) по свом саставу мотивисана. Међу њима има лексема насталих извођењем, слагањем и комбинованом творбом. Ова анализа довела је до закључка да множинске речи не представљају творбено-семантичку категорију у језику, већ морфолошко-семантичку пошто је велика разуђеност суфикса указала на непостојање творбеног типа.

Будући да се рад заснива на лексикографској грађи, посебна пажња је усмерена на анализу лексикографских поступака у ексцерпираним речницима.

Циљ овог истраживања је да се евидентирају множинске речи у српском језику, да се анализирају и опишу имајући у виду њихове граматичке и семантичке особине, с посебним освртом на лексикографску обраду. Овакав вишеаспектни приступ који подразумева да се множинске речи сагледавају на неколико нивоа (граматичком, творбеном, семантичком, лексиколошком и лексикографском) омогућио је да утврдимо да множинске речи у својој семантичкој структури садрже сему плуралности која се манифестује као партитивност (*клешта, трикирије*), резидуалност (*загребенке, озобине*), збирност (*мекиње, богиње*) и мултипликативност (*многоверци, палачинке*). Издвајање различитих типова множинских речи и утврђивање сема које су у основи плуралности пружили су нам могућност да модификујемо постојеће дефиниције из речника које смо ексцерпирани и приредимо речник множинских речи као додатак овом раду.

Кључне речи: плуралија тантум, множина, множинска реч, плуратив, категорија броја, сема плуралности, бипартитност, збирност, резидуалност, лексикографија

Научна област: лингвистика, србистика

Ужа научна област: морфологија, лексикологија, семантика, лексикографија

TYPES OF WORDS IN THE SERBIAN LANGUAGE OCCURRING ONLY IN THE PLURAL FORM

ABSTRACT

The subject of this research are the types of nouns which only occur in plural form. These are all those lexemes whose fundamental form is plural and as such denotes both the singularity and the plural form of said noun. Since they lack the realisation of a number category, they are considered defective. In literature these words are most commonly referred to as pluralia tantum. From the dictionaries of contemporary Serbian language (Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language and Vernaculars of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language in six volumes published by Matica srpska, Dictionary of the Serbian Language, Reverse Dictionary of the Serbian Language) all lexemes designated with a qualifier mn. or a lexicographic constant which refers to dominant plural use of the lexeme (obično(u) mn., često(u) mn., najčešće(u) mn., and others) were excerpted. In an effort to fully describe this category of words, words from the electronic corpus of the Serbian language, examples from the internet, as well as various foreign words were used to build the corpus group.

The obtained material has shown that nouns are the most dominant type of word that occurs the plural, but other noun-like words (adjectives, numbers, pronouns) do occur in the plural, albeit, extremely rarely (*razni, ostali; dvoji, troji; vaši, moji*). It has been established, through the analysis of the material, that plural words can be classified into several types:

1. Lexemes which are not used in a single form (true pluralia tantum) (*makaze, leđa, kola*).
2. Lexemes in which a certain degree of realisation in polysemantic structure is plural (either primary or secondary) (*osevine, memoari*).
3. Lexemes that predominantly occur in the plural (*papuča, opanak*).

4. Lexemes in which individual meanings in the polysemantic structure appear dominant in the plural (*ništarija, kakvoća*).

5. Lexemes in which the plural form is used in nomenclature and classification (*lemuri, lijane, Germani*).

In this paper a conceptual terminological apparatus of traditional morphology is used, along with that of current lexical and semantic studies. Analytical, synthetic, and descriptive methods were dominant and, sporadically a comparative method was used. While classifying the materials different criteria were used- grammatical, semantic, and stylistic. The resulting material is thus divided into lexical-semantic groups in order to show the dispersal of plural words within all other areas of speech, which was concurrently the extraordinary criterion relative to the others used in the analysis.

It came to light that the most productive group of lexemes which occur only in plural refer to complex objects (*vrata, gusle, pantalone, vrste, kola, konfete, barne, cagrije, banji, anali*). In addition to this most prevalent group, names for body parts (*leđa, pluća*), diseases (*varičele, skrofule*), food dishes (*pihtije, lazanje*), ethnic/religious/organized groups (*Indi, subotari, skauti, vučari*) emerged. Special attention was given to lexemes which are linked to the emergence of singularia tantum- abstract nouns and names from onomastics (*kakvoća, Dečani*).

There was an indication of territorial stratification of lexical groups, so provincial lexemes and dialectisms were analysed. Also, in order to ascertain whether the occurrence of plural words is limited to earlier phases of language development, neologisms in which a plurality is recognised were also analysed. A plural semantic feature is recognised in words of foreign origin, so within this research study, borrowed words with a plural shape are processed (*bukagije, merdevine*), with special attention given to those which have a plural form in the language of origin as well (*mani, doslari*). The work also examines lexemes that realise more meanings, that is, lexemes whose one meaning is plural in its polysemantic structure; it has been shown that these lexemes do not have a developed polysemantic structure and that a few

lexemes that realise a large number of meanings belong to the very core of the general lexicon (*makaze, papuče*).

By analysing word formation it has been determined that words that realise a meaning in the plural (or dominant plural) are by composition motivated. Among those are lexemes created by derivational formation as well as by assembly and by combining. This analysis led to the conclusion that plural words do not represent the formative-semantic category in language, but the morphological-semantic, as there is a great deal of sophistication in the suffix which pointed to a lack of a formative type.

Since the work is based on lexicographic material, special attention is given to lexicographic techniques in excerpted vocabularies. The aim of this research is to document plural words in the Serbian language; to analyse and describe them in light of their grammatical and semantic properties with special emphasis on lexicographic examination. As such this multifaceted approach, which takes into consideration the study of plural words at several levels (grammatical, formative, semantic, lexical, and flexographical) has enabled us to establish that plural words contain a plural semantic feature within their semantic structure which presents as partivity (*klešta, trikirije*), residuality (*zagrebenke, ozobine*), collectiveness (*mekinje, boginje*), and multiplicity (*mnogoverci, palačinke*). By extracting various types of plural words and determining semantic features which are plural in their base we were given the opportunity to modify the existing definitions from the dictionaries the words were extracted from, and to compile a dictionary of plural words as an addition to this work.

Keywords: pluralia tantum, plural, plural word, plurative, number, plurality, bipartite, collectiveness, residuality, lexicography.

Scientific field: Linguistics, Serbian language

Special scientific field: Morphology, lexicology, semantics, lexicography.

Садржај

<u>1. УВОД.....</u>	<u>1</u>
<u>2. ТЕРМИНОЛОШКИ АПАРАТ.....</u>	<u>4</u>
<u>3. ИСТОРИЈАТ ПРОБЛЕМА И ПРЕГЛЕД РАДОВА КОЈИ СЕ ТИЧУ ТЕМЕ</u>	<u>6</u>
<u>4. ДИЈАХРОНИ ПРИСТУП АНАЛИЗИ МНОЖИНСКИХ РЕЧИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ</u>	<u>20</u>
<u>5. КАТЕГОРИЈЕ БРОЈА И БРОЈИВОСТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ</u>	<u>34</u>
5.1. КАТЕГОРИЈА БРОЈА	34
5.2. КАТЕГОРИЈА БРОЈИВОСТИ	51
<u>6. МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА МНОЖИНСКИХ РЕЧИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ</u>	<u>68</u>
6.1. ИМЕНИЦЕ.....	69
ТВОРБЕНА АНАЛИЗА ИМЕНИЦА КОЈЕ СЕ ЈАВЉАЈУ САМО У МНОЖИНИ	75
6.2. ОСТАЛЕ ИМЕНСКЕ РЕЧИ	93
6.2.1. ПРИДЕВИ	93
6.2.2. ЗАМЕНИЦЕ.....	95
6.2.3. БРОЈЕВИ:	96
6.2.4. ПОИМЕНИЧЕНЕ РЕЧИ.....	104
<u>7. ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ПЛУРАЛНИХ РЕЧИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ</u>	<u>108</u>
7.1. МНОЖИНСКЕ РЕЧИ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ЧОВЕКА	116
7.1.1. ИМЕНА НАРОДА	117
7.1.2. ПРИПАДНИЦИ ГРУПА	120
7.1.3. УЧЕСНИЦИ У ОБРЕДИМА И ОБИЧАЈИМА	123
7.2. НАУЧНА ТЕРМИНОЛОГИЈА	128
7.3. ДЕЛОВИ ТЕЛА	141
7.4. БОЛЕСТИ.....	148
7.5. СЛОЖЕНИ ПРЕДМЕТИ	151

7.5.1. НАЗИВИ ЗА ПРЕДМЕТЕ КОЈИ ПРИПАДАЈУ ПОКУЋСТВУ И ОКУЋНИЦИ	152
7.5.2. НАЗИВИ ЗА МУЗИЧКЕ ИНСТРУМЕНТЕ.....	160
7.5.3. НАЗИВИ ЗА ОДЕЋУ И ОБУЋУ	164
7.5.4. НАЗИВИ ЗА НАКИТ	173
7.5.5. НАЗИВИ ЗА ПРЕВОЗНА СРЕДСТВА	174
7.5.6. ПРЕДМЕТИ РАЗЛИЧИТЕ НАМЕНЕ	177
7.5.7. НАЗИВИ ЗА СПОРТСКЕ РЕКВИЗИТЕ.....	178
7.5.8. НАЗИВИ ЗА ОРУЖЈЕ.....	179
7.5.9. НАЗИВИ ЗА НОВАЦ.....	180
7.5.10. НАЗИВИ ЗА РАЗЛИЧИТЕ ЗБИРКЕ ТЕКСТОВА	181
7.6. НАЗИВИ ЈЕЛА	187
7.7. АПСТРАКТНА ЛЕКСИКА	195
7.8. ФОЛКЛОРНА ЛЕКСИКА.....	198
7.8.1. ЛЕКСИКА ТКАЊА.....	198
7.8.2. НАЗИВИ ПРАЗНИКА И ПРОСЛАВА	202
7.8.3. НАЗИВИ ДЕЧИЈИХ ИГАРА (И ИГАРА УОШТЕ)	206
7.8.4. КРАТКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ	209
7.8.5. НАЗИВИ МИТСКИХ БИЋА И ПРАЗНОВЕРИЦЕ	213
7.9. ОНОМАСТИКА.....	216
7.10. ОТПАЦИ, ОСТАЦИ И СИТНИЦЕ	232
<u>8. ПОЗАЈМЉЕНИЦЕ</u>	<u>239</u>
<u>9. ПОКРАЈИНСКА И ДИЈАЛЕКАТСКА ЛЕКСИКА.....</u>	<u>252</u>
<u>10. НЕОЛОГИЗМИ.....</u>	<u>259</u>
<u>11. ПОЛИСЕМИЈА МНОЖИНСКИХ РЕЧИ</u>	<u>263</u>
<u>12. ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ПЛУРАЛНИХ РЕЧИ У ДЕСКРИПТИВНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА</u>	<u>276</u>
<u>13. ЗАКЉУЧАК.....</u>	<u>305</u>
<u>14. БИБЛИОГРАФИЈА</u>	<u>315</u>
<u>15. ИЗВОРИ.....</u>	<u>335</u>

16. РЕЧНИК МНОЖИНСКИХ РЕЧИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ336

А.....	336
Б.....	340
В.....	349
Г.....	356
Д.....	366
Ђ.....	375
Е.....	375
Ж.....	377
З.....	380
И.....	385
Ј.....	389
К.....	392
Л.....	420
Љ.....	429
М.....	430
Н.....	448
Њ.....	461
О.....	461
П.....	474
Р.....	495
С.....	500
Т.....	508
Ђ.....	514
У.....	515
Ф.....	516
Х.....	518
Ц.....	519
Ч.....	522
Џ.....	523
Ш.....	523

БИОГРАФИЈА:.....529

1. Увод

1.1. Предмет овога рада јесу лексеме са непотпуном морфолошком парадигмом броја, и то оне које се употребљавају само у множини. У литератури се као најзаступљенији тип таквих речи наводе именице за које се користи термин *плуралија тантум* (према латинском: *pluralia tantum* – само множине). Код ових речи не постоји симетрија између облика и значења и оне, углавном, упркос множинском облику, означавају како множину тако и једнину.

1.2. Циљ истраживања јесте дескрипција именских речи које се јављају само у множини. Опис ће обухватити морфолошку и лексичко-семантичку анализу ових речи. Осим на именице, неопходно је посебну пажњу обратити на придеве, заменице и бројеве који се јављају само у множини (*разни, обоји* итд.), као и на поименичене облике ових именских речи (*одрасли, твоји* итд.). Морамо напоменути да се припадност лексема групи плуралија тантум може манифестовати и у њиховим секундарним семантичким реализацијама, тако да ће се рад фокусирати и на лексеме код којих множински облик уноси ново значење (козица : *козице*). Такође, један од циљева рада је да се на основу корпуса *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* анализира и оцени лексикографски поступак у дефинисању ових лексема. Описаће се и речи за које би се због неких особености на први поглед рекло да се јављају само у множини (тзв. суплетивне множине типа: *људи, кучићи, мачићи* и сл.), као и оне за које се тек након анализе утврђује да припадају корпусу (*патронимика, скрипта* итд.). Анализираће се и однос домаће и стране лексике (позајмљенице), са освртом на стање у језику даваоцу (*бочкоре, букагије, килоте* и сл.) и посебним акцентом на облике који су у језику даваоцу плуралија тантум, а у српском језику у идентичном облику функционишу као речи код којих се категорија броја регуларно испољава и морфолошки изражава кроз оба члана (*нотес, шортс* и сл.). Такође, анализираћемо и лексеме које, на први поглед, нису у складу са предметом овог рада, а то су лексеме које се *обично, често, најчешће* јављају

у множини (на овај начин се и бележе у речницима). Због своје семантике, али и морфосинтаксичких карактеристика, сматрамо да ове речи треба да буду део корпуса.

Формални граматички облик множине ће управо бити полазиште за нашу анализу – помоћу морфолошког критеријума утврдићемо корпус, а затим га испитати на лексичко-семантичком нивоу.

1.3. Основну грађу за ово истраживање чине лексеме ексцерпирани из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, *Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске*, *Речника српског језика*, *Обратног речника српског језика* (у даљем тексту РСАНУ, РМС, РСЈ, ОР) и као контролни корпуси примери из *Електронског корпуса српског језика* (ЕК) и примери са интернета (Интернет). Такође, за анализу појединачних типова множинских речи какве су нпр. позајмљенице, користили смо допунске корпусе (речнике страних речи и сл.). Дакле, рад се темељи на лексикографски описаном корпусу, допуњеном контролним примерима. Одабир лексикографског корпуса заснован је на томе што се у речницима веома добро види статус лексике. За нас је то посебно важно, јер лексеме које испитујемо имају непотпуну парадигму, те ће се у речницима видети нормативне препоруке, али и евентуална одступања. Ту пре свега мислимо на облик одреднице, где се уочава њен граматички број, напомене и препоруке у оквиру лексикографске дефиниције, као и примере за потврду употребе и значења дате лексеме.

Из ових речника ексцерпирани су све лексеме које у леми садрже ознаку мн., затим лексеме код којих се макар једно од значења у полисемантичкој структури, сублексемско значење, реализује као множинско, а такође и лексеме које су у лексикографској дефиницији маркиране са *често у множини*, *најчешће у множини*, *обично у множини* и сл. Сматрали смо да је неопходно да у истраживање укључимо и лексеме са доминантим множинским обликом и/или значењем зато што је ова квалификација показатељ да се те речи или фреквентније употребљавају у множинском облику или да тек у множинском облику реализују своје пуно значење; у оба случаја завређују пажњу лексикографа.

Од наведених речника, РСАНУ није довршен, што ће резултирати мањим бројем примера на слово *n*- и надаље. С друге стране, разноврсност типова речника и њихове грађе омогућила је да у корпусу имамо примере из различитих временских епоха, средина, примере маркиране неким обележјем (стилским нпр.).

1.4. Тематика коју обрађујемо позната је свим говорницима, што додатно отежава наш посао, јер се на први поглед чини да је и само констатовање проблема у граматицима и приручницима довољно да би се објаснио овај феномен. Говорници су свесни да постоје речи које немају једнину, и то је једина информација коју о овом проблему имају, уз евентуално познавање латинског термина. Упркос томе, именске речи које се јављају само у множини захтевају сложену анализу, будући да је тема комплексна, те ћемо у анализи применити вишеаспектни приступ. Он се огледа у анализама које су у домену више лингвистичких дисциплина, не само у очекиваним морфологији и лексикологији, већ и у ономастици, терминологији па и компаративистици. Осим наведених лингвистичких дисциплина, за разумевање питања категорије броја у језику неопходно је познавање и неких ванлингвистичких, какве су логика, математика, филозофија.

Речи које се јављају само у множини нису особеност српскога језика. Балтички, словенски и фински језици бележе велики број именица плуралија тантум у односу на друге европске језике.

1.5. Да је питање множинских речи актуелно и недовољно изучено у науци о језику, говори нам и чињеница да се у септембру 2015. одржао научни скуп *Lexical plurals* у Белгији, где су се састали водећи проучаваоци ове проблематике из целог света, као што су Аквавива, Корбет и др.

2. Терминолошки апарат

Пре него што започнемо анализу, протумачићемо терминологију коју ћемо у раду употребљавати. Облици **плурални**, **плуралски** и **множински** употребљаваће се синонимно са значењем *који се односи на плурал, множину*. Такође, облици **сингуларни**, **једински** употребљаваће се са значењем *који се односи на сингулар, једину*. Синтагма **плуралија тантум** употребљаваће се у транскрибованом, ћириличком облику и у зависности од тога на који тип множинских речи се односи биће јој придодати квалификатори ради прецизнијег именовања. Будући да није у духу српског језика, нисмо прихватили термин по моделу Вјежбицке (1988: 532) **плуралија углавном** (*pluralia mostly*), који се односи на речи које се обично јављају у множини, тј. доминантно множинске именице, већ ћемо користити термин **плуратив** у том значењу. Њиме се означавају нешто другачији денотати од оних обележених термином плуралија тантум. Сматрамо да је неопходно да се уведе ова терминолошка диференцираност, јер се у литератури синтагма плуралија тантум употребљава да би се означиле именице и то оне које имају само облик множине. Видећемо приликом анализе корпуса да постоји и много прелазних примера, као и друге именске речи, које се не могу означити овом синтагмом без додатних објашњења или пак додатних квалификација.

Синтагма **множинска реч** неће се употребљавати као израз, лингвистички појам који се односи на посебну морфему, чији су значење и функција слични множинском наставку у другим језицима (Драјер 1989: 865), већ са значењем *множинског облика речи о којој се говори*. То је она реч код које је множински облик дистинктивно обележје у односу на одговарајућу реч у облику једине и који носи ново значење.

Сингулатив (исп. Симеон 1969: 374–375; Мељчук 1998: 97) односи се на *појединачни сегмент у мноштву или множини*. За разлику од јединице у сингулару, која је самостална, сингулатив се најчешће односи на оно што се ретко јавља у једини, што може да се издвоји из мноштва или множине, али што често нема значење надређеног, множинског појма (нпр. *шпагета : шпaгeтe*).

Синтагма **степен плуралности** ће се употребљавати као мера блискости множинском значењу. Што је степен плуралности мањи, то је реч о којој говоримо удаљенија од множинског значења и обрнуто. Ова вредност се може квантификовати испитивањем фреквенције и дистрибуције речи која се анализира. **Множинско значење** је значење које реализује множинска реч, док ће се **сема плуралности** односити на компоненту значења која се налази у основи свих множинских речи и која се манифестује помоћу неколико реализација (партитивност, збирност, резидуалност и мултипликативност).

Уколико буде потребно, у раду ће се додатно нагласити специјална значења термина.

3. Историјат проблема и преглед радова који се тичу теме

3.1. Појава да се неке именске речи јављају само у множини веома је специфична због одступања од парадигме и захтева да се такве речи на неки начин истакну или додатно означе у речницима и граматикама. Будући да је у питању особина за коју се сматра да је наслеђена¹ из старијих фаза језичког развоја, претпоставили смо да ће и у најстаријим граматикама и речницима српскога језика бити речи о овом феномену. Стога ћемо представити ове граматике и речнике, тј. оно што је у њима речено о именским речима које се јављају само у множини. Интересује нас да утврдимо да ли су и на који начин аутори обележавали ове речи, које дефиниције су користили (описне, синтагме, термине), као и да видимо које примере су употребљавали.

3.1.1. У првој граматичи српског народног језика, Писменици српскога језика Вука Стефановића Караџића (Вук 1814), у одељку у коме говори о именицама женског рода, Вук наводи које именице не припадају овој групи: „[под] б, Имена, која неимају једнин. броја, него само множест. на а, јесу средњега рода н. п. *врата*², *уста*. и пр.” (Вук 1814: 17), тј. које припадају „[под] 2. Имена, која се кончавају на е и на и, само у множественном броју н. п. *гаће*, *вериге*, *виле*, *рогуље*, *гусле*, *мошти* и пр. такођер и *мати*” (И., 18). У поглављу о броју се не спомињу овакве именице, док се у поглављу о бројевима истиче да се бројне именице у множини понашају као придеви и да се употребљавају не само у средњем, већ и у мушком роду: *двоји рози*; *четвора врата*; *троје виле* (И.: 39). Запажамо да је Вук уочио да долази до мешања облика именица женског рода једнине и средњег рода множине (именице на -а), али и да је изједначио множински и једнински наставак -и код именица женског рода (*мошти* и *мати*).

¹ У поглављу о дијахроном приступу анализи теме бавићемо се и различитим, можемо рећи супротстављеним теоријама о пореклу речи које се јављају само у множини.

² Све примере ћемо наводити курсивом, без обзира на то на који су их начин аутори у цитираним делима обележавали; акценат ћемо преносити уколико је наведен у тексту.

3.1.2. Након Вукове писменице изашло је више граматика и језичких студија. Издвојићемо неке³. У граматичици за црногорску омладину Димитрије Милаковић (1838: 19), у параграфу 23, наводи да српски језик има два броја, али да се неке именице употребљавају само у једнини, док се друге употребљавају само у множини. „Само у множествену броју употребљавају се нека существительна имена, која по већој части означавају предметъ састављеный одъ неколико частій или страна, или скупъ многи еднородны предмета; напр.

Мужкога рода [:] *Духови, Врачи, влашићи, вигови, арнѣви, улози, резанцы, шулѣви, запонцы, изсѣвцы* и т. д.

Имена мѣста [:] *Млетцы, Котари, Баняни, Доляни, Нѣгуши, Карловцы, Дробняцы, Винковцы* и т. д.

Женскога рода [:] *моћи (моци), двери, наочари, груди, прси, десни, поклади, стубе, месоеђе, броянице, ножице, виле, граблѣ, боріе* и т. д.

Имена мѣста [:] *Рудине, Баице, Буронѣ, Пивнице, Кртоле, Цуце* и т. д.” (И.: 19–20).

Среднѣга рода [:] *врата, уста, клѣшита, мѣрила, носила, масла (елеосвещеніе), кола, крста, гвозђа, леђа* и т. д.

Имена мѣста [:] *Корита, Єзера, Рожца, Солила, Кућишита, Црквшита* и т. д. (И., 21).

Након набрајања свих ових примера истиче да се ове именице употребљавају само у множини, те да припадају именицама мушког рода по првој промени уколико се завршавају на -и и -ы (*влашићи, запонцы*), женског рода на -е, -ѣ, -е, -и по трећој промени (*виле, гусле, граблѣ, боріе, наочари, моћи*), и средњег рода на -а (*врата, уста*).

Уочавамо да међу плуралне речи Милаковић сврстава и једну збирну именицу – *боріе*. Претпостављамо да је грешка настала због сличности са примерима типа *грабље*. У оба облика се препознају јотовање и значење множине, што је могло навести аутора на погрешан закључак.

³ Одабир смо вршили на основу (Станкјевич 1984).

За разлику од Вука, Милаковић је посебно издвојио именице које се јављају само у множини, дајући и објашњење због чега је то тако. Ово је уједно и најстарија дефиниција множинских речи у српским граматицама.

3.1.3. Исте године Милован Видаковић у својој Граматици уз пример *људи* (*люди*) објашњава да ова именица нема једнину, а затим даје множинску парадигму (Видаковић 1838: 67).

3.1.4. У Србској граматици или писменици из 1843. године (Поповић 1843) набраја се неколико речи које се употребљавају само у множини: „*Духови, Цвѣти* (*Праздници*); *близанцы, предцы* (*предкови*) и многа мѣста, као *Карловцы, Стеяновцы, Шатринцы* и проча на *цы*, употребљавајоу се само у Множ. Числу” (Поповић 1843: 24). Видимо да је аутор истакао завршетак који повезује са множином (-*цы*), као и да се множински облици јављају у називима места.

3.1.5. Илија Захаријевић је 1847. године објавио Србску граматику (Захаријевић 1847). Њен први део је нешто другачије конципиран од уобичајеног – у форми питања и одговора описује морфолошке карактеристике српског језика. Тако поставља питање: „Коя сушчествителна првогъ склоненія брой единственый немаю?” и на њега одговара: „Единственый брой немаю слѣдујућа сушчествителна првогъ склоненія: *Бабингъ, броянице, богингъ, виле, гайде, гусле, гаће, грабулгъ, клѣшите, маказе, мумаказе, наѣве, покладе, саонице, скуте, талъиге, чакишре, ясле, устне*” (Захаријевић 1847: 8). У вези са другом деклинацијом наводи само да пример *прси* нема једнину (И., 10), док у вези са трећом променом наводи две групе примера: именице мушког рода *Дови, близнацы, Карловцы, Мартинцы, Жабари, Долови*, и именице средњег рода *врата, кола, уста, плећа, леђа, носила* (И., 16).

3.1.6. Јован Балугџић (1850) у граматици намењеној учитељима говорећи о именицама женског рода, у посебном пасусу истиче да „валя деци напоменути она сушчествителна, коя се само у множ. брою скланяю, као: *десни, очи, уши, прси* и т. д.” (Балугџић 1850: 22).

3.1.7. Исте године Коста Цукић у Србској граматици за основне србске школе (Цукић 1850: 21) издваја примедбе које важе за све деклинације; прва од њих је управо у вези са именицама које се јављају само у множини („вишеброју“): „Многа имена немају єдноброя; н. п. *наћве, гаће, гусле, ясле, маше, клђшите, каруце, прси, груди, нрави, гребени, наочари, кола, вешала, уста, врата* и т. д.”.

3.1.8. Петар Нинковић 1857. констатује да „Нђкоя имена имаю само множественъ брой, као: *наћве, виле, грабулђ, и т. д.*” (Нинковић 1857: 19).

3.1.9. Јован Илић у Српској писменици констатује да *леђа, кола, уста и врата* немају једину (Илић 1860: 24), као ни *виле, гаће, гусле, јасле, гајде, бројанице*, које се „мењају само у множини” (И., 25). Као примере за именице које такође немају једину набраја и: *сапи, груди, прси, десни, очи, уши, Цвети, Благовести, власи, протисли, мошти* (И., 27). Уочавамо да је аутор код сваке именичке промене издвојио именице које се не јављају у једнини. Интересантно је да за именицу *власи* превиђа могућност морфолошког изражавања оба броја.

3.1.10. У Малој србској граматици за основне србске школе се у делу где се говори о именицама напомиње да „особне, збирне и мислене именице немаю множине; а гдђкоє особне и обште именице немаю опет єднине, него само множину; на прилику: *Жабари, Неменикуће, Єлакци, Сланци, виле, грабулђ, покладе, леђа, врата, вешала, носила*” (МСГ 1866: 7). Такође, набрајају се примери за именице женског рода, два различита типа промене, које се „мђняю ... само у множини” – *виле, наћве, клђшта, грабулђ, гусле, гайде, тринђ, кучине, мекинђ, броянице, ножице, гаће, чакишире, покладе, талъиге, саонице, маше или машице, ясле или ясли; груди, сапи, прси, десни, двери, нити, наочари, протисли, цвђти, благовђсти* (И., 18). На исти начин су истакнуте и именице средњег рода које имају само множину: *леђа, уста, врата, носила, вешала* (И., 23). Интересантно је да се не спомињу именице мушког рода које се јављају само у множини; касније ћемо видети да се у неким граматикама истиче како је најмањи број именица које се јављају само у множини које су мушког рода.

3.1.11. Владимир Вујић 1867. године у граматичи за гимназије, у поглављу о броју, истиче да „Гдекоје опет особне именице немају једнине, и говоре се само у множини, н. пр. *Карловци, Штитари, Винковци, Жабари, Кучи, Васојевићи, нити, прси, виле, гусле, ножице*, и т. д. (вид. при променама)” (Вујић 1867 13–14). Такође, уз описе именица посебно набраја и примере који немају једнину: *Дуови (Тројице), врачевци, Жабари, Штитари, Кучи, Васојевићи, Карловци, Винковци* и т. д. (И., 19), тј. које се мењају само у множини: *виле, наћве, кљешта, гусле, јасле, грабље, гајде, трине* (и *триње*), *кочије, кучине, мекиње, бабиње, бројанице, ножице (маказе), гаће, чакишере, покладе, таљиге, саонице, маше*, или *машице*, и т. д. (И., 21). Набраја и именице женског рода – „*Груди, сапи, прси, десни, двери, нити, мошти, наочари, протисли, цвети, благовести*, мењају се само у множини” (И., 22). У вези са именицама средњег рода истиче се да *леђа, кола, уста, врата, носила, вешала* немају једнину (И., 26).

3.1.12. Љубомир Стојановић у граматичи за гимназију 1892. године, описујући именице, као посебну тачку издваја податак да постоје именице које немају једнину и које се „говоре само у множини”, а затим набраја примере за све родове: *људи, Духови, влашићи, наочари, Карловци, Сараорци, Млеци, Бањани, Врњци, пилићи, гушчићи, прасићи* итд. (мушки род); *гусле, токе, мекиње, кучине, гаће, виле, ножнице, наћве, јасле; прси, груди, десни*, итд. (женски род); *кљешта, кола, недра, говеда, носила, уста, леђа, гвожђа, врата*, итд. (средњи род) (Стојановић 1892: 22). Интересантна је напомена за именице средњег рода – да „треба добро упамтити да ове именице нису женскога рода и ако имају наставак -а, јер ово није једнина него множина, а само именице средњег рода имају наставак -а у 1. падежу множине, на пр. села, поља, итд.” (И.). У Стојановићевим примерима уочавамо да је и такозвану „суплетивну множину” именица средњег рода које означавају младунце сврстао у именице које се јављају само у множини.

3.1.13. Као што смо видели, у граматикама се феномен речи које се јављају само у множини углавном не објашњава, већ се наводе примери, искључиво уз именице, са обавезном поделом на родове именица. У уџбенику синтаксе Стојан Новаковић 1870. године описујући бројеве истиче да постоје две врсте основних бројева – обични и збирни (двоје, троје, четворо). За збирне каже да су „у једнини средњег рода, а у

множини се могу говорити као придеви (нпр. *двоји*, е, а; *четвори*, е, а; *деветори*, е, а). Они се употребљавају поред речи које имају само множину или које само множином својом чине једно цело (а у то цело иду по две или више истих ствари нпр.: *двоје чаране*) или поред живих твари различитога рода и старости⁴ (Новаковић 1870: 14–15). Новаковић наводи и примере: *двоје виле, троја врата, троја кола, четворе чаране, петоре рукавице, шестори опанци, троји јади*. Шаљите нам *токе тријесторе*. Опет иду *петоре кочије*. (И., 15).

3.1.14. У студији о акцентима Даничић се осврће и на акценат именица које се јављају само у множини, па тако у вези са именицама са краткоузлазним акцентом каже: „Овамо иде и неколико речи које се нај више говоре само у множини: *Бòбани, дѝзлуци, тòзлуци, тòмруци, у̀роци*, и т. д.” (Даничић 1925: 28). Такође, у вези са именицама које имају краткосилазни акценат на првом слогу, истиче да „овамо иду и оваке речи, које се понајвише говоре само у множини: *вл̑ишићи, гљишићи, ј̑рићи, кòзлићи, кљчићи, м̑чићи, Ср̑чићи, т̑рлуци*” (И., 32). Овде индиректно видимо да је и Даничић, слично Новаковићу, такозвану „суплетивну множину” означио као облике који се „понајвише говоре само у множини”. Такође, примере *вр̑анци, д̑т̑нци, ѝс̑вци, òв̑љци, òп̑љци, òч̑нци, у̑ст̑вци* обележава као речи „које се највише говоре само у множини” (И., 41), док речи *пеленгљри* и *периши̑ани* назива „речи за множину” (И., 47). Као што видимо, примери које Даничић наводи су другачији од осталих које смо до сада имали; његова студија се тиче акцента, те су примери у складу са различитим акценатским типовима и множински облик и значење су им у другом плану.

3.1.15. Даничић у својој дијахронијској студији *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека* (Даничић 1874: 65) за именице *гусли* и *јасли* наводи да су „само у множини у обичају”. Наводи и да се јављају и са основом на -а женског рода (*гусле* и *јасле*), као и да постоји и пример средњег рода – *јасла* (И.).

3.1.16. Томо Маретић се осврће и на синтаксичку функцију множинских речи (Маретић 1899). Он уочава да се у неким случајевима уместо једнине „*koju ište misao*”

⁴ Слично тумачење наводи и Даничић (1850: 29).

употребљава множина у примерима који се односе на конкретне предмете или апстрактне ствари (И., 448). Примери које наводи подсећају на обрнуту синегдоху (*totum pro parte*) – *зла времена, стара времена, новија времена* итд. односе се на једно време; употребом множине наведени облици постају експресивнији, чини се да тврдње добијају већу веродостојност, јер множински облик имплицира трајање, понављање, величину. Такође, Маретић наводи да се користе множински облици етника за назив земље у којој тај народ живи: *Уџри* (И., 450). Посебно поглавље посветио је и именицама које се „говоре само у множини”. Ову појаву тумачи као последицу тога „што су предмети, које оне значе, састављени од два или више дијелова или што је у њима врло много честица. Такове су *bòginje* или *òspice, brojànice, dìple, dũhovi* (јер трају три дана), *gǎće* [...], *grũdi, gũsle, hlǎće, jǎsle, klijěšta, kòla* (управо: тоčkovi, од: kolo, т. ј. точак), *kũćine, léða, ljěstve, mèkinje, měsojeđe* (јер трају неколико дана), *nǎočāri, nòsila, nòvine, òpĩlji, plěći, pòmije, pònude, rezānci, staròputine, trgānci, ústa* (јер се misli sve, што је у њима), *vũle, vjěšala, vràta* (iznajprije valjada se govorilo samo za dvokrilna) и т. д. Ovamo ide неколико riječi ženskoga roda s nastavkom ina, a složenijeh s prijedlogom o: *òcjedine, ògrizine, òklepine, oklizotine, òkresine, òljustine, òmućine, òtražbine, òtrebine*; gdje које су овакe именice сложене и s другим prijedlogom: *ìstresine, pròlizine, uvràtine*” (И., 450–451). Као што видимо, за наведене примере Маретић пружа тумачење због чега се јављају у множини; с друге стране, наводи и примере за које „није јасно, за што се говоре само у множини: *dr̕htalice, nǎcve, pògrijevci, pòhode, p̕vine, ùroci, zārānci* и др.” (И., 451). Такође, набраја и називе за болести које се јављају само у множини: *pòdušnice, prínosi, prídori, pròbādi, pròt̕sli, šũljevi, tr̕tovi, úlozi*, као и примере који се са истим значењем користе и у једнини и у множини: *blǎgovijesti* и *blǎgovijest, dròmbulje* и *dròmbulja, mòždāni* и *mòzak, nòvci* и *nòvac, pòvrāti* и *pòvrāt, tlě⁵* и *tlò* (И.). Занимљиво је и тумачење неких позајмљеница, па тако пример *Mlèci* повезује са множинским латинским *Venetiae, kàruce* према

⁵ Данас сматрамо да је облик *тле* средњи род једнине (РМС, РСЈ); с друге стране, бележи се множински облик женског рода *тл̕и* (РМС). Вук у Српском рјечнику (ВР) бележи одреднице *тле* и *тл̕и* као множинске именице женског рода. Дегтјарјов је такође наводи као множински облик, правећи паралелу са другим словенским и индоевропским језицима (Дегтјарјов 1982: 70).

италијанском *carrozza* и *intòvi*⁶ према мађарском *hintó* су добиле множински облик јер су се приклониле лексичко-семантичкој групи *кола*, док су се лексеми *nôžice* приклониле *škàre* према немачком Scheere⁷ и турске *màkaze* (И.). Маретић, као и његови претходници, говори и о парадигми именица које имају само множину па тако објашњава да *gùsle* и *jàsle* имају промену као *žèna* (И., 174), и да се именице *p̀rsi* и *plèći* јављају и у облику средњег рода *p̀rsa* и *plèća*, али да постоји и једнински облик *plèc* у пренесеном значењу (И.).

Издвојићемо и Маретићево тумачење именица које се обично јављају у множини, за које каже да „do duše imaju jedninu, ali tek u množini čine osobiti cjelinu, na pr. odmah mi da *jedne opanke* ... tako bi bilo i: *jedne čarape, jedna rebra, jedni jadi, jedni svatovi*” (Маретић 1899: 220). У поглављу о бројевима он напомиње да се облик један јавља и у множини као *једни* и „uz riječi koje se govore samo u množini, na pr. *jedne vile, jedne gaće, jedna kola, jedna vrata*” (И.); слично томе, и облици двоји, троји, четвори, петори и шестори „govore [se] samo u množini” (И., 226).

Уочавамо да је Маретић први који се детаљније бавио проблематиком множинских облика именских речи.

3.1.17. Белић у Историји српског језика (Белић 1999: 215–216) наводи да се множина јавља као једини број код оних појава, предмета и сл. који се јављају увек у више јединки, у више махова или више места: болести код којих је множина са различитих страна оправдана (*бòдгиње, òспнице, прòбāди, прòтїсли, трўтови, ўлози* и сл.); празници који трају више дана или су посвећени већем броју лица (*Млāдèнци, Дўхови, Мèсојеђе*); предмети названи у целини, а састављени из множине засебних предмета (*нòвине, пòнуде*); маса у којој се распознају делићи, комади (*кўчине, мèкиње, òпїљци, пòмије, резāнци, òцедине, òгризине, дрхталнице (питује), пòгрèвци* и сл.); примери настали на основу логичке употребе плурала у прво време а којима се данас не види разлог множине (*пòходе, п̀рвине, ўроци, зàрāнци*); именице састављене из два дела (које

⁶ Маретић истиче да је ова реч обичнија у једнини (И., 451). О адаптацији броја код речи страног порекла говорићемо у поглављу о позајмљеницама.

⁷ У немачком једнина.

су могле имати стару двојину која је добила значење множине) које значе делове тела (у́ста, ле́ђа, плѣ́ћи, грѹ́ди), предмете од два дела (на̀оча̀ри, но̀сила, ве́шала, ко̀ла, ди́пле, га̀ће); стране речи (Млѐци). Видимо да Белић понавља оно што је Маретић рекао, с том разликом што он тумачи поделу множинских именица, тј. разлоге због којих ове именице имају множински облик.

3.1.18. У граматичи Михаила Стевановића (1975) први пут се сусрећемо са синтагмом *плуралија тантум*⁸ у домаћим граматикама: „Има и именица што се употребљавају само у облику множине, и зато се зову плуралија тантум. То су именице које означавају (или су бар некад означавале) поједине предмете састављене од више делова, од више честица или појаве које се изражавају на више места или у више махова. а) С тим обликом срећемо велики број места, како ћемо то видети из ове неколике наредне реченице: *Карловци су били први центар просвете и културног живота међу Србима северно од Саве и Дунава. Страгари, Наталинци, Врдоци и Пјарци су називи познатих места у Србији, Шаранци једно црногорско племе поред Таре, Пљевља највећа варош у северозападном Санџаку, а Кривошије су брдовита висораван изнад Рисанског залива.* б) Као наведене врло се често употребљавају и именице: *на̀оча̀ри, нога̀ри*⁹, *грѹ́ди, Карловци, Ко̀ла̀ри, о̀пи́љци, реза̀нци, ле́ђа, п̀рса, нѐдра, ко̀ла, вра̀та, но̀вине, гу̀сле, ја̀сле, то̀ке, ку̀чине, мѐкиње, пѝхтије, стру̀готине, дѐсни, прѣ̀ба̀ди; бо̀гиње, о̀спице, п̀нуде* итд. Именица *на̀оча̀ри* означава предмет од два стакла на два ока; *ви́ле* имају више рогљева, *ко̀ла* више точкова; *грѹ́ди, п̀рси* и *ле́ђа* имају по два дела, *о̀спице*, као и *бо̀гиње*, јесу болест која се појављује у безброј пега итд. Истина, у сваког предмета што га означавају именице ове врсте не морају бити уочљиви делови, односно честице из којих је он састављен. Нису, нпр., уочљиви у предмету што се означава именицом *на̀ће*. Исто тако и у *вра̀та* једне врсте – у једнокрилних врата делови нису уочљиви, а потпуно је

⁸ На интернету је могуће пронаћи латинске граматике из XVI века у којима се употребљава ова синтаagma, нпр.: *Grammaticae Institutiones Iacobi Henrichman Sindelfingensis Castigatae Denuo Atque Dilingenter Elaboratae: Ars condendorum carminum Henrici Bebelij lustingensis poetae Laureati Syllabarum quantitates Racemationes & exquisitiores observationes eiusdem: Exhortatio Iacobi Henrichmanni ad literarum studiosos* из 1511. године.

⁹ Акценат пренет из текста.

разумљиво што се двокрилна и вишекрилна врата означавају једном именицом ове врсте.

Било да значе предмете у којих су још увек делови уочљиви, било да означавају болести које се појављују на више места, или с времена на време, или што слично – оне увек значе предмет, односно појаву као јединку, али се и поред тога све речи које се с њима слажу употребљавају искључиво у облицима множине: *цр̂ни̂* (и *цр̂нѣ̂*) *на̂оч̂ари̂*, *јѣд̂ни̂ ног̂ари̂*, *г̂бр̂њѣ̂ дѣ̂сни̂*, *н̂д̂в̂а̂ к̂д̂ла̂*, *вѣ̂лик̂а̂ вр̂ата̂*, *ј̂џ̂тро̂ш̂њѣ̂ н̂д̂вине̂*, *м̂а̂лѣ̂ б̂д̂гине̂*, *св̂а̂ко̂ј̂а̂кѣ̂ н̂д̂нуде̂*” (Стевановић 1975: 186–187).

Уочавамо да, као и Белић пре њега, Стевановић тумачи због чега се наведене именице јављају само у множинском облику.

3.1.19. У граматичи српскохрватског језика за странце Павица Мразовић и Зора Вукадиновић (Мразовић–Вукадиновић 1990) такође употребљавају синтагму плуралија тантум, додуше у латинској варијанти *pluralia tantum*: „Samo množinu imaju – (*pluralia tantum*) [:] [a] već ranije pomenuta imenica *lĵudi* koja služi kao supletivna množina imenice *č̂ovek*...; [b] neke imenice koje označavaju praznike: *D̂uhovi*, *Ẑadušnice*; [c] imena nekih geografskih naziva: *K̂arlovĉi*, *Vr̂eoci*, *Pl̂ěvlja*, *Álpi*. Imenice koje označavaju (ili su nekad označavale) pojedine predmete sastavljene od dva ili više delova, čestica ili pojave koje se ostvaruju na više mesta. Ove imenice se javljaju, najčešće, ili: 1. u množini ženskog roda, npr.: *(te) gr̂ūdi*, *(te) m̂akaze*, *(te) nâočari*, *(te) m̂ekinje*, *(te) n̂d̂vine*, *(te) str̂ugotine*, *(te) b̂oginje*, *(te) đ̂spice*, *(te) p̂d̂nude* itd. 2. u množini srednjeg roda, npr.: *(ta) k̂ōla*, *(ta) l̂ěđa*, *(ta) ũsta* itd. Ređe se javljaju u množini muškog roda, npr.: *(ti) pr̂ōb̂adi*.

Ove imenice množinom obeležavaju jedan pojam, odnosno jednu pojavu, ali se za isticanje toga da je reč o jednom predmetu može upotrebiti determinativ jedan koji se u tom slučaju javlja u odgovarajućem obliku množine, npr.: Pl f *ĵedne m̂akaze*, *ĵedne nâočari*, *ĵedne pantalóne*; Pl n *ĵedna k̂ōla*, *ĵedna ũsta*, *ĵedna vr̂ata*. Ukoliko se želi naznačiti da je reč o više predmeta koji se ovom imenicom označavaju, koriste se razni kvantifikatori, npr.: *tr̂ōja k̂ōlā*, *mn̂d̂go m̂ak̂aẑā*, *n̂k̂oliko vr̂at̂ā* itd.” (Мразовић–Вукадиновић 1990: 198).

3.1.20. У школској граматичи Љубомира Поповића и Живојина Станојчића такође је употребљена латинска синтагма *pluralia tantum* за именице које се јављају само у множини: „Неке именице (*pluralia tantum*) облицима множине означавају појединачне предмете састављене од најмање два дела: *уста, врата, богиње, осне, Ратари, Страгари, Вреоци, наочари, виле, недра, Карловци*. На пример, *богиње* су име једне болести, карактеристичне по *множини* пликова по телу, *Карловци* су име једног града добијено по *множини* становника. *Вреоци* су име једног насеља добијено по множини извора воде (*врелаца*)” (Станојчић–Поповић 2002: 80).

У новијем издању ове граматике наведени су примери *Вреоци* = „једно насељено место на земљишту са *много* *врелаца*, извора воде”, *наочари* = „оптичко средство са *два* стакла за побољшање способности очију”. Такође, наглашава се да се „ове именице одвајају као скупина само по формалном неподударењу (множинског) облика са (јединским) значењем, а могу припадати свим наведеним значењским скупинама” (Станојчић–Поповић 2014: 82).

3.1.21. Станојчић у својој граматичи о именицама које припадају групи плуралија тантум каже следеће: „Именице типа *pluralia tantum* јесу оне именице које својим множинским обликом означавају појединачне предмете, чија је карактеристика да су састављени од двају или више делова, који се схватају као целина тим именицама означеног појма, на пример: *уста, врата, богиње, осне; Ратари, Вреоци, наочари, виле, недра, Сремски Карловци, Беране*. Њихова најважнија особина је то што обликом множине означавају један целовит појам, на пример појам једног насеља које је добило име по множини појмова: *Вреоци* = „једно насељено место на земљишту са *много* *врелаца*, извора воде”, или означавају појам једног предмета у којем се уобличавају бар два дела: *наочари* = „оптичко средство са *два* стакла за побољшање способности очију” итд. Те се именице одвајају као скупина само по формалном неподударењу (множинског) облика са (јединским) значењем, а могу припадати свим наведеним значењским скупинама” (Станојчић 2010: 121).

3.1.22. У најновијој граматици српског језика, Нормативној граматици, наводи се да су именице *pluralia tantum* функционално неутралне према опозицији једнина/множина и да својим множинским обликом могу означавати како један, тако и више предмета (једне санке и све санке), што се контекстуално разрешава у конкретном примеру. Такође се даје и семантичка класификација на именице које означавају предмете од два дела (*маказе*), градивност (*мекиње*), властите именице, називе места (*Пале*), планинске ланце (*Алти*), посебно схваћене дане, а понекад и обичаје у вези с њима (*покладе*), разне предмете, углавном алатке (*виле*), разне друге појмове (*анали*, *мемоари*) (Пипер–Клајн 2013: 58). Будући да је у питању нормативна грамика, веома су корисне нормативистичке напомене у вези са овим именицама које се махом тичу парадигме проблематичних топонима: *Беране* – у Беранама, *Делфи* – из Делфа – у Делфима, *Кремна* – из Кремана – у Кремнима. Истиче се и да су називи Гњилане¹⁰ и Ужице једнински, за разлику од именице *Пљевља*¹¹, која је множинска. Од општих именице скреће се пажња на *анале*, јер се погрешно јављају и у једнини (И.). О именицама које се јављају само у множини говори се и у одељцима о деklinацијама. Истиче се да мањи број именица нема промену у броју те се употребљава само у множини нпр. *врата* (И., 63). У делу о првој деklinацији набрајају се именице *врата*, *кола*, *леђа*, *прса*, *скрипта* и *уста*, за које такође стоји да припадају групи *pluralia tantum*; посебно се истиче да се именица *скрипта* не употребљава као облик једнине, а наводи се и пример *Известија*, руских новина, које су такође средњи род множине (И., 81). И за именице друге деklinације наводе се примери: *Беране*, *бермуде*, *боксернице*, *букагије*, *гаће*, *гаћице*, *виле*, *грабуље*, *димије*, *кладе*, *кврге*, *лисице*, *покладе*, *мекиње*, *новине*, *наочаре*, *маказе*, *папагајке*, *панталоне*, *Столице*, *танге*, *фармерке*, *чакишире*, *хулахопке*, *Удине*, *ферије* и др. (И., 85). У напоменама се тумаче значења именица *кладе* и *кврге* (справе за мучење), *лисице* (полицијски метални механизам за везивање руку), будући да су говорницима познати и једнински облици ових именица, али са другим значењем.

¹⁰ У првом броју часописа Наш језик, у рубрици Наша пошта, било је питање да ли је правилно рећи Гњилани или Гњилане. Одговор је да је -е наставак за множину у дијалекту и те да је правилније Гњилани (Наша пошта 1933: 252–253).

¹¹ Због своје фонетске структуре, ова именица се јавља у више дисимилованих варијанти, тако да се истиче да облици Плевље, Плевља нису исправни (Пипер–Клајн 2013: 58).

Истиче се и да се именица *наочаре* јавља и у облику *наочари*, који припада трећој деklinацији (И.). У вези са именицама треће деklinације само се наводе примери *зруди* и *наочари*, уз констатацију да се облик *наочаре* чешће употребљава (И., 91).

3.2. Овај преглед граматика и граматичких студија показује нам да се питању речи које се јављају само у множини није придавао велики значај. Најчешће су спомињане у поглављима о именицама и броју, где су навођени и примери уз сва три именичка рода. У проблематику семантике ових именица се ретко улазило; циљ аутор̄а је најчешће да се наведу примери ових именица, док се у школским приручницима уочава и методички приступ у виду напомена ђацима да направе разлику између јединских и множинских облика са истим завршетком. Слична ситуација се запажа и у нормативној граматици, где се истиче дефектни карактер парадигме ових речи.

Из наведених цитата можемо закључити да су аутори прихватили Белићеве, тј. Маретићеве закључке и да се примери којима се илуструју подтипови понављају. Такође, уочавамо и неке произвољне тврдње каква је да су именице плуралија тантум ретко у мушком роду¹² (видећемо да именица мушког рода има два пута више него именица средњег рода), као и неоправдана тумачења мотивисаности топонима, о чему ће више бити речи у поглављу о ономастици.

За све наведене граматике и приручнике је заједничко да говоре о овом феномену у вези са именицама, док се о специјалним облицима бројева говори у неколико. Преостале именске речи се не посматрају из перспективе ове појаве.

Као специфичност ћемо споменути податак да се синтагма плуралија тантум јавља у новије доба. Она се у литератури односи на именице, што можемо претпоставити да има везе са стањем у граматицама. Појава да се нека реч јавља само у једном виду категорије броја везује се искључиво за именице, тако да се и нова термилошка синтагма односи само на њих. Будући да у нашем корпусу постоји одређени број именских неименичких речи, сматрамо да би термином плуралија тантум

¹² Исп. Мразовић–Вукадиновић 1990: 198.

требало означити и њих, уколико се у њиховим значењима уочава сема плуралности карактеристична за речи које се јављају само у множини.

3.3. У приказаној литератури наведено је 236 множинских речи у 617 примера; највише пута је употребљена лексема *врата* (чак двадесет два), затим *виле*, *наочари*¹³, *кола*, *уста*, *леђа*, *груди*, *гусле* итд. С једне стране, ови нам подаци могу помоћи у формирању базе прототипичних плуралних речу у српском језику, ако претпоставимо да се најчешће јављају, јер су најпознатије и најближе говорницима; с друге стране, могу нам бити и показатељ да су аутори и приређивачи наведене литературе користили примере својих претходника. Даља анализа корпуса показаће нам која је од ове две тврдње исправна.

¹³ Према подацима Братољуба Клаића, ова именица је плуралија тантум чак у девет језика (Клаић 1956: 17).

4. Дијахрони приступ анализи множинских речи у српском језику

4.1. Појава да се нека реч јавља само у множинском облику није ексклузивна особина српског језика. Не само да велики број савремених језика у свом морфолошком систему познаје ову појаву, већ се она испољава и у ранијим фазама развоја ових језика¹⁴. Неки проучаваоци сматрају да она представља наслеђено стање из старијих фаза развоја језика, праиндоевропске и, у случају словенских језика, прасловенске епохе, односно да се може довести у везу са некадашњом категоријом двојине. Стога ћемо обратити пажњу и на стање у наведеним епохама. Иако је тема нашег истраживања везана за савремени језик, сматрамо да је важно да прикажемо историјски развој облика речи које се јављају само у множини, пре свега именица плуралија тантум. Дијахрони приступ некој теми значајан је јер нам омогућава да испитамо неке „универзалне лингвистичке категорије које су карактеристичне за дубинске структуре језика” (Гамкрелидзе–Иванов 1995: vii). У нашем случају, у питању су особености категорије броја. С тим у вези истаћи ћемо као веома важне студију *О двојини у словенским језицима* Александра Белића (2000) и радове Дегтјарјова (1982) и Маројевића (1984), који се баве пореклом именица плуралија тантум.

Навешћемо и резултате студије о циркумбалтичким језицима, у којој се између осталог анализира и феномен речи које имају само множину (Дал–Коптјевскаја-Там 2001). На основу међујезичких контаката у оквиру једне језичке породице, аутори тврде да је праиндоевропски језик (односно његове најмлађе фазе) имао велики број плуралија и дуалија тантум, док са друге стране угро-фински језици имају много мање развијену категорију множине, што се може видети и у томе што се у неким језицима ове групе чак ни парни органи не означавају множином, већ једнином (Дал–Коптјевскаја-Там 2001: 631–632). Они такође наводе и две особине именица плуралија тантум. Једна је динамичност, која се огледа у томе што се њихова конкретна дистрибуција мења дијахроно, а што се може потврдити у различитим еквивалентима у оквиру исте језичке

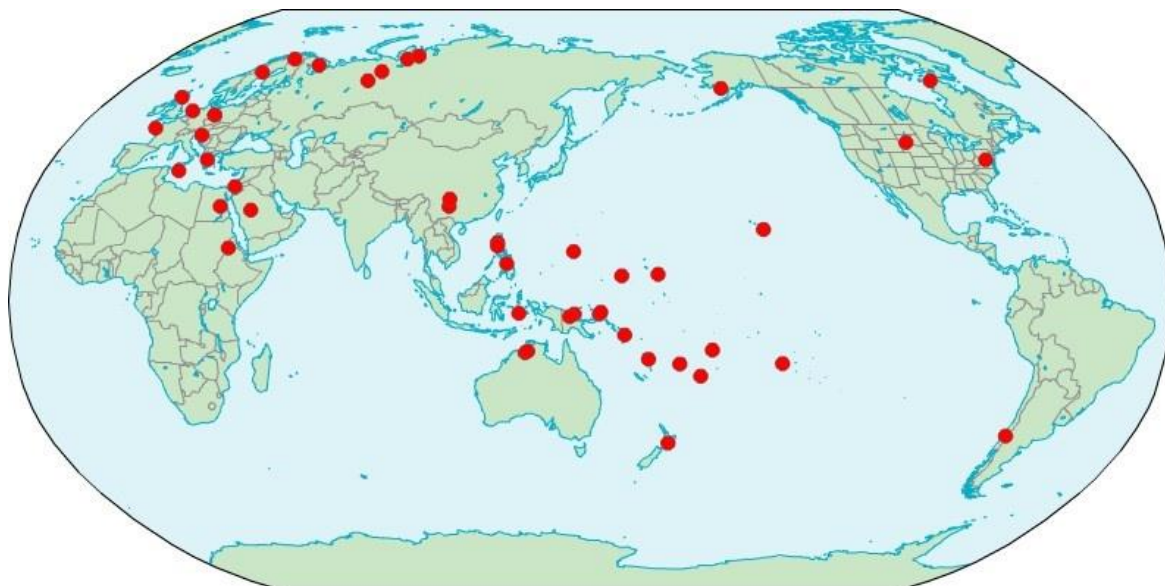
¹⁴ Ово не значи да сви језици имају плуралију тантум у својим системима; татарски нпр. не познаје ову појаву (Мељчук 1998: 11).

породице, нпр. *дверь* и *двери* у руском и српском. Друга особина је експресивност, која се огледа у постојању заједничких експресивних семантичких категорија, каква је нпр. лексичко-семантичка група именица које значе остатке, отпатке (И., 633), о чему ће више бити говора у поглављу о лексичко-семантичкој анализи плуралних речи. Аутори сматрају да дијахрони развој феномена плуралија тантум, открива природу саме појаве.

4.2. Као што је познато, савремени српски језик има два граматичка броја – једнину и множину. У свом развоју имао је и трећи број, двојину. Ова језичка категорија тумачена је не само из лингвистичке перспективе, већ и из филозофске. Пишући о природи дуала Хумболт (1988) истиче да се обично сматра да се та категорија односила на означавање два предмета или појаве, наспрам једног појединачног и групе више предмета, што је узроковало да човек уочи истицање двојине и у подели на два пола, а даље и на уочавање парних предмета и појава. Такође, емпиријским опажањем света двојност се даље могла препознати и у опозицијама дан–ноћ, земља–небо, копно–вода итд. (Хумболт 1988: 64). Хумболт истиче да у корену свега лежи изворна дихотомија и да се мишљење своди на такве дихотомије (став и противстав, постављање и укидање, бивство и небивство, ја и свет) (И.). Гледано из ове перспективе двојина није једноставна опозиција према једном и мноштву, већ је у питању знатно комплекснији проблем. Категорија двојине је веома стара, али опет млађа од једнине и множине (исп. Гринбергова универзалија 34). Такође се јавила у праиндоевропском периоду, као последица потребе да се језичким средствима означе ствари које постоје само у пару (називи за очи и уши нпр.; исп. Малори–Адамс 2008: 56; Бикс 2011: 185). За разлику од једнине и множине, никада није имала целу парадигму, и иако се последња јавила у језичком развоју, убрзо је и нестала, што не значи да није оставила траг у другим језичким категоријама¹⁵. Поред тога што се употребљавала да означи два елемента, употребљавала се и као тзв. елиптични дуал, када се реч у дуалу односила и на неку другу, подразумевану (путем асоцијације), која се у том тренутку не именује (нпр. у санскриту реч *Mitrá* односи се на Митру и Варуну) (Клаксон 2007: 101). Упркос томе

¹⁵ Јесперсен схвата губитак двојине као прогресивну особину једног језика (Јесперсен 1992: 206).

што већина језика данас нема категорију двојине у свом систему, у неколико десетина језика се и даље употребљава, у већини случајева са ограничењима.

Слика 1: Мапа језика са дуалом¹⁶

Ипак, наведене дихотомије нису се јављале обавезно у дуалу. У старогрчком и санскриту се парни делови тела¹⁷ јављају и у двојини и у плуралу (Клаксон 2007: 101). Претпоставља се да су у праиндоевропском овакви називи чешће имали облик двојине него једнине (Малори–Адамс 2008: 201). Чак и данас се неки од парних назива органа чешће употребљавају у множинском облику, што нам показују резултати истраживања фреквенције облика *eye–eyes*, *ear–ears*, *arm–arms* у енглеском језику (И., 200–201). Дакле, уочавамо да постоји тенденција у индоевропским језицима да се језички, на одређен начин, обележе предмети, појаве и сл. који се јављају у пару. Исто важи и за првобитни облик именице *двери*. Праиндоевропско **d^hur-* се реконструираше на основу значења које

¹⁶ Према Thomas Wier, доступно на <https://www.quora.com/Are-there-languages-other-than-Sanskrit-which-in-addition-to-the-singular-and-plural-have-a-dual-number>

¹⁷ Истаћи ћемо и пример из тохарског језика, у коме је постојао посебан облик за исказивање природног пара, тзв. парал (Фортсон 2004: 357).

континуанти имају у санскриту, латинском и пруском, који су често у облику дуала или плурала (Гамкрелидзе–Иванов 1995: 647). Већина индоевропских језика бележи ову реч у дуалу или плуралу, претпоставља се због тога што је денотат на који се односе долазио у пару (Фортсон 2004: 37).

4.3. Двојина као лингвистичка категорија интересовала је многобројне проучаваоце. Истаћи ћемо нека од најважнијих истраживања.

4.3.1. Према Хумболту постоје три типа дуала: дуал који се везује за заменице *ја* и *ти* или у неким случајевима *ми*; дуал који се везује за појаву предмета који се јављају удвоје (*очи, уши, двоструки удови тела, сазвезђа* итд.), и трећи тип који се везује за општи појам двојства (Хумболт 1988: 57–58).

4.3.2. Белић у својој студији покушава да „осветли питања о чувању и губљењу двојине у словенским језицима” (Белић 2000: 277) и с тим у вези истиче да се „у свима словенским језицима прво изменило значење двојине, па су се тек доцније почели губити или за нове службе употребљавати стари двојински облици” (И.). Друга чињеница коју истиче је у вези са употребом двојине, а то је да постоје две основне категорије: слободна двојина и двојина уз број два (везана двојина). Ове категорије се у већини словенских језика трансформишу, и то тако да се слободна двојина модификује и губи значење двојине; таква ситуација се преноси и на везану двојину, што значи да се у српско(хрватско)м, руском, пољском и чешком двојина као синтаксичка конструкција губи (И., 277–278).

Увидом у праиндоевропску епоху, на примерима из санскрита, Белић уочава наведене категорије дуала – слободну двојину, која се јавља код предмета бипартидне структуре, и везану, која се јавља уз бројеве „два” и „оба” (И., 279). Код именица у слободном дуалу целина је састављена од два дела, који се посматрају као несамостални, тј. као да не постоје одвојено од целине. Перцепција оваквих предмета је специфична – постоји јединство предмета који се састоје из два дела, али се не истичу „ни јединство на

рачун двојства ни двојство на рачун јединства” (И., 279). На примерима *очи*¹⁸ и *руке* уочава се јединство предмета који се увек замишљају „у два дела који се јасно сазнају” (И.). Белић закључује да се у старим епохама индоевропског језика дуал задржава „само дотле докле се, поред јединства предмета, и њихова два дела јасно аперцепирају” (И., 279). Дакле, за ту првобитну двојину „главно је јединство предмета од два дела, а не два дела у јединству предмета” (И., 280).

Белић затим наводи примере предмета у слободном дуалу „који су састављени од два дела, али код којих се такође један део не може употребљавати као засебан предмет” (*маказе, врата*) (И., 280). Од њих разликује именице које значе парне предмете (*коњска запрега, воловска запрега*), код којих се полази од две јединке, чија је двојност или позната или одређена природом ствари којој служе, чиме ови примери подсећају на анафорски дуал (И., 280).

Везани дуал се јавља приликом употребе броја два. У овом случају се предмети о којима се говори наводе као два засебна предмета исте врсте, без постојања јединства, што значи да уз број два не постоје основне црте двојине, дакле, „немамо јединства у двојству, већ имамо просто два предмета” (И., 281). Белић затим износи веома интересантну претпоставку – он сматра да је уз број два стајао плурал у ранијим епохама праиндоевропског језика и да је тек у каснијим замењен дуалом (И., 281). Ова замена плурала (коју не доказује и за коју каже да се вероватно може доказати анализом морфолошких облика у праиндоевропском језику) дуалом у броју „два” последица је утицаја броја „оба”; он претпоставља да је у случајевима када је требало истаћи оба дела једног предмета, употребљаван облик „оба” уз дуал предмета (И., 281). На овај начин Белић прави везу између категорије двојине и броја два, јер се по његовом мишљењу они есенцијално разликују. „Двојина значи јединство у одређеном, природном двојству; а два значи – случајно двојство, два засебна предмета” (И., 281), што значи да су им полазне тачке у опозицији јединство–двојство. Трећи случај је у примерима са бројем оба, који „сједињава засебне предмете у заједницу, истичући у исто време и њихов засебни карактер: ’и један и други’” (И., 281). То значи да се појавила могућност да се

¹⁸ Белић наводи примере на санскриту, ми ћемо их наводити преведене на српски језик.

помоћу збирног броја оба, код оних именица које значе јединство у двојству истакне њихово двојство у јединству („и једна и друга рука”). На овај начин Белић тумачи ширење категорије двојине на број два (И., 281).

Белић даље наводи да је основно значење двојине било у супротности са употребом броја два и износи веома значајну претпоставку да се „употреба броја два са именицама не одликује [...] ничим од употребе броја три, четири итд. са именицама” (И., 281). Он поново истиче да двојина не значи два предмета, већ целину од два дела и да је због тога двојина у другачијем односу са једнином од множине – двојину пореди са посебном врстом збирних именица, које су имале облик једнине (И., 281–282). Затим наводи да је двојина могла добити значење двојности као морфолошки облик (*brata* у значењу „два брата”), али да је то нова особина која није постојала у старијим епохама (И., 282).

За наше истраживање веома је важан концепт парних предмета. Белић истиче да постоји веза између броја оба и значења слободног дуала. „Ако два значи случајну везу два предмета, оба, истичући сваки понаособ и полазећи од њихове двојности, у извесном их правцу обједињује” (И., 282). Управо могућност да се нека реч употреби са *два* или *оба* показује да ли је у питању облик двојине или плурала. Из тог разлога се Белић не слаже са Бругманом да је старословенско *уста* настало тако што се уз тај облик могло рећи „обоје”, а ни са Мејеом да су *двери*, *врата*, *уста*, *ноздри* и *чрџсла* стари плурал, јер уз њих није стајало два (И., 282; Меје 1902). То значи да се Белић супротставља мишљењу да је двојина увек у вези са двојством лица и предмета; он не негира ово значење дуала, он га наводи као новију особину, која се касније развила (Белић 2000: 282).

Видели смо већ да се према степену самосталне употребе издвајају везани и слободни дуал. Трећи тип би био анафорски дуал, који се означава као полувезани. Бројем два се одређују два независна, појединачна предмета, док се двојином означава јединство два дела или два предмета. Анафорским дуалом се упућује на два позната предмета који се обједињују заједничком радњом (И., 282–283).

Белић износи и хипотезу о пореклу дуала у праиндоевропском језику. Он сматра да су наставци колективних именица у једнини, код којих је та колективност ограничена на двојство, постали продуктивни за грађење облика са таквим значењем (И., 285, у фн). Дакле, првобитно су постојале колективне именице у једнини, које су имале специфично значење јединства у двојству, те се тај облик лексикализовао као двојина (И.). Уколико је то јединство предмета у двојству његових делова мењало значење и почињало да значи јединство предмета без елемената обележавања двојства, тада је именица престајала да значи двојину. У зависности од тога да ли је њен облик био ближи једнини или множини, она је развијала тај облик, упркос значењу јединства; значење двојине се изгубило. О томе сведоче именице типа *уста* (И., 285). Да би именица имала слободну двојину, морала је да има два видљива дела, која су као двојство делова била и јединство предмета. Уколико је долазило до промена у перцепцији оваквих појмова, значење двојине се губило и оне су прилазиле или једнини или множини (И., 286). Овакве промене броја нису биле системске и јављале су се појединачно, што није утицало на целу категорију, већ само на оне именице „код којих осећање двојине, због измењена њихова значења, није било више живо” (И., 286). Како су текле те промене Белић илуструје анализом развоја облика *уста*. Он сматра да је у основици ове речи двојина именице *oṽstь¹⁹ за коју тврди да је у прасловенском имала значење „усница”, па је *oṽstā морало значити „уснице”. Једнински облик се временом изгубио, уместо њега у значењу „усница” појавило се *oṽstьna, тако да је *oṽstā означавало целокупност уста, док се за *уснице* употребљавало oṽstьnъ. У прасловенском је облик *oṽstā почео да значи номинатив и акузатив множине средњег рода, јер су ти облици били најприближнији наведеном облику (И., 286). Белић се, као доказ за ову претпоставку, позива на различите облике ове именице у европским језицима, наводећи да руски, француски и немачки имају реч у једнини, наспрам чешког *rtu* (И., 286). У прасловенском, дакле, ова именица није више значила видљиво или јасно двојство у јединству, већ је почела да значи само један предмет (И., 287). Ова тврдња је веома важна за наше истраживање, јер

¹⁹ Дегтјарјов за ову реконструкцију наводи да она не потврђује валидне податке компаративно-историјске анализе (Дегтјарјов 1982: 72).

се наводи да је реч са значењем (и обликом) множине истовремено значила само један предмет. Сличну паралелу наводи и код примера *ноздрва* и *нос* (И., 287).

Овакво тумачење је интересантно јер Белић сматра да не постоји законитост по којој једна именица добија једнински или множински облик. Аргумент због чега се неки облик посматра као један од та два јесте да му је „најближе по облику стајало”. Ми сматрамо да различити језици концептуализују²⁰ и перцепирају појмове и речи на различит начин, што може бити одговор на питање зашто су *уста* плуралија тантум у српском језику, а нису у руском. Одговор би могао да има везе са тим што су за различите језике важне различите компоненте значења које говорници перципирају. У наведеном примеру уочавамо следеће компоненте које чине уста: горња и доња усна (усне), отвор, зуби, језик. Све то заједно чини усну дупљу. Очигледно је да је за један језик отвор или дупља компонента која више утиче на концептуализацију од усана и отвора са додатним деловима заједно. Сматрамо да је у тумачењу оваквих облика неопходно да се у обзир узме и семантички елемент, а не само морфонолошко уобличавање према постојећем моделу. Навешћемо и тумачење Лашкове која наводи и једну специфичну особину бугарског језика – он захтева симетрију у номинативној парадигми, јер она представља знак диференцијације, те због тога облици типа *уста*, који су у српском множина, не само што имају облик једнине у бугарском, већ имају и нови симетрични множински облик (*уста–усти*) (тзв. секундарна унификација парадигме) (Лашкова 1982: 109–110) (Букулијев 1986: 391). Дакле, уз Белићеву теорију о морфолошкој сличности, на основу примера из бугарског језика, можемо говорити и о инхерентним својствима језика која утичу на развој облика.

Белић сматра да је у основној представи ових именица јединство органа, а не њихово двојство, за шта претпоставља да је могло узроковати губљења двојине (И., 287). Добијени морфолошки облик – плурални, могао је бити и другачији, једнински, што се види из лексеме *груд*, која је у руском једнина *грудь*; слично је и са именицама *двѐри* и

²⁰ Под појмом *концептуализација* мислимо на колективну интерпретацију речи.

*врата*²¹, које у старословенском значе множину (И., 287). Та множина коју имају именице које значе *врата* се своди на двојину. И Пецо потврђује да су у питању множински облици у старословенском; наводи да именице овог типа у старословенској епохи нису имале двојину, што важи за све именице сингуларија и плуралија тантум²² (Пецо 1984: 42). Белић наводи и занимљиву тврдњу да су прва једнокрилна врата која су названа именицом *двери* могла учинити да се ова именица више не осећа као дуал, те да се приклони одређеном типу именица према блиским гласовним и морфолошким особинама (Белић 2000: 287).

Губљењем двојства у јединству, које је могло бити последица нове перцепције јединства предмета уместо ранијег двојства, или измене самог предмета по саставним деловима (као у примеру *врата*), некадашњи именички облик двојине је под утицајем морфолошке сличности, прилазио множини или једнини (И., 288).

Наше мишљење је да у наведеним лексемама утицај морфолошке сличности није довољан разлог за преобликовање категорије броја. Сложили бисмо се са овом тврдњом да наведени језици немају у својим системима и облике којима би се приклониле неодабране форме (нпр., руски би могао да има облик **двери*, што је множински облик одабраног *дверь*; у српском језику се користи, додуше ређе, облик *двер* у једнини). Сматрамо да је концептуализација ових појмова битна за облик у коме ће се користити. Као и код тумачења именице *уста*, и у овом случају се можемо фокусирати на отвор, а не на целину коју чине отвор и сегмент који га затвара (из колико год делова да се састоји).

²¹ У бугарском језику су се именице *vratá, kolá, ustá* уобличиле према морфолошки сличним именицама које у номинативу једнине имају наставак -а, те су добиле значење једнине (*ustáta go bolí*) (Белић 2000: 385). Лашкова наводи да се у бугарском запажа тенденција ка смањивању групе именица плуралија тантум, за које каже да представљају „прастари начин рашчлањивања језичке стварности”; и она сматра да су у питању облици старог дуала (Лашкова 1982: 109).

²² У старословенском језику су постојали и примери за дуалија тантум: *дѣва–дѣвѣ, оба–обѣ* (Пецо 1984: 42). За разлику од друге две тантум појаве, она се, као ни двојина, није одржала у српском језику.

У следећој етапи у развоју језика, старословенској, продужава се прасловенска традиција, и у њему се употребљавају сва три типа дуала, с тим што је слободни дуал другачији од прасловенског, јер „подвлачи више јединство предмета или припадање извесног двојства једном предмету” (Белић 2000: 289). Као пример за слободни дуал навешћемо орган од два дела, који се приписује једном лицу, или два предмета која по својој природи чине јединство, један пар (И.).

Белић истиче да у словенским језицима и синдетски дуал има велики значај. Он се употребљава у случајевима када су два различита предмета везана у некакву целину, нпр. заједничким предикатом (И., 297–298). Код двојине личних заменица уочава се сличност са синдетским дуалом – ја и ти, ја и он, нас двоје, ти и он, вас двоје (вѣ, ва). „Дуалом личне заменице замењује се синдетски дуал или се добија претстава о синдетском дуалу којег су два засебна предмета везана у целину тиме што се сматрају као прво или друго лице, тј. што два лица чине или прво лице или друго” (И., 298).

За Белића је од важности и питање „на који је начин слободни дуал дошао до плуралског значења и који је значај био тако измењеног значења слободног плурала за целокупни развитак дуала у словенским језицима” (И., 311). С тим у вези наводи да се код именица типа *уста* мењала представа о самом предмету²³ и то тако што је значење „усне” прелазило у значење „усна дупља”, „усни отвор” и сл. (И., 311).

Из свега наведеног можемо закључити да је Белић сматрао да је у основи именица које означавају парне органе јединство органа, а не њихово двојство. Он тумачи да је то двојство могло довести до губљења двојине и добијања морфолошког плурала исто тако као што је могло довести до добијања морфолошке једнине – потврда је именица *грудѝ* (мн.) која у руском језику има облик *грудѝ* (јд.). Такође, и именице *двери* и *врата* у основици имају стару двојину, али значе множину (још) у старословенском (И., 287). Закључује да је, чим се губило двојство у јединству, настала могућност да

²³ Белић наводи именицу *врата* као пример за предмет који се изменио по саставним деловима (И., 288).

именички облик раније двојине под утицајем морфолошке сличности приђе множини или једнини (И., 288).

4.3.3. Не слажу се сви проучаваоци да су ови Белићеви ставови исправни. Дегтјарјов сматра да тумачење множинских именица, које се заснива на семантичкој анализи изражавања сложене структуре нема лингвистичку вредност (Дегтјарјов 1982: 65). На примеру *часы*, он објашњава да је настанак именица овог типа у вези са метонимијским преносом множинског облика са значењем „време, сати”, на предмет намењен њиховом мерењу, тј. уопштено говорећи, лексикализација множинског облика са новим значењем је последица промене значења метонимијом (И.).

Даље се у раду супротставља мишљењима других проучавалаца. Замера Брауну (1930)²⁴ што за семантичку основу плурализације узима збирно значење множине, као и то што не образлаже „дубинске семантичке везе између значења збирности и множине” и одбацује етимолошку анализу називајући је субјективном, већ даје предност компаративно-историјској анализи, коју заснива на свом семантичком опису датих појава (И., 66). И Браун наводи да су *уста, врата, двери* стари облици двојине (Браун 1930: 2), за шта Дегтјарјов тврди да је нетачно. Он даље негира Брауну теорију о збирности као творбеном типу који се јавља у епохи настанка писмености (И.).

Дегтјарјов каже да се у старим словенским језицима двојина употребљавала за изражавање споја два предмета у коме су они чували функционалну самосталност и појединачност; спој два предмета којим би настао нов предмет би се означавао множином. То се односи на било које мноштво у јединству новог предмета, не само у словенским језицима, већ и у индоевропским, оно би се означавало облицима множине, али и једнине (И., 72–73). Он износи и да двојина није имала збирно значење (И., 73). Овакво тумачење двојине упућује нас на то да он не узима у обзир слободан дуал.

Дегтјарјов истиче да у историји словенских језика не постоје никакви трагови преобликовања двојинских облика у облике плуралија тантум, иако се двојина стопила

²⁴ Белић вероватно није имао приступ Брауновом раду; обе студије су објављене почетком тридесетих година, за разлику од Дегтјарјова, који свој рад пише пола века касније.

са множином (И., 73). Каже и да је двојина функционисала само у односу са једином и да је било немогуће семантичко осамостаљивање двојине као самосталне номинативне функције (И.).

4.3.4. Маројевић (1984) у свом раду дискутује о раду Дегтјарјова, оповргавајући његове тврдње. Поред замерки које су у вези са методологијом, он истиче да Дегтјарјов није водио рачуна о „времену фиксирања облика и фактору измењеног језичког осећања после губљења двојине” (И., 50). Затим на истим примерима као и руски научник, наводи доказе у корист Белићевих тврдњи, а и сам наводи примере из топонимије, који потврђују његово становиште (И., 52). Закључује да се код именица плуралија тантум издваја посебна група која је настала плурализацијом дуалских облика, која се вршила у време када је двојина била жива категорија (у прасловенском), односно у време када двојина нестаје из употребе и меша се са множином (И., 52).

4.3.5. Навешћемо и мишљење које се незнатно разликује од два супротстављена која смо навели. Потебња (1888) исцрпно анализира категорију множине и издваја различите типове множинских облика у руском језику (издваја хиперболичну множину²⁵, сложене предмете, дељиву материју, места, времена и стања, која се јављају у многим језицима) (Потебња 1888: 1). У групу именица које се јављају само или већином у множини убраја и оне које имају различита значења у једнини и множини (И.: 15). За симетричне предмете који се састоје из две половине у језику који има двојину сматра да би требало да се јаве у двојини, не у множини (Потебња 1888: 17). Такође истиче и то да се промена двојине у множину, уколико се десила, десила веома давно, пре нестанка двојине (И.).

4.4. Дакле, имамо супротстављене две струје – једну која сматра да су множински облици именица типа *врата*, *уста* настали од старих двојинских облика (Белић, Маројевић), и другу која сматра да су у питању множински облици (Меје, Дегтјарјов), и додаћемо трећу (Потебња), који се не опредељује јасно за једно од ова два супротстављена мишљења. За наше истраживање именских речи које се јављају само у

²⁵ У хиперболичну множину спадају и ауторско ми и употреба множине у персирању (Потебња 1888: 3–4).

множини у савременом језику није толико важно да се одлучимо за једну од ових теорија, то је значајно проучаваоцима историје језика. За нас је важно да истакнемо различити поглед на порекло именица бипартитне структуре, будући да у нашем корпусу централно место заузимају управо именице које се данас састоје, или су се некада састојале из два сегмента. Уколико би ипак требало да се одредимо за једну од ових струја, рекли бисмо да нам је ближе тумачење да је један тип именица плуралија тантум настао плурализацијом некадашњих облика дуала. Овај став ћемо образложити у поглављу о неологизмима.

4.5. Да бисмо утврдили да ли постојање трећег члана категорије броја (двојине) утиче на именице плуралија тантум, сагледали смо стање у словенском језику блиском српском, који и даље има ову категорију. Од словенских језика само су старословенски, лужичкосрпски и словеначки језик задржали двојину. Нас интересује словеначки, који као и српски припада јужнословенској групи језика, те ћемо навести какав је однос између двојине и именица плуралија тантум у овом језику. Видели смо да у старословенском језику именице плуралија тантум нису имале двојину (Пецо 1984: 42). Претпостављамо да ће слична ситуација бити и у словеначком језику. У словеначком језику постоје речи које се јављају само у множини, и код њих је, као и у српском језику, семантички неутрализована опозиција између једнине и множине. И у словеначком језику их је могуће нумерички квантификовати (уколико су бројиве), укључујући и множински облик *en* (нпр. *ena vrata*), као и помоћу лексеме *par*, што су такође сличности са српским језиком (Ђукановић–Пипер 2009: 317–318; Пристли 1993: 413). Оно што је различито, а што има везе са категоријом двојине јесте појава именица које се најчешће користе у двојини и које се односе на особе различитог пола (нпр. *zakonca* – супружници) (Ђукановић–Пипер 2009: 318).

Двојина у словеначком није обавезна, користи се обично уз бројеве *dva* и *oba*; чак је и у примерима парних предмета и органа факултативна (Пристли 1993:400–401). Иако у свом систему има ову категорију, словеначки језик није сачувао основне црте старе двојине, већ његов дуалски систем представља „метаморфозу прасловенског двојинског система” (Белић 2000: 316). Та промена се огледа у употреби множине уместо слободне

двојине и већ споменутој употреби дуала уз бројеве *dve* и *obe* (И., 316). Дакле, у словеначком језику су анафорски и синдетски дуал доминантни, а бележи се и појава новог слободног дуала, који је у вези са означавањем одређеног и познатог. Такође, именице *usta*, *vrata*, *durí* имају облик множине, али Белић истиче да су тај облик имале још у прасловенском (И., 317). Белић наводи и интересантан пример:

njene grudi merijo fanta v prsi kakor razbeljena trna

за који каже да је потврда за нову врсту дуала, јер у тој реченици „*grudi* има значење множине, оно што се са том именицом пореди стоји у дуалу. Јасно је да '*razbeljena trna*' значи 'два обелјена трна'“ (И., 317). Оно што Белић овде не примећује јесте да именица *grudi* припада именицама плуралија тантум, као и наведене *usta*, *vrata*, *durí*, за које је већ истакнуто да имају облик множине. Релација која постоји између ових именица и конгруентних елемената, као у наведеном примеру, показује нам да се оне не перцепирају као права множина, јер би у том случају и конгруентни облици били множински. Пипер сматра да се у савременом словеначком језику дуал замењује плуралом у случајевима који се односе на парне делове нечега, осим када се наглашава број (Пипер 2008: 160).

Можемо закључити да трећа грамема броја у словеначком језику не утиче на множинске речи, јер је у питању слој који се давно стабилизовао у језику, али да постоје извесне промене на синтаксичком плану, пре свега у вези са конгруенцијом.

5. Категорије броја и бројивости у српском језику

5.1. Категорија броја

5.1.1. Категорија броја представља могућност језика да на граматичком, морфолошком нивоу, помоћу различитих облика једне речи, исказе да ли се та реч односи на један или више предмета или појава. Најчешће се реализује као опозиција једнине (сингулара) и множине (плурала) (Симеон 1969: 168), али се у неким језицима јављају и дуал, тријал, квадријал итд. за означавање два, три односно четири итд. предмета или појаве, па чак и паукал²⁶ за означавање мало предмета или појава (Корбет 2004: 1). Дакле, категоријом броја се изражава однос између свих елемената исте врсте с једне стране и једног елемента из те врсте с друге стране (Гафра 1986: 221–222) и њена реализација зависи искључиво од екстралингвистичке стварности, будући да говорник, у зависности од говорне ситуације, бира који ће облик употребити (Мерк 1983: 118).

Језици који у свом систему имају тријал и квадријал су ретки, много ређи од оних који имају двојину, јер домен граматичког броја ретко разликује бројеве веће од три (Херфорд 1990: 111). Разлог томе што се дуал чешће јавља од тријала може се тумачити у вези са „већом употребном вредношћу метода који се односи на тачно две ствари, у поређењу са методом који се односи на тачно три ствари” (И.). Према Гринберговим универзалијама, постојање категорије тријала условљено је постојањем дуала у језику; такође, постојање дуала условљено је постојањем плурала (Гринберг 1963: универзалија 34). С друге стране, не познаје сваки језик категорију броја, тј. њене реализације у виду једнине и множине. То не значи да у тим језицима не постоји могућност исказивања различитог броја елемената о којима се говори. Језици који не познају категорију броја ипак имају начине да исказу различит број онога о чему говоре, помоћу бројева и квантификатора (кинески нпр.).

²⁶ Ханс Микелсен у свом раду о конгруенцији у српскохрватском језику паукал посматра као трећи граматички број (Микелсен 1984: 75). Поповић и Станојчић такође издвајају паукал (Станојчић–Поповић 2014: 282).

5.1.2. Српски језик је један од језика који има двочлану категорију броја. Додуше, такво стање бележимо у савременом језику; видели смо да је у старијим фазама развоја имао и двојину, која је у великој мери утицала на данашње облике, пре свега у деклинацији (исп. Белић 2000). Иако није означен као трећа супкатегија, у српском језику постоји и паукал – облик који се јавља у синтагмама са бројевима два, три и четири²⁷ и оба(два). Као лингвистички термин паукал се искључиво везује за бројеве и немогуће га је употребити без њих; према Корбету овај термин се везује уопштено за употребу с мањим бројевима (Корбет 2004: 23). У српском језику паукал се спомиње у неким граматикама, али се не јавља равноправно уз основне чланове категорије броја. Поставља се питање оправданости увођења ове супкатегије. За лингвисте је свакако у питању посебна категорија, јер поред евидентних морфосинтаксичких особености могу да препознају и акценатске финесе, које им пак омогућавају да успоставе дистинктивну (и самосталну) категорију. За друге је то ипак генитив једнине (овакво тумачење би омогућило и аргументе за изједначавање датива и локатива). Ако направимо паралелу са руским језиком, видећемо да и он има само једнину и множину и да се ограничена употреба посебног облика уз бројеве мање од пет не сматра за паукал (Корбет 2004: 40)²⁸.

5.1.2.1. Наше поимање категорије броја увелико ће се заснивати на чињеници да српски језик познаје категорију броја (и то једнину и множину²⁹), која се препознаје код свих променљивих речи. Ми ћемо се фокусирати на категорију броја код именских речи. Претпостављамо да је у основи категорије броја могућност спознаје себе, другог и трећег као различитих јединки, односно спознаја могућег заједништва. Други моменат важан за разумевање ове категорије је математички, способност спознаје бројева и оног што они означавају³⁰. Језик проналази начине да искаже број; с једне стране постоји

²⁷ У хрватском језику се за облике паукала користи и термин *malina*.

²⁸ У турском језику нпр. уз бројеве се увек налазе именице у једнини.

²⁹ Двојину и паукал ћемо оставити по страни, али ћемо их имати у виду.

³⁰ Бодуен де Куртене пореди категорију множине са аритметичким или алгебарским збиром у математици, док категорију збира везује за интеграле (Де Куртене 1963: 316).

математички нумерички систем који се преноси у језик, осамостаљује као посебна врста речи, а са друге стране ту је и језички механизам у виду категорије броја³¹.

Претпостављамо да ће, уколико наведене апстракције постоје, и језик имати средства којима ће их исказати. За наше говорнике постоји опозиција један и више од један, што се, како смо видели, рефлектује и на стање у језику. Дакле, категорија броја носи имплементирану бројевну вредност, и то у виду наведене опозиције, што значи да у српском језику свака променљива реч садржи и информацију којој категорији броја припада (сингулар или плурал). Ипак, неки проучаваоци сматрају да лингвистичко поимање броја није у складу са опозицијом јединичности и нејединичности из реалног света (Тафра 1986: 222). То се, иако категорија броја представља стабилан језички систем, огледа у постојању изузетака, који се не уклапају у потпуности у овај систем. У питању су тзв. дефективне именице³² (термин према Симеон 1969: 213–214), које се јављају или само у једнини, или само у множини. Према речима Рамиле Ђорђевић, ове именице су „бројно променљиве и бројно непроменљиве” (Ђорђевић 1984: 139).

На први поглед одступање од устаљене парадигме у домену броја требало би да значи да наведени облици означавају или само један или само више предмета или појава, на шта нас упућује њихов граматички облик. Насупрот томе, дефективни облици не означавају само број на који нас њихов облик упућује. Тако речи које се јављају само у множини, својим множинским обликом означавају не само множину, већ и једину (мноштво и јединичност). У основи овакве појаве јесте семантичка структура наведених речи. Наиме, према речима Димке Сааведре, особина денотата „намеће неко семантичко ограничење формално-граматичкој парадигми датог језичког средства, тако да се у резултату успоставља синхрон између особине денотата и граматичке парадигме” (Сааведра 1999: 27). Она сматра да речи са дефективном категоријом броја имају семантичку структуру, која се у случају именица плуралија тантум одликује тиме што се

³¹ У српском језику постоји проблем вишезначности лексеме број – односи се на врсту речи, математички појам и граматичку категорију (употребу у значењу бројке нећемо узимати у обзир).

³² Бранка Тафра за пунозначне речи које немају све очекиване граматичке категорије употребљава термин „неправилници”, преузет из *Slovnice hrvatske za srednja učilišta*, аутора Адолфа Вебера (Тафра 2000а).

у њој препознају елементи два и више, а што је последица особине денотата (И., 28). „Множински облик указује на то да је именовани денотат сложен, али природа те сложености није ограничена на пуку умноженост елемената који би били именовани одговарајућим једнинским обликом” (Лангакер 2008: 132). Са овим мишљењем се слажемо, с тим што сматрамо да се наведене особености денотата манифестују помоћу одређених сема. Плуралност облика заснива се на семама плуралности, које свака од множинских лексема садржи (о томе ћемо више говорити у поглављу о лексичко-семантичкој структури множинских речи). Дакле, на делу имамо преображавање света у језик, што као последицу има да одређене особине именованог појма морају да се истакну у номинализацији. У нашем случају та особина јесте множинска компонента у значењу³³. Најефикаснији начин да се оно истакне јесте помоћу категорије броја. Множински облик имплицира *више од један*, и то је примарна информација за говорника. Секундарна је усклађивање те информације са доменом, тумачи се да ли се употребљени облик односи на један ентитет или више њих. У нашем случају, пошто се односи на један појам, апстраховаће се сема плуралног значења, јер је она та која условљава множински облик домена. Ипак, морамо нагласити да ова множинска компонента значења није увек очигледна и да се код многих именица не препознаје на први поглед (нпр. код именица *врата*, *леђа* итд.). Код таквих именица говорници често не препознају да се ради о множинским именицама. Осим нетранспарентне семе плуралности, наведене речи имају и наставак који је доминантан за именице женског рода у једнини, што такође може бити разлог нераспознавања множинског облика. На основу анкете³⁴ која се тиче препознавања броја, можемо закључити да конгруенција

³³ Токмађан за именице које се употребљавају само у множини у руском језику истиче да оне имају збирно значење и дели их на именице са збирним значењем, именице са градивно-збирним значењем и именице са апстрактно-збирним значењем (Токмађан 1958: 83).

³⁴ Бранка Тафра је спровела анкету међу студентима језика у Загребу као и професорима хрватског језика у средњим и основним школама у вези са препознавањем рода и броја код именица; резултати те анкете показују да се именице *колица*, *вешала* и *леђа* препознају као именице женског рода (Тафра 2013: 51–52).

За потребе овог рада и ми смо спровели анкету међу двадесетак испитаника; пола су били студенти Филолошког факултета. Питање на које су одговарали је било: ког је рода именица *леђа*; резултати показују да чак и они који увиде да је у питању множинска именица одговарају да је реч о женском роду, као и они који не уочавају плуралност. Што се категорије броја тиче, већина испитаника је препознала множински облик, студенти су чак и именовали појаву термином плуралија тантум. Поред

има удела у перцепцији категорије броја код именица. *Леђа* се у већини случајева препознају као именица у множини, јер имају граматичку конгруенцију, док се именица *деца* такође перцепира као именица у множини, највероватније због семантичке конгруенције (*боле* ме леђа : деца се *играју*). Ниједна од ових именица не може се наћи у једнинској конгруенцији – *боли ме леђа : *деца се игра, што сигурно утиче на наше доживљавање категорије броја код именица овог типа. Дакле, уочавамо да је дефективност категорије броја стабилна особина српског језика, за разлику од нпр. бугарског, у коме су се старе словенске именице плуралија тантум приклониле именицама женског рода једнине, према наставку -а, што се онда проширило и на именице које иницијално нису имале множинско -а, већ друге множинске наставке (*гусли, рџченици, броеници, ножици, ясли* → *гусли, рџченица, броеница* и дублетно *ножици/ножица, ясли/ясла*) (Сааведра 1999: 29).

5.1.2.2. Други тип именица у коме се уочава наведени несклад између граматичке и семантичке множине јесу збирне именице. Оне једнинским обликом означавају мноштво, те се на тај начин приближавају именицама у множини, а самим тим и именицама плуралија тантум. Збирне именице означавају један збирни појам који је састављен из безброј сегмената, за разлику од множине, која се односи на бројиву множину истоветних и засебних елемената (Стевановић 1975: 183). Такође, и градивне именице које најчешће имају само једнински облик³⁵, често се доводе у везу са значењем мноштва (мисли се на оне градивне именице које се састоје од неизбројивог мноштва елемената какве су *грашак, шећер, песак* и сл.). Дефективност која је у вези са категоријом броја приближава ове именице, те је у неким случајевима неопходно да се

ове именице, задали смо и именицу *деца*, која је подједнако препознавана и као именица женског и као именица средњег рода, махом означавана множином или обликом „збирна именица”.

³⁵ Д. Томић Анић анализира да ли је могућа употреба множине код градивних именица и закључује да множински облици градивних именица „по правилу значе или скуп различитих врста материје означене градивном именицом или скуп одмерених количина те материје” (Томић Анић 2017: 225). Д. Лилић ову употребу градивних именица у множини назива интерверзија броја и описује је као прелазак из домена граматичке категорије броја у стилистичку, чиме се проширује значење речи (Лилић 1984: 311). За Сааведру овај механизам представља начин да се надокнади дефективност код градивних именица, али се са тим мишљењем не слажемо, јер се значење и употреба нових облика разликују од примарног значења градивних именица (исп. Сааведра 1999: 28).

направи паралела међу њима (нпр. у вези са облицима *пилићи*, *богиње*, *мекиње* итд.). На овим примерима видимо да морфолошка категорија броја није једини начин да се у језику искаже број. Наведеним именицама (колективним и градивним) исказује се нешто чији је број нумерички неизбројив, али вероватно већи од пет, а оне се јављају у једнини (овај број наводимо јер се језички разликује од два, три и четири, и захтева другачију конгруенцију; семантички би се сви ови бројеви сврстали у исту групу [веће од један], али граматички број пет захтева допуну у другом падежу³⁶ и односи се на плурал). Тако и именице плуралија тантум, иако се јављају у множини, веома често означавају један ентитет. Ови ентитети могу бити избројиви или неизбројиви, што спада у домен категорије бројивости. Ова категорија је блиска категорији броја и темељи се на критеријуму истоветности, који омогућава именицама да их бројимо (Бејкер 2004: 106).

Већ смо напоменули да се број пет наводи као број који захтева допуну у множини. Тафра (Тафра 2000в: 268 у фн) наводи и смелу тврдњу да „*imenice uz koje stoje samo brojevi manji od pet (dva djeteta, tri teleta, četiri brata...)* немају *množinske oblike* те због тога не припадају бројивим именицама. Уз њих се бројеви 2–4 не скланјају”. Именице које наводи као пример за небројивост јесу именице које немају граматичку множину, тј. облик граматичке множине се не употребљава (*детета, *телета, *братови). Уместо ње се употребљавају облици тзв. суплетивне множине. Сматрамо да је овај термин проблематичан, јер се збирне именице не могу посматрати као множина³⁷. Једна од основних компоненти њиховог значења јесте мноштво (тј. множина), али употребом термина суплетивизам имплицирамо да ћемо говорити о граматичком облику и о

³⁶ Гледано из перспективе логике и психологије тај број би био већи од седам, јер је то максималан број елемената које можемо појмити једним опажајем, што значи да би број већи од седам вероватно денотирао праву множину. Перцепцијом без бројања, дакле, у једном опажају, може се појмити шест или седам елемената (Херфорд 1990: 92–93).

³⁷ Едвард Станкјевич, говорећи о термину збирна множина, наводи примере јагњад, пилад и телад као илустрацију за ову појаву; он такође истиче да су могући сингулативи, додуше у облику деминутива, као и регуларне множине – јагњић, пишће, телац, јагањци, пилићи, теоци (Станкјевич 2000: 1061). С друге стране, М. Ивић сматра да „употреба збирних именица у функцији суплетивне множине у српскохрватском остварује се под јасним граматичким условом: поменути облици у служби множине морају имати тип деклинације другачији од оног који имају одговарајући облици једнине. Њихов граматички род мора такође да се разликује” (Ивић 1964: 34).

облицима који немају исти корен³⁸. Човек–људи, добар–бољи, типични су примери за суплетивизам. Примери типа дете–деца, теле–телад, брат–браћа, пиле–пилад–пилићи нису. Овде је посредни семантички суплетивизам, те бисмо за овакве случајеве употребили термин *семантичка множина*. Изнећемо два тумачења у вези са употребом збирног уместо множинског облика. Прво, пошто у језику не постоји, тј. прецизније, не користи се множински облик наведених именица, а именовани појмови се перцепирају као избројиви и могу се замислити у множини, уместо множинског облика користи се семантички најближи облик којим се именује мноштво, што су збирне именице. Друго тумачење би било у складу са наведеним Бранке Тафре, да збирни облици имплицирају небројиво мноштво, мноштво за које није важан прецизан број, те да се због тога ове именице ипак сврставају у небројиве именице. Томе у прилог иде чињеница да је у питању специфичан лексички слој, веома стар, који везујемо за човека, његову породицу и место становања, оно што га окружује и чиме се бави. Могло би се протумачити да већ број пет за ове именице означава некакав скуп, збир, (затворену) целину. С друге стране, као противаргумент можемо навести чињеницу да бисмо наведеним именицама могли супротставити неке друге именице сличног значења, које имају регуларну множину нпр. *син*, *унук*. Такође, треба имати у виду и чињеницу да именице које означавају одрасле јединке животиња које би се сврстале у ову групу (*пиле*, *теле* и сл.) имају регуларне облике множине и бројиве су – *крава/во*, *кокошка/птао*. Посебно ћемо истаћи и то да је могуће употребити бројне именице за квантификацију оваквих именица – двојица браће, троје унучади; дакле, наведене именице су свакако бројиве, и у филозофском и у лингвистичком смислу.

5.1.2.3. Однос између збира и множине огледа се у односу збирних и множинских именица³⁹ и можемо га посматрати у релацијама типа пилад–пилићи, телад–телићи итд.,

³⁸ Суплетивна множина може бити допунска множина за оне речи које у парадигми не реализују множински облик, али је њихово значење такво да се могу исказати и у облику множине, о чему ћемо више говорити приликом анализе лексема човек–људи.

³⁹ Према Лангакеровим речима исти ентитет можемо да замислимо на различите начине, наглашавајући или умањујући одређене аспекте. Множинским обликом можемо истаћи индивидуалне конститутивне елементе, односно јединским обликом нагласити хомогеност масе (Лангакер 2008: 131). Избор неке од ових јединица зависи од наше комуникативне намере (И.).

тј. у оним примерима који се односе на именице које немају системски облик множине, већ се уместо њега употребљава семантичка множина у виду збирне именице или множинског облика на -ићи. У вези са тим разматрали смо колико језичка слика света утиче на употребу једног или другог типа. Већ смо изнели претпоставку да, логички гледано, множина може да се односи на број елемената који је већи од оног што перцепирамо једним опажајем, али да су језичка средства којима се она исказује у вези са нешто мањим бројем (пет), али само у случају да у исказу употребимо број. Поставићемо и питање да ли је максимални број елемената које перцепирамо једним опажајем збир или множина. У опажају се диференцира тачан број елемената, тј. могуће је да се они издиференцирају. Међутим, у једном опажају ми можемо препознати и масу (нпр. грашак, људе на демонстрацијама, поље цвећа), у којој не можемо да препознамо тачан број елемената. На питања када у опажају почиње збир, када престаје збир, када почиње односно престаје множина, веома је тешко дати коначан одговор. Оно што је есенцијално за ове две категорије јесте да се језичким средствима може утврдити да се и множина и збирност односе на број већи од два (укључујући два) – *два ученика су ученици, два брата су браћа*. Додуше, уочавамо да у првом делу ове једначине не стоје множински облици, који се јављају тек уз бројеве веће од четири. На питање да ли ћемо употребити збирну именицу или именицу у множини сматрамо да није могуће дати коначан одговор, јер на одабир једног од ова два типа утиче дијалекатска база која је у основи нечијег говора. Неки дијалекти не познају збирне именице на -ад (нпр. косовско-ресавски), те ће се код говорника с тог подручја јављати облици на -ићи. Имајући у виду распрострањеност дијалеката сматрамо да ће данас, у савременом језику, именице на -ад бити у благом заостатку у односу на плурални облик. Ову појаву бележимо и код других именица средњег рода, обично деминутива (нпр. *бинчићи, бирићи, дињчићи, зверчићи, јањићи, теоци, ћурићи*), који се у речницима дефинишу као суплетивна множина од X. Бележе се и обрнути примери, да се уз именице средњег рода, у виду напомене у загради, наводе облици на -ад и -ићи као тзв. суплетивна множина:

áкōвче, -ета с (мн. áковчета; супл. мн. áковчāд) **а. хип. од аков.**

асурче (асурче), -ета с (супл. мн. асурчићи) **дем. од асура.**

áшовче и **ашòвче**, -ета с (супл. мн. ашòвчићи) дем. од *ашов*.

Управо облици именица на -ићи, типа *пилићи*, због својих карактеристика завређују нашу пажњу. Они имају множински облик и означавају мноштво, али у себи садрже и сему деминуције, тако да се на основу таквих облика могу извести и деминутиви типа *пилић*. Суфикс -ић јављао се како у деминутивима, тако и у облицима који означавају младунчад, и употребљавао се паралелно са суфиксима -е и -че, што је довело до паралелне употребе, као у примерима *лавче–лавчад*, *лавић–лавићи* (Стакић 1984: 309). Према мишљењу В. Јовановића (2010: 40 у фн) једински облик је настао од множинског на -ићи, што није уобичајено у језику, јер се множински облик изводи од јединског. Дакле, постојали су паралелни деминутиви нпр. *паче* и *пачић* изведено од *патка*, те се -ић јављало и код именица типа *пиле* као наставак за множину, а онда је према том множинском облику настао и облик за једину типа *пилић* (И.: 310). Стакић сматра и да говорници због свог језичког осећаја не могу да успоставе деривациони однос између именица *теле* и *телићи*, за разлику од деривационог односа *теле–телад*, што као последицу има продуктиван деривациони тип (И.: 309). Могуће је да именице средњег рода на -е које означавају младунчад имају семантичку множину јер се односе на оба пола (исп. Прањковић 1984: 173). Такође, постоји и тумачење да се овај тип именица јавља у једнини, без облика множине, јер се аналошки повезује са двосложним хипокористичким антропонимима типа *Раде*, *Вуле*, *Дуле*, *Миле* и сл. (исп. Тјапко 2010: 24).

Збирне именице се посматрају као скуп, целина, одвојена и самостална. Тај скуп је ограничен, али употреба збирне именице имплицира неизбројив број елемената. Сема збирности, која је једна од основних сема у значењу ових именица јавља се и код једног типа именица плуралија тантум. За овај тип именица број елемената је такође немерљив. Слично је и код градивних именица, које су сингуларија тантум, код којих је практично немогуће утврдити од колико се елемената састоје, јер је то неважно за денотат, тј. за употребну вредност лексеме (исп. Вјежбицка 1988: 531–532). *Грашак* се односи и на једно зрно и на бесконачан број њих. *Мекиње* представљају љуске зрневља жита – ова именица је множинска јер се денотат јавља у великом броју (сингулатив *мекиња* је

могућ, али је његово значење непотпуно; именица реализује своје значење тек у множинском облику); тај број је мерљив, али је за нас неважан, и стога га не бројимо. Управо та небројивост постаје заједнички именитељ за све ове врсте именица. Дакле, у релацији именице плуралија тантум – збирне именице – градивне именице уочавамо мноштво које се реализује као множина, као збир, и као збир али са обавезном компонентом материје.

Лексема *мекиње* наводи нас да размотримо због чега неке градивне именице, имајући у виду изглед, састав и структуру денотата означеног овом именицом, ипак имају једински облик. У оваквим примерима контрастирају се природна сингуларност градивних именица и компонента мноштва, коју неки градивни денотати садрже. Сличну ситуацију налазимо и у енглеском језику код именице *oats*. Сматрамо да је именица *мекиње* у множини јер је сема плуралности доминантнија од семе супстанце, материје. Такође, она садржи и додатну компоненту, сему резидуалности (оно што преостаје, остаци, отпаци), која је у великом броју случајева у вези са семом плуралности (исп. Суботић 1999: 94–95). Дакле, код градивних именица је значење материје доминантно, преостале компоненте су мање важне, ту мислимо на бројивост, а онда и плуралност.

Вјежбица тумачи ове именице на следећи начин – *oats* (зоб) јавља се у множини јер се односи на намирнице које се јављају на мањој површини (на кухињском столу), за разлику од *wheat* (пшеница), која има сингуларни облик, јер се односи на масу која расте на великој површини (Вјежбица 1988: 532–533)⁴⁰. Такође, она тумачи да је ова именица плуралија тантум због тога што се односи на агрегате⁴¹, који више подсећају на материју од „плуралија углавном”⁴² именица какве су *нудле*, али мање од сингуларија тантум какве су *песак* и *трава*. „Речи класе зоб не односе се на неограничену масу, већ на ограничене ’агрегате’, ограничено мноштво честица” (Вјежбица 1988: 532).

⁴⁰ Код назива за житно биље значајно је да ли заузимају континуиран простор (Потебња 1888: 25).

⁴¹ Скуп, спој; маса од више међусобно спојених делова – према К–Ш.

⁴² Превели смо термин *pluralia mostly* А. Вјежбице као „плуралија углавном”; напоменули смо да ћемо уместо овог користити термин плуратив.

Сингуларија тантум се пак концептуализују као хомогене, без уочљивих истакнутих честица (И., 533). Други разлог је што се овакве именице јављају у великим количинама (И., 533). Било је и других аутора који су покушавали да протумаче због чега су неке именице бројиве и јављају се (само) у множини, док друге, истог типа, имају само облик једнине, те тако Меккаули говори о „индивидуацији” бројивих именица (Маккаули 1975: 314). Ова индивидуација се може уочити у лексикографским дефиницијама; аутор показује разлику између два типа именица на примерима:

noodle – a thin strip of food paste и

pasta – paste or dough made of flour and water, used dried, as in macaroni, or fresh, as in ravioli (Маккаули 1975: 315–316).

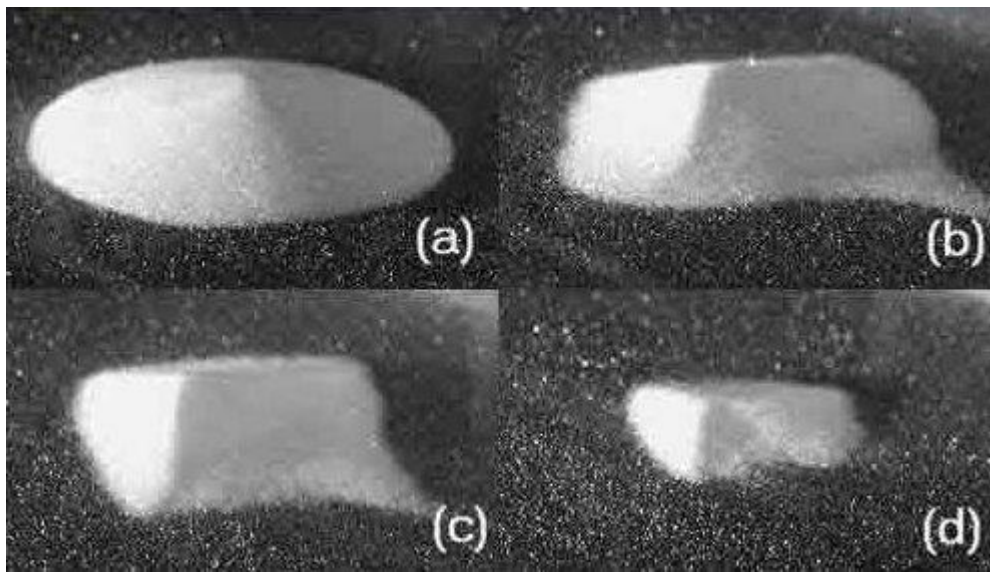
У српском језику именица *нудла* има секундарно значење *тесто изрезано у танке режњеве, резанац*. У овој дефиницији се такође уочава поменути индивидуација (*резанац*), али је за нас важно и то што се посредно исказује и да се денотат јавља у множини (*танке режњеве*).

5.1.2.4. Већ смо констатовали да је на питање у којој тачки се додирују збирне и множинске именице веома тешко дати коначан одговор. Стога ћемо, да бисмо одговорили на питање колико елемената има и у ком односу стоје елементи у појму који може бити близак збирним именицама с једне и именицама плуралија тантум с друге стране, испитати антички „парадокс гомиле”. Овај парадокс, по имену соритес, везује се за Еубулида из Милета, старогрчког софисту који је познат по парадоксима, и веома је инспиративан, поготово са лингвистичке тачке гледишта, јер се базира на перцепцији гомиле, хрпе нечега. Питање које се разматра у овом парадоксу јесте:

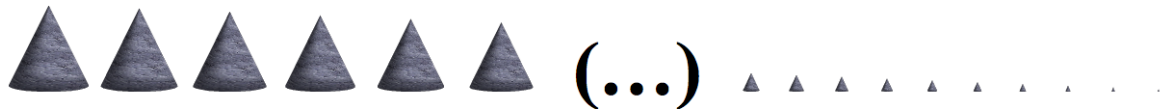
Ако имамо гомилу песка и уклонимо једно зрнце, да ли ће преостати гомила? Одговор је: 'хоће'.

Ако из те гомиле уклонимо једно зрнце, да ли ће преостати гомила? Одговор је: 'хоће'.

Ако из те гомиле уклонимо једно зрнце, да ли ће преостати гомила? ...

Слика 2 соритес⁴³

Слика 3 соритес⁴⁴

Ово питање може да се поставља док се не дође до остатка који је нула. Питање би могло да се постави и супротно: „Уколико мислимо да тачно знамо шта је то хрпа песка и да два или три зрна песка нису хрпа, од колико зрна почиње хрпа”?

Сличан парадокс (фалакрос) је у вези са косом – да ли је ћелав неко ко има једну длаку на глави? Ово питање се поставља до n -те длаке; може и обрнуто да се постави –

⁴³ Преузето са: <https://backoffscience.wordpress.com/>

⁴⁴ Преузето са: https://en.wikipedia.org/wiki/Sorites_paradox

уколико се некоме ишчупа једна длака, да ли постаје ћелав? Ови парадокси су последица Еубулидових одговора на две Аристотелове тврдње – принцип контрадикције и принцип искључења трећег.

Аристотел сматра да ништа не може да буде и да не буде у исто време, као и то да је опозиција између тачног и нетачног апсолутна, да они не могу припадати класи која се степенује, већ апсолутним супротностима (ово би био трећи принцип искључивања трећег) (Серен 2005: 81). Насупрот овој логици искључивања трећег стоји тзв. фази логика, која представља логику нијансирања и неискључивања трећег исп. (Радовановић 2010; Радовановић–Киш 2011: 513). Предмет изучавања ове дисциплине су овакви, нејасни појмови (исп. Артс и др. 2004). Дакле, може се рећи да се и у опозицији сингулар/збир–плурал такође уочава недостатак Аристотеловог трећег, јер се и овде препознаје нејасност која је предмет изучавања фази логике и фази граматике.

Управо појмови *ћелав* и *гомила* представљају илустрацију за нејасно и неодређено (Радовановић 2008: 15–16). За ове појмове важно је и дефинисање појма границе, који се спомиње у вези са Еубулидовим парадоксом гомиле (Радовановић 2009: 152).

Овај парадокс наводимо јер нам пружа могућност да употребимо логичко мишљење за разматрање односа између мноштва у категорији збирности и категорији множине. Са лингвистичке стране гледишта, можемо поставити питање:

када збир постаје множина (или обрнуто)?

односно у категоријама посматрано:

где је разлика између збирних именица и множинских?

За питање (не)постојања косе које смо навели, у српском језику постоје творбени механизми којима придев може да модификује значење и да се на тај начин исказу различити степени особине коју придев означава. Тако се споменути пример *ћелав* може

јавити као основа у примерима *проћелав*, *наћелав*⁴⁵, чиме се исказује одређени степен значења (исп. фази детерминаторе/fuzzy determiners у Ивић 1982: 54). Проблем са придевима овог типа јесте то што се односе на коначну особину која би требало да има само свој антоним, али у природи постоје и прелазни случајеви, па је неопходно да се то и језички изрази. С друге стране, именица *коса*, која се јавља као битан конституент у овом случају, означава велики број сегмената – *длака*, које функционишу и као једнина, и као множина (длака–длаке). Али, у одређеној количини и на одређеном месту, заједно чине косу. У овом случају, поставља се питање: колико длака чини косу? Аристотел није имао одговоре на Еубулидове парадоксе; соритес је директни напад на Аристотелов принцип искључивања средине (Серен 2005: 83–88).

Решење је у увођењу делимичне вредности, делимичне истинитости тврдње, јер је између опозиција „тачно” и „нетачно” бесконачно много међувредности (Серен 2005: 88). Вредности које стоје у опозицији и које треба да одредимо су нејасне; у литератури се наводи неколико теорија које су покушале да разреше овај тип нејасноће. Једна од њих се базира на увођењу треће, средње вредности (И.: 89). С друге стране, Аристотел говорећи о релативима и квалитативима истиче да они допуштају атрибут у већој или у мањој мери (Аристотел: 28, 37).

За збирне и именице плуралија тантум (чак можемо рећи и све множинске облике) нема прецизне вредности, тачке на којој се ови видови изражавања одвајају као посебне категорије. Не можемо утврдити прецизну вредност када *листови* постају *лишће*. Кјеркија наводи да је тачка додира збирних и множинских именица нејасна, јер подразумева читав опсег вредности исп. (Кјеркија 2010: 117).

За употребну вредност ових облика важно је то како их говорници разумеју –

више/неколико X лист = листови

много X лист = лишће.

⁴⁵ У наведеним примерима афикси служе и као средство квантификације (исп. Пипер 1982: 100–101).

Појмови о којима говоримо су нејасни, јер не постоје јасне границе у њиховом одређивању. Ћелав је онај који нема косу, који је без косе. Гомила је већа количина каквог материјала или предмета исте врсте на једном месту. То што неко нема косу, не значи да нема одређену количину длака; већа количина је неодређена величина. Управо та неодређеност може имплицирати збирност. Маретић (1899: 450) износи основну разлику између збирних именица и облика множине – ако се нешто налази у гомили, не зна му се број. Ако се употреби број, мисли се на појединачне ствари, појединачне делове. Дакле, он одређеност види као особину множине насупрот збиру.

5.1.2.5. За разлику од речи са семантичком множином, облик *људи*⁴⁶ је прави суплетивни облик, који нема свој једински пар, већ се наводи као множински облик именице *човек*. Тафра и именицу *човек* наводи као небројиву (Тафра 2000в: 269). У овом случају, сматрамо да множински облик именице постоји, без обзира на то што је у питању суплетивизам, будући да је у питању граматички облик множине – *људи*. Ни ова Тафрина тврдња се не може узети као тачна, јер би била исте вредности као нпр. тврдња да се придев *добар* не може поредити. Међутим, ако бисмо посматрали само морфолошке и граматичке облике, наведене именице типа *пиле*, *брат*, *човек* немају множински облик који се употребљава⁴⁷, те би могли да се посматрају као облици сингуларија тантум. Али, како се колизија морфолошког/граматичког облика и значења лексеме огледа у постојању дефективних облика, семантички блиски суплетивни облици могу се посматрати и као хетероклити, будући да се у граматицама увек наводе као део парадигме, када се говори о лексеми *човек*. То значи да суплетивни множински облици, какав је облик *људи*, не потпадају под појаву плуралија тантум, јер њихова семантичка структура дозвољава да се јаве и у јединском и у множинском граматичком облику, који се у овом случају манифестује помоћу суплетивизма. Дакле, ове речи имају

⁴⁶ У европским језицима се наведена реч често јавља у облику множине или збирне именице (Годард 2001: 12).

⁴⁷ Када износимо тврдње о употреби неког облика, најчешће имамо у виду књижевни језик; уколико постоје изузеци који се јављају у територијално или социјално обележеним доменима, они ће бити посебно означени.

дефектну парадигму која се надопуњује суплетивним облицима, што код именица плуралија тантум није могуће.

5.1.3. Појава да се нека реч јавља само у једној реализацији категорије броја обично није завређивала превише пажње проучавалаца категорије броја. Тако нпр. Сауерланд сматра да су *панталоне* гранични случај и наводи интересантно мишљење – да су панталоне једнина с једне стране, а множина са друге. Он говори о тзв. „сивој зони броја”, у коју убраја и именице типа *одбор*, *тим*. Дакле, јединице које имају двочлану структуру, а представљају један ентитет сматра за „сиву зону броја”, која не утиче на поимање броја (Сауерланд 2003: 260). Такође, истиче да се у неком другом језику (даје примере из немачког) именице типа *панталоне*, *клешта*, *маказе* јављају у једнини (И.). Ово није једини случај да проучаваоци изостављају именица плуралија тантум у својој анализи. У већини случајева их ни не спомињу, опозиција сингулар–плурал се посматра у аристотеловском маниру.

Светлана и Герхард Ресел (Ресел–Ресел 1984) сматрају да су сингуларија и плуралија тантум речи са константним значењем броја. Не слажемо се са тим мишљењем, јер би се оно сводило само на тумачење њиховог формалног облика. Именице плуралија тантум могу означавати и једнину и множину, у зависности од њихове употребе у контексту. Дакле, њихов облик их не ограничава у томе, могу имати вредност како једнине, тако и множине. Њихов облик јесте константан (нећемо узети у разматрање могуће варијанте у различитим функционалним стиловима).

5.1.4. Видимо да категорија броја представља манифестацију граматичког значења у језику. Дакле, осим лексичког значења постоји и граматичко и њега карактеришу обавезност реализације у говорној реализацији сваке јединице променљивих врста речи, за које је чак и обавезна и која се исказује помоћу одређених наставака, најчешће у бинарној структури (Пипер 1988: 13–14). За именске речи које се јављају само у множини бинарна структура је нарушена, и управо дефективност парадигме представља најважнију формалну карактеристику која их издваја од других именских речи.

5.1.5. Наведена семантичка и граматичка обележја категорије броја могу се према класификацији Радмиле Ђорђевић представити као опозиције: једнина и множина, сингуларност и непостојање множине, несингуларност и непостојање једнине, синкретизам и исти облик за једнину и множину, суплетивизам (лексикализација) и две лексичке јединице за једнину и множину (Ђорђевић 1984: 141).

5.2. Категорија бројивости

Категорија бројивости блиска је категорији броја; базира се на значењу именица и свој израз има управо на морфолошком плану у граматичкој категорији броја (Зника 2002: 67). Ова категорија подразумева истоветност, што омогућава пребројивост (Бејкер 2004: 106). Бројивост се може посматрати као диференцијална карактеристика именица које означавају појединачне предмете и објекте у односу на именице које означавају масу и мноштво (Глисон 1965: 135); у њој се такође огледа и опозиција конкретно – апстрактно, која се такође може препознати у основи релације бројиво – небројиво⁴⁸. Ове опозиције се манифестују на различит начин у различитим језицима. Тако нпр. у енглеском језику постоје именице које се означавају термином *mass nouns* и оне обухватају збирне и градивне именице и конгруирају с глаголима у једнини. Насупрот њима, бројиве именице (*count nouns*) јављају се уз бројеве и користе се и у једнини и у множини (Глисон 1965: 135). У српском језику је нешто сложенија ситуација, јер нам конгруенција са глаголима не показује којој категорији бројивости припадају именице.

5.2.1. Оно што је бројиво у једном језику не мора бити бројиво у другом; такође, постоје језици који немају небројиве именице (Бант 2006: 530). У множини небројиве именице нису ретке; Бунт наводи пример за енглеско *measles*, као и италијанске називе за различите врсте тестенина, уз напомену да се такви облици усвајају и у другим језицима (И. 530–531). Пошто није могуће индивидуализовати референте код небројивих именица, није могуће комбиновати их с бројевима (И., 532). У српском језику је градивне именице немогуће индивидуализовати, осим описним путем (песак – зрно песка) – што би била партикуларизација, али је код већег броја збирних именица и код плуралних које садрже сему материје, односно збирности могућа сингулативизација. Код именица које се јављају само у множини сингулативизацијом се издваја елемент који нема значење какво има надређени плурални појам (*богиње* је назив за болест док је

⁴⁸ Постоји и термин нумералне и транснумералне именице (оне које имају облик множине када се односе на више од једне реализације и оне које немају облик множине, или је тај облик необавезан) (Визе 1997: 137).

богиња један од многих пликова на телу као манифестација те болести). Другачије се понашају збирне именице са морфолошком категоријом збирности, јер се на први поглед сингулативизација и индивидуација подударају, будући да је на морфолошком нивоу могуће утврдити конститутивни елемент. Према речима Богдана Дабића „сингулатив је маркирана јединичност [...] исказује више индивидуалности и увек се опонира некој збирности или колективности” (Дабић 2000: 200), за разлику од сингулара који је у опозицији са правим плуралом (И.). Наше мишљење је да се сингулатив и сингулар разликују по томе што је сингулатив мање самосталан од сингулара, те да се индивидуалност о којој Дабић говори односи на издвајање из групе која преостаје, за разлику од сингулара, коме за реализацију нису потребни други елементи.

5.2.1.1. Код именица којима се означавају биљке, воће и поврће уочавамо да постоје и такве код којих је могуће издвојити јединичне предмете из укупне масе, што је карактеристично за српски и бугарски језик, али не и за руски језик. Могуће је рећи: два кромпира, три шаргарепе, али не и *три лука, *три купуса (Сааведра 1999: 29). Овде је посредни квантификација материје, у зависности од тога каква је структура у питању. Да би се квантификовали лук и купус, потребно је да се уобличи нпр. помоћу лексеме *главица*. За ове лексеме је немогуће рећи: идем да купим лукове/луке, купусе; с друге стране, могуће је употребити облике: идем да купим кромпир/кромпире, шаргарепу/шаргарепе. У првом случају, да би се квантификовала материја, неопходно је да се уобличи на неки начин, што је могуће помоћу партикуларизације (исп. Ивић 1980; Драгићевић 2000, 2003).

5.2.1.2. Дакле, уочавамо разлику између нумеричке и лексичке квантификације. Нумеричком се утврђује тачна количина нечега, док се лексичком изражава приближна количина нечега (Зника 2002: 55).

5.2.1.3. Појам бројивост се првенствено везује за нумеричку квантификацију; Пипер истиче да је однос нумеричност–ненумеричност „основна опозиција у систему квантификатора српскохрватског језика” (Пипер 1982: 94). Систем квантификације је

комплексан⁴⁹; у случајевима када је она због семантичке структуре немогућа, могуће је употребити друга језичка средства, нпр. квантификаторе и партикуларизаторе⁵⁰. Употребом партикуларизатора садрживача и уобличивача⁵¹ могуће је направити бројиве конструкције (исп. Драгићевић 2000, 2003).

Дакле, категорија бројивости се заснива на лексичком значењу именица, и то на могућности да се исказе супротност између појединачно и много (Зника 2007: 469–470). То „много” се може посматрати и као „више од једно”. Зника сматра да прецизна информација о томе колико се елемената налази у *много* није важна за језик, већ за ванјезички свет (И., 470), али смо видели да ипак постоји разлика између *много листова* и *много лишћа*. Бројивост је категорија чији домен није један одређени број, нити искључује одређене вредности, тако да се и с тим у вези не слажемо са мишљењем Б. Тафре (Тафра 2000в: 268 у фн) да именице које имају семантичку множину нису бројиве (*брат, дете, унуче* итд.). Такође, она се ограђује од свог раније изреченог мишљења да „бројеви долазе само уз бројиве именице” управо наводећи ове примере. Наше мишљење је да се бројивост везује и за бројеве два, три и четири, а не само за пет и веће од пет. Даље, не смемо заборавити ни број један, који се некако увек превиђа у оваквим анализама, као ни сложене бројеве који у себи садрже бројеве један, два, три и четири, јер би искључивањем ових бројева постојала неконтинуираност у виђењу ванјезичког

⁴⁹ У Когнитивној граматици хрватског језика истиче се да постоји неколико типова квантификације – примарна или морфолошка (која се односи на категорију броја и однос једнина–множина), квантификација бројем као врстом речи и лексичка квантификација. Код именица плуралија тантум лексичко значење и граматичка, тј. морфолошка својства упућују на квантитет (Белај–Танацковић 2014: 71 у фн).

⁵⁰ Навешћемо неколико типова према (Коптјевскаја–Там–Дал 2001: 530): конвенционалне мерне јединице (литар нечега, килограм нечега), речи којима се изражава апстрактна количина нечега (велика количина нечега), контејнери/садрживачи (шоља нечега), делови (парче, комад нечега), количина (уз именице којима се именује маса) (кап нечега), колекције (уз бројиве именице) (група нечега), форме (уз бројиве и именице којима се именује маса) (гомила нечега).

⁵¹ За партитивне синтагме које се односе на количину неке материје, али не и на њен део (шоља чаја), Коптјевскаја–Там користи термин псеудопартитивне синтагме, за разлику од правих партитивних синтагми (парче торте) (Коптјевскаја–Там–Дал 2001: 523). Напоменућемо да се у неким случајевима разлика између правих и псеудопартитивних синтагми огледа само у одредбама којима се диференцирају одређени, издвојени скуп предмета и врста именованог ентитета (шоља тог доброг чаја и шоља чаја) (И., 527).

света. То би значило да је бројивост категорија која се манифестује уз бројеве пет и више; али, бројивост мора да постоји и за бројеве мање од пет, нпр. три, као и за оне чији је други члан мањи од пет (двадест четири, сто два, осамдесет три). Небројиве именице су небројиве без обзира на број елемената, не могу се означити ни бројем један, ни три, ни пет, ни сто (исп. *један шећер, *три шећера, *пет шећера, *сто шећера).

5.2.2. То што именица има облик множине не значи да је обавезно и бројива. Множински облик нас наводи да помислимо да чим именица има облик који се односи на више ентитета, то уједно значи да су у питању бројиве именице. Међутим, множински облик не обавезује постојање категорије бројивости, за шта су нам доказ множинске именице. Зника представља метод којим утврђује да ли је нека именица бројива или није помоћу прилога за количину (Зника 2007: 473). Уз *мало, много, доста*, по њеним речима, јављају се облици генитива множине бројивих именица, односно генитива једнине небројивих⁵² (*много кошара, доста оловака, мало столова* : *мало брашна, много песка, доста воде*⁵³) (И.). Као изузетак наводи примере за различите врсте материја које на тај начин постају бројиве и имају множински облик, о чему смо већ говорили у вези са интерверзијом броја. Наше мишљење је у супротности са наведеним методом, будући да се на примерима именица које имају само множину уочава да се оне свакако морају јавити у облику генитива множине уз прилоге *мало, много* и *доста*, те би се овим методом показало да су све именице плуралија тантум бројиве (исп. *много мекиња, доста богиња, мало шпaгeтa*). Видели смо да именице које имају градивну или збирну компоненту, те су блиске градивним и збирним именицама, нису бројиве. С друге стране, Мирко Пети има опречну теорију по којој ниједна именица плуралија тантум није бројива, тј. семантички облик ових речи није бројив јер „jezični izraz ne prati opreka među јedninom i množinom u gramatičkoј kategoriji броја. Sadržaj onoga što u svom množinskom облику значе u тih се imenskih riječi не може i бројити по значењу, ni као јedно ni као много” (Пети 1997–1998: 301). Дакле, Пети сматра да није могуће утврдити да ли се

⁵² Алеш Бранднер констатује да неке именице у руском језику уз квантификатор *килограм* имају облик генитива једнине, а друге генитива множине, што доводи у везу са значењем „рашчлањене множине” и „нерашчлањеног јединства” (Бранднер 2009: 97).

⁵³ Примере ћемо користити у транскрибованом облику.

плурална реч односи на један или више појмова (исп. Зализњак 1967; Пипер 2009) и за њега је то довољан разлог да свака плурална именица обавезно буде небројива⁵⁴.

5.2.3. За именице које се јављају само у множини карактеристично је да се не квантификују помоћу основних бројева, већ помоћу *збирних бројева*. Будући да су у питању конгруентни облици, и они су у множини⁵⁵. Неки проучаваоци сматрају да је управо збирни број, као конгруентни атрибут уз именице плуралија тантум, показатељ да оне имају збирно значење, али се томе може приговорити да се збирни број јавља уз оне предмете или појаве коју се схватају као целина, као и збирне именице (исп. Собољев 2005: 104–105). Такође, у литератури бележимо да се, уколико је потребно да се квантификују множинске речи којих је пет или више, не употребљава збирни број, већ основни: пет маказа (Пипер 2009: 460). Међутим, овај термин *збирни број* је изазвао полемике међу проучаваоцима, због своје особености да се уз именице плуралија тантум јавља у множини. Стога се као алтернативни термин јавио облик *бројни придев*.

Бројни (бројевни) придеви су посебна врста бројева, припадају кардиналним бројевима и употребљавају се уз именице плуралија тантум и оне именице које значе природну целину, пар или групу (Зељић 2016б: 120). Они имају придевски карактер, а самим тим разликују сва три рода (И., 123). РСАНУ не бележи овај термин, већ збирне бројеве у оба броја (И., 126). Зељић исказује и став о нормативном статусу речи којима се квантификују именице плуралија тантум – „Уместо бројног придева погрешно је користити основни или збирни број” (И., 130).

Квантификацијом именица плуралија тантум бавио се Александар Стефановић (2014). Он их разврстава у три групе – оне које означавају предмете који се састоје из „једног темељног дела” (*кола, врата*), оне који се састоје из „два темељно идентична

⁵⁴ Петијеви ставови у вези са бројивошћу именица су веома дискутабилни те их наводимо само као једно од тумачења овог проблема; са његовим мишљењима се углавном не слажемо.

⁵⁵ У српском језику је конгруенција уз множинске именице обавезно множинска (исп. Пипер 2009: 419), док се у енглеском нпр. овакви облици могу наћи уз неодређени члан који имплицира јединичност, што је у вези са чињеницом да се у већини случајева именице плуралија тантум односе на један ентитет (исп. Аквавива 2008: 16–17).

предмета” (*маказе*), и оне које се састоје из „два темељно идентична предмета, али имају специфичну примену” (*панталоне*) (Стефановић 2014: 47–48). Ову поделу уводи, јер свака од наведених група изискује одређени тип квантификације. Укратко, уз прву групу се јављају бројни придеви и збирни бројеви (*троја врата* и *троје врата*), док се уз другу и трећу групу, поред два поменутог модела, јавља и модел са лексемом пар (*два пара панталона*) (И., 49–52). Ситуација са бројањем елемената већих од пет је нешто другачија; за вредност 5 јављају се три начина квантификације – бројни придев, збирни број и основни број. До вредности 50 спорадично се јављају бројни придеви и збирни бројеви⁵⁶, али преко вредности 50 доминантно се јављају основни бројеви (И., 53). Сличну поделу за руски језик успоставио је Алеш Бранднер (2009), с тим што је он издвојио две лексичко-граматичке групе, „унутар којих се јављају подгрупе уједињене заједничком семантиком и синтаксичким функцијама” (Бранднер 2009: 101) – заједничке именице (у које спадају називи конкретних парних и спојених предмета, збирне именице, апстрактне и градивне именице) и властите (географска имена и називи сазвежђа) (И., 101–103). Он истиче да је типична особина именица плуралија тантум нехомогеност, која се манифестује у (не)способности да се комбинују са бројевима, те и он закључује да ће се именице које означавају парне и спојене ентитете јавити уз збирне бројеве, што није случај са осталим подгрупама (И., 103). Он посебно наглашава да се именице из скоро свих наведених подгрупа слажу са речима неодређене количине (много, мало) (И.).

Споменућемо и квантификацију плуратива. У примерима *једна кочија* и *једне кочије* употребљени су основни број односно бројни придев (И., 47–48). У примерима *две кочије* – *двоје кочије* види се ова разлика, али не и у квантификацији са вредношћу један. „Број један има морфосинтаксичке карактеристике придевских речи – разликује род, стоји уз именицу и конгруира с њом, а означава ’количину од 1’” (Чудомировић 2012: 320).

⁵⁶ Забележили смо пример: Купите 20 кола од Србијагаса (наслов на Б92 14. март 2016: http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2016&mm=03&dd=14&nav_id=1107378).

Код именица женског рода које се јављају само у множини управо помоћу бројног придева може се направити разлика између именица које имају регуларну двочлану категорију броја и оних који имају дефективну, уз облике који означавају два, три или четири ентитета:

једне маказе

једна оловка

једна каруца, једне каруце

двоје, троје, четворе маказе

две, три, четири оловке

две, три, четири каруце, двоје, троје, четворе каруце

петоре маказе

пет оловака

пет каруца, петоре каруце

Дакле, уз множински облик именице иде и множински облик бројног придева. Овај спој Дегтјарјов (1982: 72) уочава још у старијим фазама развоја словенских језика, када се њиме изражава количина. Овим спојевима се изражавала унутрашња множина, односно „количина предмета који сједињени образују целину новог предмета”. У сличним позицијама наводи да се јављају и збирне именице које функционишу као семантичка множина (типа *браћа*). Дегтјарјов закључује да „збирност у облицима једнине и мноштво код именица плуралија тантум имају једно логичко утемељење, у једном случају мноштво изражено обликом једнине, у другом обликом множине” (Дегтјарјов 1982: 72). Међутим, јављају се и примери са збирним бројевима у једнини: *двоје маказа, троје врата* итд. У разговорном језику чешће ће се чути ове конструкције (исп. Тома 2011: 651; Зељић 2016а). Зељић (2016а: 649) сматра да је употреба ових спојева направилна⁵⁷. Посебан тип конгруенције имамо код именица које се обично

⁵⁷ Зељић међу погрешно употребљене партитивне синтагме убраја и горенаведену конструкцију „*три каруце*”. У РСАНУ је ова одредница обрађена као плуратив, са доминантним множинским обликом и њена семантика је илустрована примерима од којих су два јединска:

јављају у множини и означавају пар⁵⁸ нечега нпр. *чарапе, ципеле, рукавице*, где ће одабир збирног броја или бројног придева имплицирати о колико се предмета уопште говори: *двоје чарапа* и *двоје чарапе*. У првом примеру употребљава се синтагма која је по значењу једнака синтагми „две чарапе”. У другом случају, употребљени облик једнак је оном који се јавља уз именице плуралија тантум, те је такво и значење – два пара чарапа. Уз именице плуралија тантум пак, осим споменутог правилног облика, јавља се и збирни број у једнини: *двоја врата – двоје врата*. Овде је посреди контаминација; правилни множински облици бројних придева су у говору ретки; збирни бројеви *двоје, троје, четворо* итд. много се чешће употребљавају. Занимљиво је да ће се одређене комбинације ипак правилно јавити нпр.: *троја врата, четвора врата, петора врата*, претпостављамо јер се веома често чују у медијима у рекламама за аутомобиле, те ће их говорници стога лакше усвојити. С друге стране, питање је да ли ће се ови облици употребити уз друге именице плуралија тантум. Примећујемо и да се облици *једни, једне, једна* уз множинске именице употребљавају без недоумица, као прави придеви; синтагме у којима је потребно означити два ентитета именована множинском именицом већ изазивају недоумице код говорника. Милена Ивановић (2002) сматра да је употреба бројних придева, осим облика *једни, -а, -е* ретка и архаична (Ивановић 2002: 80 у фн), те наводи да се овакви облици јављају у квантификацији именица које означавају функционалну целину, какви су називи за обућу нпр. Уочавамо да и она употребљава термин којим се истиче придевски карактер броја. Сматрамо да је ово истицање придевског карактера значајно, јер формално ипак постоји разлика у бројевном облику који конгруира уз множинске именице у односу на именице са регуларном категоријом броја. Употреба бројних придева везана је за сложеност појма који се квантификује. Он означава или предмет у пару, или једну или више целина, које су састављене од разних

Опрости се г. Срећковић са свима, те сједне у каруцу (ПП 1868, 62). Без ријечи и бесједе | У каруцу старац сједе (Пав. 18, 5).

У ЕК нису забележени примери у једнини; иако су једнински облици ретки, видимо да су могући, тако да не можемо искључити ни квантификацију помоћу основног броја.

⁵⁸ Значење именице *пар* у овим случајевима је вредност броја два; наведена лексема и у другим језицима има полисемантичку структуру нпр. у енглеском, пољском, руском (исп. Годард–Вјежбицка 2014 фн. 17).

елемената (Стефановић 2012: 38). Дакле, употребљавају се и уз именице које имају једину, али у множини означавају природну целину, пар, скуп и сл. (И., 30).

Интересантно је да је у првим деценијама двадесетог века употреба збирног броја уз множину сматрана неправилном. О томе дискутује Милановић (1963б). Он истиче разлику у значењу између *двоје младенаца* (1 пар) и *двоји младенци* (2 пара) (Милановић 1963б: 52). Закључује да се уз именице у множини збирни бројеви употребљавају да осим квантификативног елемента искажу и то да именована бића нису истог пола и старости, што је главна особеност ових бројева у односу на основне бројеве (И., 56), а што је и данас актуелно у науци о језику. Јовановић (2018) такође наводи примере у којима се истиче различитост појмова који се броје збирним бројевима у множини (*двоји писци*). Међутим, он сматра да именичка и придевска категорија збирних бројева припадају истој класи бројева у српском језику (Јовановић 2018: 91), те да их ни у речницима не треба раздвајати, већ их треба обрађивати у оквиру исте одреднице, као што се ради у РСАНУ. Видећемо у поглављима о полисемији и лексикографској обради да је наше мишљење другачије.

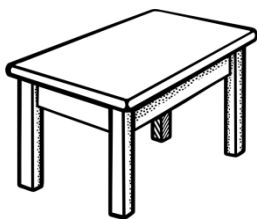
У вези са именицама које се јављају у пару треба напоменути да их је могуће квантификовати управо помоћу лексеме *пар*; у оваквим случајевима, уколико то конгруенција захтева, употребљава се генитивни облик *пари* уместо *парова* (Милосављевић–Јовановић 2010: 436). Дакле, *један пар ципела*, *три пара ципела*, *четрдесет пари ципела*. У вези са овом појавом истаћи ћемо и честу грешку која се јавља приликом квантификације парних објеката – недавно се на телевизији појавила реклама за кекс Јафу, у којој се у вези са наградном игром, набрајају награде за учеснике, између осталог и „четрдесет патика”. Употребом основног броја уз парни предмет имплицира се однос према сингулативу, према томе, четрдесет патика не значи исто што и четрдесет пари патика. Дакле, партитивне синтагме које су сачињене од лексеме пар и допуне у облику именица са значењем дводелних елемената изражавају функционалну целину уобличену према принципу идентичности, истоветности облика и функције (Милосављевић–Јовановић 2010: 438). Дакле, пар функционише као партикуларизатор уобличивач (Ивић 1980: 9).

Важно је скренути пажњу и на квантификацију именица које означавају одевне предмете са хиперонимом панталоне. Поред множинског облика збирног броја, оне се могу квантификовати помоћу лексеме *пар* те ће се чути конструкције *пар гаћа, пар панталона, уз једне гаће, једне панталоне*. Слажемо се са мишљењем (Милосављевић–Јовановић 2010: 439) да је употреба партитивних синтагми уобичајенија од збирних бројева због непроменљивости бројева у језику, која утиче на наше поимање бројева, поготово оних већих од четири.

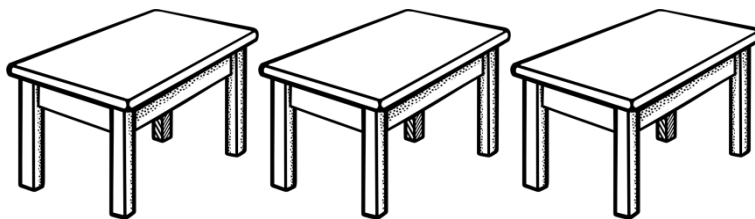
Пипер наводи да су именице плуралија тантум изузетак међу именским речима, јер је њихов једини облик (множински) „неутралан према семантичком садржају опозиције једнина/множина”, за разлику од других именских група, које према његовој тврдњи, носе информацију о некој количини (Пипер 2009: 478). То као последицу има да се нумеричка вредност исказује бројевима или ненумеричким изразима (*једне маказе, неколико маказа*) (И.). Дакле, примећујемо да Зализњакова хомонимија броја за Пипера представља функционалну неутралност према категоријалној опозицији броја (И.).

Уколико желимо да употребимо множину именица које се јављају само у множини, неопходно је да то урадимо описно, помоћу додатног члана, или некаквог квантификатора (исп. Кацнељсон 1972: 34–35) односно партитивне синтагме, у којој ће плурални облик бити зависан члан, јер је њихов основни, одреднички облик множински. Овакве речи могу се, такође, посматрати из перспективе бројне хомонимије – исти облик се односи и на један и на више ентитета (према Зализњак 1967: 58–61; Зализњак–Падучева 1974). Напомињемо да је у питању граматичка хомонимија, не лексичка, јер би лексичка хомонимија имплицирала да се значење две лексеме не може довести ни у какву везу. Наиме, код оваквих речи разликује се граматичко значење, те можемо говорити о својеврсном синкретизму код именица плуралија тантум. Исти (номинативни) облик речи, у зависности од контекста, односи се на један и на више појмова. У енглеском језику постоје инваријантни облици именица које се односе и на једину и на множину (типа *sheep, fish*), али се оне, морфолошки гледано, најчешће јављају у јединском облику, за разлику од плуралија тантум. Употребом јединственог

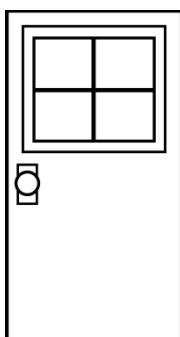
облика смањује се информативност, будући да не можемо препознати опозицију један и више од један, али се то надокнађује на синтаксичком плану.

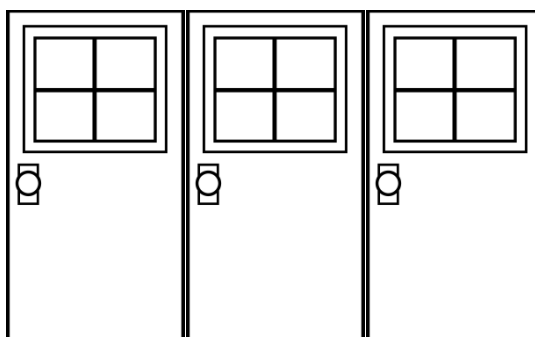
СТО

СТОЛОВИ

врата

врата

Перцепција датих номиналних појмова је недвосмислена, за разлику од језичког израза, што је једна од основних карактеристика дефективних именица.

Квантификација именица које се односе на жива бића захтева да се обрати пажња и на заступљеност полова те ће се употребљавати облици на -ица за особе мушког пола (*двојица, тројица*), односно облици *двоје, троје* за означавање групе особа и мушког и женског пола, односно групе за коју се не зна код су пола њени чланови (Ивић 1973: 331–332). То не значи да се наведени облици јављају само у оваквим конструкцијама. Видели смо да се јављају управо уз именице плуралија тантум и оне које се углавном јављају у множини, најчешће у облику множине, јер конгруирају с овим именицама, што

значи да имају и облике за сва три рода: *двоји просиоци, двоје рукавице, двоја кола* (Стевановић 1975: 315).

Крифка сматра да је множински облик у партитивним синтагмама синтаксички условљен и да нема семантички ефекат, што доказује примерима *0 (нула) крава* и *1.0 крава* у којима се употребљава множински облик, који сигурно није последица семантичког концепта множине, већ се објашњава тиме што бројеви 0 и 1.0 траже множинску допуну (Крифка 1989: 85). Даље, аутор говори о маркираности множинског облика. На примерима *a cow* и *cows*⁵⁹ показује да, иако се једнински облик састоји из два члана, множински је морфолошки маркиран и слушалац зна да говорник нема једну краву на уму када употреби облик *cows*, те тако има довољно доказа за број на који се наведени облик односи (Крифка 1989: 86). Крифка ово сматра аргументом у прилог тези да плурал није семантички маркирана категорија броја (И.: 112, фн 4). У српском језику множински облици имају свој наставак, тако да и за њих важи да су морфолошки маркирани у односу на једнински, основни облик. Поставља се питање да ли ово важи и за именице плуралија тантум.

5.2.4. Проблем категорије бројивости, а посебно однос именица које имају множину и оних које означавају збир, интересовао је и проучаваоце неуролингвистике. У раду (Домас и др. 2012) испитује се на који начин различита језичка средства којима се исказује несингуларност утичу на кору великог мозга⁶⁰.

⁵⁹ Примере преносимо у оригиналу, јер српски језик нема чланове које аутор такође узима у разматрање

⁶⁰ Да бисмо разумели резултате овог неуролингвистичког истраживања, морамо се упознати и са грађом и функцијом мозга. Укратко, кора великог мозга дели се на режњеве, од којих су за разумевање и стварање говора значајни паријетални режањ, као и ангуларни гирус – мождана вијуга одговорна за препознавање и употребу речи. Код дешњака се налази у левој хемисфери мозга и у њему се налази центар за читање и за сећање на писане знаке (Одавић 2002: 568 s. v. gyrus).

Центри за говор и језик у мозгу се називају Брокина и Верникеова зона. Верникеова зона се налази у темпоралном режњу и одговорна је за разумевање језика. У окципиталном режњу налази се ангуларни гирус, неопходан за формирање значења из визуелно добијених (прочитаних) речи. Брокина зона је блиско повезана са Верникеовом, и служи за планирање и исказивање индивидуалних речи и израза. Верникеова зона је позната и као зона знања и интелигенције, јер је повезана са интелектуалним процесима. Ангуларни гирус лежи одмах иза Верникеове зоне и одговоран је за визуелну перцепцију речи. Брокина зона је зона говора, одговорна за формирање речи, с утицајем на говорни апарат.

Небројиве именице могу имати или облик јединине или облик множине (шпагете, богиње), не могу имати оба броја (Домас и др. 2012: 916). Такође, могу бити и збирне небројиве нпр. намештај, накит⁶¹ (И., 918).

Обрада множинског облика је захтевнија од обраде јединског, будући да се множински облик посматра као маркирани и стога захтева више времена да би се процесуирала додатна множинска компонента. Такође, множински облик је често морфолошки комплекснији од јединског, и разлагање на основу и наставак такође захтева додатно време (И.: 916; исп. Бајен и др. 1997).

Обрада именица у јединици изазива реакције ограничене на леву хемисферу, док небројиве именице активирају мрежу која се шири и у левој хемисфери и преко обе хемисфере. Такође, испитаници којима је задато да одреде да ли је нека реч небројива или бројива показали су да је за обраду небројивих именица потребно више времена, него за бројиве именице или оне у јединици, али уз дифузну електропсихолошку активност на обе хемисфере (И. 917–918).

Активност у мозгу приликом обраде множинских именица и небројивих у поређењу са јединским облицима преклапала се у подручју ангуларног гируса, док у поређењу множинских и небројивих није било значајне разлике у активности (Домас и др. 2012: 921–923). Множинске именице изазивају више активности у односу на јединске, што је у складу са мишљењем да су њихови морфолошки облици комплекснији, те стога захтевају дужу обраду, што би потврдило тезу о маркираности множинских облика (И.). Нажалост, у овом истраживању нису обрађали посебну пажњу на именице плуралија тантум; било би интересантно видети какву мождану активност изазива њихово разумевање, будући да су у питању речи којима је основни облик множински, што узрокује колизију између немаркираности основног облика и маркираности множинског облика. Аутори сматрају да је дужа активност последица

Верникеова зона је део мозга одговоран за разумевање језика, било да су у питању речи које чујемо или речи које прочитамо. За разумевање речи које прочитамо, неопходан је ангуларни гирус (Гајтон–Хал 2016: 740–742).

⁶¹ У РСАНУ стоји да се лексема *накит* ретко јавља у множини.

семантичке интерпретације, а не захтевније морфосинтаксичке анализе, што доказују упоређивањем са можданим активностима приликом обраде небројивих именица, која је веома слична обради именица у множини (И. 923). Такође, будући да се испитивање вршило на тексту, због конгруенције, рода и падежа који су присутни било да се ради о једнини или множини, постојао је сличан напор приликом морфосинтаксичке анализе. Такође, морфосинтаксичка анализа и разумевање граматичког броја везују се за Брокину зону, а не за ангуларни гирус (И., 923). Дакле, видимо да обрада множинских и небројивих облика изискује већи утрошак у семантичкој интерпретацији, што иде у прилог теорији о маркираности облика.

Приликом проучавања грађе и функција људског мозга, утврђено је да постоје одређени делови који су задужени за разумевање и обраду појмова везаних за број и квантификацију. У раду (Кареирас и др. 2010: 1741) показује се да се приликом граматичке обраде примера са погрешном конгруенцијом везаном за категорију броја активирају зоне одговорне за обраду квантификације. Активности није било у левом ангуларном гирусу, за који се претпостављало да ће бити активиран, већ у интрапаријеталном сулкусу, за који је доказано да се активира када се размишља о бројевима и о квантитету уопште (Кареирас и др. 2010: 1747; Голдман 2013).

Оваква истраживања навела су нас да се заинтересујемо и за однос између предмета и материје, као примера за бројивост и небројивост. У раду (Прасада и др. 2002) износи се запажање да приликом размишљања о неком предмету морамо обратити пажњу на његову структуру и на материју која га сачињава. Структура и састав се тумаче на различите начине; да би се неки ентитет замислио као објекат, мора да има одређену структуру, која га дефинише. С друге стране, да би се нешто замислило као материја, оно не мора да има структуру, она је произвољна и није нужен ни довољан услов да би се нешто појмило као материја (Прасада и др. 2002: 141–143). Ако је ентитет о коме говоримо предмет (на пример сто), он има одређену структуру; материја од које је сачињен овај објекат је дрво (И., 143). Ако посматрамо материју, било који облик дрвета је дрво, дакле, за материју је структура небитна (И., 144). То је навело ауторе да поставе питање да ли постоје разлози због којих се нешто концептуализује као објекат а

нешто као материја (И., 144). Утврдили су да правилни облици и понављање облика могу да нас наведу да тумачимо ентитет као објекат (И., 146). Ову тврдњу поткрепљују резултатима експеримента, у коме се неправилни облици сматрају за материју и небројиве именице, док се правилни посматрају као објекти и бројиве именице (И., 147). Наредни експеримент је показао да није само облик тај који утиче на перцепцију, већ и информација о настанку, поновљеност истог облика (иако је нешто неправилног облика, уколико се јави у више комада, посматра се као објекат, јер више комада нечега повећава могућност да постоји процес којим они настају) (И., 151). Даље, мноштво ентитета (много различитих) само по себи не асоцира испитанике да тумаче ентитет као објекат, за разлику од поновљености (много истих) ентитета са истом структуром (И., 152).

Збирне именице имају „атомску семантичку структуру” – састоје се из јединица, које нису дељиве на мање јединице (*намештај*), док неке градивне именице имају „партикуларну семантичку структуру”, будући да се састоје од појединачних честица (зрна, комадића и сл.) нпр. *песак*, на коју неће утицати нпр. додатно уситњавање (Лејкок 2006: 537). У српском језику је ситуација код збирних именица нешто другачија у односу на наведену у енглеском језику. Пре свега, у српском језику постоје две врсте збирних именица – оне код којих је збирност морфолошка категорија (*лишће*, *грање*, *пилад*) и оне код којих је збирност семантичка категорија (*алат*, *армија*, *намештај*). Наведена тврдња о атомској структури може се применити на именице другог типа, које се још називају и лексичке збирне именице, али се код именица првог типа ипак може утврдити која јединица се налази у основи. Ове именице нису дељиве, али код именице *лишће* знамо која мања јединица конституише целину; код именице *намештај*, можемо да претпоставимо да се ради о *столу*, *столици*, *кревету*, али не знамо шта је то тачно. Дакле, код збирних именица које имају морфолошку категорију збирности препознајемо атомску морфолошку структуру, за разлику од атомске семантичке структуре, каква се препознаје код лексичких збирних именица.

5.2.5. Видели смо да је анализа перцепције множинских и небројивих облика потврдила да су ови облици маркирани у односу на јединске и бројиве. Теорија маркираности заснива се на језичким универзалијама; једна од Гринбергових језичких

универзалија која се односи на категорију броја каже да је множина маркирани члан категорије броја, за разлику од једнине. Ова универзалија имала је многе критичаре, између осталог и Сауерланда и др., који тврде да плурал није маркирана категорија, наводећи да њихова истраживања то и доказују. Они за Гринберга кажу да се фокусира само на морфолошку маркираност, што они критикују указујући на семантичку маркираност (Сауерланд 2005б: 426). Такође, Мек Каули сматра да се множина чак више употребљава у језику, будући да у многим случајевима има неутралну вредност, и користи се када нисмо сигурни да ли је денотат једнински или множински (Маккаули 1968: 568–569).

Један од доказа да је множина маркирани члан јесте облик именских одредница у речнику. Оне се бележе у облику једнине, који је основни облик за све именске речи, осим за множинске речи. У тим случајевима, неопходно је да се у леми нагласи да је одредница у множинском облику, што се постиже граматичким квалификатором *мн.*, јер ће се у супротном сматрати да је у питању једнински облик. Сви множински наставци се могу третирати и као једнински, али би у том случају био промењен род одреднице, тако да би у случају да се изостави ознака *мн.* информација о томе ког је броја одредница налазила у ознаци за род – наставак -а јавља се код именица средњег рода у множини и именица женског рода у једнини, -е код именица женског рода у множини, средњег рода у једнини и мушког рода у једнини, наставак -и у множини именица мушког и женског рода, и код именица мушког и женског рода у једнини⁶².

Једнина је немаркирана у облику, али у значењу није (Охеда 2005: 391). Ова немаркираност се огледа и у томе што не постоје показатељи једнине, тј. наставци за једнину, какве имамо за облике множине. Речи које се јављају само у множини су стога двоструко маркиране – њихов облик је множински, а семантика (углавном) једнинска.

5.2.6. Имајући у виду наше истраживање сматрамо да је веома тешко одредити који је члан у опозицији једнина–множина маркиран. Управо плуралне речи, чији је основни облик множински, упућују нас на то да множина не мора да буде маркирана.

⁶² Морамо нагласити да је парадигма оваквих речи увек множинска, и да се проблем препознавања множине може јавити само у номинативу.

Међутим, уколико прихватимо да код плуралних речи множина није маркирани члан, онда се сврха постојања маркираности као особине доводи у питање. С друге стране, имамо основни облик одреднице, који је код именских речи једински, осим у случајевима множинских речи. Дакле, могли бисмо рећи да је основни, немаркирани облик речи углавном једнина.

Указали смо на то да постоји више типова квантификације. Нумеричка је могућа уз бројиве именице, и обично се на њу мисли када говоримо о категорији бројивости. С друге стране, поступци каква је квантификација помоћу партикуларизатора омогућавају нам да квантификујемо и именице које су небројиве. Лексичко значење и семантичка структура су у основи категорије бројивости. Именице које се јављају само у множини, упркос томе што на први поглед множински облик имплицира бројивост, нису све бројиве. Нумеричка вредност којом се исказује бројивост код именица које се јављају у множини испољава се помоћу бројних придева, који су им конгруентни, као и помоћу збирних бројева у једнини, а у неким случајевима и описно, помоћу лексеме *par*.

6. Морфолошка анализа множинских речи у српском језику

Будући да смо категорију броја представили делом као морфолошку категорију, у овом одељку неопходно је дати осврт на морфолошке карактеристике речи које се јављају само у множини.

Видели смо да корпус за наше истраживање чине лексеме које макар једно од својих значења реализују само у множини. Такође, у корпус смо укључили и оне лексеме које се због своје семантичке структуре углавном јављају у множинском облику, о чему ће бити речи у наредним поглављима. Из речникā савременог српског језика ексцерпирани су лексеме које су обележене ознаком *мн.*, што је формални показатељ да се наведена реч не појављује у уобичајеном, основном – јединском облику. Анализа лексикографског материјала, тј. корпуса ексцерпираног из речникā, проучаваоцима олакшава посао, јер се ослањају на добар рад лексикографа, чији је први задатак да успоставе одредницу, односно да идентификују њен основни облик. Основни облик за множинске речи јесте плурал, што одступа од уобичајеног и доминантног када се говори о именским речима, а то је да је облик једине основни, немаркирани облик, под претпоставком да прихватамо појам маркираности категорије броја. У том случају, једнина се може протумачити као морфолошки немаркирана категорија вероватно зато што се индивидуални предмети више истичу у перцепцији него групе (Херфорд 1990: 221). Ова тврдња је тачна у случају да посматрамо опозицију сингулар – плурал. У другим релацијама ситуација се мења, те тако плурал може бити немаркирана категорија уколико се посматра у односу на дуал (Крофт 1991:54). Стога је феномен множинских речи утолико интересантнији, јер на први поглед овим речима недостаје немаркирани облик.

Дакле, основни облик именске речи јесте номинатив једине, као самостални и независни облик. Али, множинске речи такође имају самостални и независни облик, само што је у њиховом случају у питању номинатив множине. Према томе, иако немају уобичајен основни облик, и ове речи могу имати функцију самосталне речи у реченици

(исп. Белић 1998: 133). Можемо рећи да је за множинске речи множина немаркирана категорија.

У нашем корпусу издваја се неколико морфолошких категорија именских речи. Најфреквентније су свакако именице, које чине највећи део корпуса. У много мањем броју бележимо придеве, бројеве и заменице.

6.1. Именице

Преглед граматика у другом поглављу нам показује да се у српском језику именице плуралија тантум већином не издвајају као посебна врста именица, већ се, уколико се региструју, спомињу у вези са категоријом броја код именица⁶³. Такође, видели смо да се ни у речницима не обележавају посебним квалификаторима, већ општијом ознаком *мн.*, која се односи на број⁶⁴.

6.1.1. Приликом анализе морфолошких облика ових именица пажњу усмеравамо на оне лексеме које имају множински облик у свим својим реализацијама. Разлог за ограничење корпуса лежи у томе што се код лексема код којих се у речницима одредбама *обично, често, најчешће* упућује на ограничену употребу, други облик (једнински) не одбацује у потпуности, већ се на тај начин истиче да се он употребљава мање обично, ретко, најређе, али се ипак употребљава. Постојање тог другог облика, ма колико он био редак и неуобичајен, ствара равнотежу у парадигми, те на тај начин морфолошки облик дате речи није необичан, напротив. Овакве лексеме можемо посматрати као било коју реч исте деклинационе врсте. Изнето становиште могло би нас навести да у анализи потпуно одбацимо наведене речи, будући да можемо рећи да не поседују потребну морфолошку особеност да би се посматрале као речи са дефективном парадигмом. Ипак, видећемо у наредном поглављу да овакве речи завређују нашу

⁶³ Према подацима Весне Ломпар, која је проучавала врсте речи у граматицама од Вуковог времена до данас, од двадесет три анализираних граматике, у десет се јавља термин плуралија тантум, и то у оквиру семантичке поделе именица, граматичког описа именица, описа категорије броја, синтаксе врста речи и неправилне деклинације речи (Ломпар 2016: 43).

⁶⁴ Неки проучаваоци, нпр. Цоцкјевич, нуде комплекснију поделу именица, са акцентом на род, која укључује посебну групу именица плуралија тантум, која има три подтипа (Цоцкјевич 2002: 266).

пажњу, али због своје семантичке структуре. Сличну ситуацију налазимо и у примерима именица код којих је једна од семантичких реализација множинска. Преостала значења у којима се јасно исказује опозиција сингулар : плурал, дозвољавају да се лексема посматра као и друге лексеме које имају уобичајену морфолошку структуру. Такође, према истом критеријуму у ову анализу нећемо укључити номенклатурне множине, какве се срећу у терминологији ботанике, зоологије, хемије и сл.

6.1.2. Специфичност именица које се јављају само у множини у односу на именице које имају облике оба броја огледа се у немогућности ових именица да се исказу у форми сингулара обликом који је прихватљив и недвосмислено разумљив говорнику тог језика. Теоријски гледано, не постоје морфолошке препреке да се образује једински облик било које именице (*врато, *панталона, *гаћа, *леђе, *маказа, *ар(а)њ), али постоје семантичке препреке, што је у основи речене прихватљивости, недвосмислености. Ово је једина морфолошка особеност плуралних речи и видимо да је заснована на семантици. Као и све остале именице, и ове имају категорију рода, за разлику од нпр. именица у руском језику (исп. Зализњак 1967: 75, 79). У корпусу бележимо примере за сва три рода. Такође, множинске именице немају посебну деklinацију; мењају се као и све остале именице, и припадају свим именичким деklinационим типовима:

	I		II ⁶⁵	III	IV
Номинатив	арњеви	кола	телеса	панталоне	сапи
Генитив	арњева	кола	телеса	панталона	сапи
Датив	арњевима	колима	телесима	панталонама	сапима
Акузатив	арњеве	кола	телеса	панталоне	сапи
Вокатив	арњеви	кола	телеса	панталоне	сапи
Инструментал	арњевима	колима	телесима	панталонама	сапима

⁶⁵ Примери за II деklinацију су дискутабилни, будући да подразумевају проширење јединске основе; такође, код ове именице се виде остаци старе промене и множинска форма је стилски маркирана. Наводимо је као пример, јер у РМС стоји да обично има само множину, дакле, ово је плуратив, који се ипак јавља и у јединском облику. У нашој грађи нисмо забележили више оваквих примера.

Локатив	арњевима	колима	телесима	панталонама	сапима
---------	----------	--------	----------	-------------	--------

6.1.3. Као друга морфолошка особеност именица плуралија тантум издваја се постојање паралелних облика различитог рода, па чак и варијаната које имају различит број. Колебање у роду се манифестује кроз облике двородности, постојање варијаната које имају различити род или пак варијанте које формално имају исти облик, али им се род и број разликују, у зависности од перцепције тог облика. То се посебно истиче код речи страног порекла, где се у процесу адаптације новоусвојене речи приклањају различитим деклинационим типовима. Тако се, нпр., у зависности од тога да ли се позајмљују из латинског или немачког језика, облици *архивалија* и *архивалије* тумаче као именице средњег односно женског рода (Томић 2016: 192), а неке се, због свог облика, усвајају као множинске, иако не садрже сему плуралности и упркос нормативним препорукама да се посматрају као једински облици, нпр. јапанизам *караоке* (И., 197).

Не постоји правило по коме се у варијантама комбинују различити облици рода. Бележимо сва три случаја:

- 1) **канџула** с мн. и **канџуле** ж мн.; **агџнда** с мн. и **агџнде** ж мн.; **карнџвора** с мн. и **карнџворе** ж мн.; **кџмостра** с мн. и **кџмодре** ж мн.
- 2) **ефџлиде** ж мн. и **ефџлиди** м мн.; **керефџеке** ж и **керефџеки** м мн.; **Леонџде** ж мн. и **Леонџди** м мн.; **маравџеле** ж мн. и **маравџели** м мн.; **мџнгеле** ж мн. и **мџнгели** м мн.; **мџрбиле** ж мн. и **мџрбили** м мн.; **тџзлуке** ж мн. и **тџзлуци** м мн.
- 3) **кџвџета** с и **кџвџети** м мн.; **козџозда** с мн. и **козџозди** м мн.;

При прегледу корпуса утврдили смо да је најмање комбинација у којима учествују именице средњег рода.

Проблем одређивања рода код именица које се јављају у два или три облика заснива се на немогућности да се одреди основни облик именице на основу облика зависних падежа множине, који су у већини случајева заједнички, тј. једнаки:

У мехове дува, па у ватру меће | Карике големе, крбаве *енгече* (Поп. Мита 1, 176)⁶⁶.

Будући да је у питању одредница која се јавља у сва три рода, од чега је само мушки множински (*енгеча ж, енгече с, енгечи м* мн.), немогуће је одредити да ли је у примеру употребљена именица женског или мушког рода. Слично је и у примерима *андрмоље* и *андрмољи*:

Носи те твоје андрмоље — каже човек у љутини за туђе ствари (Војв., Макс. Ј. 1). Купи жени неке марамчиће и друге андрмоље (Дач. Ж. 1, 63). Дадосе пажевима знак да скину оне женске андрмоље (Вин. 6, 55). Пун јој је таван андрмоља (Бос. Грахово, Билб. 2). Ама, каквих ти андрмоља нема у некој црној кутији! Пуно к'о неки игала, неки тестерица, па к'о неки кашика (Срет. М. 3, 68). Купује све којекакве андрмоље (Војв., Макс. Ј. 1).

Варирање облика у роду јавља се и код именица бипартитне структуре: *наочале* и *наочали*, *наочаре* и *наочари*, *окаљке* и *окаљки*. У овим примерима, код облика на -и јавља се права двородност, наведене лексеме су и мушког и женског рода, што се разазнаје из контекста, односно деклинационог типа:

Само да Бог да, да неби сребрене и златне наочали обсѣниле очи господи, која ће око ове рекрутацие настојати (СЈ 1849, 29). На носу бијаху му насађени наочали са златним обручком (Новак Вј. 3, 98).

На кожној ... столици, дрема један старац, наочари му *спали* на бркове (Нен. Љ. 26, 160). Уздигавши на чело авијатичарске наочари, пријатељски части носаче цигаретама (Крањч. Стј. 2, 33).

Ову појаву Клајн тумачи као последицу контаминације са обликом акузатива, будући да се у том падежу најчешће употребљавају (Клајн 2003: 47). У другим падежима јављају се облици другог рода, што може бити последица дијалекта у основи датог говора (у ЕК се облик „наочарама” јавља свега 11 пута наспрам 376 појављивања облика

⁶⁶ У раду ћемо користити оригиналне скраћенице из речника.

„наочарима”, иако се облик *наочаре* чешће користи од *наочари*, чиме се потврђује Клајнова тврдња о доминантној употреби акузатива). Тако бележимо и појединачне примере који се перцепирају као једнински или множински, у зависности од тога којој од варијаната српскохрватског језика припадају. За ову појаву навешћемо лексему *јетра*, која је у српском језику доминантно именица женског рода у једнини, док је у хрватском језику средњег рода множине⁶⁷. У РСАНУ су забележени потврде за оба облика:

Јетра (црна цигерица). Она је обично врло велика и највећа је од свију осталих органа што су у трбуху смештени (Медов. 1, 18). Трбушне жлезде за варење [су]: јетра и гуштерача (Ман. Б. 1, 43). Јетра (црна цигерица). То је једна велика жлезда одмах на улазу у трбушну дупљу (Вуков. А. 1, 35). Он има много разлога, да поквари себи јетра (Крањч. Стј. 1, 739). Била је јуха с ваљушцима од јетара (Јонке, Р. МС–МХ).

Исти случај бележимо и у облику деминутива: *јетрица* ж и *јетрица* с мн:

Тек је десет сати прије подне, заудара отужно на паприкаш, на пирјана јетрица и на филеке (Донч. И. 3, 136).

И код неких именица којима се означавају делови тела постоје облици за два рода: *крста* и *крсти*, *плећа* и *плећи*⁶⁸, *прса* и *прси*, *уста* и *усти*, с тим што је облик *усти* маркиран и спада у покрајинску лексику. За све ове парњаке је карактеристично да се један од чланова чешће употребљава, али да и други припада књижевном језику (осим споменутог *усти*). Код именица *плећи* и *прса* јавља се облик на -ију у генитиву множине: *плећију*, *прсију* (Стевановић 1975: 212).

Колебање једног истог облика у броју јавља се код једног типа именица које имају збирно значење. Ова појава се бележи како у речима страног порекла, тако и у

⁶⁷ Више о концептуализацији и семантичким особеностима лексеме *јетра* говорићемо у наредном поглављу.

⁶⁸ У РМС постоји и одредница *плеће* с; слична је ситуација и у примерима *плуће* – *плућа*. Упркос томе, укључили смо их у анализу јер сматрамо да се у савременом језику доминантно јављају у множини. У ЕК смо поредили облике за датив и локатив једнине и множине: *плућу* се јавља једном, *плућима* 349 пута; *плећу* четири пута, *плећима* 256.

домаћим речима, с тим што је доминантније изражена код именица страног порекла. Наиме, именице, најчешће латинског порекла, које се завршавају на -а, а које у језику даваоцу имају облик множине, већина говорника препознаје као именице са обликом у једнини: *инсектифуга, инедита, лаксатива, препаратива, патронимика, парерга, регеста*, па чак и *скрипта* (исп. Томић 2016: 191). Будући да су у питању речи које већином не спадају у општи језички фонд, немамо много потврда о њиховој употреби. Међутим, очигледно је да се оне могу третирати на два начина: прво, могу се посматрати као именице у множини, какве јесу у језицима из којих су преузете, те би се онда у речницима и језичким приручницима морало истицати да су у питању именице плуралија тантум (исп. Правопис 2011: 452 s. v. скрипта; Пипер–Клајн 2013: 81); друго, уколико би се третирале као именице у једнини, онда би се могле посматрати као некакав тип збирних именица, будући да би имале једински облик, а множинско значење. Ова сличност се уочава у лексикографским чланцима, када се већ у леми истиче дуална природа:

инсектифуга ж (зб.) и с мн. (према лат. *insectum* и *fugare*) *разна природна и вештачка средства (обично непријатног, неподношљивог мириса) којима се терају, одстрањују инсекти.*

односно у лексикографским дефиницијама, када се једински појам дефинише појмовима у множини:

периодика ж (грч. *periodikós*) *штампана гласила (новине, часописи, зборници и сл.) с прилозима различитих аутора која излазе периодично (недељно, месечно)*⁶⁹.

Збирно значење уочавамо и у примерима *кровља* с мн. и *кровље* с зб.:

Ја видим кровља гдје би дах пепела | и трешњу росну што се окну вине (Кост. Д., Књиж. 8, 151). Ал жељу једну што сам је срцем пек'о | и још не реко ... | Да ме је Лењинград срио у ђурђевском зелен-грању, | да нијесу смрзнути вруци, и кровља снјежна, и Нева (И. 6, 672). Тако сам постао

⁶⁹ Клаић сматра да је ово именица средњег рода множине и да је датив ове именице *периодицима* (Клаић 1961: 89).

мржња себи. Глава пуна врана | које са својег кровља не могу отерати никад (Ђуровић Ж., КН 1959, 96/6).

Слично је и у примерима *мрсојеђе* и *месојеђе* уз које у РСАНУ стоји да су именице женског рода у множини, али се оставља и могућност да су у питању именице средњег рода. Наведене лексеме *кровља*, *мрсојеђе* и *месојеђе* и творбено подсећају на збирне именице.

6.1.4. У нашем корпусу највише је именица женског рода, четвртину мање има именица мушког рода, док је именица средњег рода најмање, има их скоро седам пута мање него именица женског рода. Најмањи број именица средњег рода је новија тенденција, која се јавља и у другим балканским језицима (Лашкова 1982: 109). Појава смањења броја именица средњег рода у језику може имати свој узрок у перцепцији реалног света, где се ипак издвајају само мушки и женски пол.

Творбена анализа именица које се јављају само у множини

6.1.5. Пре него што смо уопште сакупили и анализирали грађу потребну за истраживање множинских речи, претпоставили смо да нећемо анализирати творбени аспект. Сматрали смо да је множински облик речи у вези са наставцима за облик, и да се свака множинска реч у српском језику завршава на -и, -е или -а (прва два наставка за мушки и женски род, трећи за средњи род), те да не постоје творбени модели којима би се добила множинска реч. Иза ове претпоставке стоји уобичајен одабир прототипичних примера за илустрацију феномена плуралија тантум – *врата*, *леђа*, *панталоне*, *маказе*, *наочаре* итд. И већ у овој групи могло се уочити да су плуралне речи махом немотивисане јер су у питању облици старе двојине, или позајмљенице; ипак, међу њима се нашла и лексема која може да се рашчлани на творбене форманте – *наочари* (*наочаре*). Прегледом лексема у корпусу утврдили смо да она није једина, да постоји већи број деривата који има само множину, или се обично јавља у облику множине. Наша претпоставка је била погрешна; увидом у грађу утврдили смо неколико чињеница које се морају узети у обзир када се разматра творбени аспект. Прво, именице бипартидне структуре, које се обично узимају као прототипичне множинске речи, у највећем броју јесу просте, немотивисане речи. Друго, за велики број позајмљеница

такође можемо рећи да су немотивисане. Треће, већина речи код којих се једно од значења реализује као множинско (или доминантно множинско) по свом саставу су изведене, сложене или речи настале комбинованом творбом. У питању су плуративи, код којих неко од значења у полисемантичкој структури садржи сему плуралности и код којих је могуће успоставити морфолошку везу са једнинским обликом. Уколико су ти једнински облици творбено мотивисани, могућа је (и вероватна) промена творбеног значења у множинским значењима. У дериватолошким приручницима нема говора о „множинском суфиксима”; стога ћемо обратити пажњу на то да ли се неки суфикс по правилу јавља и у множини да би се исказало ново значење.

Наведена карактеристика плуратива уочава се и код мањег броја именица плуралија тантум. Издвајају се групе са заједничким формантом; њих нема много, али се за те суфиксе може рећи да у свом значењу садрже множинску компоненту. То су најчешће фреквентни суфикси, који се много више реализују у неким другим значењима, тако да се ова множинска компонента превиђа.

6.1.6. Разуђеност суфикса (око педесет) говори нам у прилог томе да не постоји творбени тип који би био карактеристичан за множинске речи. С тим у вези, можемо рећи да множинске речи не представљају творбено-семантичку категорију у језику, већ морфолошко-семантичку. У највећем броју случајева појединачна значења (са множинском компонентом) у полисемантичкој структури изведених именица немају исту ономасиолошку базу са примарним, једнинским значењем исте именице. То се најбоље уочава у примерима именица са примарним значењем деминутива и аугментатива:

именица	деминутив	мн.
вр̀бица и вр̀бица ж	<i>дем. и хип. од врба, млада врба</i>	[врбице]: <i>врбак, земљиште обрасло врбама</i>
гла̀вица ж	<i>дем. од глава (понекад са избледелим или изгубљеним дем. значењем)</i>	[главице]: <i>в. главичина (3), неомлаћено семе конопље</i>
гом̀бица ж	<i>дем. од гомба¹</i>	[гомбице]: <i>покр. нека врста цвећа; исп. гомба¹ (изр.)</i>

именица	деминутив	мн.
грѹдвица ж	<i>дем. од грудва.</i>	[грудвице]: мед. нар. <i>туберкулоза</i>
змијица ж	<i>дем. од змија.</i>	[змијице]: <i>дугачке, спирално извијене шарене траке од хартије којима се ките просторије или које се бацају на веселим приредбама, забавама и сл.</i>
кѹзица ж	<i>дем. и хип. од коза; млада коза.</i>	[козице]: пом. (обично у мн., често са одредбом: ланчани) в. <i>козлић (3в)</i>
		[козице]: мед. нар. <i>разне врсте заразних болести са оспицама по кожи, богиње</i>
		[козице]: зоол. (обично у мн.) <i>опити назив за неколико врста морских десетоножних ракова, нежна, провидна тела, из подреда Natantia, који боју мењају према околина.</i>
кѹшарица ж	<i>дем. и хип. од кошара¹; кошара¹</i>	[кошарице]: покр. <i>врста шаре у ткању или везу</i>
лажица¹ ж	<i>дем. и хип. од лаж¹</i>	[лажице]: покр. мн. в. <i>лажни болови (под бол¹, изр.).</i>
зѹбић и зѹбић м	<i>дем. и хип. од зуб</i>	[зубићи]: <i>врста веза</i>
кокѹтић м	<i>дем. и хип. од кокот¹</i>	[кокотићи]: <i>мотив у народном везу</i>
колачић м	<i>дем. од колач¹</i>	[колачићи]: бот. <i>биљка из ф. Gesneriaceae 1) Romondia Nathaliae. 2) Romondia Serbica.</i>
		бот. в. <i>стрихнин-дрво Strychnos nux vomica.</i>
коњић м	<i>дем. од коњ (1а); коњ; исп. коњиц (1)</i>	[коњићи]: <i>сталак од дрвета, дрвени ногари на којима леже креветске даске.</i>

именица	деминутив	мн.
		[коњићи] : (обично у мн.) покр. <i>дрвце на разбоју, дужине до 10 ст, за које се везују нити и које омогућује њихово покретање при ткању</i> [коњићи]: покр. в. <i>колотур (2)</i>
кòчић ⁷⁰ м	<i>дем. од котац (1)</i>	[кочићи]: фиг. ир. <i>затвор.</i>
вра̀пчић и вра̀пчић м	<i>дем. и хип. од врабац</i>	[врапчићи]: покр. <i>ваљушици од брашна</i>
звòнчић и звòнчић м	<i>у дем. значењу: звоно; звонце, прапорац</i>	[звончићи]: муз. <i>инструмент (из групе удараљки) који се састоји од правоугле кутије за резонанцију и челичних плочица различите дужине, поређаних у хроматском низу.</i>
	<i>необ. у дем. значењу; звоник.</i>	[звончићи]: бот. <i>назив за породицу у коју спада тај род Campanulaceae.</i>
звр̀чић м	<i>дем. од звр̀к; исп. звр̀к (Зб).</i>	[зврчићи]: покр. <i>пита од набораних комада теста зачињених маслом, киселим млеком и белим луком.</i>
котур̀чић м	<i>дем. и хип. од котур</i>	[котурчићи]: бот. покр. <i>врста цвећа (бела рада).</i>
ла̀нчић и ла̀нчић м	<i>дем. и хип. од ланац</i>	[ланчићи]: покр. <i>врста веза</i>
др̀вце и др̀вце с	<i>дем. и хип. од дрво</i>	[дрвца]: <i>дрва за огрев</i>
звòнце с	<i>дем. од звоно.</i>	[звонца]: <i>мотив у народном везу</i>
ја̀јце с	<i>дем. и хип. од јаје; јаје</i>	[јајца]: бот. покр. <i>врста пероњике</i> <i>Superus esculentus</i>
цр̀евце ијек. цриј̀евце с	<i>дем. од црево</i>	[цревца]: <i>врста јела од јагњећих црева</i>

⁷⁰ Наведена лексема је у РСАНУ обрађена као деминутив именице *котац*; сматрамо да би могла да буде и деминутив од именице *колац*. У том случају значење у множини је добијено помоћу два механизма – метафором (сличност по изгледу) и метонимијом (место): *ко(л)ци (кочићи)* који подсећају на решетке затвора па означавају и сам затвор.

Уочавамо да се значења са множинском компонентом реализују у различитим доменима. Нека од њих се понављају, нпр. терминолошка. Издвојићемо још једно значење које се понавља, а то је 'врста веза, мотив у везу'. Наведено лексичко значење у вези је са сличности по изгледу, и специфично је јер се у њему садрже деминутивност и плуралност као последице поновљености и величине реалије која се именује: *кошарица, зубић, котурчић, звонце, косјерић, листић, ноктић, ланчић, кочица, лесица*; обично у множини *крстић, крстуљак, крушчица, облица* (ово значење се концептуализује и код других творбених типова, али ређе – *крилача, зубица, кривица, крилашица*).

Што се тиче аугментатива код којих се уочава семантичка диференцијација, њих има знатно мање него деминутива са истом особиним:

именица	аугментатив	мн.
брдина ж	<i>аугм. од брдо¹ (1).</i>	[брдине]: <i>брдовит, планински крај</i>
главичина ж	<i>аугм. и пеј. од главица; исп. главица (2а).</i>	[главичине]: <i>неомлаћено семе конопље</i>
грабина ж	<i>аугм. од граб.</i>	[грабине]: <i>место где је некад била шума (претежно грабова) и где се налази грање, шибље и сл.</i>
кокошина ж	<i>аугм. и пеј. од кокош</i>	[кокошине]: <i>в. кокошињак (1).</i>
капљетина ж	<i>аугм. од капља</i>	[капљетине]: <i>покр. део зајажене воде која отиче</i>

Видимо да и изразито продуктивни суфикси имају тек неколико потврда у нашем корпусу. Тако суфикс -етина срећемо само у покрајинизму *капљетина*, који у основи има именицу *капља*, која је такође изведена од именице женског рода *кап*. Речи изведене овим суфиксом често имају и пејоративни призив, што није случај у нашој потврди:

У неким мјестима у Мрковићима не може се сва вода [из потока] искористити, и неки дио отиче, то зову „капљетине”, и њих продају у

корист општу, онима, којима су у близини земље, те их могу навратити (Јовић. 5, 122).

Видимо да се у овом примеру осим губљења аугментативне компоненте губи и пејоративна нијанса значења.

Дакле, примећујемо да речи субјективне оцене врло често развијају додатно значење са множинском компонентом, те је тако за један део плуратива основни облик облик деминутива, аугментатива или хипокористика и пејоратива. У овим случајевима се већином губе или ублажавају семе величине, али су нова значења често експресивно обојена, припадају термилошким системима, или пак спадају у периферију лексичког система (нпр. покрајинизми).

Навешћемо и интересантан пар лексема *главица* и *главичина*. Њихова примарна значења стоје у односу који подсећа на антонимију, упркос томе што се не односе на исте денотате (глава и главица): *главица* садржи сему умањености, а *главичина* аугментативности. Секундарно значење (множинско) им се подударара – *неомлаћено семе конопље*, те су у овом значењу оне синоними.

Што се тиче морфолошког облика деминутива и аугментатива насталих од множинских речи, они у највећем броју случајева задржавају облик множине⁷¹. Забележили смо примере за сва три рода; будући да су мотивне речи множинске, интересује нас да ли постоје промене у новодобијеним лексемама, било да се ради о променама у облицима рода, броја или деклинационе врсте. У литератури се истиче да деминутивне именице у великом броју задржавају род мотивне речи, за разлику од аугментативних, које су углавном женског рода (Јовановић 2010: 35). Ову тврдњу ћемо испитати на примерима који су потврђени у нашој грађи.

6.1.7. У корпусу смо забележили највећи број именица женског рода III деклинационе врсте, којима се подударарају род и деклинациони тип са мотивном именицом:

⁷¹ Иако су у теорији деминуција и аугментација примењиви на све именице, навешћемо само оне примере који су потврђени у корпусу.

бисажнице, брагешнице, вйлице, гӑћнице, гвоздѣњарице, гѣгице, грабуљице, гўслице⁷², дймијице, дйплице, дрњчулице, дўдице, жвалице, јӑслице, кӑбарице, кӑрабице, кочијице, крѣзлице, лажигаћнице, маитице, маказице, машичице, мѣнђелице и мѣнђелице, мѣрдевинице, нӑћвице, нѣвинице, нѣжичице, ѓствице, пелѣнгаћнице, рӑшљице, рѣгуљице, тӑчкице, терӑзијице, трийпице, хлӑчице, чӑкширице, шӑлварице, шкӑрице, шпйлхѣзнице.

Именице у множини обично имају један облик деминутива, али се неке јављају и у више различитих варијанти нпр.:

пантӑлѣнке и панталѣнице, тӑљишке и тӑљижице, дймлијице, дймлйце и дймлйчице.

Овај облик *дймличице* могао би да се посматра као двоструки деминутив, какав имамо у примеру *дйпличице*, где се од облика *дйпле* добија деминутив *дйплице*, а затим и *дйпличице*.

Деминутива мушког рода има најмање у нашем корпусу; само именице **бенѣвречићи, јӑглићи, оченӑшићи, мождӑнићи и панталѣнићи** исказују подударање у роду и деклинационом типу са именицама од којих су настале. С друге стране, бележимо и примере промене рода у облику деминутива у односу на основну реч, па су тако деминутиви **грудйћи** и **небѣсићи** мушког рода, иако су именице у основи женског, односно средњег рода. Именица *пеленгири*, која је мушког рода, поред деминутива **пеленгйрићи**, има и облик деминутива у женском роду **пеленгйрице**, што вероватно може да се протумачи или као утицај лексичко-семантичке групе именица са хиперонимом *панталоне*, или као различита распрострањеност суфикса у дијалектима.

Од именица средњег рода у корпусу смо забележили:

говечӑца (дем. од говеда), **колийца, кѣлца, ѓчйлца, можденца** (дем. од мождена).

Именице **лѣђа** и **уста** граде по два деминутива **леђӑшца и леђӑшца, и леђӑнца и леђӑнца; устӑшца и устӑшца и устӑнца**, док именице **врӑта** и **клѣшта** граде по

⁷² У дефиницији ове речи нема информације о деминутивности, али ћемо је посматрати управо на тај начин.

четири, не рачунајући некњижевне варијанте: **кљештíца** ијек. (и некњ. ек.) **кљештíца**, **кљештáца** ијек. (и непр. ек.) **кљештáца** = **кљештáшца** ијек. (и непр. ек.) **кљештáшца**, **кљештáнца** ијек. (и непр. ек.) **кљештáнца**; **вратáшца** и **вратáшца**, **вратáца**, **вратаóца** и **врáтоца**, **вратáнца** и **вратáнца**. Будући да се именица *кљешта* јавља и у варијанти женског рода *кљеште*, забележили смо и деминутиве женског рода: **кљештице** ијек. (и некњ. ек.) **кљештице** ж мн. Варијантност основног облика понавља се и у облицима деминутива.

Код деминутива средњег рода **двѐрца** и **грудáшца** и **грудáшца** уочава се промена рода у односу на мотивну реч (женски род). То значи да ниједан деминутив именице *груд* није женског рода (*груд*ићи, *груд*ашца).

Код именица **òтрубице** (деминутив од *отруби*) и **дѐснице** (деминутив од *дѐсни*) специфично је то што у облику деминутива именица задржава женски род, али не и деклинациони тип, што је карактеристично за именице IV врсте, које у том случају добијају облике III деклинације. Ову претпоставку потврђујемо и у примеру **мòчице** (дем. од *мошти*), који, иако је дијалекатски маркиран фонетском променом, исказује модел промене деклинационог типа. И у примеру **òчице** (дем. од *очи*) уочава се промена у односу на мотивну реч *око*, која је средњег рода и припада I деклинационој врсти.

Дефиниција именице *дварца*: **двáрца** ж мн. дем. од *двари* је проблематична, јер се на основу потврде:

Убоштина [је] најбоља дојница мудрости и дварца најпоузданија к покоју срца нашега (Кур. 5, 251).

не може закључити да ли је у питању именица средњег рода множине или женског рода једнине. У сваком случају, лексикографска дефиниција је погрешна, јер стоји ознака ж мн., а видимо да би требало да стоји или ж или с мн.

6.1.8. Осим анализираних деминутива који имају облик множине, у корпусу смо забележили и неколико деминутива који се јављају у једнини. Овај изузетак смо

приметили код именице чији се облик може тумачити на два начина, код којих постоји колебање у роду и броју управо због таквог двоструког тумачења. Одредница

кљешта̀нце ијек. (и непр. ек.) **кљешта̀нце** ж мн. (с јд. ?) дем. од *кљеште*, *кљеште*.

може се тумачити и као именица средњег рода у једнини и као именица женског рода у множини. Ипак, на основу потврде из РСАНУ, сматрамо да је у питању једнински облик:

Било је на столу ... и гомила ексерчића, мали чекић, мало сврдло и кљештанце (Шапч. 7, 32).

Слично је и у примерима *грудашце* и *недарце*. У РСАНУ стоји да је *грудашце* деминутив именице *груд*, успостављен на овај начин највероватније јер је пример који се наводи такође из песничког језика:

Осећашъ ли светый пламенъ | У грудашцу миломъ твоѣмъ (Голубица 1840, 165).

Истовремено је у речнику дата и множинска одредница *грудашца*:

Опет шапће цвет румени | На грудашца придевени (Драг. 1, 61). Болни гласић ... продира из оних њежних грудашца (Леск. 2, 27).

Код лексеме *недарце* се нешто другачије поступило, те су обе варијанте лексеме обједињена у једној одредници и то тако што је истакнут њен доминантно множински карактер:

Смрзло ми се срце у недарца. | А умрле руке до рамена (НП Вук 7, 280). Изорао злаћену јабуку, тер је меће себи на недарце (Ил. Л. 1, 126). А за тим уста и журно на тело и недарца своја | Нежна и бела облачи одело мушкога кроја (Ђор. 2, 48). Јавља се ... свежа девојка кô роса ... закићена дарцима на округлим недарцима (Богд. М. 1, 43). Кад се зефир свуд несташан шири, | Девојчици у недарце пири (Змај 1, 4). И прима те с целом душом | у недарце топло своје, | Да му будеш у недарцу | Живо срце свог живота (Прер. П. 2, 309). Један талијер стави у недарце кумчету (Дуч. С. 1, 168). фиг. Цвет недарца шири | Па те [пчелу] жељно прима (Јакш. М. 1, 15). Црна земља из недарца баца | Гвожђа, дрвља, праха и олова (Пуц. 1, 182).

Све три лексеме су средњег рода, као и њихови основни облици

Код лексеме **плућница** ж и **плућница** с мн. и **јетрица** и **јетрица** ж, **јетрица** с мн. постоји колебање у роду и броју, па се тако оне посматрају и као именице женског рода једнине, и као именица средњег рода множине; у примеру *јетрица* исту ситуацију имамо и у основном облику именице.

Код аугментатива се бележи слична ситуација као код деминутива. У корпусу их има нешто мање, али се понављају колебања у роду и у деклинационим врстама, као и код деминутива. И у нашем корпусу се потврђује претпоставка В. Јовановића да су аугментативи углавном женског рода, и то III врсте: **андрмòљине, бѝсажине, бра̀гешине, верижине, јаслèтине, карèтине, кучèрине, лѝсичине, ма̀итине, пеленгаћèтине, чакширèтине.**

Од именица *очи* и *гаће* образује се чак по пет аугментатива. У примерима **òчурде, очурине, очèкање, очèрине, очèтине** уочавамо да чувају облик рода али не и деклинациони тип мотивне речи, што смо видели да је особина именица IV деклинационе врсте. Аугментативи **гаћурде и гаћурине, гаћине, гаћèтине, гаћèрине** имају облике рода и деклинационе врсте као и именица *гаће*. И именице *наћве*, и *шалваре* имају више аугментатива: **наћвине, наћвèрине и наћвèтине; шалварèтине и шалварчине.** За ове облике Чампар наводи да су настали од плурализованих облика двојине, именица плуралија тантум које имају бипартитну структуру, те да доследно чувају број мотивних именица (Чампар 1984: 299).

Бележимо и пример једног облика аугментатива, женског рода III врсте, за именице код којих постоји варијантност у роду (женски и мушки): **то̀злучине** ж мн. *аугм. и пеј. од тозлуке и тозлуци.* Слично је и у примеру **клèштине** ијек. (и некњ. ек.) **клèштине** ж мн. *аугм. и пеј. од клешта, клијешта и клеште, клијеште,* с тим што су облици аугментатива у овом случају мотивисани облицима средњег и женског рода, али они сами имају облик женског рода.

За разлику од деминутива који чува род, код облика аугментатива именице *леђа* род се мења: **леђине** – женски род множине. Промену рода у односу на реч у основи проналазимо и у примерима **колесине** и **цвикѐрчине**. У првом случају средњи род се замењује женским, у другом мушки род женским.

Забележили смо и аугментатив који задржава род, али не и деклинациону врсту основне речи: **грудѐрине** ж мн. покр. *аугм. и пеј. од груди*.

Као примере аугментатива средњег рода навешћемо облике **кѡлйшта** и **колѐтина**, који чувају средњи род именице *кола*.

У РМС смо забележили и аугментатив **паруштине**. Аугментативи именице *пара* у значењу новца обичнији су у облику множине (**парѐтина**). У литератури смо забележили и примере *новчине, новчуре, новчурине*, али се у РСАНУ не истиче њихов множински облик. Чампар множинске облике ових аугментатива тумачи као „преношење квантификативног значења које указује на велику количину” (Чампар 1984: 299).

6.1.9. Можемо закључити да именице које се јављају само у множини граде деминутиве и аугментативе који такође имају облике множине. С друге стране, ови облици не морају имати исти род односно припадати истој деклинационој врсти као њихове мотивне речи.

6.1.10. Нашу пажњу, осим споменутих деминутива и аугментатива, завређују девербативи, већа група именица код којих уочавамо суфиксе -ина, -ац, -ица. То су речи које се обично јављају у множини, означавају конкретне ентитете и представљају резултат односно остатак добијен глаголском радњом. Глаголи у основи у семантичкој структури садрже сему резидуалности и обавезно су свршеног вида, тако да се код девербатива овог типа може говорити и о префиксално-суфиксалној деривацији:

*озобина, олупина, омајина, осевина, напловина, обирина, овратина, огребина, оцедина*⁷³.

⁷³ Изузетак је *горелина* мотивисана глаголом несвршеног вида.

У свим овим примерима множинским облицима се именују остаци приликом резултата радње означене глаголом: *олупина* – остаци нечега разлупаног, *омајине* – оно што отпада од конопље док се маје, *осевина* – љуске које се при просејавању одвајају, *обирина* – оно што се обира, скупља с млека; оно што преостане после одабирања.

У литератури се за суфикс -ина наводи да се јавља код именица насталих од глагола и да се такве именице већином односе на нешто конкретно, „*stvar nastalu djelovanjem glagolske radnje*” (Бабић 2002: 262). Клајн само констатује да се овај суфикс јавља и уз глаголске основе, као и од радног глаголског придева; међу примерима наводи и *сплачине*, уз коментар да је мотивни глагол сплакати/сплакнути неуобичајен у савременом језику (Клајн 2003: 97). Варијантни суфикс који се такође јавља код именица овог типа јесте -отина; Бабић (2002: 268) говорећи о овом суфиксу истиче да девербативи настали помоћу њега означавају некакав траг и имају благо погрдно значење. Клајн понавља ову тврдњу, с тим што истиче да се њиме означава и остатак глаголске радње, као и да се овај суфикс јавља уз различите префиксирани глаголе од исте основе (Клајн 2003: 182). Значење трага се у великом броју случајева манифестује кроз понављање, те се стога овакве именице обично јављају у множини:

овѐјотине, тãротине, оклїзотине, бљљзготине, сѐвотине, мрвљотине; жãготина, огрãботина, одвѐјотина, окрѐсотина, острїжотина, стрљготина, прскотина, шкрãботина, зарѐзотина, бљљвотина (обично у мн.)

У корпусу смо забележили и неке двосмислене примере па ћемо посебно издвојити именицу *овршина*, за који нисмо сигурни да ли у основи има некњижевну варијанту глагола *врѣћи* или именицу *врх*. Ако погледамо контекстуалне реализације, видећемо да је вероватно у питању глагол као мотивациона основа деривата (значење под 2. б.):

мн. *окресани, посечени вршци грана (дрвета), окресине*. — Окрести, овршине, иверје, одљусци то је оно што отпане кад се окреше стабло (Куш. 1, 27). Онаки и не мисле за срећу народњу, јер му погано срце није подобно да га обузме тако осјећање ... Њему су и мртве главе врбове овршине (Новић 8, 28). (Вук, Рј.; РЈА; Р. МС—МХ).

С друге стране, основно значење лексеме *овршина* јесте *горњи слој сена или сламе у стозу*, али на основу наведених потврда сматрамо да се множинска компонента заснива на семи резидуалности.

Овај творбени тип се често превиди, па се тако нпр. именице *опадина* (секундарно значење), *опалина*, *орушина*, *подртина* итд. не препознају као (доминантно) множинске. Све наведене лексеме имају значење некакве рушевине.

У случајевима када се јавља уз именичку основу, суфикс -ина може да унесе сему резидуалности, па ће се такве новодобијене речи јавити у множинском облику. И овакве речи се у речнику често не препознају као множинске, али се на основу контекста њихове употребе може потврдити множинска компонента у значењу нпр.:

кўлина ж 1. аугм. од *кўла*¹.

2. а. *рушевине, развалине куле*¹ (1); исп. *кула*¹ (1а, б, 2б). — Старих зидина, *кулина*, караула и неколико стећака има око села (Дед. Ј. 3, 385). До 1881 г. било је на селишту ... десетак „*кулина*” (разрушене куле) (Јовић. 7, 370). И сад се виде у Запању трагови и прича се о „старом путу”; поред њега има ... и *кулина* (Цвиј. 8, 115). У многим селима седеле су турске субаше, и ту су имали своје чардаке, куле. Таква места народ сада зове кулишта или *кулине* (Стан. М. 2, 70). **б.** (*кулїна*) покр. *гомила камења назидана на високом брду; такво брдо*.

У наведеним потврдама видимо да се реч *кулина* у значењу рушевина и развалина већином јавља у множини, што значи да употреба једнинског облика није искључена, али је множински облик доминантнији. Тако је и у потврдама за лексеме *зидина*, *мирина*, *омирина*:

Врх брда Греча дижу се тамне *зидине* (Шен. А. 18, 16). Ето на половини пута стара зидина, гдје је негда била нечија кућа (Соф. 1, 22). Од те невоље су тај дом сасвијем напустили, а премјештени су у другу кућу, те је речена кућа зидином постала (Дуч. С. 1, 215). Нисам имо среће да поближе извидим *зидине* старога града (Јелић В. 2, 14).

Рибару се мрежа заплеће и дере око ... *мирина* (Вулич. 1, 14). Виде се и сада у мору *мирине* од старога града (Цавтат, Борј.). Мехмед Соколовића хан се је већ порушио, само је мирина, и један поварен водовод (Маж. М. 1, 20). (Нем. 2, 40).

Омирине, гомиле, врхунци полуразоренијех кула одсивали су у бљедили слабога зрачка (Вод., Словин. 1881, 3). Живи на Орашцу у некој кући крај мора ... чије се омирине и данас виде (Стој. Ив. 2, 96). Види се још и сад у Суђурђу њека омиринина с грбом тога Рената (И., 263). Чаклинице [су] засађене лозом, између римскијех омиринина (Срђ 1902, 295). (Никол. Ђ.).

Множинска компонента у суфиксу -ина испољава се и у деривацији збирних именица. У нашем корпусу три лексеме, поред множинских значења, имају и збирно значење:

младина 2. зб. **а.** *млађи нараштај, младеж, омладина; деца.*

двршина 1. в. зб. *закржљало класје или закржљала зрна која се заједно са плевом и уродицом издавају на површини при вејању или вршидби.*

листина 1. б. зб. *лишће; слој, гомила сувог лишћа.*

Сличну употребу суфикса срећемо и у неколико лексема изведених суфиксом -ак: *отражак, остатак, останак, обирак*. И ове речи се обично или најчешће употребљавају у множинском облику и садрже сему резидуалности. Осим лексеме *отражак* која је мотивисана именицом *траг*, преостале имају глагол у основи:

отражак м (мн. *отрашци*, ген. *отражāкā*) покр. **1.** *стражња, задња страна.*

2. (често у мн.) *незнатни сачувани остатак нечега што је постојало, траг; исп. отражина (1) и отражје (1а).*

останак м **5.** заст. (обично у мн.) *посмртни остаци, тело и кости мртваца.*

остајак м **1.** **а.** (обично у мн.) *оно што је преостало од веће целине, оно што се није употребило, потрошило и сл. (о јелу).*

5. мн. *тело или кости мртваца; исп. земни остаци (изр.).*

обирак, обирка м (обично у мн.) *оно што преостане после бирања, одвајања онога што је добро, употребљиво, остатак, избирак; отпадак; исп. одбирак (1).*

На први поглед, за суфикс страног (латинског) порекла -алија (и варијанту -алије) могло би се рећи да је продуктиван у деривацији множинских речи. Међутим, пажљивим ишчитавањем уочавамо да се наведени суфикси јављају само у позајмљеницама; од домаћих речи, евентуално би облик *врачалија* могао да се подведе под овај тип:

врач̀алија ж (обично мн.) покр. *в. враџбина (а)*. — Ниједан на свету ... народ није чист од врачалија (Поп. Ср. 1, 189).

Преостали примери преузети су из латинског језика (-алија) односно немачког језика (-алије); не треба их мешати са суфиксом турског порекла -алија:

архив̀алија с мн. (лат. archivalia) *списи, документи који се чувају у архиву, архивска грађа; вар. аркивалија.*

нòрм̀алија с мн. (лат. norma) *основни, узорни облици, обрасци.*

архив̀алије ж мн. (нем. Archivalien) *в. архивалија.*

девоциòн̀алије ж мн. (према лат. devotio, devotionis) цркв. *предмети верског, обредног обележја; исп. девотан.*

камèр̀алије ж мн. (нем. Kameralien) *наука о државним финансијама и економској политици.*

мемор̀аб̀лије ж мн. (према лат. memorabilis) *знамените, значајне ствари, знаменитости; мемоари, спис о упамћеним догађајима.*

Нептун̀алије и **Нептун̀алије** ж мн. (лат. Neptunalia) мит. *најзначајнији римски празник посвећен богу Нептуну.*

рèг̀алије ж мн. лат. ист. *владарска, краљевска, царска, крунска права у феудално доба, када није био развијен појам суверенитета државе.*

репрèс̀алије ж мн. лат. *војне казнене мере које нека држава одн. војна сила предузима против друге земље, територије или против становништва.*

фèк̀алије ж мн. лат. *измет, поган, екскременти.*

церè̀алије ж мн. лат. агр. *житарице (према имену богиње Церере у старом Риму).*

У ову групу спадају и лексеме које у речницима немају наглашен етимон: *аркив̀алија, акцидèнт̀алија, евенту̀алија², кардина̀лија и кардина̀лија, музè̀алија, музик̀алије, ãлк̀алије, генèр̀алије и генер̀алије, генит̀алије, казу̀алије, комун̀алије, маргин̀алије, персон̀алије, рѐалије и рè̀алије*

Овим суфиксима блиски су суфикси -илија/-илије:

атмосфèрилије ж мн. (нем. Atmosphärlilien) *падавине, оборине (киша, снег, роса и др.).*

вегетабѝлије ж мн. (лат. vegetabilia) *биљке, растиње; материје, животне намирнице биљног порекла.*

имòбѝлије ж мн. *непокретности, некретнине, непокретна добра (куће, земљишта и сл.).*

импондерабѝлије ж мн. *немерљиве, нематеријалне ствари (обично моралне, емоционалне и сл. природе), околности; незнатне, неодредљиве величине, вредности, ситнице, маленкости.*

рèптѝлије ж мн. зоол. в. *рептили.*

утèнзѝлије ж мн. лат. **а.** *прибор, инструменти, алатке.* **б.** *мед. лекарски инструменти и справе.*

Разлика у пореклу суфикса требало би да се огледа у роду именице. Латинизми су средњег рода, германизми женског, али се у РСАНУ и РМС недоследно примењује овај принцип. По изузетку се јавља једнински облик (*хемикалија*).

Слична је ситуација са суфиксима -ива, -ика. Иако се у речницима недоследно бележе род и број ових именица, сматрамо да их треба третирати као збирне именице. Језички осећај говорника српског језика данас свакако сведочи о томе да се наведене именице перципирају као једнинске. Њих би због значења 'скупа нечега' требало посматрати као збирне именице:

лаксатѝва с мн. (лат. laxativa) *мед. и фарм. блажи лекови за чишћење црева.*

наркòтика ж или с мн⁷⁴. *варв. наркотици, наркотична средства.*

Дакле, лексеме *лаксатива* и *наркотика* можемо интерпретирати на два начина – као именице средњег рода множине и као именице женског рода једнине. У првом случају у питању су праве именице плуралија тантум, док се у другом случају наведене именице понашају као збирне именице.

⁷⁴ У РСАНУ су род и број именице *наркотика* дати у облику ж мн. У питању је очигледна омашка, коју нисмо желели да исправимо бирајући један облик, већ смо понудили обе могућности.

6.1.11. Навешћемо и примере за множинске називе који се употребљавају за класификацију у науци. Њих има много те ћемо споменути само неке. У терминологији зоологије срећемо суфикс -ār⁷⁵ који се користи за именовање зоолошких категорија и то оних код којих се истиче карактеристични део тела, чиме се животиња храни и где живи (Клајн 2003: 46): **пàпкàр, рйличàр, рèsичàри, тòрбàр, перàјàр; стрвìнàр; слàнинàр, пèsкàр** итд.

У терминологији ботанике чести су суфикси -ица, -àрка, -ача; бележимо их и у дериватима и у сложеницама: **коштùница, òрашица, бèsлиснице, бèsцветница, цвèтнице, штитàрке, клобùчàрка, скривеносемèнàрке и скривеносемèњаче, тајносемèњаче, цвèтњаче, ловòрњача, локвàњача, папрàтњача, рўжичњаче.**

6.1.12. Када смо говорили о сличностима између множинских речи и збирних именица, дотакли смо се проблематике у вези са конкурентношћу суфикса -ад и -ићи. Поновићемо да се као облици семантичке множине именица које означавају младо биће јављају именице са овим суфиксима, као и да се одабир једног од два суфикса заснива на дијалекатској основици говора. У речницима смо забележили одреднице које имају основни облик на суфикс -ићи. У питању су или множински облици деминутива на -ић, или споменуте семантичке множине именица које означавају младунчад (Клајн наводи да се плурално -ићи јавља као замена за праву множину, и да нема стварне разлике у значењу у конкурентном суфиксу -ад Клајн 2003: 22, 108). Напомињемо да овакве речи не би требало да се обрађују као самосталне одреднице у речницима, већ у оквиру именице у основи, као напомена у леми. Због своје специфичности требало би их унети у речник у облику контролних одредница (исп. *дојачићи, имачићи, крпчићи* итд.). У неким случајевима ове речи развијају и секундарна значења; тада им се примарно значење дефинише као 'суплетивна множина од X':

бйбићи, бйбйћā м мн. **1.** *супл. мн. од бибе.*

2. *врста ситних шара на пиротским ћилимима; исп. бибица (4).*

⁷⁵ Овај суфикс смо забележили и код изведеница са неживим значењем: *ногари* и *наочари* (исп. Клајн 2003: 47).

бирѝбићи м мн. **1.** покр. *пачићи*.
2. у *загонци а. о прстима. б. о прасцима*.

Овај суфикс се јавља и у деривацији речи које се употребљавају у загонеткама, као модификације речи која се погађа:

брад̀вчићи, -ѝћ̃а м мн. само у *загонци: брада*.

бра̀дићи, бра̀дић̃а м мн. у *загонци: брада*.

У примеру **тр̀ганчићи** употребљен је у деминутивном значењу.

6.1.13. У вези са творбом речи споменућемо и појаву која је заступљена у енглеском језику, али није у српском. Наиме, у енглеском језику је могуће од именице плуралија тантум направити једински облик уколико се она употреби као некекав модификатор, први део полусложенице или сложенице: *scissors – scissor movement*, (код нас би се наведени појам назвао „маказице”, и остао би у множини) (Бонд и др. 1994: 33). То је најчешће случај са именицама бипартидне структуре (Канингс–Клахсен 2007: 480). У српском језику, у оваквим случајевима, уколико се једински облик употребљава, односи се на нови денотат (исп. *комбинирке : комбинирка*), дакле, на потпуно нову лексему. Оно што у српском језику јесте могуће, то је да се основа плуралних речи употреби као творбени формант. Ову појаву смо уочили у слагању придева. Могуће је образовати сложенице типа *сухопрс, тврдоуст, широкоплећ* – придеве са плуралном именицом у основи (Ненезић, 2001: 457). Такве су и лексеме *белогруд, гологруд, жутогруд, мекогруд, пласногруд, тесногруд, црвеногруд, ускогруд, широкогруд; благоуст, великоуст, кривоуст, жутоуст, малоуст, масноуст, медоуст, мекоуст, милоуст, многоуст; голопрс, црвенопрс; мекоплећ*. Дакле, у слагању учествује основа речи, множински наставак ни на који начин не утиче на творбу.

6.1.14. Можемо закључити да у српском језику множинске речи припадају морфолошко-семантичкој категорији, односно да се у највећем броју случајева не може говорити о творбеним категоријама када су множинске речи у питању. Множински облик је део флексије, дакле, није суфикс и већина именице плуралија тантум су прсте, немотивисане речи. Међутим, потврдили смо да деривати развијају нова множинска значења, те је већина плуратива које имамо у корпусу била мотивисана, настала

извођењем и комбинованом творбом. Анализирајући ове облике утврдили смо да велики број различитих суфикса учествује у деривацији множинских облика, али да су само неки продуктивни. Посебно се издвојио творбени тип којим се добијају множински облици девербатива (глаголска основа + -ина/-ине). Испитивањем множинских деминутива и аугментатива утврдили смо и да се дефективност категорије броја, упркос томе што је аномалија у морфолошком систему, одржава у овим творбеним категоријама.

6.2. Остале именске речи

Размотримо да ли множински облици бројева, заменица и придева, као и неки њихови поименичени облици могу да се посматрају као множинске речи. Ово су нетипиче реализације, и забележили смо веома мали број примера у корпусу у којима се уочава ова појава. Највећу употребну вредност имају поименичени облици, тако да можемо рећи да се плуралност као семантичко-граматичка особина именских речи јавља код именица, а да је њена манифестација код других именских врста речи ретка и представља изузетак.

6.2.1. Придеви

За придеве је карактеристично да своја морфосинтаксичка обележја добијају од именица. Стога су придеви који се јављају само у множини интересантни јер то значи да се односе само на именице у множини, било да се ради о именицама плуралија тантум, или регуларним множинским облицима именица.

Још Маретић констатује да се неки придеви употребљавају уместо именица и илуструје ову тврдњу примером *домаћи* (множина) у значењу укућани (Маретић 1899: 451). Самостална употреба придева последица је конверзије; у оваквим случајевима придеви имају множинске облике мушког рода, који је неутралан. У корпусу смо забележили ретке примере за облике женског и средњег рода. Маретић (1899: 454–455) такође наводи да су множински облици ова два рода изузеци и то илуструје Вуковим примерима из Новог завјета, напомињући да су настали према црквенословенском

тексту: кад ми вама *духовна* сијасмо, јели то што велико ако ми *тјелесна* пожњемо (Вук 11, 438). Маретић је пронашао и пример за женски род у пословици у којој је елидирана именица: ви пјевате, а нама *крваве* полијећу (НПосл Вук 41). У нашем корпусу смо забележили потврду за средњи род придева **здворањѝ**, -ā, -ē у значењима:

2. а. *спољна, вањска страна, површина нечега, спољашњост*: Чистите с' великом помљом сдворања суда, остављајућ унутерња његова пуна нечистоће (Чуић 1, 132)

2. б. *спољне манифестације, спољни изглед, утисак*: Прикори их, што на здворања толико пазе, немарећи за чистоћу sercaца (Чуић 1, 88).

Ипак, овакви примери су у језику ретки; видимо да се ради о индивидуализмима, дакле, пре се може говорити о стилској употреби наведених облика неког писца него о граматичким особеностима.

У примеру *разни* лексикографска одредба о доминантном множинском облику је постављена тако да се односи на сва значења, али би требало да се односи само на прво:

рâзнѝ, -ā, -ō (обично у мн.) **1. а.** *кад се указује да се нешто јавља у неодређеном броју, да су у питању више неодређених појмова*: разни догађаји, у разним приликама, разне књиге. **б.** (у именичкој служби) с непром. *разне ствари (накнадни, непредвиђени предлози, мишљења и сл. који се износе на састанку неког скупа)*.

2. (понекад и неодр.: разан, -зна, -зно) *различан, различит, неједнак*.

У именичкој служби наведена лексема се не јавља у множинском облику.

Код придева се некад мешају облици одређеног вида и множине па се тако у РМС нашла дефиниција:

пђчаснѝ и **пђчâснѝ**, -ā, -ō (ретко јд. пђчастан) *који се односи на почаст. а. који служи коме за почаст, чиме се даје коме почаст*: ~ место, ~ стража, ~ пратња. **б.** *који има само титулу, назив, а не врши ту дужност, титуларни*: ~ конзул, ~ грађанин, ~ члан, ~ председник.

Ни конгруентни облици уз именице место, стража, пратња, конзул, грађанин као ни илустрација за значења ове лексеме нису множински:

Председника Републике очекивали [су] припадници Југословенске ратне морнарице, сврстани у почасну чету (Пол. 1958, РМС). Барутански је први почасни доктор тога универзитета (Крл., РМС).

На основу малобројних примера уочавамо да се сема плуралности код придева јавља само уколико се у значењу истиче релација између два ентитета и то тако да се значење реализује само уколико се ови ентитети супротставе један другом некаквом различитошћу или разноврсношћу:

мешòвѝт ијек. **мјешòвѝт**, -а, -о **1. в.** мн. *међусобно различити, разнолики.*

неједнòимен, -а, -о заст. мат. (обично у мн.) *који се различито зове, који не припада истој врсти, категорији (као неки други) (у математичкој операцији кореновања).*

нèпàран, -рна, -рно **3.** покр. (мн.) *који по квалитетима, особинама не одговарају један другоме, који не чине складан пар, неодговарајући, неједнак.*

òстàлѝ⁷⁶, -à, -ò (обично у мн. òстàлѝ, -è, -à) **1.** (и уз зб. им. у једнини) *сви који преостају од поменутих, сви изузев дотичних, набројаних, други, ини.*

несамèрљѝв ијек. **несамјèрљѝв**, -а, -о **3.** (у мн.) мат. *који немају заједничку меру (о бројевима, дужима, количинама).*

појèдѝнѝ, -à, -ò **2.** мн. *некоји, неки, не сви.*

свемогућ, -а, -е **2.** (у мн.) *расноврстан, свакојак.*

рâзнѝ, -à, -ò (обично у мн.) **1. а.** *кад се указује да се нешто јавља у неодређеном броју, да су у питању више неодређених појмова.*

Преостали придеви у нашем корпусу су конверзијом претворени у именице.

6.2.2. Заменице

Заменице су специфична врста речи јер представљају комплексну скупину више група које се најопштије могу поделити на именичке и придевске. Придевске заменице се понашају као и придеви, те свој облик преузимају од именице коју одређују. Именичке заменице и повратна заменица себе/се не разликују род и немају облике

⁷⁶ Ова лексема спада у лексичке универзалије (Годард 2001: 21–22).

множине. Међу њима би се само личне заменице за прво и друго лице могле посматрати као облици са дефективном категоријом броја. Заменице *ја* и *ти* немају множинске облике, као што ни *ми* и *ви* немају једнинске. Међу њима није могуће успоставити суплетивну везу, јер се њихово значење односи на различите денотате који не могу имати множину, односно једину. Изузетак би била употреба множине скромности и множине учтивости која се среће код заменица у оним језицима у којима је непристојно употребити једнински облик у обраћању⁷⁷ (Сауерланд 2005а: 112). Тако је и у српском језику. Међутим, ове карактеристике припадају домену синтаксе и стилистике, а не морфологије и семантике, те се нећемо бавити њима овом приликом.

Малобројна група заменица која се налази у нашем корпусу састоји се од јединица које имају множински облик, али и ново, именичко значење, и о њима ћемо нешто рећи у одељку о поимениченим речима.

6.2.3. Бројеви:

О бројевима који се јављају само у множинском облику већ смо говорили у поглављу о бројивости и квантификацији множинских речи. Подврста која се у литератури означава на два начина – као множински облици збирних бројева и као бројни придеви, јавља се уз речи које имају множинску компоненту у значењу и множински облик. У споју са њима и оне остварују множински облик, а лексикографска пракса нам показује да ова подврста речи изазива недоумице код обрађивача.

Посматраћемо облике *једни*, *двоји*, *троји* итд. Табеларно ћемо приказати на који начин су ови бројеви обрађени у описним речницима српског језика⁷⁸.

⁷⁷ Аутори се у овом раду фокусирају на тзв. антисингуларност плурала, која се односи на немогућност плурала да означава једину, али у обзир не узимају именице плуралија тантум. Ослањајући се на ванлингвистичке критеријуме превиђају да се морфолошки облик плурала не односи само на множину.

⁷⁸ Бројеви *троји*, *четвори*, *петори*, *шестори* и *седмори* неће имати дефиниције из незавршеног РСАНУ. Облици на -оро из РМС ће бити наведени јер су ове одреднице потпуно лексикографски обрађене као прве по азбучном реду, за разлику од облика на -оро с којима су изједначени, а који су обичнији у српском језику.

једни	РСАНУ	РСМ	РСЈ
<p>једни</p>	<p>јџдан, -дна, -дно (без мн., сем у неким значењима, обично у атрибутској служби) 1. најмањи цео основни број којим се означава јединка, поједино биће, ствар или појава и који се обележава цифром 1; назив те цифре.</p> <p>2. в. јединица (2а).</p> <p>3. а. који има једнаке квалитете као неко други, апсолутно једнак, истоветан. б. који није неки други; заједнички за све, исти. в. који сачињава једну целину, недељив, јединствен.</p> <p>4. (често у им. служби) који је без друштва, без икога, сам, једини.</p> <p>5. а. који указује на недовољно одређен појам: неки, некакав, извештан. б. (у одричним реченицама, у служби придевке одричне заменице) ниједан, никоји.</p> <p>б. (често у им. служби) а. у набрајању, најчешће у односу са речу „други”: неки за разлику од других из какве групе, заједнице и сл. б. указује на поједино лице (поједину ствар или појаву) одређено широм групом којој припада.</p> <p>7. а. са значењем већег истицања именице уз коју стоји; понекад без значења, у сувишној употреби. б. који је изузетне важности, изузетног значаја; познат, чувен, славан. в. (у поредбеним конструкцијама са везником: као) прави, истински; рођени (о степену сродства). г. са појачаним негативним особинама појма који означава именица уз коју стоји; бедан, недостојан.</p> <p>8. (у им. служби) а. нешто или било шта што се разликује од другог, ова ствар, ова мисао, ово решење и сл. б. иста ствар, иста чињеница, исто. в. оно што је недељиво, иста, јединствена целина. г. оно што претходи, што је на првом месту, прво.</p> <p>9. (у им. служби) наместо речи коју замењује, уз означавање да се појам на који указује јавља у малој количини или појединачно.</p> <p>10. (у прилошкој служби) око, близу, отприлике.</p>	<p>јџдан, -дна, -дно 1. а. мат. број који се обележава са 1 и који је први и најмањи цели број. б. као део сложеница и израза: једанаест, двадесет један, један-два, један по један, једанпут и др.</p> <p>2. једини, сам.</p> <p>3. једнак, истоветан, исти.</p> <p>4. јединствен, недељив.</p> <p>5. а. (за истицање дивљења) чувен; славан, велик. б. (за исказивање презира) бедан, презрен, мрзак.</p> <p>б. истински, прави.</p> <p>7. неки, некакав.</p> <p>8. (у именичкој служби) а. с иста ствар, исто. б. с оно што је недељиво, јединствена целина. в. ж једна реч.</p> <p>9. у вези с редним бројем „други” често се употребљава у набрајању, у срањивању, упоређивању (истичући узјамни однос, супротност, разлику и сл.).</p>	<p>јџдан, -дна, -о 1. најмањи цео основни број којим се означава јединка (биће, ствар, појава); назив цифре 1 којим се обележава тај број.</p> <p>2. в. јединица (2).</p> <p>3. који је апсолутно једнак, истоветан; који није неки други; исти.</p> <p>4. без икога, сам, једини.</p> <p>5. а. неки, некакав, извештан. б. ниједан, никоји.</p> <p>б. а. изузетно значајан, познат, чувен. именице уз коју стоји. в. са појачаним негативним особинама појма који означава именица.</p> <p>7. неки, за разлику од других.</p> <p>8. а. (у им. служби) нешто што је различито од другог. б. иста ствар, исто. в. наместо речи коју замењује.</p>

двоји	<p>двоје (у јд. обично с) (ген. двога, двојет(а) и двог (заст. двојга), дат. и лок. двома, двома и двојему (заст. двојма), INSTR. двома; мн. двоји, -е, -а, ген. двојих, дат. двојим(а)) збирни број који одговара основном броју два 1. а. (ретко мн.) уз збирне именице, обично оне које означавају збир младих бића (понекад и за означавање збира који се исказује обичном множином). б. кад се заједно броји мушка и женска особа или кад је реч о двама особама без обзира на род. в. непр. (уз личне заменице или самостално) <i>в. двојица (1).</i></p> <p>2. (обично мн.) кад се као јединка узима збирни појам или појам који се казује само обликом множине.</p>	<p>двоје (у јд. с. рода, ген. двога, дат. двојим) <i>зб.</i> број према два 1. (ретко мн.) а. уз именице које значе чељад и живинчад, а у јединици су с. рода (понекад и кад нису с. рода, ако значе збир): ~ деце, ~ двоје сирочади, ~ јагњаци, ~ пилића, ~ свиња. б. кад се заједно узима мушка и женска особа.</p> <p>2. (обично мн.) кад се као јединка узима збирни појам: двоје наочари.</p>	<p>двоји, -е, -а (ген. двојих, дат. двојим) бројни прид. према два 1. само уз именице које немају јединице и које значе парове или скупове који чине целину; исп. двоје (2): двоји опанци, двоје чарапе, двоја врата.</p> <p>2. (јд.) заст. <i>двострук.</i></p>	<p>двоје, двога и двојета (или непром.) 1. збирни број према основном броју два. а. кад се заједно узима мушка и женска особа или мушко и женско биће (понекад и две особе, односно два бића без обзира на род): ~ младих, њих двоје; ићи ~ по ~. б. уз збирне именице које означавају младунчад: ~ деце, ~ јагњаци. 2. збирни број самостално употребљен у именичком значењу: две чињенице, две ствари.</p>	<p>двоји, -е, -а мн. бројни <i>придев</i> према основном броју два који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар или две истоврсне групе означене именицом у множини: ~ наочари, ~ врата, ~ кола, ~ чарапе, ~ просиоци, ~ сватови.</p>
троји	-	<p>трoje (у јд. обично с) (ген. трога и трoјета, дат. и лок. трoма, трoме и трoјему, INSTR. трoма; мн. трoји, -е, -а, ген. трoјих, дат. трoјим(а)) збирни број који одговара основном броју три 1. а. (обично у јд.) уз збирне именице, обично оне које означавају збир младих бића: ~ деце, ~ јагњаци,</p>	-	<p>трoje, трога и трoјета (или непром.) збирни број према основном броју три а. кад се заједно узимају три особе од којуједна мушка или женска (понекад и три особе без обзира на род): ~ младих, њих ~; ићи ~ по ~. б. уз збирне именице које означавају младунчад: ~ деце, ~јагњаци.</p>	<p>трoји, -е, -а мн. бројни <i>придев</i> према основном броју три који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар или три истоврсне групе означене именицом у множини: ~ чарапе, ~ виле, ~ кола, ~ просиоци.</p>

четвори	-	<p>~ пилади. б. кад се заједно узима: три особе различитог пола. 2. (обично мн.) кад се као јединка узима збирни појам или појам означен само обликом <i>множине</i>: троји сватови, троје виле, троја кола.</p>			
четвори	-	<p>чѐтверо (ген. четверга, дат. четверма, четверома и четвероме; јд. с. рода, обично непом.; мн. четвери и четвери, -е, -а) = четворо зб. број према основном броју <i>четири</i> ~ деце, четвери опанци, четвере рукавице, четвера врата.</p> <p>чѐтворо (ген. четворга, дат. четворма, четворома и четвороме; јд. с. рода, обично непом.; мн. четвори и четвори, -е, -а) = четверо: ~ деце, четворе грабље, четвори опанци.</p>		<p>чѐтворо, четворга (обично непом.) збирни број који одговара основном броју <i>четири</i>: а. за означавање збира особа (или уопште <i>бића</i>) мушког и женског пола: било је њих ~ б. уз збирне <i>именице</i> које означавају збир <i>младих бића</i>: ~ деце, ~ пилади, ~ телади.</p>	<p>чѐтвори, -а, -е мн. бројни <i>придев</i> према <i>четворо</i>, уз <i>именице</i> које ишају само облик <i>множине</i> или <i>означавају пар</i> или <i>четири</i> <i>истворне</i> <i>групе</i> <i>означене</i> <i>именицом</i>: <i>множине</i>: ~ рукавице, ~ кола, ~ врата, ~ сватови.</p>

петори	-	<p>пѣторо с = петоро <i>пет на броју</i>;</p> <p>петоро с = петеро.</p>	<p>пѣтори, -е, -а мн. од <i>петоро, пет (служи за бројање целина које се састоје од два дела или више делова, или стоји уз именице које имају само плурални облик)</i>.</p>	<p>пѣторо збирни број који одговара основном броју <i>педесет</i>: а. означава збир особа (или уопште бића) различитог пола (понекад без обзира на пол): ~ ученика. б. уз збирне именице које означавају младунчад, односно млада бића: ~ деце, ~ прасади.</p>	<p>пѣтори, -е, -а мн. бројни придев према основном броју <i>пет</i> који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар: ~ кола, ~ панталоне, ~ ципеле.</p>
шестори	-	<p>шѣстero (ј.д. с. рода, обично непром.; мн. шестери, -е, -а) = шесторо зб. <i>број према шест</i>: ~ деце, ~ чељади, ~них ~, шестери опанци, шестера врата и др.</p> <p>шесторо (ј.д. с. рода, обично непром.; мн. шестори, -е, -а) = шестеро.</p>		<p>шѣсторо збирни број који одговара основном броју <i>шест</i>: а. за означавање збира особа (или уопште бића) мушког и женског пола: било их њих ~, ~ људи, ~ говеда. б. уз збирне именице које означавају збир младих бића (<i>ређе</i> уз друге именицеу мн.): ~ деце, ~ пилади, ~ јагњади.</p>	<p>шѣстори, -а, -е мн. бројни придев према шест, уз именице које имају само облик множине или означавају пар: ~ чарапе, ~ врата, ~ панталоне, ~ врата.</p>
седмори	-	<p>сѣдморo (ј.д. с. рода већ. непром.; мн. седмори, -е, -а) зб. бр. = седмеро.</p> <p>седмерo (ј.д. с. рода већ. непром.; мн. седмери, -е, -а) = седморо зб. <i>број који одговара основном броју седам</i>: ~ чељади, седмера врата.</p>		<p>сѣдморo збирни број који одговара основном броју <i>седам</i>: а. за означавање збира особа (или уопште бића) мушког и женског пола (понекад и без обзира на род): било их је ~ у групи. б. уз збирне именице које означавају збир младих бића (<i>ређе</i>уз друге именицеу мн.): ~ деце, ~ пилади, ~ јагњади.</p>	<p>сѣдмори, -е, -а мн. бројни придев према седам, уз именице које имају само облик множине или означавају пар: ~ чарапе, ~ врата.</p>

осмори	<p>д̑сморо (у јд. непром.; мн. д̑смори, -е, -а) збирни број који одговара основном броју осам 1. а. (само јд.) за означавање збира особа мушког и женског пола. б. (ретко мн.) уз збирне именице, обично оне које означавају збир младих бића.</p> <p>2. (обично мн.) кад се као јединка узима збирни појам или појам који се исказује обликом <i>множине</i>: ~ врата, ~ новине.</p>	<p>д̑сморо збирни број према основном броју осам: <i>а.</i> кад се заједно узима осам особа (или уопште бића) различитог пола (понекад и осам особа без обзира на пол): ~ младих, њих ~. б. уз збирне именице које означавају младунчад: ~ деце, ~ пилади.</p>	<p>д̑смори, -а, -е мн. бројни придев према основном броју осам који се употребљава уз именице које имају само облике <i>множине</i> или означавају пар: ~ врата, ~ рукавице.</p>
деветори	<p>д̑веторо (у јд. непром.; мн. д̑ветори, -е, -а) збирни број који одговара основном броју девет 1. а. (само јд.) за означавање збира особа мушког и женског пола. б. (ретко мн.) уз збирне именице: обично оне које означавају збир младих бића (понекад и за означавање збира који се исказује обичном <i>множином</i>).</p> <p>2. (обично мн.) кад се као јединка узима збирни појам или појам који се исказује само обликом <i>множине</i>.</p>	<p>д̑веторо збирни број према основном броју девет: <i>а.</i> за означавање збира особа (или уопште бића) мушког и женског пола: ~ људи и жена. б. уз збирне именице које означавају збир младих бића (<i>ређе</i> уз друге именице у мн.): ~ деце, ~ јагњади, ~ свиња, ~ говеда.</p>	<p>д̑ветори, -е, -а мн. бројни придев према девет, који се употребљава уз именице које немају јединне и именице које значе <i>парове</i> или <i>скупове</i> који чине целину: ~ врата, ~ чарапе.</p>

десетори	дѣсеторо (у јд. непом.; мн. дѣсетори, -е, -а) збирни број који одговара основном броју десет 1. а. (само јд.) за означавање збира особа мушког и женског пола. б. (ретко мн.) уз збирне именице, обично оне које означавају збир младих бића (понекад и за означавање збира који се исказује обичном множином). 2. (обично мн.) кад се као јединка узима збирни појам или појам који се исказује само обликом множине.	дѣсеторо (јд. с. рода, већ. непом.; мн. десетери, -е, -а) = десеторо зб. број према десет: ~ деце, ~ чељади, њих ~, десетери опанци, десетера врата и др. десеторо (јд. с. рода, већ. непом.; мн. десетори, -е, -а) = десеторо: ~ кола, ~ прасади и др.	дѣсетери, -е, -а = десетори <i>десетери</i> . дѣсетори, -е, -а = десетери.	дѣсеторо збирни број према основном броју десет: а. за означавање збира особа мушког и женског пола: ~ људи и жена. б. уз збирне именице које означавају збир младих бића (ређе уз друге именице у мн.): ~ деце, ~ јагњаци, ~ свиња, ~ говеда.	дѣсетори, -е, -а мн. бројни придев према броју десет, који се употребљава уз именице које имају само облик мн. или уз именице које означавају парне појмове: ~ врата, ~ чарапе.
обоји, обадвоји	обоји , -је, -ја мн. бројни придев који се односи на именице које својом множином обично исказују неку природну, употребну и др. целину, а значи: оба (та пара, предмета и сл.), обе (те целине), оба (та скупа итд.). обадвоји , -је, -ја мн. в. обоји.	обоје (ген. обога и обојета, дат. обома, обома, обојем; мн. обоји, -е, -а, ген. обојих, дат. обојима) зб. бр. = обадвоје. обадвоје (у јд. с. рода, ген. обадвоја, дат. -ома; мн. обадвоји, -е, -а, ген. обадвојих, дат. -џм(а)) = обоје 1. (јд., у зависним падежима понекад и у мн.) и једно и друго а. уз именице које значе чељад и живинчад, а у јд. су с. рода: ~ деце, ~ јаради, ~ јарића. б. кад се заједно узима мушка и женска особа. 2. (обично мн.) уз именице које немају јединице или које значе парове одн. скупове: и једни и други (и једне и друге итд.): обадвоји сватови, обадвоје чарапе, обадвоја врата (покр. обадвоје врата, чарапа и сл.).	обоје зб. бр. 1. и једно и друго. а. уз збирне именице које означавају младунчад: ~ деце. б. кад се заједно узима мушка и женска особа или мушко и женско биће: ~ старих. обоји , -е, -а мн. бројни придев према обоје, уз именице које немају јединице или које значе парове, односно скупове: и једни и други (и једне и друге итд.): ~ сватови, ~ чарапе, ~ врата. обадвоје зб. бр. в. обоје.		

Видимо да једино РСЈ доследно одваја збирне бројеве и бројне придеве, осим у случају броја *један*; множински облик „једни” је свакако специфичан, будући да је множински облик ове речи у колизији са њеним значењем, што се види и из лексикографске дефиниције у РСАНУ – *без мн., сем у неким значењима, обично у атрибутој служби.*

У РСАНУ су ови облици обједињени, обрађени у оквиру исте одреднице (збирног броја). Бројни придеви су самостално дати само као контролне одреднице упућене на збирни број. Изузетак је одредница *обоји*, у чијој дефиницији стоји да је бројни придев, и која је дата у множини. Такође, уочавамо недоследност код одредница *осморо*, *деветоро* и *десеторо*, уз које стоји да се обично јављају у множини када се односе на збирни појам или појам који се исказује само у множини. Ове дефиниције иду у прилог претпоставци да се збирни број и бројни придев мешају у конгруенцији са множинским речима.

Поставља се питање да ли наведене лексеме треба да се обрађују као посебне одреднице. У РМС је одредница **пѐтори**, -е, -а дефинисана као *мн. од петоро, пет (служи за бројање целина које се састоје од два дела или више делова, или стоји уз именице које имају само плурални облик).* У плуралним облицима *једни, двоји, троји* итд. мешају се основни и збирни бројеви. Њихова конгруенција са плуралном именицом исказује адјективну природу, док њихов облик упућује на слични збирни број, али у множини. Наше мишљење је да је конгруентност облика последица њихове адјективне природе, да су то множински облици јер се односе на множинске именице. Они свој облик добијају у контакту са именицом. С друге стране, њихова обличка сличност са збирним бројевима, као и чињеница да су конгруентни множински облици ретки у савременом језику, разлог су што се често могу чути конструкције *двоје новина, троје врата* и сл. На тај начин се центар синтагме помера са дефективне форме на број, чиме се добија партитивна синтагма. Овакве синтагме су у разговору најчешће непроменљиве. Сматрамо да би ове облике требало одвојити од збирних бројева. Они би требало да се

дефинишу и посматрају као посебне лексеме, бројни придеви, подврста основних бројева (исп. Зељић 2016б: 120)⁷⁹.

Тафрино мишљење је да бројеви не могу имати категорију броја, јер је њихово категоријално значење сам број (Тафра 2000б: 96). Насупрот томе имамо речничке дефиниције у којима се истиче *множина од неког (збирног) броја*. Стога би употреба термина *бројни придев* била довољно прецизна, јер би се на тај начин истакла њихова адјективна природа што уједно значи и постојање множинског облика уз конгруентне множинске именице. У литератури је било доста речи о томе који бројеви конгруирају уз именице плуралија тантум (исп. поглавље о бројивости). Без обзира на термилошке недоследности, ово су бројеви који замењују основне бројеве уз множинске речи и ова појава није јединствена у српском језику, већ се јавља и у другим словенским језицима (исп. Тир 1985: 70).

Можемо закључити да се и у бројевима издваја група која се јавља само у множинском облику. Иако припадају основним бројевима, бројни придеви се одликују једном специфичношћу – не само што се јављају само уз множинске речи, већ и конгруирају с њима.

6.2.4. Поименичене речи

Код именских неименичких врста речи се показало да ограничење само на множински облик са собом најчешће носи и конверзију, што значи да су такви облици у највећем броју случајева добили све особине именица. Стога је ионако мали број множинских примера неименичких речи додатно умањен.

6.2.4.1. Поименичени придеви у нашем корпусу су се значењем изједначили са другим именицама, али уједно означавају и збир некаквих особина (исп. Стевановић 1975: 264–265). Придеви **млад**, **дмлађи**, **остали**, **мртав**, **мушки**, **оглашен**, **последњи**,

⁷⁹ У литератури смо забележили опречна мишљења у вези са овим проблемом. Тафра (Тафра 2016: 522) износи мишљење да облик *једни* не може да се дефинише у оквиру одреднице *један*, В. Ломпар у предлогу класификације бројева издваја бројне придеве као подврсту кардиналних бројева (Ломпар 2016: 412), док В. Јовановић (2018: 94) сматра да облици на -оји и -ори не треба да се издвајају као посебна класа бројева, те да и у речницима треба да се обраде у оквиру збирних бројева а не као посебне одреднице.

дòмаћи, стàр, блйжњи, ожàлòшћен, пòтчињен су се у једном од својих значења осамосталили, јер се у то значење инкорпорирало и значење човек, тј. прецизније људи, што је као последицу имало множински облик и множинско значење:

Старији људи осташе [на сабору после ручка] још за сопром, да ... гледи како се млађи веселе (Глиш. 9, 62). Између једне и друге генерације дубе се непремостиви јазови. Млади се привикавају новинама ... поводе се за духовима времена (Уск. 1, 26). Њему је познато да међу старима има младих и старих међу младима. Он зна да млади држе да је све добро што је ново (Поп. Б. 2, XVI). Судјеловао је [Домјанић] у свим борбама Младих против Старих (Бар. 5, 268). Дошли су нови *млади* и немлади ... и заподенули нову и друкчију, сваки своју, поезију (Мих. Б. 1, 248). Млади су ме замолили да им будем венчани кум (Поп. Ј. 3, 84). Девојкин отац ... каже ... да он на понуду пристаје само нека се "млађи" (тј. момак и девојка) гледају (Миј. С. 3, 9). Не вољу сад да раде омлађи (Алексинац, Богд. Н.). Оцеви и матере... умеју да одржавају слогу међу омлађима (Мил. М. Ђ. 15, 299). При ... пићу за здравље ... пије ... „за омлађе" (кажу и „за млађије”, тј. за млађе у кући) (НП Буш., 6). Наш произвођач могао [би] своје домаће или омлађе врло zgodно употребити, да преко зиме праве или граде смотке [цигаре] (Црн. 2, 74). Карташи поседаше, остали поустајаше (Лаз. Ј. 2, 22). Чак сам желио да понижење буде што веће, да буде теже него осталима (Селим. 5, 120). Назови-мртвац [се] у један пут исправи ... вичући: „Мртви! камо те се?” (НПр Вук, 217). Како је смрт догађај који највише потреса људе ... то је природно да су први велики споменици, мртвима били намењени (Жуј. 3, 84). Упорна борба, мртви и рањени падају с обе стране (Цветић 1, 121). Облизнила ти се жена, Толе! ... Оба мушки! (Ћос. Д. 2, 21). Крстане, наши мушки нису код куће (Бег. М. 6, 20). Сви мушки поспремљају шешире, јер у Отоку људи гологлави кају (Оток, Ловрет., ЗНЖ 3, 30). Да су оглашени ... били одвоени од вѣрних ... ние исторички доказано (Петран. Бож. 1, 70). Изоставио је на литургији јектенију о „оглашенима” божем за то што данас у цркви нема оглашених (Мил. М. Ђ. 25, 128). У прве вијекове Хришћанске они који се спремаху да се крсте зваху се оглашени зато што им се истом оглашиваше почетак вјере (Дан. Ђ. 5, 178). Оглашени и покорници стајаху по пољани (Љуб. 3, 96). Молитве ... се читају како на литурђији за оглашене, тако и на служби за верне (ППБ, 182). Заклињач ... служио је при крштењу оглашених, наима, спремао је за одређено вријеме оглашене прије крштења (Милаш 4, 454). Кад какав ага умре, онда га његови последњи закопају обично у двориште или у врт (Маж. М. 1, РМС). Домаћима додијаше војнички зулуми ... те захтјеваху, да се војници дигну из њихових кућа (Чок. 2, 6). Занеможе Руђо веома, и домаћи му се препадоше јако (Нев., БВ 1908, 373). Недељом у вече гасила се ватра ... закључавала се врата и домаћи излазили у шетњу (Лис. 1, 5). Тек што смо

поседали ... уђоше домаћи (Давичо 1, 295). Хајдемо у бој сви појући, старе наше спомињући (Њег., РМС). Наши стари под јуначким баном Иванишем [полетјеше у бој] (Матош, РМС). Он се родио као газда, јер су и његови стари били газде (Ћор. С., РМС).

Сааведра за појаву поименичавања придева са значењем ”кућа, породица, рођаци” наводи да је у питању типично бугарска иновација (Сааведра 1999: 30). И у српском језику се срећу ова значења али чешће у разговорном језику: морали смо да се преселимо код *маминих*. Мој тата је дошао код *маминих* да живи. Често идемо код *маминих* у Србију. Ускрс ћу провести код *татиних* у Републици Српској. Као дете сам ишла код *татиних* и тамо и тамо научила шта су добар сир и кајмак (примери са интернета). У српском језику идентичну релацију проналазимо у поимениченим заменицама.

Примери придева који се не односе на човека су малобројни:

Видиш да ти се сва отајна знају (Шен. А. 25, 83). Заклела се земља рају ... Да се сва отајна знају (Кум. 2, 248). Бандуншка конференција азијско-афричких земаља (1955) означила је почетак издвајања покрета несврстаних (Енц. БИГЗ, под несврстаност).

Овој групи припадају и **здвѡрањѣ**, -ӑ, -ӗ и **свемогућ**, -а, -е у значењу *расноврстан, свакојак*: свемогући састојци, свемогуће варијанте.

6.2.4.2. Поименичене заменице у нашем корпусу односе се на особе блиске ономе о коме се говори или блиске лицу са којим се говори:

вѡш, -а, -е присвојна заменица 2. л. мн. **3.** (у именичкој служби) мн. *родбина, једномишљеници, сународници и сл. оних (онога) којима (коме) се обраћамо.*

мѡј, мѡја, мѡје присвојна заменица за 1. л. јд. (понекад уместо присвојне заменице свој) **5.** (у именичкој служби) **а.** м мн. *особе блиске лицу које говори (породица, родбина, пријатељи и сл.).*

нѡш, -а, -е **5.** (у именичкој служби) **а.** м мн. 1) *чланови или сродници породице којој припада говорно лице, односно заједница лицӑ чији члан говори, укућани, домаћи, рођаци; пријатељи.* 2) *припадници исте државне, друштвене, класне и сл. организације којој припада и говорно*

лице, односно заједница лица чији члан говори (земљаци, сународници, преци, истомишљеници и сл.).

ЊЕГОВ, -а, -о присвојна заменица за 3. л. јд. м. и с. рода (понекад уместо присвојне заменице свој) **3.** (у именичкој служби) **а.** м мн. *особе блиске лицу о коме се говори (родитељи, рођаци, пријатељи и сл.).*

ЊЕН, -а, -о (заст. и дијал. њени, -а, -о; дијал. и њејан, њоан, њојан); исп. њезин *присвојна заменица за 3. л. јд. ж. рода 2.* (у именичкој служби) **а.** м мн. *особе блиске оној о којој се говори (родитељи, рођаци, пријатељи и сл.).*

ЊИХОВ, -а, -о (дијал. њев, њив, њијев, њиов, њихи); исп. њин *присвојна заменица за 3. л. мн. 3.* (у именичкој служби) **а.** м мн. *особе блиске лицима о којима се говори (родбина, једномишљеници, сународници и сл.).*

ТВОЈ, твоја, твоје (ген. м и с твојег(а) и твог(а) ж твојѐ) *присвојна заменица за 2. л. јд. 2.* (у именичкој служби) **б.** м мн. *особе блиске лицу с којим се говори (укућани, родбина, једномишљеници и сл.).*

За разлику од придева са сличним значењем, поименичене заменице се бележе у речницима.

У корпусу смо забележили и једну неодређену придевску заменицу која се јавља у служби именице: Чујте ме добро, да вам *неколике* кажем (Мус. 1908, 1/1).

Наше је мишљење да у овом случају плуралност није стабилна и да се множински облик може заменити једнинским, што неће променити значење: Чујте ме добро, да вам *неколико* кажем. Неизречени објекат садржан је у глаголу, док се неодређена количина исказује заменицом било да она има једнински или множински облик. Употреба множинског облика може се тумачити нпр. стилском или територијалном карактеристиком, не сматрамо да је граматичко-семантичка особеност.

6.2.4.3. Можемо закључити да су множинске речи у српском језику у највећем броју именице, и да се мали број других именских неименичких врста јавља само у множинском облику. То су већином речи које конверзијом добијају особине именица (придеви и заменице). Преостали примери су ретки прави придеви са множинском компонентом у значењу и подврста бројева – бројни придеви, којима се показује колико има нечега што значе множинске речи.

7. Лексичко-семантичка анализа плуралних речи у српском језику

Множинске речи, иако се обично повезују са морфолошком категоријом броја, имају и особености на семантичком плану. У досадашњим истраживањима није било детаљнијих анализа овог аспекта. Обично се говорило о неколико уопштених лексичко-семантичких група, најчешће о оним које је Маретић (Белић) одредио, без детаљнијих описа или других подела. Ту пре свега мислимо на граматике српско(хрватског) језика (исп. Увод).

Као што смо већ истакли, множинске речи се у српском језику јављају у пет типова манифестација:

6. као представници праве плуралије тантум, односно речи које се не употребљавају у једнинском облику (*маказе, леђа, кола*)
7. као нека реализација у полисемантичкој структури речи (било примарна, било секундарна) (*осевине, мемоари*)
8. као доминантан множински облик неке лексеме (речи које се често, најчешће, обично јављају у множини у свим својим значењима) (*папуча, опанак*)
9. као појединачна значења у полисемантичкој структури која се обично јављају у множини (*ништарија, каквоћа*)
10. као представници номенклатурне множине (*лемури, лијане, Германи*).

Досадашња истраживања већином су била усмерена на први тип, и он представља феномен плуралија тантум у најужем смислу. Преостали типови су за проучаваоце проблематични јер у тим случајевима морамо поставити питање да ли пред собом имамо множинску реч или множински облик речи са регуларном категоријом броја. Одговор на то питање би могао да буде у разликама у значењу између облика једнине и множине ових именица. Корбет (2004: 176) на примерима *fund* и *funds* испитује ову тврдњу. Ове разлике могу бити минималне, али довољне да би се значење осамосталило, или пак настала нова лексичка јединица. Навешћемо неколико примера: именица женског рода **кџица** је у свом примарном значењу *деминутив и хипокористик од именице коза*, као и

женско јаре, јарица. Једно од секундарних значења (у РСАНУ седмо по реду) је множинско – народни назив за *разне врсте заразних болести са оспицама по кожи, богиње.* Именица **гүштгёр**, чије је основно значење *назив за разне врсте гмизаваца,* садржи сему плуралности у народним називима за *вратне жиле и вратне лимфне чворове* (у РСАНУ значења 2в и 3б). У латинизму **ефек(а)т** чије је основно значење *дејство које неко или нешто учини на некога, утисак* развијају се два значења са множинском компонентом: *звучи, шумови и друга вештачка звучна средства која дочаравају звучне природне појаве (у радиотехници, телевизији, филму и сл.)* и термин из банкарства и трговине *хартије од вредности, новчани вредносни папири (менице, акције, обвезнице, срећке и сл.)* као и значење *покретна имовина, имање, пртљаг* (у РСАНУ значења под 4. и 5). Деминутив **жабица** развија значење *мале дерезе, направа за лакше кретање по залеђеним површинама,* док се **живица** (*ограда од шибља, жбуња, трња*) у множини реализује као народни медицински назив за *шкрофуле.* Деминутив **звончић** се у множини јавља као назив за *музички инструмент (из групе удараљки),* док се **јагањац** јавља као покрајински назив за *белу пену на морским таласима,* али и *врсту народне игре.* И деминутиви **капица** и **лопатица** развијају значења у множини *украсна шара у плетиву или везу* односно назив за *предње зубе, секутиће,* док се **тулајица** (**а.** *цев на гајдама у коју су углављене карабље. б.* *цев на левку. в.* *цев у зиду кроз коју пролази уже црквеног звона*) јавља у значењу *кожни набори на стражњој леђној страни тела неких мекушаца издужених у облику две цеви.* Именица **принос** у основном значењу *род, приход од имања* јавља се у покрајинизму множинског облика са значењем *порођајни болови.* Лексеме **кблотур** у значењу *котур, коло, точак; колут* и покрајинизам **лаптац** (*клопка, замка за хватање птица, направљена од тикве*) у множини означавају делове разбоја (*део о којем висе нити односно подножњаци на разбоју*).

Видимо по овим примерима да и секундарна значења с множинским обликом настају механизмима полисемије и да могу бити ближа и удаљенија од примарног значења. Према томе, оправданост успостављања нове лексичке јединице може да се заснива на овој информацији, што значи да уколико је значење удаљеније од примарног, постоји могућност да се то значење лексикализује. У већини случајева ће се ипак

забележити само ново значење, што има везе са лексикографским принципима (изузeci би биле лексеме *лисице, књижари, арапке, говеда, носила, тла* итд.).

Ови типови, како смо их набројали, могли би се посматрати и као позиције на спектру категорије броја. Тако би прва група, именице плуралија тантум биле на једном крају, док би се речи које се обично користе у плуралу налазиле на средини, као квази плуралија тантум, будући да се ипак употребљавају у јединском облику, док би се речи са регуларном употребом једине и множине налазиле на другом крају спектра (исп. Аквавива 2008: 19).

Међу примере који се јављају само у множини и припадају првом типу сврстали смо и речи које се употребљавају само у загонеткама, бројалицама и играма речи. Њих нема много и то су најчешће измишљене речи, често мотивисане речју која је одговор. Овој групи припадају и лексеме за које у речнику стоји да су нејасног значења.

Речи које се већином јављају у множини, али се у неким случајевима употребљавају и у јединском облику, у речницима се обележавају ознакама *обично, често, најчешће* и сл. у *множини*, чиме се „изражавају прагматички ослабљени видови инклузивног односа између појма и његове плуралне реализације” (Ивановић 2013: 277). Ивановић сматра да овакви облици нису у потпуности лексикализовани множински облици те да „значење у множини представља вид прилагођавања [...] појма његовој актуелној семантичкој референцији” (И., 284).

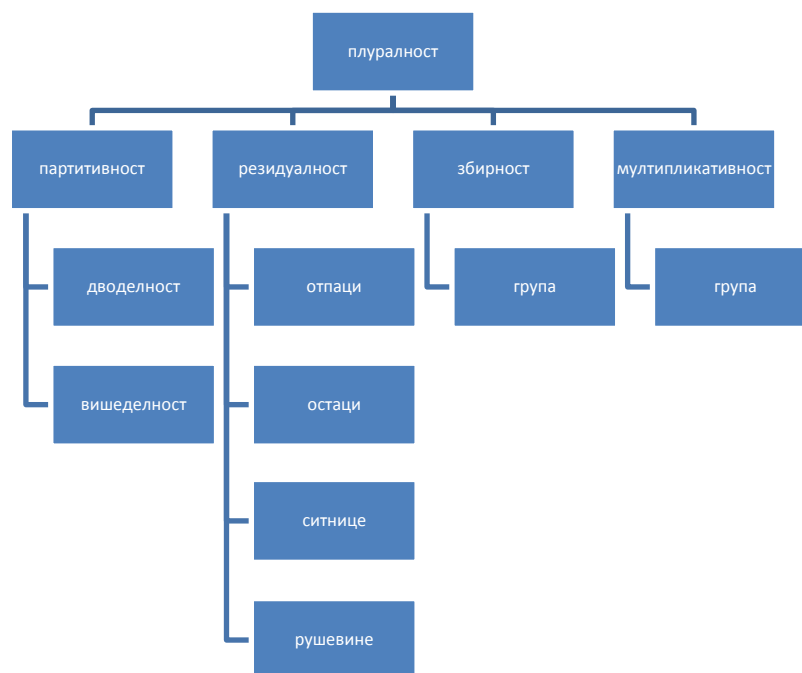
Фреквентност неког облика може се довести у везу са категоријом маркираности. Према Гринбергу, ако је једнина именице мање маркирана од множине, очекује се да ће имати већу фреквенцију у текстовима него плурал (Гринберг 1966: 32 према Крофт 1991: 59). Обрнуту ситуацију имамо код речи које се обично јављају у множини; код плуратива множина јесте мање маркирана, и већа фреквенција множинског облика последица је концептуализације именованог појма.

За разлику од прве четири групе, пета која се односи на плуративе који се употребљавају у научним класификацијама са једне стране је резултат кодификације, а

са друге има упориште у семантичкој структури значења на које се односи. У српском језику таксономија почива на називима у множинском облику, којима се означава група припадника исте врсте, класе, рода итд., док се једински облик односи на појединачног представника наведених таксономских категорија. Овакву множину Пешикан назива „категоријална множина” и сврстава је у праву множину, за разлику од неправу, која представља потпуно лексикализовану множину (Пешикан 1977: 342).

За свих пет група карактеристично је да лексема у одређеном значењу, било да се ради о свим или појединачним значењима у оквиру полисемантичке структуре, односно значењу у моносемантичкој структури, садржи *сему плуралности*. Ова сема се манифестује на различите начине – као партитивност, резидуалност, поновљеност (мултипликативност) и збирност. Свака од ових особина се реализује у неколико видова. У зависности од тога од колико делова се састоје, множински ентитети могу бити дводелни и вишеделни (*клешта, хаљине*). Резидуалност⁸⁰ се јавља код оних речи којима се означавају отпаци, ситнице и рушевине (*кучине, потркушице, зидина*), док је за мултипликативност и збирност заједничко да се јављају код оних речи којима се именује некаква група (*коледе, маравеле*). Ипак, разлика постоји и огледа се у томе што се први тип групе састоји од функционалних сингулатива, што није случај у другом типу.

⁸⁰ Инспирацију за издвајање ове семе пронашли смо у радовима (Маретић 1899), (Коптјевскаја-Гам–Дал 2001) и (Суботић 1999).

Дакле, да би нека реч могла да се назове множинском речју мора да садржи множинску компоненту значења. Сматрамо да ова сема није најважнија компонента значења ових речи, али јесте важна, што се огледа у томе да наведене речи имају множински облик као основни облик. У највећем броју примера денотат је један, јединични појам или појам који у целини својих делова функционише као један. Ове множинске компоненте су надређене појединачним семантичким пољима, и нису ограничене на одређена поља, већ се могу јавити у свим. Упркос томе уочава се склоност појединих компоненти да се чешће реализују у неким пољима у односу на друге. Тако се нпр. бипартиитност најчешће јавља код именица којима се означава некакав предмет (*маказе, наочаре, панталоне*), док се резидуалност веома често јавља код једног типа девербатива (*отребине, отресине, испирине*). Ове особености се налазе у основи концептуализације ентитета које проучавамо и огледају се у њиховом именовању. У односу на друге па чак и сличне речи са регуларном категоријом броја, ова компонента је додатна, и она условљава употребу множинског облика, као показатеља те компоненте.

Дакле, из перспективе компоненцијалне анализе, једно од дескриптивних, дијагностичких обележја⁸¹ мора да означава плуралност. Иако се сема плуралности манифестује помоћу морфолошког облика, дакле – множинског наставка у нашем случају⁸², она је инхерентна, унутрашња и не односи се на број манифестација именованог појма, што је уобичајен домен морфолошког наставка за број, већ на тај појам уопште. То значи да је множински наставак потребан али не и довољан разлог да се једна реч тумачи као плуратив или множинска реч. Множински облик представља средство номинације и не служи да би се изразила категорија множине, већ је у питању допунска семантичка компонента структурне множине (Коњавскаја 2000: 98).

Наведена сема плуралности никада није архисема. Положај ове семе у семној хијерархији у директној је вези са стабилношћу множинског облика лексеме – што је мања вероватноћа да се оваква реч јави у јединском облику, то је ова сема важнија у семној хијерархији и обрнуто. Тако је нпр. бипартитност на врху плуралне лествице, за разлику од резидуалности нпр., што се потврђује у нашем корпусу, где су именице бипартитне структуре махом плуралија тантум, за разлику од именица којима се именују остаци, које се већином јављају обично у множини или се уопште не препознају као множинске.

Инхерентност семе плуралности најлакше се уочава код оних лексема код којих се тешко утврђује узрок множинском облику, а оне се ипак употребљавају у том облику као номиналном. У нашем корпусу таквих речи нема много. Навешћемо пример именице средњег рода *ветрило*, која као секундарно значење има народни назив за дијафрагму, пречагу. Могли бисмо претпоставити неколико различитих мотивација – према изгледу овај орган подсећа на раширена једра (примарно значење ове лексеме јесте застарели назив за једро); покрети овог органа изазивају некакво струјање ваздуха што може подсећати на кретање слично ветру итд. За разлику од оваквих примера, постоје и речи за које је могуће утврдити мотивациону базу на основу ванлингвистичких информација.

⁸¹ Терминологија према Прћић 1997, Драгићевић 2010.

⁸² Допуштамо да се семе овог типа јављају и код збирних именица које такође (у већини случајева) имају карактеристичан морфолошки облик.

Таква је нпр. и више пута спомињана лексема *vrata*, за која се у литератури објашњава да су се у прошлости махом састојала из два крила. И Белић препознаје проблем множинских речи код којих се сема плуралности тешко уочава. Овакве речи он тумачи као „логичке употребе плурала у прво време а којима се данас не види разлог множине” (Белић 1999: 215), док код Маретића постоје речи за које „није јасно, за што се говоре само у множини: *dřhtalice, nãčve, pògrijevci, pòhode, přvine, ùroci, zàrãnci* i dr.” (Маретић 1899: 451). Према нашем схватању, „логичке употребе плурала” налазе се у основи сваке од ових речи, било да се ради о онима код којих се сема плуралности препознаје или не.

У вези са препознавањем семе плуралности запажамо да се оне речи код којих се сема плуралности реализује помоћу резидуалности, збирности и мултипликативности лакше идентификују са појмом множине. Именице бипартитне структуре се махом препознају као прототипичне множинске именице, али се, пошто означавају предмете, првенствено доживљавају као јединке. Овакво схватање нас наводи да закључимо да се код оних речи које садрже семе резидуалности, збирности и мултипликативности препознаје лексикализација множине. У овим случајевима појединачни елементи нису важни за говорника (исп. Пешикан 1977: 343).

Ако бисмо посматрали парадигматске лексичке односе и анализирали грађу користећи хијерархијски приказ, помоћу хиперонима и хипонима, утврдили бисмо лексичка поља на основу сродности смисла анализираних лексема (Прћић 1997: 95, 108). Овај метод ће нам послужити да прикажемо у којим се све пољима јављају множинске речи. Уколико упоредимо примере из литературе, уочићемо велику сличност у дистрибуцији семантичких поља између различитих језика. Видели смо у поглављу да се феномен плуралија тантум јавља у великом броју језика, па се тако и одређена семантичка поља јављају у већини тих језика. Сматрамо да је узрок овом преклапању заједничка концептуализација заснована на семи плуралности. Реализација се можда неће односити на идентичне денотате, али ће семантичка поља свакако бити заједничка. То значи да ће се у неколиким језицима, али не у свим, поновити конкретна јединица као множински облик (исп. *виолина, egeде, skrzypce; маказе, scissors, Schere*), али ће се у свим језицима јавити представник лексичко-семантичке групе којој ове лексеме

припадају (инструменти, алат, празници, болести итд.). Користећи актуелну класификацију именица које се јављају само у множини у српској и руској граматографији направићемо поређење између ова два језика. Сматрамо да ће истакнута семантичка поља која обухватају именице плуралија тантум бити слична (ако не и једнака), и таква ситуација вероватно важи за све словенске језике, па и индоевропске језике. Собољев наводи да се у свим језицима код којих постоје именице плуралија тантум уочава ограничен број лексичко-семантичких група (Собољев 2005: 97), али да то не мора да значи да ће исте речи у различитим језицима бити плуралија тантум (И.: 100–101).

Лексичко-семантичке групе које се издвајају су стабилне и продуктивне, и у српском и у руском језику. Направићемо паралелу између Белићевог (Маретићевог) приказа ових група и поделе у Граматици руског језика (Шведова 1990: 160).

Маретић/Белић
болести (<i>бѡгиње, ѡстице, прѡбѡди, прѡтѡсли, трѡтови, ѹлози</i> и сл.)
празници (<i>Млѡдѡнци, Дѡхови, Мѡсојеђе</i>)
предмети названи у целини, а састављени из множине засебних предмета (<i>нѡвине, пѡнуде</i>)
маса у којој се распознају делићи, комади (<i>кѡчине, мѡкиње, ѡпѡљици, пѡмије, резѡнци, ѡцедине, ѡгризине, ѡрхталице (питије), пѡгрѡвци</i> и сл.)
логичке употребе плурала у прво време а којима се данас не види разлог множине (<i>пѡходе, пѡвине, ѹроци, зѡрѡнци</i>)
именице састављене из два дела које значе делове тела и предмете од два дела (<i>ѹста, лѡђа, плѡћи, грѡди</i>), (<i>нѡочѡри, нѡсила,</i>

вѣшала, кòла, дѣпле, гàће)
стране речи (Млѣци)

Шведова
називи сложених предмета: парни предмети, предмети који имају два или више једнаких делова, предмети који имају много ситних делова
речи са збирним значењем
имена материје, истородног мноштва
имена сложених радњи
имена делова времена
лична имена

Ова табеле приказују основна поља у којима се реализују множинске речи. Будући да је наш корпус знатно обимнији и број лексичко-семантичких група ће бити већи. Оне су веома разуђене, различитог обима и припадају различитим доменима⁸³.

7.1. Множинске речи које се односе на човека

Није уобичајено да се лексеме којима се именује *човек* јављају у множинском облику. Али, у нашем корпусу издвајају се речи којима се именују припадници група, које могу бити разнолике – етничке, верске, друштвене итд. За ове речи је карактеристично да су у питању плуративи код којих се може одредити функционални сингулатив, али се множинским обликом именује надређени појам. Годард говорећи о опозицији *men* и *women* истиче да је њихов плурални облик „семантички основнији него

⁸³ Сличну поделу нашој направио је Н. Супрунчук (2012). Он је издвојио следеће групе: болести и слабости, материју која означава остатке и јела, празнике и обичаје, одећу, разне врсте справа, географска и астрономска имена, грађевине и њихови делови, целокупност нечега, делови тела, музички инструменти, превозна средства (Супрунчук 2012: 62–63).

једнински, јер је једноставније објаснити 'men' и 'women' као друштвене категорије, тј. као две врсте људи” (Годард 2001: 12 у фн).

Издвојићемо неколико типова ових речи.

7.1.1. Имена народа

Називи за народе се јављају у множини⁸⁴: Германи – Герман/Германин, Готи – Гот, Инди – Инд, Прасловени – Прасловен итд. Оно што се на први поглед чини као регуларни једнински облик у ствари је сингулатив, којим се реферише на *припадника једног народа*. Дакле, плуративи овог типа немају једнину, већ само елементе, чије се значење разликује од значења плуратива, док се морфолошки облик у већини случајева подудар са теоријским обликом једнине (исп. Пети 2001: 214)⁸⁵. Овакав тип множине називамо *номенклатурна множина*, и јавља се у научним класификацијама. Употреба множинског облика заснива се на заједничкој шематској карактеризацији помоћу које именовани појам тумачимо као хомогену групу (Лангакер 2008: 141). Номенклатурну множину одликује и посебан вид лексикографске дефиниције: одредница се даје у множинском облику, док се једнински облик (видели смо да је то заправо сингулатив) даје у загради. Ове именице су специфичне и по томе што су у питању заједничке именице које се пишу великим словом:

Ѕрапи, Ѕра̄п̄а м мн. (јд. Ѕрап и Ѕрапин) *народ семитског порекла настањен у југозападној Азији и северној Африци.*

Асӣрци, Асӣра̄ца м мн. (јд. Асирац) ист. *ратнички народ семитског порекла који је живео у Асирији.*

Герма̄ни м мн. (јд. Ге̄рма̄н, Ге̄рманин) **а.** *народносна група у коју улазе Немци, Аустријанци, Данци, Фламаници, Швеђани, Норвежани, Холанђани и Англосаксонци. б.* нар. *Немци.*

Гѳти и Гѳти м мн. (јд. Гѳт) *стари источногермански народ који је живео на Скандинавском полуострву и обалама Балтичког мора.*

⁸⁴ У енглеском језику се називи народа јављају у облику плуралија тантум: English, Dutch и сл. (Алан 1980: 558)

⁸⁵ У овом случају видимо да постоје две врсте сингулативизације – творбена и семантичка и да код семантичке постоји преклапање облика сингулатива и сингулара.

На овај начин обрађени су и **Албáнци**⁸⁶, **Їнди**, **Ихтиофáзи**, **Пéмци**, **Прáславéни** и **Прáсловéни**, **Ромáни**, **Рðми**, **Румúни**, **Румúњи**, **Рўси**, **Русíни**, **Славéни** и **Словéни**, **Словáци**, **Словéнци**, **Словíнци**, **Срби**, **Францúзи**, **Хрвáти**, **Хрвáћани**, **Цйгани**, **Цйнциáри**, **Црнòгòрци**, **Чèси**, **Швéђани** **Шйптáри** и **Шòкци**

Ипак, у РСАНУ бележимо и лексеме које су обрађене као да је у питању права плуралија тантум, тј. у речничком чланку не постоји назнака да наведене лексеме имају облик једнине нпр.:

Ѐвари м мн. ист. *туранско-татарско племе Азије.*

Ѐнгли м мн. *германско племе од којег су, стапањем са Сасима и Јитима, настали Англосаксонци.*

Ѐнти, **Ѐнтá** м мн. *име којим су грчки и римски писци називали један део Словена.*

Бўгари м мн. *јужнословенски народ у источном делу Балканског полуострва.*

као и **Великòруси**, **Вèнди**, **Вèнеди** и **Вйнди**, **Гáли**, **Кèлти**, **Крáшовáни**, **Љутићи**, **Ѐски**.

Множински облик одредница које означавају називе народа у вези је са разумевањем појма *народ* као веће заједнице људи са заједничким именом, пореклом, језиком, традицијом, културом и сл. За нас је важно да се народом означава већи број људи, што се језички испољава у употреби множине. Али, пошто ова множина није недељива, јер народ чини већи број појединачних припадника тог народа, уобичајена је и употреба облика за њихово означавање. Ипак, за именовање одређеног народа неопходно је да се употреби облик множине, па би правилна лексикографска дефиниција садржавала одредницу у множини са додатком јединског облика у загради, какве су већ споменуте одреднице **Àрапи**, **Асírци**, **Гермáни**, **Гòти** итд.

⁸⁶ У обради ове лексеме изостављена је ознака мн.: **Албáнци** м (јд. Албáнац) *индоевропски народ настањен у западном делу Балканског Полуострва; потомци старих Илира.*

У корпусу смо забележили и трећи тип⁸⁷ одређивања и дефинисања имена народа: одредница се даје у једнини, али се додаје квалификација *обично у мн.* На овај начин је дефинисано само неколико одредница:

Индогèрмāн, -āна м (обично у мн.) (нем. Indogermanen) в. *Индоевропљанин.*

Индоеврòпљанин м (обично у мн. Индоеврòпљани) *припадник породице народа чији су се језици развили из заједничког, индоевропског прајезика, а чине је готово сви народи Европе и југозападне Азије.*

Манџурац, -рца м а. *становник Манџурије, онај који је пореклом из Манџурије.* б. (обично у мн.) ист. *представник народа у источној Азији тунгуско-манџурског порекла који је у XVII в. продро у Кину и измешао се с Кинезима.*

Као што смо већ истакли, сматрамо да је овај начин дефинисања последица колебања између именовања народа као целовитог појма и могућности да се именује појединачни припадник тог народа. Мали број примера у корпусу показује да је овај начин дефинисања изузетак.

Што се тиче назива за различите врсте (пра)човека, у корпусу смо забележили само две потврде:

нāкољац, -бљца м (обично у мн.) ист. етн. *праисторијски човек који је живео у сојеницама, сојеничар.*

прогнāти м мн. (јд. прòгнāт, -āта) грч. антроп. *људи у којих су вилице јаче истурене напред а зуби у њима косо усађени.*

Преостали називи у РСАНУ су обрађени као именице са регуларним облицима броја: *крапинац, кромањонац, мајмуночовек, ненадерталац, јавантроп.*

⁸⁷ Постоји и четврти тип дефинисања ове групе именица – лексема се наводи само у једнини, без назнаке множинских облика, нпр. Шпанац:

Шпāнац, -нца м = **Шпањблaц (1) 1.** *припадник народа романског порекла који живе у Шпанији, а затим насељавају већи број земаља Латинске Америке, Филипинских острва и др.*

2. *добровољац у шпанском грађанском рату (1936—1939)*

као и Италијан, Мађар, Немац. У овим дефиницијама фокус је на припаднику народа, не на народу као целини. Овакве лексеме нисмо укључили у истраживање.

7.1.2. Припадници група

И код речи којима се именују припадници некаквих група сема плуралности се препознаје као мултипликативност, те се могу издвојити функционални сингулативи, што као последицу има регуларну употребу јединског облика (сингулатива) за именовање појединачног припадника неке групе. Ипак, у овим примерима је сема плуралности мање важна у семној хијерархији; представници група се чешће именују него групе саме, те ће се овакве речи у већини случајева јавити као плуративи у односу на номенклатурне облике:

1) припадници неке вере, секте, црквених редова итд.:

др̄хтавац (др̄хтавац), -āvца (дијал. дрктавац) м **1.** онај који др̄иће (од хладноће, страха, узбуђења, грознице, неке нервне болести и сл.); плашљивац.

2. бот. покр. в. глота (5).

3. (најчешће у мн.) калк рлг. в. квекер, припадник једне протестантске верске секте у Америци и Енглеској.

индепендент м (обично у мн.) назив за присталицу протестантске секте која је настала у XVII веку најпре у Енглеској и залагала се за самосталност црквених општина, независност од бискупске власти и сл.

суботари м мн. (јд. суботар) хришћанска секта која слави суботу место недеље.

темплари м мн. средњовековни католички витешко-монашки ред, основан у XII ст. да штити ходочаснике који су долазили на Христов гроб, да се боре против неверника и чувају Христов гроб.

унијати м мн. (јд. унијат) верник унијатске цркве, тј. православне црквене организације која је унијом (2) везана с католичком црквом.

менада ж (обично у мн.) (грч. maínas) мит. свештеница бога весеља и вина Баха у грчкој митологији, баханткиња.

као и: **др̄хт̄ач**, **многовѣрци**, **реформати**, **скѡпац**, **шијити**, **павликијанац**, **павликијанин**, **павлѣн**, **павлѣнац**, **параболани**, **кадѣрија**.

2) припадници друштвених класа, слојева:

агалар, -ара м (вок. агаларе и агалару) (тур. agalar, мн. од ага) заст. **1.** богат, имућан човек.

2. (обично у мн.) *нижи племић муслиманин.*

агалије м мн. заст. в. *агалар (2).*

мѐропах, -пха м (мн. мѐропси) ист. (обично у мн.) *припадник категорије зависних сељака у средњовековној српској држави који су били везани за земљу и своје феудалне господаре, обрађивали им земљу одређен број дана и давали им извесне дажбине, али су имали право зависне својине на земљу и инвентар и право жалбе на феудалне господаре док раде за њих.*

нѐропах, -пха м (мн. нѐропси) ист. (обично у мн.) в. *меропах.*

нѐбил м (према лат. *pobilis*) варв. **а.** ист. (обично у мн.) *римски племић. б.* племић; *аристократа уопште.*

фанариџоти м мн. *Грци из цариградске четврти Фанара; грчки богаташи, високи државни чиновници који су изабљивали остале националне мањине и хришћанску рају у бившој Турској.*

3) припадници политичких група, странака:

империјалист(а) м (обично у мн.) *поборник, заговорник империјализма, онај који спроводи империјалистичку политику, тежи доминацији, освајању туђих земаља.*

јакобинац, -нца м **1.** (обично у мн.) ист. (по манастиру св. Јакоба, састајалишту јакобинаца) *члан париског јакобинског клуба, припадник најрадикалнијег крила буржоаске партије демократских револуционара у доба француске буржоаске револуције крајем XVIII века, која се, заједно са народом, борила против монархије и феудализма а за једнакост и револуционарну власт народа.*

2. *фиг. пол. поборник екстремних револуционарних идеја; крајњи левичар.*

3. *врста енглеског златног новца.*

кајмакамац, -мца м (обично у мн.) ист. *припадник владајућих слојева конзервативног, антидемократског смера у Србији педесетих и шездесетих година XIX века.*

кајмакамовац, -џвца м (обично у мн.) ист. в. *кајмакамац.*

катедер-социјалист(а) м мн. *присталица, поборник катедер-социјализма.*

октòбрист(а) м (обично у мн.) ист. *припадник буржоаске политичке странке у Русији (назване по царском манифесту од 17. октобра 1905) која је заступала интересе крупне индустријске буржоазије.*

уставобр̀анитељи м мн. *чланови опозиционе странке у Србији за време кнеза Милоша који су заступали, бранили устав од 1838. год.*

4) припадници уметничких скупина, праваца и сл.:

мајстерзингер м (нем. Maistersänger) *обично у мн.: немачки песници и певачи у 16. и 17. веку, из редова грађанског друштва, већином занатлије, „мајстори певачи” (у јд.: такав песник и певач).*

назàрѐн, -ѐна м **1. а.** рлг. *припадник неке од хришћанских верских секти (основаних у разна времена), које проповедају аскетизам, уздржавање од насиља (касније од војне службе), од националног опредељења и сл. б. човек нове вере, нововерац.*

2. (обично у мн.) *слик. припадник групе немачких сликара романтичара из XIX века која се као уметничко братство посветила религиозном сликарству; присталица и следбеник таквог сликарства.*

на̀ро̀дња̀к, -а и **на̀ро̀дња̀к, -а̀ка** м **1.** пол. ист. **а.** *припадник Народне (Хрватске) странке, коју су 1843. год. основали присталице бивше Илirsке странке, са циљем супротстављања Хрватско-угарској нагодби. б. припадник Народне радикалне странке основане 1881. год. в. припадник политичког и друштвеног покрета у Русији у XIX веку, који се заснивао на уверењу да се унапређивањем сеоских општина може остварити праведнији друштвени поредак; уопште припадник једне од разних странака и покрета који су се звали народним.*

2. *покр. човек из народа, народни човек.*

3. *покр. земљак, сународник.*

4. (на̀ро̀дња̀к, -а̀ка) разг. **а.** *популарна народна песма, обично новокомпонована. б. (обично у мн.) певач, интерпретатор таквих песама.*

Видимо да је код лексеме *назарен* пропуштено да се и значење под 1. означи као множинско; у том случају бисмо ову лексему посматрали у склопу анализе лексема са полисемантичком множинском структуром.

5) припадници некаквих организација:

ска̀ути м мн. (јд. ска̀ут) енгл. *омладинска организација међународне распрострањености, заснована на војничким начелима, са наменом да градску омладину доведе у везу с природом, извидници.*

трeдјуниџни м мн. енгл. *раднички синдикати, професионални савези (у Енглеској)*.

трeдуниџни м мн. в. *трeдјуниџни*.

7.1.3. Учесници у обредима и обичајима

У корпусу смо забележили и лексеме за именовање учесника у обредима и обичајима:

вџчџр м покр. **1.** *ловачки пас који гони вукове.*

2. (обично у мн.) етн. *учесник у обичају ношења испуњене вучје коже и скупљања поклона, који се дају да стока не би страдала од вукова.*

3. в. *вучара (3).*

звџдџр ијек. **звџдџр**, -џра м (вок. звџдџру ијек. звџдџру и -џре, INSTR. звџдџрем ијек. звџдџрем и -џм) **1.** заст. **а.** *џнај који се бави звџдарством (1), астроном. б.* *џнај који се бави звџдарством (2), астролог.*

2. (обично у мн.) *дечак или младџћ који на Св. три краља (односно о православном Божићу) носи начињену звезду као симбол Христовог рођења, идући од куће до куће.*

3. зоол. в. *паструга Acipenser stellatus.*

злџтџра ж **1.** покр. **а.** *марама украшена златним везом. б.* *женска кошуља у народној ношњи, украшена златним везом.*

2. (обично мн.) етн. *девојка (другарица или рођака младе) која помаже у спремању дарова за сватове и која дочекује сватове на дан венчања и кити их рузмарином.*

3. зоол. **а.** в. *вуга¹ (а).* **б.** в. *муха златица Lucilia caesar.* **в.:** Не знам, какова је змија златара, за коју причају око Ступоваче, да чува новце.

4. агр. *врста белог грожђа.*

као и **буша²**, **вџчџџк**, **звџнџр**, **џџбучџр**, **џерџмије**, **колџдџр**, **колџндџш**, **кџрџча¹**, **кџрџљ**, **кџрџтџр**, **џсвџтац**, **џрџпоруша**, **џчиџце¹**, **пџвиџца**.

Код назива за учеснике обичаја карактеристично је то да на нашу перцепцију утичу и ванлингвистички подаци, које знамо из традиције и фолклора. Тако се у покрајинском значењу лексеме **кџрџљ**, којом се означава *џедна од девојака које о Тројицама иду од куће до куће певајући и играјући*, упркос томе што примери то не потврђују, наглашава доминантно множинско значење:

Једна се дјевојка [од девојака које иду о Тројичину дне од куће до куће] ... зове краљица, друга краљ, трећа барјактар (Вук, Рј., 309). У краљице [се] облаче обично њих осам девојака и то у бело; једна је краљ (Ост. Т., Кар. 1900, 115). На благи дан Духовах иду тако зване краљице ... Одликује се међу њима ... тако звани Краљ имајући чисту биелу с разнобојним врбцама изкићену сукњу (Округић И., Арк. 3, 317).

Претпостављамо да је множински карактер ове лексеме последица разумевања *краља* као члана некакве обавезне групе, у којој не постоје исти такви чланови, али постоје други, слични, те се сви скупа посматрају као целина. С друге стране, видимо на основу потврда да је могуће да је посреди грешка, да се само лексема *краљица* може посматрати као доминантно множинска и надређена осталим учесницима, који могу имати и друго име, али се сви скупа могу називати *краљице*.

Навешћемо лексеме којима се именују учесници у свадбеном обреду и обичајима:

дѐдица ијек. **дјѐдица** м **1.** дем. и хип. од *дед(а), дјед(а)* (1а, 4а).

2. покр. **а.** в. *дед²* (7). **б.** (обично мн.) *лице које на свадбама увесељава сватове слободним шалама, покретима, игром и сл.*

3. *врста децје игре.*

игл̑арица ж **1.** в. *игленица* (1).

2. покр. (обично у мн.) *младина другарица, рођака, која јој након венчања доноси игле као знак њене умешности у везењу, плетењу и сл.*

3. *она која израђује или продаје игле.*

кићенѝк м покр. **1.** *врста простирке украшене китама, кићанкама, ресама.*

2. (обично у мн.) *кићени сват; исп. кићен* (1б).

кол̑ач̑ар, -ара м **1.** *онај који прави, продаје колаче (обично лицидерске, ваиарске); посластичар уопште.*

2. покр. **а.** *гост с којим домаћин ломи, сече славски колач.* **б.** *онај који о слави носи колач у цркву.* **в.** *домаћин заједничке (обично сеоске) славе.*

3. покр. **а.** (обично у мн.) *онај који иде девојци на прстеновање; исп. колач¹* (5б). **б.** *сват који с колачем иде девојчиној кући пре осталих сватова.*

4. покр. *назив за спљоштене главице, плодове неких врста поврћа (лука, купуса и др.).*

ниш̑анција м (тур. nişana) **1.** **а.** вој. *војник који је у митраљеској, минобацачкој, артиљеријској, авионској или другој посади задужен да нишани и пуца из ватреног оруђа (ређе оружја).* **б.** *онај који је вешт у*

нишањењу и гађању, који добро погађа из стрељачког оружја, вешт, добар стрелац; уопште онај који нишани и гађа из оружја, стрелац.

2. покр. (обично у мн.) *просац, просилац*; исп. нишан (8), велики нишан и мали нишан (под нишан изр.).

3. ист. *високи чиновник у турској администрацији који је стављао султанов печат на званичне документе.*

погача̄р, -а и погача̄р, -ара м (обично мн.) *онај који иде у походе невести (првенствено члан породице) носећи дарове (погачу и др.).*

погузијѐљи м мн. шаљ. и покр. *похођани* (2).

по̀хођанин (мн. -а̀ни) м **1.** *посетилац.*

2. (само мн.) *они који иду у походе невести с даровима убрзо после свадбе.*

угледа̄ч, -ача м (об. у мн.) покр. *онај који иде на углед* (5), *просилац.*

у̀глеђанин м (об. мн. -а̀ни) покр. *један од оних који с девојчине стране пре свадбе иду да виде младожењину кућу.*

У ову групу нисмо сврстали оне речи које се односе на младенце, јер овакве речи спадају у посебан тип речи којима се именује пар људи. У већини случајева у питању је љубавни пар, али бележимо и лексеме којима се означавају нераздвојни пријатељи:

бра̄чник м **а.** *особа која је у браку, супруг, супружник.* **б.** мн. *особе које ступају у брак, женик и невеста.*

вѐренѝк ијек. **вјѐренѝк** м **1. а.** *онај који се верио, заручник.* **б.** мн. *момак и девојка који су се верили, заручници.*

2. песн. у атрибутској служби: *веран.*

дра̄ган¹ м **1. а.** *вољени мушкарац; интимни пријатељ, партнер у љубави.* **б.** мн. *нераспр. мушкарац и жена који се воле, љубавни пар.*

2. а. хип. *онај који је драг, према којему се осећа наклоност, љубимац, миљеник.* **б.** (често ир.) *са избледелим значењем, при слободнијем обраћању (мушкој особи);* исп. драг (1б). **в.** етн. *назив који млада даје деверу, или уопште млађем мушкарацу.*

жѐнѝк, -а и жѐнѝк, -ика м **1. а.** *онај који се жени, који ступа у брак, младожења.* **б.** *онај који намерава да се ускоро ожени, момак који је дорастао за женидбу, кандидат за женидбу, просилац.*

2. (мн.) *младожења и невеста, младенци, млад брачни пар.*

жења̄ци м мн. покр. *младенци.*

заљубљѐнѝк, -ѝка м (дијал. заљубјеник) **а.** онај који је заљубљен у некога. **б.** мн. мушкарац и жена који су заљубљени, љубавни пар. **в.** онај који је испуњен љубављу према нечему, приврженик, обожавалац.

зѝручнѝк и **зѝручнѝк** м **а.** онај који се заручио, вереник. **б.** мн. момак и девојка који су се заручили, вереници. **в.** младожења; муж, супруг.

љѝбѝвнѝк м **1. а.** (обично пеј.) онај који са неком женском особом одржава ванбрачне интимне односе; уопште мушкарац који се доста упушта у љубавне авантуре и удварање женама. **б.** глумац који на сцени остварује лик љубавника (1) у неком позоришном комаду, драми и сл. **в.** мн. мушкарац и жена који су међусобно заљубљени, који су у љубавним односима, љубавни пар, заљубљеници.

2. заст. и нар. особа са којом је неко у добрим, срдачним, пријатељским односима, пријатељ.

3. онај који гаји љубав, наклоност према нечему, који је нечему привржен, љубитељ, приврженик, обожавалац нечега.

мѝљѐнѝк, -а и **миљѐнѝк**, -ѝка (мѝљѐнѝк) м **1.** онај који је омиљен, драг, мио, љубимац; онај који ужива нечију посебну наклоност, заштиту; исп. милосник (2).

2. а. вољени мушкарац, драган; интимни пријатељ, љубавник; исп. милосник (1). **б.** мн. нераспр. мушкарац и жена који се воле, љубавни пар.

мѝодрѝг (мѝодрѝг) м покр. **а.** драган, љубавник. **б.** мн. двоје који се воле, љубавни пар.

младожѐнѝк, -ѝка м **1.** нераспр. в. младожења.

2. мн. заст. млада и младожења, младенци.

младѝжења м **1. а.** онај који се жени, који ступа у брак, женик. **б.** покр. вереник, заручник.

2. мн. покр. млада и младожења, младенци.

рѝдитељ м **1. а.** отац. **б.** мати. **в.** фиг. старалац, васпитач, хранилац.

2. мн. **а.** отац и мати. **б.** мужјак и женка који имају своје потомство.

3. биљна врста која се укрита с другом ради добијања нове врсте.

4. фиг. творац, оснивач, покретач.

сѝпруг м (вок. сѝпруже; мн. сѝпрузи, ген. сѝпрѝгѝ) **1.** брачни друг, муж.

2. мн. брачни другови, муж и жена.

младѝонац (некњ. младјонац), -ѝнца м покр. **1.** мн. в. младенац (2а), млада и младожења, млади брачни пар.

2. в. млѝђѝк (1).

младїћ, -їћа м **1. а.** *млад мушкарац, момак*; исп. младенац (1а), младац (1). **б.** *фиг. старији младолики мушкарац*. **в.** *покр. неочењен мушкарац уопште*. **г.** *драган, вереник; младожења*.

2. *мн. покр. в. младенац (2а), млада и младожења, млади брачни пар*.

3. *покр. помоћник, момак послужитељ на броду*.

диобничїи м мн. (ијек.) *покр. млад брачни пар који се одвоји из задруге убрзо после венчања*.

диоскӯр и **диоскур** м (обично мн.) *један од два нераздвојна пријатеља или два човека тесно везана нечим*; исп. Диоскури.

У овим лексемама уочавамо да се значење пара реализује као секундарно и оно се односи на оба члана пара, за разлику од јединског облика, који се односи на било ког појединца (у примерима *брачник* и *вереник* значења *онај који је у браку* и *онај који се верио*). Реченицом „вереници славе” означава се пар који се верио; тешко да би неко овде препознао значење „неколико мушкараца који су верени славе”. Овом типу припада и лексема **нововенчãнїк**, али није обрађена на исти начин:

нововенчãнїк ијек. **нововјенчãнїк**, -їка м *обично у мн.: брачни пар који се тек венчао или се венчава, млада и младожења (у јд.: онај који је тек венчан или се венчава, младожења)*.

У овом примеру уочавамо комбинацију номенклатурног типа и наглашавања доминантности множинског облика.

Забележили смо и неколико лексема којима се именују родбински односи **двõматерићи**, **дрёњани**, **дёд²**, **прёђи**, **мãјкић**, **мãјчићи**. Посебно бисмо истакли називе за близанце, будући да се ове речи увек јављају у множини када се њима именују сва деца рођена при истом порођају: **блїзни**, **двõјка**, **тројанац**, **трõјãнка**, **трõјке**, **трõјци**, **четвõрке**, **четвõрци**, **петõрци**. Осим лексеме **блїзãнац** која се обично јавља у множини, преостале развијају секундарно множинско значење нпр.:

тројанац, -нца м **1.** *врста народног кола*.

2. а. *мушко дете рођено при истом порођају кад и још двоје деце*. **б.** *мн. (ген. тројанаца) мушка деца рођена као тројке, тројци*.

трõјãнка ж (ген. мн. трõјãнãкã) **а.** *женско дете рођено при истом порођају кад и још двоје деце*. **б.** *мн. три женска детета рођена као тројке*.

7.1.4. Видимо да су лексеме којима се именује човек махом именице мушког рода, који је неутралан и односи се на оба пола. Називи за народе увек су у мушком роду и, уколико бисмо употребили облик женског рода, не бисмо добили значење имена народа, већ значење *припаднице народа X*⁸⁸. Овакви облици су маркирани и њима се значење сужава, те упркос модерним тенденцијама да се моција примењује на све облике којима може да се разликује пол, добијеним облицима не би могли да се именују ни народ, ни верске групе. Мало другачија ситуација је у називима за припаднике друштвених група, будући да постоје такве скупине које сачињавају само жене, али које нисмо забележили у корпусу (таква би нпр. била лексема *сифражеткиње* која је у РМС дата као: **сифражеткиња** ж енгл. ист. *поборница женског покрета у Енглеској (у почетку 20 ст.) за политичка права жене* и која би могла да се дефинише као плуратив). Ипак, овакви облици би искључивали особе мушког пола, за разлику од облика мушког рода, који се истовремено односе како на мушки тако и на мушки и женски пол заједно. Дакле, множински облик немаркираног рода користи се да означи скуп који се састоји од чланова оба рода (исп. Крофт 1991: 57).

7.1.5. Можемо закључити да су речи које су у нашем корпусу а односе се на човека махом плуративи, и да је таква ситуација последица концептуализације човека као јединке, који се пак веома често јавља у групи, јер самостално не би могао да реализује неки домен који може у групи.

7.2. Научна терминологија

Више пута смо напомињали да се номеклатурна множина јавља у научним класификацијама. Навешћемо примере из различитих научних дисциплина којима се именују различите таксономијске категорије. У научним терминологијама множинским

⁸⁸ Као изузетак би могао да се посматра назив Амазонке, који се односи на народ жена, али се ова лексема не налази у нашем корпусу; исп.:

амазџнка ж (грч. Amāzon) **1.** мит. *припадница ратничког народа жена које су на коњима ратовале.* — Ни амазонке се нису боље држале пред мушкетама! — кличе један од младе властеле, заборављајући ... да су амазонке живеле пре проналаска барута (Кнеж. Л. 3, 373).

обликом се именују *таксони*⁸⁹. Овај метод није доследан и наш корпус је шаролик – бележимо лексеме које припадају истом типу а које су дефинисане на различите начине: као праве именице плуралија тантум, као номенклатурне множине, као плуративи и као речи са регуларном категоријом броја (које се не налазе у нашем корпусу).

7.2.1. У терминологијама ботанике и зоологије множинским облицима се именују све класификационе категорије без разлике: врста, род, фамилија, ред, класа, коло, разред, као и подтипови (подврста, подред, подразред, потфамилија). Множинским обликом се дефинишу и групе и скупине.

	ботаника	зоологија
врста ⁹⁰	брџкуле , -џла ж мн. (тал. broccolo) бот. покр. <i>врста карфиола Brassica oleracea botrytis sumosa</i> ; вар. прокуле; син. брокуљ, каулин.	грудџперке ж мн. зоол. <i>врста риба у којих су трбушина пераја на грудном делу тела.</i>
	миксомицџта ж бот. у мн.: <i>врста простијих једноћеличних слузастих гљива Mухомycetes (у јд.: таква гљива).</i>	плџдџдџрци , -раџа м мн. (јд. плџдџдџерац, -џрца) зоол. <i>врста нетџпира који се хране плодовима Megachiroptera.</i>
	кремењашница ж (обично у мн.) бот. <i>врста алги које у себи садрже кремена.</i>	дугџрепац , -пца м зоол. 2. (обично мн.) <i>врста дугџтрџог рака из ф. Macruridae.</i>
род	тетџвика ж бот. а. <i>биљка Smilax aspera из пор. Convallariaceae, која се употребљава у народном лекарству. б.</i> мн. назив за биљке овога рода Smilaceae.	перајари м мн. зоол. <i>род сисара који су се прилагодили животу у води, а ноге су им се претвориле у пераје.</i>

⁸⁹ Према Клајн–Шипка 2008 – групе са заједничким својствима, које се могу означити истим именом.

⁹⁰ Примере ћемо наводити према следећем распореду: плуралија тантум, номенклатурна множина, плуратив.

	<p>лїсичина¹ ж 5. бот. а. у мн.: двогодишњи или једногодишњи жбунїћи рода <i>Echium</i> из ф. <i>Boraginaceae</i>, с наизменичним густо распоређеним длакавим листовима и цветовима скупљеним у виду увојка (у јд.: таква биљка); назив за двогодишње полужбунїће тога рода, крутог усправног стабла: 1) <i>E. vulgare</i> (лисичји реп) 2) <i>E. italicum</i>.</p>	<p>пингвїни м мн. (јд. пїнгвїн, -їна зоол. род морских антарктичких птица кратких закржљалих крила, које веишо пливају, али не лете <i>Impennes</i>.</p> <p>лилокрїлац, -лица и лилòкрїлац, -їлица м зоол. у мн.: род инсеката с два пара танких прозирних крила, <i>Hymenoptera</i>, опнокрїлици (у јд.: такав инсекат).</p>
	<p>крестушац, -шца м бот. а. (обично у мн.) опити назив за род једногодишњих биљака и трајних зелени, полугрмова и грмова <i>Polygala</i>; опити назив за биљке из ф. <i>Polygalaceae</i> којој припада тај род. б. назив за поједине врсте тога рода: 1) <i>P. vulgaris</i>; 2) <i>P. comosa</i>; 3) <i>P. amara</i>.</p>	<p>зубан, -ана и зубан, -а м 5. зоол. а. (обично у мн.) род сисара из реда китова са једним или више зуба <i>Odontoceti</i>.</p>
<p>фамилија (породица)</p>	<p>звончанице ж мн. бот. назив за породицу разних врста биљака звонастог цвета <i>Campanulaceae</i>.</p>	<p>бèзубе ж мн. зоол. фамилија морских риба <i>Cyprinodontidae</i>, од којих је најчешћа обрван (настрица) <i>Cyprinodon calaritanus</i>.</p>
	<p>палме ж мн. (јд. палма; ген. палма̄, палмӣ и палма̄м) лат. бот. биљна породица тропских и суптропских крајева с високим и витким стаблом, круном од перастог и лепезастог лишћа <i>Palmae</i>.</p>	<p>плáвци, плáвaцā м мн. (јд. плавац, -вца) зоол. породица малих дневних лептира (мужјаци живих боја, а женке тамносмеђе) <i>Lysaena</i>.</p> <p>кројачица ж 1. жена кројач. 2. зоол. у мн.: птице певачице из пор. <i>Sutoridae</i> (већином из источне Индије) које праве</p>

	<p>òштролїст м бот. у мн.: <i>породица биљака дикотиледона Borraginaceae, чији су стабљика и листови обрали оштрим, чекињастим длакама (у јд.: биљка из те породице).</i></p>	<p><i>заклон око свога гнезда прошивајући велике листове биљним влакнима (у јд.: таква птица) .</i></p>
	<p>кòмушница ж (обично у мн.) бот. <i>општи назив за биљке из пор. Papilionaceae, махунарка, лепирњача.</i></p>	<p>лèтоња¹ м зоол. (обично у мн.) <i>назив за породицу љиљака, летећих сисара Chiroptera.</i></p>
ред	-	<p>бèзгребèнке ж мн. зоол. индив. <i>назив за ред птица тркачица Ratitae, које немају гребена на грудној кости (crista sterni).</i></p>
	<p>махунарка ж бот. у мн.: <i>ред биљака са махунастим плодом Leguminosae, у који спадају породице: мимозе (Caesalpinaceae) и лепирњаче (Papilionaceae) (у јд.: било која биљка из тог реда).</i></p>	<p>опнокрїлци, -òкрїлāцā и опнòкрїлци, -илāцā м мн. (у јд. опнокрїлац, -лица и опнòкрилац, -їлца) 1. зоол. <i>ред инсеката са два пара танких и прозирних крила (од којих су задња и краћа, помоћу хитинских кукица, причвршћена за предња и већа), а са два мрежаста и три проста ока и пар пипака, усних органа подешених за сисање, сркање, лизање или грицкање, кожокрилци, Hymenoptera (у јд.: инсек(а)т из тог реда).</i></p> <p>крїчалица ж зоол. у мн.: <i>ред птица Clamatores које имају кратке и слабе ноге, а одлично лете, викачице (у јд: птица из тога реда).</i></p>
	<p>клобучара² ж 3. (обично у мн.) бот. <i>ред гљива Hymenomycetes чији се надземни део састоји од дршке и клобука (клобучка).</i></p>	<p>дуплòножац, -шца м (обично у мн.) зоол. <i>назив за стоноге из реда Diplopoda, код којих сваки чланак има по два пара ногу.</i></p>

класа	<p>бактѐрија ж (лат. bacteria) син. микроб бот. а. једноћелични микроскопски организам без хлорофила, који се размножава директном деобом. б. мн. систематски назив за такве организме који сачињавају најупрошћенију класу биљака Schyzomycetes (Bacteriaceae).</p>	<p>бйчѐр м зоол. б. мн. систематски назив за праживотиње (протозое) из класе Flagellata са једним, два или више кончастих израитаја помоћу којих се покрећу; исп. бич (5).</p>
	-	<p>медѹза ж зоол. у мн.: класа углавном морских животиња Cnidaria из кола дупљара (Coelenteratea), радијално симетричног клобучастог, звонастог и сл. тела, које се састоји од желатинозне материје, са отровним пипцима по ободу (у јд.: животиња из те класе).</p>
		<p>мекѡглавац, -ѡвца м (обично у мн.) зоол. нераспр. класа животиња са меком главом.</p>
група (скупина)	<p>папрѡгњаче ж мн. бот. велика група бесцветница, са много подврста, које имају јако расечене или сложене листове Pteridophyta.</p>	<p>ципринйде ж мн. група слатководних риба с коштаном скелетом која обухвата већину риблих врста наших слатких, низијских вода (шаран, сом, деверика, смуђ и др.) Cyprinidae.</p>
	<p>ликѡвчина ж бот. у мн.: скупина биљака која обухвата неке родове из пор. Thymaleae (у јд.: биљка из те скупине); исп. ликовец (Бен. 2).</p>	<p>пйпе ж мн. (јд. пйпа) зоол. група ситних тврдокрилаца издужене главе у облику сурле или рилице, риличари, жишци Cucurlionidae.</p> <p>мйзйд, -йда м зоол. у мн.: примитивна скупина виших ракова, Mysidaceae, распрострањених нарочито уз обалска подручја северних мора (у јд.: рак из те скупине).</p>
	<p>јармѡшица ж (обично у</p>	<p>кошљѡриба ж зоол. (обично у</p>

	мн.) бот. систематски назив за једну групу алги Zygnemataceae.	мн.) најбројнија група риба са коштаном костуром, Teleostei.
разред	-	-
	маховина¹ и маховина ж (некњ. маовина) 1. бот. а. у мн.: разред виших биљака бесцветница Bryophyta, које имају ризоиде уместо корена и размножавају се спорама (у јд.: биљка из тог разреда).	нематода ж зоол. у мн.: паразити из разреда Nematelminthes, глисте издуженог ваљкастог тела, које већином живе као паразити у телу човека, животиња и на биљкама; у јд.: паразит из тог разреда.
	-	-

У зоолошкој терминологији се јављају додатна класификациона категорија *коло*, као и неколико поткатегорија:

	зоологија
коло (тип)	молуске ж мн. зоол. коло животиња које немају унутрашњи скелет, мекушци, Mollusca.
	памекушци , памекушаца м мн. (јд. памекушац, -шца) зоол. коло бескичмењака Molluscoidea.
	мекушац , -шца м 3. зоол. а. у мн.: коло животиња меканог, слузавог тела, без костију, обавијеног кожном наборима и обично заштићеног споља вапненастом љуштуром Mollusca (у јд.: животиња из тога кола).
	зглавкар , -а и зглавкар , -ара м (обично мн.) зоол. општи назив за животиње из кола бескичмењака чланковитог тела са хитинским оклопом Arthropoda; син. чланконошци.
подврста	-
	неједнакочланкаш , -аша м зоол. у мн.: подврста инсеката тврдокрилаца

	<p>чији први и последњи пар ногу има неједнак, различит број чланака, зглавака, Heteromera (у јд.: такав инсекат).</p> <p>џстакличница ж зоол. нераспр. (обично у мн.) <i>подврста кошљориба, штитоноше; исп. коштуњача (1).</i></p>
потпородица	<p>пѣскѡр ијек. пјѣскѡр, -ѡра м</p> <p>4. зоол. б. мн. (исп. рус. пескари, потпородица шарана) <i>опити назив за потпородицу шарана Gobioninae, који живе у слатководним рекама Европе и Азије.</i></p>
	<p>пантѣра ж зоол. а. в. пантер. б. у мн.: <i>потпородица најснажнијих припадника породице мачака Pantherinae у коју спадају: лав, тигар, леопард, пантер, пума, јагуар (у јд.: мачка из те потпородице).</i></p>
	-
подред	<p>вѣслѡрица ж 3. зоол.; исп. весларка (2), веслоножица а. <i>птица пловуша из подреда Steganopodes.</i> б. мн. <i>систематски назив за птице из тог подреда.</i></p>
	<p>широкѡносци, -сѡцѡ м мн. (јд. широкѡносац, -сца) зоол. <i>подред мајмуна широка носа, широконоси мајмуни Platyrrhina Hesperopithecii.</i></p>
	<p>краткотѡцѡлац, -ѡлца м зоол. у мн.: <i>подред инсеката двокриѡлаца са кратким тупцима Brachycera, чији је најпознатији представник мува (у јд.: такав инсекат).</i></p>
подразред	<p>крупнѡглѡвка ж (обично у мн.) зоол. <i>подред слатководних корњача крупне, велике главе Platysternidae.</i></p>
	<p>шиљѡглѡвке ж мн. зоол. <i>подразред риба хрскѡвичњача у коју спадају ајкуле шиљѡусте Selachia, Plagiostomata.</i></p> <p>ресѡпѣрке ж мн. (јд. ресѡпѣрка) зоол. <i>подразред девонских риба коштуњача, од којих се сачуѡао до данас само јѡдан облик.</i></p>

	<p>малочѐкињ̄ар и малочекѣњ̄аш, -аша м зоол. у мн.: <i>подразред (одн. разред) прстенастих глиста (црва колутићаваца) Oligochaeta, са чекињама краћим и малобројнијим него у многочекињаша, које живе у влажној земљи и у муљу и песку слатких вода (у јд.: таква глиста).</i></p>
	-
	-
	<p>кичмѐњ̄ак, -ака и кѣчмењ̄ак (кѣчмењ̄ак), -а м 1. (обично у мн.) <i>општи назив за бића (животиње и човека) из подтипа Vertebrata (главни огранак кола хордата), која се одликују лобањом, кичменим стубом и високо развијеним нервним системом, чулима и другим органима; супр. бескичмењак.</i></p>
ПОДТИП	
	-
	<p>летачица ж а. летач (1) (о птицама уопште или о оним птицама чија су имена ж рода). б. зоол. у мн.: <i>надред птица које лете (за разлику од тркачица и пливачица), Carinatae (у јд.: таква птица).</i></p>
НАДРЕД	
	-

Уочавамо да је терминолошки систем зоологије сложенији од ботаничког.

Множински облици се употребљавају и да би се дефинисао неки *општи назив*, који се некада односи на одређену категорију, а некада је таква информација изостављена:

једно̀супница ж (обично у мн.) бот. *општи назив за биљке цветнице код којих се при клијању јавља једна супка, један котиледон, монокотиледона.*

крсту̀шац, -шца м бот. **а.** (обично у мн.) *општи назив за биљке Polygala из ф. Polygalaceae.* **б.** *биљка Polygala amara из ф. Polygalaceae.*

шкрга̀ши, -áшā м мн. (јд. шкр̀гāш, -áша) *општи назив за мекушце који дишу на шкрге Branchiata.*

белор̀ибе ијек. **бјелор̀ибе** ж мн. зоол. *општи назив за већину риба из ф. шарана Serranidae.*

У примерима у којима се не истиче која класификациона категорија се дефинише, можемо само да претпоставимо о којој категорији се ради.

Множински облик ових термина доводимо у вези са препознавањем и дефинисањем њихових уопштених реализација, где би се издвајање појединачног једнинског ентитета односило на један, могуће репрезентативни примерак. Дакле, множински облик је општи, номенклатурни, и употреба у том контексту је множинска. Ово су речи код којих множински облик има посебну функцију и у речницима се препознају по специфичној дефиницији. Будући да смо уочили два типа номенклатурне множине, предложимо модел за који сматрамо да треба да се користи у лексикографским дефиницијама ботаничких и зоолошких термина. У питању је формула са паралелном употребом у *мн.* и у *јд.*; изнећемо запажање Слободана Новокмета које, иако се односи на зоониме, може да се примени и на ботаничку терминологију, а тиче се истицања једнинског и множинског облика у дефинисању: оваквом дистинкцијом исказаће се „функционално-семантичка подела на општи назив врсте и назив појединачне животиње, као типизираниог представника породице” (Новокмет 2016: 27).

7.2.2. Номенклатурна множина се јавља и у терминима из других наука: физике, хемије, биологије, минералологије, геологије, географије итд. За разлику од лексема које припадају терминологијама ботанике и зоологије, потврда из ових области има знатно мање; осим што је терминологија ових наука мало заступљена у општем лексичком фонду, разлог за мали број потврда јесте недоследност у бележењу плуралности. Поновићемо да се примери из наука препознају у три типа множинских реализација –

као именице плуралија тангум, као номенклатурне множине и као плуративи. Тако у примерима из области физике:

ãлфа-зрãци м мн. *позитивно наелектрисани зраци које испуштају радиоактивне материје.*

гãма-зрãке ж мн. и **гãма-зрãци** (гãма-зрãкови) м мн. *физ. зраци врло кратких таласа, велике продорности, слични рендгенским зрацима.*

препознајемо појмове који се реализују у групама али који представљају функционалну целину, те су њихови сингулативи несамостални. У оваквим случајевима могуће је рећи „алфа-зрак” и „гама-зрак”, али је за нас овај сингулатив небитан и немерљив (исп. *шпагета, мекиња*). Оваквим речима се именује збир, скупина, и они се посматрају у групи као целина.

Код речи којима се именују честице уочавамо недоследност, будући да се обично јављају у множини те њихов карактер лако може да промакне лексикографу. То се види у примерима:

мезõн, -õна м (обично у мн.) *в. мезотрон.*

мезõтрõн, -õна м (обично у мн.) *физ. тежки електрон пронађен у космичким зрацима, тежи од електрона а лакши од протона, који настаје и вештачким путем у великим акцелераторима.*

док су друге честице дефинисане без истицања номенклатурне множине:

електрõн, -õна м **1.** *физ. најситнија честица негативног електрицитета која у атому кружи око позитивно наелектрисаног језгра. и*

неуõтрõн, -õна м *физ. ненаелектрисана елементарна материјална честица, која је (поред протона) саставни део језгра свих атома осим водониковог.*

7.2.3. Номенклатурна множина се уочава у терминологији хемије:

сикатõви м мн. (јд. сикатõв, -õва) *додаци уљаним бојама који убрзавају сушење (у бојењу, сликарству).*

токсõни м мн. (јд. тõксõн, -õна) *грч. отровне беланчевинасте материје које стварају микроорганизми, неке животиње и биљке.*

трансура́ни м мн. (јд. трансурáн, -áна) лат.-грч. хем. хемијски радиоактивни елементи чији је редни број већи од 92 (нептун, плутон и др.), који долазе иза урана, последњег хемијског елемента у Менделјејевом периодном систему елемената.

пара́фин, -íна м (фр. paraffine) хем. **1.** бела или жута масна материја слична воску која се добија дестилацијом нафте и мрког угља, тресета ишкриљаца а користи се за израду свећа, воштане хартије и платна, као и за изоловање и очување производа.

2. у мн.: основна група органских једињења угљеника и водоника у коју спадају: метан, етан, пропан, бутан и др. (у јд.: једињење из те групе).

пентóзе ж мн. хем. моносахариди са пет угљеникових атома у молекулу.

пербóра́т, -ата м хем. у мн.: соли хипотетичне перборне киселине, које се употребљавају као јако оксидационо средство за чишћење, бељење, за израду сапунског прашка и за бељење вунених и свилених тканина и сламе (у јд.: таква со): натријум ~.

док је за термине из биологије карактеристично да се већином јављају обично у множини: **гѐн**, **голѐмица**, **зооспóра**, **зооспорáнгија**, **леукоцѝт**, **метáмер**, **нуклеопротѝд**, **нуклеопротѝн**, **нукледѝд**, **остеобласт**. Претпостављамо да то има везе са лексикографским поступком, будући да се термини преузети из грађе РСМ дефинишу као плуралија тантум (**пластѝди**, **фагоцѝти**, **фѝрменти**, **хлѝропласти**) односно номенклатурне множине (**провитамѝни**, **протѝди**, **протѝни**, **талофѝте**, **хормóни**, **хромосóми**, **тромбоцѝти**).

7.2.4. Што се тиче термина из геологије, они се већином односе на некакве стене и наталожене наслаге: **зооморфóзе** и **плутонѝти** (плуралија тантум) и **морéна** и **пѝлѝт** (обично у множини).

7.2.5. За терминологију географије је карактеристично то да се већина појмова односи на линије које на картама спајају места са истом карактеристиком. Њих најчешће има више па се дефинишу као *обично у множини*: **изобáра**, **изобáта**, **изогóна**, **изодинана́ма**, **изоклѝна**, **изосейста**, **изотѝра**, **изотѝрма**, **изохимéна** и **изохѝпса**. Једино је појам који се односи на све наведене, лексема **изолѝније**, обрађена као именица која се јавља само у множини:

изолїније и **изòлїније** ж мн. (грч. isos + линија) *заједнички назив за линије које (обично на географској карти) повезују места где се јавља иста појава, иста величина и сл.*

За све ове описане речи карактеристично је да се њима именује наикаква група. Будући да у граматици постоји категорија којој је примарна функција именовање групе – збирне именице, неки проучаваоци се залажу за то да ова појава заслужује не само детаљно анализу, већ и свој лингвистички термин. Мирко Пети сматра да је неопходно увести термин збројина, који би се односио на лексеме са значењем збира, било да се ради о јединским или множинским облицима, збирним или именицама плуралија тантум (Пети 2001). Овом појму он опонира појам сингулатива, са чим се слажемо, што смо већ истакли, али се наше разумевање тог појма разликује. Наиме, ми сматрамо да се сингулативом означава сегмент у збиру односно групи, који не може да функционише самостално, и који заједно са осталим елементима из групе има пуну семантичку вредност – вредност збира. Пети пак сматра да се сингулативом не означава „jedno, kao pojedinačan cjelovit predmet koji se može brojiti, nego se označuje kao jedno, kao jedinstven cjelovit pojam koji je nebrojiv” (Пети 2001: 223).

7.2.6. Следећу подгрупу коју доводимо у везу са терминологијом географије чине лексеме које се односе на рељеф и атмосферске појаве, какве су падавине и ветрови; у ову групу смо укључили и неке називе за места, земљишта и сл.

Код назива за ветрове уочавамо да је плуралност последица номенклатуре; упоредићемо дефиниције из РМС и РСАНУ:

пасáти м мн. (јд. пàсáт, -áта) тал. *стални североисточни ветрови, који дувају између тропа и екватора са североистока на северној а с југоистока на јужној полулопти.*

пàсáт, -ата м (мн. пасáти) (нем. Passat) мет. у мн.: *стални ветрови који дувају између тропа и екватора, са североистока на северној Земљиној полулопти, а с југоистока на јужној Земљиној полулопти (у јд.: такав ветар).*

Преостали примери за ветрове су

вйлїшта с мн. покр. в. *вихор (1а), снажан ветар велике брзине.*

етезије ж мн. (према грч. etesiai) *северни летњи ветрови у области Средоземног мора.*

Што се тиче назива за облаке, у корпусу смо забележили термине **цирокѹмулуси**, **циростратуси**, **цируси**, који су интернационалног карактера, али и народни термин настао метафоризацијом **ѡвчице**.

Занимљиво је да се општи називи за атмосферске појаве које падају из облака обично јављају у множини: **ѡборина**, **пѡдавина**, **пѡдалина** (у РМС дате као **пѡдавине** и **пѡдалине**). Германизам **атмосфѣрије** јавља се само у множини.

Називи за падавине у нашем корпусу се обично јављају у множини, иако се ова група лексема везује за градивне именице и самим тим за појаву сингуларија тантум. Примери које смо забележили јављају се у множинском облику уколико садрже сему збирности (**цигани**, -ānā м мн. = **циганчићи** *ситан град, соља, солика*), односно сему резидуалности, коју уочавамо у називима за пролећни снег, дакле, остатке снега: **ластѣнци** и **ластѣњѡци**, **ластѣчѣњѡци**.

Лексеме које се односе на рељеф углавном не припадају терминологији јер су већином у питању покрајински називи којима се именују различити облици тла. Бележимо називе за клисуре (**бѣтине**, **брѡвратнице**), брдовите пределе (**брѣдине**), водене површине (**брѡци**, **капљѣтине**, **пѡткѣсли**, **пѡплавицае**, **састѡвци**, **стѡве**; **мѣѡндра**, **сѡшица**), стене (**кѡзли**; **мѣсија**, **сталѡгмѣт**, **сталѡктѣт**), различите врсте и типови земље и земљишта (**грѡмиле**, **зврѡти**, **клѡпе**, **мѣљине**, **нѡпловине**, **пѡлдери**, **слѡтине**, **ѡврѡте** и **ѡврѡти**, **уврѡтине**; **љѡнос**, **пѡд**, **сипѣна**). Посебно је занимљив пример **пѣсак** ијек. **пијѣсак**, који је у РМС дат као множинска лексема у значењу *простор покривен таквим зрнцима, песковито тло, пешчара*. Наиме, ова лексема је један од прототипичних примера за градивне именице, које су априори сингуларија тантум. Дакле, и она би се могла протумачити као илустрација за енантисемију броја. Међутим, ако анализирамо потврде из РМС којима се илуструје ово значење:

На пијесцима поврће пожутјело (Бен., РМС). Знате ли да се на дну мора налазе пространа поља песка? (Петр. Мих., РМС).

видимо да се значење јавља и у јединском облику, те да је квалификатор *мн.* испред целог значења погрешно употребљен. У РСАНУ се ово значење не обележава као множинско, али је дато још потврда у множини:

Најпосле спадају још овамо [у флору равнице] и пескови, који се у нашем Подунављу од Рама до Радујевца пружају и који имају своју особиту, степску флору (Панч. 5, 378). У крајевима где влада зараза сушибубе једино су се одржали виногради на песковима (Ран. 2, 24).

Дакле, видимо да је ово значење настало лексикализацијом плуралног облика, који није уобичајен за дату лексему, те сматрамо да би га на неки начин требало обележити. У заглављу лексеме *песак* стоји да се обично јавља у једнини, те да се множински облик среће само у „специјалним значењима”. Ипак, сматрамо да би оваква значења требало додатно обележити и у полисемантичкој структури.

7.2.7. Можемо закључити да је номенклатурна множина која се среће у научној терминологији најближа правој категорији множини. Она је резултат договора и њена функција је истицање и именовање општијег појма у односу на појединачни.

7.3. Делови тела

Код назива за делове тела који се јављају у множини плуралност се реализује у свим видовима, дакле, као партитивност, мултипликативност и као збирност, али се као резидуалност јавља у веома ретким случајевима (*панога*), те стога можемо сматрати да је сема резидуалности реткост у овој лексичко-семантичкој групи. Обично су у питању органи који се јављају у пару, групи или небројеном мноштву. Плурални облици се односе како на називе делова тела код човека, тако и на називе везане за животиње и биљке.

7.3.1. Парни органи човека завређују посебну пажњу у нашој анализи, као и појмови који се на њих односе. Наиме, ако посматрамо људско тело, уочићемо више парова спољашњих и унутрашњих органа: очи, уши, крајнике, дојке, бубреге, јајнике, тестисе, руке, ноге, шаке, стопала итд. Сви ови облици означавају пар одвојивих органа, који и самостално функционишу и обављају ту функцију у пару. То значи да,

будући да су самостални, непостојање једног од чланова пара не значи и губитак функције коју они обављају⁹¹. Стога се наведени облици јављају и у једнини, дакле, сема плуралности није битна за њихову концептуализацију. Међу овим примерима се издвајају само облици *очи* и *уши*, јер су морфолошки особени. Такође, за нас може бити занимљива и фреквенција употребе ових именица (исп. Малори–Адамс 2008: 200–201).

Други тип парних органа су они који се доживљавају као неодвојиви, те се стога веома ретко употребљавају у једнини, или је употреба једнинског облика неуобичајена. Споменућемо лексеме **плућа** и **муда** (вулгаризам). Именица *плућа* се у речницима двојачко наводи: као именица средњег рода једнине *плуће* и као именица средњег рода множине *плућа*. Ако погледамо изглед овог органа, видећемо да је у питању орган са два доминантна дела, повезана помоћним органима, симетрично распоређена, са заједничком функцијом дисања. Једнински облик ове именице је у српском стандарду редак; чешћа употреба би била везана за медицинску терминологију, и у том случају би се облик *плуће* односио на сингулат, који се уобичајеније реконструише као *плућно крило*. Иако се у РМС наводи као плуратив, за наш језички осећај ова именица је плуралија тантум. Слично је и са називом за мушке полне жлезде; будући да се именују две жлезде заједно са скротумом у коме се налазе, уобичајенија је употреба у множинском облику. Интересантно је да се и називи за скротум јављају у множини – **мџница** (чешће мн.), **мџње**, **јџке**, **мџња** (обично у мн.), **мџнице**, **насвџци**, **кџлете**, **тџтре**; претпостављамо да је множински облик у вези са перцепцијом целовитог органа, будући да је примарно значење речи *мошња* (према РСАНУ) „кеса, торбица”, те се ново значење проширило и на „садржај кесе”.

Наведена парност органа последица је симетрије око неке линије. Тако је нпр. код неких делова тела множински облик условљен симетријом око кичме: *леђа*, *крста*, код животиња *сапи*. Милан Будимир другачије тумачи множински облик ових делова тела. Говорећи о броју именице *сапи* истиче да се са њим слажу и други синонимни термини

⁹¹ На први поглед ова тврдња није тачна, јер недостатак једне ноге или крила онемогућава ходање односно летење. Међутим, у фокусу нашег размишљања јесте *покрет* једног члана пара, који заиста са *покретом* другог омогућава нову функцију органа – ходање, летење. Недостатак једног члана пара не узрокује немогућност покрета другог члана пара.

(бедра, слабине, леђа...) јер „kolektiv treba da označi masovnost tog dela tela” (Будимир 1956: 190). Ово је веома необично тумачење семе плуралности, са каквим се нисмо сретали у литератури. Иако се не слажемо са оваквим тумачењем, навешћемо једну карактеристику оваквих делова тела која је Будимира могла навести на такав закључак а то је неодређено простирање ових делова тела. Будући да су у питању заиста највећи делови тела, навешћемо и супротне примере, којима се именују веома мали делови тела, јер се слична особина запажа и код назива **кòвије, кòфије, кўвије, пòвије**, којима се означава део између обрва. Код свих ових делова тела уочава се некаква симетричност. Множински облик лексеме *ковије* условљен је симетријом лица. Оваква симетрија асоцира на подељеност а самим тим и на дводелност, те у оваквим случајевима имамо модификовану сему бипартитности.

7.3.2. У корпусу смо забележили речи којима се именује коса, односно длаке. Обично су у питању називи за праменове косе, којих има два или више, или пак скупине длака.

Секундарно значење именице **кòтлѐт** дефинисано је као номенклатурна множина, али са додатком неубичајено: *неуб.*⁹² у мн.: *залисци косе односно браде од ушију до средине лица (у јд.: такав зализак)*. И у овом случају можемо говорити о симетрији, јер се ретко среће појава залиска само са једне стране главе. Стога се и **зàлизак** обично јавља у множини у овом значењу, као и **бàкен, бàкенбард, бàкенбарт** и **врўнта, заобрáзац, каразўлов, нáличнѝк, òлуп** и **жѝвица**. У истом значењу јављају се и покрајинизми у плуралу: **зàбрци** и **зàбрчњāци**, док се турцизам **зўлуф** чешће јавља у множини.

⁹² Сматрамо да се ова одредба односи на употребу значења, не на употребу множинског облика, што нам потврђују примери којима се илуструје то значење:

Како ћете ме препознати ... ако сутра не будем имао никакву браду, а прекосутра црну браду ... па онда котлете, енглеске брчиће (Батуш. 1, 158). Утегнута мађарска господа с котлетима, с потсеченим или увоштеним брцима (Петр. В. 10, 222). Носио је царске котлете, какви су били прописани за Бахово доба (Ћал. 7, 157).

Праменови косе или браде се називају и **брѹнђела, брѹнчела и брѹњкеле**; ови називи су покрајинизми и јављају се само у множинским облицима.

Видимо да се коса и брада у праменовима најчешће именују множинским облицима. И длаке на телу се јављају у множини: **брѹце и брѹчке прве длачице (пубертетне) око полних органа; влахѹљица и влаѹљица** се обично јављају у множини и имају значење *маља, нежна мека длачица на људском телу*; и лексема **мѡља** се обично јавља у множини:

а. врло танка, мека и нежна длачица на људском телу; уопште длака на човечјој кожи, руња, рута (ретко зб.: длаке, маље као покривач неког дела тела (брада и сл.)). **б.** слична длачица на телу птица, инсеката или неких сисара. **в.** ситна, нежна длачица на лишћу или плоду биљке. **г.** вунена длака, влас, влакно вуне. **д.** уопште ситна, танка длачица; влаканце, кончић (на одећи, платну и сл.).

Дакле, уочавамо да се множински облици јављају у именовању длака које су груписане. С тим у вези, навешћемо и неколико лексема којима се именује некакав тип косе. Лексема *коса* представља тип лексичке збирности и у једнини и у множини; у нашем корпусу јавља се неколико примера у множини:

набушица ж (чешће мн.) покр. **б.** *коса зачешљана наврше*; исп. набушаст (б).

кереши м мн. покр. *зргурава коса*.

космѹрина ж покр. (обично у мн.) *дуга, велика, обично неуредна, неочешљана коса, косурина*.

кѡсмина ж (обично у мн.) покр. *в. космурина*.

седина ијек. **сједина** ж (често мн.) *седа коса*.

И увијена односно уплетена коса може да се означи множинским обликом па се тако плетенице и витице (и лексема **вѡтица**⁹³ се јавља обично у множини) именују и лексемом **бѡкуља**, која се јавља обично у множини, односно **бѡкуље**. Покрајинизмом **барѡци** се означава коса изнад чела, за коју чешће употребљавамо назив **шѡшка** (обично у мн.). Уколико се такви праменови замећу за ухо, називају

⁹³ У корпусу нисмо забележили лексему *локна*, која би могла да се посматра у овој групи.

се **врањкеле**. Интересантан је турцизам **кркма** којим се означавају различити праменови косе или браде:

кркма ж (тур. kırkma) покр. (обично у мн.) **а.** *равно подрезана коса на челу, шишке.* **б.** *већи прамен косе на ошишаној глави.* **в.** *необријани део браде уз ухо, зулуф.*

7.3.3. Осим код назива за длаке и косу код којих се уочавају мултипликативност и збирност, ове семе се реализују и код других назива за делове тела. Тако се именица **вѐза** у једном од секундарних значења (у РСАНУ значење под 9.) реализује као термин из анатомије, који се обично јавља у множини – *ткиво које везује делове тела*. Као синоним даје се и термин *ligamenta*, који је у латинском језику множина. С друге стране, одредница *лигамент* у РСАНУ дата је у једнини, без коментара у вези са евентуалном множинском употребом, иако се у примерима којима се илуструје дато значење јавља у множини:

Лигаменти [су] ... од чврстог везива грађене уже или шире плоче или снопови који међусобно повезују поједине дијелове скелета (Енц. Мед.). Влакна могу бити ... груписана у правилне и збијене снопове, који, опет, могу да граде жиле, апоневрозе и лигаменте (везе) (Див. 1, 9).

Код оваквих назива множински облик условљен је семом мултипликативности; у питању су појединачни, одвојиви елементи, који се посматрају у групи. Слична ситуација је и у примеру именице **вијуга**, која се обично јавља у множини у значењу *извијени набори мождане супстанције на површини мозга*. Уочавамо да је у овом случају сема изгледа веома битна. Поновљеност изувијаних облика условљава употребу множинске форме именице, док се једнинским обликом упућује на конкретни сингулатив.

7.3.4. Део тела који дели труп од бутине назива се **прѐпона**, и обично се јавља у множини. Плуралност овог облика условљена је постојањем два таква дела на телу. Синонимни покрајински називи **дѝмња**, **дѝмњаѝци** и **димње** дати су само у множинском облику. Ова појава да се исти појам именује помоћу облика плуралија тантум, али и плуратива па и именицама с регуларном категоријом броја није необична и веома је распрострањена. Сматрамо да је и она утемељена на семама

плуралности, које се различито вреднују у семној хијерархији. Тако ћемо код лексема бубрег (**бубрег** м 1. анат. *орган који лучи мокраћу*) и **јста**¹ с мн. покр. *бубрези* уочити да се код прве лексеме не истиче плуралност односно парни карактер органа, који је у покрајинизму важан.

7.3.5. Споменућемо и облик **јџтра**, који се у српском језику уобичајено посматра као именица женског рода у једнини, док се у хрватском језику посматра као именица средњег рода у множини. Сматрамо да у овом случају искуствена база концептуализације јетре није у вези са недостатком рендгенских снимака овог органа (Белај–Танацковић 2014: 85), већ се заснива на контакту са цигерицом⁹⁴ животиња. Режњеви су спојени, не издвајају се довољно, толико да би се уочили као засебне целине. Човек је, као месождер, приликом чишћења и спремања животињског меса за јело био у контакту са унутрашњим органима те је могао јасно да види њихов изглед, облик и величину. Контакт са људским органима је у овом случају секундаран, али је и он могао да потврди стечена сазнања. Дегтјарјов наводи да су значења „унутрашњих органа” лексикализована, те да се у многим словенским језицима јављају у множини. С тим у вези наводи и облик *јетра* (Дегтјарјов 1982: 70–71).

7.3.6. Код неких именица страног порекла уочавамо да се плуралност назива из језика даваоца преноси и на језик прималац:

вазодилататори м мн. (лат. vasodilatatores) анат. *живци помоћу којих се шире крвни судови.*

вазоконстриктори м мн. (лат. vasoconstrictores) анат. *живци помоћу којих се сужавају крвни судови.*

вазомотори м мн. (лат. vasomotores). анат. *живци којим се покрећу (сужавају или шире) крвни судови.*

Множински облик имају и неки називи за положај тела:

кòлено ијек. **кòљено** (ген. мн. кòлѣнā ијек. кòљѣнā) с 1. г. (обично у мн., кад је тело у седећем положају) *део ноге изнад коленог зглоба, крило.*

⁹⁴ Цигерица је синоним за јетру (именица женског рода, у једнини).

кр̑кеђа с мн. покр. в. *кр̑кача* (1).

кр̑кице ж мн. покр. в. *кр̑кача* (1).

òкр̑йље с **5. б.** (обично у мн.) *уопште крило.*

гр̑ст¹ ж (дат. и лок. гр̑сти; мн. гр̑сти, ген. гр̑ст̑й, дат., INSTR. и лок. гр̑стима) заст. покр. **б.** мн. (гр̑сти, ген. гр̑сти, дат., INSTR. и лок. гр̑стима) *обе шаке спојене и коритасто подешене; количина нечега која стане у тако намештене шаке.*

кр̑кача ж (обично у мн.) **1.** *леђа, гр̑бача, хр̑бат (обично кад је реч о ношењу).*

7.3.7. У корпусу смо забележили и називе за делове тела који су заједнички човеку и животињама:

в̑учић, -а и **в̑учић**, -ића м **4.** (обично у мн.) **а. в.** бак. **б.** *један од четири прва секутића код коња.*

ј̑годица ж **2.** (обично у мн.) **а.** *истакнути део на лицу испод очију, горњи део образа изнад истурене (јагодичне) кости.* **б.** *месно задебљање на врху прстију са супротне стране од ноката.* **в. в.** *брадавица (2).* **г.** покр. *округласто кожно задебљање које виси испод врата живине (обично певца или ћурана), минђушица.*

кр̑ј̑н̑ик, -ика м **1.** (обично у мн.) анат. **а.** *парни органи у човека, лимфне жлезде смештене у грлу између непчаних лукова, tonsillae.* **б.** вет. *подвлична жлезда, glandula submaxillaris.*

н̑òздрва ж (дијал. нождрва) **1.** (обично у мн.) анат. **а.** *један од два парна носна отвора, део носа са спољашње стране носног отвора, носница.* **б.** *одговарајући носни отвор у животиња.*

в̑еђа ијек. **в̑јеђа** (покр. ијек. в̑љеђа) ж (обично мн.) (ген. мн. в̑еђ̑а ијек. в̑јеђ̑а) анат.; вар. веђ, вјеђ **1.** **а. в.** *обрва, длаке на лучном испупчењу изнад очне дупље.* **б.** *перје изнад очију код неких птица.*
2. *очни капак; трепавица.*

односно човеку, животињама и биљкама:

мл̑чница (мл̑чница) ијек. **млиј̑чница** (млиј̑чница) ж **4.** (обично у мн.) **а.** *млечни суд, млечни канал у дојци, односно вимену код женки сисара.* **б.** *канал код неких биљака у коме се скупља млечни сок.*

7.3.8. Већ смо говорили о томе да се код лексеме *нога* плуралност не истиче. С друге стране, код животиња се изражава плуралност у оним називима за делове тела који подсећају на ноге:

п̑нога ж 1. (обично у мн.) **а.** *остатак ноге, лажна нога код ларве, гусенице*; исп. паножица (2). **б.** *накнадно израсла, регенерисана слабо развијена нога у рака.*

Плуралност овог облика заснована је на семи резидуалности.

7.3.9. За разлику од очију, којих код човека и животиња махом има два, органа именованих облицима **ѡчић** и **ѡчице** има више. У првом случају је у РСАНУ употребљена номенклатурна дефиниција: *у мн.: органи чула вида једноставне грађе који се код неких нижих животиња јављају или као саставни делови ока или као посебни органи напореда са очима (у јд.: такав орган),* док је секундарно значење именице **ѡчице** *очи једноставне грађе код неких животиња (за разлику од мрежастих очију у зглавкара).* У оба случаја уочавамо и деминуцију.

7.4. Болести

7.4.1. Код назива за болести који се јављају у множини уочавамо три различита типа. Први тип представљају називи код којих се плуралност заснива на семи збирности. Код оваких назива могуће је исказати нефункционални сингулатив који је уједно и манифестација, симптом дате болести: богиње – богиња, хемороиди – хемороид. Такви су називи за различите врсте богиња: **ѡрапке, бѡгињице, бѡпке, бр̑се, вар̑целe, вар̑челe, кѡжв̑рке, кож̑варe, кож̑в̑рке, кож̑х̑рке, котл̑ноше, л̑ћуше, м̑рбилe, м̑рбили, см̑ртнице, п̑гуле, п̑тићи, п̑тици, ш̑ше,** као и називи за хемороиде: **марав̑ле, марав̑ли, маров̑ле, м̑ројди, мор̑иде, с̑нигле, ш̑љеви.** И код ових лексема уочава се недоследност у лексикографској обради, па бележимо номенклатурни тип дефинисања:

хемор̑иди м мн. (јд. хемор̑ид, -й̑да) мед. *чворићи на излазном делу дебелог црева настали проширењем вена на томе месту, ш̑љеви.*

као и истицање доминантне плуралности:

о̀спица ж (дијал. ошпица) (обично у мн.) **1. а.** дем. од *оспа* (1а); *оспа* (1а).
б. мед. нар. назив за разне (обично заразне) болести код човека и домаћих животиња које се манифестују појавом осипа по телу, богиње; исп. оспа (1б).

7.4.2. Други тип представљају називи код којих уочавамо да се множинским обликом неког дела тела назива и болест тог дела тела: **жлѐзда, жѐлудац** (плуративи). Метонимијским преносом оболели део тела постаје назив за болести тог дела тела, нпр. отечене жлезде су *жлезде*, грчеви у желуцу су *желуци*.

7.4.3. Трећи тип чине називи за болести добијени од имена изазивача те болести. Такви су називи бактерија **стафилѐкоке** и **стрептѐкоке**. Они се наводе у множини (исп. одељак о номенклатурној множини), а уколико означавају болест (посебно у разговорном стилу), користиће се махом у множинском облику (имам стрептококе/имам стрептококу). Овај тип се среће код назива за болести, које су уједно и називи за гљивице, паразите и друге микроорганизме који те болести изазивају.

7.4.4. Већина назива за болести има и варијантни једински назив. Нпр. болест **бедреници** јавља се и у облицима **бѐдреница** и **бѐдреник**, **бедрѐњача**, **бѐдрица**, **бѐдрњица**, који се знатно чешће употребљавају. Видели смо да симптоми и манифестације болести могу бити узрочници множинском имену; код ове болести није нужно да се јави много пликова, те стога мислимо да је сема плуралности опциона. Друго, уколико се ова болест већ именује обликом *бедреник*, облик *бедреници* не би требало да се наводи као посебна одредница. С тим у вези, навешћемо пример у коме уочавамо одредбу „ређе мн.“, којом се наглашава да се дата реч употребљава и као множинска:

засип м **1. а.** (ређе мн.) *астма, сипња, задуха*.: За засипе има врло много народних лекова (Тимок, Милен.). Тешко дисање ... после најмањег ходања или физичког рада, народ зове — засипи (Милос. С. 1, 220).

Дакле, множински облик је у овом случају име болести и синониман је јединском облику; видимо да је множинска употреба територијално маркирана (тимочки крај, хомољки крај).

7.4.5. На основу нашег корпуса видимо да су називи за болести који се јављају у множини а односе се на човека махом различита имена за богиње, скрофуле, хемороиде и различите врсте отока.

7.4.6. Говорећи о деловима тела приметили смо да називи за парне одвојене органе углавном не припадају нашем корпусу (*рука, нога*). Међутим, приметили смо да се лексеме које су у некаквој релацији с таквим органима јављају у множини. Тако се, нпр., назив за рахитично обољење ногу јавља у плуралној форми:

ô-нѡге ж мн. мед. *криве ноге у облику слова О, са коленима избаченим у страну (обично последица рахитиса), genuvarum.*

Ова особина, болест ногу, односи се на обе ноге и стога захтева множински облик.

7.4.7. У корпусу смо забележили и неколико множинских назива које бисмо одредили као физиолошка стања. У питању су већином чулни осећаји који се понављају или јављају у већем броју и односе се на светлаце пред очима (**блѣске, блѣшњѡци, жми́рци, сви́ци**), осећаје у телу који су слични боцкању (**мрѡвци и трѡнови**, као и називи који се обично јављају у множини: **жма́рак, жма́рац, зѡн, јежѡљ, кѡндра́к и кѡндраѡћ, му́рак, трна́вак и трна́вац, трѡнак, трѡнац, па́мрѡв**) и осећаје праћење дрхтавицом (**срѡх**).

7.4.8. Споменућемо и екскременте који се јављају у облику множине. Код њих је доминантна сема резидуалности, и већина се обично јавља у множини: **ба́ла, крѡмељ, љѡга, сѡза**, док су **фѣка́лије** позајмљеница и пример за праву плуралију тантум. И одредница **мѡсѡљци** дата је у множини, за разлику од одредница *мосољ* и *мосур*, код којих се не истиче множински карактер:

мѡсѡљци, -љака́ м мн. покр. *густа слина, мосури из носа*; исп. *мосољ*.

мѡсољ м покр. *густа слина, мосури из носа*.

мѡсу́р м **2. б.** *слине које висе из носа*; исп. *ба́ла*¹ (1).

Код лексема са семом резидуалности некада је веома тешко успоставити основни облик, будући да се ова сема често јавља у комбинацији са семом збирности, или градивности. У овом случају јавља се и трећи тип, мултипликативност, што није

уобичајено. Одабир јединског или множинског облика зависиће од тога колико је денотат самосталан и уобличен, па ће тако множински облик имати оне речи код којих је градивна компонента превагнула.

7.4.9. Можемо да закључимо да се сема плуралности углавном јавља код оних болести код којих се симптоми испољавају у великом броју (*богиње, хемороиди*), односно, у именовану чулних осећаја који се понављају (*жмирици, мравци, трнци*).

7.5. Сложени предмети

Већ смо истакли мишљење руског лингвисте Дегтјарјова (тачка 4.3.3.) (Дегтјарјов 1982: 65), који сматра да је тумачење о сложености предмета које означавају именице плуралија тантум лингвистички небитно и да не припада свака именица која означава сложени предмет категорији плуралија тантум. Са овим мишљењем се донекле слажемо, јер смо утврдили да је за множински облик неке речи неопходна сема плуралности, и да од наше перцепције појма и његове концептуализације зависи да ли ће та сема превагнути у семантичком садржају. У нашем корпусу се показало да се сложеност реализује као партитивност (особина онога који има делове) и она се јавља у два вида – као дводелност и вишеделност. Сложеност се такође испољава и у значењу групе. У зависности од тога да ли су елементи те групе самостални или нису, исказаће се семе мултипликативности односно збирности.

Љашевскаја (2001) управо се бави анализом речи којима се именују сложени предмети и једна од првих чињеница коју констатује јесте да се „објекти који се састоје из неколико делова могу означавати како множинским обликом, тако и облицима у једнини” (Љашевскаја 2001: 286), те стога пореди тзв. апсолутне плуралија тантум са семантички блиским речима у облику једнине, односно речи код којих се уочава колебање у броју (И., 287). Даље, код именовања сложених предмета уочава да именице са дефективним бројем означавају предмете који се састоје од истородних делова, те да су овакви предмети већином бинарне структуре, али да их има и састављених од више делова (И., 288). Она прави разлику између парних и дводелних појмова; код парних појмова који имају облик множине могуће је употребити једински облик који се односи

на део тог пара (ципеле – ципела), док код дводелних појмова није могуће употребити форму сингулара којом би се именовало саставни део (панталоне – *панталона) (И., 289). Иако је њено истраживање засновано на примерима из руског језика, већина претпоставки и закључака може се применити и на српски језик. Навешћемо и особине по којима се сложени појмови разликују од простих: они означавају предмете од два дела, који су међусобно повезани, притом исти или слични, симетрично распоређени у односу на место спајања. Што се функционалности тиче, они су равноправни и непостојање једног од делова узрокује нефункционалност целог објекта; с друге стране, ови делови не морају бити једини (могу постојати и други елементи), али су функционално битни (И.). Лексика којом се именују сложени предмети веома је разнородна и није ограничена на одређену лексичко-семантичку групу; могуће је пронаћи примере у већини терминологија, тематских група, лексичко-семантичких поља. Представићемо напродуктивније групе које смо забележили у корпусу.

Најзаступљеније лексичко-семантичке групе у оквиру сложених предмета јесу покућство и окућница, називи за одећу и обућу, инструменте. Мање заступљене групе јесу називи за накит, оружје, новац, спортске реквизите, превозна средства итд.

7.5.1. називи за предмете који припадају покућству и окућници

Међу предметима који се односе на ПОКУЋСТВО И ОКУЋНИЦУ издваја се неколико подгрупа⁹⁵; под појмовима покућство и окућница подразумевамо предмете који се употребљавају у једном домаћинству, с том разликом што се под окућницом подразумевају предмети који се углавном односе на сеоско домаћинство, а који су везани за помоћне објекте, односно најчешће се налазе и функционишу ван куће. Тако се покрајинским називима **кава̀лети, кора̀ће, крѐкле, ногáра, крѐшни, прй̀че, прй̀чна** (обично у мн.) именују дрвени лежаји, односно елементи НАМЕШТАЈА. Већ смо говорили о томе да се лексема **вра̀та** сматра за прототипичну именицу плуралија тантум. У корпусу смо забележили називе за врата и њихове делове (шарке, браве, рамове и сл.): **вра̀гица, међувра̀та, нѐвра̀та; ша̀рка** (обично у мн.), **јелѐнице, обѐва̀чи, пала̀нгáрица**

⁹⁵ Подела на подгрупе биће направљена према моделу преузетом из (Ристић 2006).

(обично у мн.). Врата се јављају и као део окућнице: **врџњица** (обично мн.), **кџншипка** (обично у мн.). Иако лексема *прозор* има регуларну категорију броја, испоставило се да се појмови које везујемо за прозоре, најчешће прозорске капке, јављају у множинском облику: **гџтра** и **гџтер** (обично мн.), **грџље**, **дџмири**, **жџлџзија** и **жалуџина**, **жалуџатра** (све обично у мн.), **ребрџница**, **шџлџн** и **шџлџна**, **шџџр** и **шџџра** (све обично у мн.), **шпалџтне**, **крџжице**, **пџрмак**, **персиџана** (обично у мн.). За све наведене речи је карактеристично то да се односе на решеткасте капке, дашчице којих има много, а које имају заједничку функцију – стварање заклона на прозору од сунца, хладноће и сл. Једино се лексемом **лумџнџрје** (која се дефинише двоструко – као множинска именица женског рода и као збирна именица средњег рода) именују прозори на крову.

7.5.1.1. Сема збирности једна је од битних компоненти значења код именица које се јављају само у множини. Збирно значење множине може се јавити као основа за настанак именица плуралија тантум, код оних именица које означавају свеукупност истоимених предмета, који се перцепирају као једно цело и као нови предмет (Дегтјарјов 1982: 70). Он наводи као пример именице које означавају поплочан под; у српском језику се не јавља ова лексичко-семантичка група. Забележили смо само једну лексему која припада овој групи, именицу *паркет*. Она је у РСАНУ дефинисана на следећи начин:

пџркет¹, -џта м (фр. *parquet*, нем. *Parkett*) **1. а.** зб. или у мн. *кратке, глатке дашчице са ужлебљеним бочним рубом којима се прекрива под. б. под, патос покривен таквим дашчицама.*

Будући да је у питању позајмљеница (у дефиницији се наводе и француски и немачки етимони), сматрамо да је дефиниција последица наше перцепције појма који се именује (збирност и мноштво), али да језичка стварност није у складу са том перцепцијом (једински облик позајмљенице). Именица *паркет* се односи на свеукупност дашчица, али ниједна од њих појединачно није паркет. Такође, значење под б. може утицати на нашу перцепцију појма – под (као целина) састављен од мноштва (спојених) дашчица. Овде бисмо направили паралелу са градивним именицама које се састоје из сегмената

типа *грашак*. Употреба множинског облика *паркети* имплицира различите врсте паркета, не множину сегмената из којих се састоји.

7.5.1.2. Од назива за СУДОВЕ, у корпусу смо забележили примере за посуде са поклопцем **заклопке**, дрвене судове у којима се држе разноврсне намирнице **залупци**, као и називе турског порекла **јџтас** и **јџлтас**, који се обично јављају у множини и означавају судове који се слажу један у други ради лакшег преношења. Посебан тип судова представља назив за дрвено корито, које служи за мешење хлеба – **наћве**; ова реч се јавља у неколико варијанти, махом покрајинским и дијалекатским облицима: **наћва** (с мн.), **наћви**, **наћуви**, **нећве**, **нићви**, **млаћве**. Иако се под појмом *наћве* обично мисли само на корито за мешење хлеба, неки проучаваоци сматрају да је множински облик ове речи у вези са посматрањем овог предмета у целости са ногама на којима стоји (исп. Скок 1972: 496 s. v. *načve*); са оваквим мишљењем се слажемо, те стога анализирамо *наћве* као сложени предмет. У вези са овим појмом јавља се лексема **насџјача** (ијек. **насијача**) чије је примарно значење множинско и дефинише се као *направа од две уздужне летве спојене двома попречним летвицама, која се ставља на наћве када се сеје брашно, севача, севалка*. Треба напоменути да њене синонимне одреднице *севача* и *севалка* не реализују множинску компоненту значења.

7.5.1.3. Код назива за НАПРАВЕ ЗА МЕРЕЊЕ уочавамо да је множински облик ових лексема у вези са перцепцијом појма као објекта са два истакнута дела, који функционишу као једна целина: **баланзете**, **вџме**, **вџмије**, **вџне**, **вџси**, **вџџси**, **кљмавице**, **микротерџије**, **терџије**, **палакџрије**. Уочавамо да су у питању већином позајмљенице, с напоменом да је *вџси* русизам који и у језику даваоцу има плурални облик (вџси). У направе за мерење сврстали смо и облик **грџди** ж мн. којим се означава справа са скалом и подеоцима, која служи за различита мерења (алкохолометар нпр.).

7.5.1.4. Што се тиче УРЕЂАЈА ЗА ДОМАЋИНСТВО, у корпусу смо забележили невелик број примера из ове групе; у питању су назив за земљану пећ **грџци** и називи за различите елементе изнад огњишта, већином вериге на којима виси котао: **кџмастре** и **кџмастри**, **кџмаштре** и **кџмаштри**, **кџмештре**, **кџмџјстра**, **кџмоистра** и **кџмоистре**,

кòмоштра и **кòмоштре**, **кàмостре**, **òшње**; **јèригла** се јавља обично у мн. у истом значењу, док су **трепíља** с мн. италијанизам са значењем *троножац*, *саџак на огњишту*. Као један од делова на веригама забележили смо и **кўкаљу**, која се обично јавља у множини и дефинише као *дрвена кука на веригама или у близини огњишта, која служи за вешање судова*.

7.5.1.5. Као веома продуктивна подгрупа јављају се називи за АЛАТКЕ. Углавном су у питању предмети састављени од два спојена симетрична дела, али смо забележили и примере код којих се уочава више делова уз један доминантни (обично код алатки који припадају окућници – *виле*, *грабуље* и сл.). Овој групи припадају и прототипичне именице плуралија тантум *маказе* и *клешта*, као и *машице*, *менгеле* и *рачве*. За све наведене именице важи да представљају хиперониме за различите врсте сличних алатки:

маказе: **дèкцāngle**, **кр̑клице**, **мàкасе**, **мумàказе**, **мумàкасе**, **мўм-мàказе**, **сèчице** (ијек. **сјèчице**), **нòжици**

клешта: **бурўмлије**, **гр̑зуље**, **изòл̑рцангè**, **клāмпе**, **комб̑н̑рке**, **кр̑вè**, **клéште** (ијек. **клијèште**), **клéшти** (ијек. **клијèшти**), **ц̑врије**, **папа̀гајке**,

рачве: **брўкље**, **кл̑пице**,

машице: **кўкāчи**, **мокèте**, **мòлете**, **мўлите**, **шт̑павице**,

менгеле: **мèнгелице**, **мèнђуле**, **мèнцели**, **м̑нгеле**, **м̑нђеле**

У вези са именицом *клешта* изнећемо запажање на основу примера из исте лексичко-семантичке групе – именице *комбинирке*. Наиме, именица *клешта* је средњег рода множине, док се именица *комбинирке* (комбинована, тј. комбинирана клешта) јавља у облику женског рода множине. Сматрамо да су два разлога због којих се ова именица јавља у женском роду. Први, облик *комбинирка* је универбизовани облик, који се може односити на све што је комбиновано (комбинирано); тако се односи и на врсту грађевинске машине, и можемо рећи да је овај облик такав да несумњиво асоцира говорника на женски род. С друге стране, именица *маказе* је доминантна у лексичко семантичкој групи бипартитних алатљика, те је и контаминација са овим обликом могла да буде узрок множинском облику женског рода у примеру *комбинирке*. И други називи за клешта су такође у облику женског рода (*бурумлије*, *гризуље*, *изолирцанге*, *клампе*,

криве, циврије, папагајке), али нам је облик *комбинирке* додатно интересантан, будући да је у питању универбизована именица.

У алатљике бипартитне структуре спада и направа за увијање косе

брѐне, брѐнā ж мн. варв. покр. в. *бренајз(н) (1)*; *коврчало, направа за коврчење (бреновање) косе.*

Овај назив могао је да настане и скраћивањем од **бренајз(н)** м (нем. Brenneisen). Немачки облик је исти и у сингулару и у плуралу. Међутим, ова застарела алатљика за увијање косе била је ликом веома слична клештима, или маказама, с тим што су држачи могли да се померају горе и доле а не лево и десно, што је горњи део алатљике одвајало, да би између доњег дела (лопатице) и горњег дела – зубаца (два или више) стао прамен косе. Стога сматрамо да је бипартитност узрок плуралности овог облика. Ову особину налазимо и код именице **коламџстри** м мн. *направа за коврчање косе.*

Слика 4: бренајз⁹⁶

Дакле, видимо да се код назива за оруђе и алатљике бипартитне структуре множински облик тумачи управо структуром денотата, за коју можемо претпоставити да је мотивација за концептуализацију. Ипак, уочавамо да неки предмети упркос поседовању наведених особина немају множински назив. Тако према тумачењу Љашевскаје, *пинцета* нема плурални облик јер не садржи сему покретни делови, која је потребна за концептуализацију какву имамо код *маказа*, *кешта* итд. (Љашевскаја 2001: 291). У овом конкретном примеру она увиђа да је у питању позајмљеница (из немачког или француског језика), а ми додајемо да се у неким другим језицима ипак јавља у

⁹⁶ Преузето са сајта <http://www.eichwaelder.de/Altes/altsgeraetnr195.htm>

плуралу (у енглеском нпр. tweezers). Већ смо спомињали да реч која се односи на *маказе* у немачком језику има регуларан облик јединине. Очигледно је да се у различитим језицима појмови концептуализују на различите начине, и да је сема плуралности у неким језицима доминантна и захтева множински облик имена тог појма. Могуће је да се у српском (и у руском) језику *пинцета* перцепира као мањи предмет, који се користи једном руком. Сматрамо да је ово истицање коришћења предмета помоћу једне или обе руке значајно, јер се може узети као критеријум при одређивању основног облика назива тог предмета. Ако посматрамо однос *виле* и *виљушка*, две етимолошки сличне речи и два по изгледу слична предмета, можемо применити на њих споменут критеријум – будући да је за коришћење првог предмета неопходно ангажовање обе руке, његов одреднички облик би требало да буде множински, док се у другом случају ова функционалност не испољава, те називи за виљушку имају регуларну категорију броја (изузетак су застарели облик *виљушке* и *виллице*).

Ипак, именица *виле* употребљава се и у варијанти *вила*. У РСАНУ су ове речи тако и забележене, као две различите одреднице. Пешикан сматра да то јесу „посебне ријечи, лексичке варијанте”, али да их треба обрадити заједно, осим у случајевима када би требало истаћи значајније лексичке појаве (Пешикан 1977: 344).

Употреба јединског облика у случајевима предмета бипартитне структуре, или пак вишеделних предмета могла би се третирати као секундарна сингулативизација множинских форми, која би била заснована на немогућности говорника да препозна овакву сложену структуру.

На примеру *виле* видели смо да се бипартитност и вишеделност предмета уочава и код назива за алатке које припадају окућници; издвојићемо неколико подгрупа ових алатки:

ракљасте предмети: **рѧкље, рѧсове, рѧсохе, рѧчва** (обично у мн.), **рѧгље, рѧгуље, чѧгале**

виле: **вѧле, грѧбѧлнице, драчѧвиле, драчѧвиле**

грабуље: **грѣбља** (обично мн.), **грабуља** (обично мн.), **грабѹљке**, **грѣбуља** (чешће мн.), **зѹбац** (обично мн.).

За све је заједничко да садрже два или више рогова или зубаца (у примеру **зѹбац** (обично мн.) очигледно је да је то доминантни сегмент којим се и именује предмет).

У корпусу смо забележили и називе за делове плуга, који имају множински облик:

грѣде ж мн. покр. *дашчице на плугу које стоје на козалцу и чине да плуг оре дубље или плиће.*

жѣгра ж покр. **2.** (најчешће мн.) *део плуга или воловских кола састављен од двеју дашчица у средини повезаних клином, које спајају руду са јармом.*

крчѣлѣн, -ѣна м (обично у мн.) покр. *в. заворањ (1а), спојни клин на запрежним колима, ралу или плугу.*

рѣсоје ж мн. покр. *ручице од плуга.*

У предмете који се употребљавају у (сеоском) домаћинству а који имају множински назив спадају и називи за ограду од летава (**виларѣте** и **филарѣта** (обично у мн.)), кош од испреплетеног прѹћа (**дућме**), корита за испирање руда **двѣрѣшта**, затим делови сушнице (**засуљачи**), даске на којима стоји калуп за сечење црепа (**калѣпница** (обично у мн.)). Овде ћемо навести и пример за нараву од дасака у облику корита, која служи за стављање сточне хране – **јѣсле**, и њихове варијанте: **јѣсла** и **јѣсли**.

Занимљив нам је Вукова потврда за покрајинизам **крѣшње**: Крѣшње ... (у Сријему и у Бачк.) на два савијена дрвета испреплетано узицама, те се у њему носи слама (једни говоре траље). Иако Вук уочава бипартитну структуру предмета и истиче је граматичким квалификатором (f pl.), у потврди коју наводи не види се њен плурални карактер: те се у њему према те се у њима.

Бипартитна структура се уочава и у примерима:

пѣдворе ж мн. *два коца што се на њима носе навиљци, сенско коље*

пáрог м б. мн. *направа од два дужа дрвета, две мотке на којој се преноси стог сена.*

док је код именице **крчѐљке** ж мн. покр. *предње даске на дрљачи, брани које при влачењу крче земљу* множински облик мотивисан множином даски – зубаца.

7.5.1.6. И предмети којима је хипероним назив **мѐрдевине** имају множинске називе: **зйиңјеле, мѐздревине, мѐндервине, мѐрдиване, мѐрдивене**, док се **дужница** јавља обично у множини и означава *уздужну, бочну страну на лествицама*. Видимо да се мердевине јављају у неколико варијантних облика, а забележили смо и јединске варијанте (**мѐрдиван** и **мѐрдивен**). У поморску лексику спада назив за лествице од конопца које се везују уз јарбол (**грйјеле**).

7.5.1.7. У корпусу су се као посебна подгрупа издвојили називи за конопце: **мазаге, прйће (1), стрмке, паштуре; лйтār** (обично у мн.). Ова лексика је посебно продуктивна у терминологији бродарства: **сārтије, имброљи, прйпоне, вѐнти, дѐмези, прйће (2) и ўбраља и пйгарица¹** (обично у мн.). Наведени примери спадају у специјалну лексику, и нису познати ширем кругу говорника. Претпостављамо да је мотивисаност ових множинских облика најчешће у вези са бројем предмета – конопаца, којих има два или више нпр.:

прйће ж мн. **1.** *ужад с једне и друге стране самара којим се веже терет.*
2. мор. *конопци којима се управља једрима.*

7.5.1.8. Шире посматрано, у окућницу спадају и помоћни објекти, па ћемо нешто рећи и о терминологији млинарства. У називима за делове воденичког кола уочавамо сему плуралности те се ови називи јављају у множинском облику: у питању су различити називи за крижнице (**крйшпете, крйшпети** и **крйшпетље, крйжана** (обично у мн.), **крйзница** (обично у мн.) и лапацке (**лoпацка** (обично у мн.), **матаруга¹** (обично у мн.), **матўрага** (обично у мн.), **мотòруга** (обично у мн.), **мотўрага** (обично у мн.), **пёрнице**), као и називи за клин углављен у осовину воденог кола (**зáперак** (обично у мн.), решетку на горњем отвору воденичког бадња (**грйбнице**), дрвене стубове који држе, подупиру воденицу (**бје** (обично у мн.)), и дрвене зупце, пераја на „сувом” воденичком колу у које удара вода (**пйлци/ пйoци**).

7.5.1.9. Неки делови јарма такође имају множинске називе – у питању су називи за направу која саставља јармове волова на плугу и на колима (**крпеле** и варијанте **крпела с, крпеље, крчале, крчелѝ**), затим назив за две криве дашчице на јарму (**пѡврте**), као и облоге на јарму за заштиту врата волова (**пѡстине**). Обликом **јармѡњача** именују се најразличитији делови јарма, али је значење у коме се овај облик обично јавља у множини везан за именовање дрвеног или гвозденог клина који спаја горњи и доњи део јарма (по један са сваке стране). Забележили смо и назив **вѡгови** којим се означава *јармац удешен за три коња (при орању)*.

7.5.1.10. И међу називима за коњску опрему издваја се група која има множински облик, мотивисан структуром предмета који се именује. Махом су у питању дводелни, парни или вишеделни предмети. Бележимо имена за бисаге (**бѡсакѡ, бисѡци, двѡњка** (обично мн.), **дѡсѡг и дѡсага** (обично у мн.), **ѡбге, ѡбѡта, ѡђбе, ѡлба** (обично у мн.), **ѡлбѡта** (обично у мн.), **ѡљбѡта**)), разне врсте каишева (**грѡдњѡци, нѡгрѡдњѡк** (обично мн.), **ѡпрсина** (обично у мн.), **пѡхве и пѡхви**), поводац (**дѡзгѡн** (обично мн.), **ѡбођа** (обично у мн.), **ѡздице, вѡјка** (обично мн.)), наочњакѡ (**зѡзѡрци, зѡсенѡк** ијек. **зѡсјѡнѡк** (обично у мн.), **камашири**), путо (**кѡриге, мѡрвант** (обично у мн.)), прапорце (**ђѡнђѡри**), мамузе (**мѡмуза** (обично у мн.), **ѡштрица** (обично у мн.)). У примеру **брѡнде дрвена направа за стезање усне или ува коњу да се умири при прегледу или поткивању** на први поглед не препознајемо сложену структуру; ово значење је добијено метонимијом, према имену за уста, у којима се именовани предмет налази.

7.5.2. називи за музичке инструменте

7.5.2.1. Код назива за ИНСТРУМЕНТЕ уочавамо неколико типова инструмената који се именују множинском обликом. У прву групу спадају називи за дводелне жичане, прецизније гудачке инструменте, код којих се разликују тело инструмента и гудало. У питању су разне врсте гусала:

гѡсле, гѡсѡлѡ ж мн. **1.** *народни гудачки инструмент, обично од јаворова дрвета, са једном струном (састављеном од више длака из коњског репа), уз који се певају јуначке народне песме.*

вигѡлицѡ ж мн. *покр. врста гусала.*

гѣга² ж (чешће у мн.) покр. *гусле са две струне*.

гўсли ж мн. покр. *в. гусле*.

и виолина (виола):

гўсле, гўсāлā ж мн. **2.** *в. виолина*.

гўслина ж (понекад мн.) *в. виола²*.

јѣгеде, јѣгѣдā ж мн. покр. *в. виолина*; исп. егеда.

мўзика ж (обично у мн.) покр. *музички гудачки инструмент, виолина*.

Свим овим инструментима је заједничко да се тело и помоћни део, иако су одвојени, посматрају као функционална целина, с тим да се на телу налази и одређени број жица, углавном већи од један. Код гусала је тај жичани део специфичан јер га чини струна, сачињена обично од коњске длаке, која се перцепира као један елемент, што можемо видети из примера **гѣга²** ж (чешће у мн.) покр. *гусле са две струне*, који се разликује управо по томе што има две струне. С друге стране, Скок наводи да *гусле* имају множински облик због множине жица (Скок 1971 s. v. *gusti*), а Љашевскаја да је *гусль* у староруском имало значење „струна”, те да се цео предмет концептуализовао као „множина струна” (Љашевскаја 2001: 297).

7.5.2.2. Други тип инструмената представљају дувачки инструменти, код којих се истиче више делова. Издајамо називе за двојнице и свирале:

видўлица ж (обично мн.) муз. покр. *в. двојнице, врста дувачког инструмента са две цеви*.

двѡгласке, -сāкā ж мн. муз. покр. *в. двојница (1a)*.

двѡгрла ж покр. **3.** мн. *в. двојница (1a)*.

двојѣнице ж мн. покр. *в. двојница (1a)*.

двѡјице ж мн. покр. *в. двојница (1a)*.

двѡјкиње и **двѡјкиње** ж мн. покр. *в. двојница (1a)*.

двѡњице ж мн. покр. *в. двојница (1a)*.

дйпље, дйпāлā ж мн. покр. *в. дипле*.

зарама́не ж мн. покр. в. *дипле (1)*.

свѝрала ж муз. **б.** мн. в. *двојнице*.

дúда¹ ж покр. **1. а.** (обично мн.) в. *дúдук (1)*.

дúдла (дúдла) ж покр. **2.** (обично мн.) в. *дúдук (1а)*.

га̀рабље ж мн. покр. в. *карабље, врста свирале*.

ка̀раблица ж (обично у мн.) в. *карабља*.

ка̀рабља ж (обично мн.) **1.** *врста пастирске свирале*.

ка̀рабљице ж мн. **1.** в. *карабља (1)*.

со̀пиле, со̀пїлā ж мн. *дрвени народни дувачки инструмент*.

и гајде (и њихове делове):

ка̀рабља ж (обично мн.) **2.** *свирала у облику цеви, на гајдама, пребираљка; исп. двојница (1б)*.

ка̀рабљице ж мн. **2.** в. *гајде (1)*.

ко̀рабљ м и **ко̀рабља** ж заст. **2.** мн. *танке цеви на гајдама*.

дúде, дúдā ж мн. покр. в. *гајде*.

га̀дље и **га̀дљи** ж мн. заст. в. *гајде (1)*.

мѐшнице (мѐшнице) ијек. **мијèшнице** (мјèшнице) ж мн. *врста народног музичког инструмента сличног гајдама, дипле с мехом, мешином*.

орѐдавице ж мн. шатр. *народни музички дувачки инструмент састављен од мешине и свирале, гајде*.

7.5.2.3. Трећи тип представљају ударачки инструменти (и њихови делови):

да̀ира (некњ. дахира) ж (ген. мн. да̀йрā) (тур. daire) **1.** (обично мн.) *источњачки музички инструмент за пратњу уз игру и песму у облику малог плитког, с једне стране кожом превученог добоша, по чијем су ободу прикачене округле металне плочице и прапорци који звече при ударању*.

да̀ире (да̀ире), -ета (некњ. дахире) с (мн. да̀ира, да̀йра и даирèта) (чешће мн.) в. *даира (1)*.

звòнац, -òнца и **звѝнац**, звѝнца м **3.** мн. муз. в. *звончић (2), инструмент*.

зйла ж (обично у мн.) (тур. zil) **1.** *две округле плочице које звече код удара једна о другу и служе као саставни делови дефа и даирета или као самостални музички инструмент, чинеле, кастањете.*

2. *прапорац, звонце.*

зйља ж (обично у мн.) заст. в. *зила (1).*

кастањета ж (обично у мн.) (шп. kastañetas) *удараљке од дрвених, металних или коитаних катурића који се причвршћују за палац и покрећу осталим прстима или се држе у рукама и ударајући једним о други производе резак шум.*

кротал, -ала м (и кротали, -ала м мн.) муз. *грчки народни музички инструмент из групе удараљки, сувог, оштрог и реског звука који потиче од дрвених шкољки причвршћених на дршку; исп. кастањете.*

маља³ ж (обично у мн.) покр. в. *маљица (1б), палица за бубањ.*

цймбал м и **цймбала** ж грч. муз. **2.** мн. **а.** *два диска од бакра којима се удара један о други, чинеле. б.* *регистар на оргуљама са звонцима.*

чинеле ж мн. и **чинели** м мн. тал. *музички инструмент који се састоји од две округле бронзане или бакрене плоче којима се ударањем једне о другу производи оштар, продоран звук.*

Као посебна врста издваја се комбиновани тип инструмената:

клавикорд м и **клавикорде** ж мн. (према лат. clavis, типка и chord, жица) муз. *најстарији тип жичаног музичког инструмента са диркама, типкама, претеча данашњег клавира; исп. клавичембало.*

клавикорде ж мн. муз. *неуб. в. клавикорд.*

органе ж мн. *врста музичког инструмента с клавијатурама.*

оргуље, **оргуља** ж мн. (ређе јд. оргуља) (према грч. organon) муз. *музички инструмент великих димензија који производи звук на тај начин што се притиском дирке на клавијатури омогућује (механичким, пнеуматским или електричним путем) струјање ваздуха из меха у цев, свиралу.*

а забележили смо и опште називе за инструменте:

мйлозјка и **милòзјка** ж песн. *инструмент који одаје пријатан звук, зур (у мн., о гуслама).*

спрџа ж **1. в.** мн. *музички инструменти.*

гудџтворине ж мн. ков. неодом. гудачки инструменти; музички инструменти уопште, музикалије.

7.5.3. називи за одећу и обућу

Називи за ОДЕЋУ и ОБУЋУ у нашем корпусу заузимају значајно место, али се степен плуралности између ове две подгрупе значајно разликује. Иако нам корпус даје другачије податке, у називима за обућу препознаје се нижи степен плуралности, јер су у питању одвојени предмети који се јављају у пару, али који се посматрају као целина те се доминантно употребљавају у множини. То значи да називи за обућу нису праве именице плуралија тантум, иако бележимо примере **ѓмелије, јарепџтине, комџтшуге, кџмоче и комџчуге, кџмотке, пантџфле, пџтике, прѓчавине, спрѓнтерице, шѓмикe** итд. Међу овим називима уочавамо највише недоследности када је у питању лексикографска обрада одредница, јер је сема плуралности пренаглашава (као у наведеним примерима), или се уопште не истиче (нпр. **галџша** (фр. *galoches*) *в. каљача, обућа, обично гумена, која се навлачи на ципеле да их чува од блата, влаге и сл.; чѓзма* ж тур. **1. врста обуће, обично кожне, која сеже до колена или преко колена**). Ове недоследности последица су логичке и семантичке везе са деловима тела на које се наведени називи односе.

Видели смо да код парних органа непостојање једног од чланова пара (углавном) не значи и губитак функције коју они обављају. С друге стране, појмови које доводимо у везу са овим деловима тела типа *рукавице, ципеле, наушнице, минђуше, чарапе* итд. у пару имају своју функцију (наравно, у случају да постоји пар органа са којима су у вези). Сингулативи нису целовити, за обављање неке функције потребно је да појам о коме говоримо буде у множини. Купујемо *рукавице, чарапе, ципеле*, а не рукавицу, чарапу, ципелу. Ове лексеме упућују на пар, или на више парова (пари) и тек у облику множине реализују целовито значење⁹⁷; стога се у РСАНУ ретко наводе једински примери за илустровање оваквих значења. Такође, у раду о називима за обућу у савременом српском језику Јованке Милошевић и Данијеле Радоњић (Милошевић–Радоњић 2011: 53 у фн) видимо податак да је анкета у којој се наводе називи за обућу показала да испитаници

⁹⁷ Тафра чак сматра да „kada imenica cipele znači 'par', izjednačena je s imenicama pluralia tantum” (Тафра 2017: 568).

доследно употребљавају множински облик, али су ауторке у раду наводиле једински облик, за који су истакле да је „у складу са лексикографском праксом у изради дескриптивних једнојезичких речника” (Милошевић–Радоњић 2011: 53 у фн). Интересантно је да су епонимски називи за обућу ипак остављени у множини: *дизелке, камперице, кикерсице, мартинке, најке, најкице, пуме, старке, џорданке, максерице, тајгерке, тајгерице* (Милошевић–Радоњић 2011: 57). У питању су жаргонски називи, настали универбизацијом, углавном на основу имена модела или произвођача. Ови облици се даље употребљавају као атрибутиви, прецизније одређују општији назив (*ципеле мартинке*), па би се наше тумачење њиховог множинског облика заснивало на елизији општијег назива у синтаagmaма. Стога су ови множински облици другачијег карактера и једини су облици у којима се ови називи јављају (у ЕК нисмо потврдили употребу јединског облика) (исп. Клајн 2003: 133).

Недоследност у вези са одређивањем облика одреднице код именица које се јављају у пару у вези је са концептуализацијом појма који означавају. Појединачан сегмент пара је могуће исказати јединским обликом, али се појам везује за множински облик, те обрађивачи долазе у недоумицу на који начин да представе и дефинишу ове лексеме. У случајевима када је одреднички облик дат у множини, једински облик се даје у загради и на тај начин истиче да је могућа његова употреба. С друге стране, у случају да се одредница успостави у једнини, у загради се напомиње да се она јавља обично у множини. У датом пару који се дефинише сегменти су физички одвојиви, али су функционално повезани. Ако посматрамо реченице:

Обула је ципеле и одјурила напоље и

Обула је ципелу и одјурила напоље

видећемо да употреба јединског облика имплицира неколико додатних информација: а) субјекат је већ имао једну ципелу обувену б) субјекат је имао само једну ципелу в) субјекат има једну ногу г) субјекат је у толикој журби да нема времена да обује и другу ципелу, за разлику од прве реченице која нам пружа три информације – субјекат је био бос, субјекат се обуо и субјекат је одјурио напоље. Употреба множинског облика указује на то да је у питању целовит појам, док употреба јединског облика изискује додатну

информацију којом би се отклониле недоумице које настају због нарушавања целовитости појма. Из овога следи да је једински облик ових именица маркиран.

7.5.3.1. У корпусу смо забележили називе за различите врсте обуће: ципеле (ѐмелије, јарепутине, шимике, парчелије; обично у множини: ѐменија, ѐменлија, ѐмерлија, јѐмелија, јѐменија, јѐменлија, крѐмка², кундра, кундура, кондра, кондур, кондура¹, лапчина, полуципела, постол и постола, постула, салонка, црѐвља, пѐпела, еспадрѐла), чизме (бѐркавице; обично у множини: жутѐвѐјка², јарум-чѐзма, штѐфла, штѐфлѐт(н)а), као и посебне врсте обуће – дрвене ципеле (обично у множини: клѐмпа и клѐмпа, ма̀нула, на̀лана, на̀лук, на̀лула, на̀лун, на̀лухна, на̀нула¹), кућне ципеле (комѐтшуге, кѐмоче и комѐчуге, кѐмотке; обично у мн.: зѐпа, крѐпача, па̀пак, па̀пица³, па̀тица), спортске ципеле (спрѐинтерице и спрѐинтерице; обично у множини: кѐпачка¹, па̀нтљика², па̀нцирица), папуче (пантѐфле, пантѐфле, па̀тике, па̀тице; обично у мн.: ла̀па², ла̀пуча, ла̀пчуња, нѐства, па̀чмага, хла̀муча, пантѐфла, пантѐфа, пантѐфла, па̀пук, па̀пучић, па̀така, па̀чмага, па̀ша³, па̀шмаг, па̀шмага). Већи број лексема односи се на опанке, што је очекивано, с обзиром на то да је овај тип обуће био веома заступљен у нашим крајевима (ка̀ишије, врѐанци, жѐбѐри; (обично у мн.) ка̀иичѐр, ка̀иичѐш, ка̀пничѐр, крѐмѐњак, крѐмѐњѐк, крѐвѐт, кузѐлаш, кѐкњѐк, на̀пушњѐк, нѐжањ, нѐжањац, ѐпанак, ѐпутѐр и опутѐр, ѐпутѐш и опутѐш, ѐпутка, ѐпутњѐк, ѐсапњѐк, ѐспѐлњѐк и ѐспѐлњѐк, шѐљкѐн, шѐљкѐш, шѐшкѐр², па̀нцука, па̀пула³, па̀рожак, па̀рушак); данас се јављају махом у вези са традиционалном одећом. Забележили смо и називе за навлаке преко обуће, али и посебну врсту обуће која се ради заштите носи преко неке друге обуће (блѐтњача, ка̀лаша, калѐчина и калѐчна, калѐша, калѐшна, ка̀лцуња, ка̀љача, шнѐшуа); данас се неки од ових назива употребљавају за самосталну обућу па се тако лексемом *каљача/каљаче* означавају ципеле, најчешће гумене, које се могу користити по блату и влази (овај назив се односи и на медицинске навлаке за обућу, које се користе у медицини, индустрији и сл.). Такође, и неки делови обуће имају множински облик, па се тако горњи део опанка односно чизме назива **наврѐзаче** односно **са̀ра** (обично мн.), а петља на врху сара **штрѐфла** (обично мн.), потпетица на опанку **пѐтњача** (обично у мн.). И одређене

направе за лакше ходање (нпр. по снегу, блату и сл.), будући да су у директној вези са обућом такође се доминантно јављају у множини па тако бележимо примере **гра̀мзељи**, **дерезе**, **кра̀пља**¹ (обично у мн.), **кр̀лепа** (обично у мн.), **кр̀пља** (обично у мн.).

Код назива за обућу и одећу јавља се заједничка сема резидуалности, која у случају назива за обућу нема утицаја на плуралност, јер је дводелна парна структура толико доминантна, да се остале семе плуралности не реализују: **ка̀ла̀врње**, **ка̀левре**, **кр̀пљача** (обично у мн.), **ђ̀џа** и **ђ̀џа** (обично мн.), **ђ̀џле**, **опра̀чаница** и **опра̀чаница** (обично у мн.), **опрѐчаница** и **опрѐчаница** (обично у мн.). У називима за одећу је ситуација супротна; овде се ова сема реализује, у многим случајевима и у комбинацији са семом поновљености: **ѝ̀дерина** (обично у мн.), **ѝ̀дерак** (обично у мн.), **ѝ̀дирак**, **ѝ̀дорина**, **одрпа̀ница** и **одрпа̀ница** (обично у мн.), **ѝ̀транчине**, **кр̀пежи**, **ла̀кезине**, **тра̀ља**¹ (обично у мн.), **па̀ндрус** (обично у мн.), **ш̀укаре**, **парца̀ма̀н** (обично у мн.), **паштѝма̀љ** (обично у мн.). Значење ових лексема је *изношени*, *подерани делови одеће*, *рите*, *прње*. Код лексеме **кр̀па** резидуалност се не јавља у свим значењима са множинском компонентом, већ само у оном које се односи на исхабану одећу, рите, дроњке:

Покадшто ... дотрчи до овог слијепог старца двоје мале ... дјеце у изблиједјелим крпама ... милују му меку браду (Батуш. 3, 86). Скрене [учитељ] покрајњим улицама, јер је опазио, да хлаче оног ђака опет зјапе од рупа. Крпе на њему висе (Ловр. 2, 47).

Интересантно је да деминутив ове лексеме у разговорном језику такође развија значење гардеробе, али најчешће са позитивном конотацијом, поготово у женском жаргону. Издвојићемо и пример **пала̀ндрке** ж мн. покр. *поцепане*, *подеране чакшире*. Будући да се односи на врсту панталона, сматрамо да је већ системски множински облик за називе ове групе доминантан, те да је значење остатака, отпадака у другом плану; *паландрке* су пре свега *панталоне*, а затим уже *поцепане*, *похабане* панталоне.

7.5.3.2. За разлику од назива за обућу, у називима за ОДЕЋУ јављају се две прототипичне именице плуралија тантум – *гаће* и *панталоне*, као и сви хипоними ових хиперонима. На основу примера из корпуса за именицу *гаће*, видимо да се значење у

односу на оно што данас подразумевамо под овим појмом модификовало, те уместо првобитног значења, које је било синонимно панталонама (чакширама), данас овим именом називамо *доњи део рубља* (исп. Јанић 2011: 43):

бунга̀сије, -ија ж мн. *црне и танке гаће које су носили стари Приморци.*

дво̀гаће ж мн. покр. *гаће које се облаче преко других гаћа.*

до̀стѣ̀гнице ж мн. покр. *гаће, чакшире које досежу до стегна, кратке гаће, чакшире.*

ердѐлија ж (често мн.) покр. *врста гаћа*; исп. ердерлија.

ла̀жигаће ж мн. *гаће за децу са разрезом позади.*

ла̀хорије ж мн. покр. *врста гаћа (од лахура?).*

оплатња̀че, -а ж мн. покр. *гаће од оплате².*

пеленгѝри м мн. *широке мушке гаће (чакшире) од грубог сукна или вуне (беле или црне боје) и простијег кроја које допиру до испод колена (до половине листова, али су у појединим крајевима могле да буду и нешто краће);* исп. пеленгаће.

Данашње значење видимо само у примеру **свѝгнице** ж мн. покр. *део доњег мушког рубља, гаће.* У дефиницијама одредница **до̀стѣ̀гнице** и **пеленгѝри** употребљава се облик *чакшире*, што нам експлицитно потврђује претпоставку о модификацији значења.

У групи именица које означавају *панталоне* (овај облик узимамо као хипероним за све одевне предмете који имају дугачке ногавице, а уједно и за прототипичног представника ове групе) издвајају се предмети дефинисани као *панталоне* (**крѿ̀ва̀рке**, **крѿ̀чакшире**, **ло̀не**, **набра̀нице**, **ниг̀нерице**, **пѿ̀мперице**, **тра̀перице** и **тра̀перице**, **хла̀че**, **шпѿ̀лхѿ̀зне** и **шпѿ̀лхѿ̀зне**), **чакшире** (**бенѿ̀вреке** и **бенѿ̀вреци**, **бо̀са̀нке**, **мргузије**, **шѿ̀лваре**), **шалваре** (**тума̀нлије**, **шарѿ̀нгаће**), или као комбинација ових појмова (нпр. **панталоне** и **чакшире**: **ђѿ̀заре**, **лаге**, **ра̀јтхѿ̀зне**; **панталоне** и **хла̀че**: **фа̀рмерице** и **фа̀рмѐрке**, **ча̀кшире**, **палталѿ̀не**; **чакшире** и **гаће**: **бра̀геше**, **пелѿ̀нгаће**). Као и код представника подгрупе *гаће*, сви примери су именице плуралија тантум. Изузетак је облик *ерделија* који се често јавља у множини. У питању је турцизам којим се именује предмет пореклом из Ердеља, или нешто направљено на ердељски начин, што нужно не

мора да упућује на панталоне, већ на било који предмет. Дакле, овај атрибутив, уколико се односи на панталоне јесте плуралија тантум, док у другим случајевима не мора да буде:

Не могу их познавати | Већ на њима руво знати: | На једном је ерделија (НП Рајк., 215). Ев' обуче гаће ерделије (Вук, Рј.).

У првој потврди *ерделија* може да се односи на *руво*, које има регуларну парадигму броја.

Називи за *панталоне* у нашем корпусу већином су позајмљенице. Адаптација позајмљеница које садрже сему плуралности углавном је у складу са начином исказивања те плуралности, те ће се новоусвојене лексеме прилагодити постојећем систему. У варијантама албанизма **беневреке** уочава се ова особеност; чак дванаест варијанти ове речи такође имају множински облик:

беневраке, беневреке, беневреци, беневрке беревнеци, беревници, банабреке, брвенени, брвеници, бревенени, бреврењаци, бренивечи и бренивреци.

Што се тиче назива за чарапе (множински су обрађене: **гранчелије, киналије, крналије, објеље, чалампуре**; плуративи су: **белача** ијек. **бјелача, бечва** ијек. **бјечва, грлача, жугљача, зокна, калцет** м и **калцета, клечара** ијек. **кљечара, кџпица, лјса³, мрежача, најлџнка, нџњаја, оризача, кџприца, лучарапа, приглавак** и **приглавак, сџкна, фусекла, чарапа, шкапџн, перача²**), рукавице (**кџлчаци, најланица** (обично у мн.)), доколенице (обично у множини: **глџжњача** и **глџжњача, голџница** ијек. **голџница, дџзлак, дџзлук, кавчина, најглџница, најџивџч, комџшина**; плуралија тантум: **врџанице, кџпче, тџзлуке** и **тџзлуци**) итд., на њих се могу применити иста тумачења као за називе за обућу, будући да су у питању дводелни парни предмети. Рећи ћемо нешто више о облику *најлонка*. Данас се обично употребљава облик *најлонке*, који се односи на чарапе од најлона. Оне својим ликом подсећају на панталоне па претпостављамо да је то имало утицај на њихову концептуализацију. Што се тиче назива за доколенице, у савременом језику је примарно значење ових речи *сукнени или кожни*

омотач за ногу, од колена до чланка, камашина замењено секундарним чарапа која допире до колена.

Каишеви, појасеви и трегери који служе за опасивање и придржавање (најчешће панталона) такође се јављају у облику множине: **жѹжња** ж (обично у мн.), **ткѧнице**; **кѹндак** (обично у мн.), **надраменак** (обично у мн.), **нараменица** и **нарамѧница** (обично у мн.), **брамнице**, **пбраменице**, **прекбраменице** и **прекорамѧнице**, **рамѧнице**, **трѧгер** (обично у мн.), **хозентрѧгери**. Уочавамо недоследност у дефинисању нараменица, трегера – *уска гумена или платнена трака која пребачена преко рамена придржава панталоне*. Пошто се налазе на раменима, оваквих предмета има два, и у пару обављају своју функцију. Ипак, они су одвојени, и недостатак једног умањује функционалност, али је не отклања у потпуности. Будући да су одвојени и да непостојање једног члана пара не значи и немогућност другог члана да обавља своју функцију, сматрамо да би овакве именице требало дефинисати са *обично у множини*.

У корпусу смо пронашли и примере за одевне предмете који се типично не јављају у плуралу у основном облику: **пѧнђуле** (кошуља) и **жѡкља** ж (обично у мн.) (сукња). Забележили смо и примере за неке делове одевних предмета који имају множинске називе; то су обично нашивени додаци, или горњи, односно доњи делови тих предмета, као и рукави и ногавице (**жильњѧк** (обично у мн.), **запонац** (обично у мн.), **запунак** и **запунак** (обично у мн.), **каланћѡв** (обично у мн.), **кѧвчета** с и **кѧвчети**, **мезалѡнице**, **нагрљак** и **нагрљѧк** (обично мн.), **нашавак** и **нашавак** (обично у мн.), **скѹти**, **хлѧчница** ж (об. у мн.), **дѡстави**).

7.5.3.3. Овде ћемо нешто више рећи и о предметима који не припадају одећи и обући у ужем смислу, али припадају предметима за личну употребу. Такође се односе на парне органе – очи. Прототипични пример за ове именице јесу *наочари/наочаре* и њихови синоними, који се у највећем броју случајева јављају у множинском облику:

кѡнсѧрве, **надкѧљке**, **наѡчѧле** и **наѡчѧли**, **надчила** с, **наѡчнѧци** и **наѡчнѧци**, **ѡкѧле** и **ѡкѧле**, **ѡкѧљке** и **ѡкѧљки**, **ѡкна** с, **ѡћѧле** и **ѡћѧли**, **ѡчѧле** и **ѡчѧле** и **ѡчѧли**, **ѡчѧре** и **ѡчѧре**, **ѡчѧри**, **прѡзорци**, **стѧкла** с,

òčāјле и очáјле, òčāјли и очáјли, òčāјлије, òčāле и очáле, òčāли и очáли, òčāљи, òčāре и очáре, òčāри и очáри, òčārлије, òчила и очíла с

Издвојићемо примере који се обично, односно често јављају у множини:

ђòзлук¹ ж (обично мн.) (ген. мн. ђòзлӯкā) (тур. gözlük) покр. **1.** *наочари.*

цвѝкер м (често у мн.) нем. *наочари, наочале које се на носу држе помоћу металне штипаљке.*

Сматрамо да је први пример требало да се обради као и остале именице ове групе, дакле, као плуралија тантум. Именица *цвѝкер* означава нешто другачији предмет, који нема дршке, те је концептуализација овог предмета могла да утиче и на облик имена (нпр. да се не перцепира као целовит предмет и сл.). У језику постоје називи и за предмет који се састоји од једног, самосталног сегмента са овом функцијом – *лорњон, монокл*. У нашем корпусу смо пронашли реч **нāочнѝк** и **нāочнѝк** која означава оба ова предмета, и значења се разликују у зависности од тога да ли је употребљена у једнини или у множини:

1. а. *наочаре на склапање са једном дршком (које се само по потреби стављају на очи), оптичко стакло за једно око, монокл са дршком, лорњет, лорњон. б.* мн. *в. наочаре (1).*

У примерима *стакла* и *окна* поново имамо појаву да се делом предмета именује целина, док су називи *консерве* и *прозорци* настали метафором.

Прокоментарисаћемо и примере који се нису нашли у нашем корпусу, али припадају овој групи – *лећа* и *сочиво*. Ни у једном од извора које смо користили за прикупљање грађе код ових речи није наглашен њихов множински карактер. Сматрамо да би требало назначити да се обично јављају у множини; за разлику од назива за групу *наочари*, која се од њих разликује сложеном структуром са укљученим трећим везивним елементом (два стакла, додатни елемент који их повезује и две дршке, исп. (Љашевскаја 2001: 288), у примерима *лећа* и *сочиво* препознаје се структура каква постоји код назива за обућу, односно назива за предмете који се односе на руке, ноге, стопала и шаке. Будући да би овакве предмете требало означавати наведеном формулом, сматрамо да би

то требало учинити и код именица *лећа* и *сочиво*, али само код значења које се односи на предмет којим се коригује вид. Ове две именице су додатно интересантне јер се код њих уочава појава коју бисмо могли назвати „енантиосемија броја”. Наиме, код речи са развијеном полисемантичком структуром, код којих је једно од значења искључиво везано за једину (градивне, збирне, неке апстрактне именице – једним појмом сингуларија тантум) у неким случајевима јавља се и сема плуралности, те имамо случај да се иста реч у једном од својих значења јавља у једнини, а у другом у множини. Тако се обликом *сочиво* именују плодови истоимене биљке, и њиме се означава како један тако и безброј плодова (исп. грашак). Употреба множинског облика у овом значењу није уобичајена, множински облик имплицира другачије значење (помагала за корекцију вида).

Дакле, називи за предмете којима се означавају помагала за кориговање вида имају множински облик јер се односе на чуло вида у целини, на оба ока заједно, и њихову заједничку функцију.

7.5.3.4. Рећи ћемо нешто и о предметима који се јављају у пару, а које семантички повезујемо са ногама. То су предмети који се користе као помагала у ходању – **гиљаге, гингаље, кучме, штџле, крџуље и крџуљи**; (обично мн.) **ђиђа, гигаљица, нџиљка, ђдуља**. Видимо да се двојачко наводе у речницима, као праве плуралија тантум и као плуративи. За нас је интересантно да проценимо да ли овај начин дефинисања почива на перцепцији различитог степена учествовања именованих помагала у ходању. Наиме, дати предмети могу се користити као ослонац у ходању и у том случају могуће је употребити само један сегмент пара. Уколико су неопходни за ходање (нпр. прелаз преко блата, воде и сл.), онда би требало да се употребљавају у множини, јер у том облику остварују своју функционалност, као нпр. ципеле. Ипак, сматрамо да постоје разлике у односу на бипартитне предмете типа ципеле. Прва се односи на ово што смо већ навели – могуће је коришћење само једног сегмента из пара (што је код назива за ципеле могуће само у изузетним ситуацијама), а друга је у вези са фреквенцијом употребе лексема из ове групе. Оне се знатно ређе користе и налазе се на периферији

општег лексикона. Ове посебности би могле да утичу и на лексикографску обраду, али на основу наших примера не уочавамо дату систематичност:

гѣнгаље ж мн. покр. *в. гигаља.*

нѣшѣлка ж (обично у мн.) покр. *једна од две мотке са раљама које служе за ходање и лакше прелажење преко бара, блата, потока и сл.;* исп. гигаља (1).

7.5.4. називи за накит

Видели смо да се називи предмета који се односе на парне органе такође јављају у пару. Забележили смо и називе за НАКИТ који се јављају обично у множини, управо због ове карактеристике. Као и код назива за одећу, јављају се недоследности у бележењу у ових назива па смо тако у корпусу пронашли називе за минђуше, наушнице (**велѣндуци**, **кала̀клуци**, **ушња̀ци**, **бјѣнчуге**, **крѣлци**, **кула̀куци**; обично у множини: **брѣница¹**, **мѣнђук**, **мѣнђух**, **мѣнђуха** и **мѣнђуш**, **мѣрица**, **на̀увица**, **на̀ухвица**, **ѣбушница**, **орѣкѣн**, **орѣѣн**, **орѣчѣн**, **рѣѣйна** и **рѣѣйна**, **кѣйга**) и наруквице (**рѣшме** и **рѣшмета** с).

7.5.4.1. Код назива за минђуше и наруквице уочавамо да су то предмети који се нужно не употребљавају само у пару. У већини случајева јесте тако, али се под утицајем традиције, обичаја и моде наушница и наруквица могу употребљавати као један, самостални предмет, дакле, само на једном увету или руци.

7.5.4.2. У другим називима за накит препознају се другачије манифестације плуралности. Тако се нпр. збирност из појма накит манифестује као множина у ужим називима за овакве украсе:

кѣме и **кѣмице** ж мн. покр. *метални накит у женској народној ношњи.*

ла̀лѣнци, -ина̀ца̀ м мн. покр. *врста накита.*

титрѣнке, -ѣка̀ ж мн. тур. *врста женског накита који због своје лакоће титра, трепери, подрхтава.*

ѣзрѣсе ж мн. покр. *женски накит на глави.*

ѣплетке, -така ж мн. *накит на глави.*

ўплитке, -tākā ж мн. *уплетке*.

Слична је ситуација и у називима за огрлице, и украсне низове парица, новчића (**гранáте, грмíћи, коклòчике кòлáрде и кòлáрди, кòрáлде и корáлде, корáлдице, мрђелице; врсте¹, грòшићи¹, ўкоснйци**); појединачни сегменти ових предмета немају значење као њихов збир. Могуће их је сингулативизовати, али своје пуно значење имају само у множинском облику. Занимљиво је да смо забележили и називе за ове сегменте:

ѐнце и ѐнције ж мн. (тур. *inci*) *в. бисер (1, 4)*.

мрñјела ж (према лат. *margella*) покр. (обично у мн.) *зрнце (обично од обојеног стакла) које се употребљава као украс, ðинђува, перла*; исп. мрђела.

пёрлица ж **а.** *дем. од перла.* **б.** мн. *ситна стаклена зрна пробушена по среди, која се нашива на предмете од тканине или коже ради украса.*

7.5.4.3. Овде ћемо споменути и украсе за одећу, који се користе као ознаке за војни чин: **àкселбанди, àкселбанти, àкселбандери**. Оваквих гајтана обично има више, па би множински облик могао да се протумачи њиховим изгледом. С друге стране, чињеница да је у питању германизам, који је у РСАНУ дефинисан веома давно, као и специфичност појма, навели су нас да истражимо ову лексему у ЕК и на интернету; резултата у облику множине има веома мало, па сматрамо да је упитно да ли је ово реч са плуралним значењем.

7.5.5. називи за превозна средства

Још је Маретић (1899: 451) констатовао да се неки називи за ПРЕВОЗНА СРЕДСТВА јављају у множини, и то позајмљенице из италијанског и мађарског *каруце* и *(х)интови*. Он претпоставља да је множински облик ових позајмљеница условљен слагањем са домаћом именицом *кола*. Овај облик заиста припада именицама плуралија тантум и додатно је инспиративан за истраживаче, јер представља пример синегдохе – један сегмент појма проширује своје значење на цео појам, али у новом, множинском облику. У општем лексичком фонду фреквентан је и деминутивни облик *колица*, који се лексикализовао и изгубио значење умањености. Ове две лексеме се користе и као прототипични представници за превозна средства, што се може уочити и у нашем

корпусу, где је већина возила дефинисана управо помоћу ових речи: кола (**дрв̄арке, ђидије, кан̄атаре, кап̄исларе, к̄аруца² с, к̄овчије, кол̄еса с, к̄олија¹ с, к̄бнице и к̄бнице, та̄љиге, та̄рнице, ч̄езе, в̄рнд̄ељи**), колица (**г̄уралице, дра̄гаче, карибле и карибле, к̄олечка с, к̄ол̄ечке, к̄оца² с, кула̄зе, б̄рнице, тра̄гаче**), док су **кол̄есаре** дефинисане обема лексемама. Наспрам ових примера налазе се и плуративи **к̄ароца и кар̄оца, к̄аруца¹, кол̄есница**, такође дефинисани као одређена врста *кола*.

7.5.5.1. Само множински облик имају називи за санке и саонице; ово је општесловенска појава (Љашевскаја 2001: 297) у којој се такође огледа именовање сложених предмета: **вл̄ачице, гр̄апље, к̄ајке, к̄аице, к̄ајке, к̄аљке, к̄д̄ч̄инке², л̄егуре, лингурице, р̄одле, с̄ане, с̄анице, с̄анке, с̄ањке, с̄аоне и с̄аони, с̄бнице, па̄лаге**.

7.5.5.2. Видимо да у нашем корпусу има знатно више назива за превозна средства која имају множински облик него што се у литератури спомиње. Осим различитих врста возила, и њихови делови имају (само) множинске обике, углавном исказујући бипартитност и мултипликативност: делови кола (**ар̄њеви, б̄ирв̄ати, б̄ирнице, г̄аче², г̄ачке, з̄д̄њ̄ишта с, к̄аре¹ и к̄аре, кр̄ивајице, л̄итре, склад̄ње, ша̄раге, ша̄рагље, швр̄ачице, ш̄ереге, шк̄арићи, к̄олешнице**; обично у множини **бл̄ен, к̄алк̄ан, кра̄чина**), делови брода (**бр̄аци, б̄окије, ж̄баји, г̄белје, з̄д̄је, плат̄нице, ча̄кмаци**; обично у множини: **ег̄ија, маник̄ела**; понекад у множини: **л̄еса** ијек. **љ̄еса**), делови саоница (плуративи: **сал̄инац, солӣнац**), делови авиона (**пр̄брези**). Интересантна је лексема **г̄белје** – покрајинизам који је дефинисан у РСАНУ упућивањем на множински облик плуратива егија: *в. егије, врста ребра у конструкцији чамца или лађе*. С друге стране, њихов синоним *бокоњ* се нпр. упућује на *егују*, дакле, облик у једнини; *бокоњ* је синонимна лексема са регуларном категоријом броја, што нас подсећа на мањкавост теорије о множинском облику сложених предмета, али нам такође показује и различите начине концептуализације сличних појмова. С тим у вези ни *саоник* се не посматра као лексема са семом плуралности у значењу, за разлику од његових синонима *салинац* и *солинац* (*један од два доња дела саоница који је с предње стране повијен увис и који клизи по снегу*).

7.5.5.3. О томе колико је некада тешко утврдити одредницу сведоче нам лексеме **кàруца¹** и **кàруца²**, у РСАНУ дате као две одреднице, хомоними:

кàруца¹ ж (према тал. *carrozza*) (обично у мн.) *луксузна кола (обично покривена) на четири точка са коњском запрегом; лака кола, кочије.*

кàруца² с мн. в. *каруца¹*.

Међу примерима за илустровање значења друге лексеме нашао се и један који би требало да стоји уз прву одредницу:

Возићете се на каруцама с њим у његову постојбину (Ђорђ. Јов. 2, 26).

Лексема **кòчија** ж (ж мн. кòчије) (мађ. *kosci*) *лакша запрежна кола затворена или са (покретним) кровом, која служи за превоз људи* је интересантна утолико што је множински облик дат непосредно иза облика одреднице, у загради. У лексикографији (према пракси РСАНУ) тиме се обележава фреквентан облик који није нормативно истог статуса као одредница, већ је нижег ранга. То би значило да би било боље употребљавати једнински облик ове лексеме. С друге стране, ако називи за возила, која имају тачкове, имају множински облик у већини случајева, онда и овај пример може да се посматра на тај начин. Из наше перспективе, проблем у вези са овом лексемом, као и са другим позајмљеницама, јесте адаптација у језику примаоцу. Имамо реч која треба да се модификује да би се уклопила у нови језички систем и приликом те адаптације она може проћи и кроз морфолошко-семантичке промене, поготово у случајевима речи које сачињавају доминантна семантичка поља, какве су нпр. називи за превозна средства.

7.5.5.4. Прокоментарисаћемо и лексему **двòколица** која се осим очекиваним множинским обликом тумачи и једнинским:

Бесан ђогат, запенушен, упрегнут у двоколицу, иђаше кораком (Мат., СКГл 12, 643). Николај Николајевић вози се на двоколици (Данас 1934, 268).

Једнина се и узима као основни облик ове лексеме, што је неочекивано, будући да морфолошки ова реч у себи садржи лексему *колица*, која је множинска, те би такође

требало да се препознаје као именица плуралија тантум. Претпостављамо да је модификацији броја у овом случају допринела промена акцента.

7.5.6. предмети различите намене

7.5.6.1. У ову групу сврстали смо предмете који имају сложену структуру, али који не образују богату лексичко-семантичку групу. Такви су називи за црквене предмете (**дѝкире** и **дѝкѝрије**, **трѝкѝрије**, **џтвѝари**, **парѝменти** и **парѝмѝнте**), бројанице (**кѝкѝвци**, **пѝтрице**, **очѝнаши**, **очѝнаши**, **пѝтрице**, **гозноци**), решетке (**градѝлије**, **градѝкуле** и **градѝкуље**, **градѝла²** с, **градѝље**, **градѝуље**), конфете (**змѝјице**, **корѝјѝндоли**, **пѝлије**). Уочавамо различите типове плуралности у овим подгрупама; код назива за црквене предмете плуралност се заснива на броју доминантних делова предмета (свећњаци са два или три дела), код назива за решетке на мултипликативности, док се код назива за бројанице и конфете уочава збирност.

7.5.6.2. Следећа група су називи за окове; то су предмети бипартитне структуре, који се стављају на руке и ноге, и међусобно су повезани да би спутавали те делове тела: (**бокѝгије**, **букаѝгије**, **букаѝглије**, **бухаѝгије**, **зѝвезице**, **зѝрукве**, **клѝце**, **лисѝ²**, **нѝгве**, **прѝнге**, **пѝте**, **пѝта** с, **тѝмруке** ж и **тѝмруци**, **џзе**, **вѝлаке**, **вѝлоге**, **чѝмпраге**, **шклѝце**; (обично у мн.) **беѝчуг** ијек. **биѝчуг**, **лѝнац**, **пѝндрк**, **пѝгва**). Веома сличне овим предметима су и справе за мучење, које такође спутавају руке и/или ноге, али имају и функцију мучења: **шпѝнга**, **клѝда** и **кврѝга** (обично у мн.)⁹⁸. Претпостављамо да је плуралност код ових облика управо у вези са поимањем бипартитне повезане структуре у основици. Нешто другачија ситуација је у примеру **фѝлаге**, **фѝлѝгѝ** и **фѝлаке**, **фѝлѝкѝ** ж мн. тур. *врста мучила која су се у ранија времена употребљавала за ударање по табанима*; у овом случају назив је настао према штапу којим се извршавају ударци, те множински облик представља име за више удараца. Сличан пример имамо и код речи *батине*.

⁹⁸ У Нормативној граматичкој се као примери за илустрацију појаве плуралија тантум наводе именице *кврѝге* и *кладе*, али се напомиње да оне имају само облик множине у случају када значе справе за мучење (Пипер–Клајн 2013: 85).

7.5.6.3. У корпусу смо пронашли неколико потврда за називе за носила (**нòсала** с, **нòсилнице**, **нòсиља**, с, **нòшње**, **скòлке**, **тèзгере**, **чìвјере**; плуративи: **нòсїлька¹**, **трãља²**) и удлаге (обично у множини: **блãга**, **длãг**, **длãга**, **зблãга**). За разлику од носила, за које је уобичајено да имају два доминантна дела, спојена платном, удлаге се састоје бар из једног дела (једне дашчице), али се због веће сигурности употребљавало и више, што се може протумачити као мотивација за доминантно множински облик (данас је овај предмет осавремењен, али је назив остао).

7.5.6.4. Овде ћемо набројати и називе за прибор који се користи у риболову; забележили смо називе за мреже и њихове делове које имају множински облик (**гãжњãци**, **прòстице** и **грїпа²** која се понекад јавља у множини; **главãри**, **гòче²**, **гўче** **жїлке**), као и неке друге направе и оруђа за лов (**зãсторци**, **кòца²** с, **òсве**, **òспи**, **òсти**, **òхћи**, **òшћа** с, **òшће**, **òшћи**, **пãри**, **прèпони**). Као оруђа за лов употребљавају се и различите замке, посебно за хватање дивљих животиња, мишева и птица. И међу њима смо забележили множинске називе: **вўчаре**, **гвожђїје**, **гвожђїце²**, **желèsца**, **желèца**, **жèлеза** и **жèљеза**, **клãптала**, **клãдуше**, **òшица¹**, **òмча**, као и **клãдица** и **òшица¹**, који се јављају обично у множини. Претпостављамо да је плуралност последица сложене структуре.

7.5.7. називи за спортске реквизите

7.5.7.1. Називи за спортске реквизите у нашем корпусу су малобројни и односе се на реквизите који се јављају у пару. То су **скїја** ж (обично мн.) и **смўчке**, **ўтези** и **тèгови**. Иако се односе на исти предмет, *скије* и *смучке* нису дефинисане на исти начин у РМС, чиме се још једном потврђују недоследности у перцепцији и дефинисању парних, одвојених предмета. За разлику од њих, *утези* и *тегови* означавају *две гвоздене кугле одређене тежине, причвршћене на крајевима металне полуге*. У овим случајевима нема сумње да се ради о правим именицама плуралија тантум.

7.5.7.2. Забележили смо и неколико назива за гимнастичке справе: **бãрне** и **крўгови**, односно плуративи **паралèла** и **пãралèлка**. Облик *барне* је германизам, који је лако могао да буде добијен метатезом крајњег сегмента, или пак уметањем *н* (што није

ретка појава код германизама у српском језику, исп. називе за панталоне *пумпхозне, рајтхозне, шпилхозне*). Код назива *кругови* видимо номинацију целине помоћу имена једног дела, али у множини (слично је и у руском, према Љашевскаја 2001: 297).

7.5.7.3. У групу назива сложених предмета који су везани за спорт сврстали смо и спортску опрему, која се понаша идентично као и називи за обућу, будући да су у питању називи за клизаљке и котураљке, које се јављају у пару:

кòрчуља ж (обично у мн.) (мађ. *karcsolya*) варв. покр. *в. клизаљка (1)*.

котрљача ж **3.** (обично у мн.) спорт. *в. котураљка (3)*.

котурача¹ **3.** (обично у мн.) спорт. *в. котураљка (3)*.

рòлшуе, -ўā ж мн. (јд. *рòлшуа*) нем. варв. *котураљке*.

тоцїљача ж (обично у мн.) необ. *направа за клизање која се причвршћује на обућу, клизаљка (1)*.

кліза ж покр. **1.** (обично мн.) *в. клизаљка (1)*.

Видимо да је за већину лексема правилно уочено да су у питању плуративи, осим у случају *ролшуе*, који је обрађен као номенклатурна множина. Ова лексема се може протумачити и на другачији начин, будући да је у питању германизам, који у овом облику у немачком језику означава именовани појам у множини. Реч, дакле, има регуларну категорију броја, али у множини има завршетак -е (*der Rollschuh, die Rollschuhe*), који је уз парност предмета могао да утиче на тумачење ове лексеме као множинске.

7.5.8. називи за оружје

Множински облици у називима за оружје нису честа појава; обично се јављају у именовану делова (држак) или корица хладног оружја (**кр̑шнице**; обично у множини: **ка̀зма, ка̀мза, канза**⁹⁹; **кр̑ње, кр̑нице, ца̀грије**; обично у множини: **кр̑на**², **са̀грија, нòжна, нòжница**) или у називима за муницију (**бенари** и плуративи: **драма̀лук (1), зèча̀р, ливèница, синџирлија**). И називи за кесе у којима се држи муниција се обично

⁹⁹ Варијанта *кабза* на коју се упућује све ове одреднице нема множинску квалификацију.

јављају у множини: **вишак**, **вишѐклија**, **ка̀тија** уз лексему **вишек-ћѐсе**, која је у РСАНУ дата као множинска именица. Као назив за цепни нож дрвених корица јавља се и облик **клѐпке**, док се застарело значење лексеме **лѝм**, обично у народним песмама, односи на *гривну, карику (обично металну) којом се учвршћују делови пушке*. На пушку се односи и један атрибутив – **па̀рице²**, конкретно на две мале пушке, које су се носиле и употребљавале у пару, мада се овај атрибутив може употребити да означи било који предмет који се јавља у пару, те сматрамо да није искључиво у вези са називима за оружје.

7.5.9. називи за новац

Употреба назива за новац у множини није неуобичајена, поготово ако имамо у виду да под овим називом подразумевамо и различите новчанице и банкноте, којих сигурно има више примерака, и више врста. Множински облик се чешће употребљава, поготово у разговорном језику, али се упркос томе у нашем корпусу налази тек неколико потврда за ову подгрупу: **ба̀ње**, **беци**, **деви́зе**, **пѐнѐзи** ијек. **пјѐнѐзи**, **спѐнђе** и обично у множини: **аси́гна̀т**, **ду̀кат**, **нѝкл**, **срѐдство**. Ипак, нашу пажњу су посебно привукле лексема **па̀ра** и њена множинска, жаргонска реализација **па̀ре** са значењем новца уопште. Овај облик је несумњиво настао преносом имена са дела на целину, уз промену броја. За разлику од РМС који бележи склоност ове лексеме да се јавља у множинском облику, у РСАНУ је (нехотице) изостављен множински квалификатор.

Овде ћемо споменути и лексему *финансије*, која се не односи само на новац, већ уопштено на новчане прилике, новчана средства. Ова реч је у Вуково доба имала (и¹⁰⁰) једнински облик, па тако бележимо више потврда у којима се овај облик јавља:

Сто талира ... сам од попечитељства Финанције ... примио (Вук 13, 804).
Многи старији чиновници ... данас, истина озбиљно, али мукло и благочино, ступају у државни парак министарства финанције (Шапч. 6, 81). Мато Крајинић бројач попеч[итељства] финанције (Златој. 1, 159).
Квита на 83.333 гроша и 12 пара добри, коју сам суму примио од

¹⁰⁰ Примера у множини који датирају из XIX века је тек неколико: Изашао је распис министру *финанција* да може ... подићи увозну ђумручину (СЛ 1880, 14/4). Министар *финанција* није ни једно перо искречио на побољшању заната (Самоупр. 1883, 1/2). Свега је био један извештајчић министра *финанција*, којим се врло кратко и непотпуно казивало стање ... државне благајне (Одј. 1886, 47/1).

Попечитељства Финансије (Мих. Ст. 1, 315). Хиљаде дуката биле су лепа закрпица за тадашњег ... министра финансије (Игњ. Ј., Бршљан 1885, 14). Да се његовом министру финансије удари тридесет штапа, што није умео пронаћи новчане изворе (Нен. Љ. 26, 73). Министар финансије има водити бригу, да износак наплаћених сума од оба зајма не пређе законску суму од 24 милиона динара (Груј. Ј. 3, 226). Он нам је, веле, најозбиљнији кандидат за министра финансије ... Може, али морген! Министар, — ама у пањевима! (Срем. 16, 59). Тај факт побудио је министра финансије, те је одредио неке нарочите комисије, којима је утврдио дијурне и награде за прегледање општинских рачуна (Н. Скуп. 1, 84). Онда ... треба ... узимати онако на терсуме како кад и како од кога нађе за добро министар финансије (Одј. 1886, 82/1). Открију [се] и многе злоупотребе у набављању хране за војску ... те се услед наређене истраге убије и сам министар финансије с више других непоштењака (Зеч. Мил. 1, 976). Министар финансије Цукић ... стао се обрецивати и издирати на посланике из опозиције (Јов. С. 6, 128). И у његове самовољне руке предају војску, штампу, финансије (Нен. Љ., РСМ).

На основу потврда из часописа Одјек, у коме су у два броја исте године употребљена оба облика, видимо да постоји несигурност у одабиру облика:

Свега је био један извештајчић министра финансија, којим се врло кратко и непотпуно казивало стање ... државне благајне (Одј. 1886, 47/1).

Онда ... треба ... узимати онако на терсуме како кад и како од кога нађе за добро министар финансије (Одј. 1886, 82/1)¹⁰¹.

У РСМ је ова ситуација разрешена тако што је успостављена посебна одредница која има облик једнине, *финансија (финанција)*, те је обележена квалификатором застарело. Овај облик свакако јесте застарео, будући да је међу наведеним примерима најмлађи из тридесетих година XX века. С друге стране, лексема *финансије* је позајмљеница, и ово може да нам покаже на који начин се она усталила у језику. Сема плуралности је очигледно била доминантна у њеном значењу, те је узроковала да реплика има коначни облик множине.

7.5.10. називи за различите збирке текстова

7.5.10.1. Издвојићемо и лексичко-семантичку групу која се тиче текстова у најширем смислу. Испоставило се да се оно што је написано често концептуализује као

¹⁰¹ Примери пренети према РСАНУ.

целина састављена из многих делова. У зависности од тога шта је у тој концептуализацији у првом плану, фокус ће бити или на написаном (тексту) или на материјалном домену, тј. папирима на којима је тај текст написан. Тако смо забележили примере за белешке у тексту:

дидаска̀лије и **дидаска̀лије** ж мн. (грч. didaskalia) *белешке, објашњења писца у тексту драме, којима се дају упутства за сцену и извођење.*

маргѝна̀лије ж мн. *забелешке, примедбе исписане на маргинама; опаске уз неки текст.*

схòлије, **схòлија̀** ж мн. грч. *примедбе, напомене, објашњења, тумачења уз текст.*

У овим примерима множински облик је мотивисан семантиком, мала је вероватноћа да се ове речи односе на једну једину забелешку, обично их је више, али се гледају као целина. Иако не припада нашем корпусу, рекли бисмо да се и лексема *белешка* углавном употребљава у множинском облику у овом значењу – кратко прибележена нека чињеница, податак или мисао. Њој је слична и лексема *коментар*, која ипак реализује множинско значење:

комѝнтã̀р, -ã̀ра м (лат. commentarius) **1. а.** *тумачење, објашњење (обично стручно); расправа, мишљење, изјава поводом неког догађаја, дела, текста и сл. б.* *кратка белешка, објашњење. в.* мн. *мишљење, тумачење с критичким напоменама, опаскама о чему.*

7.5.10.2. Множина папира који чине једну целину јавља се као продуктивна подгрупа, будући да се односи на појмове из администрације и називе докумената и списка:

анã̀ли м мн. (лат. annales) **1.** *спис у којем су догађаји изнети хронолошким редом, летопис, хронограф; исп. хроника.*

2. *назив за разне периодичне часописе; исп. годишњак: геолошки ~, историјски ~ и сл.*

архѝвã̀лија и **архѝвã̀лије**, **архѝвã̀лија** с мн. (лат. archivalia) *списи, документи који се чувају у архиву, архивска грађа; вар. аркивалија.*

ã̀ртија ж (ген. мн. ã̀ртѝја̀) (грч. hartēs) *в. хартија 2.* (обично у мн.) *рукописи, списи.*

лйштра ж покр. **3.** (мн.) **а.** *спис, исправа, документ.* **б.** *свеска за белешке, бележница.*

материјал, -ала м **4.** **а.** *подаци, грађа за проучавање чега, за стварање научних, уметничких и сл. дела.* **б.** *в. материја (4).* **в.** *основ, повод; предмет, тема (разговора).* **г.** (често мн.) *скуп званичних списа о чему, документ, акта.*

папйр, -йра м **2.** **а.** *писмени докумен(а)т службеног карактера.* **б.** мн. *документи, исправе о чијем рођењу, служби, занимању и сл.*

регеста с мн. лат. *хронолошки сређен попис, списак свих важнијих списа, аката, повеља и сл.*

Запажамо да је већина именица којима се именују документи, папири и забелешке пореклом из латинског и грчког језика.

7.5.10.2.1. У ову подгрупу смо сврстали и називе појмова из књижевно-теоријске области, укључујући и конкретна књижевна дела:

мемоар, -ара м (фр. *mémoire*) **2.** мн. књиж. *спис, дело у коме писац износи своја сећања, своје успомене о догађајима које је доживео (као савременик или учесник) и о људима које је познавао.*

зapis м **1.** **а.** *прибележен податак или мисао, забелешка.* **б.** *текст записан или урезан као објашњење, посвета или натпис (обично на каквој грађевини и сл.).* **в.** (обично у мн.) *опис догађаја изложених хронолошким редом, хроника; мемоари, дневник.*

правилеђа с мн. нар. *старе књиге, књиге староставне.*

скрипта, скрипата с мн. лат. *предавања обично професора високих и виших школа, умножена циклостилом, шапирографом и сл.*

табак¹ м тур. **1.** исп. арак. **а.** *лист папира, обично већи.* **б.** *штамп. јединица мере за обим или формат књиге или новина, одређена бројем страница које се добију пресавијањем једног листа папира, одн. одговарајућим бројем слова, знакова.* **в.** мн. шк. *умножене белешке са часова или текст предавања, скрипта.*

свйштице, -йца ж мн. **1.** **а.** *кратке белешке о нечему изнесене у рубрици кратких информација о различитим стварима.* **б.** *рубрика у појединим листовима, часописима и сл. публикацијама у којој се објављују кратке информације о разнородним стварима, белешке; збирка, зборник таквих бележака.*

инѐдита с мн. (лат. ineditus, с мн. inedita) **а.** необјављени, неиздати рукописи. **б.** музичка дела која нису јавно изведена.

периѐгѐза и **периѐгѐза** ж (periégēsis) ист. **б.** мн. списи у којима се набрајају и описују различите знаменитости с путовања.

ксѐније м мн. (према грч. χεῖνα) поет. духовити и сатирични епиграми (према називу епиграма римског песника Марцијала, којим су пропраћани дарови пријатељима).

дамàскѝн², -ѝна м (обично мн.) назив (настао према имену грчког беседника Дамаскина Студита) за зборнике беседа, писане на народном језику, који се од 17. до 19. в. јављају код Срба, Македонаца и Бугара.

загрѐбуља ж (обично мн.) назив који је А. Шеноа дао једној серији својих фелтона.

инкунàбул м и **инкунàбула** ж (обично мн.) (лат. incunabula) назив за прве штампане књиге (од проналаска штампарске вештине до почетка 16. века).

кלא̀кѝвнице ж мн. свете књиге (у нар. песни, обично кад је реч о Талу Личанину).

ксѐније м мн. (према грч. χεῖνα) поет. духовити и сатирични епиграми (према називу епиграма римског песника Марцијала, којим су пропраћани дарови пријатељима).

7.5.10.3. Трећи тип који смо уочили јесу збирке закона, књиге и зборници из области права:

институ́ција (некњ. инштитуција) ж (лат. institutio) **3.** мн. у римском праву назив за елементарни приручник (одн. уџбеник) грађанског права.

капиту̀лар, -áра м (према лат. capitulum, capitularis) **2.** (обично у мн.) наредба са законском снагом коју је издавао франачки владар; уопште зборник закона (нарочито црквених).

капиту̀ларије ж мн. в. капитулар (2).

дигѐста с мн. правн. в. пандекта, збирка одломака из списка старијих римских правника, коју је приредио цар Јустинијан.

пàндекта с мн. и **пàндекте** ж мн. грч. правн. збирка римског права.

7.5.10.4. Као посебну подгрупу навешћемо лексеме којима се именују дневна и периодична гласила:

нѡвине ж мн. *дневно или периодично гласило са одређеним именом и спољашњим изгледом, састављено од штампаних листова (обично већег формата), где се објављују новости, вести, коментари актуелних збивања и други текстови, лист; исп. нѡвина.*

церида, -е ж и **цериде**, -а ж мн. тур. *новине.*

вољете, вољетā ж мн. (тал. foglietto, мали лист, мале новине) покр. *новине, дневна штампа.*

Хипероним за ову подгрупу јесте лексема *новине*. У последње време се у разговорном језику често чује једински облик *новина* да би се именовало једно гласило, односно да би се именовало један сегмент, лист папира. И РСАНУ бележи одредницу *новина*. Иако није обележена нормативним квалификаторима и упућује се на множински облик, сматрамо да једински облик у значењу дневног или периодичног гласила није књижевни облик и да припада супстандарду. У основи ове секундарне сингуларизације вероватно стоје измењена концептуализација и промена у перцепцији денотата, али сматрамо да је сема плуралности и даље доминантна, што захтева основни множински облик.

7.5.10.5. У корпусу смо забележили множинске речи које се односе на оно што се каже, изговара; ове лексеме су углавном негативно експресивно обојене:

бљувотина ж 2. (обично у мн.) *фиг. оно што изазива осећај или осећање гађења (ружне речи, псовке, увредљиви поступци и др.); исп. бљузготине.*

бљузготине ж мн. покр. *в. бљувотина (2).*

злѡба ж 2. (мн.) *злѡбне речи, зле, пакосне примедбе.*

кундурарија ж (обично у мн.) покр. *новост, прича која се обично злонамерно шири, трач, брбљарија; оговарање, опадање.*

мудрѡлија ж 2. **а.** *смишљен, срачунат поступак да се преваром нешто постигне.* **б.** (у мн.) *празне досетке, измишљотине, којештарије.*

небѡвалица ж (најчешће у мн.) покр. *измишљени догађај, измишљотина, неистина.*

прѡча ж 2. мн. *гласине, вести, већином невероватне или неистините, измишљотине.*

рѣч, рѣчи ијек. **рѣјеч** ж (инстр. рѣчју и рѣчи ијек. рѣјечју и рѣјечи, лок. рѣчи ијек. рѣјечи; ген. мн. рѣчй ијек. рѣјечй, дат., инстр. и лок. рѣчима ијек. рѣјечима) **9**. мн. *препирка, свађа*.

свекојештарије ж мн. *бесмислице, којештарије, глупости*.

стрѣла ијек. **стријела** ж **3**. фиг. (обично мн.) *заједљиве, пакосне речи управљене на нечију адресу; поступци, акције уперене против некога*.

тупарија ж (обично у мн.) *будалаштине*.

ћакула ж (обично у мн.) тал. покр. *говоркање, брбљарија*.

Овде се посебно истичу лексеме *прича* и *реч*; обе припадају веома фреквентној лексици у српском језику, а значења која садрже сему плуралности су им секундарна. У првом случају примарно и секундарно множинско значење стоје у опречном односу:

<i>усмено причање, казивање о коме или о чему</i>	<i>гласине, вести, већином невероватне или неистините, измишљотине</i>
---	--

Примарно значење је неутрално, док секундарно које се реализује у множини садржи компоненте – *неистинито, измишљено, лажно*.

Што се тиче лексеме *речи*, приметили смо да мноштво речи углавном имплицира говор, разговор, па би и множински облик *речи* требало да буде неутралан. Међутим, као и лексема *приче*, множинска реч *речи* негативно је обојена. Могуће је да се ово значење реализује као контаминација са изразима у којима се такође јавља множински облик, који такође нису неутрални: *тешке речи, крупне речи* имају значење *тешке увреде, увредљиве речи*. Израз *имати речи* такође има значење *свађати се, препирати се*.

7.5.10.6. Можемо да закључимо да се код назива за збирке текстова јавља сема плуралности у оним случајевима када се текст концептуализује као множина написаног, односно код оних именица код којих је материјални сегмент у првом плану (*папири, хартије, књиге*), али и оно што је на том материјалу написано.

7.6. Називи јела

7.6.1. Називе за јела издвојили смо као посебну подгрупу, коју одликује хетерогеност, јер се код ње плуралност манифестује на неколико начина, те у зависности од тога коју сему плуралности садрже, разликујемо неколико типова назива за јела. У прву групу спадају лексеме код којих се уочава сема мултипликативности. Оне имају множински облик са номинационом функцијом, и у овом случају употреба јединског облика јесте могућа, али да би се означио сингулатив – један одвојиви сегмент овог јела. Сингулативом се не именује цело јело (осим у специфичним случајевима, када се именује измењено јело у односу на оно које има име у облику множине; најчешће су у питању увећани сегменти и то толико да могу представљати цело јело – нпр. *палачинка*, *ћевап* (Томић 2014: 41–42). Овакви називи се у речницима најчешће дефинишу са додатком *обично у множини*, али се као и код других плуратива, јавља недоследност у перцепцији појма па и имена оваквих јела:

а̇мйћ, -йћа м (обично у мн.) покр. *врста колача који се пеку у масти*; исп. мавиш.

бошчалук м (тур. *boşalık*) **2.** (обично мн.) *врста колача*.

гибанац, -нца м (обично у мн.) покр. *лепињица печена на масти*.

гибанка ж (обично у мн.) покр. *в. гибанац*.

јунчић, -а и **јунчић**, -йћа м **2.** (обично мн.) покр. *ваљушак од теста, кнедла*.

медњак¹, -ака м **1.** (обично у мн.) **а.** *суви, с медом умешен слатки колачић, обично полулопастог облика*. **б.** *такав колачић од кукуруза*; исп. бубуљ (3).

младњче (младњче), -ета с покр. **2.** (обично у мн.) *в. младенчић*; исп. младенац (3).

наполитанка ж **а.** (обично у мн.) *врста слаткиша направљеног од неколико слојева обланди премазаних различитим надовима, филовима*. **б.** *врста чоколаде*.

нокла ж (ген. мн. ноклй) (нем. *Nocke*) варв. (обично у мн.) *обло уваљан мањи комад теста, који се пржи или кува за јело, кнедла, ваљушак*.

орма̀шица ж (обично у мн.) покр. в. *урмашица*, *врста оријенталне послатице, колачић у облику урме направљен од маслаца, јаја и брашна и преливен растопљеним шећером.*

орòшчић² м нераспр. (обично у мн.) *врста колача с млевеним рогачем.*

пòгачица ж **2.** (обично мн.) *врста колача округла облика, од теста помешаног са сиром, чварцима и сл. и печеног у пећници.*

прйганица, ра̀жњић, реб̀арце, һев̀апче, фрйтула, крòштула, крўстула, гўдмица

Као речи које имају само множински облик забележени су примери:

àрамбашићи м мн. покр. *сарма од киселог купуса.*

бр̀дари, -ā м мн. покр. в. *брдарица (2), врста колача са медом или шећером, исп. брдари, брдељуша, брдењача, брдоница, татлија, урмашица.*

вра̀пчић, -а и **вра̀пчић**, -йћа м (ген. мн. вра̀пчића и врапчића) **2.** мн. покр. *ваљушци од брашна.*

гол̀убић м **5.** мн. *врста јела од брашна, ваљушци.*

клѝпци, клѝпакā м мн. кув. *ваљушци с гушчијим месом.*

ђул̀ари (и варијанте **ђу̀нл̀ари, ђу̀лн̀ари, ђу̀нл̀арчићи**), **в̀лови**, **муд̀љѝни**, **муд̀љѝнци**, **пала̀чйнке** и **палачйнке** (у РСАНУ је ова лексема обележена квалификацијом *често у мн.*), **пиј̀анци**, **поф̀езне**, **ру̀тавци**, **сў̀рлице**, **ха̀рамбашићи**, **шн̀енокле**, **промй̀нцле**, **бў̀ндаве¹**.

7.6.1.1. Забележили смо и називе који су у речницима обрађени као речи са номенклатурном множином. Ова необичност је управо у вези са чињеницом да је назив јела овог типа множински, али да се сингулативи употребљавају да би се именовали појединачни сегменти из којих се јело састоји:

пй̀рошке ж мн. (јд. пй̀рошка) и **пй̀рошки**, -ожакā м мн. (јд. пй̀рожак, -ошка) рус. *уштитци пуњени сланим надевом.*

млад̀енчић м етн. покр. у мн.: *колачићи од хлебног теста који се месе за празник Младенце (а) и једу преливени медом (у јд.: такав колачић); исп. младенац (3).*

7.6.2. Други тип чине називи код којих се уочава сема збирности. Њима се означава неизбројиво мноштво (односно „мноштво које је могуће пребројати, али се не броји” (Вјежбицка 1985б: 338) у коме сингулатив нема самосталну функцију, а уколико се употребљава, то је обично у пренесеном значењу (*ипагета*¹⁰²), или да се означи састојак именованог јела. Дакле, у овом случају је могуће употребити једински облик, али се он тада односи на индивидуални сегмент, и нема значење надређеног множинског појма јело (исп. Вјежбицка 1988: 532). Овај поступак да се (главни) састојак јела јавља као име за то јело није ретка појава, и у нашем корпусу имамо више потврда, с том напоменом да назив састојка и назив јела могу да се разликују управо у облику броја, нпр.:

обланда **а.** *танка кора од печеног теста која служи као облога за прављење колача, односно за надев који се ставља између таквих кора.* —

Уzeti четвртасте обланде, те на једну изручити сву масу и равномерно је размазати ножем. Сад ставити другу обланду, слепити једну за другу, а преко њих ставити тежи предмет да се обланде с надевом сједине (Велики народни кувар, Народна књига, Београд, 1978, 408). У котарицама [су биле] свакојаке шећерлеме ... Лежали су тамо комадићи свилених бонбона, смотуљци од обланде, па свакојаке киселе бонбоне (Вин. 2, 207). **б.** *у мн.: колачи начињени од таквих кора и надева.* — Спремила сам за славу обланде (Љештанско, Тешић М. 1). (Горобиле, Ник. Мир. 1). **в.** *уопште оно што изгледом личи на обланду (1а) и што има сличну намену.* — Видех ... једну девојку ... како задовољно једе сладолед, који се топи између две обланде од желатина (Ћос. Б. 1, 84).

макарђн, -ђна м (тал. *maccherone*) **1.** *у мн.: врста тестенине у облику дугуљастих, цвкастих комадића и јело од такве тестенине (у јд.: комадић такве тестенине).* — Одъ нѣга [жита] и најлепше и најбелѣ брашно бива, одъ когъ се ... ситни резанци (макарђни) праве (Јазић 2, 103). Прехранбена индустрија ... је позната по својим специјалитетима као што су сиреви ... макарђни из Напуља (Прикр. 1, 196). Сваки дан кило хлеба. И пасуљ, и сочиво ... И макарђни (Јањуш. 1, 142). Нису од оних Црногораца, што их Талијани заведоше рижом и макарђнима (Назор 27, 163).

млїнац, млїнца м **3.** **кув. а.** *у мн.: врста јела од сечених кора теста печених на штедњаку, мало прокуваних у води а затим у соку од ћурећег*

¹⁰² Неки проучаваоци сматрају да именица *ипагети* не припада групи плуралија тантум, јер се употребљава и у једнини, упркос томе што ова два облика имају различито значење (Корбет 2019: 71) Корбет ове именице назива „именице с доминантном множином” (И.).

печења (у јд.: комад тако печеног теста). — Од кисела ... купуса до дивно испечене, јасносмеђом корицом превучене пурице и гушчице са млинцима — ах — све га је испуњало радошћу (Ђал. 5, 298). Млинци се овако праве: умијеси се тијесто и оклагијом развуче. Развучени се листови испеку на плочи од шпорета, а затим искидају на мале комадиће који се скувају, проциједе и у чинији зачине (Банија, Шкар. 1). Све је то [подграда у руднику] тијесто. И ми смо тијесто ... и ми смо танки као папир. И печени као млинци (Цес. 3, 274). Та је тета захтијевала час кухану рижу са парадајз-сосом, час млинце у кави (Крл. 1, 123). Мјесто круха једу неке ... хрסקаве лепињице, отприлике оно, што се код нас назива именом млинци (Батуш., ХК 13, 241).

Видимо да се ова дистинкција постиже помоћу дефинисања номенклатурном множином, за шта сматрамо да није добар начин да се дефинишу називи јела. Овакав поступак срећемо и у дефиницији за лазање:

ла̀зања² ж (тал. lasagne¹⁰³) покр. у мн.: уске траке танко развијеног и изрезаног теста (као додаток супи, чорбастим јелима или као главно јело с неким умаком, сиром, месом и др.), резанци (ретко у јд.: трака, комад таквог теста).

7.6.2.1. У литератури се појава да се називом састојка неког јела именује то јело препознаје као „метонимијска формула састојак–јело зготовљено од тог састојка” (Радоњић 2013: 407). Овакав механизам јавља се и у називима јела насталим од градивних именица (*грашак, купус, пасуљ*).

7.6.2.2. Сему збирности уочавамо у називима за резанце и тестенине (**бѝгула, кр̀пица, кр̀пичица, макар̀ул и макар̀уљ, п̀антлика и п̀антлика, п̀антљика и п̀антљика, рез̀анац, лок̀ша** (обично у мн.); **ј̀уфке, трг̀анци, трг̀анчићи, трг̀ањци, тр̀енци, фл̀екице, млинци, шпаг̀ети, гркљ̀анчићи**), као и код назива за јела која се састоје од оваквог теста и неког надева (**та̀шци, кл̀епа, штр̀укле и штр̀укље, кула̀ци**). Називи за *резанце* у нашем корпусу углавном се односе на јела која бисмо данас назвали *тестенине*, али оне које имају специфичан облик (танки, дугуљасти, дугачки); у савременом језику се овим именом називају ситни и танки резанци, који се додају супи или чорби (*фида*).

¹⁰³ Видимо да је у питању позајмљеница из италијанског језика; облик који се наводи је множински у језику даваоцу.

Такође, сему збирности уочавамо и у називима за кокице (**пџаница** и **пџанка**, **кџџ** и **кџџира**, **кџкалица**, **кџканица**, **кџкица** и **кџкица** – све се јављају обично у множини), суво грожђе (плуративи **сџшак**, **сџшац**, **цвџба** и множинско **розџне**) и мекиње (**пџџе**). Иако су *мекиње* типичан представник овог типа плуралности, у РСАНУ су дефинисане на следећи начин:

мџкиње, мџкџџа ж мн. (ретко у јд. мџкиња) *љуске зрневља жита, које се приликом млевџња или сејања одвајају, трице.*

Сматрамо да је издвајање јединског облика необично, али да је вероватно у вези са једном од потврда којом се илуструје значење ове лексеме:

Људи [су] правили кашу од *мекиње* (Шен. А. 6, 18).

Оваква употреба може се објаснити и стилистичким поступком писца. Код множинских именица са компонентом збира сингулативизација би могла да се протумачи управо осамостаљењем збирности, те би овакви примери могли да се посматрају као неке врсте збирних именица. Овакви једински облици би се, због своје градивне компоненте, могли посматрати и као градивне именице. Сличну појаву смо уочили и код неких лексема са семом резидуалности (о чему ће бити речи у одељку о отпацама и остацима). Код примера овог типа тешко је направити границу између збирности и резидуалности. Код *мекиња* се нпр. уочава и сема резидуалности, али сматрамо да је она мање важна за концептуализацију од семе збирности. Ова лексема је временом променила свој домен, тако да данас говорницима можда и није познато да мекиње настају као отпаци приликом млевџња жита, а са популаризацијом здраве исхране, свакако се више не доживљавају као храна нижег ранга, мање вредности. Слична ситуација је и са осталим *цереалијама*. У вези са тим, сматрамо да лексема *мусли* не улази у наш корпус; иако је за Суботић (1999) ова именица припадник групе плуралија тантум, наше мишљење је да она не припада множинским лексемама. *Мусли* је позајмљеница, германизам. У ЕК нисмо забележили недвосмислен пример за множински облик ове именице. Облик *мусли* обично се јавља у номинативу или у акузативу, што потврђује његов једински облик. Такође, постоје примери употребе облика *муслија* у ЕК:

Funkcionalna hrana može biti čvrsta, u obliku energetskih pločica, praškasta i zrnasta, u obliku muslija, kao i tečna u obliku šejkova i napitaka (Политика 25. 5. 2008); Pravo na rafове prodavnica zdrave hrane proizvodi poput soje i muslija stižu iz Japana, Švajcarske, Poljske, Nemačke, Kine i drugih zemalja (Политика 8. 2. 2010); Namirnice poput muslija, uvek su u kombinaciji sa jogurtom preporučljiv doručak – objašnjava Milka Kurteš, nutricionista (Политика 8. 2. 2010).

Упркос томе, лексеме *цереалије* и *житарица* (обично у множини) употребљавају се у облику множине у том значењу.

7.6.2.3. С друге стране, постоје други називи јела код којих се уочавају обе ове семе и код којих је тешко разлучити која је сема доминантнија. Такви су називи за житко тесто које се сипа у кључалу супу да би се добиле громуљице **кӓпӓнци**, **љевӓнци**, **дрӓњак** (обично у мн.), **мудљӓнци**. На први поглед лексема **мудљӓнци** има своју варијанту у облику **мудљӓни**. Међутим, ако упоредимо дефиниције, уочавамо да се облик и изглед разликују, *мудљӓнци* су ипак некаква маса, док су *мудљӓни* кнедле:

мудљӓнци, мѹдљӓнӓцӓ м мн. покр. *иситњено ређе замешено тесто закувано у јухи, супи, дроњци*; исп. *мудљӓни*.

мудљӓни м мн. покр. *ваљкасти комадићи теста од брашна, јаја и млаке воде, који се обично додају супи и кувају у њој, ваљушци, кнедле*; исп. *мудљӓнци*.

7.6.2.4. Навешћемо и лексему *презле*, која се није нашла у нашем корпусу, јер је у РСМ и РСЈ ова именица дата у једнини. Примери у ЕК потврђују доминантно множинску употребу ове речи. Наше мишење је да се код ове именице уочавају градивна и збирна компонента. Њено значење *мрвица од осушеног и самлевоног финог хлеба* односи се на сингулатив. Употреба једнинског облика, осим приликом сингулативизације, може се протумачити или као синегдоха или као истицање градивног значења:

Odrao sam je, ispržio, premazao sokom od sardele i uvaljao u sitnu prezlu od hleba (ЕК, Dima, Aleksandar. *Četrdeset i pet vitezova (knjiga prva)*. Preveo A. M. Popović 1964). Obarene knedle ocedite i pospite prženom prezlom (ЕК, Политика, 21. 8. 2008). Fileti, sirovi, samo pokriveni maslacem ili prezlom (ЕК, Закон о царинској тарифи). Za pohovanje: dva cela jaja, dva belanceta, brašno, ulje, prezla (ЕК, Политика 31. 7. 2008).

Сматрамо да је множинска употреба ове лексеме обичнија, што нам потврђују и примери из ЕК, којих има три пута више од једнинских.

7.6.2.5. У други тип бисмо сврстали и називе које нисмо забележили у нашем корпусу, а који се односе на називе различитих тестенина, јела и састојака за та јела, најчешће италијанизме: *канелони, ravioli, таљателе, фузили* и сл.

7.6.3. Трећем типу припадају називи код којих је доминантна сема резидуалности. У овом случају уочавамо масу, са понеким засебним делом, комадом који се истиче. За ову врсту Љиљана Суботић истиче да представља храну мање вредности, отпатке (Суботић 1999: 91–92); иако је њен рад настао у новије време, савремени начин живота је изменио наше погледе на кулинарство па се тако јела која су се могла сматрати јелима „мање вредности” данас сматрају за специјалитете и деликатесе (*шкембићи, чварци*), или се пак везују за здраву, дијеталну исхрану (*мекиње, цереалије, пахуљице*).

Међу називима за ова јела издвајају се она која се односе на изнутрице (нпр. **дрњбњљи, трйше, филњки и филњци, шкњмбйћи и шкњмбйћи, крњзле, пњцале**), која имају пихтијаст изглед (обично у мн.: **дрњтавица, дрњталица, лњднетина; дрњче, дрњче², дрњчеле, пњче², пйктије, пйгије, пйхтије, пњтије**) и која представљају остатак, отпадак од нечега:

њбалина² ж покр. (обично у мн.) *јело које је неко обалио, обалавио једући; уопште начета а до краја непоједена храна, огризине.*

њбирина ж покр. **1.** мн. *оно што се обира, скупља, скида са млека (скоруп, кајмак).*

њдина и њдина ж покр. **1.** (обично у мн.) *остатак при дну суда (од хране, пића и сл.), који је (обично) изгубио на квалитету; уопште оно што је на дну посуде, талог.*

њднина ж покр. **а.** *доњи део нечега.* **б.** (у мн.) *оно што остане на дну посуде (нпр. јело, пиће).*

њстражина ж покр. (обично у мн.) *остатак од јела, хране.*

њстружница² ж покр. **1.** (обично у мн.) *остатак теста оструган са наћава.*

2. в. *острушка¹ (2а).*

òстуљина ж покр. (обично у мн.) **а.** преостали необрани гроздови лошијег квалитета са трулим и оштећеним зрнима. **б.** оно што остане после цеђења вина из грозжђа.

обамељци, обамељакā м мн. покр. брашно које после млевења остане испод млинског камена.

жмйра ж (ген. мн. жмйрā) покр. **1. а.** в. жмара (1). **б.** мн. талог који остане после топљења кајмака или масла.

Видимо да се у овој групи јављају девербативи са значењем резултата неке радње, прецизније, оно што се испољава као остатак, отпадак од тог резултата – *обалине* су нешто што је неко обалио, избалавио, *остружнице* нешто што је остругано, *обамељци* нешто што је млевено. Дакле, сема резидуалности се налази у основи плуралности код назива овог типа. Будући да основна значења назива за јела имају позитивну конотацију, а да су ови називи ипак негативно маркирани, њих нема много, те се називи овог типа чешће јављају у неким другим лексичко-семантичким групама.

7.6.3.1. У ову групу смо укључили и лексеме **масла¹** ж (с мн.?) и **шмўгāвци**, којима се означавају јела слична попари; рекли бисмо да се у њиховој структури ипак не познају сегменти (сингулативи), какви постоје у називима са семом збирности.

7.6.4. Бипартитност није карактеристична за називе за јела; препознајемо је у ретким примерима као што је:

мўшкец м (обично мн.) покр. свињско месо са обеју страна кичме (*свеже или сушено*), *печеница*.

7.6.5. У корпусу смо забележили и неколико назива за пиће, али је множински облик ових именица последица збирног назива (**винија** с мн. покр. в. *вино*. и **спиритубзе** ж мн. *алкохолна пића*) односно резидуалности (**трòпина** ж **2.** мн. покр. *трога* (2), *џибра*). Дакле, ова група се не јавља у основном множинском облику.

7.6.6. На основу примера које смо навели можемо закључити да се сема плуралности код назива за јела реализује у различитом степену, те се тако називи за јела

код којих се уочава мултипликативност обично јављају у множини, док се називи у којима се уочавају збирност и резидуалност јављају као праве именице плуралија тантум (уз изузетке који се тичу метафоричних преноса или сингулативизације). Сема изгледа је веома важна код назива за јела; што је облик конзистентнији, то се више приближавају првој групи. Недефинисана маса се поистовећује са остацима, док је збир између; код ове групе се назире облик, али он нема функцију.

7.7. Апстрактна лексика

У граматицама савременог српског језика обично се наводи да апстрактне именице углавном имају само облик једнине, те се често наводе као примери за именице које се не употребљавају у множини (исп. Стевановић 1975: 187; Пипер–Клајн 2013: 58). С тим у вези, може се извести и дихотомија апстрактно–конкретно, која се успоставља између именица сингуларија и плуралија тантум, али би се ова тврдња искључиво односила на прототипичне примере обеју врста. И Љиљана Суботић је приметила како Стевановић истиче да именице плуралија тантум означавају „предмете и жива бића, нешто видљиво и опипљиво” па је оповргла ту његову тврдњу наводећи примере који не припадају заједничким именицама (празници, болести, атмосферске појаве и сл.) (Суботић 1999: 90–91). Алеш Бранднер (2009: 102) такође међу апстрактне именице наводи стања у природи и временске интервале, различите облике изражавања и комуникације, као и друштвене игре. Увид у нашу богату грађу потврдио је да се апстрактне именице јављају у множини.

7.7.1. У литератури се писало о томе да апстрактне именице могу имати множину, углавном у случајевима када се множином именује више различитих врста именованог денотата, односно када се више не односе на апстрактно, већ на конкретно (исп. Алексић 2013) и када се односе на „различите ситуације са истим доминантним стањем или особиним” (Пипер–Клајн 2013: 58). Нас интересују има ли апстрактних именица којима је основни облик множински, као и то да ли множинско значење обавезно модификује примарно значење из апстрактног ка конкретном. Апстрактне именице се могу идентификовати помоћу суфикса (-ост, -оћа, -ота и сл.), односно према значењу којим се исказује некаква особина; ова значења се не јављају у множини, нисмо

их пронашли у нашем корпусу. То не значи да ове речи не реализују множинска значења. У корпусу смо забележили неколико лексема са наведеним суфиксима, али се множинско значење односи на конкретне, не на апстрактне јединице: **врѣднѡст** ијек. **вријѣднѡст, дрѣвнѡст; каквѡћа, маснѡћа; красѡта, лепѡта** ијек. **љепѡта**. Све ове речи су плуративи, множинско значење је секундарно значење.

7.7.2. У литератури се наводи да међу апстрактне именице спадају и глаголске именице. Према речима Александра Терзића „смисао глаголске именице је целовит, недељив, јер је она јединствена, апстрактна представа процеса глаголске радње” (Терзић 1969: 34). Видели смо да се један тип девербатива обично јавља у множини, али праве глаголске именице нисмо забележили у корпусу.

7.7.3. За нас су интересантни примери детерминологизације физичких величина. Наиме, у примерима назива за димензије уочавамо да се једно од значења у полисемантичкој структури реализује понекад као множинско, и оно се односи на именовање неког конкретног појма:

вѣсѣна ж (ак. вѣсѣну (вѣсѣну), вок. вѣсѣно; мн. вѣсѣне (вѣсѣне), ген. вѣсѣнѣ); исп. високост (1), височина (1, 2) **3.** (понекад мн.) *простор далеко изнад земљине површине; небо, небеса*; исп. вис (4), висост (1), висота (1), височ.

врѣме¹⁰⁴, врѣмена ијек. **вријѣме**, врѣмена с (мн. ек. и ијек. врѣмена, ген. врѣменѣ, дат., INSTR., лок. врѣменима) **4. а.** *период историје, епоха (обично везана за име неке личности, владавине и сл.). б.* (често мн.) *прилике, околности под којима се живи у неком раздобљу.*

У ову групу бисмо сврстали и лексеме **даљѣна**, која се јавља често у множини у значењу *велике удаљености, далеких пространстава и далеког света*, као и **димѣнзија**, којом се у множини означавају *размере, величина (у физичком смислу) и снага, интензитет, опсег (неке појаве)*. Ово преувеличавање које се препознаје у множинском значењу лексеме **даљѣна** среће се и код именица са значењем броја/бројне вредности, какве су *хиљада, милијарда, милион*.

¹⁰⁴ Трима димензијама које дефинишу простор додали смо и време као четврту димензију.

7.7.4. За речи којима се означавају веће вредности и које су по својој врсти гранични примери између бројева и именица¹⁰⁵ (**иљада, милијарда** и **милијарда, милион, тисућа, хиљада**) карактеристично је да развијају секундарна множинска значења, којима се указује на веома велики број, односно мноштво. Зељић истиче да се множинским обликом „изражава приближност, али далеко шира од приближности изражене бројним именицама на -ак” (Зељић 2016б: 92):

Иљадама иљада неприлика правио му је (Весел. 3, 175).

Све око Милоша поста сиво од милијарда ситних капљица воде (Уск. 2, 238). Великих комараца ... је милијардама било у Чертомелику (Кнеж. Л. 4, 141). Нека се запита француска сиротиња која вуче милијарде дугова ... да ли је то њихова воља била да плаћају те дугове (Марк. Св. 9, 107). Она [Галаксија] од милијарди звијезда неједнако разасутих по небеској сфери (Калм. Р. 1, 8). Сивозелене муве неуморно сију своје јајчане наслаге по гнојним ранама, да се ... излегу милијарде инсеката (Зог. 4, 146).

Небо ведро и осуто милионима звезда (Мил. М. Ђ. 2, 125). Милиони браће наше | у сужанству тешком пишту (Каћ. В. 1, 96). Стенице размножаваху се ту на милионе (Звезда 2, 313). Мора бити да милиони птица живе ... у овим шумама (Макс. Д. 1, 14). Ој на груди загрљаја млада | Свинути ћу милијоне јада (Крањч. С. 7, 7). Пред страшном смрћу, знао је да с њиме | Милион руку тад сегну да скине | Заставу туђу с лица домовине (Витез Г. 1, 68).

Тифус је обарао људе у тисућама (Крањч. Стј., РМС). [Смишљали смо] тисућама пројеката (Недић Љ., РМС).

Сиротиња, па макар на себе метнули хиљаде свилених сукања (Доман., РМС). Хиљаде срдаца већ чекају на вас (Назор, РМС).

Изузетак је једино лексема **миријада**, која у РСАНУ бележи само хиперболично значење *врло велики број, велико мноштво, безброј*:

Та је планина резана миријадама столећа (Милијаш. 1, 55). Пара, капље воде, грудвице, које се нагомилавају за миријаде векова, то је почетак наше планете (Калик С., ПГл 1892, 749). Ноћ [је], осветљена миријадама “небеских кандила” (Цар 5, 77). Цвркут птица и зујање миријада ситних

¹⁰⁵ У РСАНУ се уз ове именице налази граматички квалификатор за род, што је уз могућу деklinациону парадигму разлог да их посматрамо као именице. С друге стране, из њихове дефиниције произлази да су у питању бројеви.

кукаца испуњава ваздух (Мил. В. 9, 297). О Риме, о Риме, само у теби, | У кругу твојих седам врхова, | Несложне ће миријаде људске | Наћи јоште широко и узвишено јединство (Назор, ХК 13, 13).

Дакле, у овим случајевима плурализацијом се добија значење велике, небројене множине. Ово преувеличавање се јавља само у секундарном, множинском значењу. За разлику од већине примера из наше грађе код којих секундарна множинска реализација може али и не мора да има и множинско значење и што се разрешава контекстом, ове лексеме се у свом примарном значењу јављају у множини само као део партитивних синтагми у квантификацији: пет *милиона*, седам *милијарди*, двеста *хиљада*. У секундарном значењу ове лексеме нису бројиве.

7.7.5. Видимо да се апстрактне именице не јављају у основном множинском облику, али да реализују секундарна множинска значења. У тим случајевима могу да изгубе своју апстрактност (*древности*), али и да је задрже (*времена*).

7. 8. Фолклорна лексика

У нашем корпусу се издвојио лексички слој који ћемо назвати фолклорна лексика. У питању су појмови који се тичу материјалне и нематеријалне културе из области лексике ткања, народних и дечијих игара; у ову групу смо сврстали и имена празника, као и посебне лексичке облике за загонетке, игре речи, бројанице и сл.

7.8.1. Лексика ткања

Иако се у савременом друштву налази на периферији лексичког система, лексика ткања има велику историјску и традиционалну вредност. У нашем корпусу су се нашли називи за разбој и његове делове, као и имена за вез, шаре, украсе који се користе приликом ткања.

7.8.1.1. Разбој је справа за ткање која се састоји из више делова. Неки од ових делова такође имају сложену структуру, и та се сложеност огледа и у њиховом именовану. Као назив за разбој (или његове делове) забележили смо називе: **в \grave{l} чила с**, **л \grave{a} меле**, **л \grave{a} птаци**, **н \grave{a} прушци**, **кр \ddot{o} сна² с**, **кр \ddot{o} сње**, **н \ddot{o} гаље**, **п \ddot{o} дложнице**, **с \grave{a} п \ddot{o} ни**, **ст \grave{a} тиве**; као и плуративе **м \grave{a} чуга**, **збојеница**, **ч \ddot{i} мб \ddot{a} р**,

пабр̀дило, који се обично јављају у множини. Ово су називи који се махом односе на неодређене делове разбоја, што се види и из речничких дефиниција:

вла̀чила, вла̀чѝла с мн. покр. *део разбоја за ткање*.

ма̀чуга ж 3. (обично у мн.) покр. *део разбоја*.

кр̀сна², кр̀сана с мн. зан. *ткачки стан, разбој*.

ста̀тива ж 2. мн. *ткалачки стан, разбој*.

пабр̀дило с зан. (обично у мн.) *део ткачког разбоја*.

За разлику од ових уопштених назива, код разбоја се издвајају два елемента, који имају сложену структуру и за које смо забележили и множинске називе. То су називи за бр̀дило и његове делове (**бѝла² с**, **на̀бр̀диља с**, **шѝпила с**; **бр̀дило**, **в̀учер**, **вуч̀ерак**, **вуч̀ерић**, **в̀учило**, **забр̀дња́ча**, **леп̀ирица**, **на̀бр̀дило** – сви обично у множини), односно нити (**бр̀ди́ла**, **к̀лоту̀ри** и **кол̀отуре**, **кол̀оту̀рићи**, **кол̀отурице**, **кол̀утурице**, **к̀ончи́ћи**, **мѝгољи́це**, **нѝти¹**, **нѝтке**, **нѝте**, **нѝтила с**, **нѝћани́це**, **нѝћевни́це** и **нѝћени́це**, **нѝшени́це**, **нѝшчи**, **ск̀б́ци**, **шк̀б́кци**, **шк̀б́љци**; **кот̀урић** често у множини и **нѝћани́ца**, **нѝшта́љка**, **це́пац** ијек. **ци́јѝпац**, **пашк̀ри́пац** обично у множини). Дакле, сложеност ових предмета односно делова на предметима, огледа се и у њиховом именовању (**нѝти**: *сваки од два, одн. четири покретна дела на ткачком разбоју који се састоји од жица, ни́тӣ (јачег конца, вуне, канапа и сл.) испреплетених и натегнутих између два штапца кроз које се навија пређа основе*).

7.8.1.2. Што се тиче назива за вез и шаре, у литератури смо пронашли потврде да се ова лексика јавља углавном у облику множине (Марјановић 2009: 230). У везу се препознају мотиви који се понављају. Управо овај процес понављања је изузетно важан за концептуализацију, што се уочава у нашој подели на типове плуралности, где је мултипликативност један од видова испољавања плуралности. Анализирајући лексикографску грађу, а самим тим поредећи дефиниције истих типова множинских речи, уочили смо да се мултипликативност и резидуалност најтеже препознају као манифестације плуралности. У случају мултипликативности поновљено јављање неког

предмета, појаве и сл. лако је уочљиво и имплицира множину па самим тим и множински облик, али не нужно и множинску реч. Овај случај имамо у називима за шаре и мотиве у везу. Најпре се уочава да ови називи настају метонимијским преносом нпр. животиња – слика животиње, биљка – слика биљке итд., или метафором преко семе изгледа (Новокмет 2016: 213–214). Друго је понављање ових шара и мотива, који се у ретким случајевима, обично у зависности од величине, јављају у једној слици. Најчешће се слике понављају, а величина се може тумачити и из основног облика, који је махом деминутив:

звџнџе с **2.** мн. *мотив у народном везу.*

зџбић и **зџбић** м **2.** (мн.) *врста веза.*

зџпчић м **2.** (обично мн.) *један од начина везења, мотив у везу.*

јагџушац м (обично мн.) *врста народног веза.*

кокџтић м **2.** (мн.) *мотив у народном везу.*

крџшка ж **4.** покр. (обично у мн.) *врста украсног веза или мотива у везу;*
исп. крушчица (4).

нџктић и **нџктић** м **2.** мн. покр. *мотив и шара на тканини у народном везу.*

џрлић и **џрлић** м **5.** мн. покр. *врста мотива, орнамента у народном везу.*

Шаре у везу се јављају као линије (**дугајлица**, **дугаљница**, **крџвка**, **дугарела**, **пруга**; **заврџаче**, **врџљке**), кружни мотиви (**кџлце**, **џблица** и **џблица**, **оканџе** и **оканџе**, **џчиџа**; **кџтачи**, **лџптиџе**), вегетативни и зооморфни орнаменти (**крџшка**, **крџшчиџа**, **крџшкиџа**, **ђулови**, **маљине**, **пасуљџиџе**; **гџйда**, **зџјајеви**, **кокџтићи**, **орлићи**, **пауњиџе**) (подела према Марјановић 2009: 228–229). Облици најразличитијих предмета могу да буду инспираџија у орнаментиџи, па смо тако забележили и више назива добијених према облику крста (**крџжић** и **крџжић**, **крџтељац**, **крџтуљац**, **крџташиџи**, **крџтиџе**), али и појединачне нпр. према облику слова М (**миљлета**), новчића (**ђинџрчић**) итд. Споменућемо и лексему која има боју као мотивациону основу – **мџдриџе**.

Видимо да су ово називи добијени углавном према облику; већином их препознајемо као лексеме општег лексичког фонда, јер су значења шара и мотива у везу најчешће њихова секундарна значења у полисемантичкој структури нпр.:

кòтāч, -āча м **1. а.** *точак, коло.* **б.** *ист. средњовековна справа за мучење;* исп. коло (1д). **в.** *оно што својим обликом подсећа на котач (1а).*

2. *возило на два точка (један за другим), које возач покреће ногама, точак, бицикл.*

3. *покр. камењем ограђен простор уз обалу реке, који служи за хватање рибе.*

4. мн. покр. шара, мотив у везу.

ку̀тија ж (тур. kutu) **1. а.** *предмет израђен од различитог материјала, најчешће у облику шупљег правоугаоног паралелопипеда, обично са поклопцем, који служи за држање, чување, преношење нечега и сл.; количина, запремина коју тај предмет захвата.* **б.** *в. гласачка кутија.* **в.** *заст. ковчег за чување новца, каса; благајна.*

2. *покр. в. кутао (1г).*

3. *покр. прозорски оквир утврђен у зиду.*

4. *агр. покр. врста крушке.*

5. (мн.) покр. врста веза и мотива у везу или ткању.

òблица и **òблица** ж **1. а.** *одсечено обло, ваљкасто дрво (најчешће тање стабло).* **б.** *в. лемез (а).* **в.** *покр. обло дрво којим се (обртањем) таре друго дрво да би се добила ватра.*

2. *мат. заст. геометријско тело чије су основице две једнаке паралелне кружне или елиптичне површине спојене ваљкастим омотачем, ваљак, цилиндар.*

3. а. *дебела и обла женска особа.* **б.** *угојена, дебела крава.*

4. *(обично уз именицу „кула“) грађевина, кула кружног облика.*

5. *покр. назив за разне обле, заобљене или округле предмете а. врста игле; исп. облеушка. б. старински, обли цреп у виду корита; исп. коритњача. в. округла капа. г. врста округлог колача. д. котур, округла плоча.*

6. покр. (обично у мн.) врста веза.

7. *покр. кугла, лопта.*

8. *агр. а. врста маслине. б. врста смокве, изнутра беле, споља зелене. в. врста ливадске траве с танким облим стаблом.*

9. *зоол. а. в. гира (1а). б. в. трагаљ Maena vulgaris.*

лòптица ж **1.** *дем. и хип. од лопта.*

2. *лоптаст измет неких животиња, брабоњак.*

3. *анат. в. Адамова јабучица (под јабучица изр.).*

4. мн. нар. лоптасте шаре на женским прегачама, кецељама.

Другу групу чине лексеме само са једним значењем: **зубѐрак, ђгњѝлце с; бедѝнцићи, бѝлушке, ботѝначе, бѝквице, забрѝнци, заигле, кѝтмице, кѝшићи, кѝјѝке, ковчѝнице, лѝбрице, мѝшкаре, ђбрѝјци, ђдбрѝјци, ђшве, брѝбѝна с, дуће** итд.

Ове шаре је могуће пребројати и учити сваку појединачно (што указује на разликовање збирности од мултипликативности), а оне заједно чине функционалну целину. Зато се обично јављају у множинском облику.

7.8.2. Називи празника и прослава

Појава да се називи празника и прослава често јављају само у множини није карактеристика само српског језика, већ се бележи и у другим језицима, нпр. у естонском, финском, литванском и летонском. Корбет овакву појаву упоређује са називима болести које се односе на вишеструке ознаке на телу. Сматра да именице у оваквим групама могу мотивисати једна другу, чак и када се изгуби првобитна мотивација (Корбет 2004: 176)¹⁰⁶. Ово мишљење није нетачно, али бисмо га ми уопштили, и проширили и на неке друге групе, не само на називе болести и празника (нпр. називи превозних средстава, обуће и сл.). С друге стране, у српском језику постоји извесна разлика међу овим називима утолико што се код назива за болести уочава неколико типова плуралности (пре свега збирност и мултипликативност), док се код назива празника јавља само сема мултипликативности.

7.8.2.1. Међу називима за празнике у нашем корпусу издваја се неколико подгрупа. У прву бисмо сврстали називе за празнике и прославе, као и имена свечаности које се везују за одређени датум, доба године и сл.:

бѝкљѝри, -ѝ м мн. *вечерња свечаност уочи Ивањдана на којој момци и девојке пале бакље.*

мѝскара и **мѝскара** ж (тур. maskara; тал. maschera); исп. машкара **2**. мн. етн. *обичај, обред, забава уз покладе, месојеђе и сл. на којој учесници носе маске, машкаре*; исп. маскарада (1).

¹⁰⁶ До сличног закључка је дошао и Аквавива када је истакао да су називи за болести, празнике и игре категорије у којима се показује „значајна међулингвистичка доследност” (Аквавива 2008: 20).

фáшāнге и **фáшāнке** ж мн. нем. варв. *веселе карневалске забаве под маскама, покладе*; исп. фашник.

зāўз м цркв. **б.** (само мн.) *покладе, покладна седмица*.

зáдушница¹ и **зáдушница** ж **1.** (најчешће мн.) рлг. **а.** *дан посвећен успомени на мртве*. **б.** в. *задушје (1)*.

кáрмина (кармйна) ж (лат. carmina) (обично у мн.) *гозба за спомен мртвима, даћа, подушје*.

7.8.2.2. Множинским обликом се именују и неки обичаји:

ђурђевштина ж (често мн.) покр. *обичај да се уочи Ђурђевдана или на сам Ђурђевдан у зору обилазе поља и бере врба*.

курјача ж **2.** (**курјаче** ж мн.¹⁰⁷) етн. покр. **а.** (ређе курјача ж јд.) *покладни обичај, забава у којој учесници иду по селу и скупљају поклоне који се дају да стока не би страдала од курјака, вукова*.

лазарица и **лазарица** ж **1.** етн. **а.** мн. *народни обичај уочи Лазареве суботе, или рано на сам дан Лазареве суботе, у којему учесници (обично девојке) иду од куће до куће певајући нарочите песме*.

оратница ж покр. етн. **б.** мн. *обичај ложења бакљи и ватри уочи празника покладе*.

Слична појава постоји и у латинском језику, одакле смо позајмили неколико лексема са значењем празника, прослава и свечаности: **баканāлија**, **баханāлија**, **дионизија** и **диднизија** (обично у мн.); **лёмүрије**. У ову групу спадају и **Луперкалије** ж мн. (лат. Lupercalia) ист. *свечаност у старом Риму која се приређивала у част Фауна (Луперка), бога пастирā и Нептуна̀лије и Нептуна̀лије* ж мн. (лат. Neptunalia) мит. *најзначајнији римски празник посвећен богу Нептуну*.

7.8.2.3. Посебно је интересантна група лексема која се односи на посете кући из које је изашла невеста; ови одласци спадају у обичаје везане за свадбу и обављају их невеста, невестин род, или девер и барјактар¹⁰⁸:

¹⁰⁷ Овим обликом се именују и учесници у покладном обичају који иду по селу и скупљају поклоне.

¹⁰⁸ Видели смо да се учесници у овим обичајима називају *погачари, погузијељи, похођани*.

гòстић, -а и **гòстић**, -ића м **2.** мн. етн. покр. *прва младина посета родитељима после венчања.*

дѐвѐр ијек. **дјѐвѐр**, -ера м (мн. дѐвери и дѐверови ијек. дјѐвери и дјѐверови) (дијал. ијек. **ђевер**) **2.** етн. г. мн. (девери, дијал. **деверје**) покр. *посета коју, по народном обичају, сутрадан после свадбе чине девер и барјактар младинам оцу у знак јавног признања за девојчину невиност.*

пòходе ж мн. и **пòходи** м мн. **б.** *посећивање које род чини невести први пут по удаји.*

7.8.2.4. Осим општинских назива за празнике забележили смо и имена црквених празника¹⁰⁹ који се јављају у множинском облику. У питању су празници који се празнују више дана (**Мр̀атине**, **Мр̀атинци**¹¹⁰, **Мр̀атиња̀ци** и **Б̀дгој̀авци**) или су посвећени већем броју особа (**Вр̀ачеви** и **Вр̀ачеви**, **Вр̀ачи**, **Макавѐји**, **Макѐвије**, **Макѐвије**, **Мл̀адѐнци** и **М̀ученици**, **Д̀ухови**, **Р̀усаље**, **Р̀усаљи** и **Тр̀дјице**). Већи број ових назива има и своју јединску варијанту, као и једински синоним, поготово празници посвећени неком светцу који се именују творбеним процесом слагања према творбеном обрасцу светац + -дан. Претпостављамо да је разлог овоме усклађивање са појмовима празник, слава, који су у једнини:

Н̀иколица б. ж мн. в. *Никољдан (б)*; исп. Никољице (Дубица, Хрваћ.).

Н̀икољице ж мн. нар. в. *Никољдан (б)*; исп. Николица (Зб) (Борј.).

В̀арице ж мн. в. *Вариндан.*

Слично је и у примеру **Б̀дгој̀авци** – Богојављење. Овај празник се другачије назива и **В̀одица**, с тим што се чешће употребљава у множинском облику:

Дани између Божића и Водице (Богојављења) су некрштени (Деб., Чајк. 3, 215). На Водице је обичај да се устане врло рано. Чим зора забели, већ је

¹⁰⁹ Називе црквених празника смо сврстали у ову групу, а не у ономастику, иако се према Шимуновић (2009: 77) имена празника сврставају у хремотониме. Учинили смо то због сличности са општим називима за празнике и временске периоде, које смо забележили у корпусу, а који се понашају на исти или сличан начин када је плуралност у питању.

¹¹⁰ Лексема **М̀артинци** такође се односи на овај празник; у РСАНУ се ова одредница упућује на католички празник Мартиње, али смо у литератури пронашли да се и у јужној Србији употребљава лексема Мартинци (Раичевић 1935).

све на ногама (Грб. С. 1, 22). Прекосутра су наше Водице, Баба-Гајо (Поп. Ђ., Венац 10, 389).

И празник **Благовѣсти** ијек. **Благовијести** се јавља нешто ређе у једнинској варијанти *Благовест*, а бележи се и у облицима *Благовештеније*, *Благовештење*, *Благојица*.

Празници посвећени оцу, мајци и детету такође имају облик множине: **Дѣтѣнци** ијек. **Дјѣтѣнци**, **Дѣтѣњици** ијек. **Дјѣтѣњици**, **Мјтерице**, **Оцеви**, **Оци**, **Очеви**, **Очићи**, **Очице**

7.8.2.4.1. За разлику од осталих примера који су махом мотивисани бројем дана или светаца са којима су у некаквој релацији, пример **Благдчасне вѣриге** се доводи у везу са предметом – веригама којима је био окован Свети Петар. Будући да овај предмет има множински облик, он је пренесен и на назив празника. Тако је и у варијанти **Вѣрижњаџи**.

7.8.2.4.2. Занимљива је и лексема **Кордсѣнте**, која представља модификацију латинске синтагме *corpus sanctum*. Добијени облик се због завршетка -е третира као множинска реч, што уочавамо и у називима **Кдледе** и **Кбледе** и **Кдлѣнде**, које можемо довести у везу са латинским **калѣнде** (лат. *calendae*) *први дан у месецу код старих Римљана*.

7.8.2.5. У ову групу назива за празнике сврстали смо и лексеме којима се именују периоди који трају одређено време. Тако се време након порођаја назива **бѣбине** односно **бѣбиниње**, време на измаку бабина **грѣшалине**;

време између Божића и великог поста **блѣжићњаџи**, **месдјеђе** и **мѣсојеђе**, **мѣснице** и **мѣснице**, **мѣсвѣђе**, **месѣвеђе** и **мѣсувеђе**, **мрснице**, **мрсојеђе** и **мрсојеђе**;

дани са некарактеристичном климом за то доба године

лепи дани у јесен и зиму: **бѣбиниѣџи**;

хладни, снежни дани у марту и априлу: **пдзајмениџи**, **пдзајмниџи**, **зѣимњаџи**, **зѣјамниџи** и **зѣјамниџи**, **зѣјѣмци**, **јармениџи**;

период најхладнијих дана: земхѐрије (земхерíје) ж мн. (тур. zemheri) покp. *период најхладнијих зимских дана.*

и варијанте **захмѐрије, земерíја, зехмерíја;**

жарки летњи дани у августу: гòрешња̑ци, у јулу каникула с мн. и **каникуле** ж мн.

дани око славе или крсног имена: делиу̀стāvци, мѐснице, мѐшње ијек. **мијѐшње, на̀устāvке, п̑гарица²** ж (често мн.), **прѐустāvци, у̀стāvци**

дани око празника: крѐшеви, кòризмићи, п̑вечѐрци, међудневице, мѐђудни, вјѐшалице

временски интервали у току дана: дòгòнци, зар̀анчићи, з̀аранак (најчешће мн.), **з̀ахладак** (обично мн.).

7.8.3. Називи дечијих игара (и игара уоште)

7.8.3.1. У корпусу се издвојила група множинских речи употребљених као допуне уз глагол *играти се* (нечега), што је посебно интересантно јер се односи на именовање дечијих игара. Генитив именица женског рода на -а који се јавља као допуна овом глаголу осамосталио се елидирањем глагола, тако да се у многим случајевима препознаје као множински облик. На питање како се зове дечија игра у којој један учесник жмури а остали се крију, већина испитаника, колега лексикографа из Института за српски језик, одговорила је „жмурке” или „жмуре”. Тек након дискусије о овој теми, закључили су да би требало да се зове *жмурка*, како је у РСАНУ и дато:

жм̀урка ж в. *жмура¹*. — Једном приликом, када смо играли жмурке, ми се заједно сакријемо у једно буре (Нуш. 5, 246). Док су болесници у кући, на одељењу, са оним малим, лаким завојима преко очију ... изгледају као да играју жмурке (Сек., КБС, 324). Но ајде сађи доље да се играмо жмурке (Пав., ЗНЖ 28/1, 232). Жмурка ... игра се када се деца похватају за руке и направе круг, онда једноме вежу очи марамом и онда он хвата другога коме очи нису везане. Њега јури по кругу док га не ухвати (Мали Пожаревац, Ост. Д.). фиг. Звезде се већ играле жмурке кад се Аћим пробудио (Радић Д. 4, 86). Звијезде [се] окупиле на хрпу па се играју жмурке (Шов. 1, 168). Ти несташна варко, слатка, | Што си некад тако радо играла се жмурке с меном (Крањч. С. 5, 105).

жм̀ура¹ ж (обично у облику генитива) *врста дечије игре у којој један од учесника жмурећи сачекује да се други сакрију па их затим тражи, назив за разне друге игре у којима један учесник жмури или се креће везаних*

очију. — Врло је важно извежбати децу да се умеју управљати у мраку ... За ово је врло добра игра жмура (Мил. М. Ђ. 12, 38). Као да је јуче било кад сам се ... крио играјући „жмуре” са Божом (Доман., НИ 1899, 6). Ћеца се играју жмуре, весело трчећи и кријући се (Јакш. М. 2, 121). Чобанске игре данас су: кајиша ... жмуре и крмаче (Павл. Јер. 3, 142). Скакала су дјеца по цијеле вечери испод њега, вриштећи и свађајући се играла жмуре (Симић Н. 4, 333). *фиг.* Лаорићи по ливади росној | ... Вијају се, сиграју се жмуре, | Кријући се у недарца лале (Поп. Мита 1, 188). Време је да се престане с овим жмурама, и да се озбиљно води политика у овој држави (Село 1923, 201/2). И тако се ове италијанске жмуре протегоше до 20. маја 1915 (Јов. Ј. 3, 44).

Доминантна употреба петрифицираних облика утицала је на перцепцију обрађивача, па тако у РСАНУ бележимо и примере:

д́ама¹ ж (фр. *dame*) **2.** (и **д̑ама**) (често мн.) *врста игре сличне шаху, мица*. — После вечере играли смо даме (Лаз. Л. 1, 10). Ту се други картају, играју даму, доминају (Самок. 2, 14). О политици је говорио ... тоном шахисте кад говори о игри „даме” (Стојић В. 1, 112). За Кутузова је то било математички јасно, као што је јасно, ако у игри дама имаш једну даму мање (Крањч. Стј. 5, 177). (Параћин, В—С; Ниш, Стој. Д.; Мостар, Ђор. С. 3).

д̑арда ж (чешће мн.) **а.** *врста карташке игре*. **б.** *три карте исте боје, поређане по поступној вредности*. — Неколицина тамо засела ... па играју: санса, дарде или пикета (Весел. 14, 353). Сматрао се ... као доктор санса, дарде ... и осталих ... игара (Јовановић П., БВ 1901, 370). Врло пажљиво [је] ... кибицовао дарде (Чипл. 2, 115). По цео боговетни дан играмо дарде (Јејо 1, 24).

Овакви облици могли би се назвати псеудомножински облици.

Упоредићемо и лексеме **лѐкови** и **лѐка**:

лѐка ж покр. *врста игре са зрнима пасуља или кукуруза, каменчићима, дугмадима и сл., у којој се она повлаче по правоугаоном цртежу, мица*. — Ајд од дуга времена да играмо леке (Банат, Бај. С.). (Змај 4; Поп. Ђ. 4).

лѐкови, лѐкѓв̑а м мн. *в. лека*. — Лекови су врста игре, мице (Вук, Рј.).

Оба облика се односе на исту игру, али је *лека* именица женског рода која се понаша као именица *жмурка*. Називи игара у мушком и средњем роду су ретки и у њима не долази

до мешања, будући да се облик генитива не подудара са номинативом. Ипак, у корпусу смо забележили множинске називе и у примерима овог типа:

бѡшкѡри, -ѡрѡ м мн. покр. *назив за дечју игру пиљака.*

дѡгме, -ета с **1. б.** мн. *тај предмет у дечијој игри*; исп. дугметати се.

коњички м мн. покр. *врста дечје игре*; исп. коњалопте.

лѡб ијек. **лѡб** м **6.** мн. покр. *врста момачке игре.*

лѡкови, лѡкѡвѡ м мн. в. *лека, врста игре.*

натурала с мн. покр. *врста игре лоптом.*

ножић и **ножић** м **3.** мн. покр. *врста дечје игре*; исп. ножати (II, 1).

пѡткамѡн, -ена м (обично у мн.) покр. *дечија и чобанска игра која се игра са пет каменчића*; *каменчић у тој игри*; исп. петкаменац, петкач, петкаш.

Посебно су интересантни примери у којима је истакнуто да се јављају у генитиву множине:

пѡрић¹, -ића м покр. **2.** (обично у ген. мн.) *коцкарска игра младих у којој се користи ситан метални новац*; исп. крајцарица (2). — Младеж се у коризме ... скупља у недилу прид цркву, па се играје пѡрића, котача, лапке (Варош, Лукић Л., ЗНЖ 25, 297).

пѡнѡз м (ретко ж) (дијал. пјенез) (према нем. Pfenning) заст. и покр. **2.** (у ген. мн.) етн. *врста друштвене игре*. — Пенеза. Сједе се унаоколо. Маистар сврне туру па њом ошине по руци првог до себе на лијево, па му рекне: „Мај ти пенез!” и преда му туру (Варош, Жуљић М., ЗНЖ 10, 115).

лѡнчић м **3. а.** мн. (обично у ген.) покр. *дечија игра у којој су главни учесници девојчице, девојке*. — Од ови игара не играју се момци ... дончића (Слав., Јурић Б., ЗНЖ 13, 267). Млађи се мушкарци играе лопте, девојке дончића (Ретковци, Филаковац И., ЗНЖ 19, 170). На испиту после игре: „пилићи” и „дончићи” ученици Лалини певали су песму (Стој. Ј. 1, 7). После ми је причао: како се они играју робова, жмуре, дончића и других игара (Весел. 11, 195). (Срем, Вук, Рј.).

И у овим случајевима постоји поклапање у облицима генитива једнине и множине, али је јаснија разлика у изговору (акценту), па се поставља питање да ли се назив употребљава у једнини или множини.

7.8.3.2. Проблем са одређивањем основног облика у овим случајевима може бити последица малог броја примера у корпусу, који служе лексикографима да дефинишу лексему. У неким случајевима су лексеме потврђене само у појединачним примерима, што некад није довољно да би се уочила множинска природа лексеме.

7.8.3.3. Нешто је јаснија ситуација у називима учесника игара. Њих је најчешће већи број, па се у именовану јавља сема плуралности. У корпусу имамо неколико примера за учеснике у играма, а забележили смо и лексему којом се именују и игра и њени учесници:

б̄арј̄ачкиња ж (обично у мн.) *учесница у једној дечјој игри.*

ј̄ел̄ачкиња ж **1.** *девојка висока и витка као јела.*

2. (обично у мн.) *учесница у једној дечијој игри.*

к̄обила ж **9.** мн. нар. *обичајна женска игра која се игра током беле недеље, учеснице у тој игри.*

Упркос томе што анализа показује да називи познатих игара махом немају множински облик, сматрамо да тумачење ових облика као множинских има упориште и у семантици, јер се они могу посматрати као потенцијално множинске речи. То значи да већи број учесника, понављање неке радње, већи број реквизита који се употребљавају и сл. могу утицати на нашу перцепцију те игре, те говорници могу да препознају називе ових игара као множинске облике.

7.8.4. Кратке народне умотворине

7.8.4.1. Множинске лексеме које се употребљавају у загонеткама и играма речи за нас имају посебну вредност, јер су у питању махом измишљене речи, које немају своје значење, већ га преузимају од речи на коју се односе. Уколико реч која се погађа има множински облик, и загонетка ће га имати. На тај начин се онај који погађа упућује на облик непознате речи:

вијалица ж покр. **2.** мн. у загонеткама: *виле*; исп. вијанице.

вијанице ж мн. само у загонечи: *жито и жетва*; исп. вијалица (2).

вр̀челе ж мн. *само у бројаници, без одређеног значења.*

глѐдāvчић м (обично у мн.) у загонеткама: *око.*

глѐдāнчић м (обично у мн.) у загонеци: *в. гледавчић.*

жївиљићи м мн. само у загонеци: *прасад, прасци.*

жїворићи м мн. само у загонеци: *прасад.*

жївуљићи м мн. у загонеци: *прасад, прасци.*

зијāvчићи м мн. у загонеци, *о устима.*

кāта-мрāви м мн. у загонеци, *о људима.*

катаризе ж и **катаризи** м мн. у загонеци, *о пастирима који чувају овце.*

керекѐндије ж мн. *само у загонеци, о ногама у мачке.*

клѐпѓв, -ѓва м покр. **З.** мн. у загонеци, *о ушима.*

кокови м мн. у загонеци, *о роговима.*

мисле ж мн. у загонеци, у вези са речи “*тисле*”, *о гулама; исп. дисли.*

мїсли-гўсле ж мн. у загонеци, *реч без одређеног значења.*

мрљāvчић м (обично у мн.) у загонеци, *нејасно значење.*

огледāvчићи м мн. у загонеци, *о очима.*

катаречи м мн. у бројаници, *без значења.*

квѓчићи м мн. (у игри речи, према „мачићи”) *пилићи, пилад.*

мисли ж мн. у загонеци, у вези са речи “*дисли*”, *о гулама; исп. мисле.*

бāкāнци, бāканāцā м мн. у загонеци, *о саоницама.*

Ова релација између загонетке и одгонетке се добро види у примеру:

пāриза ж покр. у загонеци **а.** *о игли за шивење.* — Пара париза | све село нагизда, | а себе не може (НЗаг Нов., 69). **б.** мн. *о маказама.* — Пођох пућем распућем, | нађох ризе и паризе; | нит. су ризе ни паризе, | него Турске рукавице. ... Ножице (Вук, Рј., под пуће). (НЗаг Нов., 144; РЈА).

Загонетка се јавља у једнини уколико се односи на реч са регуларном категоријом броја, док се у другом случају јавља у множини, јер се односи на именицу плуралија тантум. У

примерима из загонетака уочавамо да овај множински облик не мора да се односи на плуративе и плуралија тантум, већ може и на просту множину. Међутим, пошто је у питању облик који се искључиво јавља у том контексту, он је обавезно дефективан, стога припада нашем корпусу. Тако би било и у обрнутом случају, облик загонетне речи би нас упутио на број одгонетке. То нам потврђују и две речи из општег лексикона које се употребљавају у загонеткама – пошто су њихова разрешења множински облици и ова значења су обележена као множинска:

пѐро с 11. мн. у загонеткама **а.** зуби. **б.** шарке причвршћене на довратку.
в. кравље уши.

пѐглић, -а и **пѐглић,** -ића ијек. **пјѐтлић,** -а и **пјѐтлић,** -ића м **9.** мн. у загонетци, о пет прстију на нози.

Будући да се загонетке јављају само у том једном облику, оне јесу праве плуралија тантум.

7.8.4.1.1. Ипак, пронашли смо неколико примера који су у супротности са нашом претпоставком о обавезној релацији категорије броја код загонетке и одгонетке. У овим примерима загонетка има множински облик, али одгонетка нема:

котарѐса с мн. (у игри речи према „небеса“) *котар (4а), котарица.*— Седи, бако, у котареса, да те вучем на небеса (Вук, Рј.).

перундије ж мн. *само у загонетци (о морнару).*— Морнар. Миш се пење уз кутију низ кутију, | ките бере, ките веже, | пендије, курундије, | прстом пером ромајлије ... В. Врч. има трећу и четврту врсту овако: „курундије, перундије, страном брдом Романијом” (НЗаг Нов., 137).

Лексема *котареса* има овакав облик јер је посреди игра речима, да би се добио стилски ефекат употребом риме. Облик *перундије* завређује нашу пажњу из неколико разлога. Прво, у питању је лексема која се среће само у овом облику, само у овом примеру. Такве су и друге лексеме из ове загонетке: *курундије, пендије*. Оне у РСАНУ нису обрађене као речи са дефективном парадигмом. Друго, ако погледамо целу загонетку, не можемо са сигурношћу да утврдимо да ли се ове речи односе баш на одгонетку. Уколико се односе, требало би их све обрадити као речи са регуларном категоријом броја. Уколико су употребљене из стилских разлога, не односе се на

одгонетку, дакле, непознатог су значења, требало би их обрадити као речи плуралија тантум, тако да се код све три одреднице истиче само множински облик.

7.8.4.1.2. Релација коју смо уочили између загонетке и одгонетке може се препознати и код оних множинских речи које се срећу као атрибутиви и односе се на неку другу реч која је или множинска, или се у том случају употребљава у множини.

вйјеница ж покр. **2.** мн. (у атрибутивној служби уз реч „тканице“) *које су украшене вијеном; исп. вијено².*

вйгоље ж мн. покр. *оно што се миче (о рукама).*

вўчкулије ж мн. само у изразу: **гаће** ~ покр. *гаће које се везују учкурком.*

канатлије ж мн. покр. (као апозиција уз именицу токе) *в. канат¹ (4б).*

колајлија ж заст. и покр. **1.** (мн.) *в. колалије (1а), која има облик круга.*

лòзāш, -āша м **2.** (обично у мн. и атрибутивној служби) *врста чарапа са извезеним шарама до глежња.*

Слично је и у примеру **нòсица**, чији се множински облик тумачи слагањем са речју „саонице“:

нòсица ж покр. **2.** мн. (због слагања са „саонице“) *нераспр. терет за ношење(?).*

7.8.4.2. Следећа подгрупа су речи које су у РСАНУ дефинисане као *речи нејасног значења*:

јāнкоше ж мн. покр. *нејасно значење.*

језови м мн. етн. покр. *нејасно значење.*

клубўтине ж мн. покр. *нејасно значење.*

òбјага с мн. покр. *нејасно значење.*

Оне су блиске измишљеним речима јер им не знамо право значење, али су њихове контекстне реализације везане за општи лексикон. Будући да је тешко или у неким случајевима немогуће утврдити које им је значење, такође је тешко утврдити имају ли сему плуралности у том значењу и имају ли облик једнине. Говорници не посежу за

стварањем и употребом нетранспарентних облика, осим уколико не постоји жеља да се изазове реакција саговорника, било да су у питању хумористички ефекат, наглашена индивидуалност, маштовитост и сл. (исп. Шмид 2008: 15).

7.8.4.3. Лексеме о којима смо говорили у овом одељку су изузетно занимљиве за истраживање. Њихов множински облик није последица сема плуралности, будући да оне ни немају своје (право) значење; облик је преузет од речи на коју се односе и у случајевима да су оне у облику множине, невезано за врсту (права множина, плуратив, плуралија тантум), тај облик ће обавезно бити множински.

7.8.5. Називи митских бића и празноверице

7.8.5.1. Наредну групу чине називи за митска бића и празноверице. Претпоставили смо да ћемо се код назива за митска бића сусрести са номенклатурном множином, јер би се множинским обликом именовала врста натприродних бића. Међутим, дефиниције у нашим примерима су оповргле ову претпоставку. Тако бележимо примере **букџмире**, **пенáти**, **сѝлфе**, **сѝлфи**, **силфíде**, односно плуративе **дџшманица** = **дџшмáнка**, **ѝлф**, **ѝрисница**, **лáр**:

букџмире ж мн. покр. *према народном веровању, добронамерна натприродна бића која живе по горама или поред вирова.*

сѝлфе, сѝлфá ж мн., **сѝлфи**, сѝлфá м мн. и **силфíде** ж мн. грч. мит. *лагана, провидна ваздушна бића мушкога и женскога рода која су представљала стихију ваздуха, духови ваздуха, вилењаци, виле.*

ѝлф м (ген. мн. ѝлфá) (нем. Elf) (обично у мн.) мит. *ваздушасто натприродно биће, дух природе, обично благонаклон према људима, вилењак (првобитно у германској митологији).*

лáр м (лат. Iar) мит. (обично у мн.) *староримски бог заштитник куће и земљишта које припада кући, породици; бог заштитник неког рода, неког града и др.*

У овој групи забележили смо и различите лексикографске поступке у РСАНУ и РМС приликом дефинисања лексеме **пенáт(и)**. У РМС је дата као плуралија тантум:

пенáти м мн. лат. *у старих Римљана домаћи богови, заштитници породице и државе.*

док је у РСАНУ дефинисана као реч са регуларном категоријом броја:

пѐнѝт, -ѝта м (мн. пенѝти) (лат. Penates) **1.** мит. *староримско божанство које је имало улогу заштитника куће и породице, рода или града.*

2. нераспр. *породично огњиште, кућа, дом* (Вуј. 6).

Примери којима се илуструје примарно значење су углавном у множинском облику:

Ти идоли и пенати, што олтаре | ваше пуне (Њег. 11). Свака је породица имала своје богове заштитнике, који су се звали пенати (Пауш П. 1, 231). И она дрхтећи скочи, јер жељну достиже мету, | и пође пенату Зевсу, да жртву принесе свету (Митр. М. 1, 137). Био је још млад ... преурањени гост за пировање међу покојним пенатима на Олимпу словенске лирике (Калан Ф., Књиж. 8, 73). Света реко [Брегалнице] где се огледнула слава, | Омађијан народ донео је на те, | С побожношћу жреца и гордошћу лава, | Своје беле орле и своје пенате (Дуч. Ј. 3, 50). Остављам нашу писанију ... чекајући писмо по пошти књигоноши од пената и лара завичајних (Вин. 5, 171). У свакој боци, у кућици прозирној [је] по један будни лар, у другој по један пенат срдити (Мар. Р. 4, 166). (Енц. Просв.; Лекс. ЈЛЗ).

Видимо да је у питању позајмљеница која у латинском језику има само множински облик; сматрамо да је требало на неки начин обележити ову лексему као множинску, што је изостало у обради у РСАНУ.

За нас су посебно интересантни примери **мѝни** и **Мѝире, Мѝјре**, који имају плурални облик, као и лексеме (од којих су настале) у језику даваоцу (Manes, Moirai). Плуралност је последица већег броја ентитета на које се оне односе – сени покојника којима се указује поштовање (код старих Римљана); загробни свет са добрим духовима покојника и по грчкој митологији три сестре које људима одређују судбину. И код лексеме **Мѝире** уочава се дистинкција значења у односу на једнински облик; у овом случају апелативизацијом и сингуларизацијом настаје значење **моира** *оно што (по веровању) предодређује шта ће се збити; оно што је унапред (некоме) досуђено, одређено.*

У литератури смо пронашли тумачење Веселина Чајкановића који каже да су *виле* задржале свој старински карактер демона природе и да се по правилу јављају увек у множини. Такође, он сматра да колективно схватање светаца и демона показује старину и примитивност, и указује на то да се најпримитивнији демони јављају обично у

множини (Чајкановић, 1973: 153, 246, 300). То значи да се у најстаријим изворима не јављају индивидуализирано, већ се то дешава касније, кад добијају имена и почињу да делују самостално (И.: 246). Наши примери потврђују ову претпоставку о опозицији колективно–индивидуално.

7.8.5.2. Код лексема којима се означавају празноверице доминирају примери за враџбине и чини; ове лексеме садрже у свом значењу понављање поступака који се примењују при врачању, односно већи број предмета који се у тој прилици употребљавају. Могуће је именовати сингулатив у овим случајевима, али се ове речи углавном јављају у множинском облику: **вештичарије** ијек. **вјештичарије**, **млађије**, **мџи**, **насјелине**, **сијери**, **чари**, **чини** односно плуративи **врачалија**, **врачанија**, **врачарија**, **враџбина**, **мађија**, **манђија**, **сихир** (**напрата** и **напрата** се понекад јавља у множини у овом значењу):

„Не мучи се, не ударај ђордом | По плећима одметник Илије, | Већ му удри вранца од мејдана, | Одс’јечи му гриву од вранина, | У гриви су моћи Илијине” (НП Херм. 1, 544). Из почетка је мислио да су то чари какви (Шим., РМС). Магда, као све то унапред знајући, да ли из искуства или ... враџбина, одмах би јој квасила чело водом (Станк. Б. 3, 141).

У овој групи забележили смо и лексему код које се множинска компонента значења заснива на резидуалности: **изјед** м и **изјед** м и ж; у РСАНУ је забележено значење под **З.**: мн. празн. *нека пихтијаста маса, која по народном веровању представља вилин избљувак:*

Од изеди се замешује тесто кад се у планини или пољу нађу *изеди* (т.ј. оно што вила избљује). Изеда има ... беле боје (то је пихтијаста маса беле боје) ... и црвене боје (пихтијаста маса црвене боје) ... Изеди се налазе на стаблу, листу, пољу (Ђорђ. Т., Кар. 1903, 125). Кажу да се каткад вештица побљује. Та њена бљувотина налази се зором по раскршћима и зове се изеди. Ово дају болесницима за које мисле да су од вештица изедени (Бачка, Радон. Н.).

7.8.5.3. Фолклорну лексику смо издвојили као посебну групу јер нам је била жеља да прикажемо мање познате и мање фреквентне лексеме у савременом језику. Осим назива за празнике који су у активној употреби и понеке дечије игре, преостали примери

захтевају детаљнију анализу да би се утврдила сема плуралности, која је у основи њиховог множинског облика. У већини случајева препознаје се мултипликативност, те би овакве лексеме требало дефинисати као плуративе. Ипак, сматрамо да код лексема које нису фреквентне, које су једнозначне, не треба по сваку цену успостављати једински облик, чак и ако њихова семантичка структура исказује сему плуралности на којој се базирају плуративи. Ово ћемо имати у виду приликом израде Речника множинских речи.

7.9. Ономастика

Ономастика представља грану лингвистике која изучава систем властитих имена. У литератури је уобичајено да се за властита имена наводи да се најчешће јављају у једнини, да је за њих карактеристична сингуларност, те се ова област везује за појаву именица сингуларија тантум. Једински облик у ономастици у вези је са функцијом имена – оно се односи на јединствен и конкретан ентитет, па чак и у случајевима да више различитих ентитета носи исто име, они су посебни и разликују се међусобно, те их није могуће означити једним множинским обликом. Ипак, у српском језику (али и у другим језицима) јављају се и имена која имају облик множине. Овакав ономастички систем плуралских ликова је жив и стабилан (Шћепановић 2000: 251). Плурални облици су и у ономастици последица концептуализације, као и механизма у језику и мишљењу (метафора, метонимија), дакле, њима се не означава већи број ентитета са именом у једнини, већ један ентитет у чијем се имену препознају елементи плуралне мотивације. За неке проучаваоце (Ћесликова 2007) оваква множина се, због специфичних особина референата, посматра управо као плуралија тантум, а не као множина, што посебно важи за онимизацију апелатива (Ћесликова 2007: 88). Ћесликова истиче да се у ономастици множинска имена јављају у два случаја – када није могуће направити име у једнини (нпр. од *Карпати*) и када је могуће употребити облик у једнини, али се на тај начин он више не доводи у везу са онимом на основу кога смо га успоставили (нпр. *Брда* – Брдо) (Ћесликова 2007: 89). Она такође сматра да имена имају само дефективну категорију броја, или сингуларија или плуралија тантум (И., 91).

Прегледом лексема у корпусу утврдили смо неколико типова плуралских онима – множински облици јављају се у именима места (насељених места, планина, острвā, држава), сазвежђā, манастира (називе празника смо обрадили у оквиру фолклорне лексике) итд. За означавање различитих онима користили смо комбиновану ономастичку терминологију према (Шипка 2006: 146; Шимуновић 2009; Вуковић 2007; Шћепановић 1997б), препоручену терминологију Међународног савета за ономастичке науке (International Council of Onomastic Sciences – ICOS)¹¹¹, као и терминологију према Подољскаја (1978).

У зависности од тога које референте именују, плуралне ониме можемо поделити на неколико врста:

7.9.1. Топоними – Као што смо већ напоменули, и за топониме је карактеристичан облик једнине. Према речима Анта Јурића (Јурић, 2010:135), „Топонимизација је ... процес ... који зарођаје првим споменом ријечи у сврху оријентације у простору и завршава се, након низа могућих међузачина, нјезиним потпуном десемантизацијом и свођењем на семантички небројив облик појединачности”. Наш корпус потврђује да тај „облик појединачности” може да буде и множински. У оквиру топонима анализираћемо и називе за насељена места (ојкониме), села (комониме), градове (астиониме), делове града (урбанониме), улице (ходониме), називе планина (орониме), острва (несониме), називе области (хорониме). Поделу смо начинили на основу лексикографских дефиниција. Свесни смо да постоји велика вероватноћа да су наведена места променила свој административни статус, од тренутка када су забележена у речницима до данас, али сматрамо да то не утиче на наше истраживање. Такође, из корпуса нисмо изузели примере који се односе на места у бившим југословенским републикама (пре свега се мисли на Хрватску, Црну Гору, Босну и Херцеговину). У зависности од референата које именују, издвојили смо следеће подгрупе:

7.9.1.1. У РСАНУ су као места дефинисани:

Гāћице, Гāчице, Гбрāнци и Гбрāнци, Гбрице, Гбричāни, Гбрјани, Гбрњани, Грмљани, Делнице, Дблови и Дблови, Дбљани, Дрбвци,

¹¹¹ Доступно на сајту www.icosweb.net.

Завидовићи, Йзвори, Краљевине, Крижѣвци, Мйлошева скàкала с, Натàлйнци, Нàци.

Употреба лексеме „место” у дефиницијама је неинформативна. Читалац не добија податке о карактеру имена (да ли је административно или географско), као ни о томе да ли је именовани простор насељен. Из тог разлога наведене примере нисмо означили прецизнијим ономастичким термином.

Интересантан је назив **Мйлошева скàкала**. Множински облик овог назива можемо протумачити на основу дефиниције:

Тако се зове једно мјесто у Јадру код Гњиле гдје имају четири камена ударена у земљу: два одакле кажу да је Милош (Обилић) скочио, а два гдје је скочио (Вук, Рј.).

Дакле, име се односи на четири камена, тј. неколико ентитета, и то се огледа у множинском облику имена.

У дефиницијама за имена **Гàћице, Гàчице, Гòрāнци и Гòрāнци, Гòрице, Дòљāни** уочавамо да се дефинисано име односи на више различитих референата (*име за неколико места / неким местима / неких места / више места / многих места у нашој земљи*). Наглашавамо да у овом случају плурални облик одреднице не утиче на дефиницију, и обрнуто. Као што смо већ напоменули, могуће је да више различитих референата има исто име; у овом случају то име има множински облик.

7.9.1.2. Називи за насељена места (ојконими), у које смо сврстали имена: села, варошица, вароши, градића и градова:

називи села: **Адашѣвци, Бàбе, Бадòвйнци, Бàјице, Бàни, Бàре, Бèри, Бèчићи, Бòшњāни, Бўђанòвци, Вражòгрнци, Гвòжђāни, Гòрани, Грāнице, Грāчани, Дучаловићи Зèоке, Јањйла с, Лактáши, Лљèвйшта с, Òпāнци.**

И код имена села **Бàре, Бòшњāни, Гòрани и Грāнице** на основу дефиниција видимо да се односе на више референата.

називи варошица: **Влàдимйрци, Влàсанице, Влàсотйнци, Жàбāри**

називи вароши: **Бѐране, Вѝнковци**

називи градића: **Бр̀анеговићи, Н̀ашице**

Назив *Бранеговићи* се односи на зидине, остатке градића у околини Ваљева. Сема резидуалности је ретка у називима насељених места, и обично се јавља у значењу рушевина града, његових зидина. Забележили смо и пример **Дѹке** за рушевине римског града Докле(ј)е.

називи градова: **К̀арлѡвци, Млѣтке, Млѣци и Млѣци, Мљѣци и Мљѣци, Мнѣци**¹¹²

називи насеља: **Кѹп̀ари** м мн. *насеље близу Дубровника, познато туристичко место.*

Пример **Млѣци** и **Млѣци** и његове варијанте **Млѣтке, Мљѣци** и **Мљѣци** и **Мнѣци** спадају у егзониме – топониме у иностраној области, чији се облик разликује од оног у језику те области. Белић наводи ову именицу као пример за страну реч која је постала плуралија тантум због гласовне форме у којој је позајмљена, иако у језику даваоцу нема множински облик (Белић 1999: 216). О овој појави ће бити више речи у поглављу о позајмљеницама.

7.9.1.3. Забележили смо и примере за делове града и улице (урбанониме и одониме):

Каз̀ази м мн. *део старог Сарајева, источно од Бегове џамије, где су се налазиле казаске, гајтанџијске радње* (Шкаљ. А. 2).

тер̀азије ж мн. тур. **2. (Теразије)** *најужји центар Београда.*

шѹмица ж **2. (Шумице)** мн. *назив једног краја Београда.*

Први пример се може протумачити метонимијом – део града где се налазе казаске радње (множина) → Казази (множина), док за Шумице претпостављамо да назив има везе са чињеницом да се у том делу града налази мања шума, дакле, мањи шумовити делови. Мотивацију Теразија није могуће утврдити само помоћу лингвистичких података; на основу историјских података утврдили смо да име потиче од кула за воду,

¹¹² Ови називи се односе на град Венецију, али и на државу Млетачку републику.

које су се у турско време налазиле у том делу града (Милићевић 1903: 48). Било их је три, и све заједно су Турци звали „Теразије за воду”. Једино Скок (Скок 1973 s. v. *terazija*) бележи значења: *чесма где је вода доведена чунцима до другамо и резервоар из кога се вода развози*. Дакле, и назив *Теразије* настао је метонимијом, према делу града где су се налазиле теразије за воду. Овде потврђујемо да је метонимија у ономастици у вези са лексикализацијом множинских облика, те да је један од продуктивнијих начина настанка множинских имена (Дегтјарјов 1982: 76).

7.9.1.4. У корпусу смо пронашли и неуобичајен пример да се једнински облик ојконима понекад јавља и у облику плурала код покрајинског назива за град Никшић – **Нйшићи:**

Ражљути се Петровићу Саво ... | Најпро ситну књигу начинио. | Те је шаље граду нишићкоме, | Попу Ђуку у Нишиће равне (НП, БВ 1902, 56).
А он ти љетос ... на његову злу срећу и наш црнообраз, одгерљај нешто послон на пазар у Ни'шиће (Нев., СКГл 19, 642).

Први пример је посведочен у народној поезији, па би се множински облик могао протумачити као последица метричке структуре (наставци за множину у српском језику су увек вокали), док у другом случају морфосинтаксички облик оставља могућност да је у питању именица средњег рода једнине Нишиће. Сличан облику Нишићи је и облик *Никшићи*, који није забележен у РСАНУ, али смо у народној поезији пронашли потврде за њега:

Скоро ћ' Ибро у Никшиће поћи (НП Вук 4, 382). Одатле ћеш, Ибро, у Никшиће (И., 384). Подиже се Осмо у Никшиће, | У Никшиће у своје пунице (И., 24).

И њега можемо протумачити двојако. У сваком случају, сматрамо да су овакви облици последица броја слогова у стиху, маркирани су и имају ограничену употребу, за разлику од књижевног, немаркираног облика Никшић који се јавља у једнини¹¹³.

Много веће колебање имамо у употреби назива *Пљевља*. Иако и у Правопису и у Нормативној граматици стоји да је ово именица средњег рода множине, питање је мало

¹¹³ И М. Шћепановић истиче да нема података који би доказали облике Никшићи/е (Шћепановић 1997а: 391–392 у фн).

сложеније и више пута је било предмет расправе лингвиста. Аница Шаулић (1962: 402) множински облик тумачи као последицу утицаја назива у суседном дурмиторском крају, али и лексемама *Плевљак* и *пљеваљски*, одакле се преноси формант *a* (И.). На основу прегледа литературе и теренских истраживања, она сматра да је најоправданији једнински облик Плевље, уз допуштање ијекавског облика Пљевље, будући да се то место налази у ијекавској зони (И., 403).

Са мишљењем које износи Станојчић (Станојчић 2010: 121; пренето из Поповић–Станојчић 2002) да су „*Карловци* име једног града добијено по *множини* становника” не можемо се сложити, јер би се такво тумачење могло применити на било које име града. Претпостављамо да се мислило на људску заједницу, коју и (Франчић 1988: 57–58) сматра за важан елемент мотивације ојконима. Она наводи да се плурални онимски облици односе искључиво на насељена места, а да се касније „*razvijajući se, sela ... роћинју nametati svojom cjelinom, te postupno iz svijesti korisnika ојконима nestaje polazni мотив pluralnog imenovanja, pa isti ојконим роћинје da označava mjesto, lokalitet*” (И., 57). Код тумачења имена насељених места важна је и етимологија, али и ванлингвистичке информације (историјски, политички, етнографски подаци и сл.). За наше изучавање није неопходно да прецизно утврдимо порекло плуралности сваког назива који смо забележили, већ да наведемо различите моделе плуралне номинације у ономастици.

7.9.1.5. Набројаћемо неке продуктивне суфиксе који се срећу у топонимима; навешћемо и нека тумачења проучавалаца значења ових суфикса:

Суфикс *-(ов)ци* је карактеристичан за панонско подручје и јавља се у називима који су мотивисани антропонимима, те можемо претпоставити да значе „људе који потичу од особе”, чије се име налази у основи ојконима, односно у основи им је нека именица (нпр. фитоним), па се доводе у везу са некаквом заједницом која је насељена у крају исказаном том именицом (Франчић 1988: 57). Лубаш износи претпоставку да су до XIII века то имена становника која су касније претворена у називе места која су они заузимали (Лубаш 1968: 123).

Суфиксом -ићи се у топонимима обележавају некадашња задружна насеља (Шћепановић 2000: 251). Њега срећемо и у црногорској топонимији као последицу плурализације облика на -иће (И., 251), односно у динарским пределима, што се тумачи географским и социјалним околностима, који су условили заједнички живот појединих родова (Шимуновић 1986: 187 према Шћепановић 2000: 251).¹¹⁴

Суфикси -ане и -аре су посебно занимљиви јер се код имена места на овај наставак уочава несигурност говорника да процене ког су рода и броја. У већини случајева то су називи села, што може утицати на неутрумизацију (Милановић 1963а: 150–152).

Суфикси -ане, -ићи и -ци показују да су се у средњем веку именовале људске групе и заједнице (Пешикан 1983: 18). У почетку су називи означавали људе пореклом од неке особе, па се то преносило на место које су насељавали (Лубаш 1968: 125). Множински облик се доводи у везу са људском групом; губљење значења групе у корист места је у основи постепеног процеса структурализације (И., 126).

7.1.9.6. Ојконими могу бити мотивисани другим онимима. Често су то антропоними, фитоними, зооними.

7.1.9.7. Као посебан тип издвојићемо оне називе који су настали од старих дуалских форми. Некадашњи облик двојине у овим називима условљен је семом изгледа појма који се именује. Денотати садрже два сегмента, што је у време постојања категорије дуала узроковало да име денотата буде дуалско. Са нестанком категорије двојине, називи су модификовани и уклопљени у савремени систем нпр.: *Кута*, *Рудежа* и *Рубежа* су именице средњег рода множине, а биле су мушког рода дуала (Маројевић 1981, Маројевић 1982), и ми их издвајамо као посебну групу управо због тога што би се данас приликом номинације плуралност одржала, али би неки називи имали другачији облик: *Дола* и *Долови* нпр. (исп. Јурић 2010: 144).

¹¹⁴ Мате Храсте наводи симпатичну анегдоту о старцу који је тражио да се плебисцитом промени име Оребићи у Оребић (Храсте 1938: 267–268). Други пример да нелингвистички фактори утичу на облик имена јесте административна употреба сингулара уместо плурала у називу *Косјерић*, која се проширила у говор и језик (Јовановић 1995: 1).

7.9.1.8. Можемо уочити да се код неких назива јавља двородност, али још је специфичнија за ову групу појава паралелних јединских облика. Аница Шаулић (1962: 399) констатује да властита имена мање мењају морфолошки и фонетски облик и да се задржавају у истом облику док се не замене неким другим. С друге стране, (Шимуновић 1972: 168) сматра да „singularizacija prati promene prilika u razvitku naselja”, док Храсте сматра да „narod sva ova imena pojednostavljuje i da se ide za tim da od pluralia tantum napravi singularia tantum analogijom prema imenima drugih mesta koja su singularia tantum” (Храсте 1938: 267). Примере модификација у нашем корпусу можемо тумачити на више начин. Први је у вези са општом ситуацијом у језику, где се тежи да се уклони дефектност и постигне склад увођењем елемента који недостаје. Друго је у вези са поистовећивањем имена места са појмовима ’место’, ’село’ и сл. који су јединског облика (ово је посебно изражено код оних модификација које су уједно и неутрумизације, какве бележимо код плуралних облика женског рода на -е, исп. *Беране* и *Гњилане*). Према речима Анђеле Франчић (1988: 57) „Procesu singularizacije pripomogla je i administracija zamjenom pluralnih dočetaка singularnima i unošenjem tako promijenjenih imena u službene spise”. Такође, на основу неких анализа у литератури можемо уочити да лексикографи често не воде довољно рачуна о облику одреднице, па многе не бележе у плуралној форми, иако је такав облик уобичајен за говорнике тог краја. Тако Франчић (1988: 57–58) наводи да се у РЈА плурални примери из истог извора тројако наводе: у плуралној, сингуларној и у обе форме (Лопатинци, Михаљевац, Трновец и Трновци).

Интересантно је тумачење Алије Наметка (Наметак 1955: 114) да „sela i mjesta koja su udaljenija od željezničke pruge bolje čuvaju svoje pluralne oblike”. Своју тврдњу он поткрепљује чињеницом да у другим случајевима кондуктер најављује станице и крати или модификује њихова имена, па их, између осталог, преименује у једински облик (*Љешево* уместо *Алешеховићи*, *Бачевић* уместо *Бачевићи*, *Метковић* уместо *Метковићи*).

7.9.1.9. У корпусу смо забележили невелик број примера за називе планина и острва:

Ѕлпе и Ѕлпи, БЃкови, Врџла с, ГѢрјѧнци, ДинарѢди, Карѧвѧнке, КѢмови, КордиљѢри, Лопѧри

Од наведених примера **Бўкови, Врѓла, Кџмови и Лопари** означени су у дефиницији као *планина*. Преостали називи су описани као *планински систем* и *планински венац*. Изглед планина се често тумачи низом венаца, ланаца (потврда за ову тврдњу су и значења лексема **ланац 4. низ међусобно повезаних планинских висова или брда, планински венац** и **венац 15. а.** геогр. *део планине у коме се сучељавају њене стране* и **15. б.** геогр. *планински ланац*). Уочавамо сему понављања која је неопходна за плурално обликовање ових појмова. Сличан пример имамо и у вези са називима острвских скупина – код њих се такође уочава сема мултипликативности. За скупину су неопходна два острва, али њих најчешће има више, некада и више стотина. За њихов назив је карактеристично да може бити двојак – у употреби су синтагме са чланом „острва” (Хавајска острва, Малдивска острва, Канарска острва, Маршалска острва, Соломонова острва и сл.), или њихове елидиране варијанте *Хаваји, Малдиви, Канари, Маршали, Соломони*. Интересантно је напоменути да неки архипелази такође представљају и називе за државе. У овом случају уочавамо да немају све острвске државе плурални назив (нпр. Јапан, Јамајка), док друге имају (*Малдиви, Сејшели, Кирибати, Филипини*). То значи да је у концептуализацији неких од ових појмова множина битан елемент, док код других није. Упркос томе што неки називи острва или острвских држава имају множински назив, немогуће је успоставити једински облик, чак ни као сингулатив, којим би се именовало једно острво. Тиме су ови оними најсличнији правим именицама плуралија тантум. Ванлингвистички разлози нам указују на то да је употреба плуралних облика логична у случајевима назива планина и острва. Логична је, јер је мотивисана изгледом ових географских облика.

Протумачићемо интересантан пример у вези са називима острва и острвских држава. У питању је име *Хаваји*, које смо забележили у ЕК:

Odlazi u Njujork gde godinu dana u Teatru La Mama kod čuvene Elen Stjuart igra i režira, zatim na Наваје gde je na Fakultetu za pozorište i ples diplomirala na temu pozorišta Azije (ЕК, Политика 14. 9. 2006). U svetski poznatim turističkim centrima kakvi su Наваји, Mauricijus, Kanarska ostrva, Kuba, Venecuela (ЕК, Политикин магазин, 2001). Erik Dreksler je, u uvodnom izlaganju na konferenciji o sistemskim naukama, na Навајима 1996. godine,

najavio da će se polaziti od jevtinih sastojaka, kojih ima u izobilju (ЕК, Политика 27. 8. 2000).

У српском језику у питању је плурални облик који се перифрастично јавља и као Хавајска острва. У енглеском језику назив Hawaii јесте име највећег острва у истоименој америчкој савезној држави. Као што запажамо, наставак -i се поклапа са наставком множине у српском језику, те се ова реч приклонила множинским речима. Сматрамо да је ова појава узрокована поистовећивањем имена једног острва и острвске групе, да је наставак -и био само додатни мотив за плурализацију облика. С друге стране, назив другог острва Мауи (Maui) у српском језику се јавља у једнини, упркос идентичном наставку. Овај назив је свакако мање познат говорницима од облика Хаваји, што такође може бити један од разлога због чега се јавља у једнини. Такође, фонетски склоп ове речи јесте необичан за српски језик. Још једно од тумачења везано је за чињеницу да се тај назив односи на конкретно острво, а не и на острвску групу, какав је случај са именом Хаваји у српском језику (у ЕК нисмо нашли потврду за употребу једнинског облика Хаваји, осим као колоквијални назив острва Свети Никола у близини Будве у Црној Гори). Можемо направити паралелу и са називом шпанског острва *Тенерифе*. Обично се овим именом називају сва Канарска острва, па се једнински облик *Тенерифе* тумачи као множински облик женског рода, или се модификује у други множински облик – *Тенерифи*, односно једнински облик *Тенерифа*. Према Правопису (2011) *Тенерифе* је именица женског рода у множини, али се дозвољава и једнински облик *Тенерифа*, такође женског рода¹¹⁵.

Из свега наведеног можемо закључити да је за плурално именовање архипелага и планина веома важна сема изгледа и да се мноштво острва и повезаност висова и брда у језику често концептуализује у виду множинског назива.

7.9.1.10. У корпусу смо забележили и називе за области:

**Бѣхаћи, Брда, Бобани, Ка̀стела, Ка̀штела, Кòнāвли, Кòнāли, Кр̀голе,
Мāине и Мāине, Мāини и Мāини, Пољица**

¹¹⁵ У хрватском језику се тумачи као именица мушког рода у једнини – Tenerife, Tenerifea, Tenerifeu (Хорват 2015).

и појединачне примере:

Брѣтвићи, -ѣћа м мн. *поље у Брдима у Црној Гори* (Вук, Рј.).

Гвѣзденѣ (Гвѣзденѣ) врата с мн. *део Берданске клисуре, испод острва Адакале* (Енц. Просв.).

Медњаѣци, Медњаѣкѣ м мн. *поток и брдо у Јадру, између села Тришића и Клубаца*.

7.9.1.11. Као посебну групу ћемо издвојити називе племена и братстава. Она се налази на граници између етнонима и топонима:

Бѣѣѣани, Бјѣлице, Бјелѣпѣвѣлићи, Брѣјићи, Брѣгоножићи и Братѣножићи, Вѣсојевићи, Врѣжѣгрѣмци, Грѣде, Дрѣбњаѣци, Клѣмѣнти, Корѣјѣнићи, Кѣсијѣри, Кривѣшије, Кршѣени, Кѣчи, Мѣине и Мѣине, Мѣини и Мѣини, Њѣгуши, Озринићи

То се уочава у начину дефинисања ових лексема – у већини примера употребљена је формула „племе и област”; једино су у примеру *Њѣгуши* ова два значења раздвојена.

Код презимена у множини која се односе на име места, племена и сл. употреба множинског облика заснована је на истом својству (истом презимену), које се односи на више људи (исп. Лилић 1984: 312). Примарна употреба множинског облика презимена није стилистички обојена, али у функцији именовања неке од наведених ономастичких категорија јесте.

У грађи се издваја један пример дефинисан као презиме које се обично јавља у множини:

Јовѣнац, -нца **1.** м *дем. и хип. од Јован.*

2. м *име.*

3. (обично у мн.) *презиме.*

Сматрамо да је погрешно дефинисан; *Јованци* су вероватно племе или нека заједница, презимена су у српском језику у сингуларној форми.

7.9.1.12. Можемо закључити да је плурални облик топонима најчешће последица топономастичких метафора, које се заснивају на изгледу тла, његовом облику и размештају (Шимуновић 1972: 197). Имена су мотивисана географском морфологијом,

саставом тла, духовном и материјалном културом становника (И., 167). Оними настају према географским особинама, фитоними, зооними, антропоними (нпр. породица, личност, племе).

7.9.2. Други тип онима које срећемо у множинском облику односи се на називе сазвежђа. Иако сазвежђе означава групу звезда, немају сва сазвежђа назив у множини. Наш корпус броји неколико астронима (или космонима). Бележимо неколико примера који су име добили по личностима из митологије:

Блїзāнци¹¹⁶ м мн. астр. *сазвежђе у Зодијаку; звезде Кастор и Полукс из тога сазвежђа*; вар. Близнаци; исп. Диоскури.

и њихова варијанта

Блїзнаци м мн. астр. в. *Близанци*.

као и други назив:

Дїоскӯри и **Дидоскури** м мн. **1.** мит. у грчкој митологији: *близанци Зевса и Леде (Кастор и Полидеук или Полукс)*.
2. астр. в. *Близанци* (Енц. Лекс.).

У овим примерима множински облик је условљен денотатом – односи се на два брата, близанце. Дакле, пошто означавају оба брата, лексеме имају множински облик.

7.9.2.1. Будући да се њима именује звездано јато, **Влāшићи, Влāси, Влāчићи, Влāшчићи, Јолдāшићи, Лāстори, Плејāде** јављају се у облику множине. Уочавамо да се чак осам лексема односи на исти појам и да све имају плуралну форму. Забележили смо тумачење да се Влашићи односе на синове Волоса (Волошићи) дакле, било је више синова (Јанковић 1951: 141).

У примерима:

Вòлови, Кòла с, Вèликā Кòла¹¹⁷ с, **Вòлўјскā Кòла с, Кòла и Вòлови**

¹¹⁶ Облик Близанци користи се за назив трећег знака у хороскопу. Ипак, на питање шта је у хороскопу, говорник ће највероватније одговорити *близанац*, у једнини. Слично је и са знаком Рибе. Множински облик ће се евентуално употребити као одговор на питање „који си знак у хороскопу?”.

плурални облик заснован је на изгледу сазвежђа, које подсећа на плуг и волове, односно точкове на колима (Јанковић 1951: 143–144). Назив за сазвежђе **Западњаче** у вези је са положајем звезда:

Западњаче [су] оне 7 звијезда, те се вазда виде између запада и шјеверо-запада; непокретне су (Србад. 1877, 16).

7.9.2.2. Уочавамо да се међу астрономским појмовима јављају и називи Зодијака. Веома интересантан пример имамо у синонимима за седмо сазвежђе у Зодијаку и истоимени знак за то сазвежђе – Вагу. Именица вага (и Вага) женског је рода једнине, док се њени синоними које бележимо у корпусу **Вѣси** и **Терáзије** јављају у множини. За облик *Веси* видимо да је застарео и да се више не употребљава, што бисмо могли рећи и за облик *Теразије*:

Ево имена тих знакова [еклиптике] ...: Ован, Бик ... Веси (Неш. 1, 468). (Сол. 1, 6).

Множински облик ових застарелих лексема у вези је са перцепцијом појма као објекта са два истакнута дела, о чему смо говорили о поглављу о сложеним предметима.

7.9.2.3. Бележимо и пример да је сема изгледа утицала на множински облик лексеме. Три звезде у сазвеђу Орион (у тзв. Орионовом појасу) називају се и **Кѡсци**, **Штáпи**, **Штáпови**, **Штáпци**.

7.9.2.4. За већину лексема којима се именују сазвежђа карактеристично је да садрже елементе народних веровања. *Влашиће* и *Штапце* повезује и заједничка фолклорна прича – баба којој су отмичари Влашићи украли ћерку, бацала је за њима штапове (Јанковић 1951: 145). Вук у свом речнику тумачи ову лексему као „некакве четири звијезде, које стоје једна према другој као штапци у пређи” (ВР s. v. штапци). Примећујемо да је сема изгледа важна за концептуализацију – назив настаје метафоризацијом, док је множински облик у вези са бројношћу појма који се именује (неколико звезда).

¹¹⁷ Одредница **Вѣликá Кѡла** у РСАНУ има грешком ознаку женског рода; треба да стоји средњи род множина. Одредница **Кѡла** и **Вѡлови** нема граматички опис у дефиницији.

7.9.2.5. Бележимо и три примера из астрономске терминологије који се јављају у множинском облику:

Леонíде ж мн. и **Леонíди** м мн. астр. *рој метеора који се појављује у новембру из правца сазвежђа Лава.*

Лирíде ж мн. и **Лирíди** м мн. астр. *рој метеора са радијантом (тачком на небеском своду из које као да се шири такав рој) у сазвежђу Лире.*

Персејíде ж и **Персејíди** м мн. астр. *скуп метеора који се појављује августа месеца из правца сазвежђа Персеја.*

Код њих је облик множине мотивисан семом збирности, коју препознајемо у дефиницији (рој, скуп), али и цикличним појављивањем метеора.

7.9.2.6. И у називима за сазвежђа потврђујемо појаву да се плуралним облицима супротстављају синоними у сингулару, нпр. Орион и Штапци, Велики Медвед и Велика Кола/ Волови, Вага и Теразије. У првом примеру није у питању прави синоним; имена Штапци и Косци се односе на звезде у појасу Ориона, не на цело сазвежђе. Дакле, Орион се посматра као целина. Такође, име Орион је позајмљеница из грчког језика, што се може претпоставити и за семантичку позајмљеницу *медвед* (Јанковић 1951: 143–144). Дакле, специфичност ових реалија огледа се у томе што наведена сазвежђа симболизирају групу објеката (Коњавскаја 2000: 101).

7.9.3. Називе грађевина неки аутори такође сврставају у хрематониме (Шимуновић 2009: 375). У нашем корпусу пронашли смо примере за имена манастира који се јављају у плуралној форми:

Бђђāни м мн. *манастир у Бачкој, јужно од Сомбора.*

Дѐчāни и **Дѐчани** (често Високи Дечани) м мн. *средњовековни манастир недалеко од Пећи.*

Ђурђеви Стúпови (Стúбови) м мн. **а.** *порушени манастир у Србији, код Новог Пазара. б.* *манастир код Иванграда.*

Лѐпā Вíна с мн. (у Вуковом Рј. ж) *манастир у Хрватској, југозападно од Копривнице.*

Нова́ци, -áka м мн.: Нова́ци ... намастир у Србији (доље преко Мораве) [пређе манастир, сада црква у селу Новацима, близу Уба, у округу ваљевском] (Вук, Рј., са исправком приређивача III изд.).

Код примера *Новаци*, видимо да је манастир добио име према месту у коме се налази. Плурални назив *Бурђевих Ступова* можемо протумачити на основу кула, тј. ступова који се налазе у саставу здања. За манастир *Дечани* Вук бележи анегдоту о Стефану Дечанском, на кога се Свети Аранђел сажалио јер је слеп „па се створио у орла и долетио те украо његове очи изнад врата и даровао му их, и рекао: „одéчи очи”. Онда краљ прогледао, и на оном мјесту начинио Дечане” (ВР, s. v. Дечани). Глагол *одечити* има значење „отворити, избечити (очи)”. У РЈА уз одредницу Дечани стоји да је име манастира настало од имена места и села где се налази, као и да Дечанин значи „који види” (РЈА s. v. Дечани).

7.9.3.1. Навешћемо и непродуктивне подгрупе – називе за руднике и бање:

Ба́новићи м мн. *рудник угља у Босни, у околини Тузле.*

Матàруге ж мн. *в. Матарушка Бања.*

Лакта́ши м мн. *село и бања у Босни у долини Врбаса, северно од Бањалуке* (Енц. Просв.).

7.9.4. Такође, забележили смо и пример који сматрамо да не би требало да се пише великим словом, јер не спада у ономастичке категорије:

Наполеонíди м мн. *потомци, наследници Наполеона I.* — Кватерник је ... преговарао ... и са самим Наполеоном III, не би ли ослободили Хрватску. Он је мистички веровао у „Наполеониде” и њихову мисију у Европи (Марј. М. 1, 232). Кватерник ... вјерник Наполеонов, он се одвраћа од Наполеонида, као што се је одвратио од Русије (Нех. 3, 53).

Из примера видимо да је у питању изведени епоним.

7.9.5. Примери множинских топонима се од других група множинских речи које смо издвојили разликују по томе што су њихов облик и нормативни статус повезани са искуством говорника из тих места, дакле, приликом одређивања основног облика ослањамо се на језички осећај становника тих места. Остали говорници се обично двоуме око парадигме ових облика и у тим случајевима се као правилни посматрају

облици које употребљавају становници тих места (нпр. Предејане – и у новинама ће се често наћи облик *Предејанима* и *Предејанама*, иако је правилно *Предејану*).

7.9.6. Можемо закључити да, упркос томе што се систем властитих имена везује за појаву сингуларија тантум, постоје ономастичке категорије у којима се јављају множински називи. Забележили смо примере топонима, назива за сазвежђа, имена манастира у множини. У овој области се посебно јављају колебања у употреби, па се норма најчешће ослања на језички осећај говорника из тог краја.

7.10. Отпаци, остаци и ситнице

Једна од сема плуралности које се јављају у структури множинских речи јесте сема резидуалности. Већ смо истицали да се она препознаје у оним значењима која се односе на некакве остатке и отпатке. Ова особина се јавља и у другим језицима (исп. (Дал–Коптјевскаја–Там 2001: 633). С друге стране, неки проучаваоци сматрају да су множински облици оваквих лексема права множина и да су њихови једински облици ретки јер појединачни сегмент нема битнијег значаја, због чега једнина нестаје, па се тиме множина потпуно лексикализује (Пешикан 1977: 343). Вјежбицка такође издваја ову групу констатујући да се лексемама именују различите ствари које се јављају заједно, на истом месту, и то тако да уопште не морају да буду квалитативно сличне (Вјежбицка 1988: 540). Њима се означава „ограничена количина, изражена множина компоненти које је бесмислено бројати” (И., 542). Овакве лексеме имају и значење скупа (collective set) (Вјежбицка 1985а: 275), а могу имати и градивну компоненту. Алеш Бранднер, с друге стране, отпатке у производњи или отпатке од хране и различите хемикалије, течности, материје сврстава у групу градивних именица (Бранднер 2009: 102). Управо је због мешања са значењима збира и градивности веома тешко да се препозна резидуалност.

7.10.1. Наведене компоненте значења утичу на категорију броја ових речи. Наше мишљење се разликује од Пешикановог; сматрамо да множински облици лексема које садрже сема резидуалности нису лексикализована права множина. На овакве речи није могуће применити критеријум избројивости који постоји код праве множине. Оне су ближе збирним и градивним именицама, само што се у овом случају множинским обликом именује скуп, гомила нечега, за разлику од збирних и градивних именица, код којих се овакав скуп именује јединским обликом.

7.10.2. Сема резидуалности се не јавља само у значењу отпадака и остатака. У овим случајевима она јесте најдоминантнија, али је препознајемо и као ситност, безначајност, безвредност. Ова сема није карактеристична само за одређени тип лексема,

али смо уочили да се јавља код једног типа девербатива, о чему смо већ говорили у поглављу о творби.

У нашем корпусу се издвојило неколико група множинских лексема код којих се плуралност заснива (макар једним делом) на резидуалности.

7.10.2.1. Прву групу чине оне лексеме чије је значење у основи отпадак, остатак од нечега:

бòтòрке, бòторāкā и бòтòркї ж мн. покр. *остаџи од ниско одсечених кукурузних стабљика.*

гвоздèњаре ж мн. покр. *кратка и замриена влаканица конопље (кудеље) што остају на гребену приликом гребенања.*

загрèбèнке, -енāкā ж мн. и **загрèбèнци**, -èбèнāцā м мн. покр. *остаџи вуне, кудеље и сл. који се при гребенању задрже међу зупцима.*

їзброћине ж мн. *остатак од броћа којим се већ једанпут бојадисало.*

òбусине ж мн. *оно што отпада при брушењу, глачању.*

òзобина ж 2. покр. мн. *остаџи непоједеног сена у јаслама (и око јасала), огризине, оглобине.*

зāгрепци, зāсурине, їзварине, мїшлїнке, òдјелине, òкостине, òпрдине, òпчїнци, òтлачине, òтражбине, òтражине, òтрацбине, òдстришци, òдстружице, трїсине, пāбрскиње, пāбрстиње, пāкуке, пāсèвци,

и плуративи

дèљка, їстарак, мāхотина, òбирак, òбриска, òграбина, òгработина, одвèјавина, òдвèјак, одвèјотина, òдредина, òкујина, òгучина.

Забележили смо и лексеме којима се именују ситни остаџи:

кр̀тица² ж мн. покр. *ситнија вуна или кучина која остане на гребенима кад се власи извуку.*

кўмаша ж покр. 2. (мн.) *комадићи тканине који остану при кројењу, стриже, крпице.*

кўчи, кўчā м мн. покр. *ситно сено које остане непоједено у јаслама.*

маотина ж покр. (обично у мн.) *последњи отпаци при преради конопље и лана, најситније кучине.*

омахотина ж (дијал. омаотина) покр. (обично мн.) *ситни отпаци кучине при преради конопље и лана, поздер.*

струготина ж (обично у мн.) *ситни делићи горњег слоја материјала који настају као отпаци кад се оштрим оруђем обрађује дрво, метал, кожа и сл.*

Ово значење ситности смо уочили и код лексема којима се именују неке ситнице, предмети мале вредности, без великог значаја. У овој групи се осим семе резидуалности уочава и сема збирности:

андрамбље (и варијанте: **андрабуље**, **андравбље**, **андравбљи**, **андрамбљи**, **андрамубље**, **андрмбље**, **андрмбљи**, **андрмбљије**, **андрмбљине**, **андрмбњи**, **андромбље**, **андромбњи**) ж мн. (грч. chondromallon, груба вуна?) *ствари без вредности, прње, дроњци, дрангулије.*

дрњчуде ж мн. покр. *ситнице, тричарије.*

кѡмѣндија ж нар. **2.** мн. *дрангулије, ситнице, тричарије.*

лапѣлија с мн. и **лапѣлије** ж мн. (нем. Lappalien) варв. заст. *безначајне ствари, ситнице, трице, тричарије.*

мрвљотине ж мн. нераспр. *измрвљени делићи нечег, мрве, мрвице.*

натресине ж мн. покр. *мрвице, трине од измрвљеног дувана.*

поситнице ж мн. покр. *ситније ствари потребне у кући.*

пѡтребца ж **2.** мн. *ситне потребне ствари.*

потркусице ж мн. *ситне безначајне ствари, ситнице; исп. потрчице.*

пѡтрчице, -ѣцѣ ж мн. *ситне ствари, ситни, неважни послови.*

пошурлије ж мн. *пошурица (2).*

пѡтине ж мн. покр. (и у вези: путине и рутине) *беспослице, мале ствари, ништа.*

сваштѣрије ж мн. *мешавина најразличитијих ствари; разни ситни предмети мале вредности, ситнице.*

ситничѣрија ж **2.** мн. *ситнарија (1).*

трѣсколине, -ѣнā ж мн. покр. в. *трешће, иверје*.

и плуративи:

алāvāнта² ж (ар. alavat, прикладан) покр. **1.** (обично у мн.) *разне ситнице којима се ките жене и девојке*; исп. андрамоље, дрангулије.

бѣспослица ж **3.** исп. безделница¹ **а.** (обично у мн.) *безначајна ствар, безначајан предмет*; исп. андрамоље, дрангулије.

дрангүлија ж (обично у мн.) **1.** ир. **а.** *предмет без вредности, јефтина, непотребна ствар*. **б.** *мали украс, ђинђува, привесак*.
2. *безначајна ствар, глупост, тричарија*.

дрњголица и **дрњгулица** ж (обично у мн.) покр. в. *дрангулија (1)*.

мазафларија и **мазафлорија** ж покр. (обично у мн.) *тричарија, глупост*; исп. манзафларија.

манзафларија ж (обично у мн.); исп. мазафларија, манзуфларија. ир. разг. **а.** *безначајан посао, безвредно дело; дрангулија, тричарија*. **б.** *срачунат, лукав поступак, смицалица*.

ништарија ж **2.** (обично у мн.) *оно што је ситно, безвредно, безначајно, што није вредно помена* **а.** *предмет, ствар без вредности, дрангулија*. **б.** *ситница, тричарија; бесмислица, беспослица, глупост*.

пѣтанкѣст и **потанкѣст**, -ости ж (обично мн.) *ситна, најситнија појединост, подробност, детаљ*.

тричарија ж (обично у мн.) *безвредна ствар, маленкост, ситница; беспослица, глупост*.

Будући да код њих препознајемо и збирност, поставља се питање да ли се једнински облици ових именица односе на појам у једнини или сингулатив. Такође, да ли је једнинске облике неких од ових именица могуће посматрати као збирне именице. То би значило да су ови облици синонимни, односно да збирна једнинска и множинска именица имају исто значење. Видели смо да је веома тешко успоставити тачну границу између множине и збира; овакве именице, којих има веома мало би биле на тој граници:

жаготина, маотина, махотина, ђграбина, окрѣсотина, острѣжотина.

Кад се сијено садије, или кад се сијено купи, па што се послѣје грабљама сграби, зову се ђграбине (Банија, Ворк.). Ограбина је оно што се ограби, нпр. сено (Прњавор, Босна, Дим. Т.). Стрпа ли сијено у плашће? — Остаде

ми само нека ограбина (Горобиле, Ник. Мир. 1). Ограбина ... је класје, што се пограби по стрништу и што се не веже у снопове (Слав., Ившић С., РЈА). Наша газдарица, не ложи влашу и суву сламу у пећ него све којекакве ограбине (Бачка, Радон. Н.). Кад се ђеде сијено у стог па оно, што отпада око стога и с њега; узми те ограбине и баци их крави (Лика, Богдановић Ј., РЈА). — Ограбина ... је оно сијена, што се један пут захвати вилама (Пакрац, Хрв., Хирц, РЈА).

Једино се код лексеме *дрндолија* види разлика и у дефиницији, док се код лексеме *дрвуљина* збир и множина дају дисјунктивно, под истим значењем:

дрндџлија ж **а.** (обично у мн.) *в. дрангулија (1).* — Гомилала [се] пирамида сандука с разним ... дугмићима и светлуцавим дрндолијама које су изашле из моде (Петр. В. 7, 69). По собама ће поразмјештати којекакве дрндолије, фине кревете, ормаре и ормариће, огледала и слике (Коз. И. 2, 402). Много се кинђури, трпа на себе којекакве дрндолије (Бачка, Макс. Ј. 1). Подигао сам све своје дрндолије (стареж, играчке) на таван (Славонски Брод, Борј.). **б.** зб. покр. *ситнице, безначајне ствари.* — [У пецари] стоје каце, празно буриње и друга дрндолија — свакака ситнеш — која ритко треба (Оток, Ловрет., ЗНЖ 2, 240). У кућарима је богажија [мундир] и женска којкака дрндолија (Градиште, Варница Ш., ЗНЖ 5, 303).

дрвуљина ж **з.** зб. или мн. пеј. *разноврсно дрвено комаће и отпаци.* — У желуци нђномъ [морунином] нађене су морске птице, млади морски пси, рогозъ и дрвуљина (Мар. В. 1, 244). Дрвуљине су различите ствари од дрвета, понајвише измешана парчад од каквих старих кола, плугова, ступци, грање итд. (Банат, Лот.).

Поставља се питање на који начин дефинисати ове лексеме. У зависности од потврда у грађи у РСАНУ јављају се различити типови дефинисања па бележимо све типове: са квалификатором мн. (*засурине, изброћине*), са изразима обично у мн. (*жаготина, махотина*), понекад мн. (*дрождина*) и без икаквих квалификатора и израза (*горевина, закопина, изједотина*). Сматрамо да је неопходно да се код лексема којима се означавају остаци и отпаци утврди да ли садрже семе збирности и градивности, те да се у зависности од тога која је доминантнија одабере тип дефиниције. Такође, уочавамо да се у дефиницијама недоследно употребљавају једнински и множински облици именица *остатак* и *отпадак*; требало би употребити облик множине уколико наглашавамо збирни и/или множински карактер одреднице.

7.10.2.2. Следећу подгрупу лексема које садрже сему резидуалности чине називи некаквих рушевина:

зидурина ж **2.** (обично мн.) *в. зидина (3).*

мирина ж; исп. миретина **2.** (обично у мн.) *рушевина, развалина.*

обзид и **обзид** м = **обзида** ж **1. 2.** (обично у мн.) *рушевина са остацима зидова, зидина, развалина; исп. обзидина.*

обзидина ж (обично у мн.) покр. *развалина, зидина; исп. обзид (2).*

оградина ж **2.** мн. покр. *зидине, развалине утврђеног града, тврђаве, градиште.*

озидина и **озидина** ж **1.** (обично у мн.) *рушевина са остацима зидова, зидане грађевине, зидина.*

окрхина ж (обично у мн.) нераспр. *остаји срушене грађевине, рушевина, развалина.*

окршина ж (обично у мн.) нераспр. *в. окрхина.*

омеђина ж **1. а.** (обично мн.) *остаји зидина порушене куће, зграде, тврђаве, бедема и сл., озидина, рушевина.*

омирина ж покр. (обично у мн.) *рушевина, развалина; исп. мирина (2) и мир³.*

орушина ж покр. (обично у мн.) **а.** *рушевина, развалина. б. в. олупина¹ (1а).*

прòвалина ж (обично мн.) *развалина, рушевина.*

Међу примерима ове групе издвајају се:

руйна и **руина** ж (чешће мн.) лат. **1.** *остатак онога што је пропало, развалина, рушевина.*

2. *фиг. особа пропалог здравља, потпуно оронула, стара особа.*

3. *велики губитак, пропаст (економска, материјална).*

рòзвалина ж (обично у мн.) **а.** *остаји каквог порушеног грађевинског објекта, рушевине: развалине града, развалине цркве, развалине моста. б.* *фиг. веома оронула особа, руина.*

рушевина ж (обично у мн.) **1.** *остаји срушене грађевине, развалина.*

2. *фиг. физички и духовно пропала, оронула особа.*

Код набројаних лексема сема плуралности не јавља се у свим значењима, како је у дефиницији дато, већ само у значењима који се односе на неживо. Уколико се односе на оронулу особу, оне ће се употребити у облику једнине:

Швејк ... погледавши лице ове људске руине ... рече (Јонке, РМС). Нема више здравља ни весеља ... постао је развалина ... која труне (Ранк. С., РМС). Као човјек, ја сам рушевина (Крањч. Стј., РМС). Зар од онако лепе жене да се направи оваква рушевина? (Мил. В., РМС).

7.10.2.3. Последња група коју смо издвојили тиче се различитих назива за прђе и дроњке:

дрáнци, дрáње, дрáпе, кѝлимете, пáдртине; ѝздирак, издрпáница, ђтрцина.

7.10.3. Можемо закључити да се сема резидуалности веома често превиђа приликом дефинисања, те да се лексеме које је садрже у свом семском саставу најчешће не препознају као множинске речи и самим тим не обележавају на адекватан начин у речницима. Сема резидуалности се најчешће јавља у комбинацији са семама збирности и градивности, па се овакве лексеме, углавном именице, јављају и као збирне, односно градивне, у зависности од наше концептуализације именованог појма.

8. Позајмљенице

Иако неки аутори сматрају да није могуће поредити категорије нити врсте речи у различитим језицима, јер се категорије манифестују на различите начине у различитим језицима, а врсте речи имају одређену природу у неком језику (Хаспелмат 2012: 109–111), наше мишљење је у складу са мишљењем Ноама Чомског да постоје универзалне категорије у језику и мишљењу, те да се такве категорије, које се јављају нпр. у латинском језику, могу применити и на друге језике (Хаспелмат 2012: 126). Ипак, постојање исте појаве у различитим језицима не значи да ће ти језици имати и исте примере за ту појаву (исп. Собољев 2005: 101). Ако у овом светлу посматрамо множинске речи, видимо да су у великом броју случајева концептуализација и језичка слика света слични у српском и у другим језицима (исп. поглавље 4)¹¹⁸. Ове релације могу се посматрати и из перспективе међујезичког позајмљивања. У нашем корпусу се показало да је лексикализација множинског облика најпродуктивнији начин настанка облика плуралија тангум у српском језику. Други начин јесте усвајање позајмљеница. Знатан део нашег корпуса чине речи страног порекла; поставља се питање због чега ове речи имају множински облик.

Овом приликом се нећемо бавити анализом статуса позајмљеница у нашем језику; под појмом позајмљеница подразумевамо сваку реч страног порекла, без обзира на степен адаптираности (Њомаркај 1984а). За наше истраживање значајне су оне речи које су уклопљене у морфолошки систем и препознају се као лексика страног порекла, што значи да их речници бележе и да у својој лексикографској дефиницији (најчешће) садрже етимон. Циљ нам је да утврдимо узроке плуралности ових лексема. Одговорићемо на неколико питања – да ли облик позајмљенице утиче на нашу перцепцију именованог појма, на који начин се позајмљенице, које у језику даваоцу

¹¹⁸ С друге стране, говорници једног језика ће неке ентитете схватати као сингуларне, док ће исте ентитете говорници другог језика посматрати као несингуларне (исп. Вујић 2001).

имају (само) множински облик понашају у српском језику, те да ли (и) након адаптације садрже сему плуралности¹¹⁹.

8.1. У нашем богатом корпусу нашли су се примери из чак седамнаест језика (укључујући примере из рускословенске и црквенословенске епохе), као и двадесетак лексема које су обележене са по два етимона (нпр. **конџфера** грчки и латински, **кџранти** француски и руски, **мукојди** немачки и латински, **филéки** и **филéци** мађарски и немачки). Ова разноликост је одраз стања у језику; лексеме о којима говоримо нису усвојене због својих множинских облика или значења, већ су у језик ушле као било која друга позајмљеница – због потребе, културолошких утицаја, помодарства, тренда и сл. У овом поглављу ћемо испитати њихов облик и значење кроз призму семе плуралности.

За сваку позајмљеницу важан је процес адаптације¹²⁰. Лексема која се позајмљује (модел) модификује се према правилима језика примаоца и тако настаје нова лексема (реплика). Адаптација је изузетно значајан процес и спроводи се под одређеним правилима, дефинисаним у језичким приручницима и Правопису, у коме је читаво поглавље посвећено правилном уобличавању интернационалне лексике (Правопис 2011: 160–250). Први контакт са страном речју јесте облик који чујемо или изговарамо (Предић 1952: 32). Тај облик се нужно прилагођава фонетским и морфолошким особинама језика, с тим што је утицај на фонетски и фонолошки план много већи него на морфолошки ниво (Филиповић 1971: 124). Ми испитујемо управо морфолошки ниво и процесе такозване трансморфемизације, која може бити нулта, компромисна и потпуна, у зависности од степена адаптације (Филиповић 1986: 116–126), с тим што за наше истраживање трансморфемизацију посматрамо из перспективе настанка реплика које су плуралија тантум и плуративи. То значи да неке реплике у нашем корпусу имају нулти степен трансморфемизације и њихов облик се не разликује од облика модела (*агруми, веси, календе*), док постоје и оне реплике које имају нове множинске наставке (*негве, арњеви, мердевине*). У основи овог процеса налази се семантичко моделовање,

¹¹⁹ Претпостављамо да се сема плуралности јавља као основна компонента множинских речи и у другим језицима.

¹²⁰ Користићемо терминологију Рудолфа Филиповића.

адаптација се заснива на концептуализацији. Уколико се нека реч доживљава као множинска, она ће добити нови, множински наставак, у случају да се тај позајмљени облик не завршава на -а, -е или -и. С друге стране, уколико се код ње не препознаје сема плуралности, чак и у случају да има наведене завршетке, неће се посматрати као множинска реч (нпр. *дивиденда, карате, нотес, херувим*¹²¹) исп. (Штебих 2006: 304). Адаптација је такав процес да се реплике уклапају у постојеће облике према сличности, било да су у питању сличност по звучању или сличност по значењу (Хауген 1969: 441 према Филиповић 1981: 199–200).

Реплика се, дакле, својим постојећим обликом уклапа у систем или добија нови облик да би се уклопила у систем. Тако се нпр. мађарско *hegedű* усваја као *егеде*; фонема *ű* се замењује фонемом *e*, што за последицу има да се нова реч осећа као множинска (Њомаркај 1984б: 53).

8.2. Као што смо већ истакли, у нашем корпусу су забележени примери из седамнаест различитих језика. Највише их има из турског, латинског, грчког и немачког језика. Навешћемо по неколико примера за све језике:

турски:

басамак и **басмак**, -а и –мка м (тур. *basamak*) **1. б.** мн. *степениште, степенице, стубе.*

букагије ж мн. (тур. *bukađi*) *окови за ноге (човека или коња), негве, путо,* вар. бокагије, букаглије.

димје, **димјја** ж мн. (тур. *đimi*) **1.** *део женске одеће (претежно муслиманске и по градовима), врста шалвара са широким ногавицама, стегнутим и набраним испод колена или око чланака.*

2. *део мушке народне ношње, чакиуре од чохе, сукна или др. (обично плаве), са широким ногавицама, суженим испод колена.*

дослари, -**ара** м мн. (тур. *dostlar*, мн. од *dost*) покр. *пријатељи, блиски људи.*

земхерије (земхерије) ж мн. (тур. *zemheri*) покр. *период најхладнијих зимских дана.*

¹²¹ Према Клајн–Шипка 2008.

ма̀казе, мѐнгеле и мѐнгели, мѐрдевине, терáзије, ча̀кшире, ша̀лваре.

латински:

ана̀ли м мн. (лат. annales) **1.** *стис у којем су догађаји изнети хронолошким редом, летопис, хронограф;* исп. хроника.

2. *назив за разне периодичне часописе;* исп. годишњак: геолошки ~, историјски ~ и сл.

архива̀лија с мн. (лат. archivalia) *списи, документи који се чувају у архиву, архивска грађа;* вар. аркивалија.

вегета̀бљије ж мн. (лат. vegetabilia) *биљке, растиње; материје, животне намирнице биљног порекла.*

да̀та с мн. (дат. датима, некњ. датама) (према лат. dare, datum) *оно што је познато, подаци, утврђене чињенице.*

но̀рма̀лија, орди́на̀лија, дуби́бза, ине́дита, ју̀ра, скрѝпта, церѐа̀лије; ини́цијал,

италијански:

агру̀ми м мн. (тал. agrumi) бот. *општи назив за јужно воће на кисела укуса рода Citrus (лимуни, наранџе, мандарине и др.).*

бра̀геше, бра̀геша̀ ж мн. (тал. brachesse, широке ногавице) покр. *чакишире, гаће;* вар. брагише; исп. браге, брагире, гргеше.

му̀данде и му̀данте ж мн. (тал. mutande) покр. **а.** *доње рубље, гаћице.* **б.** *панталоне, хлаче.*

ла̀зања² ж (тал. lasagne) покр. у мн.: *уске траке танко развијеног и изрезаног теста (као додаток супи, чорбастим јелима или као главно јело с неким умаком, сиром, месом и др.), резанци (ретко у јд.: трака, комад таквог теста).*

трѝпе, шпагѐти, брса̀ље, конѕ̀ети, ката̀кѓмбе

грчки:

ксѐ̀није м мн. (према грч. xenia) поет. *духовити и сатирични епиграми (према називу епиграма римског песника Марцијала, којим су пропраћани дарови пријатељима).*

па̀ндекта с мн. и **па̀ндекте** ж мн. грч. правн. *збирка римског права.*

етѐ̀зије ж мн. (према грч. etesiai) *северни летњи ветрови у области Средоземног мора.*

миријада ж (обично у мн.) (према грч. myriados, десет хиљада) *врло велики број, велико мноштво, безброј.*

перипетија ж грч. б. мн. *згоде и незгоде, доживљаји.*

парѐрга с мн. (ген. мн. парѐргā) (грч. párergon, узгредна ствар, ситница) *мање важна, споредна дела неког писца.*

андрамóље, ефелíде и ефелíди, схòлије, рагаде, клејстòгами; нѐума, епíфíт, ксерòфíт

немачки:

цìркле, цìрклì ж мн. нем. варв. в. *циркл, шестар.*

крумцìркле ж мн. (нем. Krummzirkel) варв. покр. *врста коларског алата.*

гáвге ж мн. (нем. Galgen) варв. покр. в. *вешала (1).*

гáгле ж мн. (нем. Galgen) варв. покр. в. *вешала (1).*

дѐкцāngle ж мн. (нем. Deckzange) зан. варв. *лимарске маказе.*

изòлìрцангē ж мн. (нем. Isolierzange) варв. *електричарска клешта чије су дршке обавијене електричним изолатором.*

клìпице, àкселбанди, плúндре, рāјтхòзне, шпìлхòзне, хозентрѐгери, комòтшуе, архивāлије, атмосферѐрилије; цвìкер, сòкна.

француски:

килòте ж мн. (фр. culotte) **1.** *доњи део женског рубља, женске гаћице.*
2. *ист. кратке панталоне, чакшире до испод колена (карактеристичне за некадашњи дворски начин одевања).*

мемòар, -áра м (фр. mémoire) **2.** мн. књиж. *спис, дело у коме писац износи своја сећања, своје успомене о догађајима које је доживео (као савременик или учесник) и о људима које је познавао.*

финàнсије ж мн. фр. = **финанције** *новчана средства, новац, новчане прилике.*

прецибóза ж фр. **2.** мн. *драгоцености, скупоцени предмети.*

прелимина́ри; жа̀лүзија и жалүзіна, еспадрíла, вòлāн², рѐсурс, кулìса, кулòар,

мађарски:

ма́заге ж мн. (мац. madzag) покр. *узице, врпце којима се нешто причвршћује, привезује.*

бòтуше, бòтṽшā ж мн. (мац. botos) покр.; вар. ботошке **1.** *навлаке преко чизама направљене од клобучине или овчије коже, са вуном окренутом унутра.*

2. *собне ципеле од филца, врста патика.*

áрњеви м мн. (мац. егпуџ) *кров, заклон од асура, платна или прућа на сељачким коморцијским колима.*

кòчија ж (ж мн. кòчије) (мађ. kocsi) *лакша запрежна кола затворена или са (покретним) кровом, која служи за превоз људи.*

чéзе, бòчкоре, кàрика, калàнћџв, сáра, кòрчуља

шпански:

Кордиљери, -éра м мн. (према шп. Cordilleras) *велики планински систем који се протеже дуж западне обале Северне и Јужне Америке, од Аљаске до рта Хорн.*

кастањета ж (обично у мн.) (шп. kastañetas) *ударалке од дрвених, металних или коштаних катурића који се причвршћују за палац и покрећу осталим прстима или се држе у рукама и ударајући једним о други производе резак шум.*

ља̀но м (и с?) и **ља̀нос** м (обично у мн., у облику љаноси) (шп. Папо, Papos) *велика равница у Јужној Америци, око слива реке Оринока, која је у време киша обрасла бујном, високом травом.*

руски:

вѣси, вѣсѣ ж мн. (рус. весы) заст. *в. вага (1а).*

пѣрошке ж мн. (јд. пѣрошка) и **пѣрошки**, -ожāкā м мн. (јд. пѣрошак, -ошка) рус. *ушитици пуњени сланим надевом.*

жа̀бра ж (обично мн.) (рус. жабра) зоол. заст. *в. шкрга, орган на који дишу рибе и неке друге водене животиње.*

нòрка², нòрматѣв, ђдношāј

енглески:

скāути м мн. (јд. скāут) енгл. *омладинска организација међународне распрострањености, заснована на војничким начелима, са наменом да градску омладину доведе у везу с природом, извидници.*

трeдјуниџни м мн. енгл. *раднички синдикати, професионални савези* (у Енглеској).

пџфер м енгл. **2.** мн. хем. *мешавина хемијских супстанција које имају способност да се одупру промени хемијских реакција оне средине у којој се налазе.*

перфџрманса ж (енгл. *performance*, извршење, представа) **2.** (обично мн.) *технички параметар, радна, функционална карактеристика.*

кџмандос м (обично у мн.) (енгл. *commando*) *припадник привремених тактичких формација (првобитно британских јединица) припремљених за герилско ратовање и извршавање специјалних задатака, саботаже и сл., на фронту и у позадини непријатеља.*

арапски:

шијјити м мн. (јд. шйјйт, -јта) ар. *припадници муслиманске верске секте која признаје само коран, а одбацује усмена предања и верску традицију.*

алавџанта² ж (ар. *alavat*, прикладан) покр. **1.** (обично у мн.) *разне ситнице којима се ките жене и девојке; исп. андрамоље, дрангулије.*

персијски:

џндрџк¹ м (перс. *andrenk*, туга, несрећа, јад?) **2.** мн. в. *андрамоље.*

малајски:

кџзуџр м (према малајском) зоол. **б.** (обично мн.) *систематски назив за птице из ф. Casuaridae из реда тркачица.*

чешки:

кџпачка¹ ж (чеш. *корацка*) (обично у мн.) спорт. *нарочита ципела за ногомет и сличне спортске игре.*

албански:

кџлета ж (алб. *kuletë*) покр. **1.** (обично у мн.) *кеса (обично кожна) у којој се држе меџи, патроне и која се носи окачена о појас, припојасница, фишеклија.*

2. мн. анат. *део мушког полног органа у којем су смештене полне жлезде, мошнице, scrotum.*

бенџвреке ж и **бенџвреци** м мн. (алб. *benevrek*) *уске сукнене чакшире; вар. банабреке, беневраке, беневрке, беревнеци, беревници, бревенеци, бренивечи, бренивечи.*

рускословенски:

мѡшчи, мѡшчѣ и мѡшчијѹ ж мн. рсл. в. *мошти*.

двѣр ж рсл. **1.** (само мн.) *средња двокрилна врата на олтару у православној цркви*.

2. (ређе у јд.) в. *врата (1)*.

вјѣси, вјѣсѣ ж мн. (рус. весы) рсл. в. *вага (1а)*.

кѡчество с рсл. **1. а.** (само у јд.) *скуп особина, одлика некога или нечега, квалитет, каквоћа; суштина, бит, природа. б.* (обично у мн.) *особина (обично позитивна), одлика, карактеристика*.

2. а. *својство, статус (правни, грађански). б.* *звање, занимање, функција*.

в. мн. *права, привилегије, третман који припада неком положају, рангу*.

црквенословенски:

мѡшти, мѡштѣ и мѡштијѹ ж мн. цсл. (често са атрибутом „свете” или сл.) *посмртни остацѣ некога свеца; исп. мѡшт, мѡћи*.

мѡштаније (обично у мн.) с цсл. **1. а.** в. *маштанија. б.* *оно што је плод маштања, фантазирања, измишљотина, бесмислица*.

2. покр. *опсена, привиђење, утвара*.

Корпус је шаролик, језици су различито заступљени, углавном са мањим бројем примера, осим очекивано већег броја турцизама и интернационализама (латинизама и грецизама). Уколико овај корпус упоредимо са домаћом лексиком, уочавамо да су подједнако заступљени и плуративи и примери за праву плуралија тантум. Такође, има и примера множинских значења у оквиру полисемантичке структуре једне лексеме. Доста примера је из научне терминологије, што је очекивано, будући да су латински и грчки језици науке. У корпусу се уочавају лексеме које имају варијанте; оне се углавном међусобно разликују на фонетском плану, док им је множински облик константан (*андрамоље, беневреке, панталоне*). Када смо говорили о творби плуралних лексема, истакли смо да у речницима долази до мешања лексема са суфиксима -алија и -алије. Позајмљенице из латинског језика имају наставак -алија и средњег су рода, за разлику од германизама који су женског рода, али се ова разлика у пореклу суфикса недоследно обележава у речницима, па смо тако забележили нпр. латинизам *вегетабилѣје*.

8.3. Примећује се да се латинизми и грецизми, који у тим језицима имају облик множине средњег рода на -а, у српском језику могу прихватити на два начина. Прво, уколико се реч перцепира као множинска, она ће се посматрати као именица плуралија тантум. Друго, рекли бисмо чешће и уобичајеније, она ће се адаптирати у облику женског рода једине. Овакве именице би онда могле да се посматрају као збирне именице: нпр. *патронимика, препаратива, периодика*¹²² (исп. тачку 6.1.3). За именице овог типа карактеристично је то да се на њих често скреће пажња у нормативним приручницима. Наше мишљење је да ове именице, па чак и именицу *скрипта*, о којој се у овим приручницима редовно пише, не би требало посматрати као именице плуралија тантум. Оваквих именица нема много, углавном нису фреквентне, и што је најважније – њима се означава некакав скуп предмета, па би се могле сврстати у збирне именице. Ако посматрамо речи типа *декоратива, лаксатива*, оне се у српском језику понашају као именице које имају само једину, упркос томе што су у језику даваоцу множински облици, односно томе што су се раније у домаћим речницима и граматикама карактерисале као множински облици. Норма би требало да поразмисли о овом питању; много је шири спектар оваквих позајмљеница које се не наводе у језичким приручницима, те се поставља питање да ли се правила односе на све примере овог типа уколико се у приручницима наводе само најфреквентнији. Ако узмемо као пример лексему *агенда* која је у РСАНУ обрађена на следећи начин:

агѐнда с мн. и **агѐнде** ж мн. (ген. агѐндā и агѐнāдā) (лат. agenda, ствари које треба свршити) **1.** адм. *пословање, послови који су у току, несвршена акта.*

2. *подсетник, бележник.*

и упоредимо са дефиницијом у РСЈ:

агенда ж лат. **а.** *бележница, нотес с подсетником о текућим пословима које треба урадити.* **б.** мн. канц. *текући послови који треба да се заврше; незавршени акти.*

¹²² Д. Цвијовић (2017) детаљније испитује категорију збирности код именица типа азбука, атлетика, номенклатура, ономастика и закључује да су то углавном апстрактне именице, али да неке развијају збирни карактер у секундарним значењима (Цвијовић 2017: 234–235).

видећемо да је у новијем речнику као примарно значење дато оно које је у РСАНУ секундарно; оваква померања нису неуобичајена, у значењу конкретног појединачног појма више се не препознаје сема плуралности, док у другом значењу ова сема и даље постоји¹²³. Новији речник, упркос томе што је облик у коме је лексема позајмљена у језику даваоцу множина, секундарно значење успоставља као множинско, не и целу одредницу. Овај случај је одличан пример за испитивање нормативних препорука. Проучаваоци могу захтевати хиперкоректност, али уколико се у језику примаоцу не развијају сема плуралности, односно уколико се ове сема изгубе и нису више важне за концептуализацију, није неопходно инсистирати на томе да се наведене речи препознају као множински облици. Што се тиче примера *скрипта*, значење у коме се ова именица употребљава (скуп списа о некој теми, скуп предавања неког професора, умножених за студенте, белешке сачињене према неким предавањима) померено је у односу на значење у латинском језику. Значење се конкретизовало, слично као и у примеру *агенда* (бележница), те је наше мишљење да студенти слободно могу да уче из скрипте, а не само из скрипата¹²⁴. Уколико пак прихватимо да лексеме овог типа имају обавезно облик множине средњег рода, долазимо у ситуацију да се код неких морају извршити гласовне алтернације, нпр. парерга – парерзима (исп. Клаић 1961: 90).

У примеру *кочија/кочије* уочили смо појаву да се једна реч употребљава у оба броја у истом значењу, дакле, множинским обликом се не именује множина нечег што означава једнина. Паралелна употреба једнинског и множинског облика, као основног облика за исти појам може се тумачити као последица стабиловања нове речи у језику. Уколико је нова реч познатија говорницима, њени облик и значење постају стабилнији. Што се двосмисленост и зависност од контекста буду смањивали, то ће се самосталност дате лексеме развијати и говорници ће моћи да препознају њен облик и значење (Шмид 2008: 4). За пример *кочије* већ смо пружили и друго тумачење – ова лексема се

¹²³ У Великом речнику страних речи и израза се ни ово значење не обележава као множинско (Клајн–Шипка 2008 s. v. агенда).

¹²⁴ У РСАНУ се нормативне напомене не бележе уз све одреднице, већ само код најфреквентнијих могућих грешака. Уз одредницу *дата* стоји да је облик *датама* некњижеван, као и уз облик *дипли* наспрам књижевног *дипле*.

приклонила лексемама исте групе којима се именује превозно средство, а које имају основни множински облик.

8.4. О односу значења и категорије броја код позајмљеница бавили смо се у раду *О односу значења и категорије броја код једног типа позајмљеница у српском језику* (Томић 2016). У том раду је фокус био на позајмљеницама које имају множински облик у језику даваоцу. Корпус позајмљеница смо проширили примерима из *Великог речника страних речи и израза* Ивана Клајна и Милана Шипке (Клајн–Шипка 2008). Мали број ових лексема приликом адаптације у српском језику добија нови множински наставак (нпр. *дослари*). То нас је навело да размислимо и о речима које у језику даваоцу имају плурални облик, али у српском језику имају једински, тј. да проверимо како се такве речи понашају у српском језику – да ли и у којим случајевима добијају множински облик. Ова појава да реплика добија множински наставак, иако модел већ има множински наставак језика даваоца није непозната у лингвистици. У скандинавским земљама се за такве речи употребљава термин *кепсорд* (исп. Антуновић 1992: 224; Холмс–Хинклиф 2003, 2003: 549).

8.4.1. Морфолошки облик речи која се позајмљује може да утиче на њено значење и граматичку категорију у језику примаоцу и релација облик–значење се може пренети из језика даваоца. Ако посматрамо лексему *кекс* (од *sakes*) са својим парњаком у језику даваоцу од ког је настала, као и лексему *чипс* (*chips*), можемо поставити питање да ли су овакве лексеме лажни пријатељи (према истраживању англицизама у мађарском језику Петер 1998: 98). Лексеме се не односе на идентичан денотат, а осим тога, позајмљеница не садржи множинску сему, која постоји у језику даваоцу. Стога и пренос релације облик–значење из једног језика у други можемо узети у обзир када говоримо о међујезичкој хомонимији.

Код примера као што су *кекс* и *чипс*, тј. лексема које се усвајају у облику који је у језику даваоцу множински, уочава се појава да у језику примаоцу имају регуларну

парадигму, те им се могу додати множински наставци¹²⁵, чиме се логички гледано добија нека врста двоструке множине. Ово је посебно интересантно код множинских облика на консонант, који имају доминантну сему множине, те и у српском језику добијају нови множински наставак¹²⁶. У нашем корпусу нисмо забележили велики број оваквих речи (**љанос** обично у мн., **дослари** мн.), али се у разговорном језику веома често срећу у називима различитих група (музичких група, спортских тимова и сл.): *Дорси*, *Битлси*, *Лејкерси*, (Чикаго) *Булси* итд. Њих је могуће именовати на два начина – као делове синтагми (музичка група *Дорс*), или скраћено, са додатним множинским наставком (*Дорси*). У говору често долази до контаминације ова два типа, што се уочава у конгруенцији. Тако смо забележили пример назива за музичку групу *Партибрејкерс*, која је по свом пореклу такође позајмљеница, и о којој је објављена вест:

Партибрејкерс објавили нови албум (Б92 сајт приступљено 19. 11. 2015).

У овом примеру видимо конгруенцију која није правилна; именица *Партибрејкерс* је мушког рода у једнини, и уколико се употреби у овом облику, захтева конгруентне облике у једнини:

Партибрејкерс објавио нови албум.

С друге стране, уколико је циљ да се нагласи и плуралност у српском језику, употребиће се нови множински облик, који захтева конгруентне множинске облике:

Партибрејкерси објавили нови албум.

Такође, у разговорном језику често ће се чути да се „у новом Star Wars-у (изговорено: старворсу) ...”, и тај облик је устаљен, као и српски превод – Ратови звезда

¹²⁵ Ове две лексеме нису баш најбољи пример за регуларну парадигму, будући да су по свом значењу градивне именице, па не образују множинске облике, осим уколико се не односе на различите врсте оног што именују.

¹²⁶ Слична ситуација је нпр. и у руском језику у коме је лексема *jeans* добила облик *джинсы*, јер се енглеско -s третира као множински наставак и као део јединице која се усваја (Ароноф–Фудеман 2011: 158). Постоје и обрнути случајеви, када се усвојена јединица у језику примаоцу третира као множински облик, те се успоставља једнински, према законима језика примаоца – енглеско *sealed beat* у хебрејско *Silbim* (множина), а ово у *Silb* (једнина) (И., 158–159).

/Звездани ратови, који је у множини, као и енглески облик¹²⁷. Облик „Star Wars-и” ће се ретко чути, и на основу примера са интернета видимо да се јавља у хрватском језику (додуше, остављамо могућност да генитив „Star Wars-a” може да буде и облик множине). Видимо да се у разговорном језику плурализација јавља искључиво у случајевима јасне семе плуралности у примерима назива некаквих група и скупина.

8.4.2. Занимљиве су и оне лексеме које због свог завршетка на -а, -е или -и, иако не садрже јасну сему плуралности, у српском језику имају множински облик. Навешћемо примере *караоке* и *камиказе*; ни оне нису забележене у нашем корпусу, али у разговорном језику најчешће имају облик множине. Обе лексеме воде порекло из јапанског језика, који не познаје категорију множине. Обе лексеме би требало да имају парадигму као и лексема *карате*, али се углавном јављају у множинском облику, иако не садрже сему плуралности. Сматрамо да је на множински облик у српском језику утицао наставак -е, као и „обичнија” парадигматска промена (са камиказама на караокама уместо са камиказеом на караокеу) (исп. Томић 2016: 197–198).

8.5. Из свега наведеног можемо закључити да и позајмљенице у српском језику имају множински облик уколико садрже сему плуралности, осим у ретким случајевима када модел својим обликом подсећа на множинску реч. Најчешће, позајмљене лексеме имају множински облик и у језику даваоцу, мали број се преузима тако да се плуралност не искаже и у српском језику, а забележили смо и примере код којих се значење модификовало тако да се више не препознају семе плуралности.

¹²⁷ Бележимо и супротан пример такође из филског жаргона – енглеско Star Trek је преведено и адаптирано као *Звездане стазе*. Могли бисмо да нагађамо чиме је мотивисан множински облик (нпр. велики број епизода овог серијала), али не можемо са сигурношћу да утврдимо узрок плуралности овог облика.

9. Покрајинска и дијалекатска лексика

Бавећи се анализом множинских речи у савременом српском језику сматрали смо да би било сврсисходно да испитамо и какав статус имају речи са дефективном парадигмом у дијалектима српског језика. Већ летимичан поглед на наш корпус нам је потврдио се у њему налазе лексеме маркиране квалификаторима који упућују на територијалну раслојеност језика. Сматрали смо да изузеци и одступања од очекиваних правила опстају и помоћу нормативних правила и да ће управо дијалекти показати право стање у језику, те смо хтели да испитамо да ли у дијалектима српског језика постоје речи које се јављају само у множини, као и то да ли се можда јављају њихови једински парови.

Међутим, испоставило се да речнички корпус није довољно информативан за овакво испитивање. У нашем корпусу је веома велики број лексема обележених квалификаторима покр., дијал. и нар. У РСАНУ постоји разлика у употреби ових квалификатора¹²⁸; покр. се односи на покрајинску лексику, речи које се не говоре у књижевном језику и које нису типичне за један одређени, локални говор, већ би могле да имају исти облик и у другим говорима; дијал. на дијалекатске облике лексема, најчешће са фонетским и/или морфолошким вредностима које се разликују од узуса, док се квалификатором нар. обележава народна и народска употреба лексике. Дакле, оваквим маркирањем стичемо слику само о оним лексемама за које речник има потврду да су померене од узуса, а с друге стране, немамо потврду да ли се и остале, на овај начин необележене лексеме, јављају у дијалектима. Да би се до оваквих информација дошло, потребно је урадити опсежно истраживање, за сваки дијалекат појединачно, што превазилази потребе овог рада и намеће се као идеја и предлог за нека нова истраживања. Стога ћемо, као мали допринос таквом истраживању, анализирати лексеме које су се нашле у нашем корпусу, а које због своје маркираности припадају територијално раслојеној лексици.

¹²⁸ У РМС је нешто другачије означавање, што ће се, као и до сада, видети код лексема од п- па надаље.

9.1. Прво што учачавамо јесте да се у свим дијалектима употребљавају именске речи које имају само множину. Међутим, њихов облик није стабилан. То значи да ће се у дијалектима чешће употребити једнински облик множинске лексеме, чак и у типичним примерима какви су *клешта*, *гусле*, *Младенци*, *задушнице* (исп. Тома–Анђелковић 1997: 72–73). Друго, у случајевима у којима је морфолошки облик множине нетакнут, веома често се јавља нешто другачији фонетски облик. Овакво померање се бележи у речнику, најчешће у загради, код оних лексема за које су посведочене и недијалекатске варијанте:

мѡждāvци м мн. (дијал. можђавци), **мождена** с мн. (дијал. можјена), **дѡтињѡ** ијек. **дјѡтињѡ** ж мн. (дијал. ијек. ђетиње), **кожухарке** ж мн. (дијал. кожуарке), **Дѡтйнци** ијек. **Дјѡтйнци** м мн. (дијал. ијек. Ђетинци), **Дѡтйњци** ијек. **Дјѡтйњци** м мн. (дијал. ијек. Ђетињци), **наћве** (дијал. навће) ж мн., **можденца** с мн. (дијал. можјенца).

У овакве примере сматрамо да спада и **морѡиде** ж мн. мед. покр. *хемороиди*, *шуљеви* (haemorrhoida), иако лексема није обележена квалификатором дијал.

9.2. У дијалектизмима се учачавају различите гласовне алтернације – (ијекавско) јотовање, метатеза, дисимилација, асимилација. Међу ове примере спадају и лексеме:

лāче, лāчā ж мн. дијал. *в. хлаче*, *доњи део мушке спољне одеће*, *чакшире* (као део народне ношње или уопште панталоне).

палталѡне ж мн. дијал. покр. *панталоне*, *хлаче*.

писачићи м мн. дијал. *мрље од вина*.

Лексема *панталоне* је требало да буде обрађена са својим парњаком *панталоне*; *писачићи* је пример из РСМС; у РСАНУ нема множински облик и није обележен као територијално раслојена лексема, док ће се лексема *хлаче* под којом би требало навести лаче урадити тек кад се буде радило слово х-.

Лексема код којих се у дефиницији напомиње да у дијалекту постоји некаква промена везана за множински облик има тек неколико. Забележили смо примере **гѡведа** с мн., у чијој дефиницији стоји да се у дијалектима јављају и једнински облици женског рода (у неким само у зависним падежима): гѡвѡд, ген. гѡвѡди, дат. и лок. гѡвѡди, ак. гѡвѡд, ређе гѡведу, INSTR. гѡвѡди, гѡвѡђу и гѡвеђу; затим лексеме **нѡсила**, нѡсилā с мн. и

òстве, **òстāvā**, **òствї** и **òстви**, **òствї** ж мн., у чијим дефиницијама стоји да у дијалекту постоје промене у деклинацији (дијал. дат. носилама; дијал. оствију). Уз лексеме **òје** и **òје с** и **дүмāн¹** стоји да се у дијалекту употребљавају множине *òјета* уместо *òја*, односно *дүманови* уместо *дүмāни*. Другачија парадигма се истиче и код лексеме **врāта¹**: ген. *врāтā*, дијал. *врāтї*, непр. *врāтијү*. Посебно нам се учинила интересантна лексема *девер*:

дөвөр ијек. **дјөвөр**, -ера м (мн. дөвери и дөверови ијек. дјөвери и дјөверови) (дијал. ијек. һевер) **2.** етн. г. мн. (девери, дијал. деверје) покр. *посета коју, по народном обичају, сутрадан после свадбе чине девер и барјактар младином оцу у знак јавног признања за девојчину невиност.*

Ова лексема је посебна зато што се у дијалекту, уместо множинског облика, употребљава збирна именица. То значи да сема плуралности постоји, али је говорницима ближа концептуализација збира. Овај однос између збирних именица и множине обрадили смо када смо говорили о категорији броја и о творбеним моделима код множинских речи. Тада смо истакли да се код именица које означавају младо биће јављају облици семантичке множине на -ад и -ићи. Дистрибуција ових облика условљена је дијалекатском основом. Тако ће се облици на -ићи доминантно јавити у косовско-ресавској зони, док ће се облици на -ад јавити на северу и западу земље, дакле, у новоштокавским говорима.

9.3. Однос између збирних и именица плуралија тантум огледа се и у плурализацији збирних именица у неким говорима, у којима се не подударају граматички сингулар и семантички плурал, па се на тај начин „колективно значење трансформише у множинско” (Младеновић 2007: 113).

9.4. Промене на морфолошком плану су за наше истраживање изузетно важне, поготово уколико се огледају у успостављању нових јединских облика уместо очекиваних множинских. Тако се у призренско-тимочким говорима именице плуралија тантум у неким случајевима неутралишу и прилагођавају именицама у једнини, што као последицу има и различиту конгруенцију: дрвена врата је затворена (Младеновић 1996: 77). Прилагођавају се према наставку, па тако неутрумско -а постаје женски род (И.).

У литератури смо забележили податке о судбини именица плуралија тантум у говорима на југозападу Косова и Метохије (Младеновић 2007). Младеновић у овом раду уочава да су називи за предмете „биполарне структуре” стабилнији од назива за сложене предмете са више делова (Младеновић 2007: 99); тако се у називима за одећу најмање развијају „секундарни сингулативи” (И.: 101), док су вишеделни предмети са јединственом структуром и спојеним деловима склонији развијању секундарних сингулатива (И.: 101–106). Младеновићева терминологија је нешто другачија од наше; ову синтагму употребљава у значењу секундарни једнински облик. То је важно да се нагласи, јер је у анализиранима говорима забележио именице *прса*, *плећо* и сл. којима се именује појединачни део биполарне структуре, али не и целина, која се именује обликом плуралија тантум (И.: 108, 116). Слична ситуација је и у српским говорима ван граница Србије – у говору Карашеваца (Радан 2011).

Видели смо да се промене на морфолошком плану ретко бележе у РСАНУ; разлог томе може бити недостатак грађе. Из речничког чланка углавном сазнајемо само да лексема коју посматрамо спада у покрајинску лексику. У РСАНУ се квалификатором покр. обележава лексика која није стандардна и која није карактеристична само за један говор. Већина нашег корпуса маркирана је овим квалификатором, што значи да лексеме које описујемо припадају периферији лексичког система. У питању су покрајинизми који нису познати већини говорника, у многим случајевима лексеме само са једним значењем:

кр̑а̑пља², -п̑а̑ља с мн. анат. покр. *врхови хрбата, кичме.*

б̑уртице ж мн. покр. *рубови на говећем желуцу.*

з̑агоре ж мн. покр. *свињско виме.*

б̑а̑г̑оче ж мн. покр. *грчење виличних нерава.*

гр̑о̑ња̑ци м мн. вет. покр. *знасте болесне израстине на нецу свиња.*

м̑о̑с̑б̑љци, -ља̑ка̑ м мн. покр. *густа слина, Мосури из носа;* исп. Мосољ.

ко̑љ̑ен̑д̑аш, -аша м покр. (обично у мн.) *в. коледар (1).*

в̑й̑бла ж (обично мн.) (тал. fibbia) покр. *в. баглама.*

засуља́чи м мн. покр. *затварач на сушници*; исп. засуљача (1).

на́сјелине ж мн. (ијек.) празн. покр. *чини, мађије*.

Оваквих примера има десетине, али је још више покрајинизама код којих је (барем) једно од значења обележено са мн.:

а́љина ж (ген. мн. аљина) **5.** мн. покр. *оплакивање покојника, жалба за покојником*.

ба́пка³ ж покр. **2.** бот. **б.** (обично у мн.) *в. рогач* *Tarhina pruni*.
3. мед. (обично у мн.) *рана на устима*.

бо́дља ж (ген. мн. бо́дљй, бо́дља̄ и бода́ља̄) **1.** г. мн. песн. индив. *трнов венац као симбол мука*.
5. мн. покр. *израштаји на деснима који боцкају*.

ве́рига ж (ген. мн. ве́рйга̄) **5.** (само мн.) покр. *теснац, кланац*.

вй́лица² ж **2.** **ђ.** мн. покр. *ракљаста направа за разапињање мреже или плетива приликом плетења*. **е.** мн. покр. *ракљаста део кола у који се углављује руда*.

вр̑́лика ж (ген. мн. вр̑́ликā) **2.** покр. **б.** мн. *танке гредице (које служе као носила)*.

гвђ́жђе и **гвђ́жђе** (дијал. гвође, гвозје, гвојзе, гожђе, гозје), -а (ретко –ета) с **4.** (мн. обично гвђ́жђа, гвђ́жђа) **в.** мн. заст. и покр. *в. гвоздиво (а)*. **г.** (и мн.) покр. *гвоздени делови плуга; раоник*. **ђ.** мн. покр. *направа са углављеним гвозденим шиљцима која се ставља теладу и ждребади на њушку да не сисају, брњица, остве*.

9.5. Два су одговора на питање због чега већину нашег корпуса чини покрајинска лексика. Први је у вези са типом речника̄ које смо ексцерпирани (већину корпуса чине примери из РСАНУ који је речник књижевног и *народног* језика). Други се може потражити у лексичко-семантичким групама које смо издвојили приликом анализе. Називи за делове тела, болести, сложене предмете, лексика ткања итд., представљају домене у којима се јавља богат слој покрајинске лексике.

9.6. Осим квалификатора дијал. и покр., споменућемо и квалификатор нар., којим се у РСАНУ обележава народна и народска употреба неке лексеме (исп. Миланов 2013). Као и квалификатор дијал., и нар. упућује на нестандартну лексику, тј. лексику која не

припада књижевном језику. За разлику од дијалектизама код којих су могућа одступања у вези са категоријом броја, код народне и народске лексике нема промене у броју; лексеме које смо забележили су множинске речи, са различитим степеном плуралности:

бодѐнице ж мн. нар. *крастице на руци од пелцовања против богиња*; исп. биљежаница.

гўбица² ж **4.** мн. анат. нар. *део женског полног органа, усне, Labia.*

зѐбра² ж **1.** (само мн.) вет. нар. *отеклине ка вилицама код коња.*

наусница ж **3.** нар. (само у мн.) *усне.*

јајчѐнїк, -їка и **јајчѐнїк, -а** м **2.** (обично мн.) вет. нар. *в. јајчаник (3).*

глѐдāљка и **глѐдāљка** ж (обично у мн.) нар. *в. гледало (1).*

жлѐзда ијек. **жлијѐзда** (непр. ек. и ијек. жљезда ијек. жљијезда) ж **2.** (обично у мн.) мед. нар. *назив за разна обољења, која се манифестују повећањем, отицањем жлезда (шкрофулоза, запаљење крајника и др.).*

ѓвчица ж **3.** (у мн.) мет. нар. *високи, бели облаци, састављени од кристала снега и леда, цируси, циркумулуси.*

гўштѐр и **гўштер, -ера** (дијал. гушћер) м (мн. гўштери и гўштерови, ген. гўштѐрā, гўштерѓвā и гуштерѓвā) **3.** нар. **а.** (понекад мн.) мед. *в. гушобоља.* **б.** мн. мед. *вратни лимфни чворови.* **в.** вет. *врста говеђе болести при којој говечету отекне гуша.*

9.7. Можемо да закључимо да се и у дијалектима српског језика јављају речи које имају само множину. Ове речи имају мање стабилан фонетско-фонолошки и морфосинтаксички облик, што је последица дефективности која у дијалектима тежи да се неутралише. У зависности од семантичке врсте а заснивајући се на савременој концептуализацији, ове речи ће, уколико означавају предмете јасне бипартитне структуре (и који су махом стари облици, тзв. права плуралија тантум) задржати множински облик, док ће се у другим случајевима развити секундарни једински облици са регуларном парадигмом броја (опозиција једнина–множина). Такође, у неким случајевима је могућа појава сингулатива, којима се именује сегмент из целине коју представља множинска реч. Информације о промени основног облика су изузетно значајне и требало би их нагласити у речничком чланку; примери којима би се

илустровале овакве промене би показали и потврдили њихову територијалну заступљеност (нпр.: **врџта**¹ с мн. (дијал. врата ж; ген. врџтџ, дијал. врџтџ, непр. врџтијџ) — Дрвена врата је затворена (призренско-тимочки дијалекат)).

Стабилност облика којима се именују бипартидни предмети односно појава секундарне сингуларизације код лексема са семом мултипликативности су показатељи савремених тенденција у језику, јер се осим у дијалекту, бележе и у речницима савременог језика. Успостављање парова лексема ногар–ногаре, новина–новине, плеће–плећа итд. не могу се посматрати само као недоследност у лексикографској обради или чак грешка обрађивача, већ као колебање говорника које је засновано или на промени денотата, или на измењеној концептуализацији, што може а и не мора бити повезано.

10. Неологизми

10.1. Као што смо видели, једна од теорија везаних за феномен плуралија тантум у српском језику доводи у везу категорију двојине са овом појавом. Иако смо утврдили да речи које се јављају само у множини не потичу само од старих двојинских облика, већ су последица сема плуралности, које као компоненте значења ове речи садрже, решили смо да испитамо има ли у српском језику нових речи, неологизама који имају само облик множине. Највећи проблем у вези са испитивањем оваквих речи јесте одабир корпуса. То су углавном речи које се не налазе у речницима, део су разговорног стила, маркиране су и карактеристичне за поједине социолекте. Такође, као неологизми се могу посматрати и позајмљенице, како оне неадаптиране, тако и адаптиране. Стога смо из речника нових речи Ивана Клајна и Јована Ћирилова (Клајн 1992 и Ћирилов 1991) ексцерпирани лексеме чији је основни облик множински, односно које би требало да имају множински облик, али их аутори нису посебно обележили. У питању су речници малог обима и различитог типа. Клајн објављује свој речник неологизама на основу примера забележених деведесетих година XX века из новина, са радија и телевизије. Његов избор одредница није био одређен временом настанка речи, већ тиме што се те лексеме не налазе у речницима РМС, РСАНУ и *Rječniku stranih riječi* Братољуба Клаића. Ћириловљев речник је другачије конципиран, није речник у ужем смислу, више је појмовник и највише подсећа на речнике књижевних термина. Не садржи све информације о лексеми која се објашњава (изостаје граматички опис) и врло често као одредницу има израз, дакле, синтагму. Овај речник обухвата нове речи и нове изразе који су настали после Другог светског рата, као и постојеће речи које су у том истом периоду добиле нова значења (Ћирилов 1991: 5). Ту је прва разлика у односу на Клајнов речник, који се ограђује од временске одреднице. Пошто је малог обима, у Ћириловљевом речнику су забележене углавном позајмљенице и термини, док жаргонизми нису ушли у његов корпус (Ћирилов 1991: 5–6).

10.2. На основу ова два речника можемо дефинисати неологизам као врсту лексеме која није забележена у савременим стандарднојезичким речницима и која је

настала у новије време. Такође се под појмом неологизам сматрају и оне лексеме код којих се уочава неосемија – појава да нека лексема развије нова значења (Клајн у свом речнику обележава лексеме са неосемијом посебним симболом). Ексерпирани корпус из ових речника за наше истраживање је невелик, али нам потврђује да на (множински) облик лексеме не утиче време у ком та лексема настаје¹²⁹.

10.3. Већ смо изнели став који је сагласан са Белићевим и Маројевићевим тумачењем да је један тип именица плуралија тантум настао плурализацијом некадашњих облика дуала. Овакви, специфични примери средњег рода не јављају се у грађи неологизама. То може да буде последица и општебалканске тенденције ка смањењу броја именица средњег рода (исп. Лашкова 1982: 109). Иако су управо оне прототипични примери за појаву плуралија тантум, очигледно је да је настанак оваквих именица везан за историјску епоху, и да више није продуктиван у језику.

10.4. Међу неологизмима које смо ексерпирани уочили смо лексеме страног порекла, али их управо због плуралног облика можемо сматрати одомаћеним. Наиме, неологизми које смо забележили приклонили су се постојећим морфолошким и семантичким групама плуралних речи, будући да садрже неку плуралну компоненту. Као продуктивне групе јављају се на првом месту називи припадника различитих група, актуелних у савременом друштву. Осим назива припадника народа и религија, јављају се и називи припадника политичких покрета, навијачких скупина, играча у спортским клубовима и сл., које имају множински облик, јер се назив увек односи на групу. Употреба сингулатива је могућа и честа, али своје значење овакве именице реализују у множинском облику: *змајчеки, цибоси*¹³⁰. Такође, у неким од ових примера уочавамо неосемију – једински облик има другачији денотат – нпр. назив *гробари* односи се на навијаче, присталице спортског клуба Партизан. Именица у једнини, *гробар*, примарно значење има онај који копа гробове, сахрањује мртве; чувар гробља. Такви су и примери: *ђетићи, лале, романтичари, цигани*. У ову групу спадају и поименичени *жути*

¹²⁹ Као и до сада у корпус нисмо укључили изразе.

¹³⁰ Пошто су речници настали у време СФРЈ, називи навијачких група и тимова су такође из времена старе државе.

(кошаркаши сплитске Југопластике), *модри* (надимак играча загребачког Динама, по плавој броји дресова), *плави* (**1.** играчи југословенске репрезентације. **2.** играчи загребачког Динама. **3.** играчи титоградске Будућности), *рођени* (надимак играча мостарског Вележа), *црвено-бели* ијек. *црвено-бијели* (**1.** играчи Црвене звезде. **2.** играчи новосадске Војводине), *црно-бели* ијек. *црно-бијели* (играчи Партизана)¹³¹. У лексеме којима се именују припадници некаквих група спадају и два калка *голубови* и *јастребови*, за припаднике мирољубивог односно ратоборног крила у оквиру исте политичке партије, као и назив за припаднике политичко-религиозног покрета црнаца на Јамајци – *растафаријанци*.

10.5. Друга продуктивна група међу неологизмима јесу називи за предмете бипартитне структуре типа панталоне, као и називи који се обично јављају у множини а припадају називима за обућу. Забележили смо примере *бермуда-панталоне*, *левисице*, *левиске*, *траперице*, *фармерице*, *фармерке*, *фрула-панталоне*, *хеланке*, *хулахопке*, *балетанке*, *јапанке*, *мокасине*, *спенсернице*, *спринтерице*; *тенисица*, *тениска*, *тенис-патица*. Видимо да се код назива за обућу јавља разлика у дефинисању и одређивању основног облика – Клајн ове речи наводи у облику једнине, без напомене о уобичајеној множинској употреби, док их Ћирилов бележи само у облику множине.

10.6. У овом корпусу пажњу су нам привукле и позајмљенице које у језику даваоцу имају облик множине и најчешће се завршавају на сугласник и које у нашем језику имају двојаку судбину. У првом случају се усвајају као именице у једнини – *антирид*, *корнфлекс*, *фит*, *чипс*, *пом-чипс*, *помфрит*, *мас-медија*, *тупамарос*, док у другом случају могу добити наставак за множину у језику примаоцу: *паздаран*. Овај пример је у српском језику једнина, иако је у персијском множина (и Ћирилов то напомиње уз ову одредницу: У нашој publicistici pogrešno se upotrebljava oblik pazdaran za jedninu, a za množinu – pazdarani). (Ћирилов 1991 s. v. pazdaran).

¹³¹ Конверзија придева се јавља и у руском језику као начин настанка нових именица плуралија тантум (нпр. яровые и позвоночные у терминологији ботанике и зоологије), уз појединачне примере у социолектима (нпр. лесоматериалы) (Бранднер 2009: 103).

Стране речи и позајмљенице које се у српском језику завршавају на сугласник, а у језику из ког су позајмљење имају множински облик, обрадили смо у поглављу о позајмљеницама, те их у овом делу нећемо посебно анализирати.

10.7. Можемо закључити да ће речи код којих је прозирна множинска структура, односно код којих се препознаје сема плуралности имати множински облик, без обзира на то што се у језику појављују у новије време. Од других именица плуралија тантум разликује их то што ове именице неће бити средњег рода. Осим што је то једна од карактеристика балканских језика, можемо је протумачити и тиме што је код именица средњег рода сема плуралности углавном у вези са дуалским обликом, који је непознат савременом језику.

11. Полисемија множинских речи

Полисемија је способност неке лексеме да се реализује у више значења (Гортан-Премк 1997: 38). Својствена је већини речи општег лексичког фонда који чини лексика позната сваком просечно образованом говорнику, која је прасловенског порекла, фреквентна и има богату деривацију (Драгићевић 2010: 130; Миланов 2017: 32). У речницима се ова лексика препознаје по изостанку квалификатора (Гортан-Премк 1997: 66). С друге стране, у општи лексички фонд спада и мањи број лексема које реализују једно значење. Моносемичност је одлика термина, страних речи, назива сродника, бројева (И.: 41–42). Ове лексеме немају богат семантички садржај и не употребљавају се у новим комуникацијским ситуацијама. Насупрот општем лексичком фонду стоји периферија лексичког система. Њу чине временски и територијално маркиране лексеме; оне углавном нису развиле додатна значења. Управо у нашем корпусу оваквих једнозначних лексема има прилично и оне чине значајан део наше грађе. У питању су термини, позајмљенице, али и покрајинизми, дакле, углавном маркирана лексика која не припада општем лексичком фонду (**гебде, зеолити, агруми, изонитрили, зооморфозе; акциденталија с, генералије и генералије, девоцидналије, регалије; бароци, бадуле, зџмерице, шалукатре, ждрмњи**).

Категорија полисемије не утиче на категорију броја код лексема које имају и јединину и множину. Полисемија не утиче на категорију броја код речи са регуларном категоријом броја стога што се значење у полисемантичкој структури не мења без обзира на то да ли посматрамо један именовани ентитет или више њих. Навешћемо примере за различита значења лексеме *глава*, које ћемо реконструисати и у множинском, односно једнинском облику (у зависности од тога у ком броју је дата реч у оригиналном примеру у РСАНУ):

1. а. <i>горњи део човечијег, односно предњи део животињског тела у коме се налази мозак и главна чула.</i>	Спусти се у столицу и увуче <u>главу</u> међу рамена (Михаљевић М., Реп. 1957, 8/18).	Спусте се у столицу и увуку <u>главе</u> међу рамена
фиг. <i>цвет, цваст биљке (код које је то најкрупнији део); крошња</i>	И стидљиве из мирисне траве Љубичице подигоше <u>главе</u> (Ил.	И стидљива из мирисне траве, љубичица подигла је <u>главу</u>

<i>дрвета.</i>	В. 1, 40).	
в. <i>коса, власи</i>	И <u>глава</u> тога човека сад је бела, његова снажна рука уморила се од дугог рада (Кнеж. Б. 3, 316).	И <u>главе</u> тих људи сад су беле
2. а. <i>памет, интелигенција; мисли, свест, сећање; схватање, дух.</i>	<u>Глава</u> му је била пуна Доре (Барт. 1, 35).	<u>Главе</u> су им биле пуне Доре
б. (често с атрибутом добра, велика и сл.) <i>умна, даровита особа.</i>	И највећа <u>глава</u> није увек способна за самостално мишљење (Петрон., СКГл 5, 122).	И највеће <u>главе</u> нису увек способне за самостално мишљење
3. а. <i>живот (често и у устаљеним говорним обртима с глаголима: бранити, дати, давати, (из)губити, заложити, стављати, чувати и др.).</i>	Нећеш да ми кажеш, а видим да се то тиче моје <u>главе</u> (Ранк. С. 1, 205).	Нећеш да нам кажеш, а видимо да се то тиче наших <u>глава</u>
б. <i>покр. убиство у крвној освети; утврђена цена која се плаћала братству убијеног приликом измирења, крвнина.</i>	Састадосмо [се] ... да умиримо два домаћа браства ... околу <u>главе</u> покојнога Рада Николина (НПр Врч. 5, 38).	Састадосмо се да умиримо два домаћа браства околу <u>глава</u> покојних Рада и Марка Николина
4. а. <i>особа, личност, појединац.</i>	За собом води двије женске <u>главе</u> (Калѐб 4, 122).	За собом води једну женску <u>главу</u>
в. (обично допуњено речима: стоке, брава и сл.) <i>грло, брав; јединка роја, јата и сл.</i>	О великим празницима и весељима закоље се по једна <u>глава</u> од ситне стоке ради јела (Фил. М. 6, 21).	О великим празницима и весељима закоље се по две <u>главе</u> од ситне стоке ради јела
5. а. <i>личност која руководи, управља; старешина, руководилац, вођа, првак.</i>	Ја сам, по вашој вољи, <u>глава</u> Црне Баре (Весел. 6, 66).	Ми смо, по вашој вољи, <u>главе</u> Црне Баре
б. <i>онај који се својом способношћу, својим талентом највише истиче у једној делатности, главни представник.</i>	Данте је <u>глава</u> свих пјесника (Вулич. 3, 5).	Данте и Петрарка су <u>главе</u> свих песника
б. а. <i>политички, економски, културни центар неког подручја, главни град.</i>	Рим, наш главни град. <u>Глава</u> свијета. Вјечни Рим (Назор 19, 202).	Рим и Париз <u>главе</u> света
7. врх, вршак на горњем делу нечега.	Само ту и тамо вири сива глатка <u>глава</u> стијене (Калѐб 4, 25).	Само ту и тамо вире сиве глатке <u>главе</u> стене
8. а. <i>заобљени, проширени, задебљали крај или део предмета.</i>	Своје мале ... пушке ... лагано задјенуо за ... појас, милујући их неко вријеме по кривим, дугуљастим <u>главама</u> (Ћор. С. 10, 409).	Своју малу пушку лагано заденуо за појас, милујући је неко време по кривој, дугуљастој <u>глави</u>
б. в. <i>главица (4а).</i>	Разрасле се тешке <u>главе</u> купуса и кеља (Павич. 2, 54).	Разрасла је тешка <u>глава</u> купуса
в. <i>покр. задебљали део чокота винове лозе, крља, гица; задебљање на обрзаном делу стабла из којег избијају ластари.</i>	Четири године треба док из примите лозе буде <u>глава</u> , а <u>главу</u> добијемо, ако увик режемо лозе на истом мјесту, те оставимо само два, три пупа (Варош, Лукић Л., ЗНЖ 24, 163).	Четири године треба док из примите лозе буду <u>главе</u> , а <u>главе</u> добијемо, ако увек режемо лозе на истом месту
г. <i>језгро комете са омотачем.</i>	<u>Глава</u> репатица састављена је од	<u>Главе</u> репатица састављене су од

	гомиле чврстих комада, док реп сачињавају плинорите ствари (Тућ. 3, 99).	гомиле чврстих комада
<i>д. горњи део гудачких и неких жичаних инструмената у којем су чивије за затезање жица.</i>	Гусле су му у крилу, а <u>главу</u> од гусала притиште брадом (Андрић 7, 30).	Гусле су им у крилима, а <u>главе</u> од гусала притиснуше брадама
<i>9. извесна количина неке материје којој је дат лоптаст, купаст или ваљкаст облик и која је служила као нека врста мере.</i>	Лежали су ту, без реда ... кантари, преше ... аван у коме су се некада туцале <u>главе</u> шећера (Десн. 1, 105).	Лежали су ту, без реда, кантари, преше, аван у коме се некад туцала <u>глава</u> шећера
<i>10. део неких сложених предмета у који се углављују, односно за који се причвршћују поједини други њихови делови; место састава делова сложених предмета.</i>	За место где се рогови састају на слемени каже се „ <u>глава</u> рогова” (Ерд. 10, 118).	За места где се рогови састају на слемени каже се <u>главе</u> рогова
<i>11. а. извор, извориште текуће воде; почетак воденог тока.</i>	<u>Глава</u> ријеке то је мјесто гдје јој је извор (Куш. 1, 19).	<u>Главе</u> река то су места где им је извор
<i>б. водени резервоар.</i>	Изворска вода може се загадити, ако се најпре сабира у тз. <u>главе</u> или резервоаре, из којих ће се касније било ... вадити, било чунковима или цевима ... до људских станова спровести (Батут 2, 59).	Изворска вода може се загадити, ако се најпре сабира у тз. <u>главу</u> или резервоар
<i>12. а. један од крајева, један од прилазних делова каквог објекта издуженог облика.</i>	Људи ... чују лупу жељезне звијери, и виде како срће, на <u>глави</u> цесте што води у њихово село (Назор 9, 16).	Људи чују лупу жељезних звери, и виде како срће, на <u>главама</u> цеста што воде у њихово село
<i>13. а. вој. део веће војне јединице истурен у правцу кретања, чело војске.</i>	И тако <u>главу</u> непријатељску мало узбију ... и, сви сложено ударивши, потисну непријатеља до саме висине где су му топови били (Вук 8, 326).	И тако <u>главе</u> непријатељске мало узбију
<i>б. почетни део неког низа или поворке, чело.</i>	Кола ... чекају на <u>глави</u> дуге поворке коњаника и колеса (Павлин. 5, 57).	Кола чекају на <u>главама</u> дугих поворки коњаника и колеса
<i>14. а. одељак књиге или другог списка који чини извесну целину, поглавље.</i>	На крају комичнога романа Поп Ћира и поп Спира долази сентиментална <u>глава</u> о Јуци и Пери (Скерл. 16, 66).	На крају комичнога романа Поп Ћира и поп Спира долазе сентименталне <u>главе</u> о Јуци и Пери

Видимо да је значење у оба примера једнако. Дакле, одабир једнине или множине заснован је на намери или циљу учесника у комуникативној ситуацији да искажу број онога што је изражено датим значењем. Међутим, код речи код којих се у неком од значења јавља и сема плуралности постоји разлика јер одабир множинског облика може значити одабир посебног, другачијег значења. Тако ћемо, на пример у реченицама:

видео је циврију у дворишту

видео је циврије у дворишту

употребити једински односно множински облик, у зависности од тога да ли желимо да објекат радње буду *немиран, љут нас* или *клешта за прављење копчи и сл. од жица*.

11.1. Полисемија се код множинских речи може посматрати из два угла. Већ смо истицали да се плуралност јавља као компонента појединих значења у полисемантичкој структури вишезначних лексема (в. поглавље 7). У зависности од степена плуралности и фреквентности употребе, односно броја потврда у грађи, ова значења ће у речницима имати додатна обележја у виду лексикографских напомена као што су *обично у множини, често у множини* итд. (више о овоме у наредном поглављу). Дакле, лексема може имати развијену полисемантичку структуру и у неком од својих значења садржати и сему плуралности (нпр. од 11 значења¹³² лексеме **лѝнац** једно се јавља са одредбом обично мн.: *гвоздена направа од ланаца (1) и тегова која се ставља затворенику, робијашу или заробљенику на ноге и руке, затворенички, робијашки окови*; од 36 значења лексеме **вѝнац** једно је обично у множини: *круна која се ставља младенцима на главу приликом црквеног обреда венчања*; исп. венчило (1), а друго покрајинско и множинско: *десни, ружичасто ткиво које окружује корен зуба*). Такође, има случајева да лексема којој примарно значење није множинско реализује неколико множинских значења (нпр. **ѝлина, бѝдреница, вѝралица, гвѝжђе** итд.).

Међутим, неке лексеме садрже сему плуралности као компоненту у свим значењима у полисемантичкој структури (**вѝшала** ијек. **вјѝшала, вѝрата, зѝзубице, јѝсле, катѝкѝмбе**). Затим, у неким случајевима у питању су нијансе у оквиру истог значења (у речницима су таква значења обележена словима: **ѝсѝвци¹, кѝлца, мѝшичице, прѝлизине, скѝути**; плуративи **врѝубина, ѝрушина, кѝрма, копрѝлѝт**), док код неких лексема примарно значење садржи сему плуралности, али је секундарна значења не садрже (**ѝсевина, нѝводница, пѝвија**).

¹³² Под бројем значења подразумевамо и значења обележена бројевима и значења обележена словима.

11.2. Ипак, мора се нагласити да се множинске речи не одликују богатом полисемантичком структуром, што се из нашег корпуса јасно види. Грађа је показала да се од око четири хиљаде лексема изразитом полисемичношћу одликује тек неколико. „Степен полисемичности лексеме директно је зависан од типа и карактера њене семантике. Што је богатији и садржајнији појмовни аспект лексичког значења, то је активнији семантичко-деривациони потенцијал лексеме и виши ниво њене полисемичности” (Миланов 2017: 28). За лексему се може рећи да је изразито полисемична ако има најмање 15 значења (в. Миланов 2017). У нашем корпусу само четири лексеме одговарају овом критеријуму – *маказе* са 19 значења и плуративи *пануча* са 20, *наглавак* са 18, *млечњак* са 17 значења:

маказе, *mākāzā* ж мн. (тур. *makas*) **1.** метална алатка за резање материјала (тканина, папира, танког лима, жице и др.) са две укритене оштрице, спојене осовином и постављене једна насупрот другој, са дршком подешеном за увлачење прстију, којима се та алатка отвара и затвара при сечењу, *шкарe*; исп. ножице.

2. покр. задњи рачвасти крај руде на запрежним колима, *сврачине*.

3. а. *врста маказасте направе за ловљење риба.* **б.** покр. примитивна *штираљка* за прикачињање рубља за конопац при сушењу.

4. покр. **а.** грађ. део кровне конструкције коју чине две косо постављене гредe спојене једним крајем и ујзљeбљене под оштрим углом, слично отвореним маказама (1). **б.** *унакрсне летве на вратницама или између греда (ради ојачања конструкције).*

5. зоол. анат. *двокраки орган код ракова сличан маказама (1) и подешен за хватање плена и узимање хране, штираљка, клешта.*

6. *фиг. (обично у устаљеним обртима: (у)пасти (ући) у маказе, наћи се (налазити се) у маказама и сл.) а.* *положај када возило приликом претицања доспе и буде прикљештено или стешњено између два возила која се крећу у супротни правцима.* **б.** *вој. положај војних јединица опкољених и стешњених са страна противничким трупама распоређеним у два крака који се сужавају у облику маказа (1); војне јединице распоређене са страна противника у два крака, клешта.* **в.** *уопште безизлазан, тежак положај, истовремена опасност са две стране, шкрипац.*

7. спорт. **а.** *у ногомету, ситуација при којој два играча непрописно затварају пут противничком играчу.* **б.** *начин ударања лопте у ногомету при коме се друга нога креће у правцу супротном од оне којом се удара лопта.* **в.** *врста захвата у рвању.* **г.** *у смучању, положај смучки на снегу када су врхови растављени а задњи крајеви састављени.* **д.** *у шаху позиција када пешак напада истовремено две противничке фигуре.*

8. у игри карата (нпр. у преферансу) ситуација кад једна страна има кецу и даму (против краља и других карата).

9. екон. в. маказе цена.

10. покр. врста дечије игре.

папуча ж (ген. мн. папуча) (тур. равиџ) (обично у мн.) **1. а.** врста обуће израђене обично од лаког и меког материјала која покрива само предњи део стопала, полуотворена или отворена, која се углавном носи по кући; таква врста обуће, израђена од различитих материјала (текстила, коже) која се носи изван куће: женске ~, кожне ~, кућне ~, мушке ~, собне ~, турске ~ и др. **б.** експр. (и са атрибутом „женина.”) лукавство којим се служи жена да подреди, потчини мушкарца (обично свога мужа); исп. бити под папучом, папучар (2).

2. кожна или гумена навлака која се ставља на задње ноге коњу ради заштите од повреда.

3. техн. **а.** продужени део платформе, степеник на улазу возила (вагона, трамваја, кочије, камиона и др.) на који се стаје при улажењу или излажењу. **б.** врста ручне кочнице која се користи у железници за заустављање и успоравање вагона; нарочито подешен део на ручној кочници каквог возила. **в.** врста кочнице на запрежним колима у виду дрвене или гвоздене плоче која је ланцем причвршћена за осовину точкова.

г. покр. комад косо засеченог дрвета или нарочито подешен комад гвожђа који се подмеће под точак какве машине или запрежних кола како би се зауставило кретање. **д.** део конструкције од дрвених дасака на који се постављају два мања стуба, који заједно са већим стубовима, ногарачима, чине подлогу понтонског моста; исп. ногарач. **ђ.** покр. дрвена палица као део уређаја у млину, са заобљеним проширењем на једном крају, којом се подупире горњи камен при намештању на сењ, осовину; исп. језик (2и). **е.** део на плугу у виду плочастог стопала, причвршћен за гредељ, на који се плуг ослања. **ж.** спорт. (обично у мн.) метални или дрвени предмет у виду папуче постављен на стуб, у који се углављује препона приликом подешавања висине.

4. риб. покр. **а.** дрвени штап на бочној страни алова, дугачке, плитке мреже, који на крају има рашљу за коју се причвршћује камен, комад цигле и сл.; исп. клеч (2). **б.** осушена риба нанизана на канап; исп. комолац (изр.).

5. брод. **а.** један од речних сплавова малих димензија повезан са више таквих у један већи сплав; исп. крпа (5). **б.** покр. дрвена направа помоћу које се лакше диже сидро.

6. заст. и покр. врста друштвене игре; исп. папучица (4).

7. покр. **а.** бот. в. булка (4). **б.** фитопат. в. рогач *Tarphina pruni*; исп. бапка³ (2б). **в.** агр. деформисани зелени плод шљиве, настао услед обољења изазваног рогачем, биљним паразитом; исп. бабурак, кривка (4).

8. покр. име кози.

- наглавак** и **наглавак**, -āvка м (обично у мн.) **1. а.** плетена плитка обућа од дебље вуне, кострети и сл. (често подшивена кожом, платном и др.) која обухвата стопало до глежња, приглавак. **б.** доњи део чарапе који покрива стопало до глежња, део чарапе без горњишта; део чарапе који обухвата предњи део стопала и прсте. **в.** покр. кратка плетена чарапа (обично мушка). **г.** предњи део чизме или ципеле који обухвата прсте.
- 2. а.** капа беретка, бере. **б.** капа са три или четири троугласта врха коју носе католички свештеници за време неких верских обреда, бирет, квадрат. **в.** капа коју носе опатице. **г.** нераспр. уопште капа.
- 3.** покр. терет који се носи на глави.
- 4.** уишце алатке (секире, мотике и сл.).
- 5.** заст. наслов, заглавље каквог текста.
- 6.** оно што је наглављено на што (нпр. јабучица на чибучу).
- 7.** техн. елемент за спајање цеви, муф.
- 8.** архит. горњи, проширени део стуба на који належе архитрав, капител.
- 9. а.** анат. тетивна плоча срасла с кожом лобање која се простира од чеоних до потиљачних мишића, поглавина, galea aponeurotica. **б.** мед. в. капица (7). **в.** вет. део, комад коже на глави, tegumentum capitis.
- 10.** бот. в. наглавица (2а).

Занимљиво је да су *маказе* и *папуча* речи страног порекла, а њихова развијена полисемантичка структура указује на то да су се потпуно адаптирале и добро уклопиле у лексички систем српског језика (Миланов 2017: 69). Иако су *папуча* и *наглавак* плуративи обележени тако да се на сва значења односи множински карактер, сема плуралности се не јавља у свим значењима. За разлику од њих, лексема *маказе* је прототипична именица плуралија тантум и сва њена значења садрже сему плуралности.

Уз ове лексеме споменућемо још неколико са развијеном полисемантичком структуром: *врата* са 14 значења, *кола* 7, *леђа* 10, *недра* 9, *клешта* са 7 (и плуративи *пафта* 13, *клашња* 8) итд. Њихово примарно значење је предметно и такве лексеме најлакше постају изворни домен за нова значења јер представљају нешто опипљиво и блиско човеку (нпр. означавају делове тела, алат, превозна средства и сл.). Ако изузмемо плуративе, поменуте лексеме припадају општем лексичком фонду, што је у складу са њиховом развијеном полисемантичком структуром (исп. Миланов 2017: 109). Поменути примери могу указивати на тенденцију у српском језику да типичне именице плуралија тантум имају више значења.

11.3. Значајнију анализу и преглед механизма полисемије речи које се обично јављају у множини дао је Ненад Ивановић (2013) у својој докторској дисертацији. Он је анализирао категорију плуралности у полисемији на корпусу РСАНУ и утврдио да „главни семантички типови одвајања множинских значења именица чине саставни део механизма синегдохе, метонимије и метафоре” (Ивановић 2013: 273), а уз њих додао и значењска одвајања у оквиру радијалне полисемије и „непотпуну лексикализацију као вид прилагођавања значења актуелној употреби речи” (И.). Навешћемо само неке Ивановићеве примере за сваки од механизма: синегдоха (*алга, камила, дериват, крпа, кап, ефекат, мудролија, артија, дукат, житарица, маневар, дан, време*), метонимија (*капацитет, димензија, ефекат, вредност, маса*), метафора (*боја, лутка, бљувотина, елемент*), радијална полисемија (*иглица, бисага*) (Ивановић 2013: 274–283).

11.4. Када смо говорили о секундарним значењима лексема *лећа* и *сочиво*, разматрали смо појаву коју смо дефинисали као енантисемију броја (в. поглавље 7.5.в). Уочили смо да се код неких лексема са развијеном полисемантичком структуром, једно од значења искључиво јавља у једнини, док се у другом значењу јавља и сема плуралности. То значи да се једна реч у једном од својих значења јавља (само) у једнини, а у другом (само) у множини. Ова појава није честа и уочили смо је у примерима: **врџница, вџа, вџдџх, време, зрџк**. На исти начин су дефинисани и збирни бројеви **двџдесеторо, дџсеторо, дџсморо**, али ове примере не узимамо у обзир јер сматрамо да је приликом њиховог дефинисања непотребно издвојено значење множинског облика. Оно би требало да се јави као посебна одредница, будући да је у питању и посебна врста броја (исп. поглавље 6.2.3).:

РСАНУ:	предлог дефиниције:
дџсморо (у јд. непром.; мн. дџсмори, -е, -а) збирни број који одговара основном броју осам 1. а. (само јд.) за означавање збира особа мушког и женског пола. б. (ретко мн.) уз збирне именице, обично оне које означавају збир младих бића.	дџсмори , -е, -а бројни придев према основном броју осам, који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар: ~ врата, ~ новине, ~ чарапе.

<p>2. (обично мн.) <i>кад се као јединка узима збирни појам или појам који се исказује обликом множине: ~ врата, ~ новине.</i></p>	
--	--

11.5. Код лексема које се обично јављају у множини, а имају развијену полисемантичку структуру, множински облик некада није доминантан у свим значењима. У оваквим случајевима функционалност се заснива на плуралности, док се друга значења, нпр. она заснована на метафори (изглед) манифестују у обе категорије броја, што ћемо показати на примерима типа папуча (1 и 2) и папуча (3):

папуча 1: *врста обуће* — На ногама [механике] беле чарапе и кожне папуче, веће за читаву шаку него што треба (Доман., СКГл 9, 174). Чим сам стигао кући, обучем папуче (Нуш. 25, 30). У објекте источњачког порекла спадају: а) папуче. — Праве их папуције од коже ... Основа им је већином од ђона; ређе га замењује дрво. Имају ниску потпетицу (Павловић М., ГлЕМ 1927, 69). Ја [сам] налазио у његовим стакленим ормарима врло интересне обуће. Има је од сваке врсте, из свију земаља, и из свију времена: има опанака, кондура, ципела, китајских пантуфала, јеменија и султанских папуча (Мил. М. Ђ. 13, 114). У папучама се лако ходило и по баштини и по шуми (Б–Т 1).

папуча 2: *навлака за коњске ноге* — Ради тога [да кобила не би повредила пастува приликом парења] употребљује се ћустечење, или се на задње ноге метну кобили мекане папуче (Спасић Д. 3, 180). Да би се коњ заштитио од удара приликом кошења стављају му се на ногу нарочите кожне или гумене папуче (Гец 2, 43). Папуче, комад коже што се спучавају коњима позади на ноге, да им се не израђаве при вршидби од оштрог осја на житним класовима (околина Космаја, Борис.).

папуча 3: *степеник на улазу возила, врста кочнице, палица на млину, део плуга и сл.* — Командант је стао на папучу булдожера и руком показивао куда треба одгурати земљу (Влатк. 1, 61). Кад су кола била готова Дан ... се попе. Роберт стави ногу на папучу и с муком се попе за њим (Симић Ж. 2, 177). Назор се уздигао на папучи камиона и одржао ... говор (Дед. В. 2, 404). Посао скретничара и „папучара” (радници који сачекују вагоне које откачи локомотива и успоравају им брзину помоћу нарочитих ручних

кочница „папуча”) знатно [је] поједностављен [увођењем микрофона као везе] (Борба 1951, 163/1). Полука са папучама за кочење вагона (СН 1904, 251). Све оправке папуча за кочнице ... морају да се обављају у Дрвару (Борба 1949, 152/4). При развлачењу папуча, фриксионе облоге приљубљују се уз добош кочнице (на главчини точка), а између добоша и облога јавља се сила трења која успорава обртање точка (Енц. Вој. 1/II, 356). У класичном ... облику кочница је била са папучама постављеним у две ослоне тачке (Енц. Лар. 3, 784). фиг. Молим [вас] да се сетите само његова [Бомаршеова] темперамента ... коме, кад низ брдо пође, треба папуча да не би у суноврат отишао (Поп. Б. 4, 71). За заустављање точкова забрањено је употребити другу до дрвену папучу (СН 1902, 636). Папуча, поред значења Pantoffel = папуча, значи још и устав на колима, било коњским или волујским. Она је или гвоздена, или од дрвета. Обично везана за предњу осовину ланцем, па кад се пође низ брдо, онда се папуча пусти ... и отпочне се суљати и задржавати (Шумадија, Вукић. М. 1). Папуча је што кочи, на задњим точковима, на винту, обрћеш руком винт и тамо дрво једно напред, пред точковима везано за сврачине и обрћеш винт и дрво прилази точку (Качер, Петр. Д. 1). Папуча, на колима, она гвоздена, са две стране посувраћена плоча или подлога, што се на низбрдици подмеће под точак, те се на њој точак вуља и тако кочи кола. Некада је то направљено и од дрвета. Утврђена је ланцем за предњу осовину (краг. крај, Радој. Вл.). (Шумадија, Грк. Ј. 1, 143). На овим листићима има ... округла рупица ... кроз коју се провлачи гвоздени шип, који држи папучу на ножици да не спадне (Мин. в. 20, 6). Папуча је 50 см. дугачка и 30 см. широка, на оба краја полуокругла ... Састављена је од ... растових дасака (И., 7). Језик („папуча”) јест дрвена прама крају лопатасто заоштрена шћика, та служи за подметање под горњи жрвањ, када се има исти снимити или навалити. Језиком се наравњује горњак на сењ (Хеф. 1, 108, 163). Има плугова и без колечака, а замењује их једна саона или папуча (Н–Т 1, 61).

Уколико лексема има развијену полисемантичку структуру, веома је важно прецизно одредити место лексикографској напмени о множинској употреби а такође треба водити рачуна и о томе да се ове напомене не понављају. Видимо у примеру лексеме *папуча* да је константа *обично у мн.* дата у леми, иако се не односи на значење под 3.

11.6. О развијању секундарних значења код термина постоје опречна мишљења међу проучаваоцима (Премк сматра да су они страног порекла једнозначне лексеме Гортан-Премк 1997: 41, 119). У нашем корпусу проналазимо термине који развијају секундарна значање, садржавајући притом и сему плуралности. Тако се зооним **гүштёр** у множинском облику односи на вратне жиле, гушобољу и вратне лимфне чворове, док **јѐж** и **мрāv** у множинском облику означавају осећај у телу сличан боцкању, трнце. Лексема **кѡза** у множинском облику реализује значења дечијих игара, али и народни назив за богиње; када се **кѡњ** јави у множини, може да се односи на покрајински назив за косу греду у кровној конструкцији, као и разне игре и њихове учеснике. Лексема **мүшица** у множини може да се односи на неосноване или настране мисли, идеје, прохтеве, док су **кѡрāли** мале дрвене лоптице са умереним шиљцима на оковратнику који се употребљавају при дресирању паса.

И лексеме из других терминологија понашају се на овај начин па се тако назив за животињску болест **бѣдреница (бѣдреница и бедрѣница)** у множини односи и на два дугачка камена који се стављају у гроб, по један са сваке стране, приликом сахране без сандука, фитоними **гѡрешнѣк** на жарке летње дане у првој половини августа, када се одржавају неки народни обичаји, **крүшка**, **ђу̀л (ђу̀л)**, **мāлина** на мотиве у везу и шаре¹³³, док кулинарски термин **кѡтлѣт (кѡтлет)** у множини означава залиске косе итд. Важно је да нагласимо ову паралелност значења, тј. да наведене лексеме могу да реализују *и* ова значења. Код лексема код којих смо уочили енантисемију броја овакве релације не постоје, јер је употреба множинског облика везана искључиво за значење са семом плуралности:

¹³³ Имамо и обрнут случај, да назив за мотив у везу као секундарно значење реализује значење фитонима:

мѣмица ж покр. **1.** (обично у мн.) **а.** *чипкасти вез, везени, кукичани украс на ивицама кошуља, чарапа и других делова народне ношње. б.* *шара, мотив у везу. в.* *трака око шешира, оплетена најчешће од сламе.*

2. мн. вет. *жлезде на животињској трбушној марамици и набрани део марамице, крезле.*

3. мн. бот. *назив за једну врсту вишегодишње зељасте биљке рода Sedum из ф. Crassulaceae, која се гаји као украсна; исп. бобовњак (1).*

вре́ме, вре́мена ијек. **вријѐме**, вре́мена с (мн. ек. и ијек. времѐна, ген. времѐна̄, дат., инстр., лок. времѐнима) **1.** (само јд.) **а.** фил. један од двају објективних и свеобухватних облика постојања материје. **б.** трајање онога што се збива или што постоји (мерено сатима, данима и другим одговарајућим мерама); ограничено, краће или дуже, трајање.

3. (само јд.) **а.** тренутак, доба кад нешто бива, или кад се нешто ради, рок у којем нешто треба да се догоди. **б.** часови који се могу посветити неком одређеном послу, незаузети, неиспуњени часови.

4. **а.** период историје, епоха (обично везана за име неке личности, владавине и сл.). **б.** (често мн.) прилике, околности под којима се живи у неком раздобљу.

б. (само јд.) **а.** атмосферске прилике у одређеном тренутку и одређеном месту. **б.** нар. непогода, невреме; јака падавина (киша, снег, грџ). **в.** покр. гром.

Код лексема са енантioseмијом броја множина је дистинктивно обележје. Она уноси ново значење, које је различито од оног које лексема има у једнини (исп. Токмађан 1958: 81). Код лексема код којих није могуће успоставити семантичку везу међу значењима уместо новог значења у полисемантичкој структури настаје нова лексема (нпр. **лисице метална направа** (две међусобно повезане карике које се могу закључавати и отварати) којом се везују, спутавају обе руке ухапшеницима). Ово се најчешће дешава када мотивација није транспарентна, односно када није могуће утврдити ни етимолошку повезаност са примарним значењем. У тим ситуацијама лексикографски материјал може да нас заведе, стога што речнички чланак има многа ограничења – прво и основно је просторно, тежи се што већој економичности и то може да утиче на наше разумевање полисемије, поготово када је неко множинско значење у полисемантичкој структури лексеме неоправдано део те структуре а требало би да се посматра као нова лексема (нпр. уместо да се успостави лексема **кџице** ж мн. мед. нар. *разне врсте заразних болести са оспицама по кожи, богиње*, у РСАНУ се ово значење јавља у оквиру лексеме **кџица** (дем. и хип. од коза; млада коза) под бројем 7). У тим случајевима учавамо пример лексикализације множине.

11.7. Примери показују да је сема плуралности потенцијална сема и да може да се активира уколико значење почне да се односи на неку нову реалију која по својим особинама одговара типичним реалијама које имају множинско име (нпр. *лале*,

романтичари, цигани). О томе смо нешто рекли у поглављу о неологизмима када смо разматрали множинску неосемију (поглавље 10).

11.8. Разматрана грађа нас наводи на закључак да се полисемија код множинских речи може посматрати из две перспективе. Прво, као особина лексема које имају (развијену) полисемантичку структуру и у чијем се семском саставу налази и сема плуралности (*врата, зазубице, јасле*) и друго, као појава да се у полисемантичкој структури неке лексеме реализује значење у коме се препознаје сема плуралности (*ланац, венац*). У нашој грађи смо забележили мали број лексема са развијеном полисемантичком структуром. Овакве речи се обично сврставају у само језгро лексичког фонда, што и наш корпус потврђује. Развијену полисемантичку структуру имају оне множинске именице које припадају општем лексичком фонду, антропоцентрично оријентисаној лексици, односе се на конкретно, углавном предмете бипартидне структуре, и то су углавном и прототипични примери за појаву плуралија тантум (*маказе, леђа, кола* итд.).

12. Лексикографска обрада плуралних речи у дескриптивним речницима српског језика

12.1. Будући да се наш рад заснива на лексикографском корпусу, посебну пажњу ћемо посветити лексикографској обради речи које се јављају само у множини у српском језику.

Прво што морамо да истакнемо јесте да је посао лексикографа изузетно тежак, јер су они ти који, као проучаваоци језика и његови описивачи на граматичком и семантичком плану, осим значења одређују и које граматичке и морфолошке особине реч има, која је њихова вредност, има ли каквих ограничења или обавезности у употреби појединих облика гледано на нивоу целе лексеме или пак код појединих семантичких реализација. У нашем случају, обрађивач је тај који одређује да ли је реч о плуралији тантум или пак само о доминацији множинских облика и сл. Корпусно истраживање језика је неопходно да би се тачно утврдило да ли се нека реч употребљава у облицима оба броја, као и колика је фреквенција те употребе. То значи да се на основу примера из грађе, уз испитивање семског састава, правилно успоставља основни множински облик неке лексеме.

Анализирајући појединачне лексичко-семантичке групе у које смо сврстали множинске речи разматрали смо и различите начине њиховог представљања у лексикографској обради. Ова појава није необична и не треба је сматрати за погрешку. Приликом израде тезаурусних речника очекивано је да ће се јавити недоследности, које су, ако погледамо један такав речник у целини, малобројне и не утичу на квалитет информација које речник пружа. У овом поглављу ћемо издвојити типове лексикографских дефиниција и поступака који се употребљавају у обради множинских речи, а такође ћемо и предложити моделе који би требало да помогну обрађивачима у њиховом послу.

12.1.1. С обзиром на то да се множинске речи због своје дефективне парадигме разликују од осталих речи са регуларном категоријом броја, ова особина повлачи за

собом и нешто другачију лексикографску обраду. У лексикографским приручницима се о овом феномену говори у вези са успостављањем одреднице и одабиром основног, канонског облика. Ладислав Згуста (1991) истиче да је код речи које немају нормални канонски облик неопходно да се успостави нови – номинатив множине (Згуста 1991: 117–118). У таквим случајевима је веома важно и да се истакне да реч припада групи плуралија тантум, поготово у двојезичним речницима, јер у другим језицима она не мора имати само множински облик (И., 118). Тафра (2005) сматра да би уз овакве именице у речницима требало да се пружи информација и о бројивости, као и евентуалне промене у категорији бројивости у значењима у полисемантичкој структури лексеме која се дефинише (Тафра 2005: 130). По њеном мишљењу, та се промена може обележити и помоћу напомена (глоса) *само у јд.* или *само у мн.* (И.).

Лексикографска пракса показује да се категорија броја у речницима не експлицира, осим у случајевима када долази до одступања од уобичајене парадигме. „У вези са категоријом броја код именица треба имати у виду да се већина заједничких именица употребљава и у једнини и у множини, без посебних ограничења. Уколико се именица јавља искључиво у једнини, односно множини (*singularia/pluralia tantum*), то се наглашава стављањем квалификатора *јд.*, односно *мн.* после ознаке рода, уколико се ограничење односи на целу одредницу (дакле: **наочаре** ж и **наочари** ж и м (мн.), **мекиње** ... ж мн. (ретко у јд. мекиња)), односно после броја одговарајућег значења, уколико се ограничење односи само на то значење (нпр.: **ваздух** ... **1. а.** (само јд.) *смеша гасова* ... **3.** (само јд.) *клима, поднебље; верига* ... **3.** (само мн.) *окови, букагије*” (Марковић 2014: 73). Видимо, дакле, да се за обележавање броја у речницима користе граматички квалификатори *мн.* и *јд.*, који се у зависности од тога на какво се ограничење употребе категорије броја односе могу наћи у саставу следећих глоса: мн., у мн., само у мн., само мн., обично мн., обично у мн., понекад мн., понекад у мн., ретко јд., ретко у јд., често у мн., чешће у мн.¹³⁴. Иако се сва ова одређења односе на множинске речи, већ у тим конструкцијама уочавамо да постоје различити типови множинских речи, те да се степен искључиве употребе овог облика види у релацијама *само – често – обично –*

¹³⁴ Наводимо само оне примере који су важни за наше истраживање, дакле, односе се на дефинисање речи које се јављају у множини.

понекад – *ретко*. Оне се могу јавити или уз одређено значење, или се односити на сва значења једне лексеме. Свака од ових глоса има другачије значење и оне служе да би се у речнику код именица забележила „склоност ка сингуларној или плуралној форми” (Марковић 2014: 87). Поставља се питање зашто се наглашавају *најчешће у мн.* и *ретко у јд.* и да ли оволики дијапазон квалификација одговара стању у језику.

12.1.2. Проблем успостављања одреднице која садржи сему плуралности није специфичност само српскога језика. Ана Анђејчук (2007) је уочила да се у пољском језику недоследно успостављају и дефинишу лексеме са множинским значењем. Тако се нпр. и у пољском језику називи за обућу наводе несистематски, у оба облика (неки лексеме у једнини, неке у множини) (Анђејчук 2007: 178). Она истиче да није тачно то што се за именице плуралија тантум сматра да говорник не уме да образује јединску форму (И.: 179). Као мање типичне представнике плуралија тантум наводи оне именице којима се именује некаква целина и чији елементи нам нису важни (И.: 180) – оно што смо ми дефинисали као номенклатурну множину; за њих каже да су небројиве именице плуралија тантум. Слично посматра и називе за предмете у пару. Такође, она се пита зашто лексикографи не уочавају увек ове речи (И.: 183–184) и даје једно тумачење, цитирајући Пјотровскога, који каже да се за речнике ексцерпирају и фаворизују необичне, ретке речи, јер њих човек најлакше уочи; с друге стране ће машина (или компјутерски програм) фаворизовати честе, типичне јединице (И.: 184).

12.1.3. Хана Јадацка (2006) се такође интересује за лексикографску обраду множинских речи у пољском језику, поготово јединица које смо означили термином плуратив. Она истиче да *обично у множини* не значи искључиво у множини, већ фреквенцију употребе облика броја (Јадацка 2006: 165). Предлаже да се као корпус за проучавање лексикографске обраде именица плуралија тантум узимају само најновији речници (у нашем случају су лексикографска издања прилично стара, а она која су новија се у већини случајева ослањају на већ урађене књиге, те се модели преносе), да се обележе сва множинска значења, да се ураде посебни речници или регистри номенклатурних множина, које би обухватале различите терминологије и да се уз сваку лексему плуралија тантум нагласи да ли је бројива или није. „Промена граматичке

квалификације неколико стотина апелатива на *pluralia tantum* аутоматски исправља податке о (фиктивној) двозначности и (привидно развијеној) вишезначности одговарајућих именица” (И.: 168–169).

12.1.4. Мирослав Николић, као дугогодишњи лексикограф, такође уочава проблеме у вези са успостављањем одредница и њиховим дефинисањем. Он врло прецизно издваја типове лексема које изазивају недоумице лексикографима:

а) оне које имају исту етимологију, исто значење, граматичке категорије, род, функцију у исказу и изговор, али различит број (*кочија* и *кочије*, *лества* и *лестве*),

б) оне које имају исту етимологију, граматичке категорије, род, функцију у исказу и изговор, али различито значење и граматички број (*гребен* и *гребени*, *лисица* и *лисице*),

в) и оне које имају исту етимологију, исте граматичке категорије, исти род, исте функције у исказу, али различито значење, граматички број и акценат (*звџџе* и *звџџа*) (Николић 2014: 64). Сматрамо да је први тип најпроблематичнији за дефинисање, будући да се у друга два једински и множински облик разликују по значењу, па је могуће раздвојити их. У првом случају идентично значење јединског и множинског облика лексеме захтева посебне напомене у речничком чланку, док се у осталим значења раздвајају или се чак успоставља нова одредница (*лисице*). Пракса је да се значења у етимолошкој вези дају у оквиру истог речничког чланка, али сматрамо да је успостављање нове одреднице у неким случајевима боље решење, исп.:

лисице ж мн. **1. а.** (ретко јд.: лисица) *метална направа (две међусобно повезане карике које се могу закључавати и отварати) којом се везују, спутавају обе руке (ређе ноге) ухапшеницима (каткада и осуђеницима).* **б.** *метална направа за блокирање точкова моторног возила.*

2. покр. *део запрежних кола, две дрвене гредице које се рачвају од средине срчанице ка задњој осовини, повезујући их, спајајући их.*

кџица ж **1. а.** *дем. и хип. од коза; млада коза.* **б.** *женско јаре, јарица.*

2. ист. *девојчица са села која је све до своје удаје служила у властелинским породицама у Дубровнику, служавка, слушкиња.*

3. покр. **а.** *троножни земљани суд, котлић.* **б.** *шерпа, шерпења.*

4. пом. (обично у мн., често са одредбом: ланчани) *в. козлић (Зв).*

5. покр. *врста пастирске забавне игре.*

6. покр. уметак на рамену кошуље.

7. (мн.) мед. нар. разне врсте заразних болести са оспицама по кожи, богиње.

8. зоол. **а.** (обично у мн.) *општи назив за неколико врста морских десетonoжних ракова, нежна, провидна тела, из подреда Natantia, који боју мењају према околинџ. б. назив за поједине врсте из тог подреда: 1) Leander squilla; 2) Penaeus trisulcatus; 3) Palaemon serratus и др.*

12.2. У Упутствима за израду РСАНУ члан 243 посвећен је речима са дефективном категоријом броја. За овакве речи стоји да се у њиховој обради, иза ознаке рода наводе квалификатори „јд.” односно „мн.”, као и да се ови квалификатори стављају и код појединих значења „оних именица које имају, нормално, оба броја, али се у одговарајућем значењу говоре само у једнини одн. само у множини”. Даље се говори о дефинисању конкретних типова, па тако за етноиме у Упутствима стоји да се уносе само они са специфичним образовањем, али се напомиње да се „дају као одреднице и у множини и у једнини, с тим што се код сваке од њих, у загради, спомиње и облик једнине односно множине” (Упутства: члан 219, 72). Дају се и примери:

Срби м мн. (јд. Србин) народ који спада у групу Јужних Словена.

Србин м (мн. Срби) човек српске народности.

О номенклатурној множини говори се и у члану 206: „Код именица чији облик множине означава системски назив читаве групе узети за одредницу само облик једнине, па код ње издвојити у засебну тачку значење множине; в. пр. код бактерија и бескичмењак”, док се у члану 208 напомиње да код назива у којима се појављују речи врста, род и сл. треба давати дефиницију у једнини а не у множини: „врста јабуке”, „врста крушке”, а не „врста јабука”, „врста крушка”.

12.3. Полазна тачка за изучавање множинских речи у овом раду јесте њихова идентификација, која је могућа уколико су правилно обележене у речницима.

12.3.1. Најпрецизнија одредба којом се означава да је нека реч множинска јесте квалификатор *мн.* Он се може односити на целу лексему, тј. на сва њена значења, или на неко од значења у полисемантичкој структури. Ова ознака би требало да искључује постојање и употребу једнинског облика. Најсличније њој су глосе *само у мн.* и *само*

мн., с том разликом што се оне јављају код појединачних значења. Претпостављамо да се употребљавају на том месту да би се то значење још више истакло у односу на остала једнинска, или у неким случајевима множинска, али с другачијим степеном плуралности:

доњанин (дијал. дољњанин) м (мн. доњани) **1.** становник доњег дела насеља (села, вароши, краја и сл.).

2. (само у мн.) покр. доњи део насеља (села, вароши, краја и сл.).

овџија и **овџија** ж (лат. ovatio) **1.** (само у мн.) јавно, масовно клицање, дуготрајно одобравање, бурно изражавање одушевљења или указивање почести некоме.

2. ист. код Римљана, тријумфални улазак војсковође победника у град, пешке или на коњу, са миртиним венцем на глави, при чему победник приноси на жртвеник овцу.

крстоноша м **1.** онај који носи крст (на спроводу и др.).

2. (обично у мн.) етн. рлг. **а.** учесник на литији који носи крстове, иконе или какво друго црквено знамење. **б.** (само у мн.) црквена свечаност, слава, заветина (посвећена родности усева) при којој се у поворци носе крстови и друга црквена обележја; време одржавања ших свечаности. **в.** (само у мн.) литија у којој се носе крстови и друга црквена обележја.

3. в. крсташ (2).

зџбра² ж **1.** (само мн.) вет. нар. отеклине ка вилицама код коња.

2. бот. покр. **а.** в. јарич *Sedum acre*. **б.** в. икрипушица *Sedum rupestre*.

вџлога ж покр. **1.** дугачко и дебело дрво за које се вежу ноге стоци при поткивању; исп. фалага.

2. (само мн.) в. валаке.

бџило с покр. **1.** место или дрво где се неко обесио.

2. омча, замка од канана или жице којом се пси хватају.

3. (само мн.) в. вешала, направа за извршење смртне казне вешањем.

брџча ж покр. **а.** в. брџч. **б.** (само мн.) винова комина.

зџуз м цркв. **а.** завршни дан поклада, недеља у покладној седмици. **б.** (само мн.) покладе, покладна седмица.

жвџла ж (обично мн.) **1.** **а.** уста, чељуст; усне. **б.** углови усана, место где се састају усне.

2. **а.** (само мн.) мед. заразно обољење слузокоже у угловима усана *angulus infectiosus*, проузроковано гнојним клицама, праћено црвенилом и крастама; исп. жвола. **б.** бале, слуз, пљувачка.

3. метални део узде који се ставља коњу у уста, ђем.
4. покр. понор, амбис.

У ову групу спада и именица *двер*, која се у литератури најчешће наводи у облику *двери*, али је у РСАНУ обрађена на специфичан начин:

- двѐр** ж рсл. 1. (само мн.) *средња двокрилна врата на олтару у православној цркви.*
2. (ређе у јд.) *в. врата (1).*

Искоришћене су квалификације *само мн.* и *ређе у јд.* за два различита значења. Одредница је успостављена у једнини због ретке употребе секундарног значења у једнини.

12.3.2. Навешћемо и специфичне лексеме код којих се изједначавају једнински и множински облик у номинацији. То се постиже квалификацијом *и мн.*:

вла́ка ж исп. влак (2) 1. **а.** (и мн.) *примитивна направа која се везује за колечке или јарам и служи за превлачење тежих терета;* исп. влак (2), влакала (1), влакуља (3), влачале, влачег (2), влачуга (2). **б.** мн. *велика грана на којој се носе с брда пластови.*

дòбро¹ с (ген. мн. добáрā) 2. **а.** *оно што неко има право употребљавати, од чега има користи; достигнуће, тековина.* **б.** *ствар од вредности; драгоценост, благо; оно што за некога представља драгоценост, посебну вредност.* **в.** (и мн.) *оно што је у нечијој својини, имовина; вредност, капитал.* **г.** *земљиште у нечијој својини, посед, имање, економија.*

зòб, зòби ж (лок. зòби) (ређе зòб, зòба м) 1. (и мн. зòбови) **а.** бот. *врста стрног жита, Avena sativa, које се употребљава најчешће као храна за коње, овас.* Стигоше за жетву и зобови, тј. зоб засијана на разним мјестима (пошто свака парцела има своје вријеме зрења). **б.** в. *јечам Hordeum.* **в.** м мн. (зòбови, ген. мн. зòбòвā) *зобни усеви.*

гвòжђе и **гвòжђе** (дијал. гвође, гвозје, гвојзе, гожђе, гозје), -а (ретко –ета) с 4. (мн. обично гвожђа, гвожђа) **а.** (обично мн.) *направа за хватање дивљачи, клопка, кљуса, ступица; врста мишоловке.* **б.** (и мн.) *букагије и лисице, окови; букагије за сапињање коња.* **в.** мн. заст. и покр. в. *гвоздиво (а).* **г.** (и мн.) покр. *гвоздени делови плуга; раоник.* **д.** мн. заст. *шипке, решетка на прозорима.* **ђ.** мн. покр. *направа са углављеним гвозденим шилџима која се ставља телади и ждребади на њушку да не сисају, брњица, остве.*

ка̀ра² ж (исп. тал. саго, кола, фр. сагге, квадратни) **а.** (и мн.) *запрежно возило, кола са гвозденим сандуцима за превоз муниције (најчешће артиљеријске).* **б.** (мн.) покр. *теретна, запрежна кола.* **в.** (мн) покр. *в. једноколица.* **г.** (мн.) покр. *бочне стране, канати на запрежним колима.*

ма̀кара ж (тур. такага) **2.** покр. **а.** (и мн.) *ужарска справа за упредање конопљане пређе.* **б.** мн. *витао, чекрк за дизање и спуштање терета и сл.*

о̀љвина и **о̀љвина** ж покр. **2.** **а.** *листови са кукурузног клипа, комушина.* **б.** *суви спољни листови са главице (црног) лука, луковина; исп. олупина².* **в.** (и мн.) *бот. заст. заштитни листићи који чувају прашнике и тучак.* **г.** *оно што се при решетању и вејању жита одбаци, плева.*

звђно с (мн. звђна и звђна, ген. звђна̄ и звђна̄) **1.** **а.** *направа од метала, обично купастог облика, која ударањем клатна, језичка или других саставних делова одаје звук, звони.* **б.** *фиг. небо, (небески) свод.* **в.** (и мн.) *звоњење, звоњава; знак, обавештење за нешто дато звоњењем.*

на̀вечѐ (на̀вече), навечера с и навечери ж = **на̀вечѐр** ж **1.** етн. **а.** (и мн.) *вече уочи славе, имендана или каквог црквеног празника, навечерје; вечера, гозба уочи славе или имендана.* **б.** (мн.) *други дан славе, патарице; исп. крило¹ (24), окриље.*

ме̑јудневица ж нар. **1.** (и мн.) **а.** *дани између двадесет осмог августа и двадесет првог септембра, између Велике и Мале Госпође, Госпојине; исп. ме̑јудневница, ме̑јудни и ме̑јудница.* **б.** мн. покр. *вријеме од католичког до православног Бурђевдана.*

пѐвац ијек. **пи̑јѐвац**, -вца м (некњ. ијек. пјевац) (вок. пѐвче ијек. пи̑јѐвче; ген. мн. пѐва̑ца̑ ијек. пи̑јѐва̑ца̑) **3.** (и мн.) етн. покр. *орнамент, шара у везу у облику петла.*

Дакле, множинским обликом не обележава се више ентитета именованих једнином, већ исти тај ентитет, у једнини. Поставља се питање да ли ове именице имају праву множину. Њих нема много, припадају различитим тематским групама и садрже различите семе плуралности. Могли бисмо да нагађамо узроке ове конвергенције, наша претпоставка је да је код ових лексема дошло до промене у концептуализацији, која као последицу има или секундарну сингуларизацију или секундарну плурализацију. Временом ће вероватно један од облика постати доминантнији и искључити други.

12.3.3. Следећу групу глоса чине *често мн., често у мн., чешиће мн., чешиће у мн., најчешће мн., најчешће у мн.,* и на први поглед њима антонимичне одредбе *ретко јд.,*

ретко у јд., ређе јд. и ређе у јд. (нисмо забележили израз *најређе у једнини*). Ових одредби је знатно више него оних са квалификацијом *само* и оне се употребљавају и за обележавање множинског значења целих лексема: **ердѐлија, вѐрижица, жвѐло, пѝгарица², ђѹрђевштина; мерѝстем, копрѐлит, кѝроца и карѐца, крѝтитка, дрѝча, кѝнија, нѝзор¹, ђбојина, ђпорина, ђвратина¹, кочијѐтина; мђшница, Вђдица, ждрѵан и ждрѵањ, дѝире, дугѝлица, дугѝлица, дрђпа, зѹлуф, нѝбушица, дѝрда, буѝрија; драпѐрија и драпѐрија, гѐга², запамћѐње, клѝшња, контѹра, кулђђр; изђмера, грађела, дионѝзија и диђнѝзија, зѝранак; дрхтѝч, накѝкача, небѝвалица; ђсве, ђредине; мѝкиње; ђргуље, ђргуљице.**

У преосталим посведоченим лексемама из наше грађе дефективна употреба броја сређе се само у појединачним семантичким реализацијама. Ту бисмо истакли да се константа *ређе у јд.* јавља углавном у случајевима номенклатурне множине да би се именовали сингулативи:

кромђпласт м (према грч. *chrōta* и *plassō*) бот. у *мн.*; *врста хроматофора, телашица која дају жутоцрвену боју цвећу и плодовима, хромопласти (ређе у јд.: такво телашице).*

кроматђфђр, -ђра м (према грч. *chrōta* и *phogēō*) **хроматофор 1.** бот. у *мн.*; *малена обојена телашица у протоплазми биљних ћелија (носиоци биљног зеленила и боје цветова и плодова) (ређе у јд.: такво телашице).*
2. зоол. у *мн.*; *обојене ћелије, смештене у кожи неких животиња (камелеона, жаба и др.), помоћу којих се јединка прилагођава боји околине (ређе у јд.: таква ћелија).*

12.3.4. У корпусу су најзаступљеније лексеме обележене глосама *обично мн.* и *обично у мн.* У вези са овим квалификацијама истаћи ћемо мишљење М. Пешикана (1977) да би приликом дефинисања плуратива требало водити рачуна о разлици између напомена „обично мн.” и „обично у мн.” Међутим, пракса показује да се та дистинкција не поштује доследно. Константа „обично у мн.” требало би да се употреби уз оне лексеме које се односе на денотат који се јавља у пару (нпр. *ципеле*) или у више реализација, односно да ће „употреба предлога „у” сигнализирати или бар наговијестити употребни карактер преваге множине у одговарајућим случајевима” (Пешикан 1977:

345), док би „обично мн.” требало да се односи на категорију броја те именице, која јесте доминантна, али се наведена реч ипак јавља и у једнини.

12.3.5. У грађи смо уочили и једну мању групу лексема са нешто другачијим глосама од ових које смо набројали. У примеру *зибулин* употребљен је необичан начин квалификовања са *каткад мн.*:

зибуљин, -ина м (каткад мн.) бот. *врста пуцавице Silene virginica из ф. Caryophyllaceae.*

Ово је једина потврда у нашој грађи са оваквом квалификацијом, чему су сличне варијанте: *некад у мн.*, односно *некад мн.*, које смо пронашли у у речничким чланцима одредница:

кудеља ијек. **кудјеља** ж (дијал. ијек. куђеља, ик. кудиља) **1. а.** *конопљино влакно; конопљино влакно припремљено за предење; пређа уопште; исп. конопља (1б).* **б.** (некад у мн.) покр. *лоша пређа од конопљаних кучина; груба влакна конопље или лана, која при гребенању преостану на гребену; исп. кучине, ступа.*

кућар¹, -ара (некад мн.) м **1. а.** *одељење, преградак или посебна зграда у дворишту сеоске куће у којој бораве младенци и држе своје ствари; исп. вајат, килер¹, килер (б), ћилер. б. в. кућер (2).*

2. покр. *мања просторија, остава поред кухиње, у којој се држе кухињски предмети.*

3. *кућица, колибица у близини тора, често покретна (на саоницама и др.) у којој спава чобанин.*

4. покр. **а.** *капелица, црквица. б.* *свештеников, жупников стан.*

5. а. *ист. сељак беземљаш, који поседује само кућу с окућницом и који се издржава надничењем и сл. б.* покр. *онај који скупља, откупљује предмете по кућама.*

6. покр. *онај који се бави зидањем, градњом кућа.*

Истом типу припадају и лексеме које су маркиране одредбама *понекад мн.*; њом се означава да наведена реч и у множинском облику означава исто оно што означава у једнини, без значења „више од један”, али то није уобичајено. И у овом случају бележимо варијанту са предлогом у „понекад у мн.”; сматрамо да је ситуација иста као и у примерима са „обично”. Дакле, у оваквим случајевима реч се понаша као плуралија тантум, иако то није:

дѣсна ж (понекад мн.) заст. в. дѣсни.

нѣпце, -а (некъ. -ета) с (мн. нѣпча, ген. небѣца и нѣбѣца) **1.** (понекад мн.) анат. горња засвођена површина усне шупљине код кичмењака, palatum.

Нѣшић м (понекад мн.: Нишићи) покр. в. Никшић (1).

грѣпа² ж покр. **1.** (понекад мн.) в. гриб¹, гушћа мрежа за ловљење рибе.

гѣслина ж (понекад мн.) в. виола².

нѣсѣлка¹ ж **2.** (понекад у мн.) в. носила (1а).

град² м (лок. граду, ген. мн. градѣ) (ређе ж (лок. гради)) **3.** (понекад ж. мн.) покр. справа са скалом на којој има поделака, за различита мерења (термометар, алкохолметар, лактометар).

врхуља, дерѣклија², заиглица, дрѣжда, дрѣждина, дрѣзга¹, кѣмина, лѣса ијек. **лѣса, зарѣзотина** и **зарѣзѣтина, земерѣја, висѣна, вѣрига, гѣштѣр** и **гѣштер, двѣр, жѣбица, крѣло¹, крѣстина, дрѣбина, клѣча¹** (клѣча) ијек. **клѣча** (клијѣча), **пѣча¹, нѣпрата** и **нѣпрата, двѣр, кѣчина¹** и **кѣчина.**

Оваква квалификација могла би се јавити и у супротном случају, када се именице које се јављају само у облику једнине, односно имају доминантно једнинско значење, ипак употребе и у облику множине. Потврду за то имамо код лексеме **вѣздѣх** у значењу *пространство, ширина изнад земље*:

Мили куме, боже Саваоте! | ... Кој' нас раниш и ода зла браниш, | Који држиш небо и вѣздухе (НП Ник. Г. 1,70).¹³⁵

12.4. Да бисмо разликовали ове случајеве, можемо испитати да ли се код ових лексема препознају семе плуралности; у случајевима у којима је евидентно да овакве семе постоје (кудеља – отпаци при гребенању, заиглица – мултипликативност у везу итд.), требало би нагласити ту плуралност. Доминантно једнинско значење је још специфичније од доминантног множинског и требало би га обавезно истаћи квалификацијом дистрибуције „само”. У случајевима када се у оквиру исте одреднице јављају значења која се реализују само у једнини односно само у множини, имамо групу

¹³⁵ Пример који је наведен у РСАНУ није адекватан јер множински облик лексеме може бити последица десетерачког стиха у народној песми. Стога ћемо навести други:

Зато сваки радије лута по околини Сиене, међу хумкама, где лисице лове, по љубичастим и зеленим долинама, кроз дивне вѣздухе и бистре, тосканске видике, покривене небесима (Црњ., СКГл НС 14, 561).

лексема са енантioseмијом броја у полисемантичкој структури, о чему смо већ говорили.

12.5. Овом приликом побројали смо све глосе којима се упућује на множински карактер лексеме у речнику. Поставља се питање да ли лексикографске квалификације које се употребљавају приликом идентификације плуратива изражавају различит степен особине на коју се односе. На основу корпуса и примера које смо анализирали рекли бисмо да не изражавају. Не постоји разлика између квалификација *често*, *чешће* и *најчешће* у *множини*, *каткад*, *некад* и *понекад* у *мн.* Оваквим константама истиче се специфичан карактер наведених речи, њихов циљ је да се нагласи особеност која је у вези са категоријом броја, али се не добија информација о степену плуралности, осим да се ради о плуративу. Такође, употребом неке од ових квалификација оставља се могућност да се та лексема јавља и у облику јединине, дакле, ублажава се искључивост квалификатора *мн.*

Можемо поставити и питање да ли је уопште могуће прецизно одредити степен плуралности приликом дефинисања множинских речи. Ово се пре свега односи на оне речи које у развијеној полисемантичкој структури имају више значења која се реализују само у облику множине. У корпусу смо забележили већи број примера речи код којих се изражава различит степен плуралности у значењима:

кџа ж 4. (често у мн.) покр. **а.** *в. козаљка (а).* **б.** (мн.) *игра скривања прстена под капу.* **в.** мн. *дечија игра која се изводи са пет камичака, пиљака.* **г.** (обично мн.) *један од кочића забодених у земљу у пастирској игри козице.*

вѐрига ж (ген. мн. вѐрѣгѧ) **1.** (понекад мн.) **а.** *ланац, синџир;* исп. вергија³, веруга (1). **б.** *фиг. веза, низ.*

2. (чешће мн.) *ланац у ојаку над огњиштем, о којем виси котао (у сеоским кућама);* исп. венгило, верижак, веруга (1).

3. (само мн.) *окови, букагије;* исп. веруга (1).

5. (само мн.) покр. *теснац, кланац.*

вѣлица² ж 1. (често мн.) *в. виљушка (1).*

2. *разна оруђа у облику ракље* **а.** *направа за придржавање телефонске жице.* **б.** *колац за придржавање лозе.* **в.** (често мн.) *ракље на остима.* **г.** *мн. ракљаста направа на крају ђема за придржавање узде.* **д.** мн. *заст.*

ракља уопште. Ћ. мн. покр. ракљаста направа за разапњање мреже или плетива приликом плетења. е. мн. покр. ракљаста део кола у којој се углављује руда. ж. део предњег нишана на топовској цеви. з. део наrameњака на кундаку пушкомитраљеза. и. мн. заст. ракљаста ослонац за тешке старинске пушке.

гвѡжђе и **гвѡжђе** (дијал. гвође, гвозје, гвојзе, гожђе, гозје), -а (ретко –ета) с **4.** (мн. обично гвожђа, гвожђа) **а.** (обично мн.) направа за хватање дивљачи, клопка, кљуса, ступица; врста мишоловке. **б.** (и мн.) букагије и лисице, окови; букагије за сапињање коња. **в.** мн. заст. и покр. в. гвоздиво (а). **г.** (и мн.) покр. гвоздени делови плуга; раоник. **д.** мн. заст. шипке, решетка на прозорима. **ђ.** мн. покр. направа са углављеним гвозденим ишљцима која се ставља телади и ждребади на њушку да не сисају, брњица, остве.

кѡрица ж 1. **а.** дем. и хип. од кора; кора уопште. **б.** (мн.) покр. врста јела од куваних парчади хлеба, с млеком, уљем и др.; исп. попара.

3. **а.** (обично у мн.) облога, увлака у којој се држи нож, мач, штап и сл.; оно што служи као облога уопште. **б.** (обично у мн.) дршка ножа, обично састављена од два дела, две облоге; један од тих делова. **в.** мн. две даске на трлици за конопље између којих се налази трећа која служи као сечиво, нож. **г.** (мн.) оплата од летава на таваници.

4. **а.** (мн., ретко јд.) први и последњи лист књиге, свеске и сл., обично тврђи, од чвршћег папира или пресвучени платном, кожом и сл., који служе као заштитни омотач књиге, повез; један од таквих листова, једна од страна повеза књиге. **б.** (мн.) заштитни омотач, често украсни (какве кутије, пакета и сл.).

На основу ових примера једино што сигурно можемо тврдити јесте да су ово лексеме које своје пуно значење остварују у множини, као и да је фреквенција употребе множинског облика ових речи далеко већа него употребе јединског. Јединска употреба, иако ретка, уноси пометњу, а циљ речничког чланка је да што прецизније прикаже сва значења и употребе једне лексеме, па не може да нас чуди овај манир исписивања квалификација уз свако појединачно значење. Међутим, забележили смо случајеве да се код неких лексема у циљу да се нагласи плуралност непотребно понавља множински квалификатор:

мйш м 5. мн. вет. покр. (обично у мн.) коњска болест изазвана отицањем вратних жлезда.

фосфати, -ā м мн. грч. **1.** хем. соли фосфорне киселине.

2. мн. минерална тела која садржавају соли фосфорне киселине, важни као вештачко гнојиво¹³⁶.

Код лексеме *миш* уочавамо контрадикторну квалификацију категорије броја. На првом месту се квалификатором *мн.* сврстава у именице плуралија тантум, а онда се након стилских квалификатора о термилошкој употребној вредности и ограниченисти територијалне распрострањености дозвољава, иако рестриктивно квалификацијом *обично у мн.*, појава и у облику једнине.

Слично је и у примеру *дроњак*:

дрoњак¹, -њка м (ген. мн. дрoњāкā) **1.** (чешће у мн.) **а.** подеран, похабан, потпуно или делимично отцепљен комад неке тканине, рита, крпа; безвредан остатак неке хаљине, изанђао, поцепан део одеће, прња. **б.** крај, трак, прамен нечега искрзаног или расутог, нецеловитог. **в.** (обично у мн.) кончаст делић, грумуљица нечег иситњеног (теста у супи, сира у сурутки и сл.).

2. фиг. погрд. безвредна особа, ништарија, крпа.

3. мн. покр. ситан, закржљао, слаб кромпир.

који у полисемантичкој структури има једно значење које се реализује у обе категорије броја, док су преостала множинска. Видимо конкуренцију квалификација *чешће у мн.* и *обично у мн.* Требало би да се води рачуна о томе на ком месту се истиче плуралност, да ли се односи на цело значење или подзначења, иначе ћемо имати наведену ситуацију у којој се преклапају напомене.

Код лексеме **дрoњак** уочили смо да се значење које се односи на човека, најчешће експресивно обојено, јавља у једнини. У таквим случајевима изостаје сема плуралности. Углавном се то односи на семе збирности, резидуалности и мултипликативности, код којих је веза између значења и множинског облика лабавија него код партитивности.

12.6. Приликом анализе речи које се обично јављају у множини, а у вези су са називима за обућу, уочили смо да постоји извесна неуједначеност, како у одређивању облика одреднице, тако и у лексикографској дефиницији. Наиме, именице овог типа у

¹³⁶ Пример је из РМС.

већини случајева дате су у једнинском облику и са напоменом да се обично јављају у множини, о чему смо већ говорили када смо говорили о парним именицама. Ипак, забележили смо и примере да су именице које означавају обућу јављају у множинском облику: *биркавице, емелије, јарепутине, кашилије, комотише, пантофле, шимике*, итд. Ова недоследност нас није зачудила, јер је управо она показатељ да наведене речи своје пуно значење реализују у множинском облику. То се потврђује у примерима који илуструју значења ових лексема који су већином у множини, осим уколико се не ради о сингулативном значењу.

12.7. Видели смо у називима из научне терминологије да се приликом дефинисања таксона (група са заједничким својствима, која се може означити истим именом) употребљава номенклатурна множина, и то помоћу формулације *у мн.*, како је у Упутствима и наложено. Овакав тип дефинисања уочили смо и код незнатног броја лексема које не припадају сфери науке и које због својих дефиниција одударају од лексема истог типа:

ла̀зања² ж (тал. lasagne) покр. *у мн.*: *уске траке танко развијеног и изрезаног теста (као додаток супи, чорбастим јелима или као главно јело с неким умаком, сиром, месом и др.), резанци (ретко у јд.: трака, комад таквог теста).*

кòнфѐт, -ѐта м и **конфѐта** ж (тал. confetto) **1.** *у мн.*: *округли, разнобојни комадићи папира који се посипају на забавама и светковинама (у јд.: такав папирић).*

ла̀ча ж покр. *у мн.*: *дугачке женске чарапе (у јд.: таква чарапа); исп. лаче, лачица.*

ла̀чица ж покр. *у мн.*: *женске чарапе до колена (у јд.: таква чарапа); исп. лача.*

ла̀чка ж покр. *у мн.*: *врста назувака у народној ношњи (у јд.: такав назувак).*

ла̀чма ж покр. *у мн.*: *два прореза или разреза спреда на мушким сукненим чакширама, кроз које се увлачи појас или служе као џепови (у јд.: такав прорез).*

лу̀ба̀ш, -áша м *у мн.*: *врста опанака са јаким лубом (у јд.: такав опанак).*

мака̀рѡн, -ѡна м (тал. *maccherone*) **1.** у мн.: *врста тестенине у облику дугуљастих, цевкастих комадића и јело од такве тестенине (у јд.: комадић такве тестенине).*

мѐрл¹ м (тал. *merlo*) архит. заст. у мн.: *зупци, шиљци на зидовима (или на отворима зидова) око неког утврђеног града, тврђаве, замка, дворца и сл. (у јд.: такав шиљак).*

на̀очња̀к и **на̀очња̀к** м **1. а.** у мн.: *полукружни комади коже на узди или оглаву, штитови који заклањају коњу поглед на страну (у јд.: такав штит); исп. наочник (2), наочаре (2) и зазирци. б.* *уопште оно што заклања очима поглед у страну.*

2. а. (у мн) *в. наочаре (1). б. в. наочник (1а).*

на̀тклопац, -пца м зоол. покр. у мн.: *коштани поклопци у голуба на ноздрвама (у јд.: један од тих поклопаца).*

ѡблѡнда (ѡблѡнда) (према лат. *oblata*, оно што се нуди) ж; исп. облата и облатна **1. а.** *танка кора од печеног теста која служи као облога за прављење колача, односно за надев који се ставља између таквих кора. б.* у мн.: *колачи начињени од таквих кора и надева. в.* *уопште оно што изгледом личи на обланду (1а) и што има сличну намену. г.* *фиг. оно што се придодаје каквом тексту да би се осигурало његово прихватање, да би се аутор неком додворио и сл.; исп. зави(ја)ти у обланду.*

Видимо да се не може издвојити један тип плуралности који је навео лексикографа на овакав поступак; дефиниције су употребљене код типичних плуратива који имају значење бипартитног предмета с одвојивим деловима, код именица којима се означава небројиво мноштво у опозицији са сингулативом и код именица код којих издвојени сингулатив нема исто значење као претпостављена му множина. Међутим, уочавамо да се јавља у неколико примера из терминологије кулинарства. Иако су номенклатурне множине карактеристичне за терминологије, сматрамо да у наведеним примерима одабир овог типа дефинисања није добар. Терминологија кулинарства веома је заступљена у општем лексикону и представља спој свакодневног живота и струке (Радоњић 2017: 1), због чега је особена у односу на друге терминологије. Стога лексеме из ове области не би требало дефинисати помоћу номенклатурне множине. Што се осталих примера тиче, будући да ово није уобичајен начин дефинисања и у РСАНУ се користи спорадично, сматрамо да нема упориште у значењу речи и да је у питању недоследност у лексикографској обради. Такође, не можемо искључити ни могућност да

је одабир овог типа дефинисања био решење од ког се касније у изради речника одустало, будући да су скоро све овако обрађене лексеме ексцерпирани из 11. тома. Ово није једина особеност коју смо уочили у речничким чланцима из тог тома, у њему смо запазили и необичан манир да се у заграду ставља не само множински облик, већ и род именице, што је редувантно. То је карактеристично за различите ауторе и редакторе:

кучела ж (и кучеле ж мн.), **кўлāк** м **3.** (**кулаци** м мн.), **кўља¹** ж **1.** (чешће куље ж мн.), **кўрјача** ж **2.** (**курјаче** ж мн.), **кўчара** ж (обично: кўчаре ж мн.), **кўчина¹** ж (и: кўчине ж мн.), **лѣства** ијек. **љѣства** ж **1.** (чешће лестве ијек. лѣстве ж мн.), **лѣствица** ијек. **љѣствица** ж **1.** (чешће лествице ијек. лѣствице ж мн.), **лйга¹** ж (и лйге ж мн.).

12.8. У РСАНУ се као контролне одреднице јављају оне лексеме које су већ обрађене у оквиру друге лексеме на коју се упућују, која јој је надређена према нормативном или лексикографском критеријуму (дијалекатски облици, облици са гласовним променама, морфолошким одступањима; унос икавских одредница из Вуковог *Српског рјечника*). Оне се налазе на месту на ком се по азбучном реду очекују, тако да ће читалац уколико тражи одредницу у баш таквом облику бити упућен на ону у оквиру које је тражена лексема обрађена. За нас је ова метода интересантна јер смо забележили неколико примера множинских лексема које су у РСАНУ дате као контролне одреднице. Углавном су то оне лексеме које множинско значење реализују као секундарно значење у полисемантичкој структури, али има и плуратива:

вѣриге ж мн. в. *верига*.

бедреници м мн. в. *бедреник (1а)*.

млāђй м мн. в. *млад² (8г)*.

мѣрли¹ м мн. в. *мерл¹*.

мѣрли² м мн. в. *мерл²*.

кāре¹ и **кāре**, *кāрā* ж мн. в. *кāра² (2)¹³⁷*.

литере ж мн. в. *литера*.

кўчине ж мн. в. *кучина¹*.

¹³⁷ Упућује се на непостојеће значење у РСАНУ.

ма̀каре² ж мн. в. *макара* (2, 4).

на̀вечери ж мн. в. *навечер* (1а, б).

Број оваквих контролних одредница у грађи није велик, јер нису све лексеме обележене квалификатором мн. Он изостаје нпр. уз одреднице *кочије, лестве, курјаче, лиге* итд. Овај поступак упућивања на одредницу под којом је обрађена реч у множинском облику веома је добро решење, с тим што сматрамо да је потребно да се истакне множински карактер контролне одреднице у свим случајевима у којима се односи на множинску реч (иако то није у складу са навођењем контролних одредница уз које се даје само акценат ако су књижевне и Вукови икавизми).

Контролне множинске одреднице наводе се и у случајевима када постоје фонетске промене:

̀боци¹ мн. од *ободак*.

̀боци² мн. од *ободац*.

Интересантно је да се код ових одредница (**̀бодак** и **̀бодац**) не истиче њихов множински карактер, иако имају значење *минђуша*, те би требало навести „обично у мн.“, што се потврђује и у примерима:

Прерађују [кујунџије] месинг, злато и сребро те од тога праве прстење, минђуше или оботке (Миј. С. 7, 92). Шта га ту беше лепих ситница! Чаше, бокали ... Ћердани, обоци ... мастионице и све то од стакла, сваке боје и величине (Ђорђ. Вл. 1, 176). Кад изведу лепоту девојку, | Не гледај јој венце ни обоце ... | Већ јој гледај стаса и образа (НП Вук 1, 5). У селу Старчеву, близу Панчева ... Међу ... ископаним стварима има ... један пар ободаца [минђуша] од злата, опет темељних и стародревних (Матица 1866, 455). За најглавнији метални накит ваља рачунати минђушу, за које (туђе) име имамо и своја: ободац ... наушку, обрњушку (Трој., ГЛЕМ 1926, 58). Продао сам сребро и обоце за шест стотина динара (Јов. Ј. 2, 216). И свима редом пробадали ушке | Крвници тупим и дебелим шилом. | „Смијте се!” — убод заповиједи прати — | „Обоце свима пред крст ћемо дати!” (Горан 4, 11). Хебронски цв'јете! Тамару сестрицу јецаји гуше | У царском двору, а кћерке Сионске скинуше данас | Са себе везове златне, стакалца мирисна, нарад, | Обоце, превјесе сјајне (Назор 3, 29). Шпанци се веома обрадују, кад им [домороцима] опазе на носу и ушима златне обоце,

закључујући по томе, да на њиховом острву има доста злата (Зеч. Мил. 2, 206).

Лексикограф се у свом раду ослања пре свега на корпус. Уколико се реч коју дефинише у корпусу јавља махом у множинском облику, то је знак да би требало размислити о некаквој квалитацији у вези са категоријом броја. Такође, и одабир примера којима се илуструју значења требало би да осликава фреквентност употребе неког од облика, што значи да би уз одредбу *обично у мн.* требало да буде више примера одреднице у множинском облику него у једнинском.

12.9. Одабир неке од описаних квалитација требало би да нас упутује на фреквентност употребе множинског облика, али се испоставило да су ове одредбе синонимне. Статистички приказ употребљених квалитација у нашем корпусу изгледа овако: обично мн.: 382, обично у мн(ожини) 1320, често мн. 18, често у мн(ожини) 36, об. у мн. 12, об. мн. 7, најчешће мн. 11, најчешће у мн. 7, чешће у мн. 18, чешће мн. 22, ретко у једнини 1, ретко у јд. 5, ретко јд. 7, понекад мн. 24, понекад у мн. 10, каткад мн. 1, некад мн. 1, некад у мн. 1, у мн.: 282, и мн. 13. Видимо да је најзаступљенија је глоса *обично у мн.*

12.10. Да лексема које у неком од својих значења реализују множинско значење имају исту вредност као и оне које га реализују у свим својим значењима, потврђује нам и лексикографски поступак упућивања на овакве именице. Наиме, уколико се у дефиницији упућује на значење које је множинско, лексема на коју се упућује се даје у множини:

крштине ж мн. покр. *в. крштине.* → **крстина** ж **З. а.** мн. анат. *в. крста*¹ (1).

Међутим, забележено је, истина као изузетак, и да се у оваквим дефиницијама упућује на одредницу у множинском облику, иако је та друга лексема плуралив и употребљава се у једнини:

наусник м **1.** (обично у мн.) покр. *в. науснице (16).* → **наусница** ж **1.** (обично мн.) **б. бркови.**

То се среће код речи које имају доминантан множински облик и које задају велике потешкоће лексикографима, који треба да препознају и одреде да ли је основни облик лексеме коју дефинишу једнински или множински. Обично су у питању плуративи, који имају једнински облик, али је он споредан у односу на доминантни множински. Овакве речи своје пуно значење остварују управо у облику множине, што је главни разлог због којег смо их укључили у наше истраживање, иако су то формално речи које се јављају и у једнини, тј. код којих се системски испољава категорија броја.

12.11. Када смо говорили о категорији рода, напоменули смо да је постојање варијанти једна од особина плуралних речи. Овом приликом ћемо обратити пажњу на лексикографску обраду варијанти множинских речи.

12.11.1. У корпусу се јавило неколико лексема са различитим варијантама. Поред варијанте у роду, о чему смо већ говорили, варијанте се јављају као последица разлика на фонетском плану. Ако погледамо примере:

захмèрије ж мн. покр. *в. земхерије*. — Кад је највећа зима, рекну захмерије (зову те дане) (Високо, Мургић Ф., ЗНЖ 8, 82).

земерíја (земèрија) ж (понекад мн.) покр. *в. земхерије*. — Заскупе [о Вратињдану] ... хукови ... и пухавице. Не каже се у лудо ... од вратињдана земерије (студени) и ангарије (патње од зиме) (БиХ, Зовко, ЗНЖ 4, 149). Ноћас ће бити велика земерија, тражиће зец матер (Скок 2, 504). Понад главе прши кишица росуља, густа и набијена земеријом (Реп. 1946, 606). Вечерас земерија, пуца срце од студени (Бос. Грахово, Билб. 2).

земхèрије (земхерíје) ж мн. (тур. *zemheri*) покр. *период најхладнијих зимских дана*. — Снег истом запрашио, негдје земхерије настале (Мул. 2, 109). (Шкаљ. А. 2).

зехмерíја (зехмèрија) ж (обично мн.) покр. *в. земхерије*. — На концу навјестиће им рат и по овој зими и зехмеријама освојити пола Русије ко Наполеон (Скар. С. 1, 63). Вечерас зехмерија, пуца срце од студени (БиХ, Билб. 2). (БиХ, Грђ. 1; Мостар, Скок 2, 504).

можемо уочити веома интересантну појаву да варијантни облици имају различит степен плуралности. То нам потврђују примери којима се илуструју значења, али остављамо могућност да је све ове лексеме требало обрадити као плуративе. Такође, лексема

земерија могла је да се обради у оквиру лексеме *земхерије*, па би се на тај начин посматрале обједињено и употреба једног од облика у једнини би утицала на дефинисање лексеме, те би се она обрадила као плуралив.

12.11.2. У случајевима варијанти, требало би водити рачуна о томе да се у свим примерима искаже сема плуралности, као нпр. у варијантама лексема *беневреке* и *панталоне*:

банабреке ж мн. в. *беневреке*.

беневраке ж мн. покр. в. *беневреке*.

беневреке ж и **беневреци** м (алб. *benevtek*) *уске сукнене чакшире*; вар. банабреке, беневраке, беневрке, беревнеци, беревници, бревенеци, брневечи, брневреци.

беневрке ж мн. в. *беневреке*.

беревнеци, -ēkā и **беревници**, -īkā м мн. покр. в. *беневреци*.

брвенеци, -ēkā м мн. покр. в. *беневреци*.

брвеници, -īkā м мн. покр. в. *беневреци*.

брвенеци, брвенēkā м мн. в. *беневреци*.

бреврењаци, -ākā м мн. в. *беневреци*.

брневечи и **брневреци** м мн. покр. в. *беневреци*.

палталоне ж мн. дијал. покр. *панталоне, хлаче*.

панталоне ж мн. покр. в. *панталоне (1)*.

панталоне ж мн. (фр. *pantalon*) **1.** *доњи део горње одеће, одела с ногавицама, обично дугим до испод чланака, хлаче, чакшире*: дугачке ~, кратке ~, мушке ~, женске ~; исп. *панталоне, панталони, панталоње, панталоће, панталуне, пантоле*.

2. *грађ. отвор на кесону за избацивање песка и ископаног материјала*.

панталони м мн. в. *панталоне (1)*.

панталоње ж мн. покр. в. *панталоне (1)*.

панталоће ж мн. покр. в. *панталоне (1)*.

панталуне ж мн. покр. в. *панталоне (1)*.

пãнтоле, пãнтõлã ж мн. покр. *в. панталоне (1)*.

12.11.3. Када говоримо о варијантама, намеће се питање у ком односу стоје две различите лексеме, једна у једнини и друга у множини, које имају (бар једно) исто значење. Издвојили смо лексеме *бадље* и *ногари* и њихове варијанте да бисмо испитали овај однос, тј. да бисмо покушали да утврдимо да ли постоје разлози који су узроковали успостављање различитих одредница.

бадља	бадље	бадаљ	бадљи	бадљеви
бадља ж (ген. мн. бадãлã и бадљѝ) 1. <i>бодља на биљкама, aculeus.</i>		бадаљ , -дља м (мн. бадљи и бадљеви, ген. бадãлã и бадљѝвã) 1. а. <i>в. бодља. б.</i> <i>бодље у жежа.</i>		
2. мн. нар. <i>очна болест, посувраћеност трепавица проузрокована хроничним запаљењем рубова очних капака, trichiasis; исп. бадаљ (2а), бадљеви, баљ¹, баља¹, зле длаке.</i>	бадље ж мн. <i>в. бадља (2).</i>	2. (обично у мн.) а. <i>в. бадља (2). б.</i> <i>сточна болест, игличасте израсли на непцима, aphtae epzooticae; исп. бадра (3), бадрга, бадрља.</i>	бадљи м мн. <i>в. бадља (2).</i>	бадљеви м мн. нар. <i>в. бадља (2).</i>
		3. покр. <i>перце које остане на кожи кад се гуска или патка очуна.</i>		
		4. покр. <i>в. бад (1б).</i>		
		5. бот. покр. <i>в. стричак Carduus.</i>		
		6. зоол. <i>в. обад Tabanus bovinus.</i>		

ногар	ногари	ногара	ногаре	ногара
-------	--------	--------	--------	--------

	<p>нога́ри м мн.; исп. ногар 1. <i>постоље (обично дрвено) са вертикалним или укрштеним ногама које служи као подлога, ослонац за креветске или стоне даске, односно за стављање наћава, корита и др. предмета;</i> исп. нога (2а) и ногаре (1а).</p>		<p>нога́ре ж мн. 1. <i>а. в. ногари (1).</i></p>	<p>нога́ра с мн. <i>нераспр. в. ногари (1).</i></p>
	<p>2. а. <i>направа на коју се стављају дрва при тестерисању, стругању, козлић.</i> б. <i>сталак (обично са три ноге) за наслањање школске табле; сличан сталак за наслањање различитих предмета, справа.</i> в. <i>направа са укрштеним дрвеним или металним ногама и разпетим конопцима (обично на расклапање) која служи за сушење веша на балконима.</i></p>		<p>1. б. <i>в. ногари (2а).</i> 3. а. <i>сликарски сталак, штафелај.</i></p>	
	<p>2. г. <i>сталак са кукама за вешање одела, вешалица.</i></p>		<p>3. б. <i>в. ногари (2г); исп. пр. под ногари (2г).</i></p>	

	3. направа са четири међусобно учвршћене и повезане ноге која служи за придржавање оквира кошнице.			
	4. заст. справа за мучење осуђеника и ухапшених.		4. заст. в. ногари (4); исп. пр. под ногари (4).	
			2. покр. трножни подметач, сталак на који се ставља котао, лонац, шерпа и сл. при кувању на огњишту.	

У првој групи уочавамо да су одреднице *бадљи* и *бадље* успостављене јер су забележене као одреднице у Вуковом *Српском рјечнику* (пракса је да се у РСАНУ наводе све одреднице које су забележене код Вука¹³⁸). Одредница *бадљеви* није преузета из Вуковог Рјечника, али има акценат који је другачији од оног који *бадаљ* има у множини, па претпостављамо да је због тога издвојено као посебна одредница (мада је пракса да се у таквој ситуацији успостави акценатски дублет а не нова одредница). Дакле, раздвајање одредница нема упориште у семантици већ је последица лексикографских начела.

У другој групи се види да се значење дела (једнина) осамосталило од значења целине (множина), претпоставићемо, као последица промене у стварности, која је узроковала и промену у концептуализацији, те стога имамо и различита значења ових лексема. У вези са овим секундарним сингуларима намеће се питање да ли они имају множину у значењима која се подудару са множинском именицом. У РСАНУ то је решено тако што су прецизно одвојена секундарна значења код сваке одреднице и не постоје поклапања која би изазвала недоумице. У примарном значењу је подела такође

¹³⁸ Ово уношење одредница из ВР није увек доследно, па тако имамо случајеве да се множинска одредница код Вука не бележи са квалификатором мн. и у РСАНУ нпр.: ВР *карабе*, *карабље*, али у РСАНУ *караба*, *карабља*.

врло прецизна, примери којима се илуструју значење су подељени тако да се одредница у једнини у примерима јавља само у једнини, односно одредница у множини се јавља у примерима само у множини.

Уколико се неки сегмент на било који начин осамостали, покаже индивидуалност, више немамо ексклузивну множину, имамо прво следећи ранг – плуратив, а затим и регуларну опозицију једнина–множина. То осамостаљивање може бити последица реалних промена на ентитетима који се именују или промена у концептуализацији.

12.12. Уочили смо и да се неке лексеме у РСАНУ наводе два пута, једном у једнини, други пут у множини; требало би избегавати успостављање две одреднице. То може да се деси код оних лексема код којих је лексикографу веома тешко да успостави одредницу, поготово уколико су на граници између плуратива и речи са регуларним бројем. Такве примере уочавамо у лексичко-семантичкој групи речи које означавају остатке и отпатке. У примерима лексема *останак* и *останци*:

òстанак, -āнка м (мн. òстāнци, ген. òстанāкā) **5.** заст. (обично у мн.) *посмртни остаџи, тело и кости мртваџа.* — Пољубаџ од тебе оскврнио би остање његове (Стер. 13, 333). У манастирском гробљу ... почиваше мати, а у другом ћерка. Камење мраморно покриваше њихове остање (Виџа 1865, 345). Одлучише да с првим бродићем крену ... по остање непрежаљенога им сина (Косор 2, 70).

Изр. **посмртни (земни, мртви, последњи, смртни) останци** заст. *в. земни (смртни) остаџи (под земни изр.).* — Очи му се не могаху одвојити од посмртних останака његова вранџа (Нов. 1, 113). Његови земни останџи већ су прах земаљски (Леск. 2, 87). Након шест дана стигли су из Беча мртви останџи [Јагићевџи] у Вараждин (Вуј. 3, 392). Данас ... у Варшавџи [биће] поздрављени последњи останџи једног од највећих Славена (И., 633). Његови смртни останџи превезени су у Праг (Радић С. 2, 231).

òстāнци, -āнāка м мн. заст. (понекад с одредбом: телесни, земни) **а.** *посмртни остаџи некога свеџа, мошти.* — Мошти ... св. мученика, то естџ тџлесни останџи: глава сџ тџломџ љ ногама до колена ... љ Кївотџ ... почиваю (Радиџ И. 1, 28). **б.** *посмртни остаџи уопште.* — Стрепећим срџем, плах, без даха | Кораџах кроз тај простор глух | Над останџима царског праха, | И себи сам се чиних дух (Шен. А. 11, 117). Они почиваю у гробу, њихови земни останџи већ су прах земаљски (Леск. 2, 87). Рекби да Стојановџи останџи нису донесени и сахрањени у Задру, иако су

Јанковићи у цркви Св. Илије имали своју породичну гробницу (Десница Б., МСД 1934, 39).

Уочавамо да се код лексеме *останак* као пето издваја значење *посмртни остаци, тело и кости мртваца*, док се именица *останци* обрађује као именица плуралија тантум са значењима *посмртни остаци неког свеца, мошти* и *посмртни остаци уопште*. Забуна се уочава и у одабиру примера, јер се исти пример наводи као пример за израз уз *останак* и као илустрација другог значења код лексеме *останци*:

Његови земни останци већ су прах земаљски (Леск. 2, 87).

Они почивају у гробу, њихови земни останци већ су прах земаљски (Леск. 2, 87).

Ову лексему упоредићемо са одредницом *остатак*, која је прототипична и хиперонимна за ову лексичко-семантичку групу.

оста́так, -тка м (мн. оста́ци, ген. оста́тākā) **5.** мн. *тело или кости мртваца*; исп. земни остаци (изр.).

Изр. **без остатка** у *потпуности, у целости, потпуно. земни (смртни) остаци* в. *земни остаци (под земни изр.)*.

И она је обрађена као и лексема *останак*. Издвојено је множинско значење, али и израз са истим значењем¹³⁹.

Ове недоследности наводимо не зато да бисмо указали на грешке приликом израде речника, већ да бисмо истакли карактер лексема које се дефинишу. У наведеном примеру долази до контаминације између семе резидуалности која захтева плурални облик и значења множинске лексеме *мошти* с једне стране, и јединских семантичких реализација са друге стране. Решење за овај проблем би било издвајање посебног значења обележеног са мн., са испоређењем са именицом *мошти* – дакле, без успостављања нове одреднице.

¹³⁹ Интересантно је да су ови изрази *земни остаци* и *земни останци* обрађени под придевом *земни*, иако је пракса да се у фразеолошким синтагмама као основни члан узима именица.

Код лексеме *отпадак*, с друге стране, не наглашава се плураљност у вези са семом резидуалности, која је засигурно присутна у значењу неупотребљивог, одбаченог дела нечега, смећа уопште.

Дакле, у оваквим примерима у којима се супротстављају множинска лексема одређеног значења и лексема у једнини са истим или сличним значењем, не успоставља се нова множинска одредница, већ се једно од значења означава као множинско, на адекватан лексикографски начин (помоћу одредби *мн.*, *обично у мн.* и сл.).

12.13. Неуједначеност у успостављању једнинског односно множинског облика одреднице код лексема које се обично јављају у множини у вези је са, као што смо видели, склоношћу лексеме да се јавља у једној од те две форме. Уколико је склоност ка плуралној форми доминантнија, то ће се огледати и у дефиницији те лексеме. Међутим, та склоност није егзактна, што значи да дозвољава и други облик, те стога не треба да нас чуди појава да се иста одредница обрађује на различите начине у различитим речницима. Навешћемо само неколико примера који су различито обележени у РМС и РСАНУ:

РМС	РСАНУ
пáдавине ж мн. <i>атмосферска влага која пада на земљу у облику кише, снега, росе и сл., оборине.</i>	пáдавина ж (обично у мн.) <i>атмосферска влага која из облака пада на земљу у облику кише, снега, града или настаје при тлу кондензацијом (понекад и замрзавањем) водене паре (роса, магла, иње); исп. оборина (1а).</i>
палáчѝнке и палачѝнке ж мн. <i>врста колача у облику танких лепиња од пшеничног брашна, млека и јаја, испечених у тави, тигању.</i>	палачѝнка и палáчѝнка ж (дат. -ци и -ки; ген. мн. палáчѝнáкá и палачѝнкѝ) (често у мн.) (нем. Palatschinke; мађ. palacsinta) 1. <i>кув. јело од пшеничног брашна, млека (воде, пива) и јаја које се у облику танког листа пече у тигању и послужује надевено пекмезом, орасима, сиром и сл.</i> 2. <i>уопште оно што има изглед палачинке (1).</i>
пасáти м мн. (јд. пáсáт, -áта) тал. <i>стални североисточни вcгпрови, који дувају између тропа и екватора са североистока на северној а с југоистока на јужној полулопти.</i>	пáсáт , -áта м (мн. пасáти) (нем. Passat) мет. у мн.: <i>стални ветрови који дувају између тропа и екватора, са североистока на северној Земљиној полулопти, а с југоистока на јужној Земљиној полулопти (у јд.: такав ветар).</i>
пѝлена и пелѝна ж (чешће мн.) <i>мањи комад платна</i>	пѝлена ж 1. (обично у мн.) а. <i>мекано пропустљиво четвороугаоно платно које служи за повијање</i>

<i>у који се умотава новорођенче; повој.</i>	<i>новорођенчади и беба. б. комад платна који се обавија око бедара и струка. 2. анат. нераспр. трбушина марамница.</i>
пенáти м мн. лат. у <i>старих Римљана домаћи богови, заштитници породице и државе.</i>	пѐнáт , -áта м (мн. пенáти) (лат. Penates) 1. мит. <i>староримско божанство које је имало улогу заштитника куће и породице, рода или града. 2. нераспр. породично огњиште, кућа, дом.</i>

Видимо да се речи различито дефинишу; оно што је права плуралија тантум у једном речнику, у другом је плуратив или реч са регуларном категоријом броја, а оно што се у једном речнику чешће јавља у множини, у другом се обично јавља у множини. Забележили смо и једну лексему за чију квалификацију у РМС претпостављамо да је утицала на дефиницију у РСАНУ:

РМС	РСАНУ
пáтарица ² ж (често мн.) <i>други дан славе, крсног имена, окриље (3).</i>	пáтарица ² ж покр. а. (често у мн.) <i>други дан славе, крсног имена. б. трећи дан славе, крсног имена.</i>

Ова претпоставка се заснива на примерима којима се значење илуструје:

Патарица зове се други дан славе, на тај дан обично жене саме праве посету (Алексинац, Ост. Д.). Патарице, тако се у Београду зове други дан после славе (крсног имена), онда девојке долазе да честитају (Змај 4). Патарица је други дан славе, кад обично иду жене на част (ист. Србија, Ризн.). Патарица је први дан после славе. О патарици се иде у посету обично преподне, на ракију (Књажевац, Станим. Вл.). Патарица. Тако у Алексинцу зову дан по слави. Тако је патарица св. Николе 7. децембра (С–Ц). Други дан славе зове се: окриље, појутарје, а по варошима: патарица. Тај дан се гости као и први дан, само се не чини ништа молитвено (Мил. М. Ђ. 34, 155). (Клаић б).

Дистрибуција примера не потврђује квалификацију *често*, пошто је само један пример дат у множини. Претпостављамо да је дефиниција из РМС утицала на одредбу у РСАНУ, иако множински облик ове лексеме има упориште у семантици, будући да лексема припада називима празника и прослава, који у себи могу садржати сему плуралности када се односе на празнике који се славе више дана.

12.14. У вези са лексикографском обрадом назива јела истаћи ћемо мишљење Д. Радоњић да би требало употребљавати множину код оних лексема код којих је примарно значење јело које се састоји од више одвојивих или неодвојивих сегмената (Радоњић 2017: 209–210).

12.15. Можемо закључити да досадашња лексикографска пракса показује бројне недоследности приликом дефинисања лексема којима је основни облик множински. Први проблем се тиче успостављања одреднице, затим, правилног обележавања склоности лексеме да се јавља (само или углавном) у множинском облику, а онда препознавања значења са доминантном семом плуралности и на крају, употребе устаљених модела приликом дефинисања номенклатурних и класификационих јединица. На лексикографу је да препозна сему плуралности и да у складу са корпусом утврди који тип дефиниције ће употребити. Важно је да се избегне дуплирање одредница (једне у облику једнине, друге у облику множине) у случајевима када имају једнако значење. Такође, требало би водити рачуна о томе да се не понављају лимитативне одредбе, односно требало би их поставити испред одговарајућег значења.

Типови дефиниција:

- 1) номенклатурна множина
 - а) у таксонимији са формулом у *мн.*: и у *јд.*:
 - б) у називима група и припадника група: *мн.* и (*јд.* у загради)
- 2) цела одредница са квалификатором *мн.* или неко од значења са квалификатором *мн.*
- 3) цела одредница плуратив са квалификацијама *обично у мн.*, *често у мн.* и *сл.* или неко од значења са оваквом квалификацијом

13. Закључак

13. Именске речи које се јављају само у множини су оне речи чија семантичка структура не дозвољава да се употребљавају у једнини. Ова појава се уочава код свих именских врста, али је најчешћа код именица; у литератури се именице које имају само множински облик означавају термином *плуралија тантум* (pluralia tantum).

Дефективност категорије броја је специфичност на коју би требало да се обрати посебна пажња у граматицима и која би требало да се обележи у речницима. Тако се у граматицима од Вука до данас констатује а понегде и описује и анализира појава да неке речи имају само множински облик. За лексикографска издања то је од изузетне важности, јер утиче на основни задатак – успостављање и дефинисање одреднице, која због одступања од парадигме има другачији канонски облик и захтева посебан квалификатор којим би се то нагласило. У дескриптивним речницима српског језика недостаје квалификатор за обележавање феномена плуралија тантум, па се прибегава употреби квалификатора *мн*. Будући да се разликује неколико група множинских речи, овај квалификатор се користи у изразима којима се ближе одређује употребна вредност множинских лексема (*обично у мн.*, *често у мн.*, *најчешће у мн.* и слично). За лексеме обележене на овај начин користимо термин *плуративи*.

Плуративи су речи које ипак имају једнински облик, али је он споредан у односу на доминантни множински. Овакве речи своје пуно значење остварују управо у облику множине, и то је главни разлог због којег смо их укључили у наше истраживање. Код именица са регуларном парадигмом одабир једнинског или множинског облика условљен је прагматичким аспектом. Код плуратива и фреквенција употребе може да утиче на семантички доживљај, а забележили смо и примере нестабилности дефективне форме, која се огледа у махом реткој употреби једнинске парадигме. Могуће је да се појава једнинског облика везује за перцепцију једног појма, што је у том случају доминантније од разумевања структуре тог појма. Имајући у виду ове особине, множинске речи се могу класификовати на следећи начин:

1. лексеме које се не употребљавају у јединском облику (права плуралија тантум) (*маказе, леђа, кола*)
2. лексеме код којих је нека реализација у полисемантичкој структури множинска (било примарна, било секундарна) (*осевине, мемоари*)
3. лексеме које се доминантно јављају у множини (*папуча, опанак*)
4. лексеме код којих се појединачна значења у полисемантичкој структури јављају доминантно у множини (*ништарџа, каквоћа*)
5. лексеме код којих се множински облик употребљава у номенклатури и класификацији (*лемури, лијане, Германи*).

13.1. Наше истраживање је засновано на грађи добијеној из речникā савременог српског језика. Из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, *Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске* и *Речника српског језика* ексцерпирани су све лексеме које садрже множински квалификатор, укључујући и оне чије је неко од значења у полисемантичкој структури обележено овим квалификатором. Добијена грађа је сортирана и анализирана користећи граматичке и семантичке критеријуме, у складу са актуелним семантичким и морфолошким проучавањима.

13.2. Прво што смо уочили јесте да корпус махом чине именице. Преостале именске речи (придеви, заменице и бројеви) забележене су у корпусу, али у знатно мањем броју. За неке од ових лексема је даљом анализом утврђено да су се супстантивизирале (нпр. заменице *моји, твоји, наши, ваши*), тако да је несумњиво потврђено да је плуралија тантум именичка категорија. Малобројни придеви имају основни множински облик у случајевима када се у значењу истиче релација између два ентитета, и то тако да се значење реализује само уколико се ови ентитети супротставе један другом некаквом различитошћу или разноврсношћу (*остали, поједини, разни*). Код бројева је ситуација нешто другачија, будући да се једна подврста јавља само у множини; овакви бројеви се називају бројни придеви и њима се исказује колико има нечега што значе множинске речи. Они конгруирају с множинским речима (*двоје маказе,*

троја врата, *четвори* анали); међутим, у разговорном језику их потискују збирни бројеви (чешће ће се чути *двоје* маказа, *троје* врата, *четворо* анала).

13.3. Број придева и бројева који се јављају само у множини је незнатан, не представљају изузетак (осим по морфолошкој врсти) и особине које су у основи плуралности именица јављају се и у њиховој структури. Стога сматрамо да их не би требало одвајати од именица, те би термин плуралија тантум требало дефинисати као *речи које се јављају само у множини*.

13.4. Појава да се нека реч јавља само у множинском облику није савремена појава и није ограничена само на српски језик. Знатан број савремених језика у свом морфолошком систему познаје ову појаву, а она се испољава и у ранијим фазама развоја ових језика. Тако се показало да је категорија двојине, која је била трећи члан категорије броја у српском језику (поред једнине и множине), имала важну улогу у формирању једног типа именица плуралија тантум. Губљење значења двојства у јединству омогућило је да облик некадашње двојине под утицајем морфолошке сличности постане једнина или множина; плурализацијом су настали неки облици плуралија тантум (*врата*, *уста*). Дакле, двојина није имала директан утицај на формирање именица плуралија тантум, што се види и из стања у словеначком језику, у коме су се множинске речи (такође) давно стабилизовале у језику.

13.5. Анализа множинских речи у српском језику произвела је неколико закључака. Именице које имају само множински облик јављају се у сва три рода, с тим што је веома честа појава да постоје варијанте, па се тако неке именице јављају у два облика (*каникула* с мн. и *каникуле* ж мн., *керефеке* ж и *керефеки* м мн., *кевчета* с и *кевчети* м мн.). Показало се да је највише именица женског рода, четвртину мање има именица мушког рода, док је именица средњег рода најмање, има их скоро седам пута мање него именица женског рода. Најмањи број именица средњег рода је новија тенденција, која се јавља и у другим балканским језицима.

13.6. Што се тиче творбене анализе множинских речи, потврдили смо да су именице плуралија тантум махом просте, немотивисане речи. Множинске речи

припадају морфолошко-семантичкој категорији, множински облик је део флексије, није суфикс. Међутим, у корпусу се издвојио један тип девербатива којима се именују остаци некакве радње (*олупина* – остаци нечега разлупаног, *омајине* – оно што отпада од конопље док се маје, *осевина* – љуске које се при просејавању одвајају, *обирина* – оно што се обира, скупља с млека; оно што преостане после одабирања). Друго што бисмо истакли у вези са творбом тиче се речи субјективне оцене. Испитивањем множинских деминутива и аугментатива утврдили смо да се дефективност категорије броја, упркос томе што је аномалија у морфолошком систему, одржава у овим творбеним категоријама. За ове облике је карактеристично да они не морају имати исти род, односно припадати истој деклинационој врсти као њихове мотивне речи (*леђа* с – *леђине* ж, *груди* ж – *грудашца* с; *груди* IV – *грудерине* III, *десни* IV – *деснице* III).

13.7. Све множинске речи карактерише постојање семе плуралности која је једна од компонената значења и реализује се у неколико видова – као партитивност (*клешта*, *трикирије*), збирност (*мекиње*, *богиње*), мултипликативност (*многоверци*, *палачинке*) и резидуалност (*загребенке*, *озобине*).

13.7.1. Подела на лексичко-семантичке групе показала је сву разуђеност множинских речи. Показало се да се најпродуктивнија група множинских речи односи на сложене предмете. Издвојили смо десет подгрупа: називи за предмете који припадају покућству и окућници, називи за музичке инструменте, називи за одећу и обућу, називи за накит, називи за превозна средства, предмети различите намене, називи за спортске реквизите, називи за оружје, називи за новац, називи за различите збирке текстова (*врата*, *гусле*, *панталоне*, *врсте*, *кола*, *конфете*, *барне*, *цагрије*, *бањи*, *анали*). Продуктивност ове лексичко-семантичке групе заснива се на чињеници да се појам множине најлакше перцепира помоћу конкретних ентитета који се понављају, имају два или више делова и сл.

13.7.2. Посебан тип плуралности који смо означили као номенклатурна множина среће се у називима који су у вези са именовањем човека (имена народа, припадници различитих група и учесници у традиционалним манифестацијама) и научној

терминологији (*Инди, суботари, скаути, вучари; лемури, лијане*). Лексеме које се односе на човека су махом плуративи, што је последица концептуализације човека као јединке, који се веома често јавља у групи, јер самостално не би могао да реализује неки домен који може у групи. Номенклатурна множина која се среће у научној терминологији најближа је правој категорији множини. Она је резултат договора и њена функција је истицање и именовање општијег појма у односу на појединачни.

13.7.3. Већ на први поглед на људском телу се уочавају парови органа. Међутим, већина тих органа функционише самостално и не обавља своју функцију у пару, због чега за њихову концептуализацију није битна сема плуралности (*рука, нога*). За разлику од њих, код неодвојивих парова органа основни облик је множински. Осим значења пара, међу називима за делове тела уочавају се они којима се именују група или небројено мноштво, поготово код лексема којима се именују коса односно длаке (*зулуфи, брунђела, бруце*) и нерви (*вазодилатори, вазокостриктори, вазомотори*). Важно је напоменути да множински називи за делове тела нису ограничени на људско тело, већ их уочавамо и код животиња и биљака (*вучић, јагодица, млечница*).

13.7.4. Код назива за болести који се јављају у множини уочили смо три различита типа. Први тип представљају називи код којих се плуралност заснива на семи збирности (*богиње, хемороиди*). Други тип представљају називи код којих уочавамо да се множинским обликом неког дела тела назива и болест тог дела тела (плуративи *жлезда, желудац*). Трећи тип чине називи за болести добијени од имена изазивача те болести (*стафилококе, стрептококе*). Сема плуралности се углавном јавља код оних болести код којих се симптоми испољавају у великом броју (*богиње, хемороиди*), односно, у именовању чулних осећаја који се понављају (*жмарци, мравци, трнци*).

13.7.5. Код назива за јела уочили смо да се сема плуралности реализује у различитом степену у зависности од тога како изгледају именоване реалије. Тако се називи за јела код којих се уочава мултипликативност обично јављају у множини, док се називи у којима се уочавају збирност и резидуалност јављају као праве именице плуралија тантум (уз изузетке који се тичу метафоричних преноса или

сингулативизације: дигни ту *шпагету* с пода). Сема изгледа је веома важна код назива за јела; што је облик конзистентнији, то је већа вероватноћа да ће се употребити функционални сингулатив (*палачинке – палачинка*). Недефинисана маса се поистовећује са остацима, док је збир негде између; код ове групе се назире облик, али он нема функцију (*пихтије; мекиње*).

13.7.6. Иако се углавном везују за појаву сингуларија тантум, забележили смо множинске речи које припадају апстрактној лексици односно области ономастике. Апстрактне именице се не јављају у основном множинском облику, али реализују секундарна множинска значења. У тим случајевима могу да изгубе своју апстрактност (*древности*), али и да је задрже (*времена*). Насупрот томе, за више ономастичких категорија множинска имена нису реткост, напротив: забележили смо топониме, називе за сазвежђа, планине и архипелаге, имена манастира у множини (*Беране, Влашићи, Анди, Малдиви, Дечани*). За плурално именоване архипелага и планина веома је важна сема изгледа, па се мноштво острва и повезаност висова и брда у језику често концептуализује у виду множинског назива. У овој области се веома често јављају колебања у употреби, па се норма најчешће ослања на језички осећај говорника из тог краја (*Одморили смо се у *Предејанима – одморили смо се у Предејану*).

13.7.7. Једна од сема плуралности које се јављају у структури множинских речи јесте сема резидуалности, која се препознаје у оним значењима која се односе на некакве остатке и отпатке (*загребенке, постружице*). Ове лексеме су блиске збирним и градивним именицама, само што се у овом случају множинским обликом именује скуп, гомила нечега. Сема резидуалности се јавља и код оних речи којима се означава нешто као ситно, безначајно, безвредно (*кучи, андрамоље, драгулија*), али је најизраженија код једног типа девербатива (*омајине, осевина*). Такође, уочавамо је и у називима некаквих рушевина (*зидурина, руина, развалина*); за ове називе је карактеристично да се неће јавити у облику множине уколико се односе на човека (*Зар од онако лепе жене да се направи оваква рушевина*). Сема резидуалности се веома често превиђа приликом дефинисања, па се лексеме које је садрже у свом семском саставу најчешће не препознају као множинске речи и самим тим се не обележавају на адекватан начин у

речницима. Она се најчешће јавља у комбинацији са семама збирности и градивности, па се овакве лексеме, углавном именице, јављају и као збирне, односно градивне, у зависности од наше концептуализације именованог појма.

13.7.8. У нашем корпусу је знатан део лексема страног порекла (забележили смо примере из седамнаест језика, највише из турског, латинског, грчког и немачког језика). Испоставило се да неке позајмљенице које у српском језику имају множински облик имају множински облик и у језику даваоцу (*мани*). Други случај се везује за позајмљенице које имају множински облик само у српском језику (*маказе*). И треће, неке позајмљенице у српском језику имају облик једнине, иако је то у језику даваоцу множински облик (*лаксатива*). Уочили смо да облик позајмљенице утиче на перцепцију именованог појма. Уколико се нека реч доживљава као множинска, она ће добити нови, множински наставак, у случају да се тај позајмљени облик не завршава на -а, -е или -и. С друге стране, уколико се код ње не препознаје сема плуралности, чак и у случају да има наведене завршетке, неће се посматрати као множинска реч (нпр. *дивиденда*, *карате*, *нотес*, *херувим*).

Међу позајмљеницама су, као и код домаћих речи, заступљени и плуративи и примери за праву плуралија тантум, а има и примера множинских значења у оквиру полисемантичке структуре једне лексеме. Доста примера је из научне терминологије, што је очекивано, будући да су латински и грчки језици науке. У корпусу се уочавају лексеме које имају варијанте; оне се углавном међусобно разликују на фонетском плану, док им је множински облик константан (*андрамоље*, *беневреке*, *панталоне*).

Из свега наведеног можемо закључити да и позајмљенице у српском језику имају множински облик уколико садрже сему плуралности, осим у ретким случајевима када модел својим обликом подсећа на множинску реч. Најчешће, позајмљене лексеме имају множински облик и у језику даваоцу, мали број се преузима тако да се плуралност не искаже и у српском језику, а забележили смо и примере код којих се значење модификовало тако да се више не препознају семе плуралности.

13.7.9. Будући да је непостојање облика једнине дефективност категорије броја, сматрали смо да ће дијалекти показати право стање у језику, тј. да ли и у дијалектима постоје речи које се јављају само у множини и да ли се можда јављају њихови једински парови. У нашем корпусу је веома велики број лексема обележен квалификаторима покр., дијал. и нар.; међутим, оваквим маркирањем стичемо слику само о оним лексемама за које речник има потврду да су померене од узуса, а с друге стране, немамо потврду да ли се и остале, на овај начин необележене лексеме, јављају у дијалектима. Ипак, анализом лексема забележених у речницима утврдили смо да се у свим дијалектима употребљавају именске речи које имају само множину. Такође смо утврдили да њихов облик није стабилан, што значи да ће се у дијалектима чешће употребити једински облик множинске лексеме. У случајевима у којима је морфолошки облик множине нетакнут, веома често се јавља нешто другачији фонетски облик, најчешће као последица различитих гласовних алтернација (*ђетињици, можјенца, навће*). Дакле, дијалектизми и покрајинизми имају мање стабилан фонетско-фонолошки и морфосинтаксички облик, што је последица дефективности која у дијалектима тежи да се неутралише. У зависности од семантичке врсте, а заснивајући се на савременој концептуализацији, ове речи ће, уколико означавају предмете јасне бипартитне структуре (и који су махом стари облици, тзв. права плуралија тантум) задржати множински облик, док ће се у другим случајевима развити секундарни једински облици са регуларном парадигмом броја (опозиција једнина–множина). Такође, у неким случајевима је могућа појава сингулатива, којима се именује сегмент из целине коју представља множинска реч. Информације о промени основног облика су изузетно значајне и требало би их нагласити у речничком чланку; примери којима би се илустровале овакве промене би показали и потврдили њихову територијалну заступљеност (нпр.: **врата**¹ с мн. (дијал. врата ж; ген. вратā, дијал. вратī, непр. вратијӯ) — Дрвена врата је затворена (призренско-тимочки дијалекат)).

13.7.10. Будући да већина корпуса припада периферији лексичког фонда у току рада се наметнуо циљ да се ова лексика сачува од заборављавања, па смо као посебну групу издвојили фолклорну лексику. Ни ова група није хомогена, па су се ту нашли називи

везани за лексику ткања, митска бића и празноверице, игре и најпознатије - празнике и прославе. Посебно је интересантна подгрупа коју чине множинске речи у загонеткама и играма речи; оне немају своје значење, већ га преузимају од речи на коју се односе (*катаризе*). То значи да њихов множински облик није последица сема плуралности, будући да оне ни немају своје (право) значење; облик се преузима од речи на коју се односе и у случајевима да су оне у облику множине, невезано за врсту (права множина, плуратив, плуралија тантум), тај облик ће обавезно бити множински.

13.7.11. Да бисмо утврдили да ли је појава множинских речи актуелна у језику, ексцерпирани смо и речнике нових речи (неологизама) Ивана Клајна и Јована Ћирилова. На основу ова два речника можемо дефинисати неологизам као врсту лексеме која није забележена у савременим стандарднојезичким речницима и која је настала у новије време. Такође се под појмом неологизам сматрају и оне лексеме код којих се уочава неосемија – појава да нека лексема развије нова значења. Ексцерпирани корпус из ових речника за наше истраживање је невелик, али нам потврђује да на (множински) облик лексеме не утиче време у ком та лексема настаје. Неологизми које смо забележили приклонили су се постојећим морфолошким и семантичким групама плуралних речи, будући да садрже неку плуралну компоненту. Као продуктивне групе јавили су се називи припадника различитих група, актуелних у савременом друштву. Осим назива припадника народа и религија, јављају се и називи припадника политичких покрета, навијачких скупина, играча у спортским клубовима и сл., које имају множински облик, јер се њихов назив односи на групу (*лале, романтичари, цигани*).

Друга продуктивна група међу неологизмима јесу називи за предмете бипартитне структуре типа *панталоне*, као и називи који се обично јављају у множини, а припадају називима за *обућу*.

Ова грађа нам је потврдила да ће речи код којих је прозирна множинска структура, односно код којих се препознаје сема плуралности имати множински облик, без обзира на то што се у језику појављују у новије време. Од других именица плуралија тантум разликује их то што ове именице неће бити средњег рода. Осим што је то једна

од карактеристика балканских језика, можемо је протумачити и тиме што је код именица средњег рода сема плуралности углавном у вези са дуалским обликом, који је непознат савременом језику.

13.7.12. Будући да су у нашој грађи углавном лексема са периферије лексичког фонда, није нам било необично само што мањи број лексема развија секундарна значења. Полисемија се код множинских речи може посматрати из две перспективе. Прво, као особина лексема које имају (развијену) полисемантичку структуру и у чијем се семском саставу налази и сема плуралности (*врата, зазубице, јасле*) и друго, као појава да се у полисемантичкој структури неке лексема реализује значење у коме се препознаје сема плуралности (*ланац, венац*). У нашој грађи смо забележили мали број лексема са развијеном полисемантичком структуром. Овакве речи се обично сврставају у само језгро лексичког фонда, што и наш корпус потврђује. Развијену полисемантичку структуру имају оне множинске именице које припадају општем лексичком фонду, антропоцентрично оријентисаној лексици, односе се на конкретно, углавном предмете бипартитне структуре, и то су углавном и прототипични примери за појаву плуралија тантум (*маказе, леђа, кола* итд.).

13.7.14. У вези са лексикографском обрадом множинских речи утврдили смо да досадашња пракса показује бројне недоследности приликом дефинисања лексема којима је основни облик множински. Први проблем се тиче успостављања одреднице, затим, правилног обележавања склоности лексема да се јавља (само или углавном) у множинском облику, препознавања значења са доминантном семом плуралности и на крају, употребе устаљених модела приликом дефинисања номенклатурних и класификационих јединица. На лексикографу је да препозна сему плуралности и да у складу са корпусом утврди који тип дефиниције ће употребити. Важно је да се избегне дуплирање одредница (једне у облику једнине, друге у облику множине) у случајевима када имају једнако значење. Такође, требало би водити рачуна о томе да се не понављају лимитативне одредбе, односно да се оне постављају испред одговарајућег значења.

14. Библиографија

Аквавива 2008: Acquaviva, P. *Lexical plural*. New York: Oxford University Press.

Алан 1980: Allan, K. Nouns and countability. *Language* 56/3, 541–567.

Алексић 2013: Алексић, Д. Проблем дистинкције апстрактно-конкретно и класификација именица. У М. Анђелковић, *Савремена проучавања језика и књижевности IV/1* (стр. 115–126). Крагујевац: ФИЛУМ.

Анджејчук 2007: Andrzejczuk, A. (Nie) tylko w liczbie mnogiej. Rozważania o szeroko rozumianych plurale tantum. *LingVaria* 2/4, 177–188.

Антуновић 1992: Antunović, G. Švedski u švengleskom – still going strong: Prilog proučavanju jezičnih dodira na primjeru anglicizama u švedskom. *Rad JAZU* 446, 207–257.

Аристотел: Aristotel. *Kategorije*. Beograd: Kultura. 1954.

Ароноф–Фудеман 2011: Aronoff, M., & Fudeman, K. (2011). *What is Morphology?* Blackwell Publishing Ltd.

Артс и др. 2004: Aarts, B., Denison, D., Keizer, E., & Popova, G. *Fuzzy grammar: a reader*. New York: Oxford University Press.

Бабић 2002: Babić, S. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Бајен и др. 1997: Baayen, H., Dijkstra, T., & Schreuder, R. Singulars and Plurals in Dutch: Evidence for a Parallel Dual-Route Model. *Journal of Memory and Language* 37, 94–117.

- Балугцић 1850:** Балугцић, Ј. *Теоретическо-практично руководство ко основномъ наставленію у србској граматики: за потребу учителя явны и приватны училишта*. Београд.
- Бант 2006:** Bunt, H. Mass Expressions. У К. Brown, *Encyclopedia of language and linguistics* (стр. 530–534). Elsevier.
- Бејкер 2004:** Baker, M. C. *Lexical categories. Verbs, nouns, and adjectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Белај–Танацковић 2014:** Belaj, B., & Tanacković Faletar, G. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Белић 1998:** Белић, А. *Опита лингвистика: О језичкој природи и језичком развиту*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Белић 1999:** Белић, А. *Историја српског језика*. Београд.
- Белић 2000:** Белић, А. О двојини у словенским језицима. У А. Белић, *Упоредна словенска лингвистика 1* (стр. 273–411). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бикс 2011:** Beekes, R. S. *Comparative Indo-European linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Бонд и др. 1994:** Bond, F., Ogura, K., & Ikehara, S. Countability and number in Japanese to English machine translation. *Proceedings of the 15th conference on Computational linguistics-Volume 1*, 32–38.
- Бранднер 2009:** Бранднер, А. Способы выражения категории числа у имен существительных в русском языке. *Linguistica Brunensia 57/1-2*, 93–106.
- Браун 1930:** Braun, M. *Das kollektivum und das Plurale tantum im Russischen*. Leipzig: Druck von Frommhold & Wendler.
- Будимир 1956:** Budimir, M. Pelasto-Slavica. *Rad JAZU 309*, 81–194.

- Бујуклијев 1986:** Бујуклиев, И. И. *Увод в изучаването на јужнославјанските езици*.
София.
- Видаковић 1838:** Видаковић, М. *Грамматика сербска или наче Краткое по
испытословию у сербскій ѣзыкѣ Руководство: По чистомі у садашне време,
нарѣчию не самѡ какѡ у Сербіи и у Сремі у Бачки у Славониі и т.д. Сербли обичнѡ
говоре но и какѡ треба да говоре, а нарочитѡ да книге тишиі....* Пешта.
- Визе 1997:** Wiese, H. Semantics of nouns and nominal number. *ZAS Papers in Linguistics* 8,
136–163.
- Вјежбичка 1985а:** Wierzbicka, A. *Lexicography and Conceptual Analysis*.
- Вјежбичка 1985б:** Wierzbicka, A. Oats and wheat: The fallacy of arbitrariness. *Iconity in
Syntax*, 311–342.
- Вјежбичка 1988:** Wierzbicka, A. *The Semantics of Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John
Benjamins.
- Вујић 1867:** Вујић, В. *Србска граматика за гимназије у Кнежевини Србији*. Београд.
- Вујић 2001:** Vujić, J. Pluralia tantum imenice u engleskom jeziku i problem njihovog
prevodenja u srpski. *Primenjena lingvistika* 2, 94–99.
- Вук 1814:** Караџић, В. С. *Писменица сербскога језика*. Беч.
- Вуковић 2007:** Vuković, S. Onomastička terminologija. *Čakavska rič XXXV/1*, 139–185.
- Гајтон–Хал 2016:** Guyton, A. C., & Hall, J. E. *Textbook of Medical Physiology*.
Philadelphia: Elsevier.
- Гамкрелидзе–Иванов 1995:** Gamkrelidze, T., & Ivanov, V. (n.d.). *Indo-European and Indo-
Europeans*. Berlin – New York.
- Глисон 1965:** Gleason, H. A. *Linguistics and English Grammar*. New York: Holt, Rinehart
and Winston, Inc.

- Годард 2001:** Goddard, C. Lexico-semantic universals: A critical overview. *Linguistic Typology* 5(1), 1–65.
- Годард–Вјежбица 2014:** Goddard, C., & Wierzbicka, A. Semantic fieldwork and lexical universals. *Studies in Language* 38/1, 80–127 доступно на <https://core.ac.uk/download/pdf/143890392.pdf> (приступљено 1. 12. 2106)
- Голдман 2013:** Goldman, B. *Method of recording brain activity could lead to mind-reading devices, scientists say.* Преузето са <http://med.stanford.edu/https://med.stanford.edu/news/all-news/2013/10/method-of-recording-brain-activity-could-lead-to-mind-reading-devices-scientists-say.html> приступљено 13. 11. 2015.
- Гортан-Премк 1997:** Гортан-Премк, Д. *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику.* Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Гринберг 1963:** Greenberg, J. H. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. *Universals of language* 2, 73–113.
- Гринберг 1966:** Greenberg, J. *Language universals.*
- Дабић 2000:** Дабић, Б. Белешке о категорији јединичности у српском језику. *Наш језик* 33/3-4, 198–203.
- Дал–Коптјевскаја-Там 2001:** Dahl, Ö., & Коптјевскаја-Тамм, М. (2001). *The Circum-Baltic Languages, Typology and Contact, Volume 2. Grammar and Typology.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Даничић 1850:** Даничић, Ђ. *Мала српска граматика.* Беч.
- Даничић 1874:** Даничић, Ђ. *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека.* Биоград.
- Даничић 1925:** Даничић, Ђ. *Српски акценти.* Београд.
- Де Куртене 1963:** Бодуэн де Куртене, И. А. *Избранные труды по общему языкознанию Том II.* Москва: Издательство Академии Наук СССР.

- Дегтјарјов 1982:** Дегтярев, В. И. Происхождение имен pluralia tantum в славянских языках. *ВЯ* 1982/1, 65–77.
- Домас и др. 2012:** Domahs, F., Nagels, A., Domahs, U., Whitney, C., Wiese, R., & Kircher, T. Where the Mass Counts: Common Cortical Activation for Different Kinds of Nonsingularity. *Journal of Cognitive Neuroscience* 24/4, 915–932.
- Драгићевић 2000:** Драгићевић, Р. О Партикуларизаторима-садржавачима. *Српски језик* 5/1-2, 427–447.
- Драгићевић 2003:** Драгићевић, Р. О неким особеностима партикуларизатора-убличивача. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 31/1, 137–148.
- Драгићевић 2010:** Драгићевић, Р. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Драјер 1989:** Dryer, M. Plural words. *Linguistics* 27/5, 865–896.
- Ђорђевић 1984:** Ђорђевић, Р. Категорија броја именица у енглеском и српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 13/1, 139–159.
- Ђукановић–Пипер 2009:** Ђукановић, М., & Piper, P. Slovenski jezik. У П. Пипер, *Јужнословенски језици: граматичке структуре и функције* (стр. 255–377). Београд: Београдска књига.
- Зализњак 1967:** Зализњак, А. А. *Русское именное словоизменение*. Москва: Наука.
- Зализњак–Падучева 1974:** Зализњак А. А., Падучева Е. В. О контекстной синонимии единственного и множественного числа существительных. *Информационные вопросы семиотики, лингвистики и автоматического перевода* 4, 30–35.
- Захаријевић 1847:** Захаријевић, И. *Срска Грамматика*. Београд.
- Згуста 1991:** Zgusta, L. *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost.
- Зельић 2016а:** Зельић, Г. Бројни придеви. *Српски језик XXI*, 641–656.

- Зељић 2016б:** Зељић, Г. *Морфолошко-семантичке карактеристике бројева у српском језику*. Београд: Учитељски факултет.
- Зника 1992:** Znika, M. *Određenost i brojivost. Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 18*, 267–283.
- Зника 2002:** Znika, M. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik.
- Зника 2007:** Znika, M. *Pokazatelji brojivosti. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 33*, 469–477.
- Ивановић 2002:** Ивановић, М. Конгруенција у нумеричким конструкцијама у српском и руском језику. *Славистика 6*, 77–84.
- Ивановић 2013:** Ивановић, Н. *Речник САНУ и његова улога у лексичкој стандардизацији српског језика*. Београд: Филолошки факултет.
- Ивић 1964:** Ivić, M. *Quelques remarques concernant les „singularia tantum” et les „pluralia tantum” slaves. Prace filologiczne r. XVIII, cz. 2*, 29–35.
- Ивић 1973:** Ивић, М. О неким синтаксичким конструкцијама с квантификаторима. *Јужнословенски филолог XXX, 1-2*, 329–335.
- Ивић 1980:** Ивић, М. О „партикуларизаторима“. *Јужнословенски филолог XXXVI*, 1–12.
- Ивић 1982:** Ивић, М. О неким принципима глаголске префиксације. *Јужнословенски филолог 38*, 51–61.
- Илић 1860:** Илић, Ј. *Српска писменица*. Нови Сад.
- Јадацка 2006:** Jadacka, H. *Pluralia tantum w opisie leksykograficznym. LingVaria 1/1*, 161–169.

- Јанић 2011:** Јанић, А. Хипероним панталоне и његови хипоними страног порекла. *Ślady obcego panowania w języku, kulturze i świadomości narodów południowosłowiańskich*, 43–59.
- Јанковић 1951:** Јанковић, Н. Ђ. *Астрономија у предањима, обичајима и умотворинама Срба*. Београд: САНУ.
- Јесперсен 1992:** Jespersen, O. *The philosophy of grammar*. London: George Allen & Unwin LTD.
- Јовановић 1995:** Јовановић, В. Косјерић кроз историју до XIX века. У Љ. Павловић, *Ужичка Црна Гора* (стр. 1–18). Косјерић.
- Јовановић 2010:** Јовановић, В. *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јовановић 2018:** Јовановић, В. Збирни бројеви у граматици и лексикографији. *Научни састанак слависта у Вукове дане 47/1*, 85–96.
- Јурић 2010:** Jurić, A. Specifični toponimijski leksik. *Folia Onomastica Croatica* 19, 135–150.
- Канингс–Клахсен 2007:** Cunnings, I., & Clahsen, H. The time-course of morphological constraints: Evidence from eye-movements during reading. *Cognition* 104/3, 476–494.
- Карейрас и др. 2010:** Carreiras, M., Carr, L., Barber, H. A., & Hernandez, A. Where syntax meets math: Right intraparietal sulcus activation in response to grammatical number agreement violations. *NeuroImage* 49, 1741–1749.
- Кацнельсон 1972:** Кацнельсон, С. Д. *Типология языка и речевое мышление*. Ленинград: Наука .
- Кјеркија 2010:** Chierchia, G. Mass nouns, vagueness and semantic variation. *Synthese* 174, 99–149.
- Клаић 1956:** Klaić, B. Којега је рода ријеч наоџари? *Jezik* 5/1, 16–20.

- Клаић 1961:** Klaić, B. Sibilizacija u stranim riječima. *Jezik* 9/3, 81–90.
- Клајн 2003:** Клајн, И. *Творба речи у савременом српском језику. Део 2, Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Клајн–Шипка 2008:** Клајн, И., & Шипка, М. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Клаксон 2007:** Clackson, J. *Indo-European linguistics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Коњавскаја 2000:** Конявская, С. В. Теоритические вопросы исторического словообразования на примере РЛ. Т. *Древняя Русь. Вопросы медиевистики* 2000/2, 95–109.
- Корбет 2004:** Corbett, G. G. *Number*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Корбет 2019:** Corbett, G. G. Pluralia tantum nouns and the theory of features: a typology of nouns with non-canonical number properties. *Morphology* 29/1, 51–108.
- Крифка 1989:** Krifka, M. Nominal reference, temporal constitution and quantification in event semantics. У R. Bartsch, & J. v. Benthem, *Semantics and contextual expression* (стр. 75–115). Dordrecht: Foris Publications.
- Крофт 1991:** Croft, W. *Syntactic categories and grammatical relations: the cognitive organization of information*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Лангакер 2008:** Langacker, R. W. *Cognitive Grammar a basic introduction*. New York: Oxford University Press.
- Лашкова 1982:** Лашкова, Л. О неким проблемима конфронтативног испитивања српскохрватског и бугарског књижевног језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 11/2, 105–112.

- Лејкок 2006:** Laycock, H. Mass nouns, count nouns, and non-count nouns: philosophical aspects. У К. Brown, *Encyclopedia of Language and Linguistics* (стр. 534–538). Elsevier.
- Лилић 1984:** Лилић, Д. Интерверзија броја и рода у савременом српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане 13/1*, 311–317.
- Ломпар 2016:** Ломпар, В. *Вресте речи и граматичка пракса (од Вука до данас)*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Лубаш 1968:** Лубас, Ј. Патронимски географски називи са форматом -ци, -овци, -евци, -инци у српскохрватском језику. *Анали Филолошког факултета* 8, 93–134.
- Љашевскаја 2001:** Ляшевская, О. Н. Сложные предметы и их части. *Russian linguistics* 25/3, 285–313.
- Маккаули 1968:** McCawley, J. D. Review of Sebeok (ed.) Current trends in linguistics, vol. 3: theoretical foundations. *Language* 44/3, 556–593.
- Маккаули 1975:** McCawley, J. D. Lexicography and the Count-Mass Distinction. *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics*, 314–321.
- Малори–Адамс 2008:** Mallory, J. P., & Adams, D. Q. *The Oxford introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European world*. Oxford: Oxford University Press.
- Маретић 1899:** Maretić, T. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Марјановић 2009:** Марјановић, М. Називи шара и мотива у српском народном везу. *Дијалекат – Дијалекатска књижевност*, 228–232.
- Марковић 2014:** Марковић, А. Граматика у српским речницима. У Р. Драгићевић, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (стр. 69–91). Београд.
- Маројевић 1981:** Маројевић, Р. Постанак топонима Кута. *Ономатолошки прилози* 2, 153–154.

- Маројевић 1982:** Маројевић, Р. Постанак топонима Рудежа и Рубежа. *Ономатолошки прилози* 3, 151–154.
- Маројевић 1984:** Маројевић, Р. Плурализација дуалских форми у српском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 13/1, 49–53.
- Меје 1902:** Meillet, A. *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*. Paris: Bouillon.
- Мельчук 1998:** Мельчук, А. А. *Курс общей морфологии Том II Морфологические значения*. Москва–Вена.
- Мерк 1983:** Mørk, N. Феномен синонимије у вези с категоријом броја у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта и Вукове дане* 12/1, 117–122.
- Микелсен 1984:** Mikkelsen, N. K. О неким проблематичним случајевима конгруенције у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 13/1, 73–79.
- Милаковић 1838:** Милаковић, Д. *Србска граматика састављена за црногорску младежъ. Часть 1*. Цетиње.
- Миланов 2013:** Миланов, Н. О народској лексици у Речнику САНУ. *Наш језик* XLIV/1-2, 121–134.
- Миланов 2017:** Миланов, Н. *Полисемија српске лексике на корпусу Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Београд: Филолошки факултет.
- Милановић 1963а:** Милановић, Б. О облику и деклинацији имена места типа Бошњане, Рибаре у савременом књижевном језику. *Наш језик* 13/3-5, 137–168.
- Милановић 1963б:** Милановић, Б. Употреба збирних бројева са именицама у множини. *Наш језик* 13/1-2, 48–56.
- Милићевић 1903:** Милићевић, М. Ђ. Цртице за ранију слику српске престонице. *Годишњица Николе Чутића* 22, 25–56.

- Милосављевић–Јовановић 2010:** Милосављевић, Б., & Јовановић, В. Лексичко-граматичке особености лексеме пар у српском језику. *Српски језик 15 (1-2)*, 435–445.
- Милошевић–Радоњић 2011:** Милошевић, Ј., & Радоњић, Д. О називима за обућу у савременом српском језику. *Савремена проучавања језика и књижевности II/1*, 51–60.
- Младеновић 1996:** Младеновић, Р. Обрада конгруенције у основној и средњој школи (са освртом на конгруенцију у књижевном језику и дијалектима). *Књижевност и језик 43/3-4*, 69–81.
- Младеновић 2007:** Младеновић, Р. Семантика и граматичка стабилност именица pluralia tantum у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије. *Српски језик и друштвена кретања, Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, Српски језик, књижевност, уметност* (стр. 97–118). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Мразовић–Вукадиновић 1990:** Mrazović, P., & Vukadinović, Z. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci.
- МСГ 1866:** *Мала србска граматика за основне србске школе*. Београд.
- Наметак 1955:** Nametak, A. Gubljenje pluralnih oblika u nazivima mjesta. *Jezik 4/4*, 113–115.
- Наша пошта 1933:** Наша пошта. *Наш језик 1*, 252–253.
- Ненезић 2001:** Ненезић, С. Придјевске сложенице са квалификативним детерминатором. *Српски језик 6/1-2*, 443–460.
- Николић 2014:** Николић, М. Утврђивање одреднице у српској лексикографији. У Р. Драгићевић, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (стр. 61–68). Београд.

- Нинковић 1857:** Нинковић, П. *Србска граматика за Србске Нормалне Школе*. Нови Сад.
- Новаковић 1870:** Новаковић, С. *Српска синтакса за ниже гимназије и реалке Кнежевине Србије*. Београд.
- Новокмет 2016:** Новокмет, С. *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Њомаркај 1984а:** Nyomárkay, I. *Strane riječi u hrvatskosrpskom (srpskohrvatskom jeziku): problem morfološke i sintaksičke adaptacije*. Budimpešta.
- Њомаркај 1984б:** Nyomárkay, I. Улога граматичког рода у преузимању страних речи у доба раног реализма. *Научни састанак слависта у Вукове дане 13/2*, 47–56.
- Одавић 2002:** Odavić, M. *Enciklopedijski latinsko-srpski medicinski rečnik*. Београд: Prosveta.
- Охеда 2005:** Ojeda, A. E. The paradox of mass plurals. У S. Mufwene, E. Francis, & R. Wheeler, *Polymorphous Linguistics: Jim McCawley's Legacy* (стр. 389–410). Cambridge, Massachusetts: A Bradford Book, The MIT Press.
- Петер 1998:** Péter, L. A. Towards a taxonomy of "false friends" : faux amis for Hungarian users of English. *EY* 3, 69–118.
- Пети 1997–1998:** Peti, M. Kojoj skupini imenskih riječi pripadaju pluralia tantum? *Rasprave IHJJ* 23-24, 289–312.
- Пети 2001:** Peti, M. Zbrojina. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27, 209–250.
- Пецо 1984:** Пецо, А. Трагови двојине у шћакавским говорима. *Научни састанак слависта у Вукове дане 13/1*, 41–48.
- Пешикан 1977:** Пешикан, М. Лексикализација множине именица и обрада ове појаве у рјечницима. *Зборник радова поводом 70-годишњице живота академика Ј. Вуковића*, 339–347.

- Пешикан 1983:** Пешикан, М. О синонимичним топонимима у нашим старим споменицима. *Научни састанак слависта у Вукове дане 12/1*, 15–20.
- Пипер 1982:** Пипер, П. О типовима квантификатора у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане 11*, 93–103.
- Пипер 1988:** Пипер, П. О граматичком значењу. *Живи језици XXX, 1-4*, 10–15.
- Пипер 2008:** Piper, P. Imenska grupa u slovenačkom jeziku u poređenju sa srpskim. *Zbornik Matice srpske za slavistiku 74*, 147–171.
- Пипер 2009:** Пипер, П. Српски језик. У П. Пипер, *Јужнословенски језици: граматичке структуре и функције* (стр. 379–536). Београд: Београдска књига.
- Пипер–Клајн 2013:** Пипер, П., & Клајн, И. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад.
- Подольскаја 1978:** Подольская, Н. В. *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва.
- Поповић 1843:** Поповић, Ј. *Србска граматика или Писменица: по начину, коимъ најславнии наши садашњи списатељи пишу, нарочно на ползу премиле младежи Србске*. Нови Сад.
- Потебња 1888:** Потебня, А. *Значенія множественнаго числа въ русскомъ языкѣ*. Воронежъ.
- Правопис 2011:** Пешикан, М., Јерковић, Ј., & Пижурица, М. *Правопис српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Прањковић 1984:** Прањковић, И. Збирне именице и категорија броја у хрватском или српском језику. *Научни састанак Слависта у Вукове дане 13/1*, 171–175.
- Прасада и др. 2002:** Prasada, S., Ferenz, K., & Haskell, T. Conceiving of entities as objects and as stuff. *Cognition 83*, 141–165.

- Предић 1952:** Предић, С. О роду страних именица. *Наш језик, III Н. С.*, 28–33.
- Пристли 1993:** Priestly, T. M. Slovene. У В. Comrie, & G. G. Corbett, *The Slavonic languages* (стр. 388–451). London and New York: Routledge.
- Прћић 1997:** Prčić, T. *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci–Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Радан 2011:** Радан, М. Н. О именицама pluralia tantum у карашевским говорима. *Темишварски зборник 6*, 207–224.
- Радовановић 2008:** Радовановић, М. Фази логика у лингвистици: темељни појмовник и систематизација. *Сменатичка проучавања српског језика, Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија 2*, 11–44.
- Радовановић 2009:** Radovanović, M. Metafora "granice" iz ugla fazi logike. *Zbornik u čast Melaniji Mikeš, Višejezični svet Melanije Mikeš*, 151–158.
- Радовановић 2010:** Радовановић, М. О појмовнику и терминологији фази логике у лингвистици. *Јужнословенски филолог 66*, 407–417.
- Радовановић–Киш 2011:** Радовановић, М., & Киш, Н. Српски језик и фази логика. *Грамматика и лексика у словенским језицима*, 513–527.
- Радоњић 2013:** Радоњић, Д. О терминологији кулинарства у Речнику српскохрватскога књижевног језика Матице српске. У *Савремени токови у лингвистичким истраживањима I* (стр. 399–419). Београд.
- Радоњић 2017:** Радоњић, Д. *Кулинарска лексика у савременом српском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Раичевић 1935:** Раичевић, С. Обичаји о Мартинцима у Јужној Србији. *Гласник Етнографског музеја у Београду 10*, 54–62.
- Ресел–Ресел 1984:** Ressel, S., & Ressel, G. Род, број и антонимија у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане 13/1*, 161–170.

- Ристић 2006:** Ристић, С. *Раслојеност лексики српског језика*. Београд: Институт за српски језик.
- Сааведра 1999:** Сааведра, Д. Дефектност граматичких категорија на нивоу реченице и контекста у српском у поређењу са бугарским. *Научни састанак слависта у Вукове дане 28/2*, 27–39.
- Сауерланд 2003:** Sauerland, U. A new semantics for number. *Semantics and Linguistic Theory*, 258–275.
- Сауерланд и др. 2005а:** Sauerland, U., Andersen, J., & Yatsushiro, K. The plural involves comparison. *Linguistic evidence*, 111–115.
- Сауерланд и др. 2005б:** Sauerland, U., Anderssen, J., & Yatsushiro, K. The plural is semantically unmarked. У S. Kepser, & M. Reis, *Linguistic evidence* (стр. 413–434). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Серен 2005:** Seuren, P. A. Eubulides as a 20th-century semanticist. *Language Sciences* 27, 75–95.
- Симеон 1969:** Simeon, R. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Скок 1971:** Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Скок 1972:** Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Скок 1973:** Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Собољев 2005:** Соболев, А. Н. Славянские pluralia tantum. Проблема дефектной парадигмы. *Јужнословенски филолог* 61, 95–115.

- Стакић 1984:** Стакић, М. Плурал именица средњег рода прасловенских основа -ѣт- у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане 13/1*, 301–310.
- Станкјевич 2000:** Stankiewicz, E. The expression of the singular/plural opposition in the east and south-east Slavic nouns. *Južnoslovenski filolog* 56/3-4, 1059–1076.
- Станкјевич 1984:** Stankiewicz, E. *Grammars and Dictionaries of the Slavic Languages from the Middle Ages up to 1850: an Annotated Bibliography*. Berlin.
- Станојчић 2010:** Станојчић, Ж. *Грамматика српског књижевног језика*. Београд.
- Станојчић–Поповић 2002:** Станојчић, Ж., & Поповић, Љ. *Грамматика српског језика, уџбеник за I, II, III, и IV разред средње школе*. Београд.
- Станојчић–Поповић 2014:** Станојчић, Ж., & Поповић, Љ. *Грамматика српског језика за гимназије и средње школе*. Београд: Завод за уџбенике .
- Стевановић 1975:** Стевановић, М. *Савремени српскохрватски језик I*. Београд: Научна књига.
- Стевановић 1979:** Стевановић, М. *Савремени српскохрватски језик II*. Београд: Научна Књига.
- Стефановић 2012:** Stefanović, A. Neka zapažanja o upotrebi brojeva u romanima Meše Selimovića. *Sarajevski filološki susreti I: Zbornik radova (knj. 1)*, 26–41.
- Стефановић 2014:** Stefanović, A. Kvantifikacija imenica pluralia tantum. *Sarajevski filološki susreti II: Zbornik radova (knj. 1)*, 45–67.
- Стојановић 1892:** Стојановић, Љ. *Српска грамматика за I разред гимназије*. Београд.
- Суботић 1999:** Суботић, Љ. О категорији броја код именица (pluralia tantum). *Научни састанак слависта у Вукове дане 28/2*, 87–96.
- Супрунчук 2012:** Супрунчук, Н. *Сербское субстантивное словоизменение*. Минск.
- Тафра 1986:** Tafra, B. Što su brojevi. *Rasprave Zavoda za jezik* 15, 219–237.

- Тафра 2000а:** Tafra, B. "Nepravilnici" u hrvatskoj gramatici i rječniku. *Riječki filološki dani* 3, 465–475.
- Тафра 2000б:** Tafra, B. Lice i osoba. *Jezik* 47, 95–105.
- Тафра 2000в:** Tafra, B. Morfološka obilježja brojevnih riječi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26, 261–275.
- Тафра 2005:** Tafra, B. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Тафра 2013:** Tafra, B. Kroatističke rodovne i brojevne stranputice. У D. Sesar, *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III* (стр. 49–66). Zagreb: FF press, Filozofski fakultet.
- Тафра 2016:** Tafra, B. Dvojbe pri određivanju natuknice. У С. Ристић, Л. К. Ивана, & Н. Ивановић, *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа* (стр. 515–532). Београд: Српска академија наука и уметности.
- Тафра 2017:** Tafra, B. Gramatička polisemija. У Р. Драгићевић, *Путевима речи: зборник радова у част Даринки Гортан Премк* (стр. 563–575). Београд: Филолошки факултет.
- Терзић 1969:** Терзић, А. Структурно-семантичке одлике глаголских именица творбеног типа -ние, -ение, -тие у руском и -ње, -ење, -ће у српскохрватском језику. *Анали Филолошког факултета* 6, 27–93.
- Тир 1985:** Tir, M. Klasifikacija brojeva u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku. *Књижевност и језик* 1/2, 69–75.
- Тјапко 2010:** Тяпко, Г. Г. О суплетивизму граматичких облика у данашњем српском језику (нормативни и употребни аспект). *Научни састанак слависта у Вукове дане* 39/1, 17–26.
- Токмађан 1958:** Токмадзян, А. Категория множественности, различные оттенки ее значения. *Известия Академии Наук Армянской ССР* 3, 81–92.

- Тома 2011:** Thomas, P.-L. Les numéraux en BCMS (bosniaque-croatemonténégrin-serbe): norme et usage, formes concurrentes et stratégies des locuteurs. *Revue des études slaves* 82/4, 645–662.
- Тома–Анђелковић 1997:** Тома, П.-Л., & Анђелковић, С. Збирни бројеви и pluralia tantum у Нишу и околним селима. *О српским народним говорима*, (стр. 69–77). Деспотовац.
- Томић 2014:** Томић, Б. Категорије броја и бројивости у називима за јела у српском језику. *Наш језик XLV/3-4*, 39–49.
- Томић 2016:** Томић, Б. О односу значења и категорије броја код једног типа позајмљеница у српском језику. У В. Мишић Илић, & В. Лопић, *Језик, књижевност, значење: језичка истраживања* (стр. 189–200). Ниш: Филозофски факултет, Универзитет у Нишу.
- Томић Анић 2017:** Томић Анић, Д. Значења множинских облика градивних именица. *Наш језик XLVIII/3-4*, 217–228.
- Ћесликова 2007:** Cieślukowa, A. Pluralia tantum w opisie nazw własnych. *Philological Studies (Prace Filologiczne) LIII*, 87–92.
- Упутства:** *Упутства за израду РСАНУ.*
- Филиповић 1971:** Filipović, R. *Kontakti jezika u teoriji i praksi*. Zagreb.
- Филиповић 1981:** Filipović, R. Morphological categories in linguistic borrowing. *SRAZ*, XXVI (1-2), 197–207.
- Филиповић 1986:** Filipović, R. *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb.
- Фортсон 2004:** Fortson, B. W. *Indo-European language and culture. An introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Франчић 1988:** Frančić, A. Међимурска ојконимија и књижевни језик. *Rasprave ZJ 14*, 51–58.

- Хаспелмат 2012:** Haspelmath, M. How to compare major word- classes across the world's languages. *UCLA Working Papers in Linguistics 17*, 109–130.
- Хауген 1969:** Haugen, E. *The Norwegian Language in America*. Indiana University Press.
- Херфорд 1990:** Hurford, J. R. *Language and number. The emergence of a cognitive system*. Oxford/New York: Basil Blackwell.
- Холмс–Хинклиф 2003:** Holmes, P., & Hinchliffe, I. *Swedish: A Comprehensive Grammar*. New York.
- Хорват 2015:** Horvat, J. Tenerife – otok koji zbunjuje. *Hrvatski jezik 2/4*, 4–7.
- Храсте 1938:** Hraste, M. O imenima mesta u Dalmaciji. *Наш језик 6/9-10*, 266–268.
- Хумболт 1988:** Humbolt, V. f. *Uvod u delo o kavi jeziku i drugi ogledi*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada: Dnevnik.
- Цвијовић 2017:** Цвијовић, Д. О збирности именица типа азбука, атлетика, номенклатура, ономастика и сл. у српском језику. *Наш језик XLVIII/3-4*, 229–237.
- Цоцкјевич:** Cockiewicz, W. Wie viele genera gibt es im polnischen. *Српски језик 7 (1-2)*, 263–270.
- Цукић 1850:** Цукић, К. *Србска граматика: за основне србске школе*. Београд.
- Чајкановић 1973:** Чајкановић, В. *Мит и религија у Срба*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Чампар 1984:** Чампар, Д. Род и број именичких аугментатива у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане 13/1*, 289–300.
- Чудомировић 2012:** Чудомировић, Ј. О полифункционалности лексеме један у српском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане 41/3*, 319–346.
- Шаулић 1962:** Шаулић, А. Поглед на историјски развој назива Плевље и Пљевље (Плевља и Пљевља). *Јужнословенски филолог 25*, 399–403.

- Шведова 1990:** Шведова, Н. Ю. *Русская грамматика*. Москва.
- Шимуновић 1972:** Šimunović, P. *Toponimija Otoka Brača*. Supetar.
- Шимуновић 1986:** Šimunović, P. Singularizacija pluralskih toponima na Braču i drugim dalmatinskim otocima. У *Istočnojadranska toponimija* (187–191). Split.
- Шимуновић 2009:** Šimunović, P. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb.
- Шипка 2006:** Šipka, D. *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- Шмид 2008:** Schmid, H.-J. New words in the mind: Concept-formation and entrenchment of neologisms. *Anglia-Zeitschrift für englische Philologie* 126/1, 1–36.
- Штебих 2006:** Štebih, B. Transmorfemizacija imeničkih germanizama u kajkavskome književnom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, 295–310.
- Шћепановић 1997а:** Шћепановић, М. Несагласност граматичког и лексикографског статуса једног типа ојконима. *Научни састанак слависта у Вукове дане 26/2*, 389–398.
- Шћепановић 1997б:** Шћепановић, М. Ономастичке категорије и српска ономастичка терминологија. *Књижевност и језик 45/2-3*, 65–69.
- Шћепановић 2000:** Шћепановић, М. Одроз конкуренције језичких средстава у српској топонимији. *Научни састанак у Вукове дане 29/1*, 249–255.

15. Извори

ВР: *Српски рјечник иступачен њемачкијем и латинскијем ријечима, скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић*, четврто државно издање, у Београду 1935.

ЕК: *Електронски корпус српског језика*, <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>.

Клајн–Шипка 2008: Клајн, И., & Шипка, М. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.

ОР *Обратни речник српскога језика*, Београд – Нови Сад 2000.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XX, Српска академија наука и уметности, Београд, 1959–.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Загреб, 1967–1976.

РСЈ: *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.

Клајн 1992: Клајн, И. *Речник нових речи*. Нови Сад: Матица српска.

Ћирилов 1991: Ćirilov, J. *Novi rečnik novih reči*. Beograd.

Интернет адресе:

www.icosweb.net.

<https://www.quora.com/Are-there-languages-other-than-Sanskrit-which-in-addition-to-the-singular-and-plural-have-a-dual-number>

http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2016&mm=03&dd=14&nav_id=1107378).

<http://www.eichwaelder.de/Altes/altsgeraetnr195.htm>

https://en.wikipedia.org/wiki/Sorites_paradox

<http://srpskijezik.com/>

16. Речник множинских речи у српском језику

А

абáјлије (абáјлија) ж мн. *перје на леђима петла које му пада по боковима.*

Аборици́ни м мн. (јд. Аборици́н, -ина) *аустралијски урођеник.*

Ѕвари м мн. (јд. Ѕвар(ин)) ист. *туранско-татарско племе Азије.*

ага̀лар, -ára м (вок. а̀галаре и а̀галáру) (тур. agalar, мн. од а̀га) заст. (обично у мн.) *нижи племић муслиман.*

ага̀лије м мн. заст. в. *агалар.*

аге́нда с мн. и **аге́нде** ж мн. (ген. агенда́ и агенда́) (лат. agenda, ствари које треба свршити) адм. *пословање, послови који су у току, несвршена акта, текући послови који треба да се заврше.*

а̀грáрије ж мн. нар. *пољопривредни производи.*

а̀гру̀ми м мн. (тал. agrumi) бот. *општи назив за јужно воће на кисела укуса рода Citrus (лимуни, наранџе, мандарине и др.).*

Ѕдаше́вци, -ева̀ца м мн. *село у Срему.*

Ѕди́тѿв, -ѿва м лат. (обично у мн.) *материја која се у мањој количини додаје разним производима ради побољшања њиховог квалитета.*

Ѕднекси м мн. лат. анат. *привесци материце (јајници и јајоводи).*

Ѕери, -ā м и **Ѕери**, -ѿ ж мн. (грч. аѿг) *висина, небо.*

аѿрѿб, -ѿба м грч. биол. у мн.: *организми којима је за живот неопходан кисеоник (у јд.: такав организам).*

Ѕјкула ж зоол. у мн.: *велике морске рибе грабљивице, морски пси Selachii, међу којима су најопасније и најпрождрљивије*

Carcharias glaucus и Carcharodon rondelti (у јд.: таква риба, морски пас).

Ѕкна ж (обично у мн.) мед. *гнојни чворић око корена длаке или на изводу звезде лојнице.*

акотиле́дѿн, -ѿна м и **акотиле́дѿна** ж (обично у мн.) грч. бот. *биљка која нема јасних котиледона, бесупница.*

акратопе́ге ж мн. [грч. ákratos јак, који је у пуној снази] *хладне лековите воде; исп. акратотерме.*

акратоте́рме, акратоте́рмѿ ж мн. [грч. ákratos јак, који је у пуној снази, в. терме] *топле лековите воде с врло мало минералних састојака.*

акредитѿви, -ѿва м мн. фр. *акредитивно писмо, писмено пуномоћје које дипломатски представник предаје шефу, односно влади државе у којој ће обављати своју дужност: предати акредитиве, примити акредитиве.*

Ѕкрепи, Ѕкре́па м мн (тур. акреп) *гамад (стенице, ваши, буве).*

Ѕкселбанди м мн. (нем. Achselband) вој. *гајтани или врпце што падају с рамена низ груди обично као ознака за ађутанте, штабне официре, ређе за војнике; исп. акселбанти.*

Ѕкселбанти м мн. в. *акселбанди.*

Ѕкселбендери м мн. в. *акселбанди.*

актуе́лности ж мн. *актуелни догађаји.*

акциде́нтáлија с мн. *случајности, узредности.*

Ѕла ж (ген. мн. ѿла́) (тур. ala, змија) (обично у мн.) в. *бабице (1).*

ала̀ва̀нта ж (ар. alavat, прикладан) покр. (обично у мн.) *разне ситнице којима се ките жене и девојке; исп. андрамоље, драугулије.*

Алба̀нци м (јд. Алба̀нац) *индоевропски народ настањен у западном делу Балканског Полуострва; потомци старих Илира.*

алвеола ж (алвѐџл, -џла м) (лат. alveolus, мало удубљење) анат. **1.** (најчешће у мн.) **а.** плућни мехурић. **б.** део жлезде у облику мехурића са ћелијама које луче секрет. **в.** јамица у вилици у којој је смештен корен зуба.

2. мн. испупчење десни изнад горњих предњих зуба.

џлга и **џлга** ж бот. у мн.: *ниже, већином водене биљке бесцветнице без корена Algae (у јд.: таква биљка).*

алдџхид, -џда м хем. у мн.: *органиска једињења обично испарљиве безбојне течности, настала оксидацијом примарних алкохола (у јд.: такво једињење).*

Алеути м мн. **1.** *Алеутска острва, архипелаг у Беринговом мору, између Аљаске и Камчатке.*

2. (јд. Алеут) *припадници домородачког становништва Алеутских острва.*

џлкџлије ж мн. хем. **а.** *оксиди и хидрати алкалних метала.* **б.** *соли алкалних метала.*

алкалџид, -џда м хем. у мн.: *биљне органиске базе (у јд.: таква база).*

џлкохол и **џлкохол** м хем. у мн.: *органиска једињења која садрже хидроксилну (ОН) групу везану за угљеник (ако он није члан ароматског језгра) (у јд.: такво једињење).*

алџја ж у мн.: *род зељастих или дрвенастих украсних тропских биљака Aloë из ф. љиљана (Liliaceae), с меснатим листовима (у јд.: биљка из тога рода).*

џлпе ж мн. и **џлпи** м мн. (ген. џлпџ) *највиши планински систем у Европи.*

џлпџнка ж (обично у мн.) *врста тешке војничке ципеле погодне за пењање на планине.*

џлфа-зраци м мн. *позитивно наелектрисани зраци које испуштају радиоактивне материје.*

џљине ж мн. (ген. мн. џљинџ) *в. хаљина 1. мн. све (горње и доње) одело што се у исто време носи на телу.*

2. мн. *постељина.*

3. мн. покр. *оплакивање покојника, жалба за покојником.*

амџра, амџра с мн. (лат. amarus горак) фарм. *горки лекови (средства за побуђивање апетита).*

џмбуља ж (ген. мн. џмбџља) (грч. anabolion) (чешће у мн.) подр. *дроњак, рита, прђе.*

џмџд, -џда м **а.** у мн.: *једињења која (у неорганиској хемији) настају заменом једног водониковог атома у молекулу амонијака атомом метала (у јд.: такво једињење).* **б.** у мн.: *деривати који (у органиској хемији) настају заменом хидроксилне групе у карбоксилној групи амино-групом (NH₂-групом) (у јд.: такво једињење).*

аминокиселина ж хем. у мн.: *органиске киселине које садрже једну или више амино-групе (-NH₂) (у јд.: таква киселина).*

џмићи м мн. покр. *врста колача који се пеку у масти; у јд.: такав колач.*

амфџпџд, -џда м зоол. у мн.: *група малих морских и слатководних ракова без оклопа из ф. Amphipoda (у јд.: такав рак).*

анабџлик м (обично у мн.). фарм. *једињење које подстиче изградњу протеина, увећава мишићну масу.*

анџли м мн. (лат. annales) **1.** *списи у којима су догађаји изнети хронолошким редом, летописи, хронографи.*

2. *назив за разне периодичне часописе.*

џнгиосперме ж мн. бот. *систематски назив за биљке чији су семени замеци у плодници Angiospermae.*

џнгли м мн. (ретко јд.) *германско племе од којег су, стапањем са Сасима и Јитима, настали Англосаксонци.*

Англоамерикџнци, -нџца м мн. (јд. Англоамерикџнац) **1.** *Американци енглеског порекла.*

2. *Енглези и Американци узети заједно.*

Англосаксонци, -наца (Англòсаси, -сāсā) м мн. (јд. Англосаксо̀нац, Англòсас) **1.** шири назив за *Енглезе* и *припаднике оних народа чији преци потичу из Британије* и чији је *матерњи језик енглески*.

2. *германска племена која су у V и VI веку продрла у Британију*.

Анде ж и **Анди** м мн. *велики планински систем који се протеже дуж западне обале Јужне Америке*.

андрабуље ж, **андравоље** ж и **андравољи** м мн. в. *андрамоље*.

андрамóље ж мн. (грч. chondromallon, груба вуна?) *ствари без вредности, прње, дроњци, драгулице*; исп. алаванта, андрабуље, андравоље, андравољи, андрак, андрамољи, андрамуље, андрмоља, андрмоље, андрмољије, андрмољине, андрмоњи, андромоље, андромоњи.

андрамóљи м и **андрамóље** ж мн. в. *андрамоље*.

андра̀ра̀ци м мн. (перс. andrenk, туга, несрећа, јад?) в. *андрамоље*.

андрмóље ж и **андрмóљи** м мн. в. *андрамоље*.

андрмóљије, -ија ж мн. покр. в. *андрамоље*.

андрмóљине ж мн. *аугм. и пеј. од андрмоље*.

андрмóњи м мн. в. *андрамоље*.

андромóље ж мн. покр. в. *андрамоље*.

андромóњи м мн. покр. в. *андрамоље*.

а̀нђел-двѡр (а̀нђелдвѡр) м (обично у мн.) *песн. диван, велелепан двор*.

а̀нђелићи м мн. покр. *ситни бели облаци*.

а̀нета с мн. **1.** *завојити жлебови, олуци у пушчаној циви*.

2. *увоји на шрафу, ложица*.

А̀нти, **А̀нта** м мн. (јд. А̀нт) *име којим су грчки и римски писци називали један део Словена*.

антибиòтик м грч. фарм. у мн.: *материје биолошког порекла које настају као продукат метаболизма нижих организама (плесни, бактерија) и спречавају развој микроорганизама или их уништавају, ефикасни лекови против заразних болести (у јд.: такав лек)*.

А̀нтили м мн. *велика група острва у Каринском архипелагу*.

антило̀па и **антило̀па** ж грч. зоол. у мн.: *низ потпородица шупљорогих двопакара преживара Antilopinae (у јд.: шупљороги преживар из те породице)*.

антимемоа̀ри м мн. књиж. *дело у коме, за разлику од мемоара, писац не пише о себи него о другима на основу свог сећања*.

антинеура̀лгик м грч. фарм. у мн.: *лекови против главобоље, зубобоље и неуралгија (у јд.: такав лек)*.

антипирèтик м грч. фарм. у мн.: *лекови за снижавање повишене телесне температуре (у јд.: такав лек)*.

антипóд, -óдā м мн. (јд. антíпòд, -óда) грч. **1. а.** *геогр. становници супротних тачака Земљине кугле*. **б.** *фиг. људи супротних схватања и карактерних особина, противници, супарници*.

2. *геогр. супротне тачке, односно географски објекти на Земљиној површини*.

антисèптик м фарм. у мн.: *хемијска средства за уништавање заразних клица (у јд.: такво средство)*.

а̀нтитèла ијек. **а̀нтитијела** с мн. *одбрамбене беланчевине које се стварају у телу као одбрана од болести*.

а̀нтифòн м (обично у мн.) (грч. antiphōnē) *цркв. изабрани стихови из псалама који се наизменично певају са десне и леве певнице по устаљеним гласовима, којих има осам*.

антропóйд, -йда м зоол. у мн.: *породица усконосих мајмуна који су по много чему слични човеку, човеколики мајмуни Pongidae (у јд.: мајмун из те породице)*.

а̀п м (обично у мн.: а̀пови) (тур. *Һар*, зрно, пилула) **1. а.** лек, дрога сумњиве вредности. **б.** мађијски напиток.

2. ружни гласови који се о некоме проносе.

Апенѝни м мн. планински ланац који се простире дуж Апенинског полуострва.

апета̀ле ж мн. бот. биљке чији цветови немају круничних листића *Apetalae*.

а̀постолка и **а̀постолка** ж (обично у мн.) врста лаких отворених сандала са везицама, сличних обући апостола.

апотека̀рија ж (обично у мн.) апотекарски производ.

а̀псиде ж мн. грч. астр. темене тачке на путањама планета у којима су оне најближе или најдаље од Сунца.

а̀рамбашићи м мн. покр. сарма од киселог купуса; у јд.: комад таквог јела.

А̀рапи, **А̀ра̀па** м мн. (јд. А̀рап и А̀рапин) народ семитског порекла настањен у југозападној Азији и северној Африци.

а̀рапке ж мн. мед. велике богиње, *variola vera*.

аргона̀ути м мн. (јд. аргона̀ут) (грч. *Argonautai*) **а.** мит. назив за грчке хероје који су, у потрази за златним руном, отпловили за Колхиду. **б.** фиг. пустолови, авантуристи.

а̀режине ж мн. подебео покривач од вуне и кострети.

арка̀де ж мн. (фр. *arcade*) арх. покривен ходник оивичен низом лучних отвора.

аркѝвалија с мн. заст. в. архивалија.

а̀рмутине ж мн. покр. мутно вино са дна суда; исп. омућине.

а̀рњеви м мн. (мац. *егнуџ*) кров, заклон од асура, платна или прућа на сељачким или коморцијским колима.

а̀ројине ж мн. покр. изанђале ствари, прње, рите.

аром̀ат, -ата м (обично у мн.) (фр. *aromate*) **1.** пријатан мирис (обично код биљака). **2.** мирисна течност, парфем.

а̀ртије ж мн. (ген. мн. а̀ртија) (грч. *hartēs*) в. хартије, рукописи, списи.

архѝвалија с мн. (лат. *archivalia*) списи, документи који се чувају у архиву, архивска грађа; вар. аркивалија.

архѝвалије ж мн. (нем. *Archivalien*) в. архивалија.

а̀рхонт м (обично у мн.) (ген. мн. а̀рхонтā и а̀рхонатā) (грч. *archōn*, -tos) ист. **1.** највиши чиновник и поглавар у старој Атини. **2.** управник области, архонтије, у Византији.

асѝгнат, -ата м (нем. *Assignat*) (обично у мн.) ист. папирни новац без подлоге из времена Француске револуције.

А̀си́рци, **А̀си́ра̀ца** м мн. (јд. А̀си́рац) ист. ратнички народ семитског порекла који је живео у Асирији.

а̀спре ж мн. грч. разг. новац.

атмосфе́рилије и **атмосфе́рлије** ж мн. (нем. *Atmospharilien*) **1.** падавине (киша, снег, роса, слана, иње, гради др.). **2.** материје које садржи у себи атмосфера (вода, кисеоник, угљен-диоксид и др.).

а̀успи́циј, -ија м **а̀успи́ција** ж и **а̀успи́цијум** м (обично у мн.) (лат. *auspicium*) **1.** ист. прорицање по лету птица код старих Римљана.

2. предзнак који слуги на добро или на зло; слутња, изгледи.

аустрало̀иди, -и́да м мн. (јд. аустрало̀ид, -и́да) источна грана велике расне скупине екваторских облика, распрострањених у Новој Гвинеји, Аустралији и Тасманији.

а̀уто-дѐо, а̀уто-дѐла ијек. **а̀уто-дѝо**, а̀уто-дијела м (обично у мн.) резервни део за аутомобил.

а̀фте ж мн. мед. усни чиреви, бледожуте мрље црвених рубова изазване упалом десни: добити афте.

ацѐтѧт, -ѧта м хем. у мн.: соли сирћетне киселине (у јд.: таква со).

Б

ба̀баје ж мн. (ген. ба̀баја) покр. *врста тврдиx трешања.*

ба̀ба̀рије ж мн. покр. *празноверице, предрасуде; исп. бабуштине.*

ба̀бац, ба̀пца м покр. (обично у мн.) *в. бабурак.*

Ба̀бе, Ба̀ба ж мн. село у Шумадији, срез Младеновац.

ба̀бине = **ба̀биниѐ** ж мн. **1.** *први дани после порођаја, што их породиља обично проведе у постељи.*

2. *етн. понуде породиљи и дарови новорођенчету који се доносе док је жена у бабинама (1).*

3. *покр. вечера радницама кад сврше неки већи пољски посао.*

ба̀биниѧци, -ѧкѧ м мн. **1.** *бабина свила, јесења паучина што лети по ваздуху, зраку.*
2. *бабино лето, filamenta Mariae.*

ба̀бице ж мн. **1.** *празн. зли дуси који по народном веровању море малу децу.*

2. *породиљска грозница.*

3. *нар. задушнице које падају на недељу дана пред беле покладе великога поста.*

ба̀бура ж (ген. мн. ба̀бурѧ) зоол. *општи назив за ред ситних ракова, Isopoda (у јд.: такав рак).*

ба̀буштине ж мн. покр. *в. бабарије.*

ба̀ге, ба̀га ж мн. покр. *в. шкрофуле, отицање вратних жлезда (обично услед туберкулозе).*

ба̀глама ж (обично у мн.) (тур. bağlama, веза) **1.** *в. шарка, гвоздена спојница која везује врата са доворотником или прозор са оквиром.*

2. *гвозђе у доворотку у облику пијавице, на које пада скакавица од браве.*

3. *тамбурица са три жице.*

ба̀гѧче ж мн. покр. *грчење виличних нерава.*

ба̀дље и **ба̀дље**, ба̀даља и ба̀дљѧ ж мн. *нар. очна болест, посувраћеност трепавица проузрокована хроничним запаљењем рубова очних капака, trichiasis.*

ба̀дљи и **ба̀дљеви**, ба̀даља и ба̀дљева м мн. **а.** *в. бадље.* **б.** *сточна болест, игличасте израсли на непцима, arhtae epzooticae.*

ба̀дња̀ци (ба̀дња̀кови) м мн. *јасенови прutowи којима пастир, држећи их унакрст, гони браве од Божића до Нове године.*

Ба̀довѧнци, -ѧнаѧ м мн. **1.** *село у Мачви, поред Дрине.*

2. *село у Хрватској, у близини Жумберка.*

ба̀дрље, ба̀дрља ж мн. покр. *в. бадље.*

ба̀дуле ж мн. *заст. обрве.*

Ба̀јице ж мн. село у Црној Гори, у северозападном делу Цетињског поља.

ба̀ка̀на̀лије ж мн. *в. баханалија.*

ба̀ка̀нѧци, ба̀ка̀наѧ м мн. *у загонеци, о саоницама.*

ба̀ка̀нца ж (обично у мн.) мађ. *врста тешких окованих, обично војничких ципела.*

ба̀ка̀руше, -ѧша ж мн. *в. бокаруше.*

ба̀кен м (обично у мн.) *в. бакенбарт.*

ба̀кенбард м **ба̀кенбарда** ж (обично у мн.) *в. бакенбарт.*

ба̀кенбарт м (обично у мн.) (нем. Backenbart) *брада на горњем делу образа, пуштена само на лицу, од ува до линије уста, док је подбрадак избријан, залистак, зулуф; вар. бакен, бакенбард(а).*

ба̀кља̀ри, -ѧ м мн. *вечерња свечаност уочи Ивањдана на којој момци и девојке пале бакље.*

ба̀ктѧрија ж (лат. bacteria) бот. у мн.: *најситнији једноћелијски организми, микроорганизми невидљиви голим оком, Bacteria, без хлорофила и без правог језгра, од којих неки изазивају заразне болести (у јд.: такав микроорганизам): лоптасте*

бактерије, штапићасте бактерије, патогене бактерије.

бџла ж (ген. мн. бџлѧ) (обично у мн.) **1.** *слузава течност коју лучи слузокожа у органима за дисање.*

2. *пена (на устима).*

3. *вет. нар. в. сакагија, заразна коњска болест.*

4. *нар. в. сперма, лучевина семених жлезда код човека.*

балѧнзете ж мн. покр. *мале теразије.*

балѧгѧр, -ѧра м зоол. у мн.: *инсекти тврдокрилци из рода Geotrupes, здепастог тела са ногама за копање, који од изметина, балеге праве куглице и котрљају их у подземне ходнике за исхрану ларви, котрљани (у јд.: такав инсект – најчешће назив за врсту Scarabaeus sacer – света буба).*

балѧгѧнка ж (обично у мн.) *лака женска ципела слична обући балерина.*

Бџлти м мн. (јд. Бџлт) *заједнички назив за неколико народа северне Европе који говоре, односно који су говорили балтичким језицима (Литванци, Летонци, Стари Пруси и др.).*

бџљи м мн. покр. *в. бадље.*

бџмбак м покр. (обично у мн.) *јалова главица белог лука.*

банѧбреке ж мн. *в. беневреке.*

Бџни, Бѧнѧ ж мн. *село у Конавлима.*

Бѧновићи м мн. *рудник угља у Босни, у околини Тузле.*

Бѧњѧни м мн. *племе и предео у Црној Гори, западно од Никшића.*

бѧње, бѧњѧ ж мн. *шаљ. покр. банке (новчанице).*

Бѧошићи м мн. *насеље у општини Херцег Нови у Црној Гори.*

бѧпка ж покр. бот. у мн.: *врста паразитске гљивице Tarphrina gruni из скупине*

Tarphrina, које изазивају оштећење плода шљиве; у јд.: таква гљивица; исп. криваћи.

бѧнке ж мн. покр. *празн. в. бабице (1).*

Бѧре, Бѧрѧ ж мн. *назив неких села.*

бѧрѧјак м (ген. мн. бѧрѧјѧкѧ) (тур. баугак) *вар. бајрак бот. покр. (обично у мн.) јаке, праве, једногодишње шибљике на дрвету, изданци.*

бѧрѧјѧкиња ж (обично у мн.) *учесница у једној дејчој игри.*

бѧрне ж мн. (нем. Barren) *фиск. гимнастичка справа, разбој.*

бѧрњѧк м зоол. у мн.: *систематски назив за барске пужеве Limnaeidae (у јд.: назив тог пужа).*

бѧрњѧча ж зоол. у мн.: *птице из реда Gallatores које живе у мочварним пределима (у јд.: таква птица).*

бѧрѧци м мн. покр. *коса изнад чела, која се код жена не сплеће са осталом косом; исп. шишке.*

барѧли м мн. покр. *шара на горњишту чарапе или доколенице.*

бѧсѧмаци и **бѧсамци**, -ѧкѧ м мн (тур. basamak) *степениште, степенице, стубе.*

бѧтине, бѧтѧнѧ ж мн. **а.** *ударци батином или чим другим, батинање. б.* *ист. телесна казна ударања батином (1).*

бахѧнѧлије и **бахѧнѧлије** ж мн. (лат. Bacchanalia) **а.** *ист. староримске свечаности у част бога вина и весеља Баха (Бака). б.* *фиг. разузвано весеље уз тиће, пијанка, теревенка, оргије.*

баѧѧнија ж (обично у мн.) **1.** *враѧбина, чини.*

2. *мудричење, зановетање, причање.*

бѧцил, -а и **бѧцил**, -ѧла м лат. биол. у мн.: *једноћелијске бактерије штапићастог облика, узрочници многих заразних болести (у јд.: таква бактерија).*

бѧцка ж зоол. (обично у мн.) *једна од бодљи у устима стеница и осталих риличара,*

којима пробадају тела животиња и биљака да би сисале крв и сокове.

бедарија ж (обично у мн.) разг. в. бедастоћа.

бедастоћа ж (обично у мн.) разг. глупост, будалаштина.

беденчићи м мн. врста народног веза, шаре.

бедреница, бѣдреница и бедреница ж **1.** (обично у мн.) бочна страна нечега **а.** куће. **б.** кревета, колевке. **в.** разбоја. **г.** самара. **д.** лествица.

2. мн. два дугачка камена која се међу у гроб, по један са сваке стране, кад се мртвац сахрањује без сандука.

бедреници м мн. вет. говеђа болест слезине, прострел.

бедрењаџ, -аџа и бѣдрењаџ, -а м **1.** мн. бочне греде на забату крова.

2. (обично у мн.) покр. опанак од коже са бедара; вар. бедрњаџ.

бѣзгребѣнка ж зоол. у мн.: ред птица тркачица Ratitae, Gradientes без гребена на грудној кости, закржљалих крила и снажних ногу (у јд.: таква птица).

бѣземењаџи м мн. (јд. бѣземењаџ) индив. акционари анонимног друштва.

бѣзлатичница ж бот. у мн.: биљке чији цветови немају латице (у јд.: таква биљка).

бѣзлисница ж бот. у мн.: биљке које немају лишиће Arhylla (у јд.: таква биљка).

бѣзлубањаџ, -њаџа м (ген. мн. бѣзлубањаџа) зоол. вар. безлубњаџ у мн.: систематски назив за групу животиња које немају лубање, Ascapia (у јд.: таква животиња).

бѣзножаџ, -ошџа м (мн. бѣзношџи, ген. бѣзножаџа) зоол. у мн.: систематски назив за групу безножних водоземаца Apoda (у јд.: такав водоземац).

бѣзуба ж зоол. у мн.: фамилија морских риба Sурpinodontidae, од којих је најчешћа обрван

(пастрица) Sурpinodon calaritanus (у јд.: таква риба).

бѣлѧчевине и **бѣлѧчевине** ијек. **бјѣлѧчевине** и **бјѣлѧчевине** ж мн. хем. биол. систематски назив за органска једињења, један од основних састојака биљних и животињских организама, састављено од аминокиселина.

бѣлача ијек. **бјѣлача** ж (ген. мн. бѣлѧчѧ ијек. бјѣлѧчѧ) (обично у мн.) бела вунена чарапа.

бѣлбел м (обично у мн.) песн. дојка.

бѣлѣзи, бѣлѣгѧ ијек. **бѣлѣзи, бѣлѣгѧ** м мн. фиг. оно по чему се нагађа да би нешто могло бити: предзнак, знамење, симптом.

бѣлѣзука ж (тур. bilezik) (обично у мн.) **1.** наруквица, гривна.

2. а. павта, метална плоча на женском појасу. **б.** карика као украс на пушци.

3. оков на рукама и ногама; лисице.

бѣлица јек. **бјѣлица** ж зоол. у мн.: слатководне рибе из пор. шарана, покривене сјајним крљуштима (црвенперка, платица, бодорка); у јд.: таква риба.

бѣлоmine ж мн. покр. врста цвећа ситних белих цветова.

бѣлѧрибе ијек. **бјѣлѧрибе** ж зоол. у мн.: опити назив за већину риба из ф. шарана Sурpinidae (у јд.: таква риба).

бѣлушке, -шѧкѧ ж мн. покр. шаре извезене на рукаву женске кошуље.

бѣнари м мн. покр. ситна сачма; ситне оловне куглице којима се из пушке туку бене (шумске шљукѧ).

бѣнѣвраке ж мн. покр. в. бѣневреке.

бѣнѣвреке ж и **бѣнѣвреци** м (алб. benevrek) уске сукнене чакшире; вар. банабреке, бѣневраке, бѣневрке, бѣревнеци, бѣревници, бѣревенеци, бѣревенеци, бѣревенеци.

бѣнѣврѧчићи м мн. дем. од бѣневреци.

бѣнѣврѧке ж мн. в. бѣневреке.

бѣнѣфѧѧиѧа и **бѣнѣфѧѧиѧа** ж (обично у мн.) лат. привилегија, повластица; олакиѧѧа.

бѐовица ж зоол. у мн.: народни назив за белу рибу уопште (у јд.: таква риба).

бедчуг ијек. **бидчуг** м (обично у мн.) оков, јарам.

Бѐране, Бѐрāнā ж мн. варош у Црној Гори, на Лиму.

берѐвници, -ѐкā и **берѐвници**, -йкā м мн. покр. в. беневреци.

Бѐри, Бѐрй ж мн. село у Црној Гори, западно од Подгорице.

бѐриво с (обично у мн.) плата, принадлежности.

бермѹде ж мн. кратке шире панталоне које сежу до колена.

бѐсила с мн. покр. вешала, направа за извршење смртне казне вешањем.

бѐскичмѐнāк, -а и **бескичмѐнāк**, -āка м зоол. у мн.: животиње које немају кичме Evertebrata (у јд.: таква животиња).

бѐскрилац, -йлца м зоол. у мн.: ред инсеката без крила Apterygota (у јд.: такав инсект).

бѐспослица ж (обично у мн.) безначајна ствар, безначајан предмет; исп. андрамоље, драугулије.

бѐсцветница ијек. **бѐсцвјетница** ж бот. у мн.: биљке које немају цвета Cryptogamae (у јд.: таква биљка).

бѐтине ж мн. покр. кланци, стене; урвине, провалије.

бѐци м мн. непром. (тал. bezzo) покр. новац, новци.

бѐчва ијек. **бјѐчва** ж (обично у мн.) (југозап. кр.) врста мушких или женских кратких чарапа или доколеница.

Бѐчићи м мн. морско купалиште у Црногорском приморју.

бѐшичица ж (обично у мн.) мехурићи (као симптом извесних болести код животиња).

бештāрак, -рка м (обично у мн.) покр. каменчић за игру бешташа.

бѐштāши, -āшā м мн. (тур. bestas) покр. игра каменчићима, пиљање; исп. бештери.

бѐштери м мн. покр. в. бешташи.

бйбићи, бйбйћā м мн. **1.** супл. мн. од бибе. **2.** врста ситних шара на пиротским ћилимима.

бйволчићи и **бивѐлчићи** м мн. бот. **а.** плодови татуле Datura stramonium. **б.** плодови враголића Trapa natans.

бйгуле ж мн. покр. тесто од брашна, резанци, макарони.

бйкови и **бйкови** м мн. бот. плодови татуле Datura stramonium.

бйкуља ж (обично у мн.) вितिца, плетеница.

бйла с мн. покр. в. брдило.

бйле ж мн. даска пробушена на оба краја, у коју се упрегне коњ и помоћу које се у вршају згрће жито на гомилу.

бйли (ик.) м мн. (у именичкој служби) играчи сплитског Хајдука.

бйљежине ж мн. (ијек.) покр. врста веза на зубуну.

бйљке, бйљāкā, ж мн. покр. вода у којој су искуване разне биљке и којом се умива уочи Бурђевдана.

бйљѐјед зоол. у мн.: животиње које се хране биљем, биљождери, herbivoria (у јд.: таква животиња).

бйљѐноше, -ѐшā ж мн. бот. индив. пупољци који се од свог стабла одвајају и после развијају у самосталну биљку.

бйпчићи, бйпчйћā м супл. мн. од бипче.

бйрвāти м мн. покр. палије на теретним колима.

бирйбићи м мн. **1.** покр. пачићи. **2.** у загонеци **а.** о прстима. **б.** о прасцима.

бйрићи с супл. мн. од бире.

бйркавица ж (обично у мн.) покр. *врста овчарских чизама са сарама од рутаве овчије коже и ђоновима као на опанцима.*

бйрнице ж мн. *ограда од широких дасака углављена у под с десне и леве стране у воловским колима.*

бйрчићи м покр. *супл. мн. од бирче.*

бйсаге (бисáге), бйсáгā и бисáгā ж мн. (лат. *bissaccus*) **1.** *путничка торба из два засебна међусобно састављена дела која се носи на коњу или преко рамена; вар. бисаке, бисаци.* **2.** *мн. комад овчијег меса, предњи део задње ноге и мало слабине.*

бйсажине ж мн. *аугм. од бисаге.*

бйсажице ж мн. *дем. од бисаге.*

бисáзи м мн. *в. бисаге.*

бйсаке, бйсáка ж мн. *в. бисаге.*

бисáци, бисáкā м мн. покр. *в. бисаге.*

бйсери, бйсёрā м мн. бот. *треслица Briza maxima (ливадска трава).*

бйсёрка ж зоол. у мн.: *породица кока Numididae (у јд.: таква кока).*

Бйхаћи м мн. *крај на граници трогирског и доњокаштеланског Велог поља у Далмацији.*

бйчār м зоол. у мн.: *једноћелијске праживотиње из класе Flagellata које се покрећу помоћу кончастих израштаја попут бичева (у јд.: таква праживотиња).*

Бјелице ж мн. *црногорско племе у Катунској нахији, северозападно од Цетиња.*

Бјелопāвлићи м мн. *црногорско племе у долини реке Зете (према предању потомци Бијелог Павла).*

бјелотине ж мн. (ијек.) покр. *беле длаке више копита код коња.*

бјончуга ж (обично у мн.) покр. *минђуша.*

блāга и **блāга** ж (обично у мн.) (ген. мн. блāгā и блāгā) покр. *удлага, дашчица за облагање прелома костију.*

Блāговести ијек. **Блāговијести** ж мн. цркв. *хришћански празник који се светкује 25. марта / 7. априла као дан када је Богородица примила „благу вест” о зачећу.*

Благóчаснē вèриге ж мн. заст. покр. *Часне вериге, хришћански празник који пада 16/29. јануара.*

блажēна с мн. нар. *блаженства, стихови који се певају пред читање апостола.*

блажénства (блажénства) с мн. цркв. *стихови који се певају на православној литургији пред читање апостола; исп. блажена.*

блāжићњāци, -āкā м мн. покр. *месојеђе.*

блāжичке, -чāкā ж мн. агр. покр. *врста слатких јабука.*

блāзиница ж (обично у мн.) *јастучић од вате за скидање шминке и чишћење лица.*

блāгњача ж (обично у мн.) покр. *каљаче, гумена обућа за заштиту ципела од влаге и блата.*

блезгāрија ж (обично у мн.) разг. *бесмислице, глупости, брбљарије.*

блēн, блēна м (обично у мн. блēнови) покр. *оков од гвожђа што се ставља на осовину да се не би оједала, бле.*

блэске ијек. **блијэске** ж мн. *в. блешњаџи.*

блэшњāци ијек. **блйјэшњāци** м мн. покр. *светлаци (пред очима).*

блйжњй и **блйжњй**, -ā, -ē (у им. служби, обично м. р. мн.) *сродник; род, својта; човек уопште.*

близāнац, -нца и **блйзанац**, -āнца м (мн. близāнци и блйзāнци, ген. близанāцā и блйзанāцā) (обично у мн.) **1. а.** *агр. два срасла плода неке воћке, сраслица.* **б.** *мин. две или више јединки истога минерала које су правилно срасле по одређеним законима симетрије.* **в.** *два узастопна непарна проста броја.* **г.** *двоглед.* **д.** *у загонци, о очима.*

2. *нар. споредна дуга.*

Близанци (Блїзанци) м мн. а. астр. једно од сазвежђа у зодијаку са најсјајнијим звездама Кастор и Полукс; исп. Диоскури.
б. (близанци) трећи зодијачки знак.

близанчићи м супл. мн. од близанче.

Блїзнаци м мн. астр. в. Близанци.

близначићи, -ића м супл. мн. од близначе.

блїзне ж мн. врста ткања са по две жице.

блїзни ж мн. **1.** близанци; исп. близанац (1).
2. в. близанац (2а).

3. две жице погрешно уведене у један коталац. **б.** грешка у ткању која настаје услед прекидања жице.

бљувотина ж фиг. (обично у мн.) ружне речи, гадости; глупости, бесмислице.

бљузгаче, бљузгача ж мн. покр. врста краста на лицу; исп. бљузге.

бљузге ж мн. покр. в. бљузгаче.

бљузготине ж мн. покр. в. бљувотина.

боба ж **1.** (обично у мн.) рачје јаје.
2. мн. бот. струпник *Scrophularia nodosa*.

Бобани, Бобана м мн. област у Херцеговини, близу Требиња.

бобица и **бббббббб** ж **1.** мн. зимзелени жбунић *Ruscus aculeatus*.

2. зоол. (обично у мн.) јаје, ларва пантљичаре, *cysticercus*, која изазива болест код свиња и говеда.

боганци, бббббббб м мн. покр. прозебла, натечена места на ногама или рукама.

бббббб ж мн. **1.** мед. врста заразних болести са црвенкастим гнојним бубуљицама на кожи, оспе, оспице.

2. ожильци, трагови од прележаних богиња.
3. агр. болест на лишћу.

бббббббб ж мн. мед. мале богиње, *morbilli*.

Бббббббб, -авбббб м мн. покр. **1.** Богојављење.

2. дани око Богојављења.

богбббббб ж у мн.: ред крупних инсеката правокрилаца *Mantodea* чије су предње ноге

подешене за хватање плена (у јд.: такав инсект).

богорбббб м мн. игра речи у загонеци.

бббббб м мн. пробади, протисли.

бббббббб ж мн. нар. крастице на руци од пелцовања против богиња.

бббббб и **бббббб** ж мн. покр. в. богиње.

бббббб ж мн. (ген. мн. бббббб, бббббб и бббббб) **1.** песн. индив. трнов венац као симбол мука.

2. мн. покр. израштаји на деснима који боцкају.

бббббб, -ара и **бббббб**, -а м зоол. у мн.: морске животиње бескичмењаци чије је тело обрасло покретним ббббббама, бббббббббб *Echinodermata* (у јд.: такав животиња).

бббббб, -аша м зоол. у мн.: глодари чије је тело обрасло накомстрешеним ббббббама (у јд.: такав глодар).

бббббббб, бббббббб ж мн. покр. обољење грла у виду оспи.

Бббббб м мн. манастир у Бачкој, јужно од Сомбора.

бббббббб, -инбббб м мн. агр. покр. врста ражи.

бббббб, бббббб ж мн. (тур. боуа) **а.** застава, обично државна. **б.** репрезентација, тим, клуб

бббббббб, -ибббб ж мн. покр. в. букагије.

бббббббб м мн. бот. покр. нарцис *Narcissus roeticus*.

бббббббб, -ушбб ж мн. покр. посело код испрошене девојке.

бббббббб, бббббббб ж мн. брод. покр. бокоњ, ребра на унутрашњим боковима брода.

бббббббб ж мн. мушке гаће с ногавицама које сежу до средине бедара.

бббббббб ж мн. покр. нарчад од сомота, украшена срмом и шљокицама, коју жене стављају на главу испод шамије.

бѡмбице ж мн. кув. *врста посласаница лоптастог облика; у јд.: комад такве псласанице.*

бѡпке ж мн. покр. в. *богиње.*

бѡр, бѡра м бот. у мн. *фамилија претежно зимзелених дрвета и грмова игличастих листова (четина) Pinaceae (у јд.: такво дрво).*

бѡсѡвац, -ѡвца м (обично у мн.) покр. *вунени, ређе кожни назувак, који се обува на босу ногу или чарапу.*

бѡсѡнке, -ѡнкѡ и -ѡнѡкѡ ж мн. покр. *уске чакшире с тозлуцима.*

бѡтѡрке, бѡторѡкѡ и бѡтѡркѡ ж мн. покр. *остаји од ниско одсечених кукурузних стабљика.*

бѡтошка ж (обично у мн.) покр. в. *ботуша.*

ботѡначе, -ѡчѡ ж мн. покр. *назив за једну врсту шаре у везу.*

ботѡнићи, -ѡнѡ ж мн. бот. покр. *врста детелине Trifolium ochroleucum.*

бѡтуша ж (обично у мн.) (маџ. botos) покр.

1. *навлаке преко чизама направљене од клобучине или овчије коже, са вуном окренутом унутра.*

2. *собне ципеле од филца, врста патика.*

бѡчкор ж (обично у мн.) (маџ. bocskor, опанци, сандале) покр. *обућа од чохе.*

бѡшјери, -ѡрѡ ж мн. *бошарија, део печена брава између бутова и ребара.*

бѡшкѡри, -ѡрѡ м мн. покр. *назив за дечју игру пиљака.*

Бѡшњѡни м мн. *име села у разним крајевима.*

бошѡлуци м мн. (тур. boşalıklar) кув. *врста колача; у јд.: комад таквог колача.*

брѡге, брѡгѡ ж мн. покр. в. *брагеше.*

брѡгеше, брѡгѡшѡ ж мн. (тал. brachesse, широке ногавице) покр. *чакшире, гаће.*

брѡгешине, -ѡнѡ ж мн. покр. *аугм. и пеј. од брагеше, старе брагеше.*

брѡгешнице, -ѡнѡ ж мн. покр. *дем. и хип. од брагеше.*

брѡгире, брѡгѡрѡ ж мн. покр. в. *брагеше.*

брѡгише, брѡгѡшѡ ж мн. покр. в. *брагеше.*

брѡдѡвчићи, -ѡнѡ м мн. само у загонечи: *брада.*

брѡдићи, брѡдѡнѡ ж мн. у загонечи: *брада.*

брѡдуси м мн. покр. в. *брадуше.*

брѡдуше ж мн. *меки израштаји на врату петла, подбрађе у петла; исп. брадуси.*

брѡздѡш, -ѡша м (обично у мн.) *један од оних чија се имања граниче.*

брѡзнице и **брѡзнице** ж мн. *чобанска игра.*

Брѡјићи, Брѡјѡнѡ ж мн. *братство и село у Боки которској, више Будве.*

Брѡнеговићи, -ѡнѡ ж мн. *зидине старога градића у околини Ваљева, на десној обали реке Граца.*

Брѡножићи и **Братѡножићи**, -ѡнѡ ж мн. *племе у црногорским Брдима, између Мораче, Мале ријеке и Црне планине.*

брахиѡлѡрија ж мн. зоол. *ларве многих морских звезда, Brachiolariae.*

брахиѡпѡде ж мн. зоол. *морски бескичмењаци Brachiopoda са две неједнаке љуштуре који стално живе на истом месту, нарочитом дршком причвршћени за какву стену; исп. брахиоподи.*

брахиѡпѡди м мн. зоол. в. *брахиоподе.*

брѡци, брѡцѡ ж мн. (тал. brasa, бродско уже) *брод. конопци за покретање пенула (обле гредe на катарци за које је везано једро).*

брѡче ж мн. покр. *винова комина.*

брачнѡци м мн. *особе које ступају у брак, женик и невеста, сунружници.*

брѡшљѡнци, брѡшљѡнѡнѡ ж мн. покр. *брасуница, оно што на кочању од зеља израсте преко зиме наново.*

брашљице, брашљйцā ж мн. покр. **а.** *брасуница, брашљенци.* **б.** *младице које израсту из пања винове лозе.*

брвѐнеци, -ѐkā м мн. покр. *в. беневреци.*

брвенйци, -йkā м мн. покр. *в. беневреци.*

Брда и **Брда**, Брда с мн. *део Црне Горе између реке Зете, Таре и Лима, Брдска земља.*

брдāри, -ā м мн. покр. *брдарница.*

брдарнице ж мн. кув. *врста колача с медом; у јд.: комад таквог колача.*

брдило с (мн. брдила и брдила, ген. брдилā) зан. (чешће мн.) *део разбоја у коме стоји брдо.*

брдине, брдинā ж мн. *брдовит, планински крај.*

брдѐвратнице, -йцā ж мн. ков. *кланац, клисура.*

бребѐна, бребѐнā с мн. покр. *врста шаре у облику паралелограма на женској кошуљи.*

бревѐнеци, бревенѐкā м мн. *в. беневреци.*

бреврењаци, -ākā м мн. *в. беневреци.*

бреза и **бреза** ж бот. у мн.: *породица двосупница Betulaceae, дрвета или грмови северног умереног и хладног појаса једноставних листова и једнополних и једноставних цветова у облику ресе (у јд.: такво дрво).*

брѐне, брѐнā ж мн. варв. покр. *бренајз(н), коврчало, направа за коврчење (бреновање) косе.*

брѐнеци и **брѐнѐвреци** м мн. покр. *в. беневреци.*

брѐнке ж мн. (тал. branchie) покр. *шкрге.*

брѐст ијек. **брйјест** м бот. у мн.: *породица двосупница Ulmaceae, дрвеће или грмови једноставних пиласних листова (у јд.: такво дрво).*

Брйгвићи, -йћā м мн. *поље у Брдима у Црној Гори.*

брйчке, -чāкā ж мн. покр. *в. бришке.*

брйшке, -шāкā ж мн. покр. *комине од маслина; вар. бричке.*

брк м (лок. брку; мн. брци (брци) и бркови, ген. бркā и бркѐвā (бркѐвā), дат. брцима (брцима) и бркѐвима (брковима), ак. брке (брке) и бркове) (обично мн.) **а.** *дугачке длаке на горњој усни у неких животиња.* **б.** *кончасте израсти за типање у неких риба и ракова.*

бркле ж мн. покр. *в. брклѐ.*

брклѐ, бркāлā и брклй ж мн. *рачвасто дрво за вешање ствари; исп. брикле.*

брница ж покр. (обично мн.) *брњица, минђуша, ободац.*

брдāрица ж (обично у мн.) *врста спортске ципеле.*

бројāница ж **1.** (чешће мн.) *нанизане куглице, зрна која се обично премећу у руци док се у себи читају молитве, док се рачуна, размисља (најчешће код калуђера и старих људи); исп. оченаши.*

2. (само мн.) рлг. *дванаест дана пред Божић.*

брѐјеви (**брѐјеви**), брѐјѐвā (брѐјѐвā) м мн. заст. *назив четврте књиге Мојсијеве у Старом завету.*

бројѐнице ж мн. *в. бројанице.*

брѐјила с мн. покр. *нити на ткачком разбоју.*

брѐкуле, -ўлā ж мн. (тал. broccolo) бот. покр. *врста карфиола Brassica oleracea botrytis cymosa.*

брѐмāt, -āта м хем. у мн.: *соли бромне киселине (у јд.: таква со).*

брѐмйд, -йда м хем. у мн.: *соли бромоводоничне киселине, једињење брома с металима (у употреби у медицини и фотографији); у јд.: таква со.*

брѐнхије ж мн. грч. анат. *каналы у које се рачва душник, душнице.*

бронхиоле ж мн. анат. *крајњи ограници бронхија*.

брџци, брџаца м мн. покр. *брод, плитко место у текућој води где се може прегазити, газ, бродарица*.

брсаље ж мн. (ген. мн. брсаља) (тал. bersagliare, стрелјати) покр. *место одређено за стрелјање, стрелиште*.

брсе ж мн. (ген. мн. брса) (тал. ferse) мед. покр. *богиње, остице*.

брџе, брџа ж мн. покр. *дечја игра с новцем*.

брџље, брџаља ж мн. покр. *рачваста гвоздена шипка за вађење лонаца из пећи*.

брџнде ж мн. покр. *дрвена направа за стезање усне или ува коњу да се умири при прегледу или поткивању*.

брџнђела с мн. покр. *в. брунчела*.

брџнчела, брџнчела с мн. (тал. bronco, грана) покр. *праменови косе или браде на образима; вар. брунђела, бруњкеле*.

брџнкеле, брџнкела ж мн. покр. *в. брунчела*.

брџце, брџца ж мн. *прве длачице (пубертетне) око полних органа; исп. бручке*.

брџчке, брџчка ж мн. покр. *в. бруце*.

брџци, брџка м мн. бот. *вежљика Schoenoplectus lacuster*.

брџурина ж (обично мн.) *аугм. и пеј. од брџ (1)*.

буарија ж (чешће мн.) покр. *бочни зид у који се углављује прозорски оквир*.

бџба ж (ген. мн. бџба) зоол. (обично мн.) *детиња глиста Ascaris lumbricoides; исп. бубина*.

бубамара ж зоол. у мн. *породица тврдокрилаца полулоптастог облика Coccinellidae (у јд.: такав тврдокрилац)*.

бубина (бџбина) ж (ген. мн. бџбина) (обично мн.) *в. бџба*.

бџбица ж (обично у мн. и с допуном „у глави“) *настрана, сулуда мисао; прохтев, ђеф*.

бубоједац, -еца м (мн. бубоједи) зоол. у мн.: *ред сисара Insectivora, који се хране инсектима (у јд.: такав инсект)*.

бубони м мн. (лат. bubo) мед. *запаљење лимфних жлезда*.

бубрежњак м (често мн.) **а.** *бубрези са лојем и месом око њих, бубрежје, бубрежњача. б.* *лој око бубрега*.

бџва и **бџха** ж зоол. у мн.: *ред малих инсеката без крила Pulex из реда Arhaptera, дугих ногу подешених за скакање и са усним прибором подешеним за бодене и сисање, који живе као паразити на човеку и топлокрвним животињама, хранећи се њиховом крвљу (у јд.: такав инсект)*.

Бџгари м мн. (јд. Бџгарин) *јужнословенски народ у источном делу Балканског полуострва*.

Бџђанџвци, -џваца м мн. *село у Срему*.

букаџије ж мн. (тур. bukađi) *окови за ноге (човека или коња), негве, путо; вар. бокаџије, букаџије*.

букаџије ж мн. *в. букаџије*.

бџквице ж мн. *врста везилачког украса*.

Бџкови м мн. *планина у западној Србији, јужно од Ваљева*.

бџкуље, бџкуља ж мн. покр. *уплетена дуга женска коса*.

бџкумире ж мн. покр. *према народном веровању, добронамерна натприродна бића која живе по горама или поред вирова*.

бџмбар м (мн. бџмбари, бџмбареве и бџмбарови) зоол. у мн.: *род инсеката опнокрилаца Bombus из пор. пчела (Bombidae) (у јд.: такав инсект)*.

бунџасије, -џја ж мн. *црне и танке гаће које су носили стари Приморци*.

бундаве ж мн. покр. *муслиманска посласлица од бундева и меда.*

бундева ж бот. **а.** у мн.: *род једногодишњих биљака Cucurbita из ф. Cucurbitaceae, тикве (у јд.: биљка из тога рода, тиква).* **б.** мн. *фамилија зељастих биљака двосупница, пењачица или полугрмова, Cucurbitaceae (у коју спадају бундева, тиквица, краставац, диња и лубеница) (у јд.: таква биљка).*

бупанице ж мн. *ударци, батине.*

бурџија ж (обично у мн.) покр. *незграпна обућа.*

бүрије ж мн. покр. *дуваљке од туча којима се дува у пламен гасаре (лампе) при топљењу и учвршћивању ситних металних делова за накит.*

бүрница ж зоол. у мн.: *ред морских птица пловуша дугих крила Procellariidae (Procellariiformes), које су изврсни летачи (у јд.: таква птица Procellaria).*

бүртице ж мн. покр. *рубови на говеђем желуцу.*

бурүмлије ж мн. зан. покр. *мала кујунџијска клешта облик врхова.*

бухагије ж мн. индив. в. *букагије.*

бүчићи м покр. *супл. мн. од бүче.*

бүша ж (обично мн.) покр. в. *бушар (а).*

бүше ж мн. покр. *врста народног веза, рупичање.*

бүшәр м (мађ. busa, главоња) покр. **а.** (обично мн.) *маскирана, прерушена особа (о белим покладама, о карневалу).* **б.** мн. *карневалска забава; исп. фашанке.*

В

вагови м мн. (нем. Wage, теразије) *јармац удешен за три коња (при орању).*

вәздүх, -а и вәздүх, -үха м (лок. ваздүху и вәздүху) (понекад мн.) *пространство, ширина изнад земље.*

вазодилататори м мн. (лат. vasodilatores) *анат. живци помоћу којих се шире крвни судови.*

вазоконстриктори м мн. (лат. vasoconstrictores) *анат. живци помоћу којих се сужавају крвни судови.*

вазомотори м мн. (лат. vasomotores) *анат. живци којим се покрећу (сужавају или шире) крвни судови.*

вајарије ж мн. *заст. вајарски радови.*

вакүола ж (обично у мн.) лат. биол. *округла шупљина, мехурић у протоплазми ћелије (биљака и једноћелијских животиња).*

вәлаке (вәлаке) ж мн. в. *фалаке, у ранија времена везе за спутавање ногу при бијењу по табанима; вар. вәлоге.*

валеријан-капљице ж мн. фарм. *валеријана, лек у течности, капљице за умиривање живаца.*

вәлоге ж покр. в. *валаке.*

ваљанице ж мн. покр. *дрва која се ваљају низ планину.*

вәљушци, -шәкә м мн. кув. *обли комадићи уваљана теста који се кува или пржи за јело; у јд.: такав комадић.*

Вандали м мн. (јд. Вәндәл) **1.** *герменско племе Вандали.*

2. (вандали) *људи склони насилничком понашању, разбијању, рушењу, дивљачком уништавању културно-историјских вредности, споменика и сл.; варвари.*

вәрала с мн. *опсене, варке.*

вәралице ж мн. **1.** *лажни болови при порођају; исп. лажице.*

2. покр. **а.** *дан варања, први април.* **б.** *безазлене шале; шаљиве подвале.*

вәрбуле ж мн. нар. *фарбл, врста игре карата.*

варидле ж мн. лат. мед. *велике богиње.*

Вәрице ж мн. *Вариндан, дан свете Варваре (4/17. децембра).*

варичеле и **варицэле** ж мн. мед. *средње богиње.*

варичеле и **варичэле** ж мн. мед. *средње богиње.*

васице ж мн. мед. *свраб.*

Васојевићи м мн. *племе и област у Црној Гори, око реке Таре и Лима.*

ва̋ш и **ва̋ш** ж зоол. у мн.: *систематски назив за инсекте из ф. Pediculidae (у јд.: такав инсект).*

ва̋ш, -а, -е (у именичкој служби) м мн. *родбина, сродници; сународници, истомишљеници или припадници исте странке, истога друштва и сл. којем припада и саговорник.*

ва̋шанге, **ва̋шанке** ж мн. (нем. Fasching) нар. в. *фашанке* **1.** *веселе карневалске забаве под маскама, које се приређују о покладама.* **2.** *маскиране особе, машкаре.*

ва̋ши, -а м мн. (тал. asse, даска?) брод. заст. *направа од две дебље греде, повезане двема тањим, која се подмеће под брод при спуштању у море или извлачењу на сухо.*

ва̋шица ж (ген. мн. ва̋шица̋) у мн.: *систематски назив за инсекте риличаре из подреда Phytophthires чије врсте живе паразитски на разним биљкама (у јд.: такав инсект).*

ва̋шце ж мн. покр. *оспе, красте говеђе шуге; говеђа шуга.*

вегетаб̋лије ж мн. (лат. vegetabilia) *биљке, растиње; материје, животне намирнице биљног порекла.*

вегет̋алије ж мн. *биљни свет.*

Вѣде ж мн. *најстарији споменик санскритске књижевности, брамански свети списи који садрже химне, молитве, обредне песме, зачетке филозофије и др.*

вѣдре ж мн. покр. *дрвено постоље за буре.*

вѣђа ијек. **вјѣђа** (покр. ијек. вљѣђа) ж (обично мн.) (ген. мн. вѣђа̋ ијек. вјѣђа̋) анат. **1. а.** в. *обрва, длаке на лучном испупчењу*

изнад очне дупље. б. *перје изнад очију код неких птица.*

2. *очни капак; трепавица.*

вѣђице ж мн. (ек. и ијек.) *код пчела део главе где се састају вилице.*

вѣз м **1.** мн. анат. заст. **а.** (вѣзи) *слепоочнице, tempoга. б.* (вѣзи и вѣзови) *слепоочне кости, assa temporalia. в.* (вѣзови) *гласне жице.*

2. (обично у мн.) спорт. *сигурносни уређај којим се смучка или клизаљка причвршћује за ногу.*

вѣзови м мн. бот. покр. *жбунаста врба, беква.*

вѣза ж (ген. мн. вѣза̋) анат. (обично мн.) *ткиво које везује делове тела, ligamenta.*

вѣзйва с мн. покр. *доњи део превеса, вела, који је извезен вуницом или вуненим концем, док је горњи део изаткан.*

вѣзме, веза̋ма ж мн. (тур. vezne) заст. *мале врло осетљиве теразије.*

вѣзмије, вѣзмија̋ ж мн. в. *везме.*

вѣзне ж мн. покр. в. *везме.*

велѣндук м (обично у мн.) покр. *минђуша, ободац.*

Великѣрус м мн. (јд. Великѣрус) в. *Руси, источнословенски народ који чини основно становништво Русије.*

вѣнац ијек. **вијѣнац**, -нца м (мн. вѣнци и вѣнчеви ијек. вијѣнци и вјѣнчеви) **1.** (обично у мн.) *круна која се ставља младенцима на главу приликом црквеног обреда венчања; фиг. брак.*

2. мн. покр. *десни, ружичасто ткиво које окружује корен зуба.*

Вѣнди м мн. (јд. Вѣнд) (лат. Veneti) *најстарији назив за Словене у историјским изворима; код Немаца назив за Словенце и Лужичке Србе.*

Вѣнѣди м мн. (јд. Вѣнед) в. *Венди.*

вѣнти м мн. (тал. venti, конопци) брод. покр. *два конопца са стране кљуна на броду.*

венчани́ци јек. **вјенчани́ци** м мн. *младенци који се венчавају, односно који су се венчали, млади супружници.*

венча́ница и **вѣнчаница** ијек. **вјенча́ница** и **вјѣнчаница** ж покр. (обично у мн.) *гредице које се паралелно са слемењачом прикивају за рогове да би носиле шиндру, ћерамиду и сл.*

вѣпар, -пра (вѣпра) м (мн. вѣпрови и вѣпрови, ређе вѣпри, ген. вѣпрѡвѡ и вѣпрѡвѡ, ређе вѣпѡрѡ) у мн. покр. *свиње које су затворене на посек (рачунајући и крмаче) (у јд.: таква свиња).*

вѣран и **вѣран** ијек. **вјѣран** и **вјѣран**, -рна, -рно (комп. вѣрнијѡ ијек. вјѣрнијѡ) у именичкој служби, у одређеном виду м (обично мн.) *верник, онај који исповеда неку религију, онај који је одан некоме или нечему.*

вѣренѡци ијек. **вјѣренѡци** м мн. *момак и девојка који су се верили, заручници.*

вѣриге, вѣрѡгѡ ж мн. **1.** *ланац над огњиштем (у сеоским кућама) о којем виси котао.*

2. *окови, букагије (на ногама затвореника).*

3. покр. *теснац, кланац.*

вѣрижине ж мн. *аугм. од вериге.*

вѣрижице ж мн. *дем. од вериге.*

Вѣрижѡнци м мн. нар. *Часне вериге.*

вертебрѡта с мн. непром. лат. биол. *кичмењаца.*

вѣруге ж мн. *в. вериге.*

веселѡци, -ѡкѡ м мн. бот. покр. *воловско око Leucanthemum vulgare.*

Вѣси ж мн. (рус. весы) заст. **1.** *Вага.*

2. (веси) *вага.*

вѣслѡрица ж зоол. у мн.: *птице пловуше из подреда Steganopodes, са опном између сва четири прста (у јд.: таква птица).*

вѣсла́чица ж зоол. у мн.: *породица водених инсеката тврдокрилаца Hydrophilidae (у јд.: инсект из те породице).*

вѣслоно́жац, -ѡшца и **вѣслоножац**, -ношца м зоол. у мн.: *ред ситних слатководних и морских планктонских рачића без љуштуре Soropoda, с рачвастим ногама које им служе као весла за пливање (у јд.: таква рачић).*

вѣслоношка ж зоол. у мн.: *ред птица које живе уз море Pelecaniformes, чији су прсти ногу повезани пливаћом кожицом (у јд.: таква птица).*

вѣтрови ијек. **вјѣтрови** м мн. мед. *гасови у стомаку и цревима.*

вѣтрила ијек. **вјѣтрила** с мн. мед. нар. *дијафрагма, мишић који раздваја трбушну дупљу од грудне, пречага.*

вѣшала ијек. **вјѣшала** с мн. **1. а.** *справа за извршење смртне казне вешањем. б.* *смртна казна вешањем; смрт на вешалима. 2.* покр. *кука за вешање меса, ченгеле. 3.* покр. *планински превој.*

вјѣшалице ж мн. (ијек.) етн. *субота уочи Божића (када су се, по народном обичају, младићи вешали рукама о греду).*

вѣштица јек. **вјѣштица** ж зоол. у мн. *породица ноћних лептира Sphingidae (у јд.: таква лептир).*

вѣштичѡрије ијек. **вјѣштичѡрије** ж мн. *враѡбине, чини.*

вѣбало с (обично мн.) (ген. мн. вѣбѡлѡ) покр. *баглама, шарка.*

вѣбла ж (обично мн.) (тал. fibbia) покр. *баглама, шарка.*

вивчѡрица ж зоол. у мн.: *ред птица Choradriiformes, које су изврсни летачи (породице: шљуке, вивци, ждралови, галебови, њорке); у јд.: птица из тога реда.*

вѣг, вѣга м (мн. вѣгови) (обично мн.) **1.** *омча, замка (обично од коњске длаке) која служи за хватање птица.*

2. *свитац, труба (о тканини).*

вѣгоље ж мн. покр. *оно што се миче (о рукама).*

вигулице ж мн. покр. *врста гусала*.

видулица ж (обично мн.) муз. покр. *в. двојнице, врста дувачког инструмента са две цеви*.

вијци, вијџака м мн. покр. *витао, дрвена направа са које се пређа намотава на калемове*.

вијалице ж мн. покр. у загонеткама: *виле*; исп. вијанице.

вијанице ж мн. само у загонечи: *жито и жетва*; исп. вијалице.

вијенице ж мн. покр. (у атрибутој служби уз реч „тканице“) *које су украшене вијеном*.

вијуга ж (ген. мн. вијуга) анат. (обично мн.) *извијени набори мозждане супстанције на површини мозга*.

викачица ж зоол. у мн.: *ред птица Clamatores, с кратким јаким ногама, које одлично лете (у јд.: таква птица)*.

викле ж мн. (нем. Wickel) покр. *ваљци (од блата и сламе око дрвених летвица) који служе за градњу тавана*.

виларете ж мн. нар. *филарете, ограда од летава*.

виле ж мит. мн. (у клетви) *нечастива сила, ђаво*.

виле, вилџа ж мн. **1.** *рашљасто оруђе са два, три или четири рогља (зуба), дрвено или метално, за набадање траве, сена, сламе и др.*

2. *заст. виљушка (прибор за јело)*.

вилица ж **1.** (често мн.) *виљушка*.

2. *разна оруђа у облику ракле а. (често мн.) ракле на остима. б. мн. ракласта направа на крају ђема за придржавање узде. в. мн. заст. ракла уопште. г. мн. покр. ракласта направа за разапињање мреже или плетива приликом плетења. д. мн. покр. ракласти део кола у који се углављује руда. ђ. мн. заст. ракласти ослонац за тешке старинске пушке*.

вилице ж мн. дем. од *виле*.

виљшга с мн. покр. *вихор, снажан ветар велике брзине*.

виљушке ж мн. (ген. мн. виљушкака) заст. *виљушка*.

винџије ж мн. нар. *в. финансије, приходи и расходи (обично државни)*.

Винди м мн. (јд. Винд) *в. Венди*.

винија с мн. покр. *вино*.

Винковци, Винковџа м мн. *варош у Славонији, на реци Босуту*.

висина ж (понекад мн.) **а.** *простор далеко изнад земљине површине; небо, небеса. б.* *фиг. узвишене духовне сфере; истакнут, висок друштвени положај, ранг; углед*.

витајин, -ина м лат. биол. у мн.: *хемијске материје, органска једињења (присутна у малим количинама у храни) неопходна за развитак и нормално одржавање људског и животињског организма (у јд.: такво једињење)*.

вигине и **вигине** ж мн. покр. *слабине, струк*.

вигица и **вигица** ж (обично мн.) **а.** *увојак, коврџа косе; коса. б.* *плетеница, кика*.

вигичар и **вигичар** м зоол. у мн.: *група нижих морских ракова Cirripedia, који живе причвршћени за стене, а витичастим ногама лове храну (у јд.: такав рак)*.

виготрунци, -трунџа м мн. зоол. *беовице, назив за белу рибу уопште*.

вигре ж мн. (тур. fitre) покр. *милостиња коју муслимани дају сиромасима пред Рамазан-бајрам*.

вишак м покр. (обично мн.) *в. вишеклија*.

вишеклија ж (обично мн.) (тур. fişekli) *вој. дијал. в. фишеклија, кожна кеса за муницију која се носи о појасу*.

вишек-ћесе ж мн. (тур. fişek-kese) заст. *в. вишеклија*.

вјеси, вјеси ж мн. (рус. весы) *рсл. вага*.

вјецбине ж мн. (ијек.) *в. вјџбина*.

Владимирци, -мирāцā м мн. *варошица у западној Србији, југоисточно од Шапца.*

влади м заст. мн. *црта (лица).*

владица ж а. (и мн.) *примитивна направа која се везује за колечке или јарам и служи за превлачење тежих терета.* б. мн. *велика грана на којој се носе с брда пластови.*

владица, владикалā с мн. покр. **1.** *в. владика (1а).*
2. *зидарска дизалица.*

владица ж мн. бот. *гљиве чији је основни део влакнаст.*

владица ж мн. покр. *в. владика (1а).*

владица ж (ређе м) (обично мн.) *мед. нар. власац, црв који се залеже у запуштеним ранама.*

Владисавице ж мн. *старији назив за варошицу Власеницу.*

Владица, Владихā м мн. астр. нар. *в. Владици.*

владица, владинаца м мн. покр. *в. бадље.*

владица, владинаца м мн. *в. бадље.*

Владисавица м мн. *варошица у југоисточној Србији, на реци Власини.*

владица ж (обично мн.) покр. *в. влахулица.*

владица ж (обично мн.) *маља, нежна мека длачица на људском телу; вар. влаулица.*

владица, владикалā ж мн. покр. *в. владика (1а).*

владица ж (обично мн.) зан. *в. влакнице.*

владица, владикалā с мн. покр. *део разбоја за ткање.*

владица, владинаца ж мн. покр. *место где има много наслаганих греда, трупаца.*

Владица, -ићā м мн. астр. покр. *в. Владици.*

владица, владинаца ж мн. покр. *врста саоница на којима се вуку дрва.*

владица ж (ген. мн. владича) покр. **1.** (обично мн.) *в. владика (1а).*
2. мн. *дече саонице.*

Владица, Владичица м мн. астр. *звездано јато у сазвежђу Бика, Плејаде; вар. Власи, Влацица, Владичица.*

Владица м мн. астр. заст. *в. Владици.*

владица, владика м мн. покр. *врста божићних колача који личе на волове у јарму; у јд.: један такав колач.*

владица ж (мн. владика, владика) **1.** мн. *општи назив за све реке, језера, мора и др. једне земље или одређене територије; територијалне воде.*

2. (обично мн.) заст. *извор лековите воде, бања.*

владица ж зоол. у мн.: *род водених змија Natrix, које су изврсни пливачи (у јд.: таква змија).*

владица м зоол. у мн.: *породица папकारа непреживара прилагођених животу у води Hippopotamidae, који имају дебелу кожу и кратке здепасте ноге, водени коњи (у јд.: такав папкар).*

владица, -ака м зоол. у мн.: *род репатих водоземаца Triturus из пор. даждевњаци, који имају велику способност регенерације изгубљених делова тела (у јд.: такав водоземац).*

Владица ж мн. цркв. *в. Богојављење.*

владица, -мца и **владица**, -емца м (ген. мн. владича и владича) зоол. у мн.: *разред четвороножних кичмењака прилагођених животу у води (док су млади, када дишу шкргама) и на копну (као одрасли, када дишу плућима), Amphibia (у јд.: такав кичмењак).*

владица м зоол. у мн.: *породица претежно тропских птица Alcedinidae, живо обојена перја и несразмерно кратких ногу, које живе уз воде (у јд.: таква птица).*

владица јек. **владица** м у мн.: *галебови са кљуном у виду маказа Rhynchopidae (у јд.: такав галеб).*

владица и **владица** ж **1.** (обично мн) **а.** *каши (или ујзе) утврђен за узду којим се управља*

коњем при јахању или возњи. **б.** уже или ланац на оглаву улара којим се воде волови, поводац.

2. мн. део направе којим се управља и контролише функционисање саме направе: ~ за навлачење платна на кулисама.

3. мн. везена шара на рубу ћилима, кошуље, чарапа и др.

вђјка ж покр. (обично мн.) в. вођица (1).

вђлђн, -ђна м (фр. volant) (обично мн.) набрани део женске хаљине, шира трака од материје или чипке, пришивена на сукњи као украс.

Вђлови м мн. астр. нар. в. Велики Медвед.

вђлђвци, вђловђђ м мн. покр. мали волови, волићи.

волухђрица ж зоол. у мн.: скупина глодара Microtinae из пор. мишева, који копају подземне ровове и уништавају усеве (у јд.: такав глодар).

вђље и **вђље** ж мн. покр. чељуст, губица, уста.

вољђте, вољђтђ ж мн. (тал. foglietto, мали лист, мале новине) покр. новине, дневна штампа.

вђрмет м (обично мн.) (нем. Vorhemd(e), груди на кошуљи) нар. **а.** порупчићи, набори на грудима кошуље. **б.** истакнути ред на чарапи као украс.

вђсак, -ска м хем. у мн.: крте масе које се топе већ благим загревањем, састављене претежно од естера једновалентних виших алкохола и виших масних киселина (у јд.: таква маса).

воћђја с мн. и **вђћђја** ж зб. покр. воће.

врагђлија ж (обично у мн.) несташан, врагђласт поступак, несташлук; духовита шала, досетка, пошалица.

Вражђгрђнци, Вражђгрђмђђ м мн. део племена Бјелопавлића у Црној Гори.

Вражђгрђнци, -грђнђђ м мн. село на левој обали Тимока, северно од Зајечара.

врђна ж (ген. мн. врђнђ) ж зоол. у мн.: породица крупних птица врапчарка Corvidae, које живе уз насеља на обрађеним пољима, хране се зрневљем и тамане штетне инсекте и мишеве (у јд.: птица из те породице).

врђнац, -нца м зоол. у мн.: породица птица весларица црног перја Phalacrocoracidae и род птица из те породице Phalacrocorax, које живе уз море и велике реке, корморани (у јд.: таква птица).

врђнже ж мн. (тал. branchie) покр. в. шкрге, орган за дисање код риба.

врђњкеле ж мн. покр. праменови косе на челу које жена, девојка замеће за уху.

врђпчђрка ж зоол. у мн.: најбројнији ред птица Passeriformes, са добро развијеним органом за певање, које су мајстори у грађењу гнезда (у јд.: птица из тога реда).

врђпчићи и **врапчђћи** м мн. мн. покр. ваљушици од брашна; у јд.: један такав ваљушак.

врђта с мн. (ген. врђтђ, дијал. врђтђ, непр. врђтијђ) **1. а.** отвор за улаз и излаз у зиду куће, одаје, тврђаве, утврђене вароши, на огради дворишта, парка, платну шатора и др. који се затвара и отвара; крило, крила која затварају такав отвор. **б.** крило на неком намештају: ~ ормана, ~ пећи. **в.** кућа, дом, двор.

2. спорт. **а.** гол, вратнице са мрежом у коју се циља лоптом у фудбалу, хокеју, ватерполу и др. **б.** у слалому штаповима обележен размак кроз који смучар има да прође.

3. улазни или излазни отвор на каквој дупљи, кесастом органу или џаку, рибарској справи и сл.

4. геогр. **а.** узан пролаз, кланац, теснац. **б.** планински превој. **в.** канал између острва и копна или између два острва. **г.** мореуз. **д.** улаз у залив.

5. етн. **а.** весеље у девојачкој кући уочи венчања. **б.** в. вратарина (2).

б. цркв. власт, сила.

вратанца и **вратанца** с мн. (ген. вратанāцā, вратанāцā и вратанцā) дем. од врата.

вратаџа и **вратџа**, враталāцā с мн. дем. од врата.

вратаца с мн. дем. од врата, вратанца, враташца.

враташца и **враташца** с мн. (ген. враташāцā, враташāцā и враташцā) дем. и хип. од врата.

вратиоци, вратилāцā м мн. покр. чепови на ступи за млаћење лана и конопље помоћу којих се горњи део, млатило, ступе подиже и спушта.

вратица и **вратица** с мн. покр. мала врата, споредна врата.

Вратла, Вратālā с мн. планина у Херцеговини.

вратница ж (обично мн.) **1.** капија на огради имања, дворишта, тора и сл.; крило капије; вар. вратњица.

2. в. врата (1 и 4).

3. капак на прозору.

4. (само јд.) покр. в. вратник (1б).

5. покр. шип којим се затварају крила врата или капци на прозорима, засовница, мандал.

вратњаџи м мн. мед. покр. вратобоља.

вратњица ж (обично мн.) покр. в. вратница (1).

вратица, вратица и вратица с мн. **1.** мала споредна врата, вратанца.

2. отвор на бачви кроз који се вади комина и увлачи особа која пере бачву; обрезана даска којом се затвара овај отвор.

3. направа за затварање и отварање цевни, вентил.

вратица ж (обично мн.) покр. в. вратица.

вратица ж (обично мн.) заст. в. вратица.

вратица ж (обично мн.) в. вратица.

Вратици и **Вратици** м мн. (понекад и са атрибутима: безмитни, бесребрни, мали, немитни, неумитни, свети) православни свеци лекари Кузман и Дамјан; празник који

црква светкује у спомен на њих 14. новембра и 14. јула (по црквеном календару 1. новембра и 1. јула); исп. Врачи.

Вратици м мн. в. Вратици.

вратица ж (обично мн.) **а.** поступање онога који врача, резултат такве радње, мађија, чаролија. **б.** предмети (мелеми, траве, амајлије и сл.) и речи које се употребљавају при врачању, чини, басма.

вратица ж бот. у мн. породица двосупница Salicaceae, којој припадају два рода: вратица и топола (у јд.: та биљка).

вратица и **вратица** ж мн. покр. вратица.

вратици м мн. шара на опанцима исплетена танком опутом.

вратице ж мн. покр. кривудава шаре на појасу, тканици.

вратица ијек. **вратица**, -ости ж трг. (обично у мн.) предмети од драгоцених метала, кредитне исправе, акције итд.

вратица ж (обично у мн.) темељна друштвена уверења и ставови.

вратица, вратица ијек. **вратица**, вратица с (често мн.) прилике, околности под којима се живи у неком раздобљу.

Вратици м мн. насеље близу Лазарева у Србији.

вратица ијек. **вратица** м (мн. ек. и ијек. вратици) бот. у мн.: породица биљака двосупница Ericaceae, претежно ниски грмови, од којих неки имају јестиве плодове (боровница, брусница, планика) (у јд.: таква биљка).

вратица ж мн. бот. покр. боровница.

вратица ж (обично у мн.) покр. врста доколеница од прерађене црвенкасте или жути коже, које се везују малим каишевицама.

вратица ж мн. бот. покр. навит Clematis vitalba.

вратица, вратица ж мн. **1.** ограда од облик дужних мотки, летава.

2. покр. *танке гредице (које служе као носила).*

врндѐљи, -ѐљѧ м мн. кола са једноставно отесаним точковима од пања или брвна.

Врњци и **Врњци** м мн. **1.** село у Србији код Трстеника.

2. Врњачка Бања (бања).

врсте ж мн. (ген. мн. врстѧ и врстѧ) покр. низ, ниска накита који носе невесте на потиљку (редови сребрних парица ушивених на пртеној тканини).

врџач, -ѧча м у мн. зоол. поткорњаџи Scolytidae (у јд.: таква животиња).

врџуљак, -љѧ м зоол. у мн.: род једноћелијских бичара Tгураносома који паразитирају на еритроцитима и ткивима човека и других кичмењака, а узрочници су тешких тропских болести (у јд.: такав бичар).

врџнта ж (обично у мн.) (тал. fronda, брсната грана; сувишни украс) покр. в. бакенбарт.

врџ и **врџ**, врџа м (обично у мн.) први, највиши положај или слој у друштву, друштвеној хијерархији; најистакнутији представник, односно представници, руководеће личности, прџаци: стајати на врху државе, партијски ~, врхови војске.

врџовци, -џѧкѧ м мн. покр. ситнија зрна на врху кукурузног клипа.

Врџовине ж мн. **1.** село у Хрватској, у околини Оточџа.

2. област у Босни, између Јајџа и Бањалуке.

врџуља ж покр. (понекад мн.) уже са дрвеном куком на једном крају којим се везује коњ кад врше.

врџа ж покр. (обично у мн.) **а.** опанак од неуштављене коже. **б.** фиг. подруџливи назив за сељака.

врџанац, -нца м (обично у мн.) покр. опанак без преплета, набран унаоколо, па одозго везан кашшевима (или врџанкама).

врџеле ж мн. само у бројаници, без одређеног значења.

вџга и **вџга** ж зоол. у мн. породиџа птиџа певачиџа Oriolidae (Oscines) из реда врџчарки (Passeriformes) (у јд.: таква птиџа).

вџкови и **вџци**, вџкѧѧ и вџкѧѧ м мн. (дат., инстр. и лок. вџковима, вџковима и вџцима)

1. етн. покр. **а.** момџи и девојке који о свадби долазе пред кућу младожењину и праве разне шале. **б.** младићи (обично пастири) који уочи Божића иду од куће до куће и изводе разне игре.

2. покр. дечија игра у којој се подражава чопор вукова и њихово гоњење, вџјање.

вџџар м покр. (обично у мн.) етн. учесник у обичају ношења испуњене вџџе коже и скупљања поклона, који се дају да стока не би страдала од вукова.

вџчаре ж мн. (ген. мн. вџџарѧ) покр. кџџе за хватање вукова.

вџчер м (обично у мн.) покр. в. вџчерак.

вџџерак, -рка м (ген. мн. вџџеракѧ) покр. (обично у мн.) једна од две избушене дашиџе на разбоју о којима висе брдила; исп. вџчер, вџчерић, вџчило.

вџџерић м (обично у мн.) покр. в. вџчерак.

вџчило с (обично у мн.) (ген. мн. вџџилѧ) покр. в. вџчерак.

вџчић, -а и **вџчић**, -ића м (обично у мн.) **а.** бак, зуб. **б.** један од четири прџа секутића код коња.

вџџѧк, -а (вџџѧк, -ѧѧ) м (обично мн.) покр. в. вџчар.

вџџулије ж мн. само у изразу: **гаће** ~ покр. гаће које се везују учџуром.

Г

гѧвге ж мн. (нем. Galgen) варв. покр. в. вешала (1).

гаврѧница ж мн. зоол. в. врана (1б).

гагле ж мн. (нем. Galgen) варв. покр. в. вешала (1).

гагрица (гәгрица) у мн.: представници поткорњака Iridae, Scolytidae, ситних штетних тврдокрилаца који се развијају испод коре дрвећа (у јд.: такав инсекат).

гадље и **гадљи** ж мн. заст. в. гајде).

гадбст, -ости ж (обично у мн.) оно што је гадно, гадне, ружне речи, поступци, ствари, појаве: причати гадости, чинити гадости.

гажњаџи м мн. покр. загажња, краћа рибарска мрежа којом се лови газећи по води.

газалице ж мн. покр. врста чакшира, шалвара.

газанице ж мн. покр. в. газалице.

газара ж (обично мн.) покр. направа, обично округла, која се ставља на ноге да не пропадају у снег, крпље.

газде м мн. (ген. мн. гәздә) (мац. gazda) покр. нека врста дечије игре.

газиле ж мн. покр. в. газалице.

гајде ж мн. народни дувачки музички инструмент који се састоји од кожне мешине у коју су утакнуте три различите свирале.

гаљџб м (мн. гәлебови и гәлџби) зоол. у мн.: систематски назив за птице из ф. Laridae (у јд.: таква птица).

галџте ж мн. итал. врста колача, двопека; у јд: један такав колач.

Гали и **Гәли**, Гәлә м мн. (јд. Гәл и Гәл) народ келтског порекла који је некад живео на територији данашње Француске.

галџша ж (обично у мн.) фр. в. каљача.

гаљупе, гәљупә и **гаљупи**, гәљупи ж мн. покр. чељусти, уста.

гама-зраке ж мн. и **гама-зраци** (гама-зракови) м мн. физ. зраци врло кратких

таласа, велике продорности, слични рендгенским зрацима.

гамашна ж (обично у мн.) фр. а. доколеница од коже или штофа. б. штофани назувак који се обува преко обуће, камашна.

гамови, гәмџвә м мн. покр. в. гамуфе.

гамопџтале ж мн. бот. систематски назив за дикотиледоне биљке са сраслим круничним листићима, Gamopetalae.

гамуфе, гәмџфә и **гамухе**, гәмџхә ж мн. покр. шири украсни поруби или нашивене набране траке, обично при доњем рубу женске одеће, карнери.

ганга и **гангалица** ж (обично у мн.) народна песма која се изводи на начин примитивне поли фонџје, отегнуто, једнолико: херцеговачка ~.

ганојде ж и **ганојди** м мн. зоол. систематски назив за рибе штитоноше Ganoidei.

гаџвица ж зоол. у мн.: род малих слатководних риба Paraphoxinus (Phoxinus) из пор. шарана (Cyprinidae) (у јд.: таква риба).

гарабице ж мн. само у изразу: удесити гарабице (некоме) покр. направити смицалицу, удесити (некога).

гарабље ж мн. покр. в. карабље, врста свирале.

гарга ж (обично у мн.) покр. в. гаргара.

гаргара ж (ген. мн. гәргәрә) (обично у мн.) покр. врста гребена са ситнијим и гушћим зупцима.

гаргача ж (ген. мн. гәргәчә), **гаргәш**, -аша м и **гаргаша** (гаргаша) ж (ген. мн. гәргәшә) (обично у мн.) покр. в. гаргара.

гасови мн. разг. гасовити продукти варења хране који се избацују из црева: имати гасове.

гастрџпџд, -џда м зоол. у мн.: класа пужева Gastropoda, који се крећу помоћу трбушног мишића, стопала (у јд.: такав пуж).

га́тра ж (обично у мн.) (нем. Gatter) покр. *гвоздена шипка у решетки прозора.*

га̀ће, га̀ћа ж мн. **1.** доњи део рубља (мушког или женског); *спортске, купаће и сл. га̀ћице.*

2. покр. доњи део мушке спољне одеће, панталоне или чакшире.

3. покр. димије, шалваре.

4. а. перје на ногама птица. **б.** дужа длака на ногама (код животиња).

га̀ћерине ж мн. *аугм. и пеј. од га̀ће.*

га̀ћегине ж мн. *аугм. и пеј. од га̀ће.*

га̀ћине ж мн. покр. *аугм. и пеј. од га̀ће.*

га̀ћице ж мн. **1.** дем. од га̀ће; *кратке га̀ће.*

2. а. зоол. покр. *в. га̀ће (4).* **б.** *цветни прах нахватаан на задњим ногама пчеле.*

3. покр. *га̀ћњак, дашчица између ручица на плугу.*

4. покр. *петља на горњем крају бича која служи за привезивање на држаље.*

Га̀ћице ж мн. *име за неколико места у нашој земљи.*

га̀ћурде ж мн. *пеј. од га̀ће.*

га̀ћурине ж мн. *аугм. и пеј. од га̀ће.*

га̀че, га̀ча ж мн. покр. *в. гачке.*

Га̀чице ж мн. *име неким местима у нашој земљи.*

га̀чке, га̀чка ж мн. покр. *ракље на процепу воловских кола.*

гво̀жја с мн. *окови; замка, ступица.*

Гво̀жја̀ни м мн. *село у Босни, у сарајевском крају.*

гво̀жја и **гво̀жја** с мн. **а.** *направа за хватање дивљачи, клопка, кљуса, ступица; врста мишоловке.* **б.** *букагије и лисице, окови; букагије за сапињање коња.* **в.** *заст. и покр. в. гвоздива.* **г.** *покр. гвоздени делови плуга; раоник.* **д.** *заст. шипке, решетка на прозорима.* **ђ.** *покр. направа са углављеним гвозденим шилџима која се ставља телади и ждребади на њушку да не сисају, брњица, остве.*

гво̀жја̀ја¹ ж мн. *в. гвозђе (а).*

гво̀жја̀ја² с мн. *в. гвозђарија.*

гво̀жја̀ца с мн. *гвоздени делови воденичнога кола.*

гво̀жја̀це ж мн. *мала кљуса, мала гвозђа.*

Гво̀зденā (Гво̀зденā) **врата** с мн. *део Бердапске клисуре, испод острва Адакале.*

гво̀здења̀ре ж мн. покр. *кратка и замршена влаканца конопље (кудеље) што остају на гребену приликом гребенања.*

гво̀здења̀рице ж мн. покр. *дем. од гвоздења̀ре.*

гво̀здѝва с мн. **а.** *гвоздени алат, гвоздена оруђа.* **б.** *гвоздени делови на неком предмету.* **в.** *в. гвозђе (4б).* **г.** *покр. окови.*

гво̀здѝја с мн. *в. гвоздива (а), гвоздени алат, гвоздена оруђа.*

гѐга ж (чешће у мн.) покр. *гусле са две струне.*

гѐге, гѐга ж мн. покр. **а.** *дечује га̀ћице.* **б.** *панталоне, чакшире.*

гѐгице ж мн. *дем. од гѐге.*

гѐкѝн, -ѝна м зоол. у мн.: *породица гуштера топлих предела Geckonidae, који на кожи имају бодље, а оглашавају се крекетањем, маџаклини (у јд.: такав гуштер).*

гѐмула ж (обично у мн.) зоол. **а.** *телашице које се ствара у телу слатководних сунђера и из којег се може развити нов сунђер.* **б.** *једна од ситних честица које се одвајају од свих ћелија тела и које се, по Дарвину, скупљају у полним ћелијама као носиоци наслеђа.*

гѐн м биол. у мн.: *носиоци наслеђа који се налази у хромозомима полних ћелија (у јд.: таква јединица).*

генѝра̀лије и **генѝра̀лије** ж мн. лат. *главни лични подаци, општи, обично лични подаци (име, место, датум рођења и сл.).*

генѝта̀лије ж мн. анат. *полни органи.*

гѐбде ж мн. мин. *шупљине у камену испуњене кристалним друзама.*

геоизотерма ж грч. у мн.: *линије које спајају места једнаке температуре на површини или у унутрашњости Земље (у јд.: таква линија).*

Гермáni м мн. (јд. Гèрмāн, Гèрманин) **а.** народносна група у коју улазе Немци, Аустријанци, Данци, Фламаници, Швеђани, Норвежани, Холанђани и Англосаксонци. **б.** нар. Немци.

гибáнци м мн. покр. *лепињице печена на масти; у јд.: једна лепињица.*

гибáнке ж мн. покр. в. *гибанци.*

гибњн, -њна м зоол. у мн.: *породица усконосих мајмуна Nylobatidae, дугачких предњих удова, без репа, који живе по прашумама Малајског архипелага (у јд.: такав мајмун).*

гигаља и **гигаља** ж (обично у мн.) (ген. мн. гигаља и гигаља) **1.** *једна од две мотке са ракљама које служе за ходање и лакше прелажење преко бара, блата, потока и сл.; итула.*

2. покр. *врста дрвених носила за преношење терета.*

гигаљача ж зоол. у мн.: *птице из реда Grallatores које живе у мочварним пределима (у јд.: таква птица).*

гигаљница ж (обично у мн.) в. *гигаља (1).*

гигељ м покр. (обично у мн.) в. *гигаља (1).*

гигуља ж зоол. у мн.: *птице из реда Grallatores које живе у мочварним пределима (у јд.: таква птица).*

гимнњсперма ж мн. бот. *систематски назив за биљке Gymnospermae.*

гимнњспоре и **гимноспњре** ж мн. бот. *систематски назив за биљке Gymnosporae.*

гингаље ж мн. покр. в. *гигаља.*

гира ж зоол. у мн.: *породица ситних морских риба Maenidae из реда гречке (Perciformes); у јд.: риба из те породице.*

гитер м (нем. Gitter) (обично мн.) в. *гапра.*

главáри м мн. риб. покр. *део мреже чија су ока средње величине.*

главáшица ж зоол. у мн.: *породица репатих водоземаца Proteidae, који читавог живота остају ларвасте грађе и дишу плућима и шкргама (у коју спадају човечја рибица и пегава главашица); у јд.: водоземац из те породице.*

гла̀вице ж мн. (ген. мн. гла̀вица) в. *главичина.*

гла̀вичина ж мн. *неомлаћено семе конопље.*

гла̀вње и **гла̀вње** ж мн. *страна огњишта на којој су ненагорели крајеви дрва.*

главњбњлке ж мн. бот. *буника.*

главнњжац, -нњшца и **главнњжац**, -нњшца м зоол. у мн.: *класа (разред) морских мекушаца Cephalopoda, са јасно издвојеном главом од тела и са више кракова са сисаљкама око усана, који служе за хватање плена и за кретање по подлози (у јд.: такав мекушац).*

гла̀воч, **главњча** м зоол. у мн.: *породица морских риба гречки Gobiidae, са овећом главом; у јд.: род морских риба Gobius из те породице.*

главњчика ж бот. у мн.: *фамилија вишегодишњих или једногодишњих зљастих биљака или полугрмова Compositae (Asteraceae), са главичастом цвасти, састављеном од цвастих (мушких) и језичастих (женских) цветова (у јд.: биљка из те фамилије).*

гла̀гол м лингв. у мн.: *врста променљивих речи којима се обично означава радња, стање или збивање, а одликују се граматичким категоријама вида, рода, времена, лица и др., речи с конјугацијом (у јд.: таква реч).*

гланде ж мн. покр. мед. *шкрофуле, шкрофулоза.*

гландуле ж мн. (тал. glandola) покр. в. *гланде.*

гла̀сило с (ген. мн. гла̀си́ла) анат. заст. (обично у мн.) в. гла̀сни́ца.

гла̀си́љка ж анат. (обично у мн.) в. гла̀сни́ца.

гла̀сина ж (обично у мн.) оно што се прича, говорка, непроверене вести (обично неповољне, ружне).

гла̀сница анат. (обично у мн.) кожни набор у гркљану, чијим се треперењем ствара глас, гласна жица *corda vocalis*.

глед̀авчић м (обично у мн.) у загонеткама: око.

глед̀аљка и **глѐд̀аљка** ж (обично у мн.) нар. око.

глед̀анчић м (обично у мн.) у загонечи: в. гледавичић.

глѐжњ̀ак м (обично у мн.) омотач, штит који се носи око глежања (као део војничке униформе, спортске опреме и сл.).

глѐжњ̀ача и **глѐжњ̀ача** ж (ген. мн. глѐжњ̀ача и глѐжњ̀ача) (обично у мн.) **а.** спорт. део скијашке опреме који се навлачи на глежањ поврх ципела. **б.** гамашна, доколеница.

глиб̀њача ж зоол. у мн.: глисте које живеу глибу *Limicolae* (у јд.: таква глиста).

гли́зе ж мн. (нем. *Drüse*) мед. покр. оболеле вратне жлезде, шкрофуле.

глинѐнац, -нца м мин. у мн.: минерали из групе силиката који сачињавају 60% литосфере, силикати алуминијума, натријума, калцијума и калијума, чијим распадањем настаје глина (у јд.: такав минерал).

глипт̀одонт м грч. зоол. у мн.: изумрли сисари с оклопом *Glyptodontidae* (у јд.: такав сисар).

гли́ста ж зоол. у мн.: црви, мекушици дугог и обично ваљкастог тела *Vermes*, који живе у земљи, води или паразитирају у цревиша човека и животиња и на биљкама (у јд.: такав црв).

глистац, -аца м зоол. у мн.: род малих облих црва *Heterodera*, који паразитирају на корењу култивисаног биља (у јд.: такав црв).

глобу̀лѝн, -ѝна м лат. хем. у мн.: просте беланчевине нетопљиве у води, које се налазе у крви, мишићима, млеку, јајима и махунастим биљкама (у јд.: таква беланчевина).

гло̀дѝр, -ѝра и **гло̀дѝр**, -а м зоол. у мн.: најбројнији ред сисара *Rodentia*, са длетастих секутићима подешеним за глодање (у јд.: такав сисар).

гљѝва ж (ген. мн. гљѝва) бот. у мн.: ниже талусне бесхлорофилне биљке са стабљиком и проширеним горњим делом, клубуком *Fungi*, које саме не стварају органске материје него се хране као сапрофити или паразитски (у јд.: таква биљка): јестиве гљиве, отровне гљиве.

гљѝвѝрци м у мн.: систематски назив за породицу инсеката *Mycetophagidae* из реда тврдокрилаца (у јд.: такав инсекат).

гљѝвица ж **1.** бот. у мн.: општи назив заразне врсте нижих и простијих виших гљива које изазивају врење и распадање органских материја и разна обољења биљака и животиња (у јд.: таква гљива).

2. мн. мед. гљивично обољење: имати гљивице.

гмѝза ж (обично мн.) **а.** ситна, стаклена перла, ђинђува. **б.** зрно ситне сачме; у зб. значењу: ситна сачма. **в.** покр. семенка у смокве.

гмѝзавац, -ѝвца м зоол. у мн.: класа копнених кичмењака несталне телесне температуре и закржљалих удова *Reptilia*, који се крећу гмижући, а дишу плућима (змије, гуштери, крокодили и сл.); у јд.: животиња из тога разреда.

гњѝде ж мн. (ген. мн. гњѝда) покр. врста веза у виду ситних шупљика.

гњѝрац, -рца (гњѝрач, -ѝча) м зоол. у мн.: породица птица пловуша са закржљалим

репом Podicipidae (Colymbiformes), које су вешти рониоци (у јд.: таква птица).

гђбеље (гђбеље) ж мн. покр. *егђје, врста ребра у конструкцији чамца или лађе.*

гђведа с мн. (ген. гђвђдђ, дат., INSTR. и лок. гђведђма, дијал. гђведђма; у дијалектима се јављају и једински облици женског рода (у неким само у зависним падежима): гђвђд, ген. гђвђди, дат. и лок. гђвђди, ак. гђвђд, ређе гђведу, INSTR. гђвђди, гђвђђу и гђвђђу)

1. зб. им. (или мн.) од *говедо* и *говече*.

2. у загонеци: *семенке у лубеници.*

говечђца с мн. дем. и хип. од *говедо* (1).

гђвновђљ м зоол. у мн.: *инсекти тврдокрилци из рода Geotrupes, здепастиг тела са ногама за копање, који од изметина, балеге праве куглице и котрљају их у подземне ходнике за исхрану ларви, котрљани (у јд.: такав инсект – најчешће назив за врсту Scarabaeus sacer – света буба).*

гђдина ж **1.** мн. *доба живота; одмакло доба живота, старост:* жена средњих година, најбоље године, зреле године; притисле године.

2. мн. (у вези са десетицама редних бројева) *десетлеће, деценија:* романтизам шездесетих година.

гозноци м мн. покр. в. *бројаница* (1).

гђјзерица ж (обично у мн.) *врста тешке теренске ципеле са ђоном поткованим клинцима.*

гђлаћ, -ђћа м зоол. (обично у изр. пуж ~) у мн.: *породица голђх копнених пужева плућњака (без љуштуре) Limacidae, балавци (у јд.: такав пуж).*

голђмица ж (обично мн.) мед. заст. *миновска ћелија, велика ћелија која се ствара око страног тела и учествује у његовој ресорпцији.*

голђница ијек. **голђеница** ж покр. (обично мн.) *доколеница, део одеће налик на горњи део чарапе, од колена до чланка, обично*

сукнен; део старинског оклопа који штити тај део ноге.

голосемђница ијек. **голосјемђница** и **голосемђњача** ијек. **голосјемђњача** ж бот. у мн.: *биљке цветнице код којих су семени замециголи, непокривени Gymnospermae (у јд.: таква биљка).*

голђшкржњак м зоол. у мн.: *подред пужева Nudibranchia из реда Opisthobranchia (у јд.: пуж из тога подреда).*

гђлђб м **1.** зоол. у мн.: *породица птица Columbidae, распрострањених широм света (сему поларним крајевима), које се оглашавају гукањем (у јд.: птица из те породице); род Columba, са многобројним подврстама (у јд.: птица из тога рода).*

2. мн. у спољнополитичкој терминологији *мирољубиво крило у оквиру исте партије или генералштаба, за разлику од јастребова.*

голубђнци, голубђнђцђ м мн. *танки облачићи.*

голђбићи м мн. *врста јела од брашна, ваљушици; у јд.: један ваљушак.*

гђлубђвка ж зоол. у мн.: *ред птица Columbiformes, у коју спада породица голубова (Columbidae); у јд.: птица из тога реда.*

гђмбица ж мн. покр. *нека врста цвећа.*

гомђљика ж бот. у мн.: *род јестивих, врло укусних гљђва мешинарки Tuber из ф. Tubercaceae, с подземним плодноним телом без дршке, тартуфи (у јд.: таква гљђва).*

гђнђдије ж мн. бот. *ћелице алги које у симбиози са ћелицама гљђва граде лишај, gonidia.*

гонђци м покр. *појас земље са више стаза којим се стока изгони на пашу.*

Гђрани м мн. *име за више села у нашој земљи.*

гђранин м (мн. -ани) (најчешће у мн.) *припадник пионирске или омладинске*

организације за пошумљавање голети, засађивање паркова и сл. у време социјализма.

Гѡра̄нци и **Гѡра̄нци** м мн. име неких места у нашој земљи.

гѡратине ж мн. покр. место где је горела шума или трава.

горгѡне ж мн. зоол. ред зоофита које живе у рачвастим колонијама причвршћеним за морско дно.

гѡрелине ијек. **гѡрјелине** ж мн. покр. неке ранице на деци.

горешнӣци м мн. **1.** агр. танки и лако сагорљиви листови дувана, који се налазе испод дебелих вршних листова.

2. етн. жарки летњи дани у првој половини августа, када се одржавају неки народни обичаји; исп. горешњаџи.

гѡрешња̄ци м мн. етн. в. горешници (2).

Гѡрице, **Гѡрица̄** ж мн. име више места у нашој земљи.

Гѡрича̄ни м мн. име више места у нашој земљи.

Гѡрјани м мн. име више места у нашој земљи.

Гѡрја̄нци м мн. планински венац на граници Хрватске и Крањске, Жумберачка гора.

Гѡрња̄ни м мн. име више места у нашој земљи.

гѡрња̄ни и **гѡрња̄ни** м мн. горњи крај насеља.

гѡрња̄ница и **гѡрња̄ница** ж (обично у мн.) **а.** горња страна опанка. **б.** горња страна ципеле.

гѡсти м мн. спортска екипа, тим који гостује и игра такмицу ван свога места: постићи гол за госте.

гѡстӣћи и **гѡстӣћи** м мн. етн. покр. прва младина посета родитељима после венчања.

готвѡнија ж (обично у мн.) покр. зготовљено јело; разноврсна јела, ђаконије.

Гѡти и **Гѡти** м мн. (јд. Гѡт) стари источногермански народ који је живео на Скандинавском полуострву и обалама Балтичког мора.

гѡтѡвци м мн. покр. фина, изабрана јела; ђаконије.

гѡче ж мн. покр. в. гуче.

грабеше, **грабѡша̄** ж мн. покр. в. брагеше.

грабѡлице ж мн. покр. гвоздене виле за ђубре.

грабине ж мн. покр. место где је некад била шума (претежно грабова) и где се налази грање, шибље и сл.

грабље ж мн. пољопривредно оруђе са зупцима које служи за сакупљање сена, ситњење земље и сл.

грабљивица ж зоол. (обично с им. птице) у мн.: ред птица Raptatores, кукастог кљуна, снажних крила и оштрих канџи којима хватају плен (ситнице сисаре, птице) (у јд.: таква птица).

грабљнице ж мн. дем. од грабље.

грабнице ж мн. покр. решетка на горњем отвору воденичног бадња.

грабуље, **грабуља̄** ж мн. пољопривредно оруђе са зупцима за скупљање сена, сламе и сл. и заравнање и ситњење узоране земље.

грабулице ж мн. дем. од грабуље.

грабуљке ж мн. покр. в. грабуље.

грабуње ж мн. покр. гребен.

гравѡмина с мн. (лат. gravamina) **1.** терет, тегобе, тешкоће.

2. правн. заст. жалба, тужба.

град м (понекад ж мн.) покр. справа са скалом на којој има поделака, за различита мерења (термометар, алкохолметар, лактометар).

граде ж мн. покр. *дашчице на плугу које стоје на козалцу и чине да плуг оре дубље или плиће.*

граделе, граделѧ ж мн. (тал. gradella) (најчешће мн.) **а.** *гвоздена решетка, направа за печење меса, ћевапчића, рибе и сл., решетка, роштиљ.* **б.** *решетка (уопште).*

граделије ж мн. покр. *в. граделе.*

градикуне и **градикунје** ж мн. покр. *в. граделе.*

градила¹, градилѧ с мн. заст. *оруђа којима се гради.*

градила² с мн. покр. *в. граделе.*

градилје, градилѧ ж мн. покр. *в. граделе.*

градуље, градуљѧ ж мн. покр. *в. граделе.*

грамзели, грамзѧ м мн. покр. *гвоздене направе са шиљцима које се стављају на обућу.*

гранѧт, -ѧта м лат. мин. у мн.: *силикатни минерали велике тврдоће, који се употребљавају за брушење или као украсно полудраго камење (у јд.: такав минерал): црвени ~.*

гранѧта (гранѧта) ж мн. покр. *огрлица, ћердан, обично црвене боје.*

гранѧца ж (обично у мн.) *крајња мера до које нешто досеже и преко које се не може даље; обим, опсег, оквир којимје нешто обухваћено, уобичајена мера, норма нечега.*

Гранѧце, Гранѧцѧ ж мн. *име више села у нашој земљи.*

гранчѧлије ж мн. покр. *чарапе на којима су шаре у виду гранчица.*

грапље ж мн. покр. *мале ручне саонице.*

графѧт, -ѧта м (обично у мн.) итал. **1.** *археол. и ум. натпис или цртеж урезан у камен, керамику, метал или изведен кредом, угљеном и др. на зиду.*

2. *нелужбени натпис на зиду зграде или на другомјавном местуу облику симбола, разних порука и сл.*

граћѧрка (граћѧрка) (дијал. граорка) ж фиг. **а.** (обично у мн.) *грахорасто око.* **б.** (у атрибутој служби, уз реч зора) *сивкаст, плавкаст.*

Граћѧни, Граћѧна м мн. *село крај Заграда.*

грѧба ж зоол. у мн.: *породица лептира Geometridae, чије су гусенице штеточине на воћкама и другом дрвећу (у јд.: такав лептир).*

грѧгѧч, -ѧча (грѧгѧч, -ѧча) м зоол. у мн.: *породица риба Percidae (у јд.: риба из те породице).*

грѧгѧчка ж зоол. у мн.: *најбројнији ред риба коштуњача Perciformes, у који спадају породице: грѧгѧчи, кањци, шируни, скуше, трље и др. (у јд.: риба која припада томе реду).*

грѧгѧше ж мн. покр. *сељачке беле чакшире.*

грѧгурци м мн. покр. *гребени за вуну.*

грѧдѧбѧнка ж зоол. у мн.: *породица врло грабљивих риба коштуњача големе главе Lophiidae (у јд.: риба из те породице).*

грѧбѧни м мн. покр. *в. гаргара.*

грѧбѧн, грѧбѧна м (лок. грѧбѧну и грѧбѧну; ген. мн. грѧбѧнѧ и грѧбѧнѧ, дат., инстр. и лок. мн. грѧбѧнима и грѧбѧнима) (и **грѧбѧн**, -и ж; обично мн.) *алатка са гвозденим зупцима која служи за чешљање, грѧбѧнање вуне, лана и сл.*

грѧбѧна ж (обично мн.) покр. *в. гребен.*

грѧбице ж мн. покр. *остружине.*

грѧбље ж мн. покр. **1.** *низ грѧбѧна, чешљева у ваљарици.*

2. *в. грабуље.*

грѧбуља ж (ген. мн. грѧбуљѧ) покр. (чешће мн.) *в. грабуље.*

грѧде ж мн. *камење (обично мање).*

грѧвне ж мн. *окови у облику обруча који су се стављали заробљенику око врата, руку и ногу.*

грѝжеле, грѝжелā ж мн. (тал. griselle) пом. покр. *лестве* (обично од конопца) везане уз јарбол.

грѝзлица ж мед. **а.** (чешће мн.) в. *чир*, рана која настаје у слузници или на површини коже разарањем и разједањем ткива, *ulcus*. **б.** (мн.) в. *скрофулоза*, *scrophulosis*.

грѝзуље, грѝзӯљā ж мн. покр. *клешта са пљоснатим врховима*.

грѝље, грѝљā ж мн. (тал. griglia) варв. покр. в. *жалузије*, *решеткасти дрвени капци на прозору*.

грѝња ж зоол. у мн.: *ред научњака Ascarina*, чији су усни органи претворени у рилице (паразити на биљкама и кожи човека и животиња), *преглеви* (у јд.: *такав научњак*, нпр. *крпељ*, *шугарац* итд).

грѝпа ж покр. (понекад мн.) *гриб*, *гушћа мрежа за ловљење рибе*.

грисѝни м мн. *врста сланог пецива у облику штапића*.

грѝцкалица ж (обично у мн.) разг. *разне семенке*, *слани штапићи* и сл. који се једу (обичноуз *пиће*): *јести грицкалице*.

гркљāнчићи м мн. покр. *врста теста за супу у облику савијених цевчица*.

гр̄лача ж (ген. мн. гр̄лāчā) покр. (обично у мн.) *чарапа добијена нашивањем горњишта на назувак*.

гр̄мићи м мн. покр. *ћердан од перли које су у облику квадратних плочица*.

Гр̄мљāни м мн. *име више места у нашој земљи*.

гр̄муша ж зоол. у мн.: *породица малих птица певачица Sylvidae изреда врапчарки* (у јд.: *птица из те породице*); *род птица Sylvia из те породице*.

гр̄нци м мн. покр. *пећ* (обично *земљана*).

гр̄њаци м мн. мед. покр. *заушке parotitis*.

гр̄њаче ж мн. мед. покр. *гушобоља*.

гр̄б̄ар, -āра и **гр̄б̄бар**, -а м **1.** зоол. у мн.: *породица инсеката тврдокрилаца Silphidae*, који укопавају лешеве ситнијих животиња ради исхране својих ларви, *стрвождерци* (у јд.: *инсект тврдокрилац из те породице*). **2.** мн. *навијачи београдског Партизана*.

гр̄внице ж мн. покр. *гушобоља*.

грож̄нице (грож̄нице) ж мн. *суво грожђе*.

гр̄омиле, гр̄омѝлā ж мн. заст. и покр. *рђава земља*.

гр̄омуља ж мн. в. *бобица (2)*.

гр̄оњāци м мн. вет. покр. *знасте болесне израстине на непцу свиња*.

гр̄ошићи м мн. покр. *новци на уплетњаку у девојака*.

гр̄сти ж мн. заст. покр. *обе шаке спојене и коритасто подешене; количина нечега која стане у шако намештене шаке*.

грудāшца и **грудāшца** с мн. *дем. и хип. од груди*.

гр̄двике ж мед. нар. мн. *туберкулоза*.

Гр̄уде ж мн. **1.** *област и племе у Албанији, близу границе Црне Горе*. **2.** *име разних места у нашој земљи*.

груд̄ерине, -ѝнā ж мн. покр. *аугм. и пеј. од груди*.

гр̄уди ж мн. **1.** *предњи део човечијег и животињског трупа од врата до трбуха*. **2.** *дојке у жене*. **3.** *фиг. унутрашњост, дубина*. **4.** *део мушке кошуље на прсима*.

груд̄ићи м мн. *необ. дем. од груди*.

гр̄удњаци м мн. *кашии на коњским грудима који држе седло да се не помиче натраг*.

груд̄оп̄ерке ж мн. зоол. *врста риба у којих су трбушна пераја на грудном делу тела*.

грӯете, -ѝтā ж мн. покр. в. *груја*.

грује ж мн. (тал. gru) брод. покр. *гвоздене греде са катурачама на ивици палубе за подизање и држање чамаца*.

грушалине ж мн. покр. време на измаку бабина.

грчеви м мн. јаки болови изазван грчењем мишића.

губавица ж зоол. у мн.: породица жаба хрпаве, брадавичасте коже Bufonidae, крастаче (у јд.: жаба из те породице).

губице ж мн. анат. нар. део женског полног органа, усне, Labia.

гувернадуровићи м мн. ист. породица из које су потицали гувернадури.

гудотворине ж мн. ков. неodom. гудачки инструменти; музички инструменти уопште, музикалије.

гуж м зоол. у мн.: породица змија, претежно неотровних Colubridae (у јд.: змија из те породице).

гуја ж зоол. у мн.: породица змија отровница са отровним зубом у горњој вилицу Elapidae (у јд.: змија отровница).

гүке ж мн. мед. нар. в. скрофуле, квргасте отеклине на врату, настале услед туберкулозе лимфних жлезда.

гүма и **гүма** ж грч. хем. у мн.: биљне смоле, сложени полисахариди којелуче биљке из стабла (у јд.: таква смола): трешњева ~.

гумѐњак, -ака (обично у мн.) гумени опанак; гумена обућа уопште.

гүмиђонка ж (обично у мн.) ципела са гуменим ђоном.

гумирезине ж мн. смоласте излучине биљака које садрже још слуз и гуму.

гурабије ж мн. тур. врста тврђих колача од брашна, јаја, шећера или меда и масла; у јд.: један колач.

гүралица ж мн. ручна колица, обично при железничким станицама.

гуска ж зоол. у мн.: потпородица птица гушчарица Anserinae; у јд.: род птица пловуша Anser из те потпородице, здепастог трупа и дугог врата, које добро

лете и пливају: дивља ~ (Anser anser), питома ~.

гүсле ж мн. **1.** народни музички гудачки инструмент с неколико коњских струна сложених као једна жица, уз који се певају јуначке народне песме.

2. виолина.

3. чудо, нешто за причу.

гүсли ж мн. заст. покр. в. гусле.

гүслина ж (понекад мн.) виола.

гүслице ж мн. дем. и хип. од гусле.

гүта ж (тал. gotta, подагра) покр. мед. (обично мн.) в. подагра, arthritis urica.

гути м мн. в. гута.

гүче ж мн. риб. покр. део рибарске мреже.

гүцице ж мн. покр. врста колача који се месе на Бадњи дан, обично за децу; у јд.: један колач.

гүше ж мн. **1. а.** мед. в. заушке, заразно запаљење подушне пљувачне жлезде (најчешће код деце). **б.** вет. врста обољења свиња праћеног отекума испод грла.

2. покр.: Кад се конопље гребенају, извлаче се најтањи власи, па се горе завежу као узао, да се не би мрсили. То су гүше. Гүше се вежу узлом за преслицу и од њих се узима потка за платно од власа.

гүштѐр и **гүштер**, -ера **1.** зоол. у мн.: подред гмизаваца Sauria, Lacertilia, дугуљастог ваљкастог тела покривеног ситним љускама и с два пара ногу; породица таквих гмизаваца Lacertidae и род Lacerta из те породице (у јд.: такав гмизавац).

2. мн. вратне жиле.

3. нар. **а.** (понекад мн.) мед. гушобоља. **б.** мед. вратни лимфни чворови.

гүштеранка ж зоол. у мн.: породица малих грабежљивих морскихриба Scopelidae (у јд.: таквариба).

гүштерица ж зоол. у мн.: најбројнија породица наших гүштера Lacertidae, код којихје изражена способност брзе регенерације репа (у јд.: такви гүштери).

гӯшчāрица и **гушчāрица** ж зоол. у мн.: ред водених птица Anseriformes, које имају кожицу за пливање између три предња прста (у који спадају потпородице патака, гусака, лабудова, ронаца); у јд.: птица из тогареда.

гӯшчићи м супл. мн. од гушче.

Д

давнине ж мн. стари записи, историјски споменици, старине.

дāvница ж (обично у мн.) мед. нар. ангина.

дāгаре ж мн. (тур. dağar) покр. и заст. ствари које више нису за употребу, стареж, старудија.

даждевњак, -ака и **даждевњак**, -а м зоол. у мн.: породица репатих водоземаца Salamandridae, који живе у влажним срединама и рађају живе младе (у јд.: такав водоземац Salamandra).

дāире и **даире** ж мн. тур. бубњић с прапорцима у који се уз певање и плес удара руком, тамбурин.

даљина ж (обично у мн.) велика удаљеност, далеко пространство; далеки свет: свемирске даљине, чежња за даљинама.

дāма ж (фр. dame) (и **дāма**) (често мн.) врста игре сличне шаху, мица.

дамаскјн, -йна м (обично мн.) назив (настао према имену грчког беседника Дамаскина Студита) за зборнике беседа, писане на народном језику, који се од 17. до 19. в. јављају код Срба, Македонаца и Бугара.

дāн м **1.** (обично у мн.) време, доба, период (с обзиром на животне околности, прилике): бољи дани, судбоносни дани, дани несреће.

2. мн. живот, век; доба живота: за наших дана, од најранијих дана, за младих дана.

дāр м (лок. дāру; мн. дāри и дāрови, ген. дāрā, дāрōвā и дāрōвā, дат. дāрима, дāрōвима и дāровима) **1.** етн. (често мн.) ручни радови и сл. које девојка приликом веридбе или

свадбе даје младожењиној родбини, сватовима и другим учесницима обреда.

2. фиг. (често у мн.) даровитост, способност (уопште); добра особина, врлина или скуп врлина.

дāрда ж (чешће мн.) **а.** врста карташке игре. **б.** три карте исте боје, поређане по поступној вредности.

Дарданели и **Дарданели** м мн. мореуз између Галипољског полуострва и малоазијске обале, који везује Мраморно и Егејско море.

дāске ж мн. бина, позорница; позориште.

дāта с мн. (дат. датима, некњ. датама) (према лат. dare, datum) оно што је познато, подаци, утврђене чињенице.

дāхија (дāхија) м (ген. мн. дāхijā и дāхijā) (тур. dayı) ист. (чешће у мн.) један од јаничарских поглавица који су пред први српски устанак држали власт у београдском пашалуку; насилник, зулумћар.

двāдесетори, -е, -а мн. бројни придев према двадесет, уз именице које имају само облик множине или означавају пар: ~ чарапе, ~ врата, ~ кола.

двāнаестори, -е, -а мн. бројни придев према дванаест, уз именице које имају само облик множине или означавају пар: ~ чарапе, ~ врата, ~ панталоне.

двāњка ж (ген. мн. двāњкā) (обично мн.) покр. бисага.

двāр ж арх. **1.** (само мн.) в. двер (1).

2. (понекад мн.) в. врата (1).

двāрца ж мн. дем. од двар.

двēр ж рсл. **1.** (само мн.) средња двокрилна врата на олтару у православној цркви.

2. (ређе у јд.) в. врата.

двēрца с мн. дем. од двери.

двōгаће ж мн. покр. гаће које се облаче преко других гаћа.

двоглāвци м мн. покр. породица са два члана способна за војску.

дво̀гласке, -с̄а̀к̄а ж мн. муз. покр. двојнице.

дво̀грле ж мн. мн. покр. двојнице.

дводи́халица ж зоол. у мн.: *скупина слатководних риба тропских предела* Дірпоі, које дишу шкргама, а на сувом плућима, плућашице (у јд.: таква риба).

дво̀жучићи м супл. мн. од двојжуче.

двојак, -јка м (обично у мн. двојци) близанац.

двојанке ж мн. индив. женске груди, дојке.

двојезубац, -упца м зоол. у мн.: *скупина глодара Duplicidentata у коју спадају зечеви* (у јд.: глодар из те скупине).

двојенице ж мн. покр. двојница, народни дувачки инструмент са две састављене цеви и два писка.

двојенога ж зоол. у мн.: *ред ваљкастих стонога Diplopoda, које се распознају по двоструким колутићима, дуплоношци* (у јд.: стонога из тога реда).

дво̀ји, -е, -а мн. бројни придев према основном броју два који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар или две истоврсне групе означене именицом у множини: ~ наочари, ~ врата, ~ кола, ~ чарапе, ~ просиоци, ~ сватови.

дво̀јице ж мн. покр. в. двојнице.

дво̀јке и **дво̀јке** ж мн. близанци.

дво̀јкаче ж мн. агр. покр. врста шљиве.

дво̀јкиње и **дво̀јкиње** ж мн. покр. в. двојнице.

дво̀јне, дво̀јнї ж мн. покр. 1. двојнице.

2. семене жлезде, мошнице.

дво̀јнице ж мн. народни дувачки инструмент од дрвета са две састављене цеви с рупицама и два писка: свирати у ~.

двокопитар (двокопитњак) м зоол. у мн.: *ред сисара копитара који имају снажно развијена два средња прста на ногама Artiodactyla* (у јд.: таква копитар).

двокрилац, -лица и **двокрилац**, -илца м зоол. у мн.: *ред инсеката код којих је развијен само предњи пар крила, Diptera* (у јд.: такав инсект).

дво̀материћи м мн. покр. браћа од истог оца а од две мајке.

дво̀њци, дво̀њак̄а м мн. покр. 1. две кошнице спојене у једну.

2. примитивне гајде од свињске или говеђе бешике са два писка од трске.

дво̀њице ж мн. покр. в. двојнице.

дво̀р, дво̀ра м (инстр. дво̀ром, ретко дво̀рем; мн. дво̀рови, дво̀рови и дво̀ри) нар. (понекад мн.) дом, кућа уопште.

дво̀рїшта и **дво̀рїшта** с мн. заст. примитивна укопана корита за испирање руда.

дво̀роге, дво̀рџ̄а ж мн. покр. рог, односно рогови са два парошка.

двосекутићњак ијек. **двосјекутићњак** м зоол. у мн.: *животиње које имају два секутића Diprotodontia* (у јд.: таква животиња).

двосупница ж бот. у мн.: *биљке скривеносеменице са две супке, два котиледона у семену, дикотиледоне биљке Dicotyledones, Dicotyledonae* (у јд.: таква биљка).

двошкржњак м зоол. у мн.: *ред главоножаца са два пара шкрга Dibranchiata, који обухвата готово све неизумрле главоношце* (у јд.: такав главоножац).

дебелокожац, -ошца и **дебелокожац**, -ошца м зоол. у мн.: *група лихопрстих папकारа који се одликују дебелом кожом Pachydermata* (у јд.: такав папкар).

дѐвѐри ијек. **дјѐвѐри** м мн. етн. покр. *посета коју, по народном обичају, сутрадан после свадбе чине девер и барјактар младином оцу у знак јавног признања за девојчину невиност.*

дѐветори, -е, -а мн. бројни придев према девет, који се употребљава уз именице које немају једине и именице које значе парове или скупове који чине целину: ~ врата, ~ чарапе.

деви́зе ж мн. (фр. devise) фин. платежна средства (менице, чекови и сл.) која се исплаћују у иностранству у валути дотичне земље; страни новац уопште.

девојчи́ћи ијек. **дјевојчи́ћи** (дијал. ијек. ђевојчићи) м супл. мн. од девојче, дјевојче.

девоцио̀на̀лије ж мн. (према лат. devotio, devotionis) цркв. предмети верског, обредног обележја.

дегèнек м (тур. degnek) заст. (обично мн.) (у некадашњој Турској и у нашим крајевима за време турске владавине) батине, батинање, најчешће по табанима, као казна за лакше преступе.

дѐдови ијек. **дјѐдови** м мн. (обично ек.) преци, праоци.

дѐдавак, -āvка и **дѐдавац**, -āvца м (обично мн.) покр. грумуљица у качамаку.

дѐдица ијек. **дјѐдица** м покр. (обично мн.) лице које на свадбама увесељава сватове слободним шалама, покретима, игром и сл.

дека̀пòд, -òда (дека̀пòд, -а) м и **дека̀пòда** ж зоол. у мн.: ред љускара који имају пет пари грудних ногу Decapoda (у јд.: такав љускар).

деклама̀ција ж (лат. declamatio) (обично мн.) празне, патетичне речи, фразе; придике.

дѐкстрѝн, -йна м (обично мн.) хем. органско једињење; по природи угљени хидрат, полисахарид, добијен из скроба; лепак за згушњавање боја, апретура; замена за крвну плазму при трансфузији.

дѐкца̀нгле ж мн. (нем. Deckzange) зан. варв. лимарске маказе.

делега̀ције ж мн. (према лат. delegatio) ист. парламентарно тело у Аустро-Угарској, представници аустројског и мађарског

парламента који су расправљали и одлучивали о заједничким питањима.

дѐлија м (ређе ж) (ген. мн. дѐлїјā) (тур. deli, луд; силовит, помаман) **1.** (обично у мн.) покр. највеће повијено перо у петловом репу.

2. мн. навијачи београдске Црвене звезде.

делиу̀ста̀вци (дѐлиу̀ста̀вци), -авāкā м мн. етн. покр. трећи дан по крсном имену, слави.

Дѐлнице ж мн. место у Хрватској.

дѐло ијек. **дјѐло** с (ген. мн. дѐлā ијек. дјѐлā) (дијал. ијек. ђело) (често у мн.) заст. посао уопште, питање, проблем.

дѐлфѝн, -йна м зоол. у мн.: породица сисара рибликог вретенастог тела Delphinidae из подреда зубатих китова, који живе у умереним и топлим морима, плискивице, дупини (у јд.: такав сисар).

дѐљка ијек. **дјѐљка** ж (ген. мн. дѐљкї и дѐљāкā ијек. дјѐљкї и дјѐљāкā) (дијал. ијек. ђељка) покр. (обично у мн.) отпадак од дрвета (треска, ивер, струготина).

дѐмези м мн. пом. покр. конопци за скупљање једара уз греду на катарци.

дѐмије ж мн. (ген. мн. дѐмїјā) покр. в. димије.

дѐмири м мн. (тур. demir) заст. и покр. шипке, решетка (обично гвоздена) на прозорима, ређе на чему другоме.

демѝрлук м (обично мн.) покр. **1.** в. демир. **2.** гвоздени ногари трпезе.

дѐндрѝт, -йта м грч. анат. (обично у мн.) огранак нервне ћелије који спроводи надражаје.

дѐлови ијек. **дијѐлови** м мн. вој. снаге, поједине војне јединице у склопу неке веће оперативне целине.

дерéзе ж мн. клинасти додаци од челика или гвозђа (обично из два дела, за пету и предњи део ноге) који се стављају на обућу

ради лакшег ходања и пењања по залеђеним површинама.

дереклија ж покр. (понекад мн.) **1.** *врста памучног или свиленог беџа, домаће израде, протканог дебљим жицама од фула.*

2. *сукња од таквог платна.*

дериват, -ата м (према лат. *derivare, derivatum*) хем. (обично у мн.) *хемијски органски спој настао из другог органског споја заменом једног атома или атомске групе другим атомом или атомском групом.*

дерматоба ж (обично у мн.) грч. мед. *општи назив за кожну болест.*

дерматомикоба ж (обично у мн.) грч. мед. *гљивично обољење коже.*

десетине и **десетине** ж мн. *кад се истиче да нечега има велики број.*

десетонобац, -ношца м зоол. у мн.: *подред ракова Decapoda, са пет пари грудних ногу, декапоне (у јд.: такав рак).*

десетори, -е, -а мн. *бројни придев према броју десет, који се употребљава уз именице које имају само облик мн. или уз именице које означавају парне појмове: ~ врата, ~ чарапе.*

десна ж (понекад мн.) заст. в. *десни.*

десни, десни ж мн. (дат. инстр. и лок. деснима; ген. мн. десанā) анат. *везивно ткиво обложено слузокожом, које обухвата корен и врат зуба.*

деснице ж мн. покр. *дем. од десни.*

детао и **детао** ијек. **дјетао** и **дјетао**, -тла м (мн. дѣтли, дѣтли и дѣтлови, дѣтлови ијек. дјѣтли, дјѣтли и дјѣтлови, дјѣтлови) (дијал. ијек. ђетао); син. *детлић зоол. у мн.: општи назив за птице из пор. Picidae у коју спадају ти родови (у јд.: таква птица).*

Детинци ијек. **Дјетинци** м мн. (ген. мн. Дѣтинаца ијек. Дјѣтинаца) (дијал. ијек. Бетинци) в. *Детињци.*

детињџ ијек. **дјетињџ** ж мн. (дијал. ијек. ђетиње) мед. нар. *фрас, дечја болест која се*

обично испољава јаким грчевима или укоченошћу појединих делова тела.

Детинци и **Дјетинци** м етн. дан (*трећа недеља пре Божића*) *када деца дају поклоне родитељима.*

Дѣчани и **Дѣчани** (често Високи Дечани) м мн. *средњовековни манастир недалеко од Пећи.*

дечурљаци м мн. покр. *дечурлија.*

дечурци м мн. покр. *деца, дечурлија.*

дѣшли ж мн. покр. в. *дѣсни.*

дѣблови м мн. *врста механизоване сејачице подешене за уједначено копање рупа (кућица) у земљи и спуштање семена у њих.*

Дивчибаре ж мн. *насеље на планини Маљен, близу Ваљева.*

дигџста с мн. правн. в. *пандекта, збирка одломака из списка старијих римских правника, коју је приредио цар Јустинијан.*

дидаскалије и **дидаскалије** ж мн. (грч. *didaskalia*) *белешке, објашњења писца у тексту драме, којима се дају упутства за сцену и извођење.*

дизгин, -ина и **дизгин**, -а м (тур. *dizgin*) (обично мн.) *крај од узде, каиш који се држи у рукама кад се јаше, управља коњем, поводац, вођица.*

дизлак м (мн. дизлаци, ген. дѣзлакā) (обично у мн.) покр. в. *дизлук.*

дизлук м (мн. дизлуци, ген. дѣзлукā) и **дизлука** ж (ген. мн. дѣзлукā) (тур. *dizilik*) (обично у мн.) *доколеница од домаћег сукна, обично украшена гајтанима.*

дијатомеја ж грч. бот. у мн.: *ситне једноћелијске алге које лебде у води, алге кременашице Diatomaeae (у јд.: таква алга).*

дѣкире и **дѣкирије** ж мн. (према грч. *di-* и *kyrios*) цркв. *свећњак са две укритене свеће којим епископ благосиља.*

дикотилѣдона ж (према грч. *di-* и *kotylēdōn*) бот. у мн.: *биљке цветнице са два*

котиледона (клицина листића) у семену Dicotyledones (у јд.: таква биљка).

диље ж мн. покр. в. дѡк.

димѐнзије ж мн. (према лат. dimensio) **а.** *размере, величина (у физичком смислу).* **б.** *снага, интензитет, опсег (неке појаве).*

дѡмије, дѡмѡјѧ ж мн. (тур. dımı) **1.** *део муслиманске женске одеће, сличне шалварама набраним и стегнутим око чланака.*

2. *део мушке народне одеће, сукнене хлаче са широким ногавицама суженим испод колена.*

дѡмијице ж мн. дем. од димије.

дѡмлије ж мн. **1.** в. димије.

2. покр. **а.** *врста тканине.* **б.** *врста обуће.*

дѡмлијице, дѡмлиѡце и дѡмлиѡчице ж мн. дем. од дѡмлије.

дѡмље ж мн. покр. анат. в. дѡмњаѡци.

дѡмња с мн. анат. покр. в. дѡмњаѡци.

дѡмњаѡци, -ѧкѧ м мн. анат. покр. **а.** *део човечјег тела између кукова и пупка; препоне.* **б.** *бочни део тела између грудног коша и кука, слабине.*

дѡмње ж мн. анат. покр. в. дѡмњаѡци.

дѡнѧр, -ѧ (дѡнѧр, -ѧра) м (грч. dēnariōn, према лат. denarius; ар. dīnār) **1.** (обично мн.) *новац уопште, паре.*

2. (и ж) (обично мн.) покр. *једна од четири боје у картама за играње, каро.*

динѧрѡд, -ѡда м антроп. у мн.: *варијетет беле расе, посебно раширен у југоисточној Европи и на Балканском полуострву, чије су одлике тамна пут, брахикефалност и средњи или висок раст (у јд.: припадник тога расног типа).*

Динарѡди м мн. геол. *заједнички назив за планине од јужних Алпа до Хималаја, формиране у терцијару.*

дѡндуле ж мн. *врста дечије одеће (дѡмијице).*

диносаѡр(ус) м грч. пал. у мн.: *ред изумрлих големих копнених гмизаваѡа из мезозоика Dinosauria (у јд.: такав гмизаваѡ).*

дѡњчићѡи и **дѡњчићѡи** м мн. супл. мн. од дѡњче.

дѡобничићѡи м мн. (ијек.) покр. *млад брачни пар који се одвоји из задруге убрзо после венчања.*

дѡоксид м грч. хем. у мн.: *анорганска једињења једног атома неког елемента са два атома кисеоника, двоструки оксиди (у јд.: такво једињење): угљеников ~, сумпорни ~.*

дионѡзије ж мн. грч. ист. *свечаности у славу грчкога бога Дионизија, баханалије.*

дѡоскѡр и **диѡскур** м (обично мн.) *један од два нераздвојна пријатеља или два човека тесно везана нечим; исп. Диоскури.*

Дѡоскѡри и **Диѡскури** м мн. **1.** мит. *у грчкој митологији: близанѡи Зевса и Леде (Кастор и Полидеук или Полукс).*

2. астр. в. *Близанѡи.*

дѡпле (некњ. дѡпли), дѡпѧлѧ ж мн. (према грч. dīploos) **1.** муз. *народни музички дувачки инструменат са писком и једном или (чешће) две ѡеви на којима је по пет или шест рупиѡа; исп. двојнице.*

2. покр. в. *гуша.*

дѡплиѡе ж мн. дем. од дѡпле.

дѡпличиѡе, -ѡѡѧ ж мн. дем. и хип. од дѡплиѡе.

дѡплѡе, дѡпѧлѧ ж мн. покр. в. дѡпле.

дѡпнѡе ж мн. (према грч. dī- и рпѡѡ) зоол. *животиње са два типа органа за дисање (шкрѡе и плућа).*

дѡсѧг, -ѧга м **дѡсага** ж (обично у мн.) покр. в. *бисага.*

диспонибилѡтѡт, -ѡта м (фр. disponibilité) (обично мн.) *оно чиме се располаже, расположива средства (новац, роба и др.).*

длѧг м и ж (мн. длѧгови и длѧзи) (обично мн.) покр. в. *блага.*

дла́га ж (обично мн.) покр. в. *блага*.

длакòјед м зоол. у мн.: *инсекти који се храни отпацима длака и покожице (перутом) (у јд.: такав инсект)*.

Дòбанòвци м мн. *насеље близу Београда*.

добро с (ген. мн. добара) (често у мн.) **а.** *материјална или духовна, културна вредност, достигнуће којим се неко користи, материјално или културно благо: јавно ~, опште ~ народа, заједничко ~, културна добра, материјална добра, духовна добра.* **б.** *природно богатство, благо као извор сировина и потрошних средстава: природна добра, потрошна добра.* **в.** *материјални производ људског рода, роба: потрошња добара, размена добара, инвестициона добра.*

дòгађај м (обично мн.) *сплет значајних појава, збивања у животу друштва или појединца који чине неку целину.*

дòговòр м (обично мн.) *разговори ради споразума о неком питању, преговори.*

дòгòнци м мн. покр. *време кад се стока враћа с паше.*

дòдола ж мн. **1.** *етн. народни обичај у неким деловима југоисточне Европе, у којему учесници (обично девојке) у време суше иду од куће до куће, прскају се (или бивају прскани) водом и певају нарочите песме молећи се за кишу.*

2. покр. *временски период од почетка маја до половине августа, када додоле иду по кућама.*

дòјачићи м супл. мн. *од дојаче.*

дòколена и **дòколена** ијек. **дòкољена** и **дòкољена** ж покр. (обично у мн.) *в. доколеница (а).*

дòколеница (доколеница) ијек. **дòкољеница** (докољеница) ж (обично у мн.) **а.** *сукнени или кожни омотач за ногу, од колена до чланка, камашна.* **б.** *чарапа која допире до колена.*

дòколѐнка и **дòколѐнка** ијек. **дòкољѐнка** и **дòкољѐнка** ж (обично у мн.) **1.** покр. **а.** *в. доколеница (б).* **б.** *чизма која допире до колена.* **в.** *защитни омотач који се ставља коњима на ноге.*

2. индив. (у придевској служби, уз именицу долама) *који досеже до колена.*

Дòлови и **Дòлови** м мн. *име многих места у нашој земљи.*

Долòмићи м мн. *планински венац у источним Алпима у Италији.*

Дòља̀ни м мн. *име многих места у нашој земљи.*

дòм̄ар, -ára и **дòм̄ар**, -а м (вок. дòм̄ару и -àре) (обично мн.) *члан породице, укућанин.*

дòм̄аћ̄и, -ā, -ē (у именичкој служби, обично мн.) м **а.** (ретко и ж) *члан породице, укућанин (укућанка).* **б.** спорт. *припадник клуба на чијем се терену одиграва нека утакмица.* **в.** мит. покр. *кућни дух.*

дòмина (дòмина) ж мн. (тал. domino) *врста друштвене игре у којој се употребљава одређен број правоугаоних плочица (обично од дрвета или кости) са различитим бројем тачака на једној страни.*

дòњани м мн. (дијал. дољњани) покр. *доњи део насеља (села, вароши, краја и сл.).*

дòњ̄иште (дијал. дољниште) с покр. (обично мн.) *стопало од чарапе.*

дòпалице м и ж мн. покр. *они који се допадају, свиђају једно другом.*

досл̄ари, -árā м мн. (тур. dostlar, мн. од dost) покр. *пријатељи, блиски људи.*

дòстави, дòстāvā м мн. покр. *део кратке женске кошуље око струка, оплећак.*

дòстѐгнице ж мн. покр. *гаће, чакшире које досежу до стегна, кратке гаће, чакшире.*

др̄гани м мн. нераспр. *мушкарац и жена који се воле, љубавни пар.*

др̄гаче ж мн. покр. *врста колица од летава.*

дра̀жи ж мн. *лепе, привлачне особине или појаве; привлачне особине жене, елементи женске лепоте.*

драконѝди м мн. астр. *ројеви звезда падалица чији је радијант у сазвежђу Змаја.*

драма̀лук м (обично мн.) покр. **1.** *драмлија, крупно оловно зрно.*

2. *врста вунених чарапа.*

дранг̀улија ж (обично у мн.) **1.** ир. **а.** *предмет без вредности, јефтина, непотребна ствар.* **б.** *мали украс, ђинђува, привесак.*

2. *безначајна ствар, глупост, тричарија.*

дра̀нци м мн. покр. *рите, траље, дроњци.*

дра̀ње ж мн. покр. *в. дранци.*

дра̀пе ж мн. покр. *в. дранци.*

драп̀ерија и **драп̀ерија** ж (чешће у мн.) *набрана, обично квалитетна и тешка тканина која служи као декор (као завеса, на оделу и др.); у сликарству таква тканина, најчешће у позадини, представљена нарочитом техником.*

дра̀ти м мн. покр. *талог, дрождина (при топљењу и цеђењу воска).*

драч̀евиле ж мн. покр. *виле које служе за подухватање и преношење драче.*

драч̀овиле ж мн. покр. *в. драчевиле.*

др̀варка ж мн. покр. *кола за превоз дрва.*

дрв̀ења̀к, -а̀ка м (обично у мн.) *дрвена ципела; обућа са дрвеним ђоном.*

др̀ва и **дрв̀ета** с покр. **а.** (дрвета) *даске што се стављају изнад мртваца кад се леи без ковчега положи у раку.* **б.** *вешала.* **в.** ир. *в. гајде (1).*

дрвобу̀шац, -шца м и **дрвој̀едац**, -јеца м зоол. у мн.: *породица инсеката тврдокрилаца Xylorhaga, који живе у дрвеном делу стабла или дрвеној грађи и хране се дрветом, дрвоточци (у јд.: такав инсект).*

дрво̀лаз м зоол. у мн.: *змије које пузе по дрвећу и хране се птичијим јајима Colubridae (у јд.: таква змија).*

дрв̀оточац и **дрв̀отчац**, -чца м зоол. **а.** у мн.: *породица лептира Cossidae, чије гусенице (ларве) буше ходнике у дрвубелогоричних (листопадних) стабала (у јд.: такав лептир).* **б.** у мн.: *породица инсеката тврдокрилаца Anobiidae, који живе као паразити на обрађеном дрвету (даскама, гредама, старом дрвеном намештају), а ређе на стаблима, изједајући их и претварајући у ситан, брашнаст прах, црвоточину (у јд.: такав инсект тврдокрилац).*

др̀вца и **др̀вца** с мн. *дрва за огрев.*

дрѐа̀ћи м мн. покр. *похабано, поцепано одело.*

дрѐвн̀ост, -ости ж (обично мн.) *стара културна тековина, старина, стари споменик и сл.*

дрѐгија ж (обично мн.) покр. *пиктијасто парче усирене крви или какве друге течности.*

дрѐд-л̀окне ж мн. *врста фризуре са увојцима у стилу старе афричке традиције, типична фризура реге-невача.*

дрѐја ж (обично у мн.) *в. дреха (а).*

дрѐјица ж (обично у мн.) *дем. од дрѐја.*

Дрѐн̀овци, -овѐа̀ца м мн. *име више места у нашој земљи.*

дрѐњани м мн. покр. *браћа која се воле и пазе.*

дрѐха (дијал. дрѐја) ж покр. (обично у мн.) **а.** *одело, хаљине; део одела.* **б.** *кошуља.*

дрѐшља̀к, -а̀ка м презр. покр. (обично у мн.) *хаљине; део одела.*

др̀нда с мн. покр. *дрндало.*

др̀ндалица ж (обично мн.) покр. *украс за божјињи колач, начињен од спирално извијене тамбурске жице и цветића израђених од бела теста.*

дрндџлија ж (обично у мн.) *дрангулија*.

дрњголица и **дрњгулица** ж (обично у мн.) покр. *дрангулија*.

дрњчуле ж мн. покр. *ситнице, тричарије*.

дрњчулице ж мн. покр. *дем. од дрњчуле*.

дрџбџи ж мн. покр. *иситњена и испржана ишерица заливена лојем или машићу*.

дрџбина ж (ген. мн. дрџбџина) (понекад мн.) *дрџб*.

дрџбџаци м мн. покр. зоол. *ситне цревне глисте Helminthes*.

Дрџбџаци м мн. *племе и област у Црној Гори, углавном источно од планине Дурмитора*.

дрџжда (дрџжда) ж (понекад мн.) заст. и покр. *в. дрожжина (1, 3)*.

дрџжина ж (ген. мн. дрџжџина) (понекад мн.) **1. а.** *оно што се сталожује на дну суда при преради, цеђењу, одливању, откувавању (талог, комина, восковарина и сл.); издрџбљена, кашаста маса. б. в. дрџга¹ (а). в. ситни остаци, отпаци.*

2. фиг. а. *негативни заостаци прошлости.*

б. *ружни, безвредни делови, елементи, примесе нечега; полусвет, олош. в. домаће тло, земља предака.*

3. *семење и унутрашњи меки делови тикве, бундеве, диње и сл.*

4. а. *ситно, густо растиње, густиш, честар. б.:* Дрожжина [је] ... шкрип или процијеп у грматој пећини.

дрџга ж (понекад мн.) **а.** *минерална смеша која се одваја, одлива при топљењу метала, шљака; љуске, опилци који настају при ковању гвожђа. б.* *водени нанос, муљ, шљунак; стена настала од наноса, шљунка.*

дрџд м зоол. у мн.: *породица птица певачица мелодичног гласа Turdidae, из реда врапчарки, у коју спада истоимени род Turdus, затим кос, славуј, црвендаћ и др. (у јд.: птица певачица из те породице).*

дрџња ж (ген. мн. дрџња) (обично у мн.) *в. дроњак.*

дрџњак, -њка м (ген. мн. дрџњакџа) (чешће у мн.) **а.** *подеран, похабан, потпуно или делимично отцепљен комад неке тканине, рита, крпа; безвредан остатак неке хаљине, изанђао, поцепан део одеће, прња. б. крај, трак, прамен нечега искрзаног или расутог, нецеловитог. в.* (обично у мн.) *кончаст делић, грумуљица нечег иситњеног (теста у супи, сира у сурутки и сл.).*

дрџпа ж (чешће мн.) покр. *врста двонитног платна.*

дрџпе ж мн. покр. *ниска, ђердан од лоптастих ђинђува од стакла.*

дрџпине, дрџпџина ж мн. покр. *дрџп, измуљано грожђе.*

дрџпља ж зоол. у мн.: *породица крупних и дугоногих степских птица вивчарица Otidae (у јд.: птица из те породице).*

дрџпљине ж мн. покр. *дрџп.*

дрџпџи, -џа, -џа мн. (често и у им. служби) *сви остали.*

дрџтаџци м мн. (јд. дрџтаџац) *калк рлг. квекер, припадник једне протестантске верске секте у Америци и Енглеској.*

дрџтаџице ж мн. покр. *в. дрџтаџице.*

дрџтаџице ж мн. покр. *јело од искуваних делова меса (најчешће ногу и делова главе) који се оставе да се охладује и стегну заједно са соком, пиктије, хладетина; пиктијаства посласаница од воћа.*

дрџтаџчи м (јд. дрџтаџач) *рлг. дрџтаџице.*

дрџтуља и **дрџтуљке** ж зоол. у мн.: *рибе из фамилије Torpedinidae, којој припада подред риба дрџтуље (у јд.: риба из те фамилије).*

дрџче, дрџча ж мн. и **дрџчевина** ж покр. *в. дрџтаџице.*

дрџча ж (често у мн.) покр. *ружно, рђаво време; снег са кишом, лапавица.*

дрџче, дрџча ж мн. покр. *в. дрџтаџице.*

дрџчеле ж мн. покр. *в. дрџтаџица.*

дубина ж (често у мн.) место, простор на већем растојању, на већој удаљености испод површине нечега: изгубити се у дубини мора.

дуби́за с мн. (ређе ж) (према лат. dubius) **1.** нешто неизвесно, несигурно, сумњиво.

2. фин. и банк. сумњиво потраживање, несигурна наплата каквог дуга.

дугајлице ж мн. покр. *врста веза.*

дугаљнице ж мн. покр. *в. дугајлице.*

дугаре́ле ж мн. покр. *в. дугајлице.*

дугми́ћи м мн. *врста дечије друштвене игре.*

дуго́вратка ж зоол. у мн.: фамилија инсеката Rhabdidiidae дугачког врата и равних мрежастих крила (у јд.: инсект из те фамилије).

дуго́живац, -йвца м зоол. у мн.: скупина ситних инсеката чланконожаца Tardigrada, који годинама могу преживети осушени, у стању анабиозе (у јд.: такав инсект).

дуго́крилка ж зоол. у мн.: птице пловуше дугих крила из рода Longipennes (фамилија Natatores) (у јд.: птица из тога рода).

дуго́прста́ш, -а́ша м зоол. у мн.: животиње дугих прстију Macroductylii (у јд.: таква животиња).

дугоре́ла ж (обично мн.) покр. *врста народног веза.*

дугорепац, -пца м зоол. (обично мн.) *врста дуготрбог рака из ф. Macruridae.*

дуготи́цалац м зоол. у мн.: покр. назив за инсекте двокрилице који имају дугачке пипке, сисала, тицалке (стризубубе, комарци, мушице и сл.), Cerambycidae, Nematocera (у јд.: такав инсект).

ду́да ж покр. (обично мн.) *в. ду́дук, оно што је издуженог, округластог облика и шупље.*

ду́де, ду́да ж мн. покр. *в. гајде.*

ду́дице ж мн. покр. *дем. и хип. од ду́де.*

ду́дла (ду́дла) ж покр. (обично мн.) *в. дуда*

ду́жница ж покр. (обично мн.) *уздужна, бочна страна на лествицама.*

ду́кат м (ген. мн. ду́ка́та) (тал. ducato) (обично у мн.) *новац уопште, благо.*

Ду́ке ж мн. *Дукља.*

ду́љине ж мн. *шатр. хаљине, одећа.*

думáни м мн. (дијал. думанови) (тур. duman) покр. *измишљотине, претварања.*

думáнлије ж мн. (тур. tuman) покр. *широке шалваре или димије.*

думења́ци м мн. покр. *грађевински материјал, грађа за зидање кућа.*

дуо́вѝр, -и́ра м (обично у мн.) ист. *један од двојице чланова у нарочитим одборима за надзор над појединим јавним радовима (у старом Риму).*

ду́пножац, -о́шца м зоол. у мн.: *стоноге из реда Diplopoda, код којих сваки чланак има по два пара ногу (у јд.: стонога из тога реда).*

ду́пља́р, -а́ра м зоол. у мн.: *морске животиње из кола Coelenterata, просте грађе са радијално симетричним телом, које сачињава само једну дупљу са једним отвором, помоћу којег обављају основне животне функције (у јд.: таква животиња).*

ду́пчићи м мн. *велики коров Spiraea ulmifolia.*

ду́ће ж мн. покр. *врста шара на плетиву.*

ду́ћме ж мн. покр. *врста великог коша од испреплетеног прућа, за превозење жита; такав кош као мера за жито.*

ду́х, ду́ха м (обично у мн.) *човек, личност као носилац интелектуалних, емотивних и моралних, карактерних особина: јаки духови, умни духови, узбудити духове.*

Ду́хови, Духо́ва̄ и Ду́хов̄а̄ (Ду́хови, -о́ва̄) м мн. (дат. Духо́вима и Ду́ховима (Ду́ховима)) (дијал. Дуови, Дови) цркв. *покретни хришћански празник који се слави педесети дан по Ускрсу, Тројице.*

Ду̀чаловићи м мн. село у чачанском крају.

ду̀шмани м мн. (тур. düşman) покр. *ситне варнице*.

ду̀шманица и **ду̀шма̀нка** (ду̀шма̀нка) ж (обично мн.) *вештица*.

ду̀шница ж (ген. мн. ду̀шниц̃а) (обично мн.) анат. **а. в.** *bronхија*. **б. в.** *душња̀к (1в)*.

ду̀шња̀к, -а̀ка (ду̀шња̀к, -а) м **а.** (обично у мн.) *уска цев, уски канал за дисање код инсеката*. **б.** (обично мн.) *в. бронхија*.

Ђ

ђа̀воли м мн. *хирови, мушице*.

ђа̀конија ж (обично у мн.) *одабрано јело, посласаница: јести џаконије*.

ђа̀пи ж мн. (ген. џа̀п̃и, дат., инстр. и лок. џа̀пима) покр. *губица, жвале, чељусти*.

ђенерали м мн. бот. *зеласта биљка Centranthus ruber из ф. Valerianaceae*.

ђетићи м мн. *навијачи подгоричке Будућности*.

ђидије ж мн. заст. (у нар. песми) *парадна кола са више коња*.

ђиџа ж (обично мн.) покр. *гигаља*.

ђинарчић м (обично мн.) покр. *ситан украс од коситера у виду новчића*.

ђинђири м мн. покр. *звонцад на узди, прапорци*.

ђинђува (ђинђуха) ж (обично у мн.) мађ. *стаклено, пластично и сл. зрно које се употребљава као украс (обичноунисци, огрлице, на везу и сл.), перла*.

ђинђувица (ђинђухица) ж (обично у мн.) дем. од *ђинђува (ђинђуха)*.

ђинђушица ж (обично у мн.) дем. од *ђинђуха*.

ђо̀за и **ђо̀за** ж покр. (обично мн.) *стара, изношена ципела или чизма*.

ђо̀заре ж мн. (према тур. göz, отвор) *панталоне, чакшире (обично тесне, са отворима уместо џепова)*.

ђо̀зла ж (обично у мн.) подр. покр. *старе ципеле; исп. џоза*.

ђо̀злук¹ ж (обично мн.) (ген. мн. џо̀злук̃а) (тур. gözlük) покр. **1.** *наочари*. **2.** *сочиво у догледу, дурбину*.

ђо̀злук² м (обично мн.) (ген. мн. џо̀злук̃а) (према тур. tozluk) покр. **а. в.** *доколеница (а)*. **б.** *гајтан или врџа којом се везују широке чакшире испод колена, подвезица*.

ђу̀лови м мн. (тур. gül) покр. *врста шаре у облику руже на ћилимима или прегаџама*.

ђу̀лари, **ђу̀лар̃а** м мн. покр. *врста јела од беланица и масла; исп. џунлари*.

ђу̀лићи м супл. мн. од *ђуле*.

ђу̀лн̃ари м мн. (тур. gülnar, наров цвет) покр. *в. џунлари*.

ђу̀л-у̀сне ж мн. *румене усне*.

ђу̀нл̃ари м мн. покр. *врста слатког јела: лоптице направљене од пшеничног скроба (нишесте) и беланицета од јаја, заливене шербетом*.

ђу̀нл̃арчићи м мн. покр. *врста слатког јела, лоптице од теста, скуване у млеку и маслу и заливене шербетом; исп. џунлари*.

Ђу̀рђеви Ступови (Ступови) м мн. **а.** *порушени манастир у Србији, код Новог Пазара*. **б.** *манастир код Иванграда*.

ђу̀рђевштина ж (често мн.) покр. *обичај да се уочи Ђурђевдана или на сам Ђурђевдан у зору обилазе поља и бере врба*.

ђу̀ције ж мн. покр. *нити од козје длаке, кострети на разбоју*.

Е

ѐбге ж мн. покр. *в. егбе*.

евенту̀алија с мн. *в. евентуалије*.

евенту̀алије ж мн. **а.** *могући, непредвиђени случајеви, непредвиђене ствари, околности*

које се могу догодити: имати у виду све ~.
б. споредне, непредвиђене ствари које се могу појавити као последња тачка дневног реда неког састанка, скупа.

европéид, -íда м антроп. у мн.: припадници беле људске расе, која се одликује светлом бојом коже, меком косом, високим равним челом и др. (у јд.: припадник те расе).

èгбе, èгбā ж и **èгбета**, èгбèтā с мн. (тур. heube) хегбе, бисаге.

егзèквије ж мн. (лат. exsequiae) кат. свечане задушнице; помен.

егзерци́ција ж (обично у мн.) (лат. exercitio) кат. духовна вежба за време великог поста.

èгија ж (обично у мн.) (ген. мн. èгйā) (тур. eğiç, грбина) **а.** полукружна пречага прикована са унутрашње стране за дно и бокове чамца или лађе, ребро у лађе. **б.** део конструкције лађе или чамца за коју су причвршћена ребра.

éја ж зоол. у мн.: род дневних птица грабљивица *Circus* из реда соколовки (Falconiformes), које нападају водену дивљач (у јд.: птица из тога рода).

èкскрèт, -éта м лат. биол. (обично у мн.) производ размене материја који тело излучује природним путем, излучевина.

екстремитèт, -éта м анат. (обично мн.) орган који се највише одваја од централних делова тела, уд (рука, нога).

èлба ж (обично у мн.) (тур. heube) покр. в. бисага.

елбèта ж (обично у мн.) покр. в. бисага.

елèмен(а)т, -нта м (ген. мн. елèменāтā) (лат. elementum) (обично мн.) **1.** људска група (ређе појединац) као чинилац у неком друштву, друштвеним односима и збивањима.

2. природна сила, стихија; непогода, невреме.

3. основна, битна знања; основа; полазна тачка.

4. (мн.) прибор за добијање електричне

енергије хемијским путем: галвански елементи, Волтини елементи.

èлитре ж мн. (грч. elutron) зоол. горња крила код неких врста инсеката.

èлф м (ген. мн. èлфā) (нем. Elf) (обично у мн.) мит. ваздушасто натприродно биће, дух природе, обично благонаклон према људима, вилењак (првобитно у германској митологији).

èлбета, èлбèтā с мн. покр. в. бисага; исп. егбета.

èлдовине ж мн. покр. елдиште, земљиште на коме се сеје хельда.

èмелија ж (обично у мн.) покр. в. еменија.

èменија ж (обично мн.) покр. в. јеменија, врста лаких, плитких ципела.

èменлија ж (обично мн.) покр. в. еменија.

èмерлија ж (обично мн.) покр. в. èменија.

èмòција ж лат. (обично у мн.) **а.** псих. један од елемената психичког живота, пријатно или непријатно доживљавање праћено одређеним физиолошким променама и различитим понашањем. **б.** осећање уопште; појачано осећање, узбуђење: јаке емоције, предати се емоцијама, немати никаквих емоција.

емùлгāтор м лат. (обично у мн.) материја која повећава, повисује стабилност емулзије.

èнгаће ж мн покр. в. енгечи.

èнгечи м мн. (тур. uengeç, рак) гвоздена кука која служи за спајање већих предмета, скоба, пијавица, кламфа.

èнце и **èнције** ж мн. (тур. inci) бисер.

еоли́ти м мн. грч. геол. камени предмети из терцијера, камено оруђе првобитних људи.

епāкта с мн. и **èпакти** м мн. (ген. мн. èпāктā) (грч. epaktos) број дана од последњег младог месеца до неког одређеног дана (обично до календарске нове године).

епифѿт, -ѿта м и **епифѿта** ж (обично мн.) (грч. ерѿ + рhyton) бот. биљка која живи на деловима других биљака али од њих не узима храну.

епифѿт, -ѿта м и **епифѿта** ж (грч. ерѿ + рhyton) бот. у мн.: биљке које живе на деловима других биљака, али не узимају храну од њих (у јд.: таква биљка).

ера́та с мн. непром. (према лат. егаге грешити) *штампарске грешке, списак штампарских грешака који обично долази на крају књиге.*

ербѣречке ж мн. заст. и покр. *врста деѿје игре у којој се деца поделе у две групе па се узајамно дозирају и мењају места.*

ерде́лије ж мн. покр. *врста гађа; исп. ердерлије.*

ерде́рлије ж мн. (према тур. ејдег, аждаја) *метална копча на чакширама или другим деловима мушке ношђе, у облику змаја или змије.*

ѣритња́ци м мн. шатр. *слава; свечари.*

еритро́ѿт, -ѿта м грч. (обично у мн.) анат. *црвено крвно зрнце.*

ерђе́лије ж мн. покр. *врста тоќа.*

ѣрцл м (обично мн.) варв. *горњи део ѿпеле, лице (без врха).*

еспадрѿла ж (обично у мн.; ген. мн. еспадрѿла) (фр. espadille) *врста ѿпеле чији је горњи део обично од платна, а доњи од канана.*

ѣстер м (обично у мн.) грч. хем. *једињење алкохола и киселине.*

етѣзије ж мн. (према грч. etesia) *северни летњи ветрови у области Средоземног мора.*

ѣтер и **ѣтер** м грч. хем. у мн.: *органиска једињења, анхидриди алкохола код којих су два алкила везана преко кисеоника, течности посебног мириса које су нетопљиве у води (у јд.: такво једињење).*

еулоѿгије ж мн. (грч. eulogia) цркв. *освећени хлебови, проскурице.*

еупатрѿди м мн. (јд. еупатрѿд, -ѿда) грч. ист. *припадник родовског племства, аристократије код старих Грка.*

ѣфекти, ѣфекѿта м мн. (лат. effectus) **1.** мн. *звучи, шумови и друга вештачка звучна средства која дочаравају звучне природне појаве (у радиотехници, телевизији, филму и сл.).*

2. мн. **а.** банк. и трг. *хартије од вредности, новчани вредносни папири (менице, акције, обвезнице, срећке и сл.). б.* покретна имовина, имање, пртљаг.

ѣфеќтѿв, -ѿва м (обично у мн.) *стварно бројно стање једне војне јединице, оружаних снага, стваран, постојећи број радника и сл., потенцијал којим се располаже: борбени ефеќтиви.*

ѣфектѿва ж (обично у мн.) *в. ефеќтив.*

ѣфелиде ж мн. **ѣфелиди** м мн. (грч. ephelidis) *пеге на лицу које изазива сунце, жућкасте пеге, мрље по телу.*

ѣфемере ж мн. (грч. ephemere) зоол. *инсект водени цвет Ephemera који се у летње дане јавља око вода у читавим ројевима и живи неколико часова.*

ѣфемерѿди м мн. и **ѣфемерѿде** ж мн. **а.** *новине, периодични списи. б.* астр. *годишњак у који се уносе подаци о променама у кретању небеских тела.*

ѣфети м мн. (грч. efetai) ист. *судије у старој Атини који су судили за убиство.*

ехинодерм и **ехинодермѿт**, -ѿта м зоол. у мн.: *бодљари; (у јд.: такав бескичмењак).*

Ж

жаба ж зоол. у мн.: *систематски назив за водоземце Ranidae (у јд: такав водоземац).*

Жабѿри м мн. *варошица у Поморављу, источно од Велике Плана.*

жабѿр м (обично у мн.) покр. *врста опанака.*

жа̀бица ж **1.** (обично у мн. уз реч „правити“) одскакивање баченог пљоснатог каменчића од површине воде.

2. (мн.) мале дерезе, направа за лакше кретање по залеђеним површинама.

3. (обично мн.) анат. заст. **а.** в. крајник, tonsilla. **б.** жлезда на врату glandula cervicalis.

4. (понекад мн.) мед. и вет. нар. **а.** запаљење лимфних жлезда на врату, lymphadenitis colli. **б.** оток на доњој страни језика услед затвореног канала подвиличне жлезде, ranula. **в.** оспа по устима, stomatitis aphthosa. **г.** сточна болест која настаје услед тога што се животиња преједе сирове детелине или друге сличне траве па се надме.

жа̀бра ж (обично мн.) (рус. жабра) зоол. заст. в. шкрга, орган на који дишу рибе и неке друге водене животиње.

жа̀готина ж (обично мн.) покр. струготина, пиљевина.

жа̀гра ж (најчешће мн.) део плуга или воловских кола састављен од двеју дашчица у средини повезаних клином, које спајају руду са јармом.

жа̀ла̀ва̀рди м мн. заст. шалваре, широке панталоне које носе муслиманске жене.

жа̀лка мн. бот. в. медуника Pulmonaria officinalis.

жа̀лу̀зије и **жалу̀зине** ж мн. (фр. jalousie) решеткасти капак или врста завесе на прозору, од танких дашчица или лаког метала, која штити од сунца и омогућава проветравање просторија, шалон.

жа̀лу̀катре ж мн. покр. в. жалузије.

жа̀пка ж покр. **1.** (обично мн.) в. жабица (4а).

2. (обично мн.) оков на крајевима осовине кола.

жа̀ре ж мн. (тал. giaga) покр. назив за игру.

жа̀рт м (обично мн.) жар, полни нагон.

жа̀ба̀ји м мн. пом. попречно постављене дебеле греде на броду.

жа̀бица ж (обично у мн.) део на точку запрежних и сл. кола у виду пречаге (дрвене или металне) који спаја наплатак с главчином, палац.

жа̀вле ж мн. (ретко у јд.) **1.** метални део узде који се ставља коњу у уста изнад језика, ђем.

2. а. обољење слузокоже на угловима усана.

б. слуз, бале из уста.

3. в. жвало, чељуст, уста.

жа̀влице, -ица ж мн. дем. од жвале.

жа̀бло с (често мн.) **1.** а. жвале. **б.** необ. грло, гркљан.

2. покр. отвор, отворени крај.

3. ждрело; кланац.

жа̀ља ж (обично мн.) **1.** жвале.

2. необ. в. жва̀ло (1б).

жа̀нџи, жг̀анџа̀ м мн. јело од куваног кукурузног брашна преливеденог млеком или врелом машићу; качамак, палента.

жа̀нџи м мн. в. жганџи.

жа̀рван м и **жа̀рвањ** м (у мн. и ж) (чешће мн.) покр. в. жрвањ (1, 2).

жа̀ребац, -џпа ијек. **жа̀ријебац**, -ијепа м (вок. жа̀репча ијек. жа̀ријепче; ген. мн. жа̀ребаца ијек. жа̀ријебаца) (обично мн.) покр. **а.** један од два међусобно везана балвана у сплаву. **б.** део воденице, попречна дрвена греда на којој је лежиште за доњи крај вретена.

жа̀рмњи, жа̀рмања̀ м и ж мн. покр. жрвањ.

жа̀леза и **жа̀љеца** с мн. гвожђе, кљуса, ступица (замка за хватање дивљачи).

жа̀лесца с мн. покр. кљуса, клопка за хватање мишева или птица.

жа̀леца с мн. покр. в. железца.

жа̀лудац, жа̀луца м (ген. мн. -удџа̀) (обично мн.) мед. нар. болест стомака праћена грчевима, трбобоља, струна, вија.

жа̀нџи, -а и **жа̀нџи**, -ица м (мн.) младожења и невеста, младенци, млад брачни пар.

жа̀нџи м мн. покр. младенци.

живац, -вца м (ген. мн. живāцā) (најчешће мн.) *фиг. у разним изразима и обртима реч за означавање психичког живота одн. његових манифестација* **а.** *психичко стање уопште.* **б.** (обично у контексту који значи ремећење, попуштање, губљење) *добро, здраво, уравнотежено психичко стање, душевни мир.* **в.** (често са додатком који значи чврстину и сл.) *стрљење, издржљивост, хладнокрвност, способност владања собом.* **г.** (често са додатком који значи напрезање) *стање узнемирености, узбуђености.* **д.** (често са додатком који значи слабост и сл.) *склоност узбуђивању, плашењу, преосетљивост, раздражљивост.*

живиљићи м мн. само у загонци: *прасад, прасци.*

Живџице ж мн. *место у БиХ.*

живица (живџа) ж **1.** мед. нар. мн. *шкрофуле, отечене лимфне жлезде на врату; шкрофулоза.*

2. (обично мн.) покр. *зализак, бакенбарт, зулуф.*

живорићи м мн. само у загонци: *прасад.*

живуљићи м мн. у загонци: *прасад, прасци.*

жџг м (лок. жџгу; мн. жџгови и жџгови, заст. жџзи) **1.** (обично у мн.) *оштар, краткотрајан бол у неком делу тела који се обично понавља, пробад.*

2. (обично у мн.) зоол. *код инсеката отвор кроз који улази ваздух у органе за дисање, stigma.*

жџгавац (жџгавац), -āвца м (обично у мн.) *жиг, пробад.*

жџжолџ ж мн. бот. покр. *врста ситног пасуља, граха Phaseoulus vulgaris.*

жџжуле ж мн. бот. покр. *чичимак Zizyphus jujuba.*

жџле ж мн. покр. *ракље у процџпа на брани.*

жџлке ж мн. покр. *риб. покр. узице на рибарској мрежи по којима се осџти кад риба уђе у мрежу.*

жџљњāк м (обично у мн.) покр. *нарџквица за утопљавање руке изнад шаке, горњиште рукавице.*

жџока ж (дат. жџоци) (обично у мн.) *шкржњи листићи код рибе.*

жџтāрица и **жџтарица** ж (обично у мн.) *назив за жџито сваке врсте, које служи за исхрану, џереалије.*

жџтије и **жџтије** с (ген. мн. жџтџјā) (обично у мн.) покр. *жџито, жџитарице.*

Жџтџмислићи м мн. *место код Мџстара.*

жџљџбина ијџк. **жџљџбина** ж (обично у мн.) покр. *мџсо око зуба, десни; вилица.*

жџлџзда ијџк. **жџлијџзда** (непр. еџк. и ијџк. жџлџзда ијџк. жџлијџзда) ж (обично у мн.) мед. нар. *назив за разна обољџња, која се манифџстују повећањџм, отицањџм жџлезда (шкрџфулоза, запаљџње крајника и др.).*

жџличаре ж мн. зоол. *назив за рибе које имају кљун у облику жџлице, кашике.*

жџљџздинџ ж мн. (ијџк.) покр. *жџлездавџст.*

жџљџзница ж (ијџк.) (обично у мн.) покр. *остица, раница која се јавља код малџ деце по глави.*

жџмāра ж (ген. мн. жџмāрā) покр. (обично у мн.) *неотопљџни комад који остане при топљџњу масног ткџива, чварак; исп. жмарак, жмџре.*

жџмāрак, -рка м (ген. мн. жџмāрāкā) (обично у мн.) **1.** *в. жмарац.*

2. покр. *в. жмара (1).*

жџмāрци м мн. *боцкање испод коже, трнци; јџза.*

жџмџре ж мн. (ген. мн. жџмџрā) покр. *талџг који остане после топљџња кајмака или масла.*

жџмирићи м мн. покр. *жџмирице.*

жџмџрице ж мн. покр. *врста конављанског вџеза.*

жџмџркавице ж мн. индив. *жџмиркаве очи.*

жџмџрке, жџмџрāкā ж мн. покр. *в. жџмирице.*

жмірци м мн. (ген. жмірāцā) *светлаци, привидне светлосне варнице које настају у чулу вида од удара, замора, јаре и сл.*

жмуре, жмурā ж мн. покр. *чворновате даске.*

ждкља ж (обично у мн.) покр. *прљава, неуредна женска сукња.*

ждлва ж (обично у мн.) (према тал. scrofolā) покр. *в. шкрофула, туберкулоза лимфних жлезда, хронично туберкулозно запаљење вратних жлезда.*

жрмањ, -мња м и **жрмље**, -мља ж мн. покр. *жрвањ.*

жуберци, жуберāкā м мн. покр. *врста чипке рађене иглом.*

жужња ж (обично у мн.) покр. *кожни каши за опасивање.*

жути м мн. (у именичкој служби) *навијачи сплитске Југопластике.*

жутиљача ж (обично у мн.) покр. *чарапа на којој преовлађује жута боја.*

жутѡвѡјка ж (обично мн.) *врста чизме жутих сара (у средњовековној одећи).*

жуч, жучи ж (лок. жучи) (ређе м) вет. (обично мн.) *отоци на зглобовима или око тетива код стоке (обично код коња) настали услед напрезања и истегнућа тетива или због уганућа зглобова.*

жучњак и **жучњак** м мед. (обично мн.) *чврста материја која настаје таложењем холестерина, жучних боја и креча у жучној бешици, жучни каменац; обољење изазвано присуством каменца у жучној бешици и жучним каналима, cholelithiasis.*

З

збрāнци, збрāнāкā м мн. покр. *врста веза.*

збрдњача (збрдњача) ж покр. *назив за разне делове разбоја (обично мн.):* На брду од разбоја два најдебља зупца један с једне, један с друге стране зову се забрдњаче.

збрци, збркā м мн. покр. *в. зализак (1).*

збрчњаџи, -āкā м мн. покр. *в. зализак (1).*

завезице ж мн. покр. *окови за руке, лисице.*

Завидовићи м мн. *место у Босни, на ушћу Криваје у реку Босну, у зеничком крају.*

завојци м мн. **1.** *риб. покр. струк удице.*
2. покр. *залазак, смирај (сунца).*

завртаче ж мн. покр. *врста мотива у народном везу.*

заграднице ж мн. покр. *дрва која сељаци терају у град ради продаје, облице, врљике.*

загрѣбѣнке, -енāкā ж мн. и **загрѣбѣнци**, -ѣбѣнāцā м мн. покр. *остаци вуне, кудеље и сл. који се при грѣбенању задрже међу зупцима.*

загрѣбуља ж (обично мн.) *назив који је А. Шеноа дао једној серији својих фељтона.*

загрѣпци, -ебāкā м мн. покр. *в. загрѣбѣнци.*

загубице ж мн. покр. *плитке огреботине, зарези у кожи које је сасвим не просецају.*

загушљивац, -йвца м (често у мн.) *вој. бојни отров који надражује органе за дисање.*

зāдњйшта с мн. покр. *задњи точкови заједно са колском осовином на запрежним колима.*

зāдушнице и **зāдушнице** ж мн. цркв. *дан посвећен мртвима; служба, миса за покојника.*

зāжвāни м мн. покр. *нарочито обољење, оток, поднадулост десни у оваца и коња.*

зāзйрци и **зāзйрци**, -ирāкā м мн. покр. *коњски наочњаџи.*

зāзубине ж мн. покр. *в. зазубице (1, 3).*

зāзубице ж мн. **1. а.** вет. *болесне израстине које домаћој животињи нарасту око зуба, запаљење, оток десни, gingivitis; назив за разна слична обољења слузокоже и ткива у устима животиње.* **б.** *фиг. жудња, похлепност.*

2. покр. *делови хране који западну за зубе.*

3. покр. вуна (кудеља и сл.) која остане на гребенима после извлачења власи.

з`азубнице ж мн. покр. в. зазубице (1).

з`азубничине ж мн. покр. в. зазубице (1).

з`азупци, з`азубац`а м мн. покр. в. зазубице (3).

з`аигле ж мн. (ген. мн. з`аиг`ал`а) покр. в. заиглица.

з`аиглица ж (понекад мн.) покр. *врста поруба у везу.*

з`аимњ`аци м мн. вар. *мартовски дани у којима влада невреме са лапавицом (за које се каже да их је март позајмио од фебруара).*

з`ајамн`ици и **з`ајамн`ици** м мн. нар. в. *заимњ`аци.*

з`ајемци, з`ајем`ак`а м мн. нар. в. *заимњ`аци.*

з`ајмен`ици м мн. покр. **а.** нар. в. *заимњ`аци.*
б. *врста града, циганчићи.*

з`аклопке и **з`аклопке** ж мн. покр. *заструг, врста посуде са поклопцем.*

з`аконице ж мн. покр. *опити назив за разне врсте колача који се месе на Бадњи дан.*

з`акос м (обично у мн.) *место на коме се почиње косити.*

залаг`ач, -`ача м (обично мн.) покр. *комад сукна за подметање у опанке, обојак.*

з`ализак, -ска м **1.** (обично у мн.) *брада и коса на образу испред ува, бакенбарт, зулуф.*

2. (обично у мн.) *косом необрасли или оћелавели део главе између предњег дела чела и слепоочнице.*

з`алице ж мн. мед. в. *велике богиње (под богиње изр.).*

залаг`ајци м мн. агр. покр. *врста крушке.*

з`алупци, -п`ак`а м мн. покр. *дрвени судови у којима се држе разне намирнице.*

з`аљублен`ици м мн. **а.** *мушкарац и жена који су заљубљени, љубавни пар.* **б.** *онај који*

је испуњен љубављу према нечему, приврженик, обожавалац.

зановетница ијек. **зановјетница** (некњ. ијек. зановетница) ж мн. покр. *зановетна ишикара, зановетина.*

з`аноктица ж (обично мн.) **а.** *кожица при корену нокта.* **б.** *мед. зацепљена кожица око нокта.* **в.** *мед. гнојаво запаљење ткива око нокта Paronychia.*

заобразац, -`асца м (обично у мн.) *нераспр. брада пуштена на горњем делу образа од уха наниже; исп. бакенбарт.*

з`ападњ`ак и **з`ап`адњ`ак** (з`ападњ`ак) м (обично мн.) *западноевропски народи.*

Западњаче ж мн. заст. *Велика Кола.*

запамћене с (чешће у мн.) *оно што је остало у памћењу, сећању; успомена (обично прибележена); мемоари.*

з`аперак и **з`аперак**, -`ерка м (обично у мн.) покр. *клин углављен у осовину воденог кола.*

з`апис м (обично у мн.) *опис догађаја изложених хронолошким редом, хроника; мемоари, дневник.*

з`аписак и **з`аписак**, -ска м (обично у мн.) в. *запис.*

записићи м мн. покр. *плод тарчушка Capsella bursa pastoris.*

з`апојак, -`ојка м (обично мн.) етн. покр. *веселе, гозба поводом веридбе, заручења.*

з`апонац, -`онца м (обично у мн.) *доњи, нашивени део рукава кошуље на коме се налазе дугмета или сл. којима се спајају растављени делови рукава.*

з`апунак и **з`апунак**, -`унка м покр. (обично у мн.) в. *запонац.*

запучњаче ж мн. покр. *велика украсна дугмад у облику плочица (у народној ношњи), токе.*

зарамане ж мн. покр. в. *дипле.*

з`аранак, -`анка м (најчешће мн.) **1.** **а.** *време пред залазак Сунца, предвечерје, вече.* **б.**

зрак, светлост Сунца на заласку; небески свод изнад места где залази Сунце.

2. *фиг. време када је нечије постојање, опстанак на измаку, скори крај, замирање, ишчезавање.*

3. *време пред излазак или при изласку Сунца, рани јутарњи часови.*

заранчићи м мн. (понекад са придевом „мали“) *мали заранци, поподневно време.*

зарезотина и **зарезотина** ж (понекад мн.) *зарезивање винове лозе; дан када се зарезују виногради (у фебруару, да би се, по народном веровању, подмладили).*

зѝрука ж (обично у мн.) *узајамно обећање момка и девојке за ступање у брак; званична објава и прослава тога, прстеновање, веридба.*

зѝрукве ж мн. *заст. оков за руке, гвожђа, лисице.*

зѝручнѝци и **зѝручнѝци** м мн. *момак и девојка који су се заручили, вереници.*

зѝсенак, -ѝнка *ијек. зѝсјенак*, -ѝѝнка (у Вукову Рј. *зѝсијѝнка*) м (обично у мн.) *један од двају кожних штитова који се постављају коњу са спољне стране очију да би могао гледати само напред, наочњак.*

зѝсип м (ређе мн.) *астма, сипња, задуха.*

зѝслам(н)ице ж мн. *покр. поврије, горњи део зида на гумну.*

зѝсобнице ж мн. *покр. количина хране која је одређена некоме за извесно време.*

зѝставе ж мн. *покр. у изразу: велике ~, мале ~* *врста веза на чарапама.*

зѝсторак (зѝсторак), -ѝрка м мн. *риб. бубањ.*

засуљачи м мн. *покр. затварач на сушници.*

засуњчићи м мн. *нераспр. румени згомилани облачићи на западу при заласку сунца.*

зѝсурине ж мн. *покр. остатак кучине после гребенања, кучина из које је извучена влас.*

зѝтвѝрке ж мн. *заст. прав. заграда.*

зѝгоре ж мн. *покр. свињско виме.*

затрѝвѝч, -ѝча м (обично мн.) *клица, бактерија која изазива труљење животних намирница.*

зѝѝз м *цркв. (само мн.) покладе, покладна седмица.*

зѝѝзе ж мн. *в. зауз.*

зѝѝзи м мн. *покр. покладе (обично у заклетви).*

зѝушке, зѝушѝкѝ ж мн. *мед. заразно запаљење доушине жлезде, Parotitis epidemica.*

зѝушница ж (обично мн.) *део главе иза ушне шкољке.*

зѝушница ж **1.** (обично мн.) *део главе иза ушне шкољке.*

2. *мн. мед. в. заушке.*

зѝушнѝци м мн. *мед. в. заушке.*

зѝушњѝци м мн. **1.** *место на врату иза ушију.*

2. *мед. заушке.*

зѝхладак, -тка м (мн. зѝхлаци) (дијал. заладак) (обично мн.) *време после поднева кад сенке почињу да захватају шири простор, да расту.*

зѝхлипци, зѝхлипѝкѝ м мн. *мед. нар. фрас, дечја болест која се обично испољава јаким грчевима или укоченошћу појединих делова тела.*

захмѝрије ж мн. *покр. в. земхерије.*

зблѝга и **зблѝга** ж (обично мн.) *покр. блага.*

збојѝница ж (обично мн.) *покр. врста дрвеног клина којим се спајају стативе разбоја.*

збѝрнице и **збѝрнице** ж мн. *бот. покр. даниноћ.*

звѝздѝр *ијек. звѝждѝр*, -ѝра м (вок. звѝздѝру *ијек. звѝждѝру* и -ѝре, *инстр. звездѝрем ијек. звѝждѝрем* и -ом) (обично у мн.) *дечак или младић који на Св. три краља (односно о православном Божићу) носи начињену звезду као симбол Христовог рођења, идући од куће до куће.*

звездáши м мн. (у именичкој служби) **а.** чланови клуба Црвена звезда. **б.** навијачи тог клуба.

звѐр ијек. **звѝјер** ж (ретко м) (мн. зв(иј)ери ж, ређе зв(ј)ерови м) у мн.: назив за сисаре из реда Carnívora, снажних чељусти и канџи који се хране месом и крвљу других кичмењака (у јд.: сисар из тога реда).

звѐрчићи ијек. **звјѐрчићи** м супл. мн. од *зверче*.

звона́ри м мн. етн. покр. *младићи* (обично пастири) који уочи Божића иду од куће до куће клепећући звонима и изводећи разне игре, песме и шале.

звѓ́нци и **звѓ́нци** м мн. муз. *звончић*.

звѓ́но с (мн. звѓ́на и звѓ́на, ген. звѓ́на̄ и звѓ́на̄) **1.** (и мн.) *звоњење, звоњава; знак, обавештење за нешто дато звоњењем.*

2. (обично мн.) покр. *нарочито исечено парче рибе (добивено попречним сечењем) или уопште меса.*

звѓ́нца с мн. *мотив у народном везу.*

звонча́нице ж мн. бот. назив за породицу разних врста биљака звонастог цвета Campanulaceae.

звѓ́нчиковице ж мн. бот. в. *звончанице.*

звѓ́нчић и **звѓ́нчић** м **1.** мн. муз. *инструмент (из групе ударалџки) који се састоји од правоугле кутије за резонанцију и челичних плочица различите дужине, поређаних у хроматском низу.*

2. мн. бот. назив за породицу у коју спада тај род Campanulaceae.

зврати́ м мн. покр. *неузорани окрајци њиве, увратине.*

звѝкови м мн. покр. *врста мотива у народном везу.*

звѝцалица ж (обично мн.) покр. *воћни плод или зрно житарице што одскочи при млаћењу или сејању.*

звѝрићи м мн. покр. *пита од набораних комада теста зачињених маслом, киселим млеком и белим луком.*

згла̀вкавац, -а̀вца и **згла̀вкѝр**, -а и **згла̀вкѝр**, -а̀ра м зоол. у мн.: *општи назив за животиње из кола бескичмењака чланковитог тела и хитинског оклопа Arthropoda (у јд.: бескичмењак из тога кола).*

згла̀бѝ ж мн. покр. *оба дела копче, пар копчи.*

згрѐбѝне ж мн. покр. *оно што се згребе из судова после мешања, кувања.*

згрѐбѝнице ж мн. покр. само у изразу: ~ **на ланце** *вез око паса на рубачи (дугој женској кошуљи).*

зда́нак, -нка (обично у мн.) м заст. *изданак, огранак.*

здво̀рањѝ, -а̀, -ѝ (у именичкој служби) с мн. индив. **а.** *спољна, вањска страна, површина нечега, спољашњост.* **б.** *спољне манифестације, спољни изглед, утисак.*

здѐпа̀ш, -а̀ша м зоол. у мн.: *врста торбара, тоболчара (у јд.: тај торбар).*

здрави́ца ж покр. (обично мн.) *младачка бубуљица, бубуљица на лицу (обично у доба пубертета).*

здѝрић, -а и **здѝрић**, -ића м (обично у мн.) бот. покр. *булка.*

зе́ба и **зѝба** ж зоол. у мн.: *општи назив за птице певачице, кратка и дебела кљуна из ф. Fringillidae, којих има неколико подврста (према месту и начину живота, певачким одликама, боји перја и сл.) (у јд.: таква птица).*

зе́бре ж мн. вет. нар. *отеклине ка вилицама код коња.*

зеле́нак, -нка м (обично мн.) *густо посејан кукуруз, који служи као сточна храна.*

зе́љија ж (обично мн.) покр. *повртарска биљка, зеље.*

земерија (земерија) ж (понекад мн.) покр. в. земхерије.

зѐмерице ж мн. покр. болови услед назеба, жигање, севање.

зѐмље ж мн. мин. и хем. трошни оксиди неких метала (алуминијума, берилијума и др.).

земхѐрије (земхерије) ж мн. (тур. zemheri) покр. период најхладнијих зимских дана.

Зѐоке, Зѐбк̄а ж мн. село у околини Чачка.

зеолити м мн. (грч. зѐб, кипим + lithos, камен) мин. група минерала сличних по изгледу, структури и начину постанка, али различитог хемијског састава, беличасте боје, који постају у пукотинама вулканских стена.

зѐпа ж (обично мн.) покр. врста патике, плетене или од чохе односно уваљаног сукна (обично за ношење по кући).

зехмерија (зехмерија) ж (обично мн.) покр. в. земхерије.

зѐчеви м мн. покр. мали таласи на мору који настају када дува источни ветар.

зѐч̄ар, -ара и **зѐч̄ар**, -а м (обично мн.) покр. врста крупнице сачме.

зѐчице ж мн. бот. назив за род биљака Centaurea из ф. Compositae које се употребљавају у лекарству.

зибуљин, -йна м (каткад мн.) бот. врста пуцавице Silene virginica из ф. Caryophyllaceae.

зидина ж (ген. мн. зидина) **1.** (обично мн.) заштитни зид око утврђеног места, бедем. **2.** (обично мн.) рушевина са остацима зидова, развалина.

зидурина ж (обично мн.) зидина.

зијавчићи м мн. у загонеци, о устима.

зијала с (мн.) чељуст, уста.

зила ж (обично у мн.) (тур. zil) **1.** две округле плочице које звече код удара једна о другу и служе као саставни делови дефа и

даирета или као самостални музички инструмент, чинеле, кастањете.

2. прапорац, звонце.

зилиф м (обично у мн.) покр. зулуф.

зиља ж (обично у мн.) заст. зила.

зизелѐн м и ж бот. у мн.: породица дикотиледона Аросупасеае којој припадају дрвенасте биљке, зелени или полугрмови (у јд.: такво дрво).

зињеле ж мн. покр. лествице, мердевине.

зијале ж мн. у изразу: **продавати зијале** не радити ништа, беспосличити.

златара ж (обично мн.) етн. девојка (другарица или рођака младе) која помаже у спремању дарова за сватове и која дочекује сватове на дан венчања и кити их рузмарином.

злѐбе ж мн. злѐбне речи, зле, пакосне примедбе.

змајјеви м мн. врста украса у везу.

змајџтресине ж мн. мин. покр. црни лискун (тобоже крљушит коју отреса змај).

змајчеки м мн. надимак играча Љубљанске Олимпије.

змијнице ж мн. дугачке, спирално извијене шарене траке од хартије којима се ките просторије или које се бацају на веселим приредбама, забавама и сл.

зѐбови м мн. зобни усеви.

зѐба и **зѐба** ж покр. (обично у мн.) рачје јаје; рибља и рачја икра.

зѐбица ж (обично у мн.) **1.** зоол. јаје, ларва пантљичаре која изазива обољење свиња и говеда

2. в. зѐба.

зѐје ж мн. брод. покр. крајњи прамчани и крмени усправни делови костура брода који су чврсто спојени са кобилицом, стативе.

зѐкна ж (обично мн.) (нем. Socke) варв. кратка чарата; вар. сокна.

зѐлув м (обично у мн.) покр. в. зулуф.

зòлүф м (обично у мн.) (ген. мн. зòлүфā) в. зулуф.

зòн м (обично мн.) покр. *језа, жмарци, трнци.*

зооморфòзе ж мн. геол. *окамењене животиње из ранијих геолошких периода.*

зооплāнктòн, -òна м (обично мн.) *животињски организми који пасивно плутају у води ношени струјама.*

зооспòра ж (обично мн.) (према грч. зòп + спòра, сетва, усев) биол. *бесполна ћелија која врши размножавање.*

зооспорāнгија ж (обично мн.) (према грч. зòп + спòра + аngos, посуда) биол. *спорангија која производи зооспоре.*

зоòфйт, -йта м (обично мн.) (према грч. зòп + -рһуt-) *животиња (обично морска) чије је тело слично биљци.*

зрāк м (лок. зрāку; мн. зрāци и зрāкови) (дијал. жрак) **а.** (најчешће мн. или јд. као синегдоха) *млаз светлости минималне дебљине (понекад замишљен као недељив); слични млаз других врста електромагнетскога таласања (топотнога, ултравиолетнога, рендгенскога) или атомских честица у прогресивноме кретању. б.* мн. *нераспр. нерасута светлост, снап паралелних зракова (1а).*

зрāкār, -а и **зрāкār,** -āра м, **зрāкара** ж (обично у мн.) зоол. в. *зракаш.*

зрāкāш, -а и **зрāкāш,** -āша м у мн.: *назив за морске праживотиње из реда Radiolaria зракастог тела (у јд.: праживотиња из тога реда).*

зрнòједац, -еца м (обично у мн.) (мн. зрнòједи; ген. зрнòједāцā) зоол. *назив за животиње које се хране зрневљем Granivora.*

зр̀цало с (обично у мн.) покр. **а.** в. *наочари, оптичка направа за поправку вида или заштиту очију. б.* в. *очи, орган за опажање светлосних утисака.*

зўбāн, -āна и **зўбан,** -а м зоол. у мн.: *род сисара из реда китова са једним или више зуба Odontoceti (у јд.: такав кит).*

зўбац, зўпца (зўбац, зўпца) м (обично мн.) покр. *грабља, грабуља.*

зубèрак, -рка м (обично у мн.) покр. *зупчаста шара у ткању.*

зубèрина ж (обично мн.) покр. в. *десни.*

зўбићи и **зубићи** м мн. *врста веза.*

зўбице ж мн. мн. покр. *врста веза.*

зубòкљўнка ж зоол. у мн.: *назив за птице Dentirostres са кљуном оштрих ивица, каткад снабдевеним по једним зубићем с обе стране горњег кљуна (у јд.: таква птица).*

зўбрице ж мн. покр. *врста зупчасте чипке која се израђује као украс по рубовима одеће.*

зўјавац, -āвца м зоол. у мн.: *назив за птице из пор. Charadriidae, дужих ногу, доста велике главе и кратког врата, настањене скоро у свим деловима света (у јд.: таква птица).*

зўлуф м (тур. züluf) (чешће мн.) **1. а.** *зализак косе пуштен испред уха према образу, бакенбарт. б.* *увојак који и спушта према лицу, коврџа; дугачак увојак који виси ниже рамена.*

2. покр. *увијено перо на репу плована.*

зўпке ж мн. покр. *мотив у везу.*

зўпчић, -а (зўпчић, -йћа) м (обично мн.) *један од начина везења, мотив у везу.*

зўрле и **зўрле** ж тур. мн. *народни дувачки инструмент са продорним звуком.*

И

йбрете, йбретā ж мн. (тур. ibre) покр. *украсне игле на женској одећи.*

йгла ж (ак. йглу; ном. и ак. мн. йгле, ген. игāлā, ређе йглй) (обично у мн.) *оно што је игличастог облика, што има оштар врх а. бодља, трн у неких биљака. б.* *бодља на*

телу неких животиња. **в.** танак, оштар облик кристала, кречњака и сл. **г.** иглица.

игларица ж покр. (обично у мн.) младина другарица, рођака, која јој након венчања доноси игле као знак њене умешности у везењу, плетењу и сл.

иглица ж (обично у мн.) **1.** слеђене честице воде које се нахватају око неког предмета; смрзнута пара; иње.

2. заметак перја у птића, паперје.

игличар м (обично у мн.) **1.** покр. онај који невести након венчања доноси игле.

2. птић коме је избило прво, игласто перје, паперје.

иглокбжац, -ошца м зоол. у мн.: род животиња које имају игличасте бодљице, бодљари (у јд.: таква животиња, бодљар).

игре ж мн. јавна приредба на којој узаstopно наступа више учесника, такмичара из неке области, вештине.

играк, -ака м покр. (обично мн.) гнојна бубуљица, чир.

иде ж мн. (лат. idus) у старом римском календару: средњи, петнаести дан у месецима марту, мају, јулу и октобру одн. тринаести дан у осталим месецима.

изам, изма м (најчешће у мн.) ознака (обично негативна) различитих појмова казиваних именицама страног порекла са суфиксом -изам, нпр.: сталинизам, фашизам и сл.

избори м мн. бирање људи у органе власти гласањем: избори за скупштину.

изброћине ж мн. остатак од броћа којим се већ једанпут бојадисало.

изварине ж мн. покр. оно што остане од броћа и сл. кад се нешто обоји.

Извори м мн. име више места и вода у нашој земљи.

изглѐд м (обично у мн.) нада, очекивање, вероватноћа, перспектива.

изгрѐд м (обично мн.) јавно, отворено испољавање негодовања, нерасположења (обично политичке природе и масовно) према некоме или нечему, демонстрација; немири, метеж.

издирак, -ирка (обично у мн.) м подерана, похабана одећа, рита; отцепљен комад тканине, дроњак.

издрпаница ж (обично у мн.) поцепана хаљина, рита, дроњак.

изједи м и **изјѐди** м и ж мн. празн. нека пихтијаста маса, која по народном веровању представља вилин избљувак.

изметина ж (обично у мн.) **1.** измет

2. изметак.

3. фиг. прљава, одурна ствар.

4. оно што море избаца на суво (олупине, остаци брода, разних трава и др.).

изметићи м мн. покр. врста украса, шаре (обично на кецељи).

изобара ж (обично у мн.) линија која на метеоролошкој карти спаја места са истим ваздушним, барометарским притиском.

изобата ж (обично у мн.) геогр. линија која на физичким и батиметријским картама спаја тачке исте дубине у океану, мору или језеру.

изогона ж (обично у мн.) геогр. линија која повезује места с истим магнетским одступањем.

изогбна ж (обично у мн.) геогр. линија која повезује места са истом магнетском дефлексијом (са истим магнетским одступањем).

изодинама ж (обично у мн.) геогр. линија која спаја места са истом магнетском јачином.

изоклина ж (обично у мн.) геогр. линија која спаја сва места са истом магнетском инклинацијом.

изокли́на ж (обично у мн.) геогр. *линија која спаја сва места са истом магнетском инклинацијом.*

изоли́није и **изоли́није** ж мн. (грч. isos + линија) *заједнички назив за линије које (обично на географској карти) повезују места где се јавља иста појава, иста величина и сл.*

изоли́рцангѐ ж мн. (нем. Isolierzange) *варв. електричарска клеишта чије су дршке обавијене електричним изолатором.*

изо́мера ж (грч. isos, једнак + meros, део) (најчешће мн.) **1.** хем. (некога једињења) *једињење које има исту емпиријску формулу као неко друго хем. једињење, а различит распоред атома у молекулу.*

2. физ. (некога атомскога језгра) *атомско језгро које има једнак број протона и неутрона као и неко друго атомско језгро, али се од њега разликују по енергетском саставу.*

изонитри́ли м мн. хем. *група органских, течних и отровних хемијских једињења* $C_n H_{2n+1} - N = C.$

изосейста ж (према грч. iso- и seismós) (обично у мн.) геогр. *црта која на географској карти повезује места погођена истом јачином потреса.*

изотѐра ж (према грч. iso- и théros) (обично у мн.) геогр. *линија на географској карти која повезује места са једнаком средњом летњом температуром, летња изотерма.*

изотѐрма ж (према грч. iso- и thermós) (обично у мн.) геогр. *линија на географској карти која спаја сва места са једнаком средњом температуром.*

изотерма ж грч. геогр. (обично у мн.) *линија на географској карти која спаја сва места саједнаком средњом температуром.*

изотѐп, -ѐпа м и **изотѐпа** ж (према грч. iso- и toros) (обично у мн.) хем. *елемент који има иста хемијска својства као други елемент са различитом атомском тежином.*

изохимѐна ж (према грч. iso- и cheimōn) геогр. (обично у мн.) *линија на метеоролошкој карти која спаја сва места са истом средњом зимском температуром, зимска изотерма.*

изохипса ж (према грч. iso- и hýpsos) геогр. (обично у мн.) *линија на географској карти која спаја места исте надморске висине.*

йкрица ж мн. вар. *туберкулоза, сушица.*

илу́зија ж (лат. illusio) (обично у мн.) *оно чиме се неко заноси, машта да се оствари у будућности, идеал, замисао, план (обично нереалан, недостижан).*

и́љада ж разг. (обично у мн.) *скуп, низ од хиљаду (или приближно толико) јединки (кад се истиче да је нечега врло много, велики број); сијасет.*

иманчи́ћи м супл. мн. *од иманче.*

имањчи́ћи м супл. мн. *од имањче.*

имбрете ж мн. в. *ибрете.*

имброљи м мн. (тал. imbrogli) *покр. конопац за скупљање једра.*

имѐблије ж мн. *непокретности, некретнине, непокретна добра (куће, земљишта и сл.).*

империјалист(а) м (обично у мн.) *поборник, заговорник империјализма, онај који спроводи империјалистичку политику, тежи доминацији, освајању туђих земаља.*

импондерабѐлија с мн. в. *импондерабилије.*

импондерабѐлије ж мн. *немерљиве, нематеријалне ствари (обично моралне, емоционалне и сл. природе), околности; незнатне, неодредљиве величине, вредности, ситнице, маленкости.*

инвертербрати м мн. *бескичмењаци.*

ингерѐнција ж лат. (обично у мн.) *основ за неко деловање, вршење власти, надзор, уплитање, мешање у нешто и сл.*

индепѐндент м (обично у мн.) *назив за присталицу протестантске секте која је настала у XVII веку најпре у Енглеској и*

залагала се за самосталност црквених општина, независност од бискупске власти и сл.

Їнди м мн. (јд. Їнд) *Индијци, Индуси, становници Индије.*

индигоїди м мн. *синтетичке органске боје које су по саставу сличне индигу.*

Индогермáни м мн. (јд. Индогèрмáн, -áна) м (нем. Indogermanen) *в. Индоевропљани.*

Индоеврòпљани м мн. (јд. Индоеврòпљанин) *припадници породице народа чији су се језици развили из заједничког, индоевропског прајезика, а чине је готово сви народи Европе и југозападне Азије.*

индуліни м мн. *хем. група тамнолавих синтетичких боја, које се не растварају у води и служе за бојење вуне и неких лакова.*

инђијеле ж мн. *покр. инџијел, света књига.*

инèдита ж мн. (лат. ineditus, с мн. inedita) **а.** *необјављени, неиздати рукописи.* **б.** *музичка дела која нису јавно изведена.*

иницијáл, -áла м (обично у мн.) (према лат. initium, почетак) **а.** *велико, почетно слово имена или презимена.* **б.** *украсно велико слово, обично већих размера, на почетку главе, одељка и сл. у књизи, старим рукописима и др.*

инкрéти м мн. (према лат. in- и crescere) *производи жлезда с унутрашњим лучењем, хормони.*

инкуна́бул м и **инкуна́була** ж (обично мн.) (лат. incunabula) *назив за прве штампане књиге (од проналаска штампарске вештине до почетка 16. века).*

инсектифúга ж (зб.) и с мн. (према лат. insectum и fugare) *разна природна и вештачка средства (обично непријатног, неподношљивог мириса) којима се терају, одстрањују инсекти.*

инсектицїд, -їда м (обично у мн.) (према лат. insectum и caedere) *хемијско отровно*

средство за уништавање, тровање инсеката.

инсектождер и **инсектојед** м зоол. и бот. у мн.: *уопште назив за животиње или биљке које се хране инсектима (у јд.: таква животиња).*

инсїгније ж мн. (према лат. insignis) *спољашњи знаци, обележја, ознаке власти, достојанства, занимања и сл.*

институ́ције (некњ. инштитуција) ж мн. (лат. institutio) у *римском праву назив за елементарни приручник (одн. уџбеник) грађанског права.*

їннĥаги ж мн. *покр. рицинусово уље.*

инфузòрїј, -ија м и **инфузòрија** ж зоол. у мн.: *једноћелијске микроскопски ситне животињице Infusoriae из класе Protozoa (у јд.: животињица из те класе).*

їсèвци и **їсијевци** м мн. **1.** *брашно што се по други пут исејава (на ређе сито) из мекиња.*

2. *покр. осевине, мекиње. Вук Рј.*

испарéње с (обично у мн.) *оно што се у виду паре, гаса и сл. издваја приликом испаравања, испарина, пара; измаглица.*

їспирак, -їрка м (обично у мн.) *делић, честица злата или сребра добијена испирањем.*

їспирине ж мн. *покр. сплачине, помије.*

їспòлњáк м (обично мн.) *покр. опанак начињен од животињске коже с бокова.*

їспòлњáк м (обично мн.) *покр. в. исполњак.*

їста с мн. *покр. бубрези.*

їстарак, -áрка м (обично мн.) *покр. остатак, отпадак (од воска и сл.) који при цеђењу остане на дну.*

источња́ци м мн. *народи Истока, оријентални народи.*

їстресина ж (обично мн.) **1.** *оно што се последње, као остатак истресе.*

2. *мн. покр. последњи пролетњи снег.*

истурáчи м мн. анат. *мишићи који истурају, уздижу длаке errectores pillorum.*

ихтиџонти м мн. зоол. *зуби фосилних риба.*

ихтиолíти м мн. зоол. *окамењени остаци изумрлих риба или њихови отисци у стенама.*

Ихтиофáзи м мн. (јд. Ихтиџфáз) ист. *име којим су стари народи називали становнике с обала Персијског залива.*

ишљèмићи м мн. покр. *ишлема, врста веза срмом.*

Ј

јабуковаче ж мн. бот. *биљке из ф. јабука Pomoideae.*

јáбучáр м (обично у мн.) етн. *онај који у име младожење иде у просидбу, просилац, прстенџија; гост на веридби.*

јáбучица ж анат. (обично мн.) *в. јагодица.*

јáгáњици м мн. **1.** покр. *бела пена на морским таласима.*

3. *врста народне игре.*

јагáњићи м (обично у мн.) *дем. и хип. од јагањац.*

јáгле, јáгáлá ж мн. покр. **1.** бот. *просо Panicum miliaceum.*

2. *бунгур.*

јáгли м мн. покр. **1.** бот. *просо Panicum miliaceum.*

2. *каша од проса.*

јáглићи м мн. покр. *дем. од јáгли.*

јагњúшац, -шца м (обично мн.) *врста народног веза.*

јáгови м мн. покр. *неки течни мириси који се доносе са ћабе.*

јáгодáр м (обично мн.) *пиле које се излегло у време зрења јагода.*

јáгодина ж (обично у мн.) мед. **а.** *отечен, увећан крајник.* **б.** *назив за отечену и увећану жлезду на врату.*

јáгодица ж (обично у мн.) **а.** *истакнути део на лицу испод очију, горњи део образа изнад истурене (јагодичне) кости.* **б.** *месно задебљање на врху прстију са супротне стране од ноката.* **в.** *брадавица).* **г.** покр. *округласто кожно задебљање које виси испод врата живине (обично певца или ћурана), минћушица.*

јáгодњáк м (обично у мн.) *пиле које се излегне кад цветају или зру јагоде.*

јáгодњача ж анат. (обично у мн.) *кост на предњем делу лобање испод очне шупљине.*

јáери и јáери (јáјер и јáјер) м мн. (грч. аег) покр. *висине, небо, небеса.*

Јáјинци м мн. *насеље у Београду.*

јáјца с мн. бот. покр. *врста пероњике Suringus esculentus.*

јáјчаници м мн. покр. вет. нар. *квргасте отеклине, гукe (обично на врату) код стоке.*

јáјчèник, -íка и **јáјчèник,** -а м (обично мн.) вет. нар. *в. јáјчаници.*

јáклица (јáклица) ж вет. (обично мн.) *рупице око губица.*

јáкобíнац, -нца м (обично у мн.) ист. (по манастиру св. Јакоба, састајалишту јáкобинаца) *члан париског јáкобинског клуба, припадник најрадикалнијег крила буржоаске партије демократских револуционара у доба француске буржоаске револуције крајем XVIII века, која се, заједно са народом, борила против монархије и феудализма а за једнакост и револуционарну власт народа.*

јáле ж мн. покр. *затињач.*

јáловице ж мн. покр. *врста игре клиса у којој се клис поставља изнад ископане јамице.*

јáмица ж (обично у мн.) *мало удубљење, рупица на бради, образу или слепоочници (која се опажа обично при осмеху).*

јáнкоше ж мн. покр. *нејасно значење.*

Јањи́ла с мн. село у Босни у некадашњем округу бихаћком.

јањићи м супл. мн. од јање.

јапа́нка ж (обично у мн.) летња обућа, најчешће од пластичне масе, са два каиша који се спајају између палца и следећег прста на ноzi.

ја́рци и **ја́рчеви** м мн. врста крушака.

јарепа̀тине ж мн. покр. *јарам*.

ја́рић и **ја́рић**, -ића м (обично у мн.) дем. од *јарац*; *мушко јаре*; *младунче козе, јаре, козле*.

ја́рићи и **ја́рићи** м супл. мн. према *јаре*.

ја́рице ж мн. покр. *бубуљице које избијају по лицу у младости, у време пубертета, младалачке бубуљице*.

ја́рмашица ж бот. у мн.: систематски назив за једну групу алги Zygnemaceae (у јд.: *алга из те групе*).

ја́рме́ница ж (обично у мн.) анат. *јагодица*.

ја́рменици м мн. покр. *бабини дни, време крајем марта кад је суснежица*.

ја́рмењача ж (обично у мн.) дрвени или гвоздени клин који спаја горњи и доњи део *јарма* (по један са сваке стране).

ја́рум-чи́зма ж (према тур. *yağım* и *çizme*) (обично у мн.) покр. заст. *чизма до половине листа ноге, получизма*.

ја́ручке, **ја́ручка̀** и **ја́ручки** ж мн. покр. *нарочита врста гребена са ситним зупцима поређаним у више редова за финије гребенање вуне*.

јасила с мн. покр. *рупе на свирали*.

ја́сла с мн. в. *јасле*.

ја́сле, **ја́сала̀** и **ја́сли** ж мн. **1.** *направа од дасака у облику корита, обично причвршћена уза зид, која служи за стављање сточне хране*.

2. *васпитна установа за дневни боравак деце до три године*.

3. покр. *врста бране од исплетеног прућа*.

јасле́тине ж мн. аугм. и пеј. од *јасле*.

ја́сли ж мн. заст. в. *јасле*.

ја́слице ж мн. **1.** дем. од *јасле*.

2. в. *јасле (2)*.

3. *приказ Исусовог рођења у облику рељефне слике одн. макете са витлејемском пећином, италићом, пејзажем, ликовима Марије, Јосипа, пастира и др., вертеп*.

ја́стрѐб (дијал. ијек. *јастријеб*) м **1.** зоол. у мн. *породица грабљивих птица Accipitridae у коју спада неколико родова (орлови, еје, прави јастребови, копци, супови и др.) (у јд.: таква птица)*.

2. мн. *популарни спољнополитички термин за ратоборно крило у оквиру исте политичке партије, покрета или генералиштаба, за разлику од голубова*.

ја́халице ж мн. *врста дечје игре*.

ја́шља (обично у мн.) ж покр. **1.** *ивер*.

2.: У Гоцу „ја́шље“ су мали израсти на „ору̀пку“ (цјепаници), које треба одсјећи, да се „ору̀пки“ могу везати у ... сноп.

је́геде, **је́гѐда̀** ж мн. покр. *виолина*.

је́гија ж (обично мн.) покр. **1.** *егуја*.

2. *упредена кучина или крпа на крају казанске луле, низ коју цури ракија*.

је́гуљача ж (обично у мн.) зоол. *опити назив за јегуље и њима сличне рибе Anguilliformes*.

је́данаестори, -е, -а *збирни број који одговара основном броју једанаест уз именице које имају само облик множине*.

је́дек м (тур. *yedek*) покр. (обично мн.) *реса која виси на пантљици задње прегаче*.

је́днакѐножац, -ошца м зоол. у мн.: *опити назив за ред ситних ракова који имају седам пари приближно једнаких ногу, Isopoda (у јд.: такав рак)*.

је́днокѐпита̀р м зоол. у мн.: *опити назив за ред сисара Perissodactyla код којих се прст развио у копито (у јд.: сисар из тога реда)*.

једнокòпитњак м (обично у мн.) зоол. в. *једнокопитар*.

јѣднолїст м бот. у мн. *систематски назив за фамилију дугогодишњих зељастих биљака из разреда папрати, с једним листом разлученим у два засебна дела Orhioglossaceae (у јд.: таква биљка).*

једнопѣстиће ж мн. (с зб. ?) ков. *биљке са једним пестићем, тучком, моногупиа.*

једно̀родац, -роца м зоол. у мн.: *врста паразитских црва Monogenea из реда метиља који живе на риблим шкргама (у јд.: црв те врсте).*

једно̀супница ж бот. у мн.: *општи назив за биљке цветнице код којих се при клијању јавља само једна супка, један котиледон (у јд.: таква биљка).*

једночѣљуске ж мн. зоол. *назив за врсту риба топлих мора у којих су горњовиличне кости чврсто срасле с лобањом, рибе плочаре Plectognathi.*

једрòглāvка ж зоол. у мн.: *општи назив за рибе из пор. Lophotidae (у јд.: таква биљка).*

јѣж м (инстр. јѣжом; мн. јѣжеви и јѣжеви, некњ. јежови и јежи) **1.** зоол. у мн.: *систематски назив за бубоједе из ф. Eginaseidae, чије је тело с леђне стране и на боковима покривено игластим бодљама (у јд.: такав бубојед).*

2. мн. *жмарици, трнци, мравци.*

3. покр. (обично у мн.) *врста игре (обично дечије) у којој један од играча стоји или чучи у колу и на одређени повик хвата друге играче.*

јѣжинац, -јнца и **јѣжїнац**, -нца м у мн.: *класа морских животиња Echinoidea из кола бодљара (у јд.: животиња те класе).*

јѣжїнка ж зоол. у мн.: *систематски назив за рибе из ф. Diodontidae (у јд.: таква риба).*

јѣжица ж зоол. (обично у мн.) в. *јѣжинац.*

јѣжўљ, -ўља м (обично у мн.) в. *жмарац.*

јѣжўр, -ўра м (обично у мн.) **1.** в. *жмарац.*

2. *оно што је најѣжено, накомстрешено,*

што стрши.

3. *оно што је намрешкано, наборано, набор, бора.*

јѣжўрак, -рка м (обично у мн.) дем. од *јѣжур; жмарац.*

Јѣзѣра с мн. *висораван у Црној Гори, с неколико језера, између Таре, Дурмитора и Сињајевине.*

јѣзичњак м зоол. у мн.: *назив за једну групу безрепих водоземаца (у јд.: водоземац из те групе).*

јѣзови м мн. етн. покр. *нејасно значење.*

јектѣнија ж и **јектѣније** с (обично у мн.) (грч. ekteneia) цркв. *кратка молитва у рецитативу, као саставни део богослужења у православној цркви.*

јѣлāчкиња ж (обично у мн.) *учесница у једној дечијој игри.*

јѣлен м (ген. мн. јѣлѣнā) (дијал. ијек. јѣљен, ик. јѣлин) зоол. у мн.: *систематски назив за породицу Cervidae (у јд.: припадник те породице).*

јѣлѣнице ж мн. *део примитивне браве.*

јѣлтас м (обично у мн.) покр. в. *јолтас.*

јѣмелија ж (обично у мн.) покр. в. *јѣменија.*

јѣменија ж (обично у мн.) (тур. yemeni, јеменска роба) покр. **а.** *врста лаких, плитких ципела, обично од меке црвене коже. б.* *папуче.*

јѣменијица и **јѣменїца** ж (обично у мн.) дем. и хип. од *јѣменија; јѣменија.*

јѣменлија ж (обично у мн.) покр. в. *јѣменија.*

јѣменлијица ж (обично у мн.) дем. и хип. од *јеменлија.*

јѣрѣмије ж мн. етн. *поворка девојака које са звонима око врата иду уочи празника св. Јеремије од куће до куће да терају гамад.*

јѣригла ж (обично у мн.) покр. в. *верига.*

јѣрови м мн. покр. *кривудава путевина.*

јероглиф м (обично у мн.) (према грч. hieros, свети и glifo, дубем); вар. хијероглиф

1. назив за сличицу, фигуру, знак у идеографском писму (првобитно о писму старих Египћана).

2. фиг. ир. **а.** оно што је нејасно, нечитко исписано. **б.** оно што је нејасно, тешко разумљиво. **в.** онај који се неразумљиво, загонетно изражава.

јесенчићи м супл. мн. од јесенче.

јесетрѡвка ж (обично у мн.) риба из ф. *Acipenserini*.

јествина ж (обично у мн.) **а.** јело. **б.** посно јело, јело без меса.

јетарца с мн. в. јетра.

јетра с мн. унутрашњи орган, жлезда јајастог облика у човека и животиње која излучује жуч и врши низ најважнијих процеса који су у вези са разменом твари, материје у организму, црна џигерица.

јетрица с мн. **1.** дем. од јетра; јетра.

2. бот. бадра.

3. покр. име овци.

јетрица с мн. јело припремљено од јетара.

Јованац, -нца (обично у мн.) презиме.

јѡјке и **јѡјке** ж мн. покр. анат. в. мошнице, део мушких полних органа у ком се налазе семене жлезде.

Јолдaшићи м мн. покр. в. Влашићи.

јѡлтас м (обично мн.) (тур. yol + tası) покр. судови направљени тако да се могу слагати један на други, у којима се преноси готово јело (нпр. из гостионице кући).

јунчић, -а и **јунчић**, -ића м (обично мн.) покр. ваљушак од теста, кнедла.

јунѡак м (обично мн.) покр. јесењи и зимски облак који се појављује пред снегом.

јѡра с мн. (лат. jus, juris) варв. индив. законско право; правне науке.

јѡфке ж мн. (тур. уufка) растањено и просушено тесто исечено на танке делове,

резанци.

К

кабаре ж мн. (тур. kabara, чавлић, ексерчић) покр. украсне металне плочице на одећи, токе.

кабарнице ж мн. покр. **1.** дем. од кабаре.

2. врста народног веза.

кавалет м (и кавалети м мн.) (тал. cavalletto) покр. ногари, сталак; примитивни лежај на ногарима, сложен од дасака.

кавезлија ж (обично у мн.) врста платна протканог вуном; врста основе платна.

кавчина ж (обично у мн.) покр. в. калчина.

кадерије ж мн. (јд. кадерија) (тур. Kader, према имену оснивача) ист. припадници дервишког реда основаног у XII веку.

казā (тур. kazai, превиђено) покр. (код муслимана) у именичкој служби: **казāета** с мн. пропуштена молитва (клањање) које треба да се обави накнадно.

Казāи м мн. део старог Сарајева, источно од Бегове џамије, где су се налазиле казаске, гајтанџијске радње.

казма ж (тур. kazma) покр. (обично мн.) кабза, држак или оков дршка сабље.

казуāлије ж мн. случајне појаве, случајности; нередовни, споредни приходи или расходи.

казуāр м (према малајском) зоол. у мн.: систематски назив за птице из ф. *Casuaridae* из реда тркачица (у јд.: птица из тог реда).

каѡке ж мн. покр. в. каице.

каѡце ж мн. покр. дечје саонице са салинцима од коњске кости за клизање по леду.

каѡшије ж мн. покр. в. каишлије (1).

каѡшлије ж мн. **1.** врста опанака.

2. покр. врста платна.

кајде и **кајде** ж мн. (тур. kaide) покр. *нотни текст, ноте.*

кајке ж мн. покр. *в. каице.*

кајмака̀мци, -ма̀ца м (јд. кајмака̀мац, -мца) ист. *припадници владајућих слојева конзервативног, антидемократског смера у Србији педесетих и шездесетих година XIX века.*

кајмака̀мбџи, -ва̀ца м мн. (јд. кајмака̀мовац, -бџа) ист. *в. кајмакамац.*

какво̀ћа ж (обично у мн.) *апстрактна именица која својим значењем указује на појединачне особине, какво је што у овој или оној појединости, елементу, смислу: особина, карактеристика; позитивна особина, врлина.*

ка̀ла̀вре ж мн. (тур. kalavga) покр. **1. а.** *изношена, превелика обућа. б.* *врста свечане плитке обуће.*

2. *похабане, поцепане чарапе.*

3. *врста кратких панталона.*

ка̀ла̀врње ж мн. покр. *в. калавре (1а).*

ка̀ла̀клуци м мн. покр. *једноставно, без украса израђене минђуше.*

ка̀ла̀мџт, -џта м бот. у мн.: *систематски назив за фамилију изумрлих нижих дрвенастих биљака Calamitaceae, које су биле сличне данашњим раставићима, а достизале су висину до 30 m (у јд.: таква биљка).*

ка̀ла̀нџџ, -џва м (према мац. koloncz) покр. (обично у мн.) *део капе који штити уво од хладноће, наушник.*

ка̀ла̀пница ж (обично у мн.) покр. *даске на којима стоји калуп за сечење црепа.*

ка̀ла̀ша ж (обично у мн.) покр. *в. каљача.*

ка̀лдица ж (обично у мн.) покр. *набор, фалтица на доњем делу кошуље.*

ка̀лду̀ни м мн. (нем. Kaldaunen) анат. *в. плућа, орган за дисање смештен у грудном кошу човечјем или животињском.*

ка̀левре ж мн. покр. *в. калавре (1а).*

ка̀лѐнде, ка̀лѐндџ и ка̀лѐнџџ ж мн. (лат. calendae) *први дан у месецу код старих Римљана.*

ка̀лкџн, -џна и **ка̀лкан**, -а м (тур. kalkan) (обично у мн.) *дашчана преграда између лотра на запрежним колима.*

ка̀лотина ж покр. (обично у мн.) *одсечено парче, кришка (обично воћа припремљеног за сушење или осушеног воћа).*

ка̀лотка ж (обично у мн.) покр. *в. калотина.*

ка̀ло̀чина и **ка̀ло̀чна** ж (обично у мн.) *в. каљача.*

ка̀ло̀ша ж (обично у мн.) *в. каљача.*

ка̀ло̀шиџи м мн. бот. *украсна биљка Anemone coronaria из ф. Ranunculaceae.*

ка̀ло̀шна ж (обично у мн.) *в. каљача.*

ка̀луџер м цркв. (према грч. kalos и geron) **1.** мн. покр. *грудвице, громуљнице, ваљушци од брашна у недовољно и неравномерно умешаном тесту.*

2. (обично у мн.) покр. *свеџица за кађење, мирисна свеџица.*

ка̀лџет м и **ка̀лџета** ж (обично у мн.) (тал. calzetto) варв. покр. *врста кратких чарапа или доколеница, бечва.*

ка̀лџуња ж (обично у мн.) покр. *в. калчина.*

ка̀лџина ж (тур. kalçin; тал. calza) покр. (обично у мн.) **а.** *врста доколеница (од сукна или исплетених од вуне) које се обично носе испод чизама. б.* *камашина.*

ка̀љача ж (обично у мн.) (исп. нем. Kalosche) *врста гумене обуће за заштиту ципела од влаге и блата.*

ка̀љке ж мн. покр. *мале, кратке санке.*

ка̀маџт м (обично у мн.) *камата.*

ка̀машири м мн. (тур. kamaşır) покр. *штитници од коже који онемогућују да коњ гледа на страну.*

ка̀мѐнџиџи м мн.: *Каменчиџи [су] орнаменти на прстима наглавака.*

камѐњар, -ара м у мн.: род птица певачица које живе по каменитим местима (у јд.: птица из тога рода).

камѐралије ж мн. (нем. Kameralien) наука о државним финансијама и економској политици.

кaмза ж (обично у мн.) држак или оков дршка сабље, кабза.

кaмила ж (ген. мн. кaмiлa) (грч. kámēlos) зоол. у мн.: општи назив за животиње из ф. Camelidae, у коју спадају камиле и ламе (у јд.: та животиња).

кaмијчи, -чaкa м мн. агр. болест која се јавља на крушци.

кaмостре ж мн. покр. в. верига.

кaнaве ж мн. покр. справа за чешљање вуне.

кaнaре ж мн. покр. дашчица кровне конструкције, која задржава најнижи ред ћерамида.

кaнaт м (мн. кaнaти, ређе кaнaтови) (тур. kanat) покр. **а.** (обично у мн.) бочна страна, ограда, леса, лотра (на воловским колима). **б.** (најчешће мн.) сандук, товарни простор воловских кола; количина онога што стане у тај сандук, простор.

кaнaтaре ж мн. покр. кола с канатима.

кaнaтлије ж мн. покр. (као апозиција уз именицу токе) в. кaнaт.

кaндилaнцa с мн. покр. врста шаре на ћилиму.

кaнелoни м мн. тал. кув. шупље, цевасте тестенине пуњене надевом од меса и зачина, италијански специјалитет.

кaнзa ж (обично мн.) покр. в. кабза.

кaнијa ж (ген. мн. кaнијa) (често у мн.) (према тур. kin) **1.** корице ножа, сабље, мача и сл., футрола, тоболац. **2.** нераспр. цеваст омот, омотач, навлака, опна.

кaникулa с мн. и **кaникуле** ж мн. (према лат. canis, пас) велике врућине, притека (обично у месецу јулу), „пасји дани“.

кaнoн, -oнa м (грч. kanōn) (обично у мн.) **а.** скуп правила, норма, принцип у оквиру каквог уметничког правца, стваралаштва, учења и сл., образац, стандард. **б.** фиг. мерило, норма; укус.

кaнтaридa ж зоол. у мн.: инсекти тврдокрилци који се користе у лекарству, зелени бабак (у јд.: тај инсект).

кaнцa ж (ген. мн. кaнцa и кaнциј) (тур. kanca) (обично у мн.) **1.** дугачак, повијен и оштар нокат на прстима многих птица и животиња, дугачак, повијен нокат одн. прст уопште.

2. оно што има канцаст, кукаст облик **а.** кука, чакља и сл. **б.** направа, инструмент са завинутим делом, крајевима (клешта и сл.).

3. покр. назив за козу која има завинуте рогове.

кaњe ж мн. покр. врста децје игре.

кaнoци, кaнoкa ж мн. заст. кокс.

кaни ж мн. лек који се прима у одређеном броју капљица, течан лек уопште.

кaпaнци, -aнaцa м мн. покр. ретко тесто које се сипа у супу кад се ова закувава, дроњци.

кaпaцитeти, -eтa м мн. (лат. capacitas, способност) производни објекти (погони, фабрике, комбинати и сл.).

кaпилaр, -aрa м (према лат. capillaris) (обично у мн.) **1.** анат. најужи крвни суд, који повезује оградке артерија и вена.

2. а. танка цевчица с врло уским каналом. **б.** врло узак канал; пора, шупљина.

кaпилaрa ж (обично у мн.) в. капилар.

кaпилaрницa ж (обично у мн.) в. капилар.

кaпислaре ж мн. покр. кола са гвозденим осовинама на које се навлаче каписле.

кaпитулaр, -aрa м (према лат. capitulum, capitularis) (обично у мн.) наредба са законском снагом коју је издавао франачки владар; уопште зборник закона (нарочито црквених).

капитуларије ж мн. в. *капитулар*.

ка̀пица ж **1.** мн. *украсна шара у плетиву или везу.*

2. у мн.: *назив за род покретних морских шкољкаша Pecten, чешљача (у јд.: такав шкољкаш).*

ка̀пича̀р м (обично у мн.) *опанак који има капицу (кожни горњи део) уместо врнчанице.*

ка̀пича̀ш, -а̀ша м (обично у мн.) покр. в. *капичар.*

ка̀плѐтине ж мн. покр. *део зајажене воде која отиче.*

ка̀плѝце ж мн. *лек у течном стању (који се дозира према броју капи).*

ка̀пнича̀р м (обично у мн.) в. *капичар.*

ка̀потина ж (обично у мн.) *капница, кишиница с крова.*

ка̀псила с мн. покр. *капса, мртвачки сандук.*

ка̀пу̀ѝн, -и́на м (тал. sarruscino) зоол. у мн.: *општи назив за род широконосих јужноамеричких мајмуна Cebus са снажним дугачким репом и округлом главом; општи назив за породицу сродних мајмуна Cebidae, којој припада и род Cebus (у јд.: такав мајмун).*

ка̀ре ж мн. (исп. тал. сагго, кола, фр. сагге́, квадратни) **а.** покр. *теретна, запрежна кола.* **б.** покр. *једноколица.* **в.** покр. *бочне стране, канати на запрежним колима.*

ка̀раба ж (обично у мн.) **1.** в. *карабља.*
2. *врста гајди; мале гајде.*

ка̀рабице ж мн. *дем. од карабе; карабе.*

ка̀раблица ж (обично у мн.) в. *карабља.*

ка̀рабља ж (обично мн.) **1.** *врста пастирске свирале.*

2. *свирала у облику цеви, на гајдама, пребираљка.*

ка̀рабљице ж мн. **1.** в. *карабља.*

2. в. *гајде.*

Ка̀рава̀нке, -кѝ ж мн. *планински венац у Словенији на граници према Аустрији.*

ка̀разу̀лов м (тур. karazülüf) (обично у мн.) *увојак црне косе који пада низ лице поред ува, зализак; исп. зулуф.*

ка̀ракука ж покр. (обично мн.) *нечитко, невешто и немарно исписана слова, шкработине, куке; неуспела шара која ништа не представља.*

ка̀ра̀нфил (ка̀ра̀нфил) м (тур. karanfil, од грч. karanfilon) бот. у мн.: *систематски назив за ф. Caryophyllaceae којој припада велик број родова са око 1500 врста углавном зељастих биљака, чије је стабло коленцима издељено, а плод им је чахура (у јд.: биљка из те фамилије).*

ка̀рати м мн. (тал. sagato) покр. *новчана накнада за послове суђења коју осуђеник исплаћује судијама и кметовима.*

ка̀рбина ж (обично у мн.) покр. в. *кармина.*

ка̀рбо̀нид, -и́да м (обично у мн.) хем. заст. *угљени хидрат, органско хемијско једињење угљеника и воде веома распрострањено у биљном свету (шећери, скроб, целулоза и др.).*

ка̀рдија̀к м (према лат. cardiaca) (обично у мн.) мед. *кардиотоник, средство за јачање рада срца.*

ка̀рдѝна̀лија и **ка̀рдѝна̀лија** с мн. грам. *кардинални, основни бројеви.*

ка̀рѐтине ж мн. *аугм. и пеј. од каре.*

ка̀ри м (ж?) мн. покр. *ситна јелова и смрекова грађа.*

ка̀риге ж мн. покр. *дрвена направа за сапињање коња.*

ка̀рика ж (мац. karika) (обично у мн.) *окови на рукама или ногама, лисице, букагије.*

ка̀рибле и **ка̀рѝбле** ж мн. (тал. cartiola) *колица за преношење терета с једним точком и две ручице.*

Карлѡвци м мн. *Сремски Карловци, град у Срему, у подгорини Фрушке горе, знаменит просветни и културни центар Војводине.*

кармина (кармина) ж (лат. *carmina*) (обично у мн.) *гозба за спомен мртвима, даћа, подушије.*

карниѡвора с мн. и **карниѡворе** ж мн. **1.** зоол. *ред сисара месождера, зверови Carnivora.* **2.** бот. *биљке које се хране ухваћеним животињцама (инсектима).*

картеноиди м мн. биол. *скупина природних жутих до пурпурноцрвених пигмената честих у биљном и животињском царству.*

карѡца и **карѡца** ж (често у мн.) *в. каруца.*

карта ж (лат. *charta*) (често у мн.) *игра таквим листићима; картање, коцкање.*

карте ж мн. (према тал. *cardo*) покр. *врста четвртстих гребена за вуну са густо распоређеним ситним зупцима.*

каруца ж (према тал. *carrozza*) (обично у мн.) *луксузна кола (обично покривена) на четири точка са коњском запрегом; лака кола, кочије.*

каручица ж (обично у мн.) *дем. и хип. од каруца.*

касале ж мн. покр. *сандук за преношење малтера на грађевини.*

касалице ж мн. покр. *врста дечје игре.*

каселе и **каселе** ж мн. (тал. *casella*) покр. *зидарска направа од дасака са по две ручке на супротним крајевима, која служи за ручно преношење цигле, малтера и др., трагач.*

кастањете ж мн. (шп. *kastañetas*) *врста музичког инструмента, удараљке у облику дрвених звечки или плочица које се натичу на прсте и којима се изводе оштри пискави звуци као такт плесу.*

Кастела, **Кастелā** (код Вука Кастела) с мн. *в. Каштела.*

катакѡмбе ж мн. (тал. *catacomba*) **1.** *подземни ходници и просторије у којима су први хришћани сахрањивали своје мртве и кришом се окупљали на молитву.*

2. *подземне просторије испод цркве где се чувају реликвије; капела испод цркве, крипта.*

3. *ист. место под земљом где су се чувале мумије код старих Египћана.*

ката-мрави м мн. *у загонеци, о људима.*

катараге ж мн. покр. *мотке чији су горњи крајеви спојени, а доњи размакнути, раширени и пободени у земљу, које служе као подупирач за шатор и др.*

катареци м мн. *у бројаници, без значења.*

катаризе ж и **катаризи** м мн. *у загонеци, о пастирима који чувају овце.*

катарушке ж мн. покр. *в. катараге.*

катедер-социјалисти м мн. (јд. **катедер-социјалист(а)**) *присталица, поборник катедер-социјализма.*

катија ж (обично у мн.) (према тур. *kiti*) *метална или кожна кутија за метке која се носи причвршћена, закачена за појас.*

катранице и **катра̀нице** ж мн. покр. (обично са одредбом: *тешке*) *борова, смрекова и јелова смола.*

катрђе ж мн. покр. *врста платна у боји од кога се шије женско одело.*

каћуновица ж бот. *у мн.: опити назив за вишегодишње зељасте биљке из рода Orchis из ф. Orchidaceae, каћун (у јд.: биљка тог рода).*

кациѡш, -аша м зоол. *у мн.: породица грабљивих морских пужева Cassididae, који имају чврсту кућицу у облику кациге, шлема, а живе најчешће у топлим морима (у јд.: такав пуж).*

качество с рсл. **1.** (обично у мн.) *особина (обично позитивна), одлика, карактеристика.*

2. *мн. права, привилегије, третман који припада неком положају, рангу.*

Каштела, Каштелā с мн. област и села између Трогира и Сплита.

кашћелић м (обично у мн.) покр. **а.** врста чипкарског рада. **б.** врста катора, мрежасте шаре у везу.

квадруман, -ана м зоол. у мн.: животиње у којих су све четири шапе сличне човечјим шакама, мајмун (у јд.: таква животиња).

квадрупед, -еда м зоол. у мн.: четвороножне животиње, четвороношци (у јд.: таква животиња).

квѡка ж (обично у мн.) **а.** кукичаст или сл. знак којим се обележава нешто (на маргини странице, списка, рачуна и др.). **б.** надредни знак као саставни део неких слова (нпр. у *џ*, *џ* и сл.). **в.** (често у мн.) презр. слово обично незграпно, ружно написано, нечитак рукопис. **г.** прав. заст. интерпункцијски знак заграда.

квалификација ж (лат. qualificatio) (обично у мн.) **а.** стручна, школска спрема; образовање. **б.** оно што представља потврду, доказ, оцену нечије способности, стручности, вредности одн. даје некоме право на дати посао, службу, звање и др.

квѡсац, -сца м бот. у мн.: квасне гљивице Saccharomycetes из ф. Saccharomycetaceae, које се размножавају пуњењем и изазивају врење, ферментацију угљених хидрата (у јд.: таква гљивица).

квѡсѡвци м мн. бот. в. квасац.

квѡтере, квѡтѡрѡ ж мн. в. кватре.

квѡтре, квѡтѡрѡ и квѡтрѡ ж мн. (лат. quater) кат. четири поста у току године, на почетку сваког годишњег доба.

квѡтри, квѡтѡрѡ ж мн. в. кватре.

квѡчићи м мн. (у игри речи, према „мачићи”) пилићи, тилад.

кврѡга ж (дат. и лок. кврѡги и кврѡзи, ген. мн. кврѡгѡ) (обично у мн.) ист. справа за мучење; окови.

кврѡжица ж (обично у мн.) **а.** нервни завршетак у виду бобичастог задебљања, испупчења и сл. **б.** ситан брадавичаст израштај, завршетак, задебљање и сл. у биљке.

кѡвчета с и **кѡвчети** м мн. (тур. kefсе) покр. дугачки, разрезани рукави на долами или малом гуњу, који се нису облачили, већ су на долами били сапети одостраг, а на гуњу су слободно висили, чевкени.

кекерефеке ж мн. покр. в. керефеке.

келемета с мн. покр. сметње при раду.

Кѡлти м мн. (јд. Кѡлт) (лат. Celtae или Celti) стари индоевропски народ који се углавном измешао са Германима и Романима.

кѡнгур м (енгл. kangaroo, према домородачком аустралијском) зоол. у мн.: општи назив за торбаре Macropodidae (у јд.: такав торбар).

кѡра ж покр. (обично у мн.) врста чипке рађене шиваћом иглом.

керекѡндије ж мн. само у загонеци, о ногама у мачке.

керефеке ж и **керефеки** м мн. **1. а.** сјајне, али празне свечаности, обичаји. **б.** све што је бескорисно, непрактично, које штарије. **2.** извештачени манири, опхођење лишено непосредности, околишање, извијање, пренемагање.

3. а. лаке, забавне атракције. **б.** измотавање, кривељење, лудорије.

кереси м мн. покр. гргурава коса.

кѡрица ж (обично у мн.) дем. од кѡра; кѡра.

кѡсмѡни м мн. покр. кѡра.

кесѡноша ж зоол. у мн.: морске рибе Syngnathidae чији мужјаци носе на трбуху кесу с јајима (у јд.: таква риба).

кѡгуша и **кѡгуша** ж (понегде мн.) покр. врста игре, плеса удвоје, кетеуш; врста народног кола.

кеџин, -ина м (обично у мн.) (тур. kefin) покр. бело платно у које муслимани замотавају, увијају мртаваца, ђефин.

кечибабац, -аџа м (обично у мн.) покр. закржљала шљива.

кивиџалац, -аџа м зоол. у мн.: ред птица тркачица Apterygiformes, без репа и закржљалих крила (у јд.: таква птица).

киле ж мн. мед. нар. в. скрофуле, квргасте отеклине на врату које настају услед туберкулозе лимфних жлезда.

килимете ж мн. покр. дроњци, рите.

килоте ж мн. (фр. culotte) **1.** доњи део женског рубља, женске гаџице.

2. ист. кратке панталоне, чакшире до испод колена (карактеристичне за некадашњи дворски начин одевања).

килотне ж мн. в. килоте.

киналије ж мн. покр. женске чарапе које су на прстима црвено обојене.

киселводе ж мн. покр. врста народне игре, маџарац.

киџ, -а и кита м (мн. китови и китови) (грч. kētos) зоол. у мн.: општи назив за ред морских сисара Cetacea, рибликог тела чији су предњи удови претворени у пераја, а задњи потпуно редуцирани; назив за поједине (обично најкрупније) врсте тога рода (у јд.: такав сисар).

ките ж мн. етн. покр. кићење сватова.

китир, -ира м и **китира** ж (обично мн.) (тур. kitiğ) покр. кокица.

китмице ж мн. покр. врста веза.

китнице ж мн. **1.** предмети (накит, украси, цвеће и сл.) којим се неко кити, који служе за кићење, украшавање.

2. покр. врста ланчастог веза.

китуљак, -љка м (обично у мн.) покр. кита, кићанка на фесу.

кићеник м покр. (обично у мн.) кићени сват.

кићенице ж мн. покр. украс којим се ките сватовски коњи.

кићници м мн. покр. углови у дрвених кућа.

кичмењак, -аџа и **кичмењак** (кичмењак), -а м у мн.: општи назив за бића (животиње и човека) из подтипа Vertebrata (главни огранак кола хордата), која се одликују лобањом, кичменим стубом и високо развијеним нервним системом, чулима и другим органима; супр. бескичмењак (у јд.: такво биће).

кишићи м мн. покр. врста народног веза.

киџке ж мн. покр. врста мотива у везу.

клавикорде ж мн. (према лат. clavis, типка и chord, жица) муз. најстарији тип жичаног музичког инструмента са диркама, типкама, претеча данашњег клавира.

кљда ж (обично у мн.) **1.** ист. направа (обично дрвена) за окивање, спутавање ногу и руку, кврге.

2. покр. врста сплава.

кљдица ж покр. (обично у мн.) направа за хватање дивљачи, замка.

кљдуше ж мн. покр. в. кљда.

кљкбвнице ж мн. свете књиге (у нар. песми, обично кад је реч о Талу Личанину).

кљампе ж мн. покр. в. клешта.

кљпавица ж зоол. у мн.: породица шкољки Myidae (у јд.: шкољка из те породице).

кљптала с мн. покр. дрвена клопка, замка за хватање птица.

кљше ж мн. покр. в. кљшња (4).

кљшња ж (чешће у мн.) покр. **1.** дебела вунена, обично ваљана тканина домаће израде, сукно.

2. простирка од вуне, поњава.

3. а. врста белих дугачких чарапа (домаће израде). **б.** врста вунених доколеница (домаће израде).

4. (само мн.) чакшире начињене од кљшње (1), сукнене чакшире; чакшире уопште.

5. комадић чохе или крпе који се везује гуски,

ћурки и сл. око ноге ради распознавања.

б. а. у запрежној опреми, навлака од коже и сл. за конопац, каши да не би жуљили коња.

б. навлака од вунене тканине испуњена сламом и др., која се ставља испод самара, стеља.

клејстòгами и клејстогáми м мн. (према грч. kleistos и gamis) бот. врста самооплодних биљака.

клемe и клемице ж мн. покр. метални накит у женској народној ношњи.

клèница ж (обично у мн.) покр. врста украсних копчи у виду металних плочица.

клèпци м мн. прибор за откивање косе, чекић и баква.

клèпе ж мн. покр. врста јела од јуфки у којима је завијено месо.

клепèтаче ж мн. покр. врста игре пилџима.

клèпке ж мн. покр. цепни нож дрвених корица.

клèпòви м мн. покр. у загонеци, о ушима.

клèча (клèча) ијек. **кљèча** (клијèча) ж покр.

1. (понекад мн.) врста уткане шаре на тканинама; тканина са таквим шарама.

2. (обично у мн.) плетена женска чарапа; њен горњи део.

клèчара ијек. **кљèчара** ж покр. (обично у мн.) врста плетених вунених чарапа; исп. клèча (2).

клèчица ијек. **кљèчица** ж (обично мн.) в. клèча (1).

клèшта ијек. **клијèшта** (некњ. ек. и ијек. кљèшта) с мн. (ретко ж јд.) **1.** метална алатка састављена од две попут маказа укритене полуге, подешена за различиту употребу (за држање, стезање, сечење, вађење, уобличавање чега, за утискивање каквих знакова у одређени предмет и сл.); уопште двокрака алатка за хватање или стезање различитих предмета.

2. нераспр. машице, хваталице.

3. направа за хватање дивљачи, рибе и др.

4. зоол. анат. двокраки орган појединих

животиња подешен за хватање плена, узимање хране и сл., штипаљке.

5. грађ. део кровне конструкције, састављен од двеју греда које се једним крајем ужлебљују једна у другу.

б. вој. војне јединице распоређене са страна противника у два крака, маказе; обруч.

7. спорт. начин хватања лопте у ватерполу при коме је лопта притиснута између длана и подлактице.

клештáнца и кљèштáнца с мн. дем. од клешта, клијешта.

клештáца ијек. (и непр. ек.) **кљèштáца** = **клештáшца** ијек. (и непр. ек.) **кљèштáшца** с мн. дем. од клешта, клијешта.

клèште ијек. **клијèште** (непр. ек. и ијек. кљèште) ж мн. в. клешта.

клèшти и кљèшти ијек. **клијèшти и клијèшти** ж мн. покр. в. клешта.

клèштине ијек. (и некњ. ек.) **кљèштине** ж мн. аугм. и пеј. од клешта, клијешта и клеште, клијеште.

клештíца ијек. (и некњ. ек.) **кљèштíца** с мн. дем. и хип. од клешта, клијешта.

клèштице ијек. (и некњ. ек.) **кљèштице** ж мн. **1.** дем. и хип. од клеште, клијеште.

2. инструмент за прихватање, придржавање ситних предмета, обликом налик на мале машице, пинцета.

кљíга ж (обично у мн.) покр. наушница, минђуша.

кљíза ж покр. (обично мн.) в. клизаљка (1).

кљíзáљка ж (обично мн.) **1.** спорт. челична ишина подешена за причвршћивање на ципелу, која служи за клизање по леду.

2. а. покр. клизавица, углачана ледена стаза на којој се деца клизају. **б.** клизалиште, терен прекривен ледом и уређен за клизање.

кљíмавице и кљíмáвнице ж мн. покр. дводелна направа слична теразијама, чијим се теговима покреће механизам ковачких мехова.

Клѝмѣнти м мн. (јд. Клѝмѣнт) северноарбанашко малисорско племе у подручју Проклетија чија се једна група у првој половини 18. в. преселила у Срем (села Никинци, Хртковци, Јарак), где су се поткрај 19. в. пословенили.

клѝнови м мн. мед. нар. кила, брук.

клѝни = **клѝнови** м мн. нар. мед. кила, брук.

клѝнице ж мн. (нем. Klippe) алатка у облику краћег облог штапића уздуж расеченог, која се употребљава при кастрирању коња.

клѝпци, клѝпѣкѣ м мн. кув. ваљуици с гушицијим месом.

клѝшњѣк, -ѣка и **клѝшњѣк**, -а м зоол. у мн.: систематски назив за инсекте из ф. Elateridae (у јд.: такав инсект).

клѝштине ж мн. покр. направа за хватање дивљих животиња, врста кљусе, ступице; предњи део те направе.

клишћаци м мн. покр. мала клешта.

клобѣтине ж мн. покр. нејасно значење.

клобѣчара и **клобѣчарка** ж бот. у мн.: ред гљива Нутеномицетес (у јд.: гљива из тога реда).

клѣв м и **клѣва** ж (обично мн.) покр. и заст. в. кљова.

клѣвѣш, -ѣша м (обично мн.) покр. в. кљова.

клѣмпа и **клѣмпа** ж (обично у мн.) покр. дрвена ципела, нанула, опанак; обућа са дрвеним ђоном; врста модерне обуће са изразито дебелим ђоном.

клорѣпласти и **клорѣпласти** м мн. (према грч. chlōros и plastos) бот. округласта зелена телашца у површинским биљним ћелијама, која биљкама дају зелену боју, хлоропласти.

клѣце ж мн. покр. направа којом се путају, сапићу ноге (људима и коњима), пута, букагије, шклоце.

клѣпе ж мн. степеничаста песковита зараван дуж морских и речних обала.

клѣпчићи м супл. мн. од клупче.

клѣв м (обично мн.) в. кљова.

клѣва ж (обично мн.) јаче развијени, велики, дуги зуб код неких сисара, обично свинут при врху (очњак у дивљег вепра, воденог коња, горњи секутић у слона, шиљаста зуб у кита).

клѣдка ж (обично мн.) покр. рана, раница на телу (обично на рукама или лицу).

клѣука ж покр. (обично мн.) врста вѣза.

клѣунѣр, -ѣра м зоол. у мн.: ред најнижих сисара Monotremata чије су чељусти превучене рожном навлаком у облику кљуна (у јд.: сисар из тога реда).

клѣунѣрица ж зоол. у мн.: општи назив за инсекте мрежокрилце којима су уста продужена у кљунасту рилицу Mecoptera (у јд.: инсект из тог рода).

клѣунача ж зоол. у мн.: птице дугог кљуна из пор. шљука, шљуке Scolopacidae (у јд.: птица из те пор.).

клѣунѣш, -ѣша м зоол. у мн.: инсекти са устима продуженим у рилицу, риличари, Rhynchota; (у јд.: такав инсект).

клѣунѣрожац, -ѣшца и **клѣунѣрѣжац**, -ѣшца м зоол. у мн.: род птица креишталница јужноафричких и јужноазијских предела Vucerotidae с великим шупљикавим кљуном (у јд.: птица из тога рода).

клѣуса ж (обично у мн.) фиг. вешто изведен поступак, лукаво употребљена средства, мере којима се неко доводи у тежак положај из кога се мучно налази излаз, замка.

кнѣжеви м мн. покр. модрице на цеваницама које се појаве кад се ноге дуго времена излажу ватри.

кнѣйга ж (ген. мн. кнѣйгѣ) (обично мн.) анат. покр. в. књижавац.

кнѣйжавац, -ѣвца м (обично мн.) зоол. анат. део желуца у преживара, листавац.

кнѣйжѣри м мн. анат. покр. в. књижавац.

књѝшци, књѝжѧцѧ м мн. анат. покр. в. књѝжавац.

кѡбиле ж мн. нар. обичајна женска игра која се игра током беле недеље, учеснице у тој игри.

кѡвије ж мн. покр. место између обрва, повије.

кѡврчица ж (обично мн.) заврнуто навѝше, заковрцано перје на пачијем репу.

ковчѧнице ж мн. врста народног веза.

кѡвчије, кѡвчѝјѧ ж мн. покр. лака запрежна кола, кочије.

кѡжвѧрке ж мн. мед. нар. мале богиње.

кожождѧрац, -рца м зоол. у мн.: општи назив за пор. ситних инсеката Dermestidae, чије ларве живе у сувој животињској материји (крзну, кожи и сл.) (у јд.: такав инсект).

кожокрѝлац, -лица м зоол. у мн.: ред инсеката са два пара опнастих крила, опнокрилци (у јд.: такав инсект).

кожѡваре ж мн. мед. нар. средње, овчије богиње varicella.

кожѡвѧрке ж мн. мед. нар. средње, овчије богиње varicella.

кожѡрѧње ж мн. зб. од кожура.

кожѡхѧрке ж мн. (дијал. кожуарке) мед. нар. мале богиње, morbilli.

кожѡшкѧр, -ѧра и **кѡжушкѧр**, -а и **кѡжушњѧк** м зоол. у мн.: општи назив за пор. ситних инсеката Dermestidae, чије ларве живе у сувој животињској материји (крзну, кожи и сл.) (у јд.: такав инсект).

кѡза ж (вок. кѡзо; ген. мн. кѡзѧ) **1.** зоол. у мн.: општи назив за род ѡупљорогих преживара папкара Capra из пор. Caviconia (у јд.: преживар из тог рода).

2. мн. покр. в. влѧка.

3. (често у мн.) покр. **а.** врста игре са зрнима, козѧлка. **б.** мн. игра скривања прстена под капу. **в.** мн. дечија игра која се изводи са пет камичака, пѝѧка. **г.** (обично

мн.) један од кочиња забодених у земљу у пастирској игри козице.

4. мн. мед. нар. в. богиње.

кѡзѧк, -ѧка м зоол. нар. (обично у мн.) гњурачица, општи назив за инсекте из ф. Dytiscidae.

кѡзли м мн. заст. делови подводних стена који вѝре из воде.

кѡзила с мн. покр. место где пребивају козе, козје боравиште.

кѡзица ж **1.** (обично у мн., често са одредбом: ланчани) пом. дрвени ногари преко којих се стављају сидрени ланци (да не би лежали на палуби или земљи), козлѝћ.

2. мн. мед. нар. разне врсте заразних болести са остицама по кожи, богиње.

3. зоол. (обично у мн.) општи назив за неколико врста морских десетоножних ракова, нежна, провидна тела, из подреда Natantia, који боју мењају према околини.

кѡзјаче ж мн. мед. нар. в. козица (2).

кѡзлаци мн. м бот. назив за ф. Agaseae којѡј припада род Agum.

кѡзлић, -а и **кѡзлѝћ**, -а (козлѝћ, -ѝћа) м **1.** (обично у мн., често са одредбом: ланчани) пом. дрвени ногари преко којих се стављају сидрени ланци (да не би лежали на палуби или земљи).

2. мн. нар. фатаморгана.

3. мн. бот. назив за луковицу мразовца (Colchicum autumnale).

Кѡзлићи и **Кѡзлѝћи** (Козлѝћи) м мн. астр. звездано јато у сазвежђу Бика, Плејаде, Влашићи.

козмозѡа с мн. и **козмозѡи** м мн. (према грч. kosmos и зѡон) хипотетички микроорганизми у васиони (помоћу којих су неки научници покушавали објаснити порекло живота на Земљи).

козѡкрѡнице ж мн. бот. назив за фамилију Caprifoliaceae.

кѡка ж (вок. кѡко, дијал. коке, кока) (обично у мн.) зоол. в. кокош (а и б).

кóкалица ж (обично у мн.) покр. *в. кокица* (а).

кòканица ж (обично у мн.) покр. *в. кокица* (а).

кòкица и **кòкица** ж (обично у мн.) **а.** *искокано зрно кукуруза. б. крупна пахуљица снега.*

коклòчике ж мн. покр. *огрлица од нанизаних бобица које расту на буковом лишћу.*

кокови м мн. у *загонци, о роговима.*

кòкòвци м мн. покр. *круница, бројаница од нанизаних зрнà кока.*

кòкòти, **кòкоти** и **кòкотови** мн. *ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тога кукурикања (око поноћи, пред зору и у свануће, обично са одредбом: први, други, трећи).*

кокòтићи (кокотíћи) м мн. *мотив у народном везу.*

кòкòш, **кòкоши** ж (инстр. јд. *кòкоши* и *кòкошју*; ген. мн. *кокòшй* и *кокòшијү*) **а.** у мн.: *назив за птице из пор. Gallidae, односно за род Gallus из те породице (у јд.: птица из те породице, односно рода).* **б.** у мн.: *назив за птице из реда Galliformes у који спада и пор. Gallidae (у јд.: птица из те породице, односно рода).*

кòкошāјци, -ајāкā м мн. покр. *в. кокошињак, кокошији измет.*

кокошине ж мн. *в. кокошињак, кокошији измет.*

Кòла с мн. астр. *Велика и Мала Кола, Велика или Мала Кола.*

кòла, **кòлā** с мн. **1.** *возило на точковима (најчешће на четири точка) које служи за превоз људи и ствари а. запрежно возило. б. аутомобил или слично возило са моторном или електричном вучом. в. део железничке композиције и сл., вагон. г. заст. железница, воз.*

2. *количина нечега (сена, дрва и др.) која може да стане у једна кола (1а).*

3. покр. *спирална опруга као део механизма у брави.*

колāгāч, -āча м (тур. *kolağacı*) (обично у мн.) покр. *стубић, клин на мутавцијском чекрку за предење.*

колāгија ж покр. (обично у мн.) *алка за везивање и притезање бисага кад се носе преко рамена.*

колāјлије ж заст. и мн. покр. *в. колалије* (1а).

колāлије (кòлалије) ж мн. заст. и покр. **1.** (најчешће у атрибутској служби, уз именице ж. рода) **а.** *које имају облик круга (о токама), округле токе. б. које су са шарама у облику круга, коласте, шарене.*

2. *минђуше са украсом у облику округлог дугмета.*

коламйстри м мн. *направа за коврцање косе.*

кòлāрде ж мн. и **кòлāрди** м мн. (исп. тал. *coralli*, корали) покр. *ђердан, корални ђердан.*

Кòлāри м мн. астр. покр. *Велика кола, Велики Медвед.*

кòлац, **кó(л)ца** м (мн. **кó(л)ци** и **кó(л)чеви**, ген. **кòлāцā,** **кóлца** и **кóлчєвā**) (обично у мн.) покр. *мотка око које се снује вунена пређа.*

колāчи м **1.** у *загонци: звезде.*

2. покр. *прстеновање испрошене девојке.*

кòлāч, -āча м (тур. *kulaç*) покр. (обично у мн.) *скок коња у галопу.*

колāчār, -āра м покр. (обично у мн.) *онај који иде девојци на прстеновање.*

колāчићи м мн. бот. **а.** *биљка из ф. Gesneriaceae 1) Romondia Nathaliae. 2) Romondia Serbica. б. стрихнин-дрво Strychnos nux vomica.*

кòлєгија ж (обично мн.) *предавања из једног предмета на високим школама.*

кòледа и **кóледа** ж (према лат. *calendae*) **1.** мн. етн. *скуп, група (обично момака) која учествује у том обреду, пева коледске*

песме; уопште група, мноштво људи који иду заједно.

2. (обично у мн.) покр. обредна ватра, крес.

колѣдѣр, -ѣра м (обично у мн.) **а.** етн. онај који учествује у коледи, у колѣдању, честитар; **б.** покр. уопште свирач, певач који иде по кућама и честита (имендан, какав празник и др.).

Кѣлѣде и **Кѣлѣде** ж мн. покр. Бадњи дан; време око Бадњега дана, Нове године.

кѣлѣнде ж мн. **1.** (Коленде) први дан календарске године, празник Нова година. **2.** поклон који се даје онима што певају колѣдарске песме, дар честитару.

кѣлено ијек. **кѣљено** (ген. мн. кѣлѣнѣ ијек. кѣлѣнѣ) с анат. (обично у мн., кад је тело у седећем положају) део ноге изнад колѣног зглоба, крило.

колѣѣптѣр, -ѣра м (према грч. koleos и pteron) зоол. у мн. општи назив за ред инсеката различитог изгледа и начина живота, са два пара крила, од којих доња служе за летење, а горња за заштиту, Coleoptera (у јд.: такав инсект).

колѣса с мн. заст. в. кѣла.

колѣсаре ж мн. кола, колица (?).

колѣсине ж мн. аугм. и пеј. од колеса.

колѣсница ж (обично мн.) покр. и заст. запрежна кола, двоколица.

колѣтина с мн. аугм. од кѣла; исп. кѣла.

кѣлѣчка с мн. в. кѣлѣчке.

кѣлѣчке ж мн. колица на два точка која вуку плуг.

кѣлѣшнице ж мн. покр. одвојен предњи део кола (најчешће волујских) који може да служи за возњу или превозење нечег.

кѣлиба ж (ген. мн. кѣлибѣ) покр. (обично у мн.) бачија, сточарско насеље у планини.

кѣлибри и **колибри**, -ија м (шп. colibri) зоол. у мн.: општи назив за најмање птице, дужине свега 3 до 6 ст, шареног перја и дугачког кљуна, из ф. Trochilidae којих има

велики број врста, а живе у тропским пределима Јужне Америке (у јд.: птица из те фамилије).

кѣлибри и **колибри**, -ија м (шп. colibri) зоол. у мн.: назив за најмање птице, дуге 3-6 ст, шареног перја и дугачког кљуна из пор. Trochilidae (у јд.: таква птица).

кѣлија покр. с мн. (?) необ. в. кѣла.

кѣлинде ж мн. покр. **1.** шарени штапови исте дужине, које колѣдари носе на Бадњи дан.

2. без одређеног значења, у песми коју колѣдари певају на Бадњи дан.

кѣлица с мн. **1.** дем. и хип. од кѣла; исп. кѣла.

2. а. направа са једним, два, три или четири точка, за превоз разног материјала или људи; мање, помоћно возило. **б.** направа са два точка на коју се причврсти плуг када се оре, колѣчке. **в.** покретни део на писаћој машини.

3. покр. мотив у народном, везу.

кѣлишта с мн. покр. аугм. и пеј. од кѣла.

кѣлни м мн. зан. покр. коларска направа за сечење.

кѣлњѣк, -ѣка м **1.** зоол. у мн.: назив за ниже црве који на предњем крају имају коло помоћу кога се хране и покрећу, точњаци Rotatoria, Rotifera (у јд.: такав црв).

2. (обично у мн.) **а.** колотови око очију, подочњаци. **б.** кружне траке, праменови дима, паре и сл. који лебде у ваздуху. **в.** кружни набори на воденој површини, који се шире у концентричним круговима кад нешто падне или урони у воду. **г.** кругови, прстенови светла који се привидно јављају пред очима, светлаци.

кѣлобѣр, -ѣра и **кѣлобѣр**, -ам мн. подочњаци.

кѣлотѣри м и **колѣтуре** ж мн. део на разбоју о којем висе нити.

колѣтурѣи м мн. в. колотур.

колѣтурица ж мн. в. колотур.

колђуста ж у мн.: назив за животиње из разреда најпростијих кичмењака Cyclostomata сродних рибама, змијоликог тела без крљушти и хрскавичавог скелета, који се помоћу округластих уста припијају за подлогу (у јд.: таква животиња).

колђук м (тур. koltuk) покр. (обично у мн.) **а.** мали јастук, јастучић. **б.** уметак тканине на одећи испод руке. **в.** шара на народној ношњи.

кђлђт м (ретко ж) (мн. кђлђти и кђлђтови, ген. кђлђтђвђ, колђтђвђ и кђлђтђ, дат. кђлђтовима, колђтђвима и кђлђтима) **1.** (обично у мн.) **а.** таласи у облику концентричних кругова који настају кад у воду нешто падне. **б.** кретање извесних материја (нпр. дима, магле или пламена) кроз ваздух у облику кругова, кола. **в.** привидна визуелна представа круга (кругова), титравих мрља разних боја услед тренутне физичке слабости, јаког узбуђења, бола, ударца и сл. **г.** кружно кретање, кружење, опток, циркулација. **д.** спорт. гимнастичка вежба при којој се тело пребацује преко главе унапред или унатраг, описујући при том круг у ваздуху. **2. а.** (обично у мн.) таман круг испод или око очију (у болести, при преморености и сл.).

колђтурице ж мн. покр. део на ткачком разбоју о којем висе нити, колђтур (2).

кђлђца с мн. **а.** дем. од кђла. **б.** направа са три точка помоћу које се дете учи да хода.

кђлђце, -ета с (обично у мн.) округласте шаре (уткане или извезене) на тканини, оделу и сл.

кђлђчаци м мн. (тур. kolçak) дуге вунене рукавице до лакта.

кђлђчани м мн. техн. погонски точкови; механизам, машина.

колђндђш, -ђша м покр. (обично у мн.) в. коледар.

кђмђнда ж (тал. comando; фр. commande) техн. (обично у мн.) инструмент, део

уређаја помоћу којег се управља радом машине или радом појединих њених функција.

кђмђндос м (обично у мн.) (енгл. commando) припадник привремених тактичких формација (првобитно британских јединица) припремљених за герилско ратовање и извршавање специјалних задатака, саботаже и сл., на фронту и у позадини непријатеља.

кђмаре, кђмђрђ ж мн. покр. витице нарочито сплетене у виду полукруга око ушију (као ознака удате жене).

кђмастре ж мн. и **кђмастри** м мн. покр. ланац над огњиштем, вериге, комостре.

комђшина ж (обично у мн.) нар. камашина, кожна или штофана доколеница.

кђмаштре ж мн. и **кђмаштри** м мн. покр. в. комаштре.

комбђнђрке ж мн. зан. комбинована клешта, клешта која се могу употребљавати у различите сврхе.

кђмђндије ж нар. мн. драгулије, ситнице, тричарије.

коментђри м мн. (лат. commentarius) мишљење, тумачење с критичким напоменама, опаскама о чему.

комесђђн, -ђна м (обично у мн.) покр. грч, кочење (обично при епилептичном нападу).

кђмештре, -тђрђ ж мн. покр. в. комостре.

кђмина ж (понекад у мн.) измуљано и преврело грожђе или друго воће припремљено за добивање вина, печење ракије, за добивање уља; чврсти делови, остатак, талог што остане при справљању вина, ракије, уља, воска и сл., дроп, џибра.

кђминистра, -тђрђ с мн. покр. в. комостра.

кђмђнђци, -инђцђ м мн. покр. љуске ораха.

кђмђђције ж мн. (лат. comitia) ист. народне скупштине у старом Риму, које су сачињавали слободни грађани.

комишијун, -уна м (обично у мн.) покр. в. *комесион*.

Кѡмови м мн. *планина у североисточној Црној Гори, југозападно од Андријевице*.

кѡмбјстра, -стѡрѡ с мн. покр. в. *комостра*.

кѡмостра, -тѡрѡ с мн. и **кѡмостре**, -тѡрѡ ж мн. (према грч. kremastos, обешен, који виси) покр. *ланац над огњиштем о којем виси катао, вериге*.

кѡмотке ж мн. в. *комотише*.

комѡтшуге ж мн. (нем. kommod, удобан + Schuhe, обућа) варв. *лака кућна обућа, папуче*.

кѡмоче и **комѡчуге** ж мн. покр. в. *комотише*.

кѡмоштра, -тѡрѡ с мн. и **кѡмоштре**, -тѡрѡ ж мн. покр. в. *комостра*.

кѡмоштре ж мн. грч. *вериге над огњиштем о којима виси катао*.

компѡзита ж (обично у мн.) бот. в. *главочика*.

комунѡлије ж мн. *комунални, општински послови, комуналне општинске ствари*.

кѡмушковица ж (обично у мн.) бот. в. *комушница*.

кѡмушница и **комѡшњача** ж бот. у мн.: *општи назив за биљке из пор. Papilionaceae, махунарка, лепирњача (у јд.: таква биљка)*.

кѡне ж мн. покр. *врста народног кола које су играле већином жене*.

Кѡнѡвли м мн. *крај, предео у Далмацији, југоисточно од Дубровника, између Цавтата и Суторине*.

кѡнаци, кѡнѡкѡ м мн. (тур. konak) покр. *свињци који се подижу у шуми (понекад само док траје сезона жира)*.

Кѡнѡли м мн. в. *Конавли*.

кѡндѡије ж мн. (лат. conditio, услов) *приватно поучавање ученика, приватни часови, инструкције*.

кѡндра ж (обично у мн.) покр. в. *кундура*.

кѡндрѡк, -ѡка и **кѡндрѡћ**, -ѡћа м (обично у мн.) покр. *ситно живо биће, црв који се према народној празноверици увлачи под кожу човека и узнемирава га; немиран дух, ђаво, враг који не да човеку да се смири на једном месту*.

кѡндур м (обично у мн.) покр. в. *кундура*.

кѡндура ж (обично у мн.) в. *кундура*.

кѡндѡија ж (обично у мн.) (лат. conidium) бот. *семена клица, једноћелијска јединка помоћу које се врши бесполно размножавање биљака бесцветница, спора*.

конидиѡноша ж бот. у мн.: *општи назив за биљке бесцветнице које се размножавају помоћу конидија, спорофите, спороноше (у јд.: таква биљка)*.

конѡфере ж мн. (према грч. kōnos и лат. ferre) бот. *општи назив за четинарско, црногорично дрвеће, четинари, црногорице*.

кѡница и **кѡница** ж мн. покр. в. *кола*.

кѡнкѡлија с мн. и ж (према лат. conchylium) зоол. покр. *конха, шкољка са две љуштуре*.

кѡноплѡе, кѡнопѡљѡ ж мн. *зељаста биљка Cannabis sativa; влакно добијено од те биљке, конопља*.

конѡплѡика ж бот. у мн. *систематски назив за биљке из ф. Cannabaceae (у јд.: таква биљка)*.

кѡнсѡрве ж заст. мн. *защитне наочари*.

конспирѡција ж (лат. conspiratio) (обично у мн.) *тајни подухват, тајна акција*.

кѡнтра с мн. пом. *врста једара (највиша и најмања једра на катарци)*.

контѡра ж (фр. contour) (чешће у мн.) **1. а.** *црта која означава границу посматраног предмета (планине, куће, дрвета и др.), ивична линија, обрис. б.* *нејасна, тамна прилика, лик који се тек оцртава пред очима, силуета.*

2. а. *основни потез, линија која означава општи облик и сразмере, ивице предмета и ликова у почетној фази израде уметничке*

сlike. **б.** мат. линија којом се графички представља ивица неког геометријског лика (троугла, квадрата и сл.). **в.** цртеж, узорак по којем се израђује нарочита врста веза, цртачки вез, писанац.

3. а. облик, форма, основне црте лика; размере, домаћај, значај. **б.** основна обележја, оквирна скица, замисао, идејна основа нечега; зачетак, наговештај.

конћети м мн. (тал. concetti) стил. китњаст, извештачен начин изражавања са претераном употребом стилских фигура.

конфети м мн. и **конфете** ж мн. (тал. confetto) округли, разнобојни комадићи папира који се посипају на забавама и светковинама.

конхилија ж зоол. у мн.: мекушици са љуштуром (пужеви и шкољке) (у јд.: такав мекушац).

кончети, -ета м мн. (тал. concetto) књиж. слободне, необичне, духовите игре речима; досетке.

кѓнчићи и **кѓнчићи** м мн. покр. в. колотур.

кѓншипка ж (обично у мн.) (ген. мн. кѓншибакѓ и кѓншипкѓ) мала врата на огради између суседних кућа, капицик.

кѓњ, кѓња м (вок. кѓњу, INSTR. кѓњем; мн. кѓњи (дијал. коњеве и коњови), ген. кѓњѓ, дат. кѓњима и кѓњма) **1.** зоол. у мн.: општи назив за копитаре рода Equus, из породице Equidae (у јд.: такав копитар).

2. а. (обично у мн.) покр. коса греда у кровној конструкцији (углављена у другу такву греду), рог. **б.** покр. попречна спојница у кровној конструкцији (испод слемена).

3. (често у мн.) покр. у разним играма учесник који опонаша коња (иде четвороношке, носи јахача и сл.); назив за такву игру.

4. мн. агр. покр. врста смокве бела и дугуљаста плода.

кѓњћ, -ића м (вок. кѓњћу) назив за разне направе, предмете и сл. **а.** мн. сталак од

дрвета, дрвени ногари на којима леже креветске даске. **б.** (обично у мн.) покр. дрвце на разбоју, дужине до 10 ст, за које се везују нити и које омогућује њихово покретање при ткању. **в.** мн. покр. в. колотур.

кѓњѓц м зоол. у мн.: група правокрылаца Locustidae, сродних скакавцима, зрикавци (у јд.: инсект из те групе).

кѓњички м мн. покр. врста дечје игре.

координата ж (обично у мн.) (према лат. со-и ordinatus) мат. један од елемената којима се одређује положај тачке у равни или у простору.

кѓпѓч, -ѓча м (обично у мн.) фиг. покр. зуб секутић.

кѓпачка ж (чеш. корѓчка) (обично у мн.) спорт. нарочита ципела за фудбал и сличне спортске игре.

кѓпе, кѓпѓ ж мн. покр. врста женских приглавака који су одозго опишени кожом.

кѓпица (кѓпица) ж покр. (обично у мн.) белача, бела вунена чарапа.

кѓпле ж мн. покр. врста украсних копчи у виду плочица.

копонѓжац, -ношца и **копѓножац**, -ношца м зоол. у мн.: систематски назив за фамилију таквих мекушаца Scaphopoda (у јд.: такав мекушац).

кѓпрѓвка ж бот. у мн.: фамилија биљака Urticaceae (у јд.: таква биљка).

кѓприца ж покр. (обично у мн.) врста чарапа, бечва.

копрѓлт, -ѓта м (према грч. kopros и lithos) (често у мн.) **а.** окамењени измет преисторијских животиња. **б.** мед. стврднути измет у цреву човека прожет кречним солима.

копушине ж мн. покр. власи над чупицом.

кѓпча ж мн. (тур. корѓа) покр. доколенице.

кѓра ж **1.** (обично у мн.) развучено и истањено тесто у које се завија какав

надев, јуфка, јело од јуфки.

2. мн. **а.** корице, направа у коју се ставља нож, сабља, мач и сл., ножнице, канија. **б.** држак, дршка бритве, ножа. **в.** корице од књиге.

3. мн. посуда под кошом (млина), кориташце.

4. мн. покр. проширени дрвени бокови у облику олука на старинском охридском рибарском чамцу.

кòрāбљи м мн. и **кòрабље** ж мн. заст. танке цеве на гајдама.

кòрāл, -āла и **кòрал**, -а м (грч. korallion) **1.** (обично у мн.) **а.** зоол. непокретне животиње из рода полипа које у великим скуповима живе у морима прирасле уза стене, Anthozoa. **б.** брушени окамењени скелет корала (1а), црвене, ређе ружичасте или беле боје, који се употребљава за израду накита и других украса, мерџан.

2. мн. мале дрвене лоптице са умереним шилџима на пасјем оворотнику, које боду кад се оворотник повуче (употребљава се при дресирању паса).

кòрāлде и **корāлде** ж мн. покр. огрлица, мерџани.

кòрāлди, кòралāдā м мн. покр. корали, корали.

корāлнице ж мн. покр. огрлица, ниска од безбојног корала.

коралине ж мн. зоол. врста живих бића из реда Atorhasoa налик на маховину и лишаје.

кòрāл-ўсне ж мн. као корал црвене усне.

кòрāлци м мн. агр. покр. врста црвеног округлог пасуља.

кòрāљ, -āља м (обично у мн.) в. корал (1).

кòрāљ-ўсне ж мн. као корал црвене усне, корал-усне.

корāће ж мн. покр. ногаре.

кòрача ж покр. (обично у мн.) **а.** људи који су се маскирали, машкаре. **б.** забаве уз месојеђе, машкаре.

корāши м мн. бот. врста лишаја Lichenes crustacei.

кòрбе ж мн. покр. само у изразу: **ширбе корбе** врста дечје игре.

кòрде ж мн. (грч. chordē) покр. кожа црвене боје без перја, која виси испод поткљувља у петла, подгрљак, минђуше.

Кордиљери, -érā м мн. (према шп. Cordilleras) велики планински систем који се протеже дуж западне обале Северне и Јужне Америке, од Аљаске до рта Хорн.

кòрдўн, -ўна м покр. (обично у мн.) погранични војник, стражар, граничар.

кòрепњāк м зоол. у мн: разред животиња из кола зглавкара, љускари, ракови Crustacea (у јд.: таква животиња).

кòризмићи м мн. покр. дани од Ускрса до Бурђевдана.

коријāндоли м мн. тал. конфети, шарени округли папирчићи којима се засипају, посипају плесачи, маске и др. на игранкама.

кòритњāк м зоол. у мн.: општи назив зарод инсеката Scaphidiidae (у јд.: инсект из тога рода).

кòрита с мн. покр. лука, пристаниште.

кòрица ж **1.** (мн.) покр. врста јела од куваних парчади хлеба, с млеком, уљем и др.

2. а. (обично у мн.) облога, увлака у којој се држи нож, мач, штап и сл.; оно што служи као облога уопште. **б.** (обично у мн.) дршка ножа, обично састављена од два дела, две облоге; један од тих делова. **в.** мн. две даске на трлици за конопље између којих се налази трећа која служи као сечиво, нож. **г.** (мн.) оплата од летава на таваници.

3. а. (мн., ретко јд.). први и последњи лист књиге, свеске и сл., обично тврђи, од чвршћег папира или пресвучени платном, кожом и сл., који служе као заштитни омотач књиге, повез; један од таквих листова, једна од страна повеза књиге. **б.** (мн.) заштитни омотач, често украсни (какве кутије, пакета и сл.).

Корјенићи м мн. мање насељени предео и племенска заједница у Херцеговини, у околини Требиња.

корморан, -ана м фр. зоол. у мн.: породица птица весларица црног перја Phalacrocoracidae и род птица из те породице Phalacrocorax, које живе уз море и велике реке, вранци (у јд.: таква птица).

кормофити м и **кормофите** ж мн. бот. општи назив за више биљке које имају развијене корен, стабло и лист, стаблашица Cormophyta.

Корнати м мн. в. Корнатски отоци, острва у Јадранском мору, близу Корната, између Дугог отока на северозападу и Жирја на југоистоку.

корњаш, -аша м зоол. у мн.: род инсеката Coleoptera два пара крила, тврдокрилац (у јд.: инсект из тога рода).

коронарка ж анат. (обично у мн.) коронарна артерија.

Кордсанте ж мн. (према лат. corpus sanctum, свето тело) покр. Брашанчево, католички црквени празник који пада у други четвртак после Духова.

корчуља ж (обично у мн.) (мађ. karcsolya) варв. покр. в. клизалька (1).

кбсац, -сца и **кбсач**, -ача м зоол. у мн.: род паука ситног тела и других танких ногу Phalangidae; врста паука Phalangium opilio из тога рода (у јд.: паук из тога рода, односно те врсте).

Кбсијер м мн. племе у Црној Гори, у Ријечној нахији.

кбсрица ж (обично у мн.) покр. косир, вилица са зубима, чељуст.

кбсјерићи и **кбсјерићи** м мн. (ијек.) покр. разне врсте народних везова.

кбсјерица ж (обично у мн.) (ијек.) покр. 1. косир, вилица са зубима, чељуст.

2. покр. рибља хрптењача, рибља кичмена кост.

3. зоол. а. покр. сабљарка Pelecus cultratus.

б. врста слатководне рибе Carassius gibelius. в. врста рибе Crenilabrus Roissali.

4. зоол. врста птице Chelidon urbica.

кбсмина ж (обично у мн.) покр. в. космурина.

космозде ж мн. хипотетички микроорганизми у космосу, васиони (помоћу којих су неки научници покушавали објаснити порекло живота на Земљи).

космурина ж покр. (обично у мн.) дуга, велика, обично неуредна, неочешљана коса, косурина.

косокрилац, -лица и **косбкрилац**, -йлица м зоол. у мн.: тулари Trichoptera (у јд.: инсекат из тог реда).

кбсти ж мн. (ген. кбстй и кбстију, дат., инстр. и лок. кбстима) фиг. а. људско тело (измршавило, слабо). б. тело, умрлога, посмртни остаци.

кбстџ, -џља м зоол. у мн.: општи назив за морске псе из пор. Squalidae (у јд.: морски пас из те породице).

кбстенице ж мн. покр. сплет шара на ћилиму (налик на кости човечје руке).

Кбсци, Косаца м мн. астр. нар. сазвезђе на небеском екватору, јужно од сазвезђа Бика и Близанаца, Орион.

кбтали (ген. мн. кбталā) м мн. покр. камене плоче које се стављају између зидова и црепова на крову да би се зидови заштитили од кишнице.

котареса с мн. (у игри речи према „небеса“) сепет, котарица.

Котари м мн. (често са одредбом „Равни“) област у северној Далмацији, између Зрмање, Крке, Буковице и Јадранског мора.

котачи м мн. покр. шара, мотив у везу.

котлети м мн. (фр. cotelette) неуоб. залисци косе односно браде од ушију до средине лица.

котлђноше ж мн. мед. нар. *прве мале богиње (остице) које се појаве у неком месту.*

котрља́ме, -ā mā ж мн. покр. *дечја игра у којој играчи котрљају куглице у ископану рупу.*

котрљача ж (обично у мн.) спорт. в. *котуралка (2), ролиуа.*

кђтршке ж мн. покр. *дечја игра у којој деца палицом, мотком гурају, котрљају дрвени обруч, котур.*

кђтђр м (мн. кђтђри и кђтђрови) (обично у мн.)

1. *тамни колут око ока, подочњак.*

2. покр. *кружна, колутаста шара, мотив у народном везу.*

котђрља́лка ж **1.** (мн.) *направа која се састоји од платформе у коју су углављене две осовине са по два (мања) точка а која служи за преношење терета (обично гурањем).*

2. спорт. (обично у мн.) *направа за кретање са четири точкића, која се причвршћује за ципелу; исп. ролшуа.*

котђрци м мн. покр. *врста бода којим се плете стопало мушке чарапе.*

котђрача ж (обично у мн.) спорт. в. *котуралка (2).*

котђрић м (често у мн.) в. *колотур.*

кђтурн м и **кђтурна** ж (обично у мн.) (грч. kothornos) **1.** *ципела са врло дебелом потплатом коју су првобитно носили глумци у античкој грчкој трагедији, а затим и староримски глумци на сцени да би изгледали виши.*

2. *фиг. патетичан, узвишен, укочен стил; патетичност; поза, извештаченост.*

котђрчић м мн. бот. покр. *врста цвећа (бела рада).*

кђфије ж мн. покр. в. *ковије.*

кђца с мн. покр. в. *колица.*

кђца, кђца с мн. *риб. покр. направа за риболов од колаца пободених у водено дно, на врху оплетених прђћем.*

кђчија ж (ж мн. кђчије) (мађ. kocsi) *лакша запрежна кола затворена или са (покретним) кровом, која служи за превоз људи.*

кђчија ж и **кђчије** ж мн. мађ. *нарочита запрежна (коњска) колаза превоз људи, обично с покретним кровом или затворена.*

кочијетина ж (често у мн.) *аугм. и пеј. од кочија (кочије).*

кђчијице ж мн. *дем. и хип. од кочије.*

кђчина и **кђчина** ж (понекад у мн.) *свињац, живинарник, псетарница.*

кђчињке ж мн. покр. *врста санки за вожњу по леду којима су салинци од коњских ножних костију.*

кђчићи м мн. *фиг. ир. затвор.*

кђчице ж мн. дијал. **1.** *део на направи за сновање пређе.*

2. *врста веза, мотив у везу.*

кђшарице ж мн. покр. *врста шаре у ткању или везу.*

кђшљивица ж зоол. (обично у мн.) в. *кошљориба.*

кђшљивица и **кошљђриба** и **коштђњача** ж зоол. у мн.: *велика скупинариба са коштаном костуром, Teleostei (у јд.: риба из те скупине).*

кђшљике ж мн. покр. *ситне рибље кости.*

кђшнице ж мн. (обично у ген.) покр. *врста дечје игре.*

кђштрике ж мн. бот. покр. *врста траве која се употребљује за јело.*

коштђњавка ж зоол. у мн.: *ред слатководних риба Lepidosteiformes, које живе у водама Северне Америке и чије је тело прекривено чврстим љускама (у јд.: риба која припада томе реду).*

коштђница и **коштђњача** ж бот. у мн.: *биљке из ф. ружа чијије плод коштуница*

(нпр. *трешње, вишње и сл.*), *Prunoideae* (у јд.: *таква биљка*).

кѡшњице ж мн. покр. *врста народног веза.*

кѡшуље ж мн. (ген. мн. *кѡшѡљѡ*) заст. *доња одећа уопште, доње хаљине, доње рубље, обично платнено, преоблака; рубље уопште (кошуље, гаће, убруси, столњаци и сл.).*

кѡшчица ж (дијал. *кокчица*) анат. покр. (обично у мн.) *глежањ; чланак, зглавак.*

крѡба (кѡба) ж нем., фр. зоол. у мн.: *група краткорепих ракова* *Brachyura*, *раковица* (у јд.: *рак из те групе*).

крѡбуља ж мн. *поворка маскираних особа, машкаре; забава, бал под маскама, машкарада, маскеноал.*

крѡва ж бот. покр. (обично у мн.) *плод, чахура татуле.*

крѡвѡри м мн. бот. *дед, врста гљиве* *Boletus scaber.*

крѡвѡрке и **крѡвѡрке** ж мн. *нераспр. панталоне посебнога кроја, од грубога плавог платна какве носе амерички сточари, каубѡји, фармерке.*

крѡвица ж (обично у мн.) бот. покр. *већа чахура татуле.*

крѡјѡнци, -нѡцѡ м мн. мед. и вет. покр. *в. заушке.*

крѡјѡште и **крѡјѡште** с (обично у мн.) покр. *аугм. и пеј. од крај.*

крѡјѡнк, -ѡка м (обично у мн.) анат. **а.** *парни органи у човека, лимфне жлезде смештене у грлу између непчаних лукова, tonsillae. б.* вет. *подвлична жлезда, glandula submaxillaris.*

крѡјѡница ж (обично у мн.) *даска која се налази, односно углављује, ставља са стране, на бок нечега (нпр. код кревета, запрежних кола, трлице и сл.), оквир у лесе за сушење шљива.*

крѡјѡцари м мн. бот. *зељаста биљка петлова креста.*

крѡјѡцарица и **крѡјѡцарица** ж (чешће у мн.) *врста коцкарске игре у којој се обично новчићима погађа одређена линија, а затим се новчићи баце увис и све који падну на уговорену страну носи онај ко је добацио најближе линији, а затим се остатак новца баца увис на исти начин у корист онога чији је новчић пао најближе линији после првога и тако редом.*

крѡјѡчѡвци, **крѡјѡчѡвѡцѡ** м мн. покр. *периферија града или села.*

крѡкља ж (обично у мн.) покр. **1. а.** *рачваст огранак стабла, гране, корена и сл., ракља, рачва. б.* *крѡк ракљастог репа у птица. 2. ногар, нога (у предмета).*

крѡкљѡница и **крѡкљѡнина** ж (обично у мн.) покр. *в. крѡкља (1б).*

крѡкљѡница ж (обично у мн.) покр. *дем. од крѡкља (1б).*

крѡљ, **крѡља** м (мн. *крѡљеви (ређе крѡљи)*) (обично у мн.) покр. *једна од девојака које о Тројицама иду од куће до куће певајући и играјући.*

Крѡљевине ж мн. *место у Херцеговини.*

крѡљѡвци м мн. *шѡљ. покр. оброк који се састоји од соли и хлеба.*

крѡљѡице ж мн. етн. **а.** *народни обичај о Духовима у коме учествујегрупа девојака с истоименим називом. б.* *група дјевојака које на први и други дан Духова иду селом, од куће до куће, играјући и певајући краљѡичке песме.*

крѡљѡичѡри м мн. етн. покр. *в. краљѡице.*

крѡмпѡн, -ѡна м фр. (обично у мн.) *округао комадић коже или гуме који се прибија на ђон копачке.*

крѡмпѡнка ж (обично у мн.) разг. *аутомобилске зимске гуме, са дубоком шаром, погодне за возњу по снегу.*

крѡпља¹ ж (обично у мн.) *в. крпља.*

кра̀пља², -па̀ља с мн. анат. покр. *врхови хрбата, кичме.*

кра̀снѝк, -ѝка и **кра̀снѝк**, -а м зоол. у мн.: *општим назив за породицу инсеката тврдокрилаца Vuprestidae, чије ларве живе по неколико година (у јд.: такав инсект).*

красòта ж (обично у мн.) **а.** *оно што је красно, врло лепо, красан предео, красно место, природна лепота.* **б.** *красна, лепа ствар; украс.*

кра̀сте ж мн. мед. нар. *назив за више врста заразних, инфективних болести са оспицама на кожи, богиње, оспе; такве оспице.*

краткòкрилац, -ѝлаца и **краткокрьїлац**, -ца м зоол. у мн.: *породица инсеката тврдокрилаца Staphylinidae, који имају кратка горња крила и издужено тело (у јд.: такав инсекат).*

краткòножац, -ошца и **кратконòжац**, -òшца м зоол. у мн.: *врста стоноге дужине до 1 ст, чије је тело састављено од 12 двојних колутића са по једним паром ногу (у јд.: таква стонога).*

краткòрепац, -пца м зоол. у мн.: *раковице, крабе Brachyura у јд.: рак тога типа.*

краткотѝцалац, -алца м зоол. у мн.: *подред инсеката двокрилаца са кратким пипцима Brachycera, чији је најпознатији представник мува (у јд.: такав инсекат).*

кра̀чина ж (обично у мн.) покр. *дрвени део на колима за који је причвршћена руда.*

Кра̀шовāни м мн. (јд. Кра̀шовāн) *припадници изоловане јужнословенске групе која живи у долини реке Караша, у румунском делу Баната.*

кравāици м мн. нераспр. *драги камен црвене боје као крв, рубин (?).*

кравāица и **к`рвāица** ж **а.** (обично у мн.) *набрекао, помодрео крвни суд.* **б.** (обично у мн.) *ситно перје заостало на кожи очерупане живине.*

кравāнице и **к`рвāнице** ж мн. мед. покр. **а.** *проширене, набрекле вене.* **б.** *шуљеви, хемороиди.*

к`рге ж мн. покр. *врста игре.*

кревèта с мн. покр. *мали дућан или радионица с ниском и равном таваницом, обично истурена према улици.*

крèдѝт, -ѝта м лат. (обично у мн.) фин. *свота, сума предвиђена државним буџетом за одређене сврхе.*

крèдња̀к м зоол. у мн.: *једноћелијски морски животињски организми Thalamophora чије се љуштуре, када угину, таложe на морском дну образујући дебеле кредне слојеве.*

крèзле ж мн. (према нем. Gekröse) *јагњеће, телеће и сл. жлездасте изнутрице; јело справљено од таквих изнутрица.*

крèзлице ж мн. **1.** *дем. и хип. од крезле; крезле.*

2. покр. *врста украсног женског оковратника.*

крèзне ж мн. покр. *в. крезлице (2).*

крèзубāр, -āра м и **крèзубица** ж зоол. у мн.: *тропски сисари из реда Edentata (мравоједи, лењивци, оклопници), који су без зуба или имају закржљале зубе без глеђи (у јд.: тропски сисар из тога реда).*

крèкле ж мн. покр. *дрвене ногаре.*

крèље, крèља ж мн. *шкрге (у риба).*

крèљѝти ж мн. (ређе м) покр. *в. креље.*

кремења̀шица ж (обично у мн.) бот. *врста алги које у себи садрже кремена.*

крèс ијек. **крїјес** м (лок. крèсу ијек. кријèсу; мн. крèсови (ек. и ијек.) (ретко крèси ијек. кријеси)) **а.** (обично у мн.) етн. *обредна ватра која се пали на отвореном простору (или код куће) уочи неких пролетњих и летњих црквених празника; тај народни обичај.* **б.** мн. етн. покр. *дани око Илиндана и Ивањдана, кад се по народном обичају не обављају неки послови.*

в. мн. покр. *време најдужих дана у години, дугодневица.*

крестушац, -шца м бот. (обично у мн.) *општи назив за род једногодишњих биљака и трајних зелени, полугрмова и грмова Polygala; општи назив за биљке из ф. Polygalaceae којој припада тај род.*

кретнина ж (обично у мн.) *покретна имовина; супр. некретнина.*

крешеви м мн. етн. покр. *в. крес (1в).*

кржљодношка ж зоол. у мн.: *општи назив за велике змије из пор. Voridae са рудиментним стражњим удовима, које жртву савлађују стезањем, дављењем (у јд.: таква змија).*

крзнџ, -џа м (обично у мн.) *животиња са крзном,*

кривџ ж мн. (дат. кривџ) покр. *клевита која се употребљавају при ковању цртала.*

криваја ж покр. **а.** (често у мн.) *једна од двеју кривих, лучно истесаних дасака спојених пречагама, које се стављају на кола (обично двоколице) за превоз терета у џаковима, бурадима и сл. б.* (обично у мн.) *криви стубови, диреци који при зидању димњака замењују свод и чине отвор за огњиште.*

кривајице (кривајице) ж мн. покр. *део запрежних кола који спаја срчаницу са осовином задњих точкова, сврачине.*

криваља ж покр. **1.** (често у мн.) *в. криваја (а).*

2. (обично у мн.) *врста накита који се носи на глави, фесу, рогуљице.*

криваћи м мн. бот. *банка, рогач Tarphina rugini.*

кривача ж покр. **а.** (често у мн.) *један од делова дрвеног кружног оквира точка ваљарице, наплатак, гобелја на точку ваљарице. б.* мн.: *Криваче су крива дрва на којима се прави огњиште у кући где нема оцака.*

кривџци, кривџџка м мн. покр. *шара на рукаву женске кошуље иза шаке.*

кривице ж мн. покр. **1.** *врста народног веза израђеног у кривудавој линији.*

2. *мед. нар. рахитис, rachitis.*

кривка ж покр. (обично у мн.) *мотив у везу с изломљеним линијама.*

Кривдије ж мн. *племе и област у Црној Гори, у залеђу Рисна (испод планине Орјена).*

кривујица ж (обично у мн.) покр. *реџкаста шара која се као украс урезује на преслицу.*

кривуљка ж (обично у мн.) **1.** покр. *део кола којим се везује задња осовина за срчаницу.*

2. *кривуљица, вез, шара на одећи.*

кривуца ж (обично у мн.) покр. *врста шаре (на одећи, на дрвеним предметима и сл.).*

кривеви м мн. (ређе криви) **1.** *прсни каиши као део запрежне опреме за теретне коње. 2.* покр.: *Кривеви [су] ... греде у накрст, што држе коло млинско.*

крива с мн. = *крста, доњи део хртењаче, кичме са зделичним, карличним костима с којима се укритава у облику крива regio sacralis.*

кривалице и **кривалице** ж мн. покр. *чорба од исечених кромпира и меса.*

кривана ж (обично у мн.) покр. *криваница.*

криварица ж покр. (обично у мн.) *пчеле чији рој подсећа на крст, пчеле које праве саће у облику крста.*

Кривџци, -евџца м мн. *место у Хрватској, североисточно од Загреба.*

кривџи м мн. покр. **1.** (ж) *анат. в. крста.*

2. *рлг. етн. а. црквена свечаност, слава, заветина. б. литија у којој се носе крстови на дан црквене свечаности.*

Кривџи м мн. *црквени и народни празник посвећен Христовом узласку на небо, Спасовдан.*

кривџић, -а и **кривџић**, -ића м (обично у мн.) покр. *мотив крстастог облика у народном везу.*

крѝжице ж мн. покр. *летвице, пречаге између прозорских окана.*

крѝжице ж мн. анат. покр. *в. крста.*

крѝжја с мн. покр. *в. крста.*

крѝжмѝнци м мн. бот. покр. *в. крстушац.*

крѝжница ж (обично у мн.) покр. **1. а.** *подлога, постолѣе с укрштеним ногарима; укрштени ногари стола и сличних предмета у домаћинству. б.* *летвице међу прозорским окнима, јарам.*

2. а. *део на млинским, воденичким, ваљаричким и сличним колима и вретенима (за који се учвршћују кошеви, пера, полуге и сл. б.* *део на точковима воловских кола.*

3. *камење, камени стубићи, ивичњаџи којим се обзиђује, ограђује какав простор.*

крѝзница ж (обично у мн.) покр. *в. крижница (2а).*

крѝла с мн. бот. *део венчића у цвету.*

крѝлатица ж зоол. у мн.: *систематски назив за шкољке из пор. Aviculidae (у јд.: таква шкољка).*

крѝлаци м мн. покр. *врста наушница, минђуша.*

крѝлаче ж мн. покр. *врста конављанског веза.*

крѝлаши м мн. покр. *врста народног веза.*

крѝлаш, -а́ша и **крѝлаш**, -а м зоол. у мн.: *род изумрлих гмизаваца који су имали крила Pterodactyli (у јд.: гмизавац из тога рода).*

крѝлашице ж мн. покр. *врста народног веза.*

крѝлница ж покр. (најчешће мн.) *бочна даска на канатима, на сандуку воловских кола.*

крѝло с **1.** мн. покр. *дужа страна гроба.*

2. а. (понекад у мн.) *део човечјег тела у седећем положају од трбуха до колена. б.* (понекад у мн.) *део женске прегаче, сукње, или хаљине која покрива поменути део тела. в.* мн. покр. *део женског одела, сукња. г.* мн. покр. *наборана и навезена сукња од*

памучног односно ланеног платна.

3. мн. *други дан крсног имена, други дан славе, патарице.*

крѝлножац, -о́шца м зоол. у мн.: *морски мекушици из реда Pteropoda, морски пужевци с израштајима попут крила који служе за пливање (у јд.: мекушац из тогарода).*

крѝлце, -а (-ета) с (обично у мн.) *покретни део на ивици авионских крила који помаже при попречном командовању авионом.*

крѝмка ж (обично у мн.) разг. *врста дубоке зимске ципеле.*

крѝста́л, -а́ла м (према грч. krystallos) (обично у мн.) **а.** *ситно зрно леда; чист лед, ведрац. б.* *незалеђена или залеђена пахуљица снега релативно правилног, обично звездастог облика.*

крѝтосемѝњача ијек. **крѝтосјемѝњача** ж бот. у мн.: *систематски назив за биљке чији су семени замеци у плодници, ангиосперме, скривеносемењаче Angiospermae (у јд.: таква биљка).*

крѝчалица ж зоол. у мн.: *ред птица Clamatores које имају кратке и слабе ноге, а одлично лете, викачице (у јд.: птица из тога реда).*

крѝшпете ж мн., **крѝшпети** м мн. и **крѝшпетље** ж мн. (према тал. trespolo) покр. *в. крижница.*

крѝкача ж (обично у мн.) **1.** *леђа, грбача, хрбат (обично кад је реч о ношењу).*

2. покр. *особа снажних, развијених леђа, плећата особа.*

3. *заст. врста болничких носила (?).*

4. покр. *два спојена обруча, двоструки обруч на бурету, бачви, каџи и сл.*

5. мн. покр. *две новоуведене, придодате жице, нити уз две постојеће између истих зубаца на ткачком брду.*

6. покр. *стиска, гужва, кркљанац.*

крѝкеђа с мн. покр. *в. кркача (1).*

крѝкице ж мн. покр. *в. кркача (1).*

кр̑клице ж мн. покр. *маказе, ножице за стрижење оваца.*

кр̑кма ж (тур. kırkma) покр. (обично у мн.) **а.** *равно подрезана коса на челу, шишке.* **б.** *већи прамен косе на ошишаној глави.* **в.** *необријани део браде уз ухо, зулуф.*

кр̑кмета, кр̑кмѣт̑а с мн. покр. **а.** *в. кр̑кма (а).* **б.** *залисци, зулуфи; увојци, коврџе косе.*

кр̑лепа ж (обично у мн.) покр. *в. кр̑пља.*

кр̑лијѣши (некњ. кр̑љѣши) м мн. (ијек.) покр. **1.** *анат. кључне кости, кључњаче.* **2.** *квалијеш, бројаница.*

кр̑љ̑шт ж (обично у мн.) *једна од тврдих, коштаних или рожнатих плочица које покривају и штите тело многих риба и неких гмизаваца и водоземаца.*

кр̑мци, кр̑ма̑к̑а м мн. *свиње уопште.*

кр̑мѣљ, -ѣља и **кр̑мѣљ, -а** м и **кр̑мѣљ** ж (само м) (обично у мн.) *громуљица, зрнце од згуснуше слузне жућкасте излучевине из очију.*

кр̑мѣћ̑ак, -а̑ка м (обично у мн.) покр. *опанак од свињске коже.*

кр̑мѣћ̑а̑к, -а̑ка м (обично у мн.) покр. *в. кр̑мѣћ̑ак.*

кр̑мило с (обично у мн.) *перо у репу птице које заједно с осталим репним перима омогућава птици одређени правац летења; реп птице.*

кр̑мина м (обично у мн.) рлг. покр. *в. кармина.*

кр̑рна ж (обично у мн.) (према тур. kırn) покр. *каница.*

кр̑рналије ж мн. покр. *в. киналије.*

кр̑рње, кр̑рња ж мн. (ретко кр̑рња ж јд.) покр. *корице сабље или ножа, ножница.*

кр̑рњице ж мн. **1.** *в. кр̑рње.* **2.** *нејасно значење (у молитви).*

кр̑рв̑т, -а̑та м (обично у мн.) покр. *врста опанака.*

кр̑рвља с мн. и **кр̑рвље** с зб. *кровови, крововље.*

кр̑рвница и **кр̑рвница** ж (обично у мн.) **а.** *даска за покривање грађевина, шиндра.* **б.** *попречна летва, причвршћена за два или више кровника (рогова), жиока.*

кр̑рј̑чица ж зоол. у мн.: *птице певачице из пор. Sutoridae (већином из источне Индије) које праве заклон око свога гнезда прошивајући велике листове биљним влакнима (у јд.: таква птица).*

кр̑ркѣти, -ѣт̑а м мн. фр. кув. *ваљушке, кнедле од меса или кромпира; у јд.: такав ваљушак.*

кр̑рк̑дил, -йла и **кр̑рк̑дил, -а** м зоол. у мн.: *ред гмизаваца у који спада животиња са дугим и обично спљоштеним, снажним репом, чије је тело обложено коштаним плочама, пресвученим рожнатом материјом и који живи у водама тропског и суптропског појаса (такође алигатор и др.) Crocodilia (у јд.: гмизавац из тога реда).*

кр̑рмат̑ф̑бр, -бра м (према грч. χηῶτα и ρηγεῶ) *хроматофор* **1.** бот. у мн.; *малена обојена телашица у протоплазми биљних ћелија (носиоци биљног зеленила и боје цветова и плодова) (ређе у јд.: такво телашице).*

2. зоол. у мн.: *обојене ћелије, смеишене у кожи неких животиња (камелеона, жаба и др.), помоћу којих се јединка прилагођава боји околине (ређе у јд.: таква ћелија).*

кр̑рм̑пласт м (према грч. χηῶτα и πλάσθ) бот. у мн.; *врста хроматофора, телашица која дају жутоцрвену боју цвећу и плодовима, хромoplastи (ређе у јд.: такво телашице).*

кр̑рм̑с̑м, -б̑ма м (према грч. χηῶτα и σῶτα) биол. у мн.: *кончасте творевине у ћелијском језгру, које настају у процесу деобе ћелије и које су носиоци наследних особина, гена, хромосоми, хромозоми (у јд.: такво телашице).*

кр̑рсна с мн. *ткалачки стан, разбој.*

крѡсње, крѡсѡнѧ ж мн. в. *кросна*.

крѡтѧл, -ѧла м (и **крѡтѧли**, -ѧлѧ м мн.) муз. *грчки народни музички инструмент из групе удараљки, сувог, оштрог и реског звука који потиче од дрвених шкољки причвршћених на дршку; исп. кастањете.*

крѡцула ж (обично у мн.) (млетачки crozzola; исп. тал. croscia) **1.** *нарочити штапови, штаке о које се опиру хроме особе (шаком и пазухом), шуле.*

2. *гигаља.*

крѡцуље и **крѡцуљи** ж мн. в. *кроцула (1).*

крѡшни, крѡшѧнѧ м мн. покр. *лежај за мало дете, колевка.*

крѡшње ж мн. покр.: Крѡшње ... (у Сријему и у Бачк.) на два савијена дрвета испреплетано узицама, те се у њему носи слама (једни говоре траље).

крѡшњарица и **крошњарица** ж (обично у мн.) зоол.: У врућим крајевима Америке и на отоку Мадагаскару живе жабе крошњарице. Бораве, сасвим као гаталинке, у крошњама дрвећа и грмља, а нису само лијепих и уочљивих боја него су и врло отровне ... Најпознатија је таква ... бојадисарска жаба.

крѡштула и **крѡштула** ж (исп. лат. crustula) покр. (обично у мн.) *врста посласнице од теста умешеног са јајима, исеченог на траке и испрженог на уљу.*

крѡпа ж **а.** (чешће у мн.) *одело, хаљина, одећа (обично са ниподаштавањем, са презиром).* **б.** мн. *прње, рите, дроњци.* **в.** мн. покр. *постеља, кревет.*

крѡпача ж (обично у мн.) покр. *крпена патика.*

крѡпез м (мн.) в. *крѡпа (а).*

крѡпела, крѡпѧлѧ с мн. в. *крпеле (1).*

крѡпеле, крѡпѧлѧ ж мн. **1.** *направа која саставља јармове волова на плугу (и на колима).*

2. покр. *ногари на којима се оштри млински камен.*

крѡпељ, -а и -еља м зоол. у мн.: *одељак реда прегљева који обухвата породице Ixodidae и Argasidae.*

крѡпеље, крѡпѧлѧ ж мн. в. *крпеле.*

крѡпнице ж мн. покр. *врста тестенине исечене у квадратиће.*

крѡпичице ж мн. покр. в. *крпнице.*

крѡпља ж (обично у мн.) *дрвени обруч (обично са пречагама од прућа или изукритан канапом) који се причвршћује за обућу и служи за ходање по дубљем снегу, ређе по мочварном тлу и сл.*

крѡпљача ж покр. (обично у мн.) *окрпљена, поправљена обућа.*

крѡпуља ж (обично у мн.) **1.** в. *крпља.*

2. *врста грубе, примитивне обуће начињене од крпа, конопље и сл.*

крѡпчићи м супл. мн. *од крпче.*

крѡснице ж мн. **1.** *мале пречке, пречажице на врату жичаних музичких инструмената (гитаре, тамбуре и сл.).*

2. мн. *дрика, држак на мачу, сабљи и сл., балчак.*

крѡст, крѡста м (мн. крѡстови, ређе крѡсти) **1.** мн. етн. рлг. *црквена знамења која се носе у литији (на дан сеоске светковине, заветине).*

2. анат. покр. (и **крѡстови** м мн.) в. *крста (1).*

3. мн. *кошуља коју девојка извезе за венчање.*

крѡста, крѡстѧ с мн. **1.** анат. *део тела где се кичма укрштава са карличним костима, regio sacralis.*

2. рлг. етн. **а.** *сеоска светковина, заветина са литијом (у којој се носе крстови и друга црквена знамења) посвећена родности усева.* **б.** *литија у којој се носе крстови (на дан сеоске светковине, заветине).*

3. покр. в. *крѡснице (под крѡсница 3б).*

крѡстѧр, -ѧра м мн. рлг. етн. в. *крѡстоноше.*

крѡстац, крѡстаца (крѡсца) м **1.** (ређе крѡстѧци м мн.) в. *крѡстина (2).*

2. (крѡстѧци м мн.) покр. *бравља крѡста.*

крста̀ци м мн. *четири унакрсне греде којима је воденички точак причвршћен за ваону;*.

крста̀шница ж бот. у мн.: *фамилија великог броја биљака карактеристичних правилних цветова са четири крстаста крунична листића Scasiferae (у јд.: биљка из те фамилије).*

крста̀шци, крста̀ша̀ца м мн. покр. *унакрсни бод у везу.*

крстељац, -љца м (обично у мн.) *врста бода у везу у виду крстића.*

крсти, крста̀ ж мн. **1.** анат. в. *крста (1).*
2. етн. и рлг. *заветина, црквена светковина; литија у којој се носе крстови, као и друга црквена знамења.*

крстила, крстѝла с мн. *направа коју чине унакрсно постављене мотке на крајевима греде, обавијена бодљикавом жицом, која служи у рату и сл. као препрека, за затварање пролаза и сл.*

крстина ж **1. а.** мн. анат. в. *крста (1).* **б.** (понекад у мн.) покр. *крстобоља, болови у крстима.*
2. (обично у мн.) *задњи део самара или седла.*

крститка ж (често у мн.) *обред криштења; светковина поводом тог обреда.*

крстић, -а и **крстић**, -ића м **1.** (обично у мн.) покр. *колач у виду крста.*
2. (обично у мн.) *врста веза.*

крстице ж мн. в. *крстић, врста веза.*

крстоноша м (обично у мн.) етн. рлг. **а.** *учесник на литији који носи крстове, иконе или какво друго црквено знамење.* **б.** (само у мн.) *црквена свечаност, слава, заветина (посвећена родности усева) при којој се у поворци носе крстови и друга црквена обележја; време одржавања ших свечаности.* **в.** (само у мн.) *литија у којој се носе крстови и друга црквена обележја.*

крстуљак, -љка м (обично у мн.) *врста унакрсног бода у везу.*

крстушац, -шца бот. у мн.: *биљке Polygala (P. amara, P. senega и др.) из ф. Polygalaceae (у јд.: биљка из те фамилије).*

кртиња̀ци м мн. мед. нар. *обољење вратних жлезда, скрофуле.*

кртица ж зоол. **1.** у мн. *општи назив за сисаре из пор. Talpidae (у јд.: такав сисар).*
2. (обично у мн.) покр. *врста примитивних дечијих опанака начињених од нештављене коже.*

кртице ж мн. покр. *ситнија вуна или кучина која остане на гребенима кад се власи извуку.*

Кртоле (у Вук, Рј.: Кртоле) ж мн. *предео између Трсатског и Тиватског залива.*

крџови м мн. (ретко крџи) *предмет у облику кружне плоче или прстена, обруча (често као термин, назив предмета специфичне намене или делова чега) врста гимнастичке справе коју чине два котура (за које се хвата гимнастичар) обешена о конопе.*

кружнотрѣпља̀ш, -аша м зоол. у мн.: *ред слатководних и морских праживотиња Peritricha, из разреда трѣпљаша (у јд.: праживотиња из тога реда).*

кружнџуста, кружноуста̀шница и **кружнџуста** ж (обично у мн.) зоол. в. *колоуста.*

крумцѝркле ж мн. (нем. Krummzirkel) варв. покр. *врста коларског алата.*

кру̀нџаш-пџица ж (обично у мн.) *мотив у народном везу.*

кру̀ница ж мн. бот. в. *устобоља Oospora albicans.*

кру̀пница и **кру̀пница** ж (обично у мн.) супр. *ситница а.* *ствар која има велику материјалну вредност.* **б.** *кру̀пна, важна, значајна ствар.*

кру̀пнџла̀вка ж зоол. у мн.: *подред слатководних корњача кру̀пне, велике главе Platysternidae (у јд.: корњача из тог подреда).*

крѹстула ж (обично у мн.) в. *кроштула*.

крѹшарица и **крушарица** ж (обично у мн.) *житарица од које се млевењем добива хлебно брашно*.

крѹшка ж покр. (обично у мн.) *врста украсног веза или мотива у везу*.

крѹшкица ж (обично у мн.) покр. *врста шаре на мушким чарапама*.

крѹшчица ж (дијал. крушћица) (обично у мн.) *врста украсног веза или мотива у везу*.

крѹције ж мн. покр. погрд. *трбух, трбушина*.

крѹчакшире ж мн. (према тур. kır и çakşır) покр. *панталоне сивкасте боје*.

крѹчале ж мн. *део плуга или кола који саставља јармове волова*.

крѹчар, -ара м (обично у мн.) ист. нар. *досељеник у Босни који је стицао имање крчењем, искрчивањем*.

крѹчелан, -ана м (обично у мн.) покр. *заворањ, спојни клин на запрежним колима, ралу или плугу*.

крѹчеле, крѹчелā ж мн. покр. **1.** в. *крпеле (1)*. **2.** *направа за савијање шиљака на дрвеним вилама*.

крѹчелни м мн. покр. в. *крпеле (1)*.

крѹчелке ж мн. покр. *предње даске на дрљачи, брани које при влачењу крче земљу*.

крѹчина ж (обично у мн.) анат. покр. *део тела између кукова и корена репа код коња, мазге, вола и др. животиња, сапи*.

крѹца ж зоол. у мн.: *дивље патке из рода Anas (А. стесса и др.) које се гнезде око вода средње Европе и средње Азије (у јд.: таква патка)*.

крѹшак, крѹшка м (обично у мн.) покр. *лист зеленог, младог лука, перо*.

крѹшнице ж мн. в. *крсница (2)*.

крѹштеница и **крѹштеница** ж (обично у мн.) *гредица, спојница и сл. која стоји попречно на нечему или унакрст у односу на исти*

такав део и која служи као учвршћивач, ослонац, подлога.

крѹштине ж мн. покр. в. *крстина (1)*.

Крѹшени м мн. *назив рода, братства*.

ксѹеније м мн. (према грч. хенia) поет. *духовити и сатирични епиграми (према називу епиграма римског песника Марцијала, којим су пропраћани дарови пријатељима)*.

ксѹерѹфит, -ита м и **ксѹерѹфита** ж бот. у мн. (према грч. хѹeros и phyton) *биљка прилагођена животу на сухим местима (са органима који смањују и спречавају транспирацију, нпр. са редукованим лишћем и с јако развијеним кореном) (у јд.: таква биљка)*.

кѹбићи (кѹбићи) м супл. мн. *од кубе*.

кѹвије ж мн. покр. в. *ковије*.

кѹдеља ијек. **кѹдјеља** ж (дијал. ијек. куђеља, ик. кудиља) (некад у мн.) покр. *лоша пређа од конопљаних кучина; груба влакна конопље или лана, која при гребенању преостану на гребену*.

кѹдрети м мн. (тур. kudret) покр. *кудрет-топови, грмљавина при ведром небу којој се придаје тајанствено значење*.

кузѹлāш, -āша м (обично у мн.) покр. *врста опанака*.

кѹје ж мн. покр.: *Кује су справа којом се натезу обручи на бурад и шине на точкове*.

кѹк м (обично у мн.: кѹци?) покр. *конопљино влакно, конопљано предиво, кучине*.

кѹка ж (дат. и лок. кѹки; ген. мн. кѹкā) **1.** мн. *задњи део самара, крстине*.

2. мн. **а.** *криве или завијене црте, вијуге; невестито или немарно исписана слова, бројке, шаре и сл. б.* *врста украсне шаре у везу, ткању и сл. в.* *кукаста шара на змијској кожи*.

3. бот. **а.** (и кѹке ж мн.) *вилаина метла, шпаргла Asparagus officinalis. б.* (обично кѹке ж мн.) *бљушт, зељаста биљка чије се*

подзено стабло употребљава у лекарству.
в. мн. индустријска биљка хмељ *Humulus lupulus*.

кӯкавица и **кӯкāvка** ж зоол. у мн.: породица (*Cuculidae*) или ред (*Cuculiformes*), у који спада и кукавица (1а) (у јд.: птица из те породице, односно реда).

кӯкаља ж покр. (обично у мн.) дрвена кука на веригама или у близини огњишта, која служи за вешање судова.

кукачи м мн. покр. двокрака метална направа, штипаљка за прихватање и разгртање жара, машице.

кукача ж (обично у мн.) в. кукица (2).

кӯкāш, -āша м зоол. у мн.: група паразитских црва из класе *Aschelminthes*, с бодљастим рилцем на предњем крају тела, *Acanthocephala* (у јд.: такав црв); уп. риличар.

кӯкица ж **1.** (обично у мн.) покр. врста шаре у облику кука у везу, ткању, плетењу и сл.

2. (обично у мн.) зоол. и бот. израштај у облику мале куке, квачице на телу или органима неких животиња (нпр. црва) или биљака.

кӯкњāk м (обично у мн.) покр. врста опанка.

кукумарићи м мн. у изразу: дивји ~ бот. дивљи краставац.

кӯкурēк, -а и **кукӯрēк**, -ека јек. **кӯкуријек**, -а и **кукӯријек**, -ијēка м бот. у мн.: род вишегодишњих зељастих биљака *Helleboras* из ф. *Ranunculaceae* (у јд.: биљка из тогарода).

кукцōждер м **кукцōждерац**, -рца и **кукцōждерац**, -ēрца м **кукцōјед** и **кукцōједац**, -еца м зоол. и бот. бубоједац, инсектојед.

кӯле ж мн. (тур. *kule*) фиг. покр. врста дечије игре пљцима (Ускоци, Станић Мил.).

кулāзе ж мн. покр. ручна колица, тачке.

кулāци м мн. (тур. *kulak*, ухо; држак) покр. в. клепе.

кулāкуци м мн. покр. просте минђуше од металне жице.

кӯлета ж (алб. *kuletë*) покр. **1.** (обично у мн.) кеса (обично кожна) у којој се држе меци, патроне и која се носи окачена о појас, припојасница, фишеклија.

2. мн. анат. део мушког полног органа у којем су смештене полне жлезде, мошинице, *scrotum*.

кулīса ж (фр. *coulisse*) (обично у мн.) **1. а.** поз. декорација на позорници (у виду покретног зида, заклона) којом се дочарава одређена средина, амбијент у којем се одиграва радња комада. **б.** фиг. оно што није веродостојно, што је без аутентичности, чиме се нешто привидно надомешта или прикрива; привидна, варљива спољашност.

2. стрми, окомити део земљишта (стена, гребен и сл.).

3. узастопни ред, низ каквих усправних предмета или високих биљака које чине земљишни појас.

4. техн. део механизма који управља кретањем неког другог дела.

кулōār, -āра м (фр. *couloir*) (чешће у мн.) **1.** споредна просторија (ходник, предворје и сл.), обично у скупштинским и др. јавним зградама која служи за одмор и неслужбене разговоре.

2. а. дуг а узак простор оградањен са бочних страна. **б.** стрм пролаз између две окомите стене; провалија у стењу испуњена снегом.

култӯра ж лат. у мн.: биљке које се гаје, узгајају (усеви, насади и др.) (у јд.: врста, тип таквог растиња).

кӯља ж (чешће куље ж мн.) (обично с нијансом пејоративности) велик трбух, трбушина; трбух уопште, стомак, утроба, црева.

кулēтина ж (кулēтине ж мн.) аугм. и пеј. од кӯља.

кумаци м мн. врста шаре на ћупу.

кѹмаше ж мн. мн. покр. *комадићи тканине који остану при кројењу, стризе, крпице.*

кѹмлија ж (обично у мн.) покр. в. *кумрија.*

кѹмрија ж (обично у мн.) покр. *обрва, већа.*

кѹна ж зоол. у мн.: *породица мањих звери Mustelidae, у коју спада куна, јазавац, твор, видра и неке друге животиње (у јд.: животиња из те породице).*

кѹнѹш, -ѹша м зоол. у мн.: *породица торбара Dasyuridae, у коју спада кунаш и више других сродних торбара (у јд.: животиња из те породице).*

кѹндак м (тур. kundak) покр. (обично у мн.) *трака нараменица, трегер.*

кѹндра ж (обично у мн.) покр. в. *кундура.*

кѹндурѹ ж (обично у мн.) (тур. kundura) покр. *ѹипела, обично чвршиће и груље израде; исп. кондура.*

кундураѹрија ж (обично у мн.) покр. *новост, прича која се обично злонамерно шири, трач, брбљарија; оговарање, опадање.*

Кѹпѹри м мн. *насеље близу Дубровника, познато туристичко место.*

кѹпка и **кѹпка** ж (обично у мн.) *лечилиште на минералним изворима, бања, топлѹце; лечилиште на морској обали, купалиште.*

кѹранти, кѹранѹтѹ м мн. (исп. фр. Courant и рус. куракмы) **1.** *сат на кули или на зиду, обично с музиком.*

2. *ист. руком писане новине које су доносиле преводе и одломке из страних новина.*

курјѹкуша ж мн. покр. в. *курјача (2).*

курјача ж (**курјаче** ж мн.) етн. покр. **а.** (ређе курјача ж јд.) *покладни обичај, забава у којој учесници иду по селу и скупљају поклоне који се дају да стока не би страдала од курјача, вукова. б.* *учесници у овом покладном обичају који иду по селу и скупљају поклоне.*

курјук м (тур. kuruk) покр. (обично у мн.) *преостали, неодсечени комади меса на одраној животињској кожи.*

кусѹкрилац, -ѹлца и **кусѹкрилац**, -лца м (обично у мн.) зоол. в. *краткокрилац.*

кѹтије ж мн. (тур. kutu) покр. *врста веза и мотива у везу или ткању.*

кутијашице ж мн. покр. *врста мотива у везу.*

кѹтњѹк (кѹтњѹк) м анат. у мн.: *зуби човека и већине других кичмењака смештени у задњем делу вилице, који служе за жвакање; у јд.: такав зуб, dens molaris, dens praemolaris.*

кѹћѹр, -ѹра (некад мн.) м **1. а.** *одељење, преградак или посебна зграда у дворишту сеоске куће у којој бораве младенци и држе своје ствари. б.* *кућер, мала тескобна кућа.*

2. покр. *мања просторија, остава поред кухиње, у којој се држе кухињски предмети. 3.* *кућица, колибица у близини тора, често покретна (на саоницама и др.) у којој спава чобанин.*

4. покр. **а.** *капелица, црквица. б.* *свештеников, жупников стан.*

5. а. *ист. сељак беземљаш, који поседује само кућу с окућницом и који се издржава надничењем и сл. б.* покр. *онај који скупља, откупљује предмете по кућама.*

б. покр. *онај који се бави зидањем, градњом кућа.*

куцљи м мн. агр. покр. *врста крушке.*

кѹчара ж (обично: кѹчаре ж мн.) *пијук, будак, трнокоп.*

кучеле ж мн. покр. *предња или задња страна колибе од дасака или брвана.*

кучѹрине ж мн. *аугм. од кучине.*

Кѹчи м мн. *племе и крај у Црној Гори, у граничној области према Албанији.*

кѹчи, кѹчѹ м мн. покр. *ситно сено које остане непоједено у јаслама.*

кѹчина ж (и: кѹчине ж мн.) **1. а.** *необрађено, грубо кратко влакно које остаје обично као отпадак при преради конопље или лана; конопљино влакно уопште, тежина. б.* *обрађено, упредено*

влакно (често и од отпадака) конопље или лана, кудеља; предиво, пређа слабог квалитета уопште.

2. фиг. оно што својим изгледом подсећа на кучину (1), оно што је слично кучини (1).

кѹчићи м мн. нар. мед. обољење, оток вена под језиком.

кучме ж мн. покр. штака, штула.

Л

лабијате ж мн. бот. породица биљака двосупница (углавном зељастих, нпр.: босиљак, мајчина душица, нана, рузмарин и др.) Labiatae, које се одликују звонастим цветом са пет сраслих чашичних листића на крају раздељених као две усне, уснатице, усначе.

лабиринтњача ж зоол. у мн.: слатководне рибе тропских азијских и афричких предела Anabantidae, које изнад шкржних шупљина имају многобројне кожне наборе са густом мрежом жилица као помоћни дисајни орган за дисање кад су изван воде (у јд.: таква риба).

лабриде ж мн. зоол. породица риба Labridae, које живе претежно у тропским морима, ређе у умереним, и које се одликују великим устима и чврстим зубима, усначе.

лагалo с **1.** мн. шаљ. прибор, алат за лагање.

2. заст. (обично у мн.) лаж.

лагарија ж (обично у мн.) лаж, измишљотина.

лаге ж мн. чакицире, панталоне.

ладнетина ж (обично мн.) дијал. хладетина, пихтије.

лажарија ж (обично у мн.) в. лагарија.

лажигаће ж мн. гаће за децу са разрезом позади.

лажигаћице ж мн. дем. и хип. од лажигаће.

лажипаук м (мн. лажипаукови и лажипауци) зоол. у мн.: род паука ситног тела и дугих танких ногу Phalangidae; врста

паука Phalangium opilio из тога рода (у јд.: паук из тога рода, односно те врсте).

лажице (лажице) ж мн. покр. лажни болови, контракције.

лазање ж мн. (тал. lasagne) јело од танког, широко изрезаног теста с надевом од меса, сира, парадајза и др.

лазарице и **лазарице** ж мн. етн. народни обичај уочи Лазареве суботе, или рано на сам дан Лазареве суботе, у којему учесници (обично девојке) иду од куће до куће певајући нарочите песме.

лазәркиња ж бот. у мн.: род једногодишњих биљака Asperula из ф. Rubiaceae, познат по неким врстама које се употребљавају у народној медицини, као зачин и сл. (у јд.: биљка из тога рода).

лазила с мн. **1.** грађ. помоћна конструкција од греда, дасака и др., која се привремено поставља уз неки објекат на коме се изводе грађевински радови, скеле.

2. спорт. покр. в. шведске лестве (под лества изр.).

лазуша ж (обично у мн.) бот. покр. врежаст изданак или стабло биљке пузавице, лозица, столон.

лакезине ж мн. покр. изношено, исцепано одело.

лаксанција с мн. и **лаксанције** ж мн. (лат. laxantia) мед. и фарм. блажи лекови за чишћење црева.

лаксатива с мн. (лат. laxativa) мед. и фарм. блажи лекови за чишћење црева.

лактагога с мн. (лат. lactagoga) мед. средства која подстичу лучење млека.

лактат, -ата м хем. у мн.: соли млечне киселине (у јд.: таква со).

Лакташи м мн. село и бања у Босни у долини Врбаса, северно од Бањалуке.

лале ж (м) мн. надимак играча новосадске Војводине.

лалѣнци, -инѣцѣ м мн. покр. врста накита.

ла̀локе и **ла̀локе** ж мн. покр. **1.** *непца.*
2. *в. десни.*

ла̀меле и **ла̀меле** ж мн. (тал. lamella; фр. lamelle) техн. *справа која аутоматски зауставља разбој кад се жица покида.*

ла̀ментација ж (лат. lamentatio) кат. (чешће у мн.) *тужна песма из старозаветне збирке „Плач Јеремијин“, која се у цркви чита у другој половини велике недеље.*

ла̀мѝна̀рија ж бот. у мн.: *жу́та или сме́ђа морска алга Laminaria из ф. Laminariaceae (у јд.: таква алга).*

ла̀мпак м (обично у мн.) покр. **1.** *гајтан на ивицама тозлука (доколеница од сукна) и чакшира испод којег се пришивају копче.*
2. а. *широки рукав на гуњу.* **б.** *прорез на рукаву гуња.* **в.** *разрез ка ногавици.*

ла̀мпе ж мн. покр. *доња вилица, доња челоуст.*

ла̀нац, -нца м (мн. ла̀нци, ла̀нци (ла̀нчеви), ген. мн. ла̀на̀ца̄ (и ла̀нчѐва̄)) (обично мн.) *гвоздена направа од ланаца и тегова која се ставља затворенику, робијашу или заробљенику на ноге и руке, затворенички, робијашки окови.*

ла̀ндричица ж (обично мн.) *привезак ландре, лојне мараме.*

ла̀нчићи и **ла̀нчићи** м мн. покр. *врста веза.*

ла̀па ж покр. (обично у мн.) *женска патика, папуча, натикача.*

ла̀па̀лија с мн. и **ла̀па̀лије** ж мн. (нем. Lappalien) варв. заст. *безначајне ствари, ситнице, трице, тричарије.*

ла̀пат, -пта м покр. (обично у мн.) *крупна снежна пахуљица.*

ла̀патак, -тка м (мн. ла̀паци, ген. ла̀пата̀ка̄)
1. (обично у мн.) *дем. од ла̀пат, желудац код животиња.*
2. мн. *поцепана рибарска мрежа.*

ла̀патке, ла̀пата̀ка̄ ж мн. покр. *ла̀пат, желудац код животиња.*

ла̀пацка ж (обично у мн.) *једна од лопатица на воденичком колу у које удара вода из бадња и покреће точак.*

ла̀пил м (обично у мн.) (лат. lapillus) мин. *ситан камен вулканског порекла, орашаста комад скрућене лаве.*

ла̀птаци м мн. покр. *подножњаци на разбоју.*

ла̀пуча ж (обично у мн.) покр. *папуча са шиљастим заврнутим врхом.*

ла̀пчина ж (обично у мн.) покр. *врста тешке, грубе ципеле; исп. кундура.*

ла̀пчуња ж (обично у мн.) покр. *в. лапуча.*

ла̀р м (лат. lar) мит. (обично у мн.) *староримски бог заштитник куће и земљишта које припада кући, породици; бог заштитник неког рода, неког града и др.*

ла̀с ж м (обично у мн.) *зулуф, бакенбарт.*

ла̀си м мн. покр. *врста винове лозе црна грозђења.*

ла̀ски м мн. бот. покр. *ковиље, биљка Stipa S. pennata из ф. Gramina с дугачким и меканим осјем.*

ла̀ставица ж зоол. у мн.: *општи назив за морске рибе из пор. Echinoetidae; ред морских риба Trigla из те породице (у јд.: морска риба из тога реда, односно из те породице).*

ла̀стѝнци, -на̀ка̄ и **ла̀стѝња̀ци**, -а̀ка̄ м мн. покр. *пролећни снег који пада у влажним крупним пахуљицама, време кад пада такав снег; исп. ластичњаџи.*

ла̀стичња̀ци м мн. покр. *в. ластинци.*

Ла̀стори м мн. астр. нар. *савезеђе на северном небу, Влашићи.*

Ла̀тѝни м мн. нар. *земља, област у којој живе Латини.*

ла̀ће, ла̀ћа̄ ж мн. покр.; исп. лаче, хлаче **1. а.** *доњи део мушке спољне одеће, панталоне, чакшире, хлаче.* **б.** *посебна врста чакшира из мушке народне ношње (од белог сукна, дугачке до испод чланка, узане и припијене*

уз тело).

2. доњи део женског рубља, гаћице.

лаћуни м мн. бот. колутка, циклама
Cyclamen europaeum.

лахорије ж мн. покр. *врста гаћа (од лахура?)*.

лаџа ж покр. (обично у мн.) дугачка женска чарапа; исп. лачица.

лаџе, **лаџа** ж мн. дијал. в. *хлаче, доњи део мушке спољне одеће, чакшире (као део народне ношње или уопште панталоне)*.

лаџица ж покр. (обично у мн.) женска чарапа до колена; исп. лача.

лаџка ж покр. (обично у мн.) *врста назувака у народној ношњи*.

лаџме ж мн. покр. *два прореза или разреза спреда на мушким сукненим чакширама, кроз које се увлачи појас или служе као џепови*.

лебови ијек. **љебови** м мн. (у неким ек. говорима леба) дијал. покр. *врста момачке игре*.

лебрице ж мн. покр. *врста народног веза*.

левантина ж (обично у мн.) заст. покр. *врста кожне обуће*.

левиснице и **левиске** ж мн. *панталоне, фармерке марке Левис (Levi's) омиљене међу омладином*.

левити ж мн. *приговор, прекор, критика; савет*.

левка ијек. **лџевка** ж покр. (обично у мн.) *гредице на којима се поставља спољни оџак уз кућу*.

левкоцита ж (обично у мн.) мед. заст. в. *леукоцит*.

левла ж покр. (обично у мн., у конструкцији: у левле) *врста ткања у четири нити, са цик-цак, квадратним и сл. шарама*.

легањ, -гња м (мн. легњи и легњеви) зоол. у мн.: *породица птица са кратким широким*

кљуном, које ноћу лове инсекте Caprimulgidae (из реда ширококљунки), која обухвата велики број врста претежно тропских птица (у јд.: било која птица из те породице).

легван м зоол. у мн.: *породица углавном јужноамеричких и средњоамеричких гуштера Iguanidae чије мање врсте мењају боју (слично камелеонима), а истичу се и величином (достигују дужину и преко 1,5 т) (у јд.: гуштер из те породице)*.

легуминоза ж бот. у мн.: *породица биљки које имају махунаст плод, махунарке, лепирњаче, Leguminosae (Papilionaceae) (у јд.: биљка из те породице, махунарка)*.

легуре ж мн. покр. *лигуре (1)*.

ледва¹ с мн. покр. в. *леђа (1а)*; исп. ледвине.

ледва² ж (обично у мн.) анат. покр. *бок, кук; бедро*; исп. ледвине.

ледевнице ж мн. покр. *печење од бубрега, бубрежњака*; исп. ледва¹.

ледвине ж мн. анат. покр. *бокови, слабине; кукови; бедра*; исп. ледва².

ледвице ж мн. покр. в. *ледвенице*.

ледњача ж бот. у мн.: *биљке које расту, које су се прилагодиле животу на ледини (у јд.: таква биљка)*.

леђа с мн. **1. а.** *задњи део човјечјег трупа од врата до појаса, чијом средином пролази кичма; одговарајући горњи део тела у осталих кичмењака, одн. у других животиња*. **б. в.** *крста (1)*.

2. *задњи део кошуље, хаљине и сл.*

3. *оно што положајем подсећа на леђа (1а)* **а.** *задњи део зграде; задња страна делова намештаја и сл.: ~ ормана, ~ фотеле, ~ телевизора*. **б.** *задња страна листа папира, полеђина*. **в.** *горња површина нечега; планински гребен, хрбат*. **г.** *горња, тупа страна сечива*. **д.** *бочна страна књиге на којој су листови повезани, хрбат*.

4. *вој. положај, простор иза предње линије фронта, задњи део борбеног распореда*.

леђанца и **леђанца**, леђанāцā, леђанāцā и леђанцā с мн. дем. и хип. од леђа.

леђашца и **леђашца**, леђашāцā, леђашāцā и леђашцā с мн. дем. и хип. од леђа.

леђине ж мн. аугм. од леђа; леђа.

леђица с мн. покр. комад меса с леђа животиње.

лекови, лекōвā м мн. в. лека.

лёмур, -ура м (према лат. Lemures) **1.** мн. мит. зли духови, душе непрописно сахрањених, сабласти, авети. **2.** зоол. у мн.: ред полумајмуна, репа дужег од тела и главе сличне лисичјој, из пор. Lemuridae (у јд.: полумајмун из тога реда).

лёмурије ж мн. (према лат. Lemuria) мит. поноћне свечаности старих Римљана које су се обављале у мају ради отклањања лемура, злих духова, од домова.

лёмурије ж мн. (према лат. Lemuria) мит. поноћне свечаности старих Римљана које су се обављале у мају ради отклањања лемура, злих духова, од домова.

лёнивац, -йвца (ек., ретко и некњ. ијек.) зоол. у мн.: породица јужноамеричких сисара Bradypodidae, из реда крезубица, који живе у крошњама прашума, висице о гранама дрвећа чијим се лишћем и плодовима хране (у јд.: сисар из те породице).

Леониде ж мн. и **Леониди** м мн. астр. рој метеора који се појављује у новембру из правца сазвежђа Лава.

Лепā Вина с мн. (у Вуковом Рј. ж) манастир у Хрватској, југозападно од Копривнице.

лепезар, -ара м зоол. у мн.: ред ситних инсеката Strepsiptera, чији су мужјаци закржљалих предњих крила (док их женке уопште немају) који живе паразитски на другим инсектима, нарочито на пчелама и осама (у јд.: инсекат из тога реда).

лепирница ж покр. (обично у мн.) једна од двеју шипака на витлу, односно горњем делу

брдила (на ткачком разбоју, стану), на које се мота пређа.

лепирњача ж бот. у мн.: породица зељастих и дрвенастих биљака Papilionaceae (одн. потпородица Papilionatae), с лептирастим цветом и плодом у виду махуне, у које спадају пасуљ, грашак, боб, сочиво, детелина, багрем и многе друге биљке, махунарке, комушнице (у јд.: таква биљка).

лепота ијек. **љепота** ж (обично у мн.) оно што је по својој изгледу веома лепо (природа, предео са растињем, рељефом, градња, уметнички предмети, украси и др.).

лѣпрѣзан, -зна, -зно (обично одр.) (у именичкој служби, у одр. виду, обично у мн.) особа оболела од лепре, губавац.

лепршар, -ара м зоол. у мн.: сисари Galeorhynchidae из реда бубоједаца који око ногу, од врата и до врха репа имају кожу помоћу које могу лебдети при спуштању са дрвећа (у јд.: такав сисар).

лѣптѣр, -а (мн. лѣптѣри и лѣптирови, ген. лѣптѣрā, лептѣрā, лѣптирѣвā и лептирѣвā) и **лѣптѣр**, -йра зоол. у мн.: инсекти реда Lepidoptera (са великим бројем врста), који имају два пара крила и усни орган најчешће продужен у сисаљку којом црпу сок из цвета (у јд.: инсект из тог арода).

лептѣрић м (дијал. ијек. љептирић) у мн.: подред малих, ситних лептирова Microlepidoptera (Microfrenatae) (у јд.: такав лептир).

лѣптѣн, -ѣна м физ. у мн.: класа елементарних честица, заједнички назив за ми-честице, електрон, позитрон, неутрино и антинутрино (у јд.: таква честица).

лептѣспира ж (обично у мн.) (према грч. leptos и speira) мед. врста спирохете, микроорганизама, микроба змијоликог, спиралног облика.

лепурѣчар м (обично у мн.) покр. мрав који лети као лепур, лептир.

лепушина ж (обично у мн.) *веће и тврђе птичије перо.*

лѐса ијек. **лѐса** ж (ген. мн. лѐсѧ ијек. лѐсѧ) (понекад у мн.) *бочна страна, ограда, преграда и сл. на запрежним колима.*

лѐсице ијек. **лѐсице** ж мн. **1.** *под, подница од дасака у сељачким колима.*

2. *покр. врста рупичастог веза.*

3. *покр. бесквасан хлеб који Јевреји једу за време Пасхе.*

лѐска јек. **лијѐска** ж бот. у мн.: *род биљака Corylus, у који спада леска, македонска (талијанска) леска (C. maxima), медвеђа леска (C. colurna) и друге врсте (у јд.: биљка из тога рода).*

лѐства ијек. **лѐства** ж (ген. мн. лѐстѧвѧ (лѐстѧвѧ) ијек. лѐстѧвѧ (лѐстѧвѧ) **1.** (чешће лестве ијек. љестве ж мн.) *направа, обично од дрвета, начињена од две напоредне гредице летве и сл. спојене хоризонтално постављеним пречкама на једнаким размацама, која служи за пењање и спуштање, мердевине.*

2. *покр. у мн.: бочне лесе, стране у запрежним колима (у јд.: такав део кола).*

3. (и **лестве** ијек. **љестве**, ж мн.) *лествица, скала појмова.*

лѐствица ијек. **љѐствица** ж (чешће лествице ијек. љествице ж мн.) *лестве, стубе, мердевине; дем. од лестве (лества).*

лѐтак, -тка м (мн. лѐци) (обично у мн.) *мањи лист папира, обично умножен у већи број примерака, са краћим текстом пропагандног, огласног, рекламног и сл. карактера, који сејавно или тајно раздаје, разашиле.*

летѧнија ж (обично у мн.) *цркв. литанија, молитва Богородици или свецима.*

летѧчица ж зоол. у мн.: *надред птица које лете (за разлику од тркачица и пливачица), Carinatae (у јд.: таква птица).*

лѐтѧш, -ѧша м у мн.: *назив за разне врсте аустралијских торбара, Phalangerinae, са кожним наборима на бочним странама*

који, ширећи се, омогућавају летење, прелетање, лако скакање с гране на грану (у јд.: такав торбар).

лѐтве ж мн. *покр. а. тор, ограда за стоку начињена од летава, жиока. б. врата, вратнице на огради дворишта, тора и сл.*

лѐтвице¹ ж мн. **а.** *ограда од летава; тараба. б. врата на каквој огради тору и сл., летве.*

лѐтвице² ж мн. *покр. печење од бубрега, бубрежњак.*

летѧрићи м мн. *покр. зракасте линије на попречном пресеку дрвета.*

лѐтњѧци ијек. **љѐтњѧци** м мн. *рогови које јелен добива у првој години живота.*

лѐтоња м зоол. у мн.: *назив за породицу љиљака, летећих сисара Chiroptera (у јд.: такав сисар).*

лѐћуше ж мн. *покр. оспе, богиње.*

леукоѧцит, -ѧта и **лѐукоцит**, -а м (обично у мн.) (према грч. leukos и kytos) *биол. безбојно (бело) покретно крвно зрнце које служи за одбрану организма од инфекције и страних тела, самостално покретљива ћелија крви, бело крвно зрнце.*

лѐчице ж мн. бот. *покр. сочивица Lemna, сочиво.*

лешѧнѧр, -ѧра и **лѐшинѧр**, -а м зоол. у мн.: *птице грабљивице из пор. Vulturidae које се хране лешинама, супови (у јд.: птица из те породице, суп).*

Либурни м мн. (јд. Либурн) *старо илирско племе које је у доба Римљана насељавало област Либурнију.*

лѧвадѧрка (ливѧдѧрка) бот. у мн.: *род са много врста (обично вишегодишњих) ливадских трава Poa из пор. Gramina са јако развијеним ризомом и нежним метлицама, класцима (у јд.: биљка тога рода).*

лѧвачиња с мн. *покр. мале површине које су обрасле травом.*

ливèница ж покр. (обично у мн.) оловна куглица, зрно (обично за ловачке пушке), сачма, драмлија.

лйга ж (и лйге ж мн.) покр. љига.

лигáмент м (обично у мн.) анат. везивно ткиво које спаја делове тела, органе, веза, ligamentum.

лйгња ж зоол. у мн.: породица главоножаца Lolidonidae, двошкржњака из реда Decapoda, издуженог ваљкастог облика, са осам краћих и два дужа крака, чије се врсте одликују укуским месом (у јд.: главоножац из те породице, обично *Loligo vulgaris*).

лйгуре ж мн. покр. **1. а.** мале дечије санке, саонице. **б.** врста лакших дрвених санки за превлачење сена и сл.

2. а. масивније ракласто дрво, са два подужа крака спојена дашчицама, које се употребљава за превлачење камена или при навијању пређе на вратило. **б.** направа за превлачење клада.

лйгурице ж мн. покр. дем. од лйгуре; лйгуре (1а).

лијана ж (обично у мн.) (фр. liane) бот. у мн.: зељасте и дрвенасте биљке дугог и танког стабла, које се разноврсним израштајима (витицама, трњем и сл.) причвршћују за друге биљке и предмете или се обавијају око њих, пењачице, пузавице (у јд.: таква биљка).

лијаћи м мн. вет. покр. болесне израстине које нарасту коњу око зуба, зазубице, gingivitis.

лијèрòвница ж бот. заст. у мн.: назив за фамилију лијерова, кринова (у јд.: биљка из те фамилије).

ликàрија ж (обично у мн.) покр. сјајна, светлуцава плочица од метала, стакла и др. као украс на одећи, шљока, шљокица.

лйковац, -òвца м бот. у мн.: породица дрвенастих, ређе зељастих биљака Thymelaeaceae, у коју спада род *Daphne* и неки други родови (у јд.: биљка из те породице).

лйкòвница и **ликòвница** ж (обично у мн.) влакно лике у кори ланене или конопљане стабљике.

ликòвчина ж бот. у мн.: група биљака која обухвата неке родове из пор. Thymaleae (у јд.: биљка из те групе).

лилокрйлац, -лца и **лилòкрилац**, -йлца м зоол. у мн.: род инсеката с два пара танких прозирних крила, Hymenoptera, опнокрилци (у јд.: такав инсекат).

лйм, лйма и лйма м (мн. лймови и лймови) (исп. тал. lima) заст. (обично у мн., у нар. песни) гривна, карика (обично метална) којом се учвршћују делови пушке.

лймун м (мн. лймунови (лймунџи)) бот. и агр. у мн.: уопште воћке рода *Citrus* (у јд.: таква воћка).

лимфòцит, -йта м (обично у мн.) анат. врста леукоцита, белог крвног зрнца.

лйнгурице ж мн. покр. мале теретне саонице, санке.

лйнија (лйнија) ж (лат. linea) (обично у мн.) систем црта, контуре, обриси који уобличавају спољни изглед, лик неког предмета, лица или неког другог дела тела; карактеристични елементи тога.

лйнци, лйнџа м мн. у загонци, о брашну.

лйпòвница ж бот. у мн.: породица биљака Tiliaceae, липе (у јд.: биљка из те породице).

липòйд, -йда м (према грч. lipos и eidos) хем. у мн.: природна органска једињења слична масти, која имају важну улогу у биљном и животињском организму, а налазе се као састојци свих животињских и човекових ћелија, нарочито у нервном систему и у крви (у јд.: такво једињење).

Лириде ж мн. и **Лириди** м мн. астр. рој метеора са радијантом (тачком на небеском своду из које као да се шири такав рој) у сазвежђу Лире.

лйса ж покр. (обично у мн.) чарапа до колена, доколеница.

ли́се ж мн. заст. в. лисице (1а).

ли́сице ж мн. **1. а.** метална направа (две међусобно повезане карике које се могу закључавати и отварати) којом се везују, спутавају обе руке (ређе ноге) ухапшеницима (каткада и осуђеницима). **б.** метална направа за блокирање точкова моторног возила.

2. покр. део запрежних кола, две дрвене гредице које се рачвају од средине срчанице ка задњој осовини, повезујући их, спајајући их.

ли́сичина ж бот. у мн.: двогодишњи или једногодишњи жбунићи рода *Echium* из ф. *Boraginaceae*, с наизменичним густо распоређеним длакавим листовима и цветовима скупљеним у виду увојка (у јд.: таква биљка); назив за двогодишње полу жбуниће тога рода, крутог усправног стабла: 1) *E. vulgare* (лисичји реп) 2) *E. italicum*.

ли́сичине ж мн. аугм. од лисице.

ли́сјак, -а и **ли́сјак**, -ака м бот. у мн.: вишегодишње зељасте биљке рода *Astrantia* из пор. *Umbelliferae*, прстасто дељених или усечених листова и цвасти у виду простог облика (у јд.: таква биљка); назив за врсту *A. мајог* из тога рода, велики лисјак.

ли́ска ж зоол. у мн.: породица малих мочварних птица *Rallidae*, које слабо лете, а добро трче и пливају (у јд.: птица из те породице).

ли́сковача ж покр. (обично у мн.) обршћена, гола грана лисника.

ли́скџн, -џна м мин. у мн.: група силикатних минерала различитог састава, чији се табличасти кристали цепају у танке листиће, тињци (у јд.: минерал из те групе); стена, слој земље, земљиште богато тим минералима.

ли́сна̀тица ж (обично у мн.) лисната повртарска биљка, биљка која се гаји ради лишића.

ли́стови (ли́сти) м мн. широк кожни појас који спреда има више преградака за оружје, новац, прибор за пушење и др., силах, бенсилах.

ли́стара ж зоол. у мн.: породица инсеката који се хране лишићем, *Chrysomelidae* (у јд.: инсект из те породице).

ли́ста̀рица ж зоол. **1.** (обично уз именицу: оса) у мн.: породица оса из реда опнокрилаца (*Hymenoptera*) које нападају лишиће, лисне осе, *Tenthredinidae* (у јд.: оса из те породице).

2. (обично уз именицу: уш, ваш) у мн.: инсекти риличари из ф. *Aphididae*, које живе као паразити на листу и младим изданцима разних биљака, лисне вашице (у јд.: такав инсект).

ли́стача ж бот. и шум. у мн.: листопадно дрвеће (у јд.: такво дрво).

ли́ста̀ш, -аша м бот. у мн.: лишаји чија стељка има облик листа *Lichenes frondosi* (у јд.: такав лишај).

ли́стина ж (обично у мн.) лист, задњи мишићни део гњата, голени.

ли́стићи м мн. **а.** кув. врста посласице од прженог теста, мафиши; у јд.: такав колачић. **б.** врста шаре на везу.

ли́стича̀рка (ли́стича̀рка) ж бот. **1.** у мн.: маховине лиснатог стабла *Musci* (у јд.: таква маховина).

2. у мн.: породица гљива у којих је клубук с доње стране издељен на листиће, зракасто распоређен од дршке према ободу *Agaricaceae* (у јд.: гљива из те породице).

ли́стонóжац, -óшца и **ли́стòножац**, -òшца м зоол. у мн.: породица слатководних ракова са листоликим крајњим чланком ногу, *Phyllopoda* (у јд.: рак таквог типа, представник те породице).

ли́сторóжац, -óшца и **ли́стòрожац**, -òшца м и **ли́стотй̀цалац**, -а̀лца зоол. у мн.: породица великих инсеката тврдокрилаца, чији се типци листасто завршавају

Lamellicornia (у јд.: инсект таквог типа, представник те породице).

лѝтѡр м (грч. litarion) (обично у мн.) покр. конопац, у же којим се неко (нешто) везује.

лѝтере ж мн. у загонеци о дојкама.

литѡфѝт, -ѝта м (обично у мн.) (грч. lithos и phyton) **а.** биљка прилагођена животу на камену. **б.** окамењена биљка, биљни фосил.

лѝтре ж мн. (ређе лѝтра ж јд.) покр. в. лотра.

лихопрѡстѡш, -ѡша м зоол. у мн.: ред сисара копитара са непарним бројем прстију (коњ, зебра, носорог, тапир и др.), непарнопрсташи, копитари (у ужем смислу) Perissodactyla (у јд.: животиња из тог реда).

лѝшѡј м (лѝшѡји и лѝшајеви) бот. у мн.: ниже биљке Lichenes из скупине стелњача Thallophyta, чије је тело симбиоза гљива и алга, а расту на земљи, камену и деблима дрвећа; у јд.: таква биљка.

лѝштре ж мн. покр. **а.** спис, исправа, документ. **б.** свеска за белешке, бележница.

лѡбѡлија ж бот. у мн.: род (Lobelia) или породица (Lobeliaceae) у коју спада самоникла биљка у источним деловима Северне Америке, која се гаји ради добијања лобелина (у јд.: било која биљка из тог рода одн. те породице).

лѡбѡда ж бот. у мн.: род зељастих биљака Atriplex, са стотинак врста; род зељастих биљака или (ређе) грмова Chenopodium (са око 80 врста); у ширем смислу: фамилија биљака двосупница Chenopodiaceae (у јд.: биљка, било које врсте, која спада у те систематске скупине).

лѡбѡдњача ж бот. у мн.: породица биљака двосупница, лободе Chenopodiaceae (у јд.: таква биљка).

лѡвац (лѡвац), лѡвца м (ген. мн. лѡвацѡ и лѡвацѡ (лѡвацѡ)) **1.** у мн. (обично у ген.): дечија игра у којој се одређени суиграч ("зец," и сл.) лови, хвата; у јд.: учесник

такве игре који лови друге.

2. мн. бот. покр. врста гавеза, жути гавез Symphytum tuberosum.

лѡвѡр, -ора (лѡвор) м бот. у мн.: породица зимзелених дрвенастих биљака двосупница Lauraceae, које расту у тропским и суптропским пределима, ловорњаче (у јд.: таква биљка).

ловѡрњача (ловѡрњача) ж (обично у мн.) бот. в. ловор.

лѡзѡш, -ѡша м (обично у мн. и атрибутској служби) врста чарапа са извезеним шарама до глежања.

лѡзица ж бот. у мн.: породица биљака двосупница Vitaceae, углавном тропске дрвенасте пењачице, чији су листови крпастии или састављени, а плодови сочне бобе (у јд.: таква биљка).

лѡјница ж (обично у мн.) анат. жлезда у кожи, уз корен длаке, која лучи лој, лојна жлезда, glandula.

лѡквѡњ, -ѡња м бот. у мн.: породица водених биљака Nymphaeaceae, у коју спадају вишегодишње водене зељасте биљке тихих стајаћих вода, са зеленим широким листовима и крупним белим цветовима без мириса или с подземном стабљиком и зеленим, ређе црвеносмеђим крупним листовима и жутиим цветовима, који пливају на води, као и неке друге биљке, лопочи (у јд.: било која биљка из те породице).

локвѡњаче ж мн. бот. в. локвањ.

лѡкуми м мн. (тур. lokum) покр. наслага лоја на месу.

лѡкше ж мн. покр. кув. тесто од брашна, воде и соли, развучено у мале и танке листове, јуфке, које се пеку у пећи.

лѡм и **лѡм**, лѡма м (лок. лѡму) покр. (обично мн.) место одакле се вади или се вадио грађевински камен, каменолом.

лѡне ж мн. деч. панталоне.

лѡнчићи м мн. (обично у ген.) покр. деција игра у којој су главни учесници девојчице, девојке.

лѡпѡр, -ѡра м **1.** (обично у мн.) део узде, у виду округласте плочице, који се ставља кољу са бочне стране очију да би гледао само напред, наочњак.

2. (обично у мн.) оно што је налик на лопар, лопату, оно што својом величином пада у очи (о неком делу тела, нпр. о предњим зубима, ушима и др.).

3. мн. продужетак кресте око врата код живине, ђердан.

Лопѡри м мн.: Лопѡри ... планина у Босни више Зенице.

лѡпатица ж **1.** (обично у мн.) издубљена дашчица, перо, плочица на воденичном колу, на воденим турбинама и сл. у коју удара вода, уопште део турбине (водене, парне, гасне) који прима кинетичку енергију струјања, претварајући је у обртно кретање.

2. мн. предњи зуби, секутићи.

лѡпатичѡр м зоол. у мн.: младунчад, птићи голубова кад им израста лопатасто перје (у јд.: такав птић).

лѡпацка ж покр. (обично у мн.) в. лопатица (1).

лѡптице ж мн. нар. лоптасте шаре на женским прегачама, кецељама.

лѡри, -ија м (малајски) зоол. у мн.: породица афричких и азијских полумајмуна Nucticebidae, кратког репа и кратких ушију, који мирују обешени о гране дрвећа (у јд.: полумајмун из те породице).

лѡсос м рус. зоол. у мн.: породица пастрмки (Salmonidae) (у јд.: риба из те породице).

лѡтре ж мн. (према нем. Leiter) варв. **1. а.** бочна ограда на теретним запрежним колима у облику лестица. **б.** лестве, мердевине.

2. покр. **а.** део разбоја за ткање. **б.** направа од пружа и сл. која служи као корпа, кош и др.

лѡтрица ж (обично у мн.) дем. од лотра.

лоћика ж бот. у мн.: род биљака Lactuca из ф. Compositae, које садрже млечни сок (у јд.: биљка из тога рода).

лѡбѡш, -ѡша м (обично у мн.) врста опанака са јаким лубом.

лубѡњача ж бот. у мн.: породица баитенских и неких самониклих биљака (тиква, диња, лубеница, краставац и др.) Cucurbitacea, тикве, бундеве (у јд.: биљка из те породице).

лубѡједа ж зоол. у мн.: поткорњаџи (породица штетних инсеката тврдокрилаца) Ipidae (Scolytidae) (у јд.: такав инсекат).

лѡдѡрија и **лудѡрија** ж (обично у мн.) неозбиљан, неодговоран или неразуман, непромишљен поступак, реч.

лѡк м (мн. лѡкови) бот. у мн.: породица биљака једносупница у коју спадају лук (а), љиљан и многе украсне и др. биљке, љиљани, Liliaceae (у јд.: биљка из те породице).

лукѡвњача ж бот. и агр. у мн.: луковичасто поврће биљке из рода Allium (у јд.: таква биљка).

лѡмби м мн. (према лат. lumbus, бок, кук, слабине) покр. печење од бубрега.

луминѡрје ж мн. и с зб. покр. прозори на крову.

луминѡфор м физ. у мн.: материје које без повишења температуре претварају апсорбовану енергију непосредно у електромагнетско зрачење једнаке или слабије енергије (у јд.: таква материја).

лѡња ж покр. **1.** (обично у мн.) тачкица, пега на лицу.

2. мн. трагови богиња по лицу.

Лупѡркѡлије ж мн. (лат. Lupercalia) ист. свечаност у старом Риму која се приређивала у част Фауна (Луперка), бога пастирѡ.

лѹткѣ ж мн. (ген. мн. лѹтѣкѣ и лѹткѣ) фиг. чудне, необичне, настране идеје, бубице.

лѹцѣрка ж бот. у мн.: вишегодишње крмне биљке рода *Medicago* из ф. *Papilionaceae*, са око 50 врста (у јд.: биљка из тог рода).

Лѹчѣни м мн. насеље у Моравичком округу у Србији.

Љ

љѣно м (и с?) и **љѣнос** м (обично у мн., у облику љаноси) (шп. *Plano*, *Planos*) велика равница у Јужној Америци, око слива реке Оринока, која је у време киша обрасла бујном, високом травом.

љѣвѣнци, **љѣвѣнѣцѣ** м мн. (ијек.) (некњ. лиеванци) кув. житко тесто које се ставља у кључалу супу, јуху као додаток.

Љѣвѣшта с мн. село и крај у Горњој Морачи, у Црној Гори.

љѣље ж мн. етн. краљице, коледе.

љѣга ж (обично у мн.) покр. бала, слина.

љѣљак, -љка м (ген. мн. лѣљѣкѣ) **1.** зоол. **а.** у мн.: ред сисара (са преко 1000 врста) *Chiroptera*, са рапанетом кожицом између удова и трупа подешеном за летење, који се крећу обично ноћу и хране се биљкама или кукцима, слепи мишеви, шимшиши, нетопири (у јд.: сисар из тога реда). **б.** у мн.: подред љѣака (*1a*) *Megachiroptera* (у јд.: сисар из тог подреда).

2. зоол. у мн.: породица ноћних лептира *Sphingidae* из подреда великих лептира *Macrofrenatae* који својим дугим пипцима сишу нектар лебдећи над цветом (у јд.: лептир из те породице).

3. бот. у мн. врста мирисаве биљке *Sureperus esculentus* из ф. *Sureperaceae* чији се корен употребљава као зачин (у јд.: таква биљка).

љѣбѣвници м мн. мушкарац и жена који су међусобно заљубљени, који су у љубавним односима, љубавни пар, заљубљеници.

љѣбичица (љубичица) ж бот. у мн.: породица вишегодишњих малих зељастих шумских и баитенских биљака *Viola* из ф.

Violaceae, са око 800 врста, чији су цветови обично љубичасте боје и пријатног, угодног мириса (у јд.: биљка из ове породице).

љѣди, **љѣдѣ** м супл. мн. од човек.

љѣска ж (дат. лѣсци; ген. мн. лѣсѣкѣ, ређе лѣскѣ, лѣскѣ) **1.** (обично у мн.) покр. в. комушина (*1*).

2. (обично у мн.) **а.** тврда коштана или рожната плочица на телу неких риба, гмизаваца, водоземаца и сл., крљушт. **б.** танак, лиснат, обично светлуцави, блескави слој нечега; комадић нечега, љуспа, лиска. **в.** танак одрезак, отпадак од дрвета које се сече, теше, рендише, треска, цепка, шушка. **г.** уопште делић, комадић од нечега сломљеног, разбијеног и сл., крхотина.

3. бот. (обично у мн.) заст. осушени листић побочног, споредног изданка у биљака, ластар.

љѣскавац, -ѣвца м зоол. у мн.: породица (*Manidae*) или ред (*Pholidota*) сисара тела покривеног рожнатим плочама, љускама (у јд.: такав сисар).

љѣсѣѣвка ж зоол. у мн.: породица риба коштуњача *Sparidae*, у коју спадају зубатац, арбун и др. (у јд.: риба из те породице).

љѣсѣѣр м зоол. **а.** у мн.: ред малих слатководних и морских ракова *Ostracoda*, чије је тело покривено двама љуштурама (у јд.: рак из тогарада). **б.** у мн.: разред животиња из кола зглавѣара, *Crustacea*, ракови (у јд.: животиња из тог разреда).

љѣсѣѣш, -ѣ и **љѣсѣѣш**, -ѣша м зоол. у мн.: ред гмизаваца чије је тело покривено ситним рожнатим љускама *Squamata*, у који спадају гуштери и змије (у јд.: гмизавац из тога реда).

љѣтић, -ића и **љѣтић**, -ѣ м бот. **а.** у мн.: ред једногодишњих и вишегодишњих биљака *Ranunculus* из ф. *Ranunculaceae* (у јд.: биљка из тога реда). **б.** у мн.: породица вишегодишњих или једногодишњих зељастих биљака *Ranunculaceae* (у јд.: биљка из те породице).

Љутићи м мн. (јд. Љутић) ист. словенска племена из групе Полапских Словена, која су живела на подручју доњег тока реке Одре и западно од ње.

Љутица ж зоол. у мн.: породица отровних змија Viperidae (у јд.: змија из те породице).

М

магариница ж (обично у мн.) мед. нар. велики кашаљ.

магарице (магарице) ж мн. покр. **а.** мале дечје саонице. **б.** врста клупа које служе при прављењу скела. **в.** дебела хартија или ивер који бацају браћа при деоби имања кад не могу да се нагоде.

маглина ж (обично у мн.) астр. светли или тамни облак врло разређеног међузвезданог гаса или прашине, различитог облика и величине, видљив обично само помоћу телескопа, маглица; удаљена галаксија, звездани систем у коме се због удаљености не разазнају поједине звезде.

маглица ж (обично у мн.) в. маглина.

мађалача ж бот. у мн.: породица дрвенастих биљака са прстасто дељеним листовима и цветовима сложеним у метличасту цваст, у коју спадају дивљи кестенови, општи назив за фамилију дивљих кестенова Hippocastanaceae (у јд.: биљка из те породице).

мађија ж (ген. мн. мађија) (обично у мн.) предмети који се употребљавају или поступци који се примењују при врачану, чини, чари, чаролије.

мазаге ж мн. (мац. madzag) покр. узице, врпце којима се нешто причвршћује, привезује.

мазафлорија и **мазафлорија** ж покр. (обично у мн.) тричарија, глупост; исп. манзафлорија.

Маине и **Маине** ж мн. (**Маини** и **Маини** м мн.) крај у Црногорском приморју, северозападно од Будве; некадашња мала кнежевина и племе у том крају.

маите ж мн. и **майти** м мн. заст. покр. украсне копче.

маитине ж мн. покр. аугм. од маите.

майтице ж мн. покр. **1.** дем. од маите. **2.** врста шаре (у ткању, на одећи и сл.).

мајак, -јка м (мн. мајци) зоол. у мн.: инсекти тврдокрилци мале главе Vesicantia (Meloidae), који при додиру испуштају љуту, зејтињава материју (кантаридин), која на човечјој кожи изазива мехурове, пликове (у јд.: такав инсекат).

мајкићи м мн. покр. браћа само по мајци, синови једне мајке а различитих очева.

мајмун м (тур. maymun) зоол. у мн.: животиње из реда сисара Primates (Pitheci, Simiæ), сисари најсроднији и по развијености мозга најближи човеку (у јд.: таква животиња), или уопште ред сисара Primates, који обухвата те животиње и човека (данашње људе и изумрле врсте).

мајстерзингери м мн. (јд. мајстерзингер) (нем. Maistersänger) немачки песници и певачи у 16. и 17. веку, из редова грађанског друштва, већином занатлије, „мајстори певачи”.

мајчићи м мн. покр. в. мајкићи.

мак, мака (мака) м (мн. макови (макови)) бот. у мн.: биљна породица Papaveraceae, која обухвата родове мак (Papaver), ремерија (Roemeria), Glaucium и др.

Макавјеи м мн. црквени празник који се слави 1. августа, по старом, односно 14. августа, по новом календару, први дан Госпојинског поста.

маказе, маказа ж мн. (тур. makas) **1.** метална алатка за резање материјала (тканина, папира, танког лима, жице и др.) са две укрштене оштрице, спојене осовином и постављене једна насупрот другој, са дршком подешеном за увлачење прстију, којима се та алатка отвара и затвара при сечењу, шкаре; исп. ножице.

2. покр. задњи рачвасти крај руде на запрежним колима, сврачине.

3. а. *врста маказасте направе за ловљење риба.* **б.** покр. примитивна штипаљка за прикачињање рубља за конопац при сушењу.

4. покр. **а.** грађ. део кровне конструкције коју чине две косо постављене греде спојене једним крајем и ужљебљене под оштрим углом, слично отвореним маказама (1). **б.** унакрсне летве на вратницама или између греда (ради ојачања конструкције).

5. зоол. анат. двокраки орган код ракова сличан маказама (1) и подешен за хватање плена и узимање хране, штипаљка, клешта.

6. фиг. (обично у устаљеним обртима: (у)пасти (ући) у маказе, наћи се (налазити се) у маказама и сл.) **а.** положај када возило приликом претицања доспе и буде прикљештено или стешњено између два возила која се крећу у супротни правцима. **б.** вој. положај војних јединица опкољених и стешњених са страна противничким трупама распоређеним у два крака који се сужавају у облику маказа (1); војне јединице распоређене са страна противника у два крака, клешта. **в.** уопште безизлазан, тежак положај, истовремена опасност са две стране, шкрипац.

7. спорт. **а.** у ногомету, ситуација при којој два играча непрописно затварају пут противничком играчу. **б.** начин ударања лопте у ногомету при коме се друга нога креће у правцу супротном од оне којом се удара лопта. **в.** врста захвата у рвању. **г.** у смучању, положај смучки на снегу када су врхови растављени а задњи крајеви састављени. **д.** у шаху позиција када пешак напада истовремено две противничке фигуре.

8. у игри карата (нпр. у преферансу) ситуација кад једна страна има кеца и даму (против краља и других карата).

9. екон. несклад, разлика у кретању различитих цена, нпр. пољопривредних и индустријских производа, светских и националних, увозних и извозних и сл.

10. покр. врста дечије игре.

маказице ж мн. **1.** дем. и хип. од маказе; мање маказе.

2. покр. гимнастичка справа коју чине две

хоризонталне мотке на носачима, разбој.

3. покр. врста дечије игре.

маќањчићи и **макањчићи** м супл. мн. од макањче.

макаре ж мн. (тур. такага) **1.** покр. **а.** ужарска справа за упредање конопљане пређе. **б.** витао, чекрк за дизање и спуштање терета и сл.

2. а. покр. зидарске, грађевинске скеле. **б.** направа од укрштених дрвених мотки на коју се ставља плуг кад се иде на орање без кола. **в.** справа, машина за побијање ишпова, стубова, цеви и сл. **г.** врста ступе, пресе која служи за цеђење воска.

макарбони м и **макарбоне** ж мн. (тал. maccherone) врста тестенина у облику дугуљастих, цевкастих комадића и јело од такве тестенине.

макарүли и **макарүљи** м мн. покр. в. макарони.

маќасе, **маќасѝ** ж мн. заст. в. маказе (1).

Маќевије ж мн. покр. в. Макавеји.

Маќивије ж мн. в. Макавеји.

маќовица ж бот. у мн.: род биљака *Glancum* из ф. макова (у јд.: биљка из тога рода).

маљине ж мн. покр. украс на народној ношњи.

малѝвијеке ж мн. бот. змијине очи *Myosotis silvatica*.

малѝножац, -ошца м (мн. малѝношци, ген. малѝножаѝца) зоол. у мн.: ред стонога које се одликују мањим бројем ногу, *Pauropoda* (у јд.: таква стонога).

малотрѝпљаш, -аша м зоол. у мн.: ред једноћелијских праживотиња (инфузорија) *Oligotricha* из класе трепетљикаша (*Ciliata*) (у јд.: таква праживотиња).

малочѝкињѝр и **малочекѝњѝш**, -аша м зоол. у мн.: подразред (одн. разред) прстенастих глиста (црва колутѝћаваца) *Oligochaeta*, са чекињама краћим и малобројнијим него у многочекѝњѝша, које

живе у влажној земљи и у муљу и песку слатких вода (у јд.: таква глиста).

маљ, маља (маља) м (мн. маљеви) **1.** (обично у мн.) један од два или више великих дрвених чекића на ваљарском строју који при ваљању сукна ударају у сукно.

2. мн. покр. врста дечје игре.

маља¹ ж (грч. mallia) (обично у мн.) **а.** врло танка, мека и нежна длачица на људском телу; уопште длака на човечјој кожи, руња, рута (ретко зб.: длаке, маље као покривач неког дела тела (брада и сл.)). **б.** слична длачица на телу птица, инсеката или неких сисара. **в.** ситна, нежна длачица на лиићу или плоду биљке. **г.** вунена длака, влас, влакно вуне. **д.** уопште ситна, танка длачица; влаканце, кончић (на одећи, платну и сл.).

маља² ж (обично у мн.) покр. маљица, дрвени штапић.

маљавица (маљавица) ж бот. у мн.: род једногодишњих гранатих биљака Filago из ф. Compositae, покривених сивкастим маљама, длакама (у јд.: биљка из тог рода).

маљеница ж **1.** (обично у мн.) фиг. оно што је безвредно, безначајно, ситница, тричарија.

2. бот. у мн.: једногодишње или вишегодишње биљке рода Hordeum (Elymus) из ф. Gramina, с једноцветним класићима у збијеним класовима (у јд.: биљка из тог рода).

3. зоол. заст. у мн.: праживотиње чије је тело обрасло маљама, трепљари (у јд.: таква праживотиња) (?).

маљурка ж (обично у мн.) покр. **а.** мала, ситна, закржљала стабљика конопље. **б.** врста конопље.

мамја ж (према мексичком називу за ову биљку) бот. у мн.: род биљака Carica из пор. Caricaceae, чији су плодови налик на смокве (у јд.: биљка из тог рода).

мамелук м (према нем. Mameluk; исп. ар. mamluk, бели роб) (обично у мн.) **1.** ист. **а.** припадник телесне гарде односно војске

египатских и персијских владара, састављене од ратних заробљеника, претежно турског или кавкаског порекла, који су током времена у Египту преузели власт у своје руке. **б.** припадник Наполеонове телесне страже.

2. фиг. **а.** подругљив назив за припадника хрватског дела некадашњег заједничког хрватско-угарског парламента; уопште назив за припадника покорне, послушне, полтронске групе или већине у скупштини, сабору. **б.** отпадник од вере.

3. слуга, момак, посиљни (?).

мамуза ж (тур. mahmuz) (обично у мн.) метална направа причвршћена за потпетицу јахачеве обуће, којом јахач подстрекава, подбада коња, оструга.

мањула и **мањула** ж (нем. Mandeln) варв. (обично у мн.) анат. крајник.

мањџија ж (обично у мн.) покр. в. мађија.

маневар (маневар), -вра м (фр. manoeuvrе) вој. (обично у мн.) велика, масовна војна вежба (обично више или свих родова војске) којом се увежбавају ратне операције.

манзафларија ж (обично у мн.); исп. мазафларија ир. разг. **а.** безначајан посао, безвредно дело; дрангулија, тричарија. **б.** срачунат, лукав поступак, смицалица.

мани м мн. (лат. Manes) сени покојника којима се указује поштовање (код старих Римљана); загробни свет са добрим духовима покојника.

маникела ж (обично мн.) (исп. тал. manica и manichetta) брод. покр. мала руна, шупљина на броду која служи за отицање воде.

манџир, -џира м и **манџира** ж (фр. maniere) (обично у мн.) фино, углађено понашање, опхођење; поступци којима се такво понашање одликује, финесе.

маниста ж и **манистар**, -тра м (обично у мн.) покр. в. манистра (1).

манистра ж (обично у мн.) **1.** заст. и покр. зрно (обично стаклено) разне величине,

облика и боја, пробушено на средини које се ниже или пришива и служи као украс, ђинђува, перла; шљокица.

2. покр. округла изралина на лиићу дрвећа у којој се развијају ларве неких инсеката, иишарица.

манистро с (обично у мн.) покр. в. манистра (1).

манула ж (обично мн.) покр. дрвена папуча, нанула.

Манџурци м мн. (Манџурац, -рца) (обично у мн.) ист. представници народа у источној Азији тунгуско-манџурског порекла који су у XVII в. продрили у Кину и измешали се с Кинезима.

маотина ж покр. (обично у мн.) последњи отпаци при преради конопље и лана, најситније кучине.

маравеле ж мн. и **маравели** м мн. мед. покр. хемориди, шуљеви; исп. маројди.

марвант м (обично у мн.) веза којом се коњу сапињу, спутавају предње ноге, путо.

маргинџије ж мн. забелешке, примедбе исписане на маргинама; опаске уз неки текст.

марена ж зоол. у мн.: род риба *Sereogonus* из пор. *Salmonidae*, које живе у дубоким језерима С. Алпа (у јд.: риба из тог рода).

маровеле ж мн. мед. покр. хемориди, шуљеви; исп. маравеле.

маројди м мн. (према тал. *emproide*) мед. покр. хемориди, шуљеви; исп. маравеле.

Мартинци, **Мартинџа** м мн. покр. в. Мартиње.

маса и **мџа** ж (лат. *massa*) (обично у мн.) основни, већински део становништва, пук, народ; бројно велики друштвени слој или сталеж или нека друга велика скупина људи која чини целину.

маскаре и **мџкаре** ж мн. (тур. *maskara*; тал. *maschera*) етн. обичај, обред, забава уз

покладе, месојеђе и сл. на којој учесници носе маске, машкаре.

мџла с мн. етн. и цркв. **а.** јелеосвећење, црквени обред освећења уља. **б.** обред освећења воде и благосиљања поља и њива који се обавља одређеног дана у години (на дан сеоске светковине), у жељи да година буде родна.

мџленке ж мн. покр. плата, награда у натури (млеко, масло, сир и сл.) коју добијају пастири за рад на бачији.

мџлина и **мџина** ж бот. у мн.: породица вишегодишњих зимзелених дрвенстих биљака *Oleaceae*, којој припада маслина и све дивље врсте (у јд.: биљке из те породице).

мџлињача (мџлињача) ж бот. у мн.: породица маслина *Oleaceae* (у јд.: биљка из те породице).

мџмџија с мн. и **мџмџији** м мн. средства јавног информисања која имају бројну публику (новине, радио, телевизија, интернет).

масноћа ж (често мн.) масна материја биљног или животињског порекла која служи у исхрани и у индустрији.

мџст ж (инстр. *мџшћу* и *мџсти*, лок. *мџсти*) у мн.: група органских једињења (глицериди масних киселина), редован састојак животињских и биљних ткива и један од битних елемената хране, из којих се претежно састоји сланина, сало, лој, маслац, разна уља и др.; група таквих једињења која су на обичној температури у чврстом стању; у јд.: такво једињење.

мџаруга ж (исп. лат. *mataris*, врста копља) покр. (обично у мн.) даишчица, лопатица на воденичном колу, лапацка.

Мџаруге ж мн. Матарушка Бања, бања и насеље код Краљева, на десној обали Ибра.

материјал, -џала м (често мн.) скуп званичних списа о чему, документ, акта.

Ма̀терице ж мн. етн. **а.** православни празник посвећен мајкама (претпоследња недеља пред Божић), када мајке дају поклоне деци.

б. (материце) покр. поклони, дарови које мајке дају деци на тај дан.

ма̀тру̀на ж бот. у мн.: род вишегодишњих зељастих биљака *Acanthus* из ф. *Acanthaceae* (у јд.: биљка из тога рода).

ма̀ту̀рага ж (обично у мн.) покр. в. матаруга.

ма̀ховина и **ма̀ховина** ж (некњ. маовина) бот. у мн.: разред виших биљака бесцветница *Bryophyta*, које имају ризоиде уместо корена и размножавају се спорама (у јд.: биљка из тог разреда).

ма̀ховња̀к, -а и ма̀ховња̀к, -а̀ка м зоол. у мн.: сићушне морске и слатководне животиње, бескичмењаци, *Bryozoa*, које тиме што живе у колонијама причвршћене за подлогу подсећају на маховину (у јд.: таква животињица).

ма̀ховња̀ча ж (обично у мн.) бот. в. махунарка.

ма̀хотина ж (дијал. маотина) (обично мн.) покр. отпаци, труње које се одбацује приликом прераде кудеље, поздер.

ма̀ху̀лице ж мн. анат. ситне, фине длачице по телу ембриона (после петог месеца трудноће) и новорођенчета.

ма̀хуне ж мн. (дијал. мауне) млади, обично зелени плодови (грашка, пасуља, бораније и др.) који се употребљавају за јело; јело од тих плодова.

ма̀ху̀на̀рка ж бот. у мн.: ред биљака са махунастим плодом *Leguminosae*, у који спадају породице: мимозе (*Mimosaceae*), џезалтинке (*Caesalpiniaceae*) и лепирњаче (*Papilionaceae*) (у јд.: било која биљка из тога реда).

ма̀ца̀к̀лѝн, -ѝна м зоол. у мн.: гуштери из пор. *Gesconidae* са широком главом и крупним очима, кожом прекривеном вкржицама и ситним бодљама, који су особени по томе што испуштају гласове

(једини међу гуштерима), а веома су распрострањени у тропским и умереним крајевима (у јд.: такав гуштер).

ма̀цке ж мн. покр. заст. **1. а.** колица или клупа на коју су се стављала лица осуђена на казну батинања, дереш. **б.** кажњавање батинама, батине.

2. направа од гвожђа у виду шиљака која се пришива на воловски улар (да би во ишао брже при вођењу).

ма̀чѝћи¹ м бот. покр. врста биљке која расте поред потока.

ма̀чѝћи² м мн. покр. буђ, плесан (на хлебу).

ма̀чка ж **1.** зоол. у мн.: породица звери *Felidae*, у које спадају домаћа и дивља мачка, лав, леопард, рис, тигари др. (у јд.: звер из те породице).

2. мн. бот. врста траве, *Cataria*.

ма̀чку̀ља и **ма̀чку̀лица** ж зоол. у мн.: општи назив за неколико врста морских риба из рода *Blennius* (у јд.: риба тих врста, односно из тога рода).

ма̀чуга ж (обично у мн.) покр. део разбоја.

Ма̀цуци м мн. (у спрези са речју Хацуци) нејасно значење.

ма̀ша ж (тур. таџа) покр. (обично мн.) **а.** в. машице (1). **б.** направа за цеђење воска.

ма̀шице, ма̀шѝца ж мн. **1.** двокрака метална направа, штипаљка, за хватање и разгртање жара.

2. фиг. онај којим се неко служи да нешто постане, спроведе, који служи као нечије оруђе у спровођењу каквих, обично рђавих, намера, планова и др.

3. дем. од ма̀ша.

4. покр. штипаљка.

5. направа за коврцање косе, коврчало.

ма̀шицице ж мн. **а.** дем. од машице. **б.** покр. машице којима се ставља жеравица у лулу.

ма̀шка̀ре (ма̀шка̀ре) ж мн. (тал. *maschera*) весела поворка маскираних особа одн. забаве које се одржавају у време поклада и месојеђа, карневал.

ма̋шња̋к и **ма̋шња̋к** м (обично у мн.) покр. *ма̋л који се ставља на осовину вратила као замајац, ради бржег и лакшег окретања, замахивања чекрка.*

маштанија ж (обичније у мн.) **а.** *машта, маштање, фантазија, фантазирање.* **б.** *слика, представа створена у машти, плод маште, измишљотина; сновиђење, привиђење.*

маштаније (обично у мн.) с цсл. **1. а. в.** *маштанија.* **б.** *оно што је плод маштања, фантазирања, измишљотина, бесмислица.* **2.** покр. *опсена, привиђење, утвара.*

маштарија ж (обично у мн.) (често са пеј. или ир. призвуком); исп. маштанија, маштаније **1. а.** *представљање, дочаравање ствари, догађаја и др. у мислима, у машти, замишљање, маштарење, фантазирање.* **б.** *слика, представа коју ствара машта, плод маште, фантазије, измишљотина.* **2.** покр. *в. маштаније (2).*

ме̋андар, -дра и **ме̋андер** м (обично у мн.) (према малоазијској реци Меандер, која има веома кривудава ток) **1.** *окука, завој који ствара водени ток равничарске реке; кривудава, вијугава ток такве реке, криваја.* **2.** *вијугава шара изведена од непрекинуте линије, траке, која се на једнаким одстојањима правоугаоно одн. спирално увија; крива линија у таквом орнаменту, вијуга.*

ме̋андра (обично у мн.) ж *в. меандар (1).*

меандрѝна (обично у мн.) ж *в. меандар.*

мевлуди м мн. (тур. mevlid, рођење) *два арапска месеца (трећи и четврти по муслиманском верском календару) када се по кућама највише читају, уче похвале Мухамеду.*

медаљони м мн. (фр. medaillon) **а.** *кув. јело, обично од меса, припремљено у облику овалних, округластих комада, колутова и сл.; у јд.: такав комад.* **б.** *фиг. рупа, удубљење (?).*

ме̋двед ијек. **ме̋двјед** (дијал. ијек. ме̋јед) зоол. у мн.: *породица сисара Ursidae, крупне звери здепастиг, незграпног тела, густог, кудравог крзна, ситних очију, малих ушију, кратког репа и снажних канџи на прстима чије различите врсте живе највише у шумама Европе, Азије и Америке (у нашим крајевима мрки медвед, Ursus arctos) (у јд.: звер из те породице).*

ме̋двѝница јек. **ме̋двјѝница** ж зоол. у мн.: *група морских сисара Monachinae из пор. туљана (у јд.: морски сисар из те групе).*

ме̋двиди (ик.) м мн. покр. *волоvsка запрежна кола нарочито удешена за превоз тешког и кабастог терета.*

ме̋де̋ница ж бот. (обично у мн.) *жлезда у цвета која ствара и излучује нектар, медник, нектариј.*

ме̋де̋њаци м мн. *кув. суви, с медом умешани слатки колачићи; у јд.: тај колачић.*

ме̋дљикара ж. зоол. у мн.: *инсекти риличари из ф. Aphidae који паразитирају на лишћу и луче слатку лепљиву течност, медљику (коју сишу мрави), биљне вати, лисне вашице (у јд.: таква ваи).*

ме̋днѝк, -а и **ме̋днѝк**, -ѝка м бот. у мн.: *цветне жлезде, органи који луче нектар (слатки, медени сок), нектарије, nectararia (у јд.: таква жлезда, такав орган, нектарија, nectarium).*

Ме̋дња̋ци, **Ме̋дња̋ка** м мн. *поток и брдо у Јадру, између села Тришића и Клубаца.*

ме̋до̋ница ж и м зоол. у мн.: *породица ноћних лептира Arctiidae чије су гусенице обрасле густом длаком, а живе на лишћу винове лозе и младарима других биљака (у јд.: лептир из те породице).*

ме̋дос̋а̋с м зоол. у мн.: *птице певачице веома живих боја (по чему подсећају на колибрије) који живе у тропским крајевима, а хране се кукуцима и слатким цветним соком (у јд.: таква птица).*

ме̋дѝза ж зоол. у мн.: *класа углавном морских животиња Cnidaria из кола*

дулџара (Coelenterata), радијално симетричног клобучастог, звонастог и сл. тела, које се састоји од желатинозне материје, са отровним пипцима по ободу (у јд.: животиња из те класе).

медуља ж (обично у мн.) покр. црвена семенка у лубеници.

медуника ж бот. у мн.: род вишегодишњих зељастих биљака Pulmonaria из ф. Boraginaceae (у јд.: биљка из тогарода).

међуврата и **међуврата** с мн. унутрашња врата (за разлику од улазних), врата између двеју просторија; међувраће.

међудневица ж нар. (и мн.) **а.** дани између двадесет осмог августа и двадесет првог септембра, између Велике и Мале Госпође, Госпојине. **б.** мн. покр. вријеме од католичког до православног Бурђевдана.

међудни м мн. покр. в. међудневица (1а).

међучице ж мн. необ. међучеђе, повије.

међусобица ж (обично у мн.) међусобна размирица, раздор, задевица, свађа, сукоб, спор (обично унутар неке уже заједнице или између суседних). **б.** спорни предмет као узрок међусобне свађе, раздора.

межгравци, -авџа м мн. анат. покр. савијена хрскавица у носу, conchae nasae.

мезалонице ж мн. (према тал. mezzalana, тканина од вуне и памука) покр. доњи део гуће (плетене памучне кошуље или мајице), у виду ширег појаса, назубљеног по дну и обично богато израђеног.

мезгџовница ж (обично у мн.) в. мезгровница.

мезгровница ж (обично у мн.) заст. лимфни судови.

мездревине ж мн. покр. в. мердевине (1).

мезџн, -џна (обично у мн.) физ. наелектрисана или неутрална елементарна честица, смасом чија се вредност налази између масе електрона имасе протона.

мезџтрџн, -џна м (обично у мн.) физ. тежи електрон пронађен у космичким зрацима, тежи од електрона а лакии од протона, који настаје и вештачким путем у великим акцелераторима.

мезџфити м мн. (грч. mesos и rhītu, биљка) бот. биљке прилагођене животу на умерено влажном тлу.

мекџиње ж мн. љуске од самлевеног зрневља жита које се одвајају од брашна приликом млевенја или сејања, трице.

мекџглавац, -џваца м (обично у мн.) зоол. нераспр. класа животиња са меком главом.

мекџџџац, -џџаца м (обично у мн.) зоол. кукац, инсекат меке коже (крила), меког оклопа.

мекџкрилац, -џлца и **мекџкрилац**, -лца м зоол. у мн.: кукац, инсект из реда корњаша меканих крила, Cantharidae (у јд.: таква инсект).

мекџлиска ж бот. у мн.: биљка из породице гљива Agaricaceae (у јд.: таква гљива).

мекџпџрка ж зоол. у мн.: риба из реда коштуњача чије су кости у перајима меке и савитљиве, Clupeiformes (у јд.: таква риба).

мекџштитка ж зоол. у мн.: врста корњача Trinychoidea, чији је оклоп мек, у средини прекривен меком квргом кожом.

мекџшац, -шца м зоол. у мн.: коло животиња меканог, слузавог тела, без костију, обавијеног кожнатим наборима и обично заштићеног споља вапненастом љуштуром Mollusca (у јд.: животиња из тога кола).

мекџшало с (обично у мн.) средство за мекшање, размекшавање.

мелија ж бот. у мн.: породица биљака Meliaceae, којој припада род мелија и још велики број родова (у јд.: таква биљка).

мелџине ж мн. покр. мочварна равна на морској обали.

мѐмица ж покр. **1.** (обично у мн.) **а.** чипкасти вез, везени, кукичани украс на ивицама кошуља, чарапа и других делова народне ношње. **б.** шара, мотив у везу. **в.** трака око шешира, оплетена најчешће од сламе.

2. мн. вет. жлезде на животињској трбушној марамици и набрани део марамице, крезле.

3. мн. бот. назив за једну врсту вишегодишње зељасте биљке рода *Sedum* из ф. Crassulaceae, која се гаји као украсна.

мемдари, -арā м мн. (фр. *mémoire*) књиж. спис, дело у коме писац износи своја сећања, своје успомене о догађајима које је доживео (као савременик или учесник) и о људима које је познавао.

меморабџије ж мн. (према лат. *memorabilis*) знамените, значајне ствари, знаменитости; мемоари, спис о упамћеним догађајима.

менáда ж (обично у мн.) (грч. *mainas*) мит. свештеница бога весела и вина Баха у грчкој митологији, баханткиња.

мѐнгеле и **мѐнгеле** ж мн., **мѐнгели** и **мѐнгели** м мн. (тур. *mengene*) **а.** ручна алатка, справа за стезање, придржавање предмета приликом његове механичке обраде, стезач, причвршћивач, стега. **б.** справа за пресовање, цеђење, преса, цедиљка. **в.** справа за мучење којом се стежу делови тела и онемогућава њихово покретање. **г.** штипаљка, пинцета.

мѐнгелице и **мѐнгелице** ж мн. направа у виду малих менгела која се користи у пушкарском, кујунџијском и др. занатима.

мѐндервине ж мн. покр. в. мердевине.

мѐнђеле и **мѐнђеле** ж мн., **мѐнђели** и **мѐнђели** м мн. покр. **1.** в. менгеле.

2. фиг. узан пролаз између брда или планина, теснац, клисура, кланац.

мѐнђелице и **мѐнђелице** ж мн. покр. дем. и хип од менђеле.

мѐнђук м (обично у мн.) покр. в. минђуша (1а).

мѐнђуле и **мѐнђуле** ж мн. покр. в. менгеле.

мѐнђух м, **мѐнђуха** и **мѐнђуш** ж (обично у мн.) покр. в. минђуша (1а).

мѐнђушица ж покр. **1.** (обично у мн.) дем. и хип. од менђуша.

2. мн. кожна изралина, набор који виси испод грла козе односно јарца, ресице, подвратник.

мѐнинге, мѐнџнџа ж мн. анат. мождане опне које обавијају мозак и кичмену мождину, можданица.

мѐнхџр, -џра (обично у мн.) келтски археол. врста преисторијских мегалитских споменика култног значаја.

мѐнцели и **мѐнцели** м мн. покр. в. менгеле.

мѐра ијек. **мјѐра** (дијал. ијек. мљера) ж (обично у мн.) средство, поступак који се предузима у неком циљу.

мѐрдвине ж мн. (тур. *merdiven*) **а.** лестве, лествице. **б.** покр. степенице, стубе. **в.** покр. (често с атрибутом: свилене, гајтан) конопац исплетен у облику лествица који служи за пењање и спуштање.

мѐрдвинице ж мн. дем. од мердевине.

мѐрдиване ж мн. и **мѐрдивене** ж мн. заст. и покр. в. мердевине.

мѐрикарп м и **мерика̀рпија** ж (према грч. *meros* и *karpos*) бот. у мн.: идентични делови плода (два или више њих) код неких биљака (нпр. штитарница) који при зрењу пуцају, распрскавају се (у јд.: један такав део плода).

мѐрине ж мн. бот. в. боровница.

мерџстем м (према грч. *merizomai*) бот. (често у мн.) биљно ткиво грађено од малих, ембрионалних ћелија које се непрестано деле стварајући тако нове ћелије, творно ткиво, проткање.

мерка̀птáл, -áла м хем. у мн.: органска хемијска једињења која су производи

реакције између меркаптана и алдехида, тиаоацетали (у јд.: такво једињење).

меркаптāн, -āна м хем. у мн.: органска хемијска једињења, течности веома јаког и непријатног мириса, које садрже сулфхидрилну групу, а настају при труљењу беланчевина које садрже сумпор, тиаолкохоли (у јд.: такво једињење).

меркаптōл, -ōла м хем. у мн.: органска хемијска једињења, производи реакција између меркаптана и кетона (у јд.: такво једињење).

мёрл м и **мёрла** ж (обично у мн.) покр. в. мерлет.

мёрлет м (тал. merletto) (обично у мн.) покр. врста чипке.

мёрли м (тал. merlo) архит. заст. зупци, шилџи на зидовима (или на отворима зидова) око неког утврђеног града, тврђаве, замка, дворца и сл.

мёродāван јек. **мјёродāван**, -вна, -о (у им. служби, одр., обично у мн.) м овлашћено, надлежно лице; онај који је компетентан (као стручњак и сл.) за нешто.

мёрпах, -пха м (мн. мёрпси) ист. (обично у мн.) припадник категорије зависних сељака у средњовековној српској држави који су били везани за земљу и своје феудалне господаре, обрађивали им земљу одређен број дана и давали им извесне дажбине, али су имали право зависне својине на земљу и инвентар и право жалбе на феудалне господаре док раде за њих.

мёртек (мёртек) м (тур. mertek) покр. (обично у мн.) греда кровне конструкције постављена под нагибом, рог, рожина; уопште греда осредње дебљине, дирек, балван.

мёсвёђе (ијек. мёсвијеђе) ж мн. покр. в. месојеђе (1).

мёсёц ијек. **мјёсёц** м оно што је налик на Месец, што је у облику Месечева српа и сл. **а.** (обично у мн.) украс, накит (најчешће у

нар. песмама). **б.** (обично у мн.) врста народног веза.

месечарчић ијек. **мјесечарчић** м (обично у мн.) деца рођена у истом месецу.

мёсница и **мёсница** ж мн. покр. в. месојеђе (1а).

мёснице ж мн. покр. в. мешња (2).

месоджер м зоол. у мн.: ред крволочних, грабљивих сисара који се хране месом и крвљу других кичмењака, зверови Carnivora (у јд.: сисар из тог реда).

месодјеђе и **мёсојеђе** ж мн. и с **1. а.** време између Божића и почетка великог поста, коризме, када је према црквеним правилима допуштено да се једе месо и остала масна храна; време разних веселих приредби и карневала. **б.** време које претходи ма коме посту уопште.

2. месопуст, последњеи дани месојеђа.

мёста ж (обично у мн.) покр. в. мества.

мёства ж (обично у мн.) (тур. mest) **а.** врста мекане кожне кућне обуће без пета, назувак, папуча. **б.** врста опанка.

мёствица ж (обично у мн.) дем. и хип. од мества.

мёсто ијек. **мјёсто** с (ген. мн. мёстā ијек. мјёстā) (обично у мн.) врста народне игре, кола.

мёстови м мн. покр. в. мества.

месувеђе и **мёсувеђе** ж мн. покр. в. месојеђе.

метāмер м (обично у мн.) (према грч. meta и meros) биол. један од више једнаких делова тела који се правилно нижу један за другим, чланак, сегмент (нпр. кодутићи, прстенови код глисте, црва или кичмени приљенови).

мётїль, -їља м зоол. у мн.: пљоснати паразитски црви Trematodes листастог или врпчастог тела, који живе обично на унутрашњим, ређе на спољашњим деловима тела животиња, понајчешће у жучним

каналима јетре оваца и говеда (у јд.: такав црв).

методисти м мн. (јд. методист(а)) хришћанска протестантска верска организација настала у англиканској цркви у XVIII веку.

мехур ијек. **мјехур** (мн. мехури и мехурови ијек. мјехури и мјехурови) м (обично у мн.)

1. нераспр. кесасто проширење испод доњег очног капка, подочњак.

2. анат. орган у жаба, две опнасте кесе које имају функцију плућа.

мехурача ијек. **мјехурача** ж бот. у мн.: вишегодишње водене и мочварне биљке *Utricularia* (*U. vulgaris*, *U. minor* и др.) из ф. *Lentibulariaceae* (*Utriculariaceae*), без корена, с листовима на којима се налазе мехурићи (за хватање ситних животиња) и цветовима растреситих цваста који се налазе изнад воде (у јд.: таква биљка).

мехурика ијек. **мјехурика** ж бот. у мн.: род биљака напратњача *Cystopteris* из ф. *Athyriaceae* (*Polypodiaceae*), црнкастог ризома, (једноструко до четвороструко) перастих листова, чије бледе индузије личе на мехур (у јд.: било која врста тог рода).

мехурић ијек. **мјехурић** м (дијал. меурић, ијек. (и ик.) мијурић) анат. (обично са одредбом: „плућни”) у мн.: кесичасти огранци бронхиоле у којима се врши размена кисеоника и угљен-диоксида, плућне кесице, *alveoli pulmonalis* (у јд.: такав огранак).

мехурњак (мехурњак) ијек. **мјехурњак** (мјехурњак) м зоол. у мн.: инсекти тврдокрилци мале главе *Vesicantia* (*Meloidae*), који при додиру испуштају љуту, зејтињаву материју (кантаридин), која на човечјој кожи изазива мехурове, пликове (у јд.: такав инсекат).

мешинара ијек. **мјешинара** ж бот. у мн.: разред, класа гљива *Ascomycetes* које стварају споре у мешиницама, аскусима; у јд.: таква гљива.

мешнице (мешнице) ијек. **мијешнице** (мјешнице) ж мн. врста народног музичког

инструмента сличног гајдама, дупле с мехом, мешином.

мешње ијек. **мијешње** ж мн. покр. дан који пада два дана пре славе, крснога имена.

мешовити ијек. **мјешовити**, -е, -а мн. међусобно различити, разнолики.

мйге ж мн. покр. **а.** део косе на темену који се оставља при шишању, ћуба. **б.** део косе у мушкараца који пада на чело, шишке.

мйгољице ж мн. покр. в. колатура (2).

мйзид, -ида м зоол. у мн.: примитивна скупина виших ракова *Mysidaceae*, распрострањених нарочито уз обалска подручја северних мора (у јд.: рак из те скупине).

Мйјаци м (јд. Мйјак) етн. племе у западној Македонији у поречју реке Радике.

мйкрѳб, -ѳба м (према грч. *mikros* и *bios*) биол. у мн.: једноћелични, микроскопски ситни организми (праживотиње, једноћеличне гљивице, плесни, актиномицети, бактерије, вируси и др.) који изазивају врење и труљење органских материја, потпомажу рад црева, узрокују заразне болести и др., микроорганизми (у јд.: такав организам).

микроелѳмен(а)т, -нта м у мн.: хемијски елементи (жвожђе, цинк, бор, манган и др.) који су неопходни биљкама и животињама у веома малим количинама (у јд.: такав хемијски елемент).

микроѳѳк, -ока и **микроѳѳкус** м биол. у мн.: група ситних бактерија, кока с ћелијама у облику лопте, поређаних у парове (у јд.: таква бактерија).

микроѳлѳт, -ѳта м (према грч. *mikros* и *lithos*) (обично у мн.) мин. микроскопски ситни кристали неког минерала у облику итапића, листића или зрнаца, у почетној фази кристализације.

микроѳѳм, -ѳма м (према грч. *mikros* и *sōma*) биол. у мн.: микроскопски ситна телашица у животињској или биљној

ћелијској протоплазми која учествују у синтези беланчевина (у јд.: такво телашице).

микроспóra ж бот. **а.** у мн.: ситне мушке споре које учествују у размножавању нижих биљака (у јд.: таква спора). **б.** у мн.: цветни прах којим се врши оплодња виших биљака, поленова зрнца, пелуд (у јд.: поленово зрнце).

микротерáзије ж мн. в. микровага, осетљива, прецизна вага која се користи у микроаналитичким испитивањима за мерење веома малих тежина.

миксомицèта ж бот. у мн.: врста простијих једноћеличних слузастих гљива *Mucocystes* (у јд.: таква гљива).

мйле-лале прил. нераспр. (у именичкој служби ж мн. непром.) ласкавци, удворице, улизице.

милијáрда и **милијáрда** ж (ген. мн. милијáрдá, милијáрдй и милијáрдá, милијáрдй) (фр. milliard) (обично у мн.) у приближном или фиг. значењу, кад се указује на врло велик број, мноштво.

милиóн, -óна м (тал. milione) (обично у мн.) у приближном или фиг. значењу, кад се указује на врло велик број, мноштво.

мйлозýјке и **милóзýјке** ж песн. мн. гусле.

Мйлошева скáкала с мн.: Тако се зове једно мјесто у Јадру код Гњиле гдје имају четири камена ударена у земљу: два одакле кажу да је Милош (Обилић) скочио, а два гдје је скочио.

мйљеници м мн. нераспр. мушкарац и жена који се воле, љубавни пар.

мимóза ж бот. у мн.: породица претежно тропских и суптропских зељастих или дрвенастих биљака *Mimosaceae* са двоструким перастим листовима и цветовима јарких боја сложеним у главичасте или класасте цвасти, која обухвата више родова (најважнији *Albizzia*, *Acacia* и *Mimosa*) и мноштво врста (у јд.: биљка из те породице).

мйнгеле и **мйнгеле** ж мн. покр. в. менгеле; исп. менгеле (а).

мйнђеле и **мйнђеле** ж мн. покр. в. менгеле; исп. менгеле (а).

мйнђуша ж (обично у мн.) (према тур. *mengüş*) **1. а.** накит који се носи на ушима, наушница; исп. менђуша. **б.** метална значка утиснута у ухо домаћим животињама, као знак распознавања.

2. а. кожна изралина испод ушију у кокоши, подушњак. **б.** кожна изралина која виси испод грла појединих домаћих животиња, реса, подвратник.

мйнђушица ж (обично мн.) **1.** дем. и хип. од минђуша.

2. анат. доњи део ушне шкољке који чини дупликатура коже са масним ткивом без хрскавице, а има га од кичмењака само човек, *Lobulus Auricularae*.

3. бот. у мн.: род ниских украсних грмоликих биљака *Fuchsia* из ф. *Oenotheraceae* (у јд.: биљка из тогарада).

мињóни м мн. фр. кув. врста ситних колача преливених глазуром; у јд.: такав колачић.

мйодрáзи м мн. покр. двоје који се воле, љубавни пар.

миофйбрйл, -йла м (обично мн.) анат. танка нит, влаканице у ћелијама мишићног ткива, *myofibrilla*.

мира́кул м и **мира́кула** ж (према лат. *miraculum*) (најчешће мн.) *загонетан, чудан догађај, чудо*.

Мирйдити м мн. (јд. Мирйдит) племе које живи у тој област Миридит у Албанији, близу Скадарског језера.

миријада ж (обично у мн.) (према грч. *myriados*, десет хиљада) врло велики број, велико мноштво, безброј.

миријáпóд, -óда (миријáпод, -а) м зоол. у мн.: класа копнених зглавкара дугуљастог тела које се састоји од низа чланака са много пари једнаких ногу, стоноге, *Myriapoda* (у јд.: зглавкар из те класе).

мирина ж (обично у мн.) рушевина, развалина.

мирис м (обично у мн.) миришљива материја биљног или животињског порекла (цветна и етерична уља, мошус) или добијена вештачким путем, хемијском обрадом и сл. неког природног производа, која се употребљава поглавито у индустрији козметичких препарата.

мирисавац, -āvца м (обично у мн.) бот. покр. в. кардамом.

мирмекòфил, -íла м у мн.: врста кукаца, инсеката који живе у мравињацима (уз мраве) (у јд.: такав инсект).

мирмекòфит, -íta м (обично у мн.) (према грч. μυρμηκῶν и phytón) бот. врста тропских биљака на којима живе мрави, настањујући обично шупље делове биљке (трнове, стабла и др.) и штитећи их од других штетних инсеката.

мирдòђија ж (према грч. μυρρόν) бот. (обично у мн.) уопште свака ароматична биљка која се обично као пресна или осушена додаје јелу или пићу ради бољег укуса (нпр. першун, целер, кора цимета, лишће мајорана, пелена, рузмарина и др.), зачин уопште.

мирдòносица ж (обично у мн.) према Светом писму, свака од жена које су носиле миро, миришљаво уље, да помажу мртво Христово тело.

мѝсије ж мн. (лат. missio) цркв. кат. низ проповеди које се одржавају у оквиру посебне повремене верске активности.

мѝсија ж (обично у мн.) покр. стрма стена, врлет, литица; провалија, понор.

мисидòнāр, -āра м (чешће у мн.) свештено лице које проповеда своју религију и у њу обраћа, за њу придобíја припаднике других вера.

мисле ж мн. у загонеци, у вези са речи "тисле", о гулама.

мѝслета с мн. покр. врста шаре на јелеку (у облику слова М).

мисли ж мн. у загонеци, у вези са речи "дисли", о гулама.

мѝсли-г̀усле ж мн. у загонеци, реч без одређеног значења.

мѝслиница ж бот. у мн.: род једногодишњих или вишегодишњих траволиких биљака *Luzula* из ф. Juncaceae (у јд.: биљка из тога рода).

мѝста с мн. покр. врста народног кола.

митохòндрије ж и **митохòндрији** м мн. (према грч. mitos и chondros) биол. телица у протоплазми биљних и животињских ћелија, у облику ситних зрнаца, штапића или нити.

Мѝхољнице ж мн. покр. кат. црквени и народни празник, који се светкује 8. маја.

мѝца (мѝца) ж (у Вуковом Рј.: мѝце ж мн.)

1. а. забавна друштвена игра, обично са зрнима кукуруза, пасуља и сл. која се повлаче по линијама правоугаоне геометријске слике, с циљем да се три истобојна зрна доведу у ред, при чему се противнику одузима једно зрно. **б.** (обично уз гл.: имати, направити, начинити и сл.) ред од три зрна на истој линији који постигне играч у тој игри. **в.** правоугаона геометријска слика (урезана или нацртана на нечем) са уздужним и попречним линијама на којој се игра та игра.

2. мн. фиг. а. заседа, бусија. **б.** (обично уз гл.: направити, подметнути и сл.) обмана, превара; замка, смицалица.

мѝш м (мн. мѝши, мѝшеви и мѝшеви, ген. мѝшā, мѝшēvā и мѝшēvā) **1.** зоол. у мн.: веома распрострањена породица ситних сисара штеточина Muridae из реда глодара, набијеног тела покривеног густом длаком, шиљасте њушке и дугог репа (у јд.: такав сисар).

2. мн. вет. покр. (обично у мн.) коњска болест изазвана отицањем вратних жлезда.

миша́ци, миша́ка̄ м мн. вет. покр. в. *миш* (2).

мишлѝнке ж мн. (исп. нем. Mischling и mischen, мешати) покр. *скупљени отпаци од различитог огревног дрвећа, мешана дрва (обично слабијег квалитета).*

мишљета с мн. покр. у изразу: **правити мишљете** *кривудати, врлудати (у ходу); исп. мислета.*

мишњице ж мн. (ик.) **а.** в. *мешнице.* **б.** *мешина на музичком инструменту (на гајдама, на диплома).*

мишчићи м супл. мн. од *мишче.*

мла̀ди, **мла̀де**, **мла̀да** (у именичкој служби у одр. виду) **а.** (ређе комп.) м мн. *млађи нараштај, омладина, младеж (често као заступници нових тенденција у политичком и културном животу).* **б.** (и комп.) м мн. *момак и девојка; заручници, вереници.*

мла̀дѝнци м мн. **а.** *млада и младожења, млади брачни пар.* **б.** заст. покр. *момци и девојке доспели за женидбу одн. удају.*

Мла̀дѝнци м мн. (ек. и ијек.; некњ. ијек. Младијенци и Млађенци, ик. Младинци) цркв. **а.** *православни црквени и народни празник у спомен 40 мученика (по новом календару слави се 22. марта), уз који су у Србији везани разни обичаји у односу на младенце, млади брачни пар.* **б.** *дан невине деце (28. децембра код католика, односно 10. јануара код православних) успостављен у спомен мале деце која су према Библији побијена после Христовога рођења.*

мла̀дѝнцићи и **младѝнцићи** м мн. етн. покр. *колачићи преливени медом који се у Србији месе о Младенцима; у јд.: такав колачић.*

младѝне (мла̀дина) (дијал. мнадина) ж мн. покр. **1.** (мла̀дине) *расадник.*

2. а. *морски плићак.* **б.** *локве, баре настале разливањем односно повлачењем реке.*

мла̀дионци м мн. покр. в. *младенци (а).*

мла̀диоци, -ила̀ца̄ м мн. покр. **1.** *млада и младожења, младенци.*

2. (Младиоци) *мученици (чији се спомен обележава празником Младенаца).*

младѝћи м мн. покр. в. *младенци (а).*

мла̀дићи м супл. мн. од *младе*

мла̀дица ж зоол. у мн.: *породица риба Salmonidae, пастрмка (у јд.: риба из те породице).*

младограматича̀ри м мн. (јд. младограматича̀р) (према нем. Junggrammatiker) *лингвистичка школа, лингвистички правац компаративно-историјске оријентације.*

младоженѝци м мн. заст. *млада и младожења, младенци.*

младѝжење м мн. покр. *млада и младожења, младенци.*

младѝгѝрци, младѝтура̀ка̄ м мн. (јд. младѝгѝрчин) ист. *политичка организација у Турској (крајем XIX до двадесетих година овог века) која је тежила да земљу преобрази у уставну државу по западноевропском узору.*

младохрва̀ти м мн. (јд. младохрва̀т) ист. *политичка групација омладине у крилу Странке права (почетком XX века) која је тежила уједињењу јужнословенских народа.*

младѝчеси м мн. (јд. младѝчех) ист. *чешка буржоаска политичка странка (1874—1918) која се борила за аутономну државу у оквиру Аустро-Угарске.*

младу̀нац, -нца м (ген. мн. мла̀дѝна̀ца̄) (обично у мн.) *млада, недорасла животиња, младунче, мла̀дѝ; потомак.*

мла̀ђи м мн. *слуге.*

мла̀ђије ж мн. покр. в. *мађија (1).*

мла̀з м (мн. мла̀зови и мла̀зеви (мла̀зови и мла̀зеви) (ретко мла̀зи)) (обично у мн.) *танка, кратка пруга, стубић течности, образован од више капљица или сл., музга, цурак.*

млаћве, -ћава ж мн. покр. дрвени суд коритастог облика (обично за мешање хлеба), наће.

млѣковод ијек. **млѣковод** м (обично у мн.) анат. покр. канал млечне жлезде који из млечних мехура преузима млеко и спроводи га у млечно корито.

Млѣтке, -така ж мн. заст. покр. в. Млеци.

Млѣци, Млетакa и **Млѣци**, Млѣтака м мн. ист. наш назив за град Венецију и Млетачку Републику, некадашњу државу на Јадранском мору, у североисточној Италији.

млѣчница (млѣчница) ијек. **млијѣчница** (млијѣчница) ж (обично у мн.) а. млечни суд, млечни канал у дојци, односно вимену код женки сисара. б. канал код неких биљака у коме се скупља млечни сок.

млѣчњаџи ијек. **млијѣчњаџи** (ик. мличњаџ) м мн. млечне жиле, вене које се гранају по вимену животиње (женке).

млѣчњаџ јек. **млијѣчњаџ** м анат. у мн.: први зуби у одојчета, односно у младунчета, млечни зуби (у јд.: млечни зуб).

млѣве ж мн. покр. заједнички назив за жита, житарице које се мељу (и употребљавају за исхрану).

млинци м мн. кув. а. врста јела од сечених кора теста печених на штедњаку, мало прокуваних у води а затим у соку од ћурећег печења. б. јуфке, коре за питу.

Млѣци, Млетакa и **Млѣци**, Млѣтака м мн. в. Млеци.

Мнѣци, Мнѣтака м мн. в. Млеци.

многобичаџ, -аџа м зоол. у мн.: бичаџи, бичари који имају више од два бича (у јд.: таква праживотиња).

многовѣрци ијек. **многовјѣрци** и **многòвѣрци** ијек. **многòвјѣрци** м мн. (ген. многòвѣраца ијек. многòвјѣраца и многòвераца ијек. многòвјѣраца) (необично у јд.) припадници различитих религија.

многòкòпитар м зоол. у мн.: ред сисара код којих се више од два прста развило у копита, многокопитњаџи *Multungula* (у јд.: животиња из тога реда).

многòпѣрка ж зоол. у мн.: речне рибе реда *Polypterini* из подразреда коштуњаџа чија су леђна пераја подељена на већи број мањих пераја (у јд.: риба из тог реда).

многòпрашњаџ м бот. у мн.: биљке чији цвет има већи број праџника, прашњаџа (у јд.: таква биљка).

многòсекùтићњаџ и **многòсекùтићњаџ** ијек. **многòсјекùтићњаџ** и **многòсјекùтићњаџ** м зоол. у мн.: подред торбара *Polyprotodontia* са већим бројем секùтића (у јд.: такав торбар).

многòчѣкињаџ и **многòчѣкињаџ**, -аџа м зоол. у мн.: ред прстенастих морских глиста (црва колутићаваџа) *Polychaeta* из подразреда чекињаџа (*Chaetopoda*), са многобројним чекињама које у виду свежњића избијају из избочина са стране тела (у јд.: таква глиста).

моавка ж зоол. у мн.: ред изумрлих птица тркаџица *Dinornithes* (у јд.: врста или птица из тогара).

мòаџка ж зоол. у мн.: ред изумрлих птица тркаџица *Dinornithes* из скупине безгребенки (*Ratitae*) (у јд.: било која врста из те скупине).

мòграњ м (према тал. *melagrano*) бот. у мн.: породица дрвенастих средоземних биљака сочних многòсемених плодова, *Punicaceae* (у јд.: било која биљка из те породице).

мограњаџа ж (обично мн.) в. мограњ.

мограњаџка ж (обично у мн.) в. мограњ.

мòдри м мн. (у именичкој служби) надимак играча загребачког Динама.

мòдрице¹ ж мн. покр.: Модрице се зову плави узорак (нем. *Muster*).

мòдрице² ж мн. бот. покр. моравка *Achillea ptarmica*.

мѡждāvци, -авāцā м мн. (дијал. можђавци) анат. покр. *носна шупљина*; исп. можђржавци.

мѡждāни м (ж) мн. анат. *мозак, мождано ткиво*.

мождāнићи м мн. **1.** дем. и хип. од мѡждāни.

2. заст. мали мозак.

мождāнци, мѡждāнāцā м мн. анат. покр. заст. **1.** в. мѡждāни.

2. в. мали мозак.

мождена с мн. (дијал. можјена) анат. покр. в. мѡждāни.

можденца с мн. (дијал. можјенца) анат. покр. дем. од *мождена*.

можђркāvци, -кавāцā м мн. анат. покр. в. *мождавци*.

мѡжња ж (обично у мн.) покр. в. *мошња, кеса са семеним жлездама код човека и других сисара (мушјака)*.

Мѡире ж мн. (грч. Moirai) мит. по грчкој митологији три сестре које људима одређују судбину.

мѡј, мѡја, мѡје (мн. мѡји, мѡје, мѡја) (у именичкој служби) м мн. *особе блиске лицу које говори (породица, родбина, пријатељи и сл.)*.

Мѡјре ж мн. мит. в. *Моире*.

мокасiна и **мокасiнка** ж (обично у мн.) енгл. **а.** *кожна обућа северноамеричких Индијанаца*. **б.** *врста лагане плитке ципеле*.

мокѡте (мѡкете) ж мн. покр. в. *машице (1)*; исп. молете.

мѡкраћани м мн. хем. заст. *соли мокраћне киселине*.

мѡкрица ж зоол. у мн.: *општи назив за ред ситних ракова, Isopoda (у јд.: такав рак)*.

мѡлете ж мн. (тал. molette) покр. в. *машице (1)*; исп. клешта (2).

мѡлуске ж мн. зоол. *коло животиња које немају унутрашњи скелет, мекушци, Mollusca*.

мѡљац и **мѡљац**, -љца м зоол. у мн.: *породица малих лептира Tineidae, закржљалих усних органа и узаних крила, чије гусенице наносе штету биљкама, нагризају крзно, вуну и сл. (у јд.: такав лептирић)*.

мѡмице и **мѡмице** ж мн. **1.** анат. покр. **а.** в. *крезле*. **б.** *жлезде на врату*.

2. покр. *чипке којима се украшава руб кошуље*.

монокотиледѡна и **монокотилѡдона** ж бот. у мн.: *биљке цветнице са једним клициним листићем, котиледоном, једносупнице Monocotyledoneae (у јд.: таква биљка)*.

монопѡтала ж бот. у мн.: *биљке са једним круничним листићем (у јд.: таква биљка)*.

моносaхāрд, -iда м хем. у мн.: *шећери најпростијег састава, који садрже шест угљеникових атома у ланцу (у јд.: такав шећер, нпр. глукоза, фруктоза)*.

мѡрбиле, мѡрбилā ж мн. и **мѡрбили**, мѡрбилā м мн. мед. *заразна вирусна, обично дечја болест с осипом, остице, morbilli, мале богиње*.

морѡна ж (обично у мн.) (фр. moraine; нем. Moräne) геол. *наслага од раздробљеног камења коју глечери нанесу, наталожје у нижим пределима*.

мѡрж м зоол. у мн.: *породица морских сисара Odobenidae из реда перајара Pinnipedia, тешког масивног тела (до 4 т дужине), дебеле наборане коже, са горњим очњацима израслим у кљове и кратким пљоснатим ногама, који живе у северним поларним крајевима (у јд.: животиња из те породице)*.

мѡритѡљка ж празн. у мн.: *зли дуси који даве, море новорођенчад (у јд.: такав дух)*.

мѡрица ж (према тал. moга) покр. (обично у мн.) *наушница са израђеном, урезаном главом Арапина, Црнца*.

мѡрмине ж мн. бот. покр. *украсна биљка са ситним плавичастим цветовима.*

морна̀рићи м мн. бот. покр. *вилин лук.*

морѡиде ж мн. мед. покр. *хемороиди, шуљеви* (haemoroida).

мѡроњ м зоол. у мн.: *породица крупних морских сисара Dugongidae из реда Sirenia (у јд.: животиња из те породице).*

мѡрузгва ж зоол. у мн.: *животиње разних, обично живих боја из рода полипа које живе у свим морима слободно или прирасле за подлогу (стену, љуштину неких ракова и сл.), Actinaria; (у јд.: таква животиња).*

мѡсница (мѡсница) ж (некњ. мостница) **1.** (чешће у мн.) **а.** *дужа греда у конструкцији моста.* **б.** *брвно, греда, дебља даска уграђена у под моста (ређе камен таквог облика).* **в.** покр. *брвно, греда, дебља даска која служи да се премости нека вода, водени ток.* **г.** *уопште брвно, греда или јача даска, даске постављене, уграђене за прелазење преко теже проходног тла.*
2. мн. пом. *мост, помична платформа с котураљкама за укрцавање на брод, пасарела.*

мѡсѡљци, -љѡкѡ м мн. покр. *густа слина, мосури из носа.*

мѡсѡри и **мѡсурови** м мн. (тур. masura) покр. *кожни наборани кесасти израштаји, ресе испод кљуна у кокошке (с обе стране по једна), особито изражене код петла, подбрадњаџи.*

мѡтичица ж (обично у мн.) *мали троугласти раоник на копачици који сече и ситни земљу при окопавању усева.*

мотѡруга ж покр. (обично у мн.) *један од палаца на воденичном колу за који је причвршћена лопатица у коју удара вода.*

мотѡрага ж (обично у мн.) покр. *в. моторуга.*

мѡћи¹ ж мн. празн. *предмет који даје натприродну снагу, штити од несреће, урока и сл., хамајлија.*

мѡћи² ж мн. заст. *в. мошти.*

мѡћнице, мѡћницѡ ж мн. анат. заст. *в. мошњице.*

мочвѡрица ж зоол. у мн.: *птице из реда Grallatores које живе у мочварним пределима (у јд.: таква птица).*

мѡчнице ж мн. покр. у дем. и хип. *значењу: мошти.*

мѡчнице ж мн. анат. покр. *в. мошњице.*

мѡчорад и **мѡчорѡд** м зоол. у мн.: *породица репатих водоземаца у коју спадају даждевњак и мрмољак, Salamandridae.*

мѡшкавац, -ѡвца м зоол. у мн.: *азијски сисари сродни јеленима Moschinae, преживари без рогова, чији мужјаци имају на трбуху жлезду која лучи мошус (у јд.: таква животиња).*

мѡшкаре ж мн. покр. *мотив у једној врсти веза.*

мѡшна, мѡшѡнѡ с мн. анат. покр. *в. мошње.*

мѡшница ж (чешће мн.) анат. *в. мошњице.*

мѡшње, мѡшѡнѡ ж мн. **1.** (ретко јд.) анат. *кеса са семеним жлездама код човека и других сисара (мужјака), scrotum.*
2. *врста јела од печенога и куваног теста.*

мѡшња, мѡшѡнѡ с мн. анат. покр. *в. мошње.*

мѡшњи ж мн. покр. *в. мошње.*

мѡшњице ж мн. (ретко јд.) анат. *мошње; дем. од мошње (мошња).*

мѡшти, мѡштї и мѡштијѡ ж мн. цел. (често са атрибутом „свете” или сл.) *посмртни остаци некога свеца.*

мѡшчи, мѡшчї и мѡшчијѡ ж мн. рсл. *в. мошти.*

мрѡв м (ген. мн. мрѡвѡ, некњ. мрѡвї) **1.** зоол. у мн.: *инсекти Formicidae (породица која обухвата неколико хиљада врста) из реда опнокрилаца, који живе у заједницама са организованош поделом рада (у јд.: такав инсект, ређе јд. у зб. значењу).*

2. мн. (најчешће уз глаголе: подилазити, подићи, пролазити, проћи и сл.) в. *мравци*.

мрāvњак м зоол. у мн.: *породица инсеката тврдокрилаца Scydmaenidae (у јд.: инсект из те породице).*

мравџед м зоол. у мн.: *породица сисара Murgesorhagidae, у коју поред мравоједа спадају и двопрсти и четворопрсти мравојед (у јд.: сисар из те породице).*

мрāvци¹, мрāvākā и **мрāvци²**, мрāvācā м мн. (најчешће уз глаголе: подилазити, подићи, пролазити, проћи и сл. и логичким субјектом у акузативу) *осећај боцкања испод коже који обично настаје услед неког узбуђења, жмарци, трнци, срси.*

мрāvовица ж бот. заст. у мн.: *систематска категорија (породица) биљака у коју спада биљни род мрзовац (Colchicum), Colchicaceae.*

мрāса ж (обично мн.) мед. *мале богиње.*

Мрāтине ж мн. покр. *Мратиндан.*

Мрāтјнци м мн. етн. *време око Мратиндана (обично неколико дана после празника) за које су везани неки народни обичаји и веровања.*

Мрāтињаџи, -ākā м мн. в. *Мратиндан.*

мрāчница и **мрāчница** (мрāчница) ж **1.** бот. **а.** (и **мрāчнице** ж мн.) *вишегодишња зеласти биљка са љубичастоплавим цветовима скупљеним у цветну главицу, Globularia elongata (G. Willkommii); уопште биљка из рода Globularia, чије су врсте већином распрострањене у Средоземљу. б.* у мн.: *породица вишегодишњих зеластих, полужбунастих и жбунастих биљака Globulariaceae, у коју спада мрāчница (2а).* **3.** зоол. у мн.: *ред научњака Solifugae, који живе у топлим крајевима (у јд.: такав научњак).*

мрāчњача (мрāчњача) ж зоол. у мн.: *инсекти тврдокрилци из пор. Tenebrionidae (Melanosomata), врло тврдог и обично црног тела, чија су покриоца најчешће међусобно*

срасла тако да не лете (у јд.: такав тврдокрилац).

Мрāvаци и **Мрāvаци** м мн. (јд. Мрāvак, -а и Мрāvак, -āка) ист. *словенско племе које је живело у солунској, сереској и драмској области.*

мрāvенице ж мн. бот. *јармен.*

мрāvљотине ж мн. нераспр. *измрāvљени делићи нечег, мрве, мрвице.*

мргузије ж мн. покр. *врста чакшира у мушкој народној ношњи.*

мрђелица ж мн. *ђердан, огрлица од перли, мрђелица.*

мрјџаге ж мн. покр. *направа од ретке мреже причвршћене за два дрвета, у којој се преноси сено, слама и сл.*

мрјџача ж покр. (обично у мн.) *врста чарапа у мушкој народној ношњи.*

мрјџгрāvци, -авāцā м мн. покр. в. *межгравци.*

мрежокрīлац, -лца и **мрежџокрилац**, -йлца м (ген. мн. мрежокрилаца) зоол. у мн.: *ред или надред инсеката Neuropteroidea, са два пара крила у којима се разабера мрежаста сплет жилица (у јд.: такав инсект).*

мрјзница ж (обично у мн.) покр. *тамна мрља, пега која се запажа на пресеку дрвета као почетни знак труљења.*

мрјшкача ж (обично у мн.) покр. *мрешка, набор (на одећи).*

мрјџавац, -āvца (дијал. мрјџавац) м анат. покр. **а.** (и **мрјџавци** м мн.) *носна хрскавица (сама или заједно с кошћу).* **б.** мн. *унутрашњост носа, ткива и канали у носној шупљини.*

мрјзгāvци, -авāцā м мн. анат. покр. в. *мрјџавац (б).*

мркићи м мн. покр. *врста ткања.*

мрқуша ж покр. зоол. у мн.: *породица морских риба Sciaenidae (у јд.: таква риба).*

мрлице ж мн. цркв. божја служба за мртве.

мрља̀вчић м (обично у мн.) у загонци, нејасно значење.

мрмољак, -бљка м зоол. у мн.: слатководни репати водоземци рода Triturus (Triton, Molge) из пор. Salamandridae, дугуљастог тела и кратких, слабих ногу, тритони (у јд.: водоземац из тог рода); врста тог рода Triturus vulgaris, мали (обични) мрмољак.

мрнђале ж мн. у изразу: **бабине** ~ покр. тричарије, беспослице, глупости.

мрнђела ж (према лат. margella) покр. (обично у мн.) зрнце (обично од обојеног стакла) које се употребљава као украс, ђинђува, перла.

мрње ж мн. (обично у изразима: натерати, набрати, нанети и сл. мрње на обрве (међу обрвама)) боре на челу или међу обрвама које се стварају у љутњи, бесу.

мрнице ж мн. покр. време између Божића и почетка великог поста, када је према црквеним правилима допуштено да се једе мрсна храна, месојеђе.

мрсојеђе и **мрсџеђе** ж мн. (или с) покр. в. месојеђе (1).

мр̀тав (мр̀тав), -тва, -тво (одр. мр̀твї и мр̀твї, -ā, -ō) (у им. служби, обично у мн.) онај који је умро, мртвац.

мр̀твице ж мн. покр. бот. росопас Chelidonium majus.

мр̀че ж мн. (ген. мн. мр̀чā) бот. покр. назив за биљну породицу Murtaceae.

мўва (мўва) = **мўха** (мўха) ж (мн. мўве, ген. мўвā) (дијал. муа) зоол. у мн.: породица инсеката двокрилаца Muscidae из подреда краткотицалаца (Brachycera) са великим бројем подврста), кратких тупака и лако покретљивих ногу, који носе јаја највише на материјама у распадању и лако преносе клице заразних болести (у јд.: такав инсекат); најпознатија врста тих инсеката, кућна мува.

му̀вџдер = **му̀хџдер** м и **му̀вџед** м и **му̀вџеда** ж зоол. у мн.: птице певачице из пор. Muscicapidae, које се хране инсектима и код нас живе као селице (у јд.: таква птица).

мўдāнде и **мўдāнте** ж мн. (тал. mutande) покр. а. доње рубље, гаћице. б. панталоне, хлаче.

мудљїни м мн. покр. ваљкасти комадићи теста од брашна, јаја и млаке воде, који се обично додају супи и кувају у њој, ваљушици, кнедле.

мудљїнци, мўдљїнāцā м мн. покр. иситњено ређе замешено тесто закувано у јухи, супи, дроњци; исп. мудљини.

мўдо с вулг. **1.** (обично у мн.) анат. мушка полна жлезда, парни орган јајастог облика, смештен у мошницама, који ствара мушке полне ћелије и хормоне, семеник, јаје, testis; у мн.: обе такве жлезде заједно са кожном кесом у којој су смештене, мошнице, мошње.

2. мн. бот. каћун.

мудрџлија ж (обично у мн.) празне досетке, измишљотине, којештарије.

мўза ж (грч. Musa) мит. у мн.: Зевсове кћери, заштитнице уметности и науке (у јд.: нека од њих).

музџалија ж мн. музејски предмети, музејски експонати.

мўзика ж (према грч. musikos) покр. а. (често мн.) музички инструмент (обично хармоника). б. (мн.) почетак чаране исплетен друкчије од осталог дела плетива, који се растеже, развлачи, ранфла.

музика̀лије ж мн. инструменти, ноте и сл., све оно што служи за учење или извођење музике.

мўзука ж (обично у мн.) покр. музички гудачки инструмент, виолина.

мўка ж (ген. мн. мўкā) (обично у мн.) а. тешке физичке патње, болови. б. свирепи поступци, мучење, злостављање.

мўкӑч, -ӑча м зоол. у мн.: *породица жаба из реда безрепаца Discoglossidae, које се хране инсектима и црвима, порасту до 5 см у дужину, а по копну се крећу кратким скоковима (у јд.: животиња из тога реда).*

мукоӑди м мн. (исп. нем. mukoid, лат. mucosus) анат. *слизасте материје које се састоје од беланчевина и угљених хидрата и саставни су део разних телесних структура и секрета.*

мўлите ж мн. покр. в. *машице (1); исп. молете.*

мулица ж покр. (обично у мн.) **а.** *врста чарапа.* **б.** *врста ципела од лакиране коже.*

мўлтимѣдија с мн. и **мўлтимѣдије** ж мн. *назив за медије који су комбинација више различитих садржаја (текст, звук, слика, анимација, видео и сл.).*

муља̀рица ж зоол. у мн.: *речне рибе из реда Amioidei, распрострањене у Северној Америци, које се телесном грађом приближавају кошљорибама (у јд.: таква риба).*

мумӑказе ж мн. (тур. mum takasi) *маказе за подсецање стења, фитиља на свећама, усекач.*

мумӑкасе ж мн. покр. в. *мумаказе.*

мўм-ма̀казе ж мн. покр. в. *мумаказе.*

муње ж мн. агр. покр. *боранија.*

му̀рак, -рка м покр. (обично у мн.) *жмарац, трнац.*

мускарди́на ж (фр. muscardine; исп. и тал. moscardino) у мн.: *општи назив за гљивичне болести свилене бубе (у јд.: таква болест).*

мускул м лат. анат. (обично у мн.) *мишић.*

мўстаће ж мн. покр. **1.** *бркови, брци.*

2. *дашчице које се закивају на врху прамца или крме на барци.*

мућеници м мн. покр. *врста колача који се дуго муте; у јд.: такав колач*

мўхӑр (дијал. муар) м бот. у мн.: *једногодишње биљке рода Setaria из ф.*

Gramineae (Poaceae), чији су класићи, на дршкама обраслим чекињама, распоређени у густим цилиндричним метлицама (у јд.: таква биљка).

мўхарица (дијал. муарица) ж зоол. у мн.: *птице певачице из пор. Muscicapidae, које се хране инсектима и код нас живе као селице (у јд.: таква птица).*

мўченици м мн. **1.** покр. *врста дечје игре пилџима.*

2. (Мўченици) рлг. покр. *православни празник у спомен четрдесет мученика, који пада на дан 22. марта (9. марта по старом календару), Четрдесет мученика.*

мучила с мн. (ретко мучило јд.) *справа, направа за мучење.*

мўшица ж **1.** зоол. у мн.: *заједнички назив за више врста инсеката двокрилаца са дугим тупцима из подреда Nematocera и са кратким тупцима из подреда Brachycera, од којих су најпознатије оне чије ларве живе у натрулим плодовима, гљивама, у вину, сирћету и др. (у јд.: такав инсекат).*

2. (обично у мн.) *фиг. неоснована или настрана мисао, идеја; прохтев, хир (обично обестан, тврдоглав.*

мўшкец м (обично мн.) покр. *свињско месо са обеју страна кичме (свеже или сушено), печеница.*

мўшкӑ (мўшкӑ), -ӑ, -ӑ у именичкој служби (у с. роду често у вези са „женско“) м мн. *мушкараци (ређе у јд.: мушкарац).*

мушкӑћи м мн. бот. покр. *мошкет, зељаста луковичаста биљка Muscari moschatum.*

Н

набор м (обично у мн.) **а.** *пресавијена тканина, бора начињена при изради одеће.*

б. *превој, прегиб, бора која се слободно формира на одећи услед ширине.* **в.** покр. *врста ушивеног украсног набора на народној ношњи.*

набрӑнице ж мн. покр. у нар. *ношњи, врста панталона набраних у струку.*

набрдило с (обично мн.) део разбоја састављен од две попречне даске између којих је уметнуто брдо, брдило.

набрдиља с мн. покр. в. набрдило.

набушица ж (чешће мн.) покр. **а.** набушак, набрани, проширени део одеће. **б.** коса зачешљана навише.

навечери ж мн. етн. мн. други дан славе, патарице.

навџаче ж мн. покр. навџаљка, примитивна направа за навџање пређе.

навлака и **навлака** ж покр. (обично у мн.) в. навлакача.

навлакача ж покр. (обично у мн.) **а.** врста вунене чарапе која се навлачи преко друге чарапе и обично покрива стопало и ногу до изнад глежња. **б.** обућа (обично гумена) која се навлачи на ципелу ради заштите од влаге и блата, каљача.

навлачка ж (обично у мн.) покр. назувак, назувица, приглавак.

наводник м (обично мн.) знак навода и извода заједно, узети као целина („ ”).

наводница (Вук, Рј.: наводница) ж мн. в. наводник.

навој и **навџ**, -оја м (обично у мн.) спирално урезан, ижлебљен усек, односно испупчење матице или завртња, део лозе који одговара једном кораку или једном обртају завртња.

навојак, -џка м (обично у мн.) део неког савитљивог предмета који је једном обавијен, омотан око нечега.

наврзаче ж мн. покр. горњи део опанка, лице опанка.

наглавак и **наглавак**, -авка м (обично у мн.) **1. а.** плетена плитка обућа од дебље вуне, кострети и сл. (често подшивена кожом, платном и др.) која обухвата стопало до глежња, приглавак. **б.** доњи део чарапе који покрива стопало до глежња, део чарапе без горњишта; део чарапе који

обухвата предњи део стопала и прсте. **в.** покр. кратка плетена чарапа (обично мушка). **г.** предњи део чизме или ципеле који обухвата прсте.

2. а. капа беретка, бере. **б.** капа са три или четири троугласта врха коју носе католички свештеници за време неких верских обреда, бирет, квадрат. **в.** капа коју носе опатице. **г.** нераспр. уопште капа.

3. покр. терет који се носи на глави.

4. ушнице алатке (секире, мотике и сл.).

5. заст. наслов, заглавље каквог текста.

б. оно што је наглављено на што (нпр. јабучица на чибучу).

7. техн. елемент за спајање цеви, муф.

8. архит. горњи, проширени део стуба на који налаже архитрав, капител.

9. а. анат. тетивна плоча срасла с кожом лобање која се простире од чеоних до потиљачних мишића, поглавина, galea aroneurotica. **б.** мед. в. капица (7). **в.** вет. део, комад коже на глави, tegumentum capitis.

10. бот. в. наглавица (2а).

наглавица и **наглавица** ж бот. у мн.: род вишегодишњих зељастих биљака *Cephalanthera* из ф. *Orchidaceae*, који обухвата око 10 врста, које расту и по низијским и по планинским пределима; у јд.: биљка из тога рода.

наглежница ж (обично у мн.) покр. доколеница, камашина, глежњача.

нагодник м покр. (обично у мн.) они који су се за нешто нагодили, погодили.

нагрљак, -грљка и **нагрљак**, -ака м (обично мн.) покр. горњи део чарапе, горњиште.

нагрудњак и **нагрудњак** м (обично мн.) каиши на аму који обухватају коњу груди, наприњаџи.

надланица ж (обично у мн.) врста рукавица за заштиту руку при грубом раду.

надлежан, -жна, -жно (у именичкој служби, одр.) м (обично мн.) онај који је по свом звању, положају, компетенцији одговоран, овлашћен, задужен за нешто.

надошѣвѣч, -ѣча м (обично у мн.) покр. *врста сукнене доколенице без стопала која прекрива ногу од чланка до половине бутине.*

на̀дра с мн. покр. *недра, груди.*

надрѣжљивац, -ѣвца м хем. вој. (обично у мн.) *назив за неке врсте краткотрајних бојних отрова, гасова, који надражују слузокожу носа или очију и изазивају кијање или сузење.*

на̀драменац, -ѣнка м нераспр. (обично у мн.) *уска гумена или платнена трака која се пребацује преко рамена и придржава панталоне, трегер, нараменица, пораменица.*

на̀дре ж мн. покр. *недра, груди.*

на̀дтемнѣк ијек. **на̀дтјемнѣк** м астр. заст. (обично у мн.) *замишљени вертикални круг на небеском своду који пролази кроз зенит, небески меридијан.*

назарѣни и **назарѣнци** (јд. назарен и назаренац, -нца) м мн. **1.** *припадници неке од хришћанских верских секти које проповедају аскетизам, уздржавање од насиља, војне службе, националног опредељивања и др.*
2. *слик. припадници групе немачких сликара романтичара из XIX века која се као уметничко братство посветила религиозном сликарству; присталице и следбеници таквог сликарства.*

на̀зовиљѣуди, -љѣудѣ м мн. *лоши, рђави људи.*

на̀зовинога и **на̀зовиножица** ж (обично у мн.) *лажна нога, ножица (код неких животиња).*

на̀зор м (често у мн.) **1.** *поглед, схватање, мишљење, убеђење; оцена, став.*

2. *гледиште, учење, теорија, филозофски став.*

на̀зочни, -чне, -чна мн. (у именичкој служби) *они који су присутни, они који присуствују (нечему), присутне особе.*

на̀зубица ж (обично у мн.) покр. *в. назувак (1).*

на̀зува ж (обично у мн.) покр. *в. назувак.*

на̀зувак, -ѣвка м (обично у мн.) **1.** *врста плетене вунене чарапе (често украшена шарама) која се облачи на голу ногу или преко обичних чарапа и покрива стопало до глежња (ређе само прсте стопала), навлачак, наглавак.*

2. *штофани додаток обући који покрива горњи део плитке ципеле, гамашна.*

3. *ист. врста штитника од коже или метала који је античким ратницима покривао ногу од глежња до колена.*

на̀зѣвѣч, -ѣча м (обично у мн.) *в. назувак (1).*

на̀зѣвача ж (обично у мн.) **а.** *в. назувак (1).*

б. *гумена ципела која штити обућу од блата, каљача.*

на̀зувица ж (обично у мн.) *врста плетене вунене чарапе која се обува на голу ногу или преко обичних чарапа и покрива стопало до глежња (понекад само прсте стопала), навлакач, назувак; уп. наглавак.*

на̀зѣвка ж (обично мн.) **а.** *в. назувак (1).* **б.** *покр. обућа од козине која се зими обува преко чарапа да снег не продире до ноге.*

на̀зуквица ж (обично у мн.) покр. *в. назувак (1).*

на̀зулица ж (обично у мн.) покр. *в. назувак (1).*

на̀зѣтак, -тка м (мн. на̀зѣци, ген. на̀зѣтѣка) (обично у мн.) покр. *в. назувак (1).*

на̀зуха ж (обично у мн.) покр. *в. назувак (1).*

на̀јада ж грч. мит. (обично у мн.) *у грчкој митологији богиња извора, потока и река, речна вила, нимфа.*

на̀једрица ж (обично у мн.) покр. *ситна бубуљица.*

на̀језница ж зоол. (обично у изр. **оса** ~) *у мн. породица оса Ichneumonidae које полажу јаја у тело или, најчешће, у ларве, гусенице других инсеката, осе потајнице (у јд.: таква оса).*

најлѳнка ж разг. (обично у мн.) чарапа од најлона.

наказа ж у мн.: инсекти правокрилици Phasmoidea дугачког, неправилног тела, танког и крвавог, сличног гранчици, прутућу или спљоштеном листу (у јд.: такав инсекат).

накарада¹ ж **1.** (често у мн.) оно што је накарадно, унакарађено, уопште све што је веома ружног изгледа, што је без укуса, склада и сл.

2. мн. покр. покр. особе, лица која изводе комичне игре у току месојеђа.

накарада² ж (млетачко: nakarada) **1.** мн. **а.** ист. врста бубња, таламбас. **б.** покр. музички инструменти. **в.** покр. општи назив за бубњаре и зурлаше и њихове инструменте.

2. покр. прибор, машинерија.

накарадош м (обично у мн.) покр. бубњар, гочобија, зурлаш.

накикача ж (најчешће у мн.) покр. врца, узица којом се подвезују чарапе, подвеза, подвезица.

наколѳнац ијек. **наколѳнац**, -нца и **наколѳник** ијек. **наколѳник**, -йка м нераспр. (обично у мн.) в. наколеница.

наколѳница ијек. **наколѳница** ж (обично у мн.) део одеће или какве опреме (војничке, спортске и др.) који се навлачи и носи преко колена (ради заштите од повреде или хладноће), штитник колена.

наколѳац, -ѳља м (обично у мн.) ист. етн. праисторијски човек који је живео у сојеницама, сојеничар.

налактица ж (обично у мн.) **1.** вој. место на грудобрану подешено за ослањање лактовима. **2.** спорт. заштитна навлака коју поједини спортисти (нпр. голмани у фудбалу) стављају на лакат.

налана ж (обично у мн.) покр. в. нанула.

наливњаќ м зоол. у мн.: једноћелијске ситне животињице Infusoriae из класе

Protozoa, чије је тело обрасло трепљама, цилијама, инфузорије, трепљаре, цилијате (у јд.: таква животињица).

наљичи м (ж?) мн. течне супстанце које се, као декоративно или заштитно средство, наносе на предмете четкицом, распршивањем или поступком урањања.

наљичник м (обично у мн.) покр. зулуф, бакенбарт, зализак.

налук м (обично у мн.) заст. в. нанула; исп. налун.

налула ж (обично у мн.) покр. в. нанула; исп. налуна.

налун м (обично у мн.) покр. в. нанула; исп. налук.

налуна ж (обично у мн.) покр. **а.** в. нанула; исп. налула. **б.** покр. кратка чарапа подшивена дебелим сукном.

налухна ж (обично у мн.) покр. в. нанула.

намирница и **намирница** ж (обично у мн. и с атрибутима: животна, живежна) производ, артикал који се користи у људској исхрани, прехранбени производ.

нанар м и **нанара** ж зоол. у мн.: назив за неколико родова (Gibbula, Monodonta) малих јестивих пужева спирално завијене кућице шиљатог врха (у јд.: такав пуж).

нанду, -уа м (мн. нандуи) зоол. у мн.: ред птица сличних ноју Rheiformes из подразреда Neornithes или Ornithurae, које не лете, али изврсно трче, а настањују пампасе Јужне Америке (у јд.: птица из тога реда).

наногвица ж (обично у мн.) покр. кожна или штофана доколеница, каматна; вунена чарапа која допире до колена, доколеница.

нанула ж (тур. palin) (обично у мн.) врста отворене обуће са дрвеним ђоном за који су причвршћене једна или две траке од коже, тканине и сл.

наоќаљке ж мн. покр. в. наочари.

наоќале ж и **наоќали** ж и м мн. в. наочаре.

н̄о̄ч̄а̀ре ж и **н̄о̄ч̄а̀ри** ж и м мн. **1.** *направа од два стакла (са диоптријом или без ње) уметнута у (обично округласте) оквири са дршкама, која служи за побољшање вида или заштиту очију, наочали.*

2. покр. в. наочњаџи.

3. а. *полукругови тамније или светлије длаке око очију код неких домаћих животиња (коња, говеда и др.). б.* *тамни колуту, набори испод очију, подочњаџи.*

4. *фиг. став, мишљење и сл. ограничено предрасудом, предубеђењем, уопште уско гледање на нешто; угао гледања, оцењивања, став, мишљење својствено једном човеку, групи, политичкој партији и сл.*

на̄д̄чила с мн. покр. в. наочаре (1).

на̄о̄ч̄н̄ӣџи и **на̄о̄ч̄н̄ӣџи** м мн. в. наочаре (1).

на̄о̄ч̄ња̀џи и **наочња̀џи** м мн. **1.** *полукружни комади коже на узди или оглаву, штитови који заклањају коњу поглед на страну.*

2. (у мн) в. наочаре (1).

на̄п̄латак, -тка м (мн. наплати, наплатака) (обично у мн.) *сваки од више делова кружног оквира точка у који се усађују паоци, гобелја.*

на̄п̄лит м (обично у мн.) покр. *шара на чарапама.*

на̄п̄ловине ж мн. покр. *место на коме се налази нанос земље, наплов.*

на̄п̄љувак, -љвка м (обично у мн.) *прљавишина. у виду тачкица коју остављају муве; јаја или ларва, личинка муве, упљувак.*

Наполеон̄ӣџи м мн. *потомци, наследници Наполеона I.*

на̄п̄о̄л̄ӣт̄а̀нке ж мн. *врста слаткиша направљеног од неколико слојева обланди премазаних различитим надевима, филовима; у јд.: комад слаткиша.*

на̄п̄он м (обично у мн.) *грчење, стезање, напињање мишића или групе мишића а. при пораћању; пороћајни болови, трудови. б.*

при вршењу нужде (нпр. код тврде столице).

на̄п̄о̄нке ж мн. покр. *направа помоћу које се сирово ракљасто дрво савија, напиње (у свом ракљастом делу) за виле.*

на̄п̄рата и **на̄п̄рата** ж покр. празн. (понекад у мн.) *оно што је направљено, упућено, послато на некога, на нешто, чини, мађије, враџбине; зло, болест и сл. као последица тога.*

на̄п̄рстак, -ска м (мн. на̄п̄рстци, ген. на̄п̄рстк̄а) **1.** (обично у мн.) покр. *врста вунене получарапе која се назува, навлачи (обично зими) преко чарапа на прсте, на предњи део стопала, назувак.*

2. (и на̄п̄рстак) (обично у мн.) покр. *врста ситних колача.*

на̄п̄рушци, на̄п̄руж̄а̀к̄а м мн. покр. *гвоздена шипка, на крајевима зупчаста, којом се при ткању разапиње тканина на разбоју.*

на̄п̄ушња̀к м (обично у мн.) *врста обуће, опанак.*

на̄рав ж (уп. природа) (обично у мн.) *устаљен начин живота и рада неке заједнице, обичај; општеприхваћени начин понашања и околност, прилика у којој се тај начин испољава: описивати друштвене (наше) нарави; интересантно је за ондашње нарави.*

на̄рамци м мн. покр. *део гајди који иде свирачу преко рамена.*

на̄раменица и **на̄рамѐница** ж (обично у мн.) **1. а.** *трака са ознакама чина, најчешће на војној одећи, причвршћена на горњи део униформе у пределу рамена, еполета. б.* *мали памучни, синтетички или сл. јастучић, уметак који се причвршћује на наличје одеће у пределу рамена да би рамена изгледала уздигнутија и равнија.*

2. а. *ремен, каиш, упртач и сл. (на торби, пушици, ранцу и др.) који се ставља преко рамена. б.* *ужа или шира трака која иде преко рамена и спаја предњу и задњу страну хаљине, блузе и сл., бретела. в.* *уска гумена, платнена или сл. трака која,*

пребачена преко рамена, придржава панталоне, трегер.

на̀ратак, -тка м (мн. на̀раци, ген. на̀рата̀ка) (обично у мн.) плетени део обуће који се навлачи поврх чарапа (често украшен везом), врста назувка, натикаче или кратке чарапе.

на̀рва̀л, -ála м (швед. narhval; енгл. narwhal) зоол. у мн.: породица у коју спада морски сисар из реда китова, дужине 5–6 м, код кога леви очњак мужјака стрши у облику кљове, дуге 2–3 м, а кога лове ради меса, коже и уља Monodontidae (у јд.: било која животиња из те породице).

на̀ргѝле и **на̀ргиле** ж мн. (тур. pargile) врста источњачке направе за пушење, у којој дувански дим пролази кроз нарочити суд с водом, тако да пушач увлачи расхлађени дим.

на̀речнице ж мн. празн. женска бића (обично три) која по народном веровању одређују судбину детета, суђенице, суђаје.

на̀ркѝтика ж мн. варв. наркотици, наркотична средства.

на̀родња̀к, -а и **на̀ро̀дња̀к**, -áка (обично у мн.) разг. **а.** лака, уметнички најчешће безвредна песма компонована у духу народних (српских или страних) песама. **б.** певач, интерпретатор таквих песама.

на̀ротак, -тка м (мн. на̀роци, ген. на̀ротáка) покр. (обично у мн.) део мушке народне ношње који се навлачи преко чарапа, наглавак.

на̀руквица и **на̀руквица** ж (обично у мн.) **а.** навлака до платна, штофа и сл. која се навлачи на доњи део рукава ради заштите од прљања, оштећења. **б.** плетени део одеће који се навлачи на руке и сеже од лаката до шаке. **в.** рукавица без прстију која покрива горњи део шаке. **г.** правосл. део црквене одежде који се ставља на руке као симбол који подсећа на везане руке Христа када је вођен Пилату.

на̀свѝјци, -оја̀кá м мн. анат. покр. в. мошње.

на̀сѐјаче ијек. **на̀сѝјаче** ж мн. покр. направа од две уздужне летве спојене двема попречним летвицама, која се ставља на наћве када се сеје брашно, севача, севалка.

на̀сјелине ж мн. (ијек.) празн. покр. чини, мађије.

на̀стије ж мн. бот. покрети органа или делова биљке (лишћа, цвећа и сл.), чији смер не зависи од смера надражаја (условљени нпр. равномерним деловањем спољашњих климатских фактора: дифузне светлости, температуре и др.).

На̀та̀лѝнци, **Ната̀лѝна̀ца̀** м мн. место у Шумадији, на реци Јасеници.

на̀тѝка̀ч, -áча м (обично у мн.) в. натикача (1).

на̀тѝка̀ча ж (обично у мн.) **1. а.** део народне мушке или женске ношње од дебље вуне, који се навлачи преко чарапа (обично украшен шарама, везом и сл.), са краћим горњим делом, који сеже до преко глежња или без њега. **б.** врста чарапе обично плетене од вуне. **в.** врста плетене папуче. **2.** врста лаке обуће са горњим делом исплетеним од вуне или сашивеним од сукна и ђоном од танке коже. **3.** врста доколенице, каматна. **4.** рукавица са једним прстом, навлака начињена од непромочивог платна која се носи преко вунене смучарске рукавице.

на̀тк̀лопац, -пца м зоол. покр. у мн.: коштани поклопци у голуба на ноздрвама (у јд.: један од тих поклопаца).

на̀тресине ж мн. покр. мрвице, трине од измрвљеног дувана.

на̀ту̀ка̀ч, -áча м покр. (обично у мн.) в. назувак (1).

на̀ту̀рала с мн. покр. врста игре лоптом.

на̀ту̀ра̀лија с мн. и **на̀ту̀ра̀лије** ж мн. (према лат. naturalis; исп. лат. naturalia) **1.** пољопривредни производи; сировине. **2.** оно што је неопходно потребно за живот човека, природне животне потребе, потрошна добра, роба.

3. биљке, животињски организми, фосилни минерали конзервирани и препарирани за природњачке збирке.

наћва, наћва̄ с мн. покр. в. наћве.

наћве, наћва̄, наћва̄ и наћвӣ (дијал. наћве) ж мн. **1.** а. веће дрвено корито направљено од издубљеног дрвета или склопљено од дасака (понекад са поклопцем или ногарима), које служи за мешење хлеба. **б.** покр. слично корито које служи у различите сврхе (као суд за храну, купање, прање и др. домаће потребе). **в.** покр. наћвар, дрвени сандук с поклопцем.

2. фиг. онај који храни, издржава некога, хранилац.

3. покр. а. врста музичког инструмента, бас. **б.** погрд. задњица, стражњица.

4. покр. народна игра у којој се два играча окренута један другом леђима, са закаченим рукама, одижу наизменично.

наћвенице, -ица̄ ж мн. покр. ногари за наћве.

наћвѐрине и **наћвѐтине**, -ӣна̄ ж мн. покр. аугм. и пеј. од наћве.

наћви, наћвӣ ж мн. покр. в. наћве.

наћвине ж мн. покр. аугм. од наћве; наћве.

наћвице ж мн. **1.** дем. и хип. од наћве; наћве.

2. покр. а. дебља полутка дрвета у којој су издубени одељци за поједине хлебове (у којима хлеб надлази и у чему се у фуруну носи). **б.** нејасно значење.

наћуви м мн. покр. в. наћве (1а).

наћвица ж (обично у мн.) нераспр. минђуша, наушница.

наўка и **наўка** ж а. заст. (обично у мн.) образовно-васпитна установа, школа. **б.** (обично у мн.) стицање знања у образовно васпитној установи, школовање; уопште учење.

наўсник м (обично у мн.) покр. в. науснице (1б).

наўсница ж **1.** (обично мн.) а. меке, нежне длачице, маље изнад горње усне (обично израженије код мушкараца као зачетак бркова). **б.** бркови.

2. нар. (само у мн.) усне.

наўстāвке, -авāкā ж мн. покр. први дан по слави, по крсном имену, патарице.

наўстица ж (обично мн.) в. наусница.

наутилојд, -ӣда м зоол. у мн.: група изумрлих главоножаца (у јд.: главоножац из те групе); исп. наутилус.

наўтилус и **наўтилус** м зоол. у мн.: род главоножаца Nautilus, с великом спиралном љуштуром издељеном на коморе, чије су се некадашње многобројне врсте свеле на свега неколико и које живе у Индијском океану и у водама око Аустралије (у јд.: главоножац из тог рода).

наўхвица ж заст. (обично у мн.) в. наушница (1а).

наўшка ж (обично у мн.) а. в. наушница (1а). **б.** мн. игле нанизане металним новчићима, које жене (у неким крајевима) носе као украс у коси.

наўшник м **1.** (обично у мн.) део одеће, најчешће причвршћен за капу, шубару и сл., који се навлачи на уши ради заштите од хладноће.

2. (обично у мн.) в. наушница (1а).

наўшница ж (обично у мн.) **1.** а. накит, украс који се носи на ушној ресици, односно на ушним ресицама, минђуша. **б.** покр. метални украс који жене (у неким крајевима) уплићу плетенице.

2. в. наушник (1).

наўшњак м (обично у мн.) **1.** в. наушник (1). **2.** в. наушница (1а).

наўтѐн, -ѐна м хем. у мн.: засићени циклични угљоводоници (CH₂)_n, који се јављају као главни састојци неких врста нафте, циклопарафини (у јд.: такав угљоводоник).

нафтѐнѧт, -ѧта м хем. у мн.: соли нафтенске киселине (у јд.: нека од таквих соли).

Нѧци, Нѧкѧ м мн. име места (?).

нѧчизмица ж (обично у мн.) заст. гумена обуѧа која се навлачи на ципелу и сл. за заштиту од влаге и блата, каљача.

нѧш, -а, -е (у именичкој служби) м мн. 1) чланови или сродници породице којој припада говорно лице, односно заједница лица чији члан говори, укућани, домаћи, рођаци; пријатељи. 2) припадници исте државе, друштвене, класне и сл. организације којој припада и говорно лице, односно заједница лица чији члан говори (земљаци, сународници, преци, истомишљеници и сл.).

нѧшавак и **нѧшавак**, -ѧвка м покр. (обично у мн.) клинасти уложак, уметак од платна ушивен са стране скута да кошуља при дну буде шири.

нѧшвица ж покр. (обично у мн.) украсна вртца која се нашива на одећу, гајтан, ширит.

Нѧшице, -ѧцѧ ж мн. градић у Хрватској, североисточно од Пожеге.

небѧсићи м мн. покр. у дем. значењу: небеса.

небѧвалица ж (најчешће у мн.) покр. измишљени догађај, измишљотина, неистина.

небо с (мн. небѧса, ретко мн. неба) (често мн. небѧса) рлг. **а.** бог, божја воља, божја промисао. **б.** по учењу различитих религија пребивалиште 1) бога, богова, светаца и сл. 2) душа умрлих праведника, рај.

небулѧза ж (исп. лат. nebula, nebulosus; тал. nebulosa) (обично у мн.) астр. облак разређеног међузвезданог гаса или прашине, маглина, маглица.

невѧид м зоол. (обично у мн.) **а.** в. папатач *Phlebotomus papatasi*. **б.** в. инфузориј.

невѧрата с мн. нераспр. оно што нису врата, што само у нужди може да послужи као врата.

неврѧптѧр, -ѧра м (обично у мн.) зоол. заст. в. мрежокрилац.

негѧве, негѧвѧ и негѧвѧ ж мн. (некњ. ијек. његве) заст. или песн. окови, путо, букагије.

негрѧди м мн. (јд. негрѧид, -ѧда) (исп. лат. neger, црнац) антроп. припадници расног огранка негроида који имају тамносмеђу, скоро црну боју коже, мишићаво и витко тело, равно или испупчено чело, коврѧву косу, седласт и широк нос, набрекле и меснате усне.

негрѧти и **негрѧтоси** м мн. (јд. негрѧит, -ѧта и негрѧтос) (шп. negritos) припадници расног огранка негрида ниског раста и скоро црне боје коже који живе у најзаосталијим деловима југоисточне Азије, на Малајском полуострву и филипинским планинама; црнци.

негрѧиди м мн. (јд. негрѧид, -ѧда) припадници гране велике расне скупине екваторских облика тамне боје коже тела и лица без длакавости, црних очију, црне кратке коврѧве косе, мале дугуласте лобање, равног или избоченог чела, кратког и спљоштеног носа са раширеним ноздрвама; црнци.

недѧрце ијек. **њѧдѧрце** с (ген. мн. недѧрцѧ и недѧрѧцѧ ијек. њѧдѧрцѧ и њѧдѧрѧцѧ) (обично у мн.) дем. и хип. од недро.

недѧдерине ж мн. покр. одећа која остане иза покојника.

недошлићи м мн. у изразу: **отићи у недошлиће** отићи не вративши се, неповратно, изгубити се бестрага.

недра, недѧрѧ (недрѧ) ијек. **њѧдра**, њѧдѧрѧ (њѧдрѧ) с мн. **1. а.** предњи део грудног коша код човека; груди, прса. **б.** женске груди, дојке. **в.** простор између груди и одговарајућег дела одеће. **г.** фиг. окриље, заштита. **д.** фиг. унутрашњи емоционални (и мисаони) човеков свет, душа, срце.

2. а. део одеће који покрива груди. **б.** прорез, изрез на предњем делу кошуље, блузе, деколте.

3. фиг. а. унутрашњост нечега (земље, мора и сл.). **б.** заклоњено, заштићено место, простор.

незавишња̋к (некњ. независња̋к) м (обично у мн.) **1.** рлг. присталица протестантске секте настале у Енглеској у 17. веку, која није признавала вишу црквену хијерархију, придржавајући се начела да верске заједнице (конгрегације) треба самостално да воде своје послове.

2. ист. пол. члан Неовисне народне странке у Хрватској, која је настала осамдесетих година 19. века.

3. уопште онај који је независан, који истиче своју независност, самосталност (у политичком, уметничком и др. смислу).

незгода (незгода) ж (обично у мн. уз им. „згода“) непријатан, неугодан доживљај, догађај; перипетије.

неједнакокрилац, -лица и **неједнакокрилац**, -илца м (ген. мн. неједнакокрилаца и неједнакокрилаца). зоол. у мн.: опити назив за ред инсеката који имају два пара неједнаких крила, Heteroptera (Anisoptera) (у јд.: такав инсекат).

неједначла̋нк̄аш, -аша м зоол. у мн.: подврста инсеката тврдокрилаца чији први и последњи пар ногу има неједнак, различит број чланака, зглавака, Heteromera (у јд.: такав инсекат).

неједн̄имен, -а, -о заст. мат. (обично у мн.) који се различито зове, који не припада истој врсти, категорији (као неки други) (у математичкој операцији кореновања).

неколик, -а, -о неодређена квантитативна, количинска придевска заменица (у им. служби „неколике“) ж мн. неколико речи.

нект̄ариј, -ија м, **нект̄арија** ж и **нект̄аријум** м (лат. nectarium) (обично у мн.) бот. жлезда, орган, најчешће у цвету

биљке, који ствара и излучује нектар, медник.

нељуди м мн. рђави, зли људи, изроди.

немато̄да ж зоол. у мн.: паразити из разреда Nematelminthes, глисте издуженог ваљкастог тела, које већином живе као паразити у телу човека, животиња и на биљкама (у јд.: паразит из тог разреда).

немѣт̄ал, -ала и **не̄мет̄ал**, -а м (обично у мн.) **1.** хем. електронегативни хемијски елемент који се по својим физичким и хемијским својствима разликује од метала (нпр. флуор, хлор, бром, кисеоник, сумпор, селен, фосфор и др.).

2. мин. и инд. руда која не служи производњи метала или индустријски минерални материјал који нема својство метала (нпр. песак, со, азбест, гипс, цемент, стакло).

не̄м̄ир м (обично у мн.) јавно испољавање негодовања, протест, бунт, побуна.

не̄мри м мн. покр. по народном веровању, бесмртни људи који су живели пре потопа.

не̄мци м мн. покр. место на деснима код мале деце где ничу зуби.

Не̄мчӣи ијек. **Њ̄емчӣи** м мн. од Немчӣи и супл. мн. од Немче.

не̄п̄арни, -рне, -рна мн. покр. који по квалитетима, особинама не одговарају један другоме, који не чине складан пар, неодговарајући, неједнак.

не̄п̄арица ж (обично у мн.) нераспр. рукавица, ципела и сл. која са другим таквим предметом не чини пар, односно није пар.

не̄п̄арница ж (обично у мн.) нераспр. в. непарица.

не̄покре ж мн. агр. покр. врста винове лозе белог грожђа; грожђе од те лозе.

непом̄енуша ж (обично у мн.) а. мед. нар. велике богиње. б. зоол. дечја глиста.

непрежива̄р, -ára м зоол. **а.** у мн.: подред сисара Nonruminantia (Bunodontia) из реда парнопрсташа, једноставног желуца без органа за преживање, који су сврстани у породице свиња и водених коња (у јд.: такав сисар). **б.** у мн.: уопште сисари биљоједи који не преживају (у јд.: таква животиња).

непријателства и **непријателства** с мн. ратне операције, борбе.

Нептунáлије и **Нептунáлије** ж мн. (лат. Neptunalia) мит. најзначајнији римски празник посвећен богу Нептуну.

непуцавац, -āvца м бот. у мн.: суви плодови који се не отварају, односно који не пуцају кад сазру, ахеније (у јд.: такав плод).

непце, -а (некњ. -ета) с (мн. непца, ген. небáца̄ и неба́ца̄) (понекад мн.) анат. горња засвођена површина усне шупљине код кичмењака, palatum.

непци м мн. покр. в. непце, горња засвођена површина усне шупљине код кичмењака.

не́рв м (лат. nervus) (најчешће у мн.) фиг. у разним изразима и обртима означава манифестације психичког живота; психичко стање уопште.

не́рѣд м (лок. нерѣду и не́рѣду) (обично у мн.) јавно и отворено (обично масовно) испољавање негодовања, нерасположења, нетрпељивости према некоме или нечему, немири, демонстрације, побуна.

не́ропах, -пха м (мн. не́ропси) ист. (обично у мн.) в. меропах.

несамѣрљиви ијек. **несамјѣрљиви**, -е, -а мн. мат. који немају заједничку меру (о бројевима, дужима, количинама).

не́сврста̀ни, -е, -а мн. пол. (обично у именичкој служби) који је изван неког војно-политичког савеза, који не припада неком војно-политичком савезу.

несѣлица ж (обично у мн.) животиња (најчешће птица или риба) која не мења своју животну средину, која остаје преко целе године на истоме месту, станарица.

не́сит (не́сит) м зоол. у мн.: породица крупних птица Pelecanidae из реда весларица Steganopodes, које имају велик и дугачак кљун с кукастим врхом на који се с доње стране надовезује велика кожна кеса, пеликан (у јд.: птица из те породице).

несло́вѣн, -ѣна м (обично у мн.) онај који није Словен.

не́сложан и **не́сложан**, -жна, -о (обично у мн.) **1.** који се не слаже, који живи у неслози; у којем влада неслога: ~ браћа, ~ кућа.

2. а. међусобно несагласан, неподударан, различит; противречан: ~ елементи, несложна мишљења. **б.** у којем нема склада, складности, нескладан: несложни гласови.

не́сперице ж мн. покр. дуг кога се тешко ослободити.

не́србин м (мн. несрби) (обично у мн.) онај који није Србин.

не́ства ж (обично у мн.) покр. врста лаке обуће од меке коже, папуча.

не́ствица ж (обично у мн.) дем. и хип. од нества.

не́ћве, не́ћава̄ ж мн. покр. в. наћве (1а).

не́ума ж (обично мн.) (грч. неума) муз. заст. нотни знак за један тон или скуп тонова у средњовековном нотном писму.

не́ходе ж мн. песн. место у које се не може ходити, доћи и сл., недоступно место.

нехрва́т, -áта м (обично у мн.) онај који није Хрват.

не́хришћанин м (мн. -ани) (обично у мн.) онај који није хришћанин, припадник хришћанске вере (нпр. муслиман).

неча́стивци м мн. празн. покр. дани (после Божића) када нечастиве силе имају највећу моћ, нечастиви дани.

неца́ри м мн. (тур. пессар) покр. заједнички назив за занатлије у грађевинарству (клесари, тесари, столари и сл.).

ни̑докле, -кл̑а и -к̑ал̑а ж мн. шаљ. нар. *копоран*; исп. нидоклице.

ни̑доклице ж **а.** покр. *навлаке од козје кострети за прсте на ногама и један део стопала*. **б.** шаљ. нар. *доколенице*.

ни̑зови и **ни̑зови** м у мн. покр. *врста крстачког веза*.

ни̑као, -кли ж покр. (обично у мн.) *оно што је тек изникло из земље, први видљиви, површински изданак*.

Ни̑к̑а̑нци м мн. *место у Срему близу Руме*.

ни̑кл, -кла м (ређе *никал*, -кла) (нем. Nickel) (обично у мн.: *никлови*) заст. *новчић од никла или пресвучен никлом*.

Ни̑колице ж мн. покр. *Никољдан*.

Ни̑кољице ж мн. нар. *Никољдан*; *Николице*.

ни̑сови м мн. бот. покр. *в. ви̑ш, ливадска трава*.

ни̑ти ж (м) мн. *фиг. оно што ограничава, спутава, мрежа (као клопка, замка)*.

ни̑те ж мн. зан. покр. *в. ни̑ти*.

ни̑ти ж (м) зан. *сваки од два, одн. четири покретна дела на ткачком разбоју који се састоји од жица, ни̑ти̑ (јачег конца, вуне, канапа и сл.) испреплетаних и натегнутих између два штапца кроз које се навија пређа основе*; исп. ните.

ни̑тила с мн. покр. *в. ни̑ти*.

ни̑тке ж мн. мн. покр. *в. ни̑ти*.

ни̑тнерице ж мн. варв. *нераспр. панталоне украшене нитнама, металним украсима*.

ни̑тра̑т, -ата м хем. у мн.: *соли азотне киселине, махом безбојне и лако растворљиве у води, које се употребљавају и у фармакологији за израду лекова*; у јд.: *таква со*: *омонијум ~, калијум ~, калцијум ~, натријум ~ и др.*

ни̑три̑д, -йда м хем. у мн.: *једињења метала, ређе неметала са азотом, која су већином врло тврда, крта, тешко топљива*

и отпорна према високим температурама; у јд.: *такво једињење*.

ни̑три̑л, -йла м хем. у мн.: *органиска једињења у виду безбојне течности или кристала која се изводе од угљоводоника*; у јд.: *такво једињење*.

ни̑три̑т, -йта м хем. у мн.: *соли азотасте киселине (HNO₂), које настају редукијом нитрата*; у јд.: *таква со*.

ни̑ћанице ж мн. зан. покр. **а.** *кончане петљице на нитима разбоја, кроз које се провлаче жице основе*. **б.** *в. ни̑ти*.

ни̑ћевнице ж мн. и **ни̑ћенице** ж мн. покр. *в. ни̑ти*.

ни̑чви, *ни̑ч̑ав̑а* и *ни̑чв̑и* ж мн. покр. *в. на̑в̑е (1а)*.

ни̑ша̑нција м (тур. *nişana*) покр. (обично у мн.) *просац, просилац*.

ни̑шенице ж мн. зан. покр. *в. ни̑ти*.

Ни̑ши̑ћ м (понекад мн.: *Ни̑ши̑ћи*) покр. *Ни̑киши̑ћ*.

ни̑шта̑лка ж покр. (обично у мн.) *в. нити*.

ни̑шта̑рија ж (обично у мн.) *оно што је ситно, безвредно, безначајно, што није вредно помена* **а.** *предмет, ствар без вредности, дрангулија*. **б.** *ситница, тричарија; бесмислица, беспослица, глупост*.

ни̑шчи ж мн. (?) (исп. буг. *нищи*) покр. *в. нити*.

ни̑бил м (према лат. *pobilis*) варв. ист. (обично у мн.) *римски племић*.

Нов̑а̑ци, -а̑к̑а м мн.: *Нов̑а̑ци ... намастир у Србији (доље преко Мораве) [пређе манастир, сада црква у селу Новацима, близу Уба, у округу ваљевском]*...

ни̑вине ж мн. *дневно или периодично гласило са одређеним именом и спољашњим изгледом, састављено од штампаних листова (обично већег формата), где се објављују новости, вести, коментари актуелних збивања и други текстови, лист*.

нѡвинице ж мн. дем. и ир. од новине.

нововенчаници ијек. **нововјенчаници** м мн. брачни пар који се тек венчао или се венчава, млада и младожења.

нѡга ж (мн. нѡге, ген. нѡгѹ (ређе нѡгѡ)) (обично у мн.) покр. *врста мотива, шаре у народном везу.*

нѡгавица ж **1.** (обично у мн.) *део панталона или гађа који обухвата целу ногу до стопала или само горњи део ноге.*

2. мн. покр. *врста панталона, чакшира, гађа.*

нѡгаље, нѡгѡљѡ ж мн. покр. *направа са папучицама које се притискају ногама при ткању на разбоју, подношка.*

нѡгѡра с мн. нераспр. в. *ногари (1).*

нѡгѡре ж мн. **1. а.** в. *ногари (1).* **б.** в. *ногари (2а).*

2. покр. *троножни подметач, сталак на који се ставља котао, лонац, шерпа и сл. при кувању на огњишту.*

3. а. *сликарски сталак, штафелај. б.* в. *ногари (2г).*

4. заст. в. *ногари (4).*

нѡгѡри м мн. **1.** *постоље (обично дрвено) са вертикалним или укритеним ногама које служи као подлога, ослонац за креветске или стоне даске, односно за стављање нађава, корита и др. предмета.*

2. а. *направа на коју се стављају дрва при тестерисању, стругању, козлић. б.* *сталак (обично са три ноге) за наслањање школске табле; сличан сталак за наслањање различитих предмета, справа. в.* *направа са укритеним дрвеним или металним ногама и разапетим конопцима (обично на расклапање) која служи за сушење веша на балконима. г.* *сталак са кукама за вешање одела, вешалица.*

3. *направа са четири међусобно учвршћене и повезане ноге која служи за придржавање оквира кошнице.*

4. заст. *справа за мучење осуђеника и ухатишених.*

нѡгарице и **нѡгѡрице** ж мн. **1.** покр. **а.** в. *ногари (1).* **б.** *сталак, оквир на који се ослања бунарски чекрк за воду.*

2. *сликарски сталак, штафелај.*

нѡгѡрице ж мн. дем. в. *ногари.*

нѡгаче, нѡгѡчѡ ж мн. покр. **1.** в. *ногари (1, 2а, б).*

2. *дрвена направа са клином која клизећи по тлу затеже основу пређе при навијању.*

нѡгѡчи м мн. покр. *ногари.*

нѡжеви м мн. (ређе нѡжи) **1.** покр. *направа за сечење на резанце, рибанье купуса, рибезж, рибацица.*

2. покр. *мотив, шара у народном везу.*

нѡжањ, -жња м покр. (обично у мн.) *опанак од неушављене коже с говеђих ногу.*

нѡжањац, -њаца м покр. (обично у мн.) в. *ножањ.*

нѡжићи и **нѡжићи** м мн. покр. *врста дечје игре.*

нѡжица ж мн. бот. *жива трава Erodium cicutarium.*

нѡжице, нѡжѡцѡ ж мн. покр. **1. а.** *маказе, шкаре. б.* *веће маказе посебне, груље израде за стрижење оваца.*

2. заст. *део на ваги.*

3. *две или четири дршке на рибарској мрежи постављене у облику отворених маказа.*

нѡжици м мн. покр. в. *ножице (1).*

нѡжѡчице ж мн. дем. и хип. од *ножице*; исп. *ножице (1).*

нѡжна и **нѡжна** ж (обично у мн.) в. *ножница (1).*

нѡжница и **нѡжница** ж (обично у мн.) *кора, увлакау којој се држи нож, сабља и сл., футрола, тоболац; исп. ножна.*

нѡжнице ж мн. **1. а.** в. *ножице (1).* **б.** покр. *маказаста део на машини за кошење који одрезује усев.*

2. покр. *мотив, шара у народном везу.*

нѡздра с мн. *ноздрве, носнице; исп. ноздрва.*

нѝдрва ж (дијал. нождрва) (обично у мн.) анат. **а.** један од два парна носна отвора, део носа са спољашње стране носног отвора, носница. **б.** одговарајући носни отвор у животиња.

нѝдрвица ж (обично у мн.) дем. и хип. од ноздрва.

нѝј и **нѝј**, нѝја м зоол. у мн.: породица птица тркачица које имају велико тело, дугачак голи врат и дуге ноге Struthiones (у јд.: таква птица).

нѝкле, нѝклѝ ж мн. (нем. Nocke) варв. кув. обло уваљани мањи комади теста, који се прже или кувају за јело, кнедле, ваљушици; у јд.: такав ваљушак.

нѝклице ж мн. дем. и хип. од нокле; нокле.

нѝктићи и **ноктићи** м мн. покр. мотив и шара на тканини у народном везу.

нѝмѝд, -ѝда м (грч. pomades) (обично мн.) појединац (обично припадник одређене скупине људи) који нема сталног боравишта, него се повремено сели из места у место, из једног краја у други.

нѝне ж мн. (лат. попае) у старом римском календару: девети дан пре Ида, односно седми дан у месецима марту, мају, јулу и октобру, а пети дан у осталим месецима.

нордѝјци м мн. (јд. нордијац, -јца) припадник неког од северноевропских, скандинавских народа: Данац, Исланђанин, Норвежанин или Швеђанин.

нѝрка ж (рус. норка) (обично у мн.) крзна младих поларних лисица у Русији.

нѝрмѝлија с мн. (лат. portalia) основни, узорни облици, обрасци.

Нормѝни м (јд. Нѝрмѝн, -ѝна) припадник германског народа који је у раном средњем веку живео у Скандинавији и на полуострву Јиланду.

нѝрмѝтѝв, -а и **нормѝтѝв**, -ѝва м (рус. норматив) (обично у мн.) прописана количина материјала, радне снаге, времена,

енергије, простора и др. која је потребна за неки посао, производ и сл.; норма.

нѝсала с мн. покр. в. носила.

носѝачи м мн. метална конструкција на крову аутомобила која служи за превоз пртљага.

нѝсила, нѝсилѝ с мн. (дијал. дат. носилама)

1. а. лаки лежај, најчешће од черстога платна, причвршћен између две мотке, за пренос болесника, рањеника или мртвих, који носе између себе обично две или четири особе. **б.** нераспр. слична справа на којој рањеник седи. **в.** фиг. мртвац (ређе тешики рањеник). **г.** покр. нарочита направа за преношење мртвих приликом сахране, обично слична ниском кревету.

2. справа за ношење терета коју обично носе две особе између себе држећи је рукама за држаче.

3. заст. в. носиљка (1).

нѝсилница ж мн. покр. в. носила (1г).

нѝсиља, нѝсиљѝ с мн. покр. в. носила (1а).

нѝсиљка ж (понекад у мн.) в. носила (1а).

нѝсице ж мн. покр. (због слагања са „саонице“) нераспр. терет за ношење(?).

нѝте ж мн. (лат. nota) муз. музичка композиција записана таквим знаковима (нотни текст), односно лист, свеска и сл. исписани њима. **в.** тон, звук одређене висине. **г.** мелодија и музичка композиција уопште; ритам.

нѝћаја ж (обично у мн.) покр. чаране од плетива које чобани обувају кад им се младе овце јагње.

нѝшѝлка ж (обично у мн.) покр. једна од две мотке са ракљама које служе за ходање и лакше прелажење преко бара, блата, потока и сл.

нѝшње ж мн. покр. в. носила (1а).

нѝдле ж мн. (нем. Nudel) кув. **1.** ваљушици од брашна и кромпира; у јд.: такав ваљушак. **2.** тесто изрезано у танке режњеве, резанци.

нуклеопротѐйд, -йда м (обично у мн.) хем. и биол. в. нуклеин.

нуклеопротѐйн, -йна м (обично у мн.) хем. и биол. материја настала хидролизом сложених беланчевина, протеида.

нуклеотѐйд, -йда м (обично у мн.) хем. саставни део молекула нуклеинске киселине.

нўтра с мн. заст. унутарњост, унутрашњост (нечега).

Њ

њѐгов, -а, -о м мн. (у именичкој служби) особе блиске лицу о коме се говори (родитељи, рођаци, пријатељи и сл.).

Њѐгуши м мн. а. место у Црној Гори, у Његушком пољу, између Цетиња и Котора. б. црногорско племе које ту живи.

њѐни м мн. (у именичкој служби) особе блиске оној о којој се говори (родитељи, рођаци, пријатељи и сл.).

њѝхалице ж мн. зоол. задњи пар закржљалих крила неких инсеката која одржавају равнотежу при летењу, halteres.

њѝхови м мн. (у именичкој служби) особе блиске лицима о којима се говори (родбина, једномишљеници, сународници и сл.).

њѐрка ж зоол. у мн.: породица морских птица Alcidae из реда вивчарица (Charadriiformes), које имају снажно тело, велику главу, с кратким широким кљуном, мала слаба крила и три предња прста на ногама спојена пливаћом кожицом (у јд.: птица из те породице).

О

ѓбавѐст ијек. **ѓбавијест** ж (обично у мн.) чињеница, податак који сведочи, обавештава, говори о нечему, помаже да се нешто докучи, осветли.

ѓбавештāј ијек. **ѓбавјештāј** м (обично у мн.) податак, чињеница која сведочи, говори о нечему, пружа доказ, потврду за нешто.

ѓбāд м (мн. ѓбāди и ѓбадови) зоол. у мн.: породица инсеката двокрилаца Tabanidae, сличних великим мувама, чије женке нападају стоку, ређе људе, сишући им крв помоћу кратке рилице (у јд.: инсект из те породице).

ѓбадвоји, -је, -ја мн. в. обоји.

ѓбалина ж покр. (обично у мн.) јело које је неко обалио, обалавио једући; уопште начета а до краја непоједена храна, огризине.

ѓбалчāр м зоол. у мн.: инсекти из реда Plecoptera, који имају два пара прозирних крила а живе дуж обала (у јд.: инсект из тога реда).

ѓбāмѐљци, ѓбāмѐљкā м мн. покр. брашно које после млевења остане испод млинског камена.

ѓбданица ж зоол. у мн.: птице грабљивице из пор. сова које лете само дању, потпородица Surniina (у јд.: таква птица).

ѓбзид и **ѓбзїд** м = **ѓбзида** ж (обично у мн.) рушевина са остацима зидова, зидина, развалина; исп. обзидина.

ѓбзидина ж (обично у мн.) покр. развалина, зидина; исп. обзид.

ѓбзїр м (обично у мн.) поштовање, уважавање устаљених, уобичајених моралних норми, правила понашања неке средине.

ѓбзирāнци, ѓбзїрāнāцā м мн. покр. шаљ. оно што се као измишљено, непостојеће јело нуди онима који су много пробирљиви у јелу.

ѓбзїрци, ѓбзирāкā м мн. покр. в. обзираници.

ѓбирак, ѓбїрка м (обично у мн.) оно што преостане после бирања, одвајања онога што је добро, употребљиво, остатак, избирак; отпадак.

ѓбирине ж мн. покр. оно што се обира, скупља, скида са млека (скоруп, кајмак).

òбитнїк м (обично у мн.) *животињска врста која настањује одређене просторе, пределе, средине.*

òбишва ж покр. (обично у мн.) *обашва, манжета.*

òбјага с мн. покр. *завијачи, калчине, доколенице.*

òбјало с (обично у мн.) покр. *обојак, тканина којом се увија стопало.*

òбјелје ж мн. покр. *врста чаране (обично исплетене од вуне).*

òблāнде (òблāнде) ж мн. (према лат. *oblata*, оно што се нуди) **а.** *танке кора од печеног теста које служи као облога за прављење колача, односно за надев који се ставља између таквих кора.* **б.** *колачи начињени од таквих кора и надева.*

òблица и **òблица** ж покр. (обично у мн.) *врста веза.*

òбођа ж (обично у мн.) *вођица, дизгин.*

òбоји бр. мн. *бројни придев који се односи на именице које својом множином обично исказују неку природну, употребну и др. целину.*

òбојина (често у мн.) ж покр. **1.** *комади влакна који отпадају при трењу конопље у ступи.*

2. *сено или слама лошијег квалитета (непогодни за исхрану стоке), крòвина.*

òборина ж (обично у мн.) (понекад с придевом „атмосферска”) *водени, атмосферски талог, падавине (киша, снег и сл.); скуп честица које падају из ваздуха.*

òбоце ж мн. (ген. òбòцā) покр. **а.** *брњице, минђуше, наушнице.* **б.** *врста украса за косу (?).*

òбоци м мн. *ободац, наушница, минђуша.*

òбочићи и **òбòчићи** м мн. покр. *кожни израштај на врату ћурака, који подсећа на минђуше.*

òбразић м (обично у мн.) *дем. од образ.*

òбрāслица и **òбраслица** ж (обично у мн.) *нови, накнадно израсли део на кочању, стабљици одсеченог, посеченог зеља, купуса и сл.*

òбрва ж (обично у мн.) *анат. длаке на лучном испупчењу изнад очију, веђа.*

òбрвѣтина ж (обично у мн.) *аугм. и пеј. од обрва.*

òбрвица ж (обично у мн.) *дем. и хип. од обрва; обрва, веђа.*

Òбри, **Òбāрā** м мн. (јд. Òбар, Òбра) *ист. туранско-татарско номадско племе из средње Азије, Авари.*

òбрис м **1.** (обично у мн.) *линија која опцртавајући основне, рубне облике даје груби, основни изглед, силуету нечега што се само назире, што се слабо разазнаје у појединостима (услед удаљености, магле и др.), контура; уопште нејасна, тамна прилика, мутан лик који се тек назире (у тами, у магли и сл.), силуета.*

2. а. (обично у мн.) *систем црта, линија које уобличавају нечију фигуру, облик, форму, изглед некога, нечега.* **б.** (обично у мн.) *размер, димензија.*

òбриска ж (обично у мн.) покр. *отпадак од воћа или поврћа (јабука, кромпира и сл.).*

òбрòјци м мн. покр. *врста веза.*

òбрòб и **òбруб** м (обично у мн.)

òбрубњāк м зоол. у мн.: *ред дупљара Hydroidea из класе водених полипа Hydrozoa чије медузе с доње стране имају прстенасти обруб за истискивање воде, а који углавном живе у колонијама (у јд.: дупљар из тога реда).*

òбрусине ж мн. *оно што отпада при брушењу, глачању.*

òбувāчи м мн. покр. *рам, оквир за прозор или врата.*

òбушница ж (обично у мн.) покр. *наушница, минђуша.*

òvā̀cije и **ovā̀cije** ж мн. (лат. ovatio) *јавно, масовно клицање, дуготрајно одобравање, бурно изражавање одушевљења или указивање почасту некоме.*

овѣјотине ијек. **овијотине** ж мн. в. *овејци.*

òvĕjци, òvĕjākā ијек. **òvĭjци**, òvĭjākā м мн. покр. *лакша зрна жита лошијег квалитета, која приликом вејања падају на крај хрпе, гомиле.*

овијотине ж мн. *овејци.*

òvĭjци м мн. покр. *отпаци при вејању жита.*

òvипара с мн. (према лат. ovum, јаје и parere, рађати) зоол. *назив за животињу која се леже из јаја.*

овиџд, -ида м (обично у мн.) (према лат. ovum и caedere) хем. *отровни хемијски препарат за уништавање јаја инсеката.*

ововивипара с мн. и **ововивипаре** ж мн. (према лат. ovum, јаје, vivus, жив и parere, рађати) зоол. *животиње које полажу оплођена јаја са заметком (нпр. птице, кљунари и др.).*

òвратина ж (често у мн.) покр. *неузорани крај њиве, оранице који се накнадно копа ручно (због немогућности да се њива узоре до краја).*

òвршина ж мн. покр. *окресани, посечени вршици грана (дрвета), окресине.*

òвца ж (вок. òвцо; мн. òвце, ген. овā̀цā, дат., инстр. и лок. òвцама и òвцама) (дијал. ген. мн. овца) зоол. у мн. *општи назив за род шупљорогих преживара папкара ovīs из пор. Saviognia (у јд.: такав преживар).*

òвчице ж мн. мет. нар. *високи, бели облаци, састављени од кристала снега и леда, цируси, цирокумулуси.*

òглабина ж (обично у мн.) покр. *оно што је оглабано, оглодано.*

òглāди м мн. етн. покр. *оглед, обичај који је у већини случајева претходио веридбу,*

виђење и упознавање с девојком приликом посете момка просиоца.

òглāшен, -а, -о рлг. (у именичкој служби, у одређеном виду) м мн. *они који се припремају за крштење, за примање хришћанске вере, катехумени.*

огледāвчићи м мн. у *загонци, о очима.*

òглобина ж (обично у мн.) **1.** покр. *оно што је оглодано или, ређе, огрижено; остацци, отпаци од јела.*

2. нераспр. *земљиште са слабом, проређеном вегетацијом (?).*

òглушак, -шка м (мн. òглушци дијал. оглушци; ген. òглушāкā) заст. и покр. (обично у мн.) *непослух, непослушност.*

òгњāлце с покр. (обично у мн.) *врста украсне шаре и мотива у везу.*

òгњице ж мн. покр. *оспе, оспице на кожи.*

òграбина ж покр. (обично у мн.) *остацци сена или сламе и покошеног жита који се скупе грабљама са садеведеног стога и око њега, односно са ливаде или њиве.*

огрāботина ж покр. (обично у мн.) в. *ограбина.*

òградине ж мн. покр. *зидине, развалине утврђеног града, тврђаве, градиште.*

òгребине ж мн. **1.** покр. *остацци хране или чега другог који се састружу са дна посуде; уопште састругани остацци нечега.*

2. покр. *отпаци при гребенању лана, конопље, поздер, кучине.*

òгрзина ж (обично у мн.) **а.** *непоједени остатак од хране, огризак.* **б.** *остацци од сточне хране (сена, кукурузовине и сл.).* **в.** *отпадак од дрвета које се обрађује сврдлом и сл., пилотина, струготина.* **г.** *уопште отпадак приликом неке обраде материјала.*

òгрличāр м зоол. **1.** у мн.: *бичари Choanoflagellata из реда прабичара Protomonadica код којих танка протоплазматична творевина у облику левкасте огрлице окружује предњи део тела (у јд.: такав бичар).*

2. у мн.: *гуштери из рода Lacertina (у јд.: такав гуштер).*

òгрц м зоол. у мн.: *назив за неколико родова (Gibbula, Monodonta) малих, најчешће јестивих пужева из реда предњошкржњака, Prosbranchia, нанари (у јд.: пужић из тих родова).*

òдаче, òдāčā ж мн. дијал. *ходаче, направа (обично дрвена) у коју се ставља дете кад учи да хода, ходалица, дубак.*

òдбрòјци, òдбројākā м мн. покр. *врста народног веза.*

одвèјавина ијек. **одвìјавина** ж и **òдвèјак**, -èјка ијек. **òдвìјак**, -вìјка м (обично у мн.) покр. *отпадак при вејању жита.*

одвèјотина ијек. **одвìјотина** ж (обично у мн.) покр. *в. одвèјавина.*

òдвìјци м мн. *отпацци при вејању жита, овејци.*

òдерак, -èрка м покр. (обично у мн.) *изношен и подеран део одеће, дроњак, рита; оно што је подерано, оно што је у дроњцима, у ритамма.*

òдерина ж (обично у мн.) *поцепана, подерана, изношена одећа, рита, прња, дроњак.*

òдина и **òдина** ж покр. (обично у мн.) *остатак при дну суда (од хране, пића и сл.), који је (обично) изгубио на квалитету; уопште оно што је на дну посуде, талог.*

òдирак, -вìрка м покр. (обично у мн.) *в. одерак.*

òдјелине ж мн. (ијек.) пеј. *оно што се одели од нечега, издвоји из нечега, оно што отпадне од нечега; отпаднице.*

òднине ж мн. покр. *оно што остане на дну посуде (нпр. јело, пиће).*

òдношāји м мн. (рус. отношение) *уопште услови, околности, прилике.*

òдови м мн. покр. празн. у бајалици: *оно што избавља, лечи од пробода, пробадања.*

òдорина ж (обично у мн.) *изношена, похабана одећа, одеротина, подерина.*

òдрāстао, -āсла и òдрāсла, -ло (у им. служби; обично у мн.) м (ређе с) *особе (особа) зрелог животног доба, старији; супр. млађи.*

òдредина ж (обично у мн.) покр. *оно што остаје на решету кад се жито просејава, реди, чисти.*

òдрìнка ж (обично у мн.) покр. *одбачени, непоједени део животињске хране, огризине.*

òдрпāница и **òдрпāница** ж (м) (обично у мн.) заст. *òдрпано, поцепано одело, рите.*

òдуља ж (обично у мн.) дијал. *в. ходуља; дрвена (вештачка) нога, штула.*

òдушка (òдушка) ж анат. (обично у мн.) **а.** *отвор за дисање код инсеката.* **б.** *носни отвор код кита.* **в.** заст. *уопште шупљина, отвор на телесним органима или деловима тела.* **г.:** Има у лубање нека особина коју вреди запазити; то су она два отвора на њеним костима; један на потиоку главе, а други на темену, где је мозак покривен само кожом и другим меким ткивом. Ови се отвори зову одушке.

òжалошћен, -а, -о (често у им. служби, у мн. м) *који жали, који је у жалости (обично поводом нечије смрти).*

òжичице ж мн. мед. нар. *болони у стомаку.*

òзебина ж (обично у мн.) *в. озеблина (1).*

òзеблина ж (обично у мн.) **1.** мед. *оштећење површинских делова тела изазвано смрзавањем, промрзлина.*

2. *део човечје коже, ткива који је озебао, промрзао, озебло, промрзло место.*

òзидина и **òзидина** ж (обично у мн.) *рушевина са остацима зидова, зидане грађевине, зидина.*

òзìрка ж заст. (само у мн.) у изразу: **на озирке (ићи, радити и др.) с предострожношћу, веома пажљиво, опрезно (ићи, радити и др.).**

òзне ж мн. покр. *вијугава удубљења на тзв. макари, ужарској справи за упредање конопљане пређе.*

òзобине ж мн. покр. *остаці непоједеног сена у јаслама (и око јасала), огризине, оглобине.*

òзорина ж бот. у мн.: *породица биљака Rafflesiaceae у коју спада род род приморских ниских биљака без хлорофила Cytinus (C. hypocistis и C. rubra) из ф. Rafflesiaceae, које живе као паразити на корену бушина (у јд.: та биљка).*

Òзринићи м мн. *племе и област у Црној Гори (некадашњој Катунској нахији) између Пјешиваца на истоку и Цуца на западу.*

òзубине ж мн. покр. **а.** *в. озобине.* **б.** *отпаці од кучине који остану у зупцима гребена приликом гребенања повесма.*

òја ж покр. (обично у мн.) *чипкасти вез, везени украс на рукавима, ивицама кошуља и других делова народне ношње.*

òје и **òје** с (мн. **òја** (дијал. ојета)) покр. (обично у мн.) *дрвени стубови који држе, подупиру воденицу.*

òјла ж (обично у мн.) покр. *неоснована или настрана мисао.*

òка (и **òка**) ж (обично у мн.) *хип. од око.*

òка̀ле и **òка̀ле** ж мн. покр. *наочаре, очале.*

òка̀лке ж и **òка̀лки** ж и м мн. покр. *наочаре, очале.*

òка̀нце и **òка̀нце**, -а и -ета с (обично у мн.) *шара (на везу, народној ношњи и сл.) која подсећа на око.*

òкапина ж покр. (обично у мн.) **а.** *истопљени остаці што накапљу од запаљене свеће.* **б.** *суза, сузе (које капљу из очију).*

òкатица ж (обично у мн.) *в. оканце.*

òка̀чи м мн. зоол. *плови лептирци.*

òкица и **òкица** ж (обично у мн.) *хип. од òко.*

òкла̀мѝш, -иша м мн. покр.: *Окламишем се највише називају дечурлија, коју беспослени људи натоваре на кола па јуре за сватовима.*

òклепине ж мн. покр. **а.** *изломљена ражана слама.* **б.** *отпаці, остаці од жита, хране.*

òкљ̀зотине ж мн. *храна, пиће које се радо поједе и попије, што лако клизи низ грло.*

òклоп̀нѝк м зоол. у мн. *породица тропских сисара Dasypodidae из реда крезубица чије је здепасто тело покривено коштаним плочама које чине оклоп, пасанци (у јд.: такав сисар).*

òклопница ж мн. покр.: **1.** *Оклопнице су плоче око гувна, да ме може жито преко прелазити.*

2. *зоол. у мн.: врста рибе из рода оклопњача Cataphracti (у јд.: таква риба).*

òклопњача и **òклопњача** ж зоол. у мн. *скупина риба које живе у тропским морима а чије је тело прекривено оклопом од рожнатих плоча Sclerodermi, плочаре (у јд.: таква риба).*

òкна и **òкна** с мн. (ген. мн. òка̀на̄ и òка̀на̄) *стакла наочара.*

òко с (супл. мн. òчи ж ген. òчиј̀ӯ и ређе òчѝ, дат. òчима; ређе и обично у пренесеним значењима мн. òка; ген. òка̀) **1.** *хип. (обично у мн. с атрибутом „моје“) назив од милоште, у обраћању драгој особи.*

2. *покр. (обично у мн.) а.* *један од низа отвора на мрежи.* **б.** *прорез, рупица направљена на платну, кожи, тканини и сл.*

òков м (ген. мн. òкòв̄а) (обично у мн.) **а.** *метална направа (колотови спојени у виду ланца) којом се спутавају ноге (ређе руке) осуђеника, букагије, негве.* **б.** *фиг. уопште оно што ограничава, спутава (нечију слободу, самосталност, активност и сл.), стега.* **в.** *мн. покр. метална огрлица са шиљцима за обуздавање, суспрезање паса.*

òко̀лишнице ж мн. *дрвена ограда око воденичног камена која при млевењу спречава да се брашно не просипа.*

òкòлнїк м (обично у мн.) нераспр. **1.** онај који је из околног места, из нечијег непосредног окружења, онај који је у нечијој непосредној близини.

2. заст. *окружница, распис, циркулар.*

òкòлнòст, -ости ж (обично у мн.) скуп, сплет, стицај прилика, стања, услова, односа и сл. у којима се неко (нешто) налази, живи, ради, од којих нешто зависи и сл.; дата ситуација (у јд.: постојећа чињеница, ствар која на нешто утиче, факат).

òкòпавина ж (обично у мн.) агр. усев који се обрађује окопавањем, пригртањем.

òкопина ж покр. (обично у мн.) в. окопавина.

òкоплòница ж (обично у мн.) вунени назувак за утопљавање колена, наколенница.

òкостине ж мн. покр. остаци костију, скелета.

òкресина ж (обично мн.) **1. а.** оно што је отпало при кресању дрвећа (грање, лишће и сл.). **б.** покр. окресана, одсечена грана. **2.** оно што је отпало при клесању камена и сл., криш.

òкрòситина ж (обично мн.) в. окресина (2).

òкрòтаве ж мн. покр. направа за навијање, сновање пређе.

òкрїље с (обично у мн.) уопште крило.

òкрхина ж (обично у мн.) нераспр. остаци срушене грађевине, рушевина, развалина.

òкршина ж (обично у мн.) нераспр. в. окрхина.

òксàлàт, -àта м (лат. oxalis) хем. у мн.: соли оксалне киселине (у јд.: таква со).

òксидàнција ж (обично у мн.) в. оксиданс.

òксиданс м (лат. oxidans) хем. у мн.: једињења која лако предају кисеоник другим једињењима а служе за оксидацију и сл. (у јд.: такво једињење).

òктòбристи м мн. (јд. òктòбрист(а)) ист. припадници буржоаске политичке странке

у Русији (назване по царском манифесту од 17. октобра 1905) која је заступала интересе крупне индустријске буржоазије.

òкујак, òкўјка м (обично у мн.) в. окујина.

òкујина ж (обично у мн.) покр. опиљак, љуска која настаје при ковању гвожђа, дрозга; уопште отпадак, нечистоћа.

Òкучàни, Òкучàнà м мн. место у Славонији.

òкца с мн. мали отвори, рупице на рибарској мрежи које чине испреплетане нити.

òлакшица ж (обично у мн.) привилегија, повластица.

олèпїн, -їна м заст. (обично у мн.) в. олефин.

олèфїн, -їна м хем. у мн.: незасићени угљоводоници, с једном или више веза у молекулу (у јд.: такав угљоводоник).

òлмуз м (према тур. omuz, раме) покр. (обично у мн.) широки украсни гајтани нашивени на раменом делу фермена (мушког прслука).

òловица ж (обично у мн.) **а.** риб. комадићи олова који се стављају као оптерећење на доњу ивицу рибарске мреже. **б.** покр. ситна, округла оловна зрна за пуњење ловачких патрона, сачма.

олòвница и **òлòвница** ж **1.** (обично у мн.) назив за разне оловне направе и предмете који служе као тег **а.** риб. оловна куглица или комадић олова који се ставља као оптерећење на доњу ивицу рибарске мреже. **б.** олово на доњем крају морнарских лестава као оптерећење. **в.** конопац са оловним тегом на крају за мерење дубине воде. **г.** канап са оловним тегом на крају за одређивање окомитог, вертикалног положаја, висак.

2. мн. ист. покр. назив за палату млетачког дужда, прекривену оловним плочама, у чијем се простору налазила озлоглашена тамница.

òлуп м покр. (обично у мн.) зулуф, зализак.

òлупина ж (обично у мн.) ољупина, љуска.

òлупине ж мн. **а.** *честице, делићи, комадићи који отпадају при обради нечега.* **б.** *остаці, делови нечега разлупаног, поломљеног, крхотине.*

òљваче ж мн. покр. *в. ољвина (1).*

òљвина и **òљвина** ж покр. **1.** (обично мн.) *ситни, суви, сломљени или поваљани струкови конопље (који остану после првог чупања и чије је влакно лошијег квалитета).* **2.** (и мн.) бот. заст. *заштитни листићи који чувају прашнике и тучак.*

òљуштина ж (обично у мн.) **1. а.** *ољуштена кора (кромпира, јабуке и сл.), љуска, љупина.* **б.** *спољашњи омотач, љуска ораха, која се распрсне кад орах сазри.* **в.** *ољуштени листови с кукурузног клипа, комушина, комина.*

2. *необ. заљуштена, љуспава, храпава површина, неравнина на нечему.*

òмајине ж мн. покр.: *Òмајине ... [су] оно што отпада од конопаља, кад се мају сабљицом.*

омàхотина ж (дијал. омаотина) покр. (обично мн.) *ситни отпаци кучине при преради конопље и лана, поздер.*

òмеђина ж (обично мн.) *остаці зидина порушене куће, зграде, тврђаве, бедема и сл., озидина, рушевина.*

òмине ж мн. покр. *ствари које остану иза покојника.*

òмирина ж покр. (обично у мн.) *рушевина, развалина.*

òмлађй, -ā, -ē (у им. служби) м мн. *омладина, младеж; подмладак.*

òмлатина ж (обично у мн.) *слама која остане кад се жито омлати.*

омнйвора с мн., **омнйворе** ж мн. и **омнйвори** м мн. зоол. *ред сисара који се хране и биљкама и животињама, сваштоједи, Omnivora.*

òмућина ж покр. (обично у мн.) *остаці замућена вина или ракије, мутно вино или ракија са дна суда, мутљаг.*

òмче ж мн. *направа од коњске длаке у облику омче за хватање плена (птица, ситне дивљачи и др.), замка, виг.*

ò-нòге ж мн. мед. *криве ноге у облику слова О, са коленима избаченим у страну (обично последица рахитиса), genuvarum.*

òпанак, **òпāнка** м (мн. **òпāнци**, ген. **òпанāкā**) (обично у мн.) *лака сељачка обућа обично од коже (свињске, говеђе и сл., понекад са гуменим ђоном) која се притеже око ногу каишем и сл. (каткад са кљуном, навише савијеним врхом).*

Òпāнци, -нāкā м мн. *село у Далмацији.*

òпāр м (ж) покр. (обично мн.) *ситне бубуљице, оспице које се од врућине појаве по кожи.*

òпашке ж мн. покр.: *Опашке ... у Пироту значи: ситне плетенице, што висе низ леђа, обично од туђе косе.*

òпиљак, **òпйљка** м (обично у мн. **òпйљци**, ген. **òпиљāкā**) **а.** *комадић, честица гвожђа или другог метала која отпадне при резању, стругању.* **б.** *отпадак дрвета при пиљењу, рендисању, стругању, струготина, пиљевина; шушка.*

òпиљина ж (обично у мн.) *в. опиљак.*

òплатка ж покр. (обично у мн.) *платно од кудеље.*

òплатњаче ж мн. покр. *гаће од оплате.*

òпловак, -òвка м покр. (обично у мн.) *мањи или већи комад дрвета који носи набујала вода.*

опнокрйлац, -лца и **опнòкрилац**, -йлца м зоол. у мн.: *ред инсеката са два пара танких, прозирних крила (нпр. пчела, оса) Hymenoptera; у јд.: инсект из тога реда: ~ сврдлаши Terebrantia, ~ жаочари Aculeata.*

òпòри м мн. покр. *в. опорина (1а, б).*

òпорина ж (често у мн.) покр. **1.** вет. **а.** *марамница која облаже утробу животиње; лој, сало на цревима или око органа у трбушној дупљи.* **б.** *изнутрица заклане домаће животиње.* **в.** *трбушни и слабински мишићи код стоке.* **г.** *опорњак, трбушна марамница која обавија црева и везује их за кичму и задњи део трбушног зида.* **д.** *остаји хране који се бацају животињама.*
2. *назив за слаб, некавалитетан материјал.*

опра̀чаница и **опрача̀ница** ж (обично у мн.) покр. *в.* *опречаница.*

òпрдине ж мн. разг. презр. *безвредни остаји чега.*

òпрѐз м (лок. опрѐзу и òпрѐзу) (обично у мн. с предлогом „уз“) правн. заст. *административни услови, одредбе, прописи под којима се нешто може урадити, реализовати и сл.*

опрѐчаница и **опреча̀ница** ж покр. (обично у мн.) *дотрајали опанак окрпљен таквом опутом.*

òпрсина ж (обично у мн.) *део коњске опреме од каиша, ремена, који се ставља коњу преко прсију.*

опсервација ж лат. (обично у мн.) *напомена, примедба, опаска.*

оптимáги м мн. (према лат. *optimas*, аристократски) ист. *странка коју су чинили аристократи.*

òпута ж **1.** покр. (обично у мн.) *врста п̀ута, путила, које се састоји од дрвета са везама на крају за сапињање ногу домаћих животиња ради ограничавања кретања.*
2. (обично у мн.) *две даске приковане дуж чамца са доње стране које спречавају оштећење чамца кад се вуче по тлу.*

òпутār, -а и **опутār**, -ára м покр. (обично у мн.) *опанак направљен од опуте.*

òпутáш, -а и **опутáш**, -áша м покр. (обично у мн.) *врста опанка израђеног од опуте; исп. опутар.*

òпутка ж покр. (обично у мн.): *Опутка = уши или резотине у опанака.*

òпутња̀к м (обично у мн.) *врста опанка направљеног од опуте.*

òпчѝнци м мн. (ген. мн. òпчинāкā) покр. *отпаји при ређењу, решетању жита и др., очинци, оредине.*

òрамнице ж мн. нераспр. *каишеви, ремени који су пребачени преко рамена а придржавају панталоне, нарамнице, трегери.*

òрамнѝци, òрамнѝкā м мн. вој. *гајтани или врѝце што падају с рамена низ груди, обично као ознака за ађутанте, штабне официре, ређе за војнике; исп. акселбанди.*

òрао, òрла м (мн. òрлови, песн. и òрли) зоол. у мн.: *породица птица грабљивица Aquilidae, Accipitridae (у јд.: таква птица).*

òратнице ж мн. покр. етн. *обичај ложења бакљи и ватри уочи празника покладе.*

ораци м мн. бот. покр.: *Ораци је биљка која има задебљало подземно стабло које се једе, слично кромпирићима.*

òрашци м мн. бот. покр. *јестиве кртоле биљке грахор; исп. ораци.*

òрашница ж бот. (обично у мн.) *опити назив за биљке из пор. Cupuliferae које имају орашаст плод.*

òрашчић м (дијал. орачић) (обично у мн.) у дем. значењу: *орашаст плод неких биљака.*

орга̀не ж мн. *врста музичког инструмента с клавијатурама.*

òргија ж (ген. мн. òргѝјā) (грч. *orgia*) (обично у мн.) **1.** у пеј. значењу **а.** *разуздана, раскалашна, бучна забава.* **б.** *необузвано, безобзирно спровођење, извођење нечега, дивљање, махнитање.* **в.** *хаотично, нерегуларно остваривање, обављање нечега; хаотично стање, неред.* **г.** *експр. снажно, необузвано испољавање нечега; необузвана снага, сила.*

2. ист. *тајни верски обред или разуздана светковина у славу неког божанства код*

старих Грка и Римљана; таква верска светковина уопште.

ѓргуље, ѓргӯља ж мн. (према грч. organon) муз. монументалан музички инструмент с диркама и цевима различитих величина који помоћу ваздуха из меха производи сложене тонове попут инструмената оркестра (обично се налази у већим католичким црквама).

ѓргуљице ж мн. муз. **а.** дем. од оргуље; врста малих оргуља које се по потреби могу лако премештати. **б.** музичка справа, инструмент на коме се окретањем ручице свирају увек исте мелодије, вергл.

ордѓнѓлија и **ординѓлија** с мн. (лат. ordinalia). грам. ординални, редни бројеви.

орѓдавице ж мн. шатр. народни музички дувачки инструмент састављен од мешине и свирале, гајде.

ѓредине ж мн. зрна лошијег квалитета заједно са другим неупотребљивим остацима који се ређењем, чишћењем издвајају из жита.

орѓкѓн, -ѓна м (обично у мн.) покр. в. **ореѓин**; исп. оречин.

орѓѓѓн, -ѓна м (тал. orecchino) (обично у мн.) покр. **наушница**, **минђуша**; исп. орекин и оречин.

орѓѓѓн, -ѓна м (обично у мн.) покр. в. **ореѓин**; исп. орекин.

орѓзача ж покр. (обично у мн.) **врста** плетених чарапа са ситним мотивима у виду ориза, пиринча.

ѓрисница ж (обично у мн.) покр. празн. по народном веровању натприродно биће које одређује судбину некоме одмах после рођења, суђаја.

ѓрли м мн. покр. **врста** мотива, орнамента у везу.

ѓрлиѓи и **орлиѓи** м мн. покр. **врста** мотива, орнамента у народном везу.

ормѓшице ж мн. покр. **урмашице**, **врста** оријенталне посластице, **колачиѓи** у облику урме направљени од маслаца, јаја и брашна и преливени растопљеним шећером; у јд.: **такав** **колачиѓ**.

орнѓмен(а)т, -нта м (ген. мн. орнѓменѓтѓ) (лат. ornamentum) (обично у мн.) муз. **тонови** који повећавајући изражајност мелодије служе као мелодијски украс.

ѓрнице ж мн. **мала** **колица** на два точка за која се качи **грдељ** **плуга** при **орању**, **колечке**.

ѓрничѓр м (обично у мн.) покр. **во** који се **преже** у **плуг** уз **орнице**, **колечке**.

ѓрози, **ѓрози** и **ѓрозови**, **ѓрозови** м мн. (тур. horoz, horos) покр. (обично с одредбом: први, други, треѓи) **ноћно** и **јутарње** **кукурикање** **петлова**; **време** тог **кукурикања** (**око** **поноћи**) (**први** **орозови**), **пред** **зору** (**други** **орози**) и у **свануће** (**треѓи** **орози**, **орозови**).

орѓшчиѓи м мн. нераспр. **врста** **колача** с **млевеним** **рогачем**; у јд.: **такав** **колачиѓ**.

ѓрушина ж покр. (обично у мн.) **а.** **рушевина**, **развалина**. **б.** в. **олупина**.

ѓса ж зоол. у мн.: **систематски** **назив** за **породицу** **инсеката** **жалчара** **Vespidae** из **реда** **опнокрилаца** (**Hymenoptera**), **витког** **глатког** **тела**, **жуте** и **црне** **боје**, с **отровном** **жаоком** на **затку** (у јд.: **такав** **инсект**).

осѓмнаестори, -а, -е мн. **бројни** **придев** који **одговара** **основном** **броју** **осамнаест** **када** се **као** **јединка** **узима** **појам** који се **исказује** **обликом** **множине**: **осамнаестора** **врата**, **осамнаесторе** **чарапе**.

ѓсапњѓк м покр. (обично у мн.) **опанак** **направљен** од **коже** са **сапи** (**животиње**).

ѓсве ж мн. покр. в. **остве** (1).

ѓсвитац, -ица м покр. (обично у мн.) **учесници** у **тој** **свечаности**.

осевина ијек. **осјевина** ж мн. љуске зрневља жита које се при млевењу или просејавању одвајају, осевци, посије, мекиње, трице.

осевци, осевākā ијек. **осијевци**, осјевākā м мн. (некњ. ијек. осјевци) в. осевина.

осипаница ж (обично мн.) мед. покр. в. богиње.

Оски м мн. (јд. **Оск**) ист. староиталски народ који је у античко доба био насељен у јужној Италији.

ослад м и ж бот. у мн.: фамилија биљака Polypodiaceae, којој припадају напрати (у јд.: биљка из те фамилије).

османке ж мн. покр. узице на љуљашици.

Османлије м мн. (јд. Османлија) ист. Турци (према називу династије турских султана која води порекло од султана Османа).

осмори, -а, -е мн. бројни придев према основном броју осам који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар: ~ врата, ~ рукавице.

основ, **основ** м и **основа**, **основа** ж **1.** (обично у мн.) мотив; побуда, повод; разлог.

2. мн. правн. правне чињенице, аргументи, докази.

основци, основākā м мн. покр. направа за намотавање предива, мотовило.

оспа и **оспа** ж (ген. мн. **оспи** и **оспа**) (у зб. значењу) **1.** мед. (обично мн.) назив за неке заразне болести (код људи и стоке) које прати појава таквих бубуљица, богиње.

2. мн. капљице зноја на кожи.

оспи, **оспи** и **оспију** ж мн. покр. в. остве (2).

оспиница ж (обично у мн.) мед. покр. в. оспица (1).

оспица ж (дијал. оспица) (обично у мн.) **1.** а. дем. од *оспа* (1а); *оспа* (1а). **б.** мед. нар. назив за разне (обично заразне) болести код човека и домаћих животиња које се манифестују појавом осипа по телу, богиње.

2. мед. вакцина против заразних болести која се урезује, цети на кожу (после чега настаје краста).

3. а. израштаји, пеге у виду оспе на листу биљке. **б.** пеге, тачкице на леђима неких риба. **в.** уопште ситне тачкице, мрвице и сл. прострте по нечему.

оста с мн. покр. направа од метала која се ставља телету на њушку да не сиса краву.

остава ж (обично у мн.) уопште посебна места у кући (полице, ормари, сандуци и сл.) намењена за одлагање и чување разних ствари.

остакличница ж зоол. нераспр. у мн.: подврста кошљориба, штитоноше (у јд.: таква кошљориба)

осталї, -ā, -ō (обично у мн. **осталї**, -ē, -ā) **1.** (и уз зб. им. у једнини) сви који преостају од поменутих, сви изузев дотичних, набројаних, други, ини.

2. (у им. служби) а. м други, ини људи. **б.** с (често појачано заменицом: све) све друго, све што није поменуто.

3. а. неуоб. који је друге врсте, другачији, неки други. **б.** преостали, други део нечега.

останци, -ānāка м мн. заст. (понекад с одредбом: телесни, земни) а. посмртни остаци некога свеца, мошти. **б.** посмртни остаци уопште.

остагак, -тка м (мн. остаци, ген. **остатākā**) **1.** (обично у мн.) оно што је преостало од веће целине, оно што се није употребило, потрошило и сл. (о јелу).

2. мн. тело или кости мртваца.

остве, **остāvā**, **оствї** и **остви**, **оствї** (дијал. оствију) ж мн. **1.** риб. врста оруђа којим се лови крупна риба, морске корњаче и сл., чији је метални део са три или више зашљених кракова насађен на дрвену мотку дугу 3–6 метара.

2. покр. направа са причвршћеним шиљцима или ексерима, која се ставља телету на њушку или чело да не би могло сисати краву.

оствице ж мн. дем. од *остве*; *остве*.

остеобласт м и **остеобласта** ж (обично у мн.) физиол. *коштана ћелија која учествује у стварању основе коштаног ткива, osteoblastus.*

џсти, џстї и џстијӯ ж мн. **1.** *оруђе састављено од дугачког дршка и виљушке с три шиљака или више гвоздених шиљака за ловљење риба, харпун.*

2. *покр. направа која се метне телету на губицу да не сиса.*

џстражина ж покр. (обично у мн.) *остатак од јела, хране.*

џстрижина ж (обично у мн.) **а.** *мањи, обично неупотребљив део нечега што је стрижено, сечено, кројено и сл., одрезак, стриза.* **б.** *крајеви вуне лошијег квалитета острижени, ошишани са руна, кожуха и сл.*

острїжотина ж (обично у мн.) *в. острижина.*

џстружина ж (обично у мн.) *оструготина.*

џстружница ж покр. (обично у мн.) *остатак теста оструган са наћава.*

џструшке ж мн. покр. *мотив, шара у народном везу на мушкој чарати.*

џстуљина ж покр. (обично у мн.) **а.** *преостали необрани гроздови лошијег квалитета са трулим и оштећеним зрнима.* **б.** *оно што остане после цеђења вина из грозжћа.*

џсутина ж (обично у мн.) *мед. заст. осип.*

џсӯчи ж мн. бот. покр. *очобајка, Thalictrum minus.*

џтāјнї, -ā, -ō (ретко неодр. џтāјан, -јна, -јно) зап. кр. (у именичкој служби) с мн. *тајне, отајства.*

отајство с рлг. кат. (обично у мн. и у изразу: **света отајства**) *црквени обред (код католика и православца има их седам) коме се придаје смисао приношења божије милости и посвећења на вернике, света тајна, сакрамент (причешће, крштење итд.).*

џчеви и **џци** м мн. ((некњ. џцеви), ген. џчѣвā и отāцā, дат. џчевима и џцима, ак. џце и џчеве) **1.** мн. *предак, праотац.*

2. (Оци, Оцеви, Очеви) *цркв. православни празник посвећен оцу, који пада у последњу недељу божїћног поста.*

џткуцāј м (обично у мн.) *ударац неком алатком о нешто чврсто или удар у кретању по нечем чврстом и звук који тад настаје.*

џгличине ж мн. покр. *остацї, отпаци који се стварају при вејању или решетању жита, оредине, очинци*

Љтомāни и **Отомāни** м мн. (јд. Љтомāн и Отомāн) ист. *онај који је живео у Отоманском царству, Турчин.*

џпдак, -атка м (мн. џпаци, ген. џпдāкā) (обично у мн.) **1. а.** *парче, део који преостане од нечега приликом обраде, неискоришћени, углавном неупотребљиви остатак нечега.* **б.** *споредни продукт основног, главног процеса производње, нуспроизвод.* **в.** *непробрани остатак нечега, одбирак, избирак.* **г.** *неупотребљиви, одбачени део нечега; уопште смеће.*

2. *фиг. погрд. отпадник.*

3. *покр. престанак поседовања онога што се имало, губитак; штета.*

џпднїци м мн. покр. *по квалитету најлошији листови дувана (који се налазе при доњем делу стабљике).*

џтражак, -ашка м (мн. џтрашци, ген. џтражāкā) покр. (често у мн.) *незнатни сачувани остатак нечега што је постојало, траг.*

џтражбине ж мн. покр. *остацї хране (обично после неке гозбе).*

џтражине ж мн. покр. *в. отражбине.*

џтранчине ж мн. покр. *подерана, поцепана, дроњава одећа, дроњци, рите.*

џтрацбине ж мн. покр. *в. отражбине.*

џтребак, -епка м (обично у мн. џтрепци, ген. џтребāкā) (ек.) *в. отребина (1а).*

òтребина ж (ек. и ијек.; некњ. ијек. отријебина) (обично у мн.) **1. а.** оно што се као непотребно, штетно, некорисно издвоји и одбаци из нечега након требљења, отпадак. **б.** оно што остане кад се жито отреби, уродица, кукољ, плева и сл. **в.** пиљевина, струготина.

2. експр. безвредна особа, ништарија.

òтресина ж (обично у мн.) **1.** оно што се отресе, што отпадне од нечега кад се отресе; оно што преостане од нечега, остац; отпац.

2. мин. заст. змајеве отресине, шкриљци, тињци, лискуни.

òтрѹби ж мн. покр. **а.** мекиње, трице. **б.** оно што се исеје из жита кад се пречишћава.

òтрубине ж мн. покр. дем. од отруби; отруби.

òтрцина ж (обично у мн.) оно што је отрцано; остатак од нечега подераног, дотрајалог, дроњак.

òтуцина ж покр. (обично у мн.) слама овриена млаћењем класа, која служи за покривање кућа.

òгучина ж покр. (обично у мн.) остатак неуситњених, нестучених зрна.

оћале ж мн. и **оћали** м мн. (ген. оћалā) покр. в. наочаре (1).

òфѹције ж мн. лат. цркв. **1.** служба, службена, прописана молитва.

2. молитвеник.

òхћи ж мн. покр. в. остве.

оцѣдалина ијек. **оцјѣдалина** ж (обично у мн.) покр. оно што се цеди (нпр. из уста, носа).

òцедина ијек. **òцједина** ж **1.** (обично у мн.) оно што је остало у облику талога, муља и сл. након цеђења, цурења течности.

2. мн. покр. вода или цеђ што се из рубља оцеди.

òцедина ијек. **òцједина** ж мн. вода или цеђ што се из рубља оцеди.

Òци, **Отáцā** м мн. цркв. *Очеви*.

Òцићи м мн. етн. в. *Оци*.

òчāјле и **очāјле** ж, **òчāјли** и **очāјли** м и ж, **òчāјлије** ж мн. покр. в. *наочаре*.

òчāле и **очāле**, -лā ж мн. (дат. òчāлама и очāлама), **òчāли** и **очāли**, -лā м мн. (дат. òчāлима и очāлима) (према тал. *occhiali*) покр. в. *наочаре*.

òчāљи м мн. покр. в. *наочаре*; исп. очали.

òчāре и **очāре** ж мн. в. *наочаре*; исп. очале.

òчāри и **очāри** м мн. в. *наочаре*.

òчāрлије ж мн. покр. в. *наочаре*; исп. очаре и очари.

Òчеви, **Òчѣвā** м мн. цркв. = **Оцеви**.

Òчеви, **Òчѣвā** м мн. цркв. и етн. православни празник посвећен очевима (последња недеља пред Божић), када очеви дају својој деци поклоне, *Оцеви*.

очѣкање ж мн. аугм. и пеј. од очи.

òчељина ж (обично у мн.) покр. зрно пиенице које се одваја за семе.

оченāши, -āшā м мн. цркв. *бројаница*.

оченāшићи м мн. дем. од оченаши.

òчѣнци м мн. покр. в. *очинак* (1а).

очѣрине ж мн. покр. аугм. од очи.

очѣтине ж мн. аугм. и пеј. од очи.

òчки м мн. покр. песн. у хип. значењу: очи.

òчила и **очíла** с мн. покр. в. *наочаре*.

òчйлица с мн. покр. дем. од очила.

òчимак, **òчймка** м (обично у мн.: òчимцй, ген. òчимāкā) покр. остатак иза очишћеног жита, *вуне* итд.

òчинак, -йнка м (мн. òчйнци, ген. òчинāкā) (обично у мн.) **1. а.** зрно односно зрна жита слабијег квалитета која се приликом чишћења, ређења одбацују; *несамлевени остац* зрна жита испод воденичког камена. **б.** кукољ и други отпац који се издвајају приликом пречишћавања жита. **в.**

уопште преостали мали, незнатан део, остатак нечега, отпадак.

2. погрд. одметник, отпадник (од вере, нације и сл.).

очинаш, -аша м (мн. очинаши) покр. в. оченаш.

очинци, очинака м мн. оно што се при решетању и вејању жита одбаца, оредине.

очињак, -иња м покр. (мн. очинци, ген. очинака) (обично у мн.) **1.** в. очинак (1а, б). **2.** погрд. отпадник, изрод.

очић м зоол. анат. у мн.: органи чула вида једноставне грађе који се код неких нижих животиња јављају или као саставни делови ока или као посебни органи напоредо са очима (у јд.: такав орган).

Очићи м мн. цркв. покр. в. Оцеви.

очица ж (ген. мн. очика) покр. (обично у мн.) врста шаре у ткању кружног облика, у виду ока (на прегачи и др.).

Очице ж мн. цркв. и етн. покр. Очеви.

очице¹, -ица ж мн. етн. покр. они који иду по кућама ради извођења обреда уочи православног Божића.

очице², -ица ж мн. **1.** дем и хип. од очи. **2.** зоол. анат. очи једноставне грађе код неких животиња (за разлику од мрежастих очију у зглавкара).

очурде ж мн. аугм. и пеј. од очи.

очурине ж мн. аугм. и пеј. од очи.

Опаци (Опаци) м мн. насеље у Бачкој у Србији.

ошва ж (ген. мн. ошва) (обично у мн.) покр. **1.** врста веза обично на грудном делу кошуље; исп. ошвица (1).

2. украсна трака, пантљика за опишивање, обрубљивање.

ошвица ж (обично у мн.) покр. **1. а.** врста веза на кошуљи око врата, на грудима или око рукава. **б.** предњи нашивени део кошуље који покрива груди, обично урађен од финијег платна, попрсје кошуље. **в.** део

кошуље око врата, оковратник. **г.** манжетне на рукавима кошуље; ивица на рукавима одевних предмета.

2. а. златна врпца коју жене носе око врата. **б.** копча или украс од злата за кошуљу.

ошвице, -ица ж мн. покр. **1.** вез око врата или на грудима женске кошуље.

2. златне врпце, пантљике које девојке носе око врата.

ошивак, -ивка м (мн. ошивци, ген. ошивака) (обично у мн.) покр. опишивак, поруб.

ошица¹ ж (ген. мн. ошица) (обично мн.) в. ошице (2).

ошица² ж (ген. мн. ошика) (обично мн.) покр. в. ошвица (1а).

ошње, ошња ж мн. покр. гвожђе над огњиштем с две куке о које се веша катао, вериге.

Оштарије ж мн. место у Хрватској.

оштрица ж покр. (обично у мн.) метална направа којом јахач подстрекава, подбада коња, мамуза.

оштрице ж мн. бот. назив за породицу биљака Caricaceae.

оштролист м бот. у мн.: породица биљака дикотиледона Boraginaceae, чији су стабљика и листови обрасли оштрим, чекињастим длакама (у јд.: биљка из те породице).

оштрац, -пца м покр. (обично у мн.) комадић који одскаче кад се камен клеше.

ошћа с мн. риб. покр. в. остве.

ошће ж мн. покр. в. остве; исп. ошћи.

ошћела ж (обично мн.) тал. покр. остругина, струготина.

ошћи ж мн. покр. в. остве; исп. ошће.

ошуљак, -уља м покр. (обично у мн.: ошуљци, ген. ошуљака) **1.** в. ошуљина.

2. омањи балван, балванчић.

3. експр. крупно, дебело дете.

òшуљина ж (обично у мн.) покр. неупотребљиви или оштећени остатак зрна.

òшце, -а и -ета с покр. (обично у мн.) **1.** оно што обликом, изгледом подсећа на око **а.** отвор, шупљина на мрежи, окце. **б.** отвор на нитима ткачког разбоја. **в.** агр. испупчени део на грани дрвета из кога избија нови изданак, пупољак. **г.** пчел. мала округла шупљина у саћу, ћелија. **д.** уопште мања рупа, отвор, шупљина.

2. покр. **а.** направа са једном или више омчи (обично од коњске струне) која служи за хватање птица, замка, виг. **б.** замка са омчом од жице за хватање мањих дивљих животиња.

П

п̑бирак, -йрка м (обично у мн.) **1.** **а.** плод, обично ситнији и лошијег квалитета, који преостане после бербе или жетве. **б.** остатак хране, какве материје и сл., обично лошијег квалитета или мање вредности. **в.** фиг. оно што је сакупљено, напобирчено са разних страна.

2. покр. закржљали, ситнији плод, клип кукуруза који се користи за исхрану стоке.

3. фиг. детаљ неке смисаоне целине, појединост (обично без већег значаја), ситница; ситнија напомена.

паб̑лови м мн. мед. нар. болови који се јављају после порођаја, грчеви.

паб̑рдило с зан. (обично у мн.) део ткачког разбоја.

п̑брскиње и **п̑брстиње** ж мн. покр. остаји, отпаји од конопље који остају после трљења, поздер.

п̑веч̑рци, п̑вечер̑к̑ м мн. вече уочи Бадњег дана.

п̑вијан м (нем. Pavian) зоол. у мн.: род снажних псетоликих дугодлаких мајмуна Pario (Pavio) из пор. замораца (Cercopithecidae), који ходају четвороношке, а живе у чопорима по брдима Африке, у

Арабији и на острву Целебес (у јд.: мајмун из тога рода).

павликијанци и **павликијани** (јд. павликијанац, -ница и павликијанин) м мн. рлг. ист. присталице павликијанства.

п̑вл̑йни и **п̑вл̑йни** м мн. (п̑вл̑йн, йна) (лат. Paulinus, Павлов) рлг. ист. католички монашки ред (посвећен Светом Павлу, пустињаку из Тебе), који је основан у 13. веку у Мађарској и Хрватској, бели фратри, бела браћа, павловци.

п̑вл̑йнци, п̑вл̑йн̑ц̑ м мн. (јд. п̑вл̑йнац, -ница) рлг. ист. в. п̑вл̑йни.

п̑вта ж (обично мн.) в. пафта.

паган̑лије ж мн. ист. сеоске свечаности код старих Римљана.

п̑глодњ̑йци м мн. анат. закржљали зуби који се налазе иза глодњака, секутића у глодара.

п̑давине ж мн. атмосферска влага која из облака пада на земљу у облику кише, снега, града или настаје при тлу кондензацијом (понекад и замрзавањем) водене паре (роса, магла, иње).

п̑далине ж мн. падавине.

п̑дртине ж мн. покр. крпе у распадању, дроњци.

п̑зухе ж мн. (дијал. пазуке и пазуће) заст. и мн. покр. женске груди, дојке.

п̑ј̑нта ж (тур. payanda) покр. (обично у мн.) **1.** (једна од хоризонтално постављених греда неке грађевине, пречка, која се користи **а.** као кокошје седало у кокошињу. **б.** за сушење меса (на тавану куће или у сушари); простор где се налазе такве греде. **в.** као једна од више (најчешће две или три) попречних гредица за коју се прикивају таробе.

2. **а.** горњи, поткровни део на стаји. **б.** стубе, мердевине.

п̑јас̑н, -ена м бот. у мн.: биљна породица којој припадају грмови и дрвета горке коре Simarubaceae (у јд.: таква биљка).

паклара ж зоол. у мн.: *риболики примитивни кичмењаци Petromyzontes (Hyperoartia) из разреда колоустии (Cyclostomata), облог, дугуљастог, глатког и слузавог тела, бледожућкасте или сиве боје (у јд.: таква животиња).*

паковина ж заст. мин. у мн.: *легури гвожђа, бакра, кобалта и никла са сумпором, арсеном и антимоном (у јд.: таква легура): арсенова ~, бакрена ~, жељезна ~ итд.*

пакуке ж мн. покр. *оно што остане на гребену приликом гребенања кудеље при преради конопље, кучине.*

пакџтњак и **пакџтњак** м анат. у мн.: *последњи зуби кџтњаци који избијају после пубертета, умњаци (у јд.: такав зуб).*

пакчићи м супл. мн. *од пакче.*

палаге, **палага** ж мн. *мале саони, саонице.*

палакџрије ж мн. покр. *направа од две дрвене палице и привезаног канапа на коју се ставља предмет при мерењу.*

паламџр, -џра м тур. пом. (обично у мн.) *дебело бродско уже.*

паламџрица ж покр. (обично у мн.) *део направе кроз коју се провлачи паланга, полука за затварање врата.*

паламџрке ж мн. покр. *поцепане, подеране чакшире.*

паламџрика ж (обично у мн.) покр. *врџца; реса.*

паласке ж мн. покр. *палаџка.*

палафџти м мн. (тал. palafitta) археол. *остаци насеобина на води саграђених на дрвеним стубовима; кућа тако саграђена, сојеница.*

палаџка ж мн. војн. заст. *припојаснице, фишеклије, набојџаче.*

палаџинке и **палаџинке** ж мн. (нем. Palatschinke; мађ. palacsinta) кув. *јело од пшеничног брашна, млека (воде, пива) и јаја које се у облику танког листа пече у тигању*

и послужује наредено пекмезом, орасима, сиром и сл.; у јд.: комад тог јела.

Пале и **Пале** ж мн. *варошица код Сарајева, у Републици Српској.*

палије, **палија** ж мн. покр. *направа у виду стрме равни помоћу које се (обично) бурад товари на кола или скида с кола.*

палма ж лат. бот. у мн.: *биљна породица (суп)тропских крајева, с високим и витким стаблом, круном од перастог и лепезастог лишћа Palmae (у јд.: биска из те породице).*

палмпџд, -џда м (лат. palmipes) зоол. у мн.: *птице пливачице чији су прсти срасли са опном за пливање, пловуше (патка, пингвин, пеликан и сл.) (у јд.: птица из те скупине).*

палмица ж покр. (обично у мн.) *врста плетења са мотивом малих палми.*

палталоне ж мн. дијал. покр. *панталоне, хлаче.*

пале, **пале** ж мн. (лат. palea) покр. **1.** *љуске од сламе и жита које при вршидби отпаду, плева.*

2. *љуске од жита, мекиње.*

палеџди м мн. покр. погрд. *животиње сличне човеку, мајмуни.*

памба ж (обично у мн.) покр. *дечја џипела, обично чвршћа и грубље занатске израде; дотрајала, велика џипела (коју обично радо обувају мала деца).*

памбица ж (обично у мн.) покр. *дем. и хип. од памба.*

памекџшац, -шца м (ген. мн. памекџшџа) зоол. у мн.: *скупина бескичмењака Molluscoidea коју чине маховњаци, бескичмењаци који живе у колонијама причвршћени за подлогу Bryozoa, потковњаци, мале морске животиње џрволика тела Phoronidea и раменоношци, морски бескичмењаци чије је тело сакривено у две неједнаке џуштуре Brachiopoda (у јд.: животиња из те скупине).*

п̄амр̄ав м покр. (обично у мн.) *жмарци, трнци, мравци.*

п̄андекта с мн. (ген. п̄андек̄ат̄а) и **п̄андекте** ж мн. (ген. п̄андект̄и) (према грч. pandektes, који садржи све у себи) правн. *зборник који садржи прописе из старог римског права, који је приредио цар Јустинијан, римско грађанско право; исп. дигеста.*

п̄андрк м (обично у мн.) покр. *оков, букагија.*

п̄андрус м (обично у мн.) покр. *крај подеране одеће, рита, дроњак.*

п̄а̀нога ж (обично у мн.) **а.** *остатак ноге, лажна нога код ларве, гусенице; исп. паножица.* **б.** *накнадно израсла, регенерисана слабо развијена нога у рака.*

п̄а̀ножица ж зоол. (обично у мн.) *лажна ножица на сегментираним телу многочекињаши, пареподиј.*

п̄ан̀та ж (тур. paucvand, веза, спона) покр. (обично у мн.) *хоризонтално постављена гредица на таваници на коју се обично веша месо ради сушења.*

п̄ан̀тале ж мн. покр. *в. панталоне (1).*

панталóне ж мн. (фр. pantalon) **1.** *доњи део горње одеће, одела с ногавицама, обично дугим до испод чланака, хлаче, чакирире: дугачке ~, кратке ~, мушке ~, женске ~; исп. пантале, панталони, панталоње, панталоће, панталуне, пантоле.*

2. *грађ. отвор на кесону за избацивање песка и ископаног материјала.*

панталóни м мн. *в. панталоне (1).*

панталóнићи м мн. *дем. од панталони.*

панталóнице и **панталòнице** ж мн. *дем. од панталоне; панталоне са кратким ногавицама.*

панталóнке ж мн. покр. *дем. од панталоне.*

панталóње ж мн. покр. *в. панталоне (1).*

панталóће ж мн. покр. *в. панталоне (1).*

панталóне ж мн. покр. *в. панталоне (1).*

пантѐра ж зоол. у мн.: *потпородица најснажнијих припадника породице мачака Pantherinae у коју спадају: лав, тигар, леопард, пантер, пума, јагуар (у јд.: мачка из те потпородице).*

п̄ан̀тлике и **п̄ан̀тлике** ж мн. покр. *врста теста за супу таквог облика.*

п̄ан̀тљика ж (обично у мн.) покр. *врста лагане, спортске обуће, патике.*

п̄ан̀тљике и **п̄ан̀тљике** ж мн. (нем. Bandel) *врста јела од танко развијеног теста изрезаног на траке, резанци; исп. пантлике.*

пантљ̄ичара ж зоол. у мн.: *пљоснати паразитски црви Cestodes тракастог и чланковитог тела, који живе у цревима човека и других кичмењака, а њихове ларве у везивном ткиву, мишићима и телесним шупљинама чланконожаца, мекушаца и кичмењака, тракавице (у јд.: такав црв).*

п̄ан̀толе, **п̄ан̀тòл̄а** ж мн. покр. *в. панталоне (1).*

пантòфла ж (нем. Pantoffel) варв. (дијал. пантовла) (обично у мн.) *врста меких затворених папуча; исп. пантуфа, пантуфла.*

пантòфа и **пантòфла** ж (обично у мн.) *в. пантофла.*

п̄ан̀церица ж (обично у мн.) *врста скијашке обуће, обично од ливене пластике.*

п̄ан̀ца ж (ген. мн. п̄ан̀ца̄ и п̄ан̀ца̄й) (тур. репсе) (обично у мн.) **а.** *дугачак, повијен и оштар нокат на прстима грабљивих птица и животиња, канца; дугачак повијен нокат одн. прст уопште.* **б.** покр. *отворена шака са повијеним, згрченим прстима.*

п̄ан̀ца̄ш, -áша м зоол. у мн.: *породица малих јужноамеричких мајмуна Callitrichidae, који су слични веверицама и имају панце на свим прстима осим на палцу стражњих ногу (у јд.: мајмун из те породице).*

п̄ан̀це ж мн. покр. *направа са оштрим, завитијим крајевима за хватање рибе.*

п̄ан̀цука ж (обично у мн.) покр. *гумени опанак.*

па̀оци и **па̀лци** и **па̀лчеви** м мн. **1. а.** део уређаја воденице или ваљарице. **б.** дрвени зупци, пераја на једном (тзв. сувом) воденичном колу у које удара вода.

2. зоол. влакна која из средине наукове мреже иду према периферији.

па̀па̀га̀ј, -аја м (нем. Paragei, тур. papagai) зоол. у мн.: ред тропских птица Psittaci живо обојеног перја и великог повијеног кљуна, чије поједине врсте добро опонашају људски говор (у јд.: таква птица).

па̀па̀га̀јка ж риб. (обично у мн.) врста удице.

па̀па̀га̀јке ж мн. врста закривљених клешта са чељустима у облику кљуна папагаја, којима се притежу матице.

па̀пак, -пка м (мн. па̀пци, ген. па̀пкѡ) покр. (обично у мн.) врста собне обуће исплетене од вуне, која покрива стопала.

па̀палѡна ж итал. (обично у мн.) врста сарделе (користи се за справљање рибљег брашна).

па̀па̀та̀ч, -ача м (тал. papatasi) зоол. у мн.: ситни ноћни инсект сличан комарцу, обрастао густим маљама Phlebotomus papatasi из пор. лептирашица (Psychodidae), који убодом исисава крв надражујући кожу и преноси папатачи-грозницу и др. болести (у јд.: такав инсект).

па̀пила ж (лат. papilla) анат. (обично у мн.) ситни брадавичасти израштај, квржица на језику која има функцију органа укуса.

па̀пѡр, -ира м (грч. papuros) **1.** (обично у мн.) лични документ, исправа која служи као доказни материјал о нечијем идентитету, рођењу, служби, занимању и сл. (легитимација, пасош, извод из матичне књиге рођених и др.).

2. мн. рукописи, списи; белешке.

па̀пица ж (обично у мн.) покр. плетена, обично дечја плитка обућа од дебље вуне или памука која обухвата стопало до глежња (обично за ношење по кући).

па̀пкѡр, -ара и **па̀пкѡр** м зоол. у мн.: ред сисара копитара Arctiodactyla, који имају паран број прстију од којих су развијени само трећи и четврти прст (папак), парнопрсташи, у које спадају говече, овца, коза, свиња и др. (у јд.: сисар из тог реда).

па̀пкѡног м зоол. у мн. в. полупапкарисубунгулата.

па̀праг ж (мн. па̀прази, ген. па̀прагѡ) покр. (обично у мн.) метална копча у виду куке на женском појасу у народној ношњи.

па̀пук м покр. (обично у мн.) в. папуча (1).

па̀пуча ж (ген. мн. па̀пучѡ) (тур. rabuѡ) (обично у мн.) **1.** врста обуће израђене обично од лаког и меког материјала која покрива само предњи део стопала, полуотворена или отворена, која се углавном носи по кући; таква врста обуће, израђена од различитих материјала (текстила, коже) која се носи изван куће. **2.** кожна или гумена навлака која се ставља на задње ноге коњу ради заштите од повреда.

3. спорт. метални или дрвени предмет у виду папуче постављен на стуб, у који се углављује препона приликом подешавања висине.

4. покр. фитопат. в. рогач Taphrina pruni. в. агр. деформисани зелени плод шљиве, настао услед обољења изазваног рогачем, биљним паразитом.

па̀пучиѡ м (обично у мн.) покр. дем. и хип. од папуча (1); папуча (1).

па̀пушка ж бот. покр. (обично у мн.) махуна поврћа (бораније).

па̀ралѡлка ж (ген. мн. па̀ралѡлкѡ и па̀ралѡлкѡ) заст. спорт. (обично у мн.) в. паралела.

па̀ризе ж мн. покр. у загонеци о маказама.

па̀рипе, па̀рипа ж мн. покр. место где се одгајају коњи, ергела.

па̀риѡ, -иѡ м покр. (обично у ген. мн.) коцкарска игра младих у којој се користи ситан метални новац.

па̀рице¹ и **па̀рице** ж мн. **1.** бот. покр. *врста цвећа белог цвета чији лист обликом и величином подсећа на парицу Sedum sieboldii*, бобовник и војвођанка.
2. покр. *врста народног веза.*

па̀рице² ж мн. ист. покр. *две мале пушке које су се обично носиле и употребљавале у пару.*

па̀рмак м (тур. parmak) покр. (обично у мн.) *дрвена или гвоздена преграда, пречага на решетки прозора, врата и сл.*

па̀рмачић м покр. (обично у мн.) **1.** дем. од пармак.
2. в. пармарић.

партиза̀новци м мн. **а.** чланови београдског клуба Партизан. **б.** навијачи тог клуба.

па̀са̀т, -ата м (мн. пасати) (нем. Passat) мет. у мн.: *стални ветрови који дувају између тропа и екватора, са североистока на северној Земљиној полулопти, а с југоистока на јужној Земљиној полулопти (у јд.: такав ветар).*

паху̀љица ж (дијал. павуљица, пауљица) (обично у мн.) **1.** дем. од пахуља; пахуља.
2. *украсна шара на дезену у таквом облику.*
3. *малени део течности, капљица.*
4. мн. *прерађена зрна житарица у облику љуспица која, потопљена у млеко, сок, воду и сл., служи у исхрани: овсене ~.*
5. покр. *врста гљивице која живи на кори дрвета.*

пача̀лук м (тур. paçalık) (обично у мн.) етн. **а.** *доњи део ногавице чакшира или димија, обично нарочито украшен или скројен.* **б.** *сукнене доколенице које се носе преко ногавица чакшира; продужетак доколеница.* **в.** *украс, шара од гајтана на чакширама у народној ношњи.*

пашкрі́пац, -пца м (обично у мн.) покр. *један од два точкића на разбоју на који се каче нити.*

пашти́маљ, -аља м (обично у мн.) покр. *поцепан део одела, дроњак.*

па̀поња́к, -оња́к м **1.** (обично у мн.) *закржљали прст, неправи папак на нози папкара острага (којим се не газу); папак.*
2. мн. покр. (обично у ген. мн.) *врста игре картама.*

па̀пра̀т ж бот. у мн.: *најнижа група папратњака без правога цвета и без типичног семена Filicinae (у јд.: таква папратњака).*

па̀пра̀тњи́к м бот. заст. у мн.: *заједнички назив за различите врсте папрати (у јд.: таква папрат).*

па̀пра̀тњи́ца и **па̀пра̀тња́ча** ж бот. у мн.: *велика група бесцветница, са много подврста, које имају јако расечене или сложене листове Pteridophyta (у јд.: бесцветница из те групе).*

па̀прсти м мн. зоол. *спољашњи закржљали прсти у стопала такопрстих папкара digiti minores, digiti secundi.*

Папуа̀нци, Папуа̀на̀ца (јд. Папуа̀нац, -нца) м мн. *припадник домородачког становништва негроидне расе из Нове Гвинеје, Папуе и Меланезије.*

па̀пула¹ ж (лат. papula) (обично у мн.) мед. *мањи израштај на кожи, брадавица, бубуљица, кожни мехурић, пришит, чворић.*

па̀пула² ж (обично у мн.) покр. *гумени опанак.*

пара̀болани м мн. (јд. пара̀болан) (грч. parabolanoi) цркв. заст. *прво црквено братство основано ради неговања болесника.*

пара̀менти м мн. и **пара̀ме́нте** ж мн. (лат. paramentum) цркв. *предмети и драгоцености (чаше, крстови, свећњаци, одећа и сл.) намењени служби Божијој у католичкој и евангелистичкој цркви.*

пара̀фѝн, -ѝна м (фр. paraffine) хем. у мн.: *основна група органских једињења угљеника и водоника у коју спадају: метан, етан, пропан, бутан и др. (у јд.: једињење из те групе).*

п̄ара и **п̄ара** ж (мн. п̄аре, ген. п̄ар̄а) (обично мн.) *уопште новац, новчана средства.*

паралела и **паралела** ж (грч. *parallelos*, лат. *parallelus*) спорт. (обично у мн.) *гимнастичка справа коју чине две хоризонталне мотке на усправним носачима, разбој.*

п̄аралелнӣк м (обично у мн.) мат. заст. *један од паралелних кругова.*

паралипомена с мн. грч. **1.** *накнадне допуне писаном делу или мањи прилози који су додати ради објашњења и исправке.*

2. историјске књиге укључене у библијски канон.

парамашкате ж мн. покр. *неозбиљни поступци, шегачење, измотавање; исп. керефеке.*

п̄аран, -рна, -рно **1.** (обично у мн.) **а.** *који се јавља у пару, који припада пару (о органима, деловима тела и сл.). б.* *који се посматра, узима и сл. као члан пара.*

2. мн. покр. **а.** *који по физичким особинама, квалитетима и сл. чине складан пар, који одговарају један другом, одговарајући. б.* *који по узрасту, старости одговарају једно другом.*

п̄арапрашник м бот. у мн.: *листасти органи који се код неких биљака налазе између прашника и тучка (у јд.: такав орган), parastemones.*

параспурац, -рца м покр. (обично у мн.) *дем. од параспур, неплодна, неродна, запуштена њива.*

п̄аре и **п̄аре**, п̄ар̄а ж мн. (тур. *para*) етн. покр. *новац који се даје и прима као залог, гаранција договора између момка и девојке да ће ступити у брак.*

парерга с мн. (ген. мн. *парерг̄а*) (грч. *parergon*, узгредна ствар, ситница) *мање важна, споредна дела неког писца.*

паретина ж (обично мн.) *аугм. и пеј. од пара.*

п̄ари ж мн. *риб. покр. дугачка ниска од канапа дуж које су привезане удице за риболов, струк, парангал.*

П̄арке, П̄арк̄и ж мн. мит. *богиње плодности и судбине у римској митологији, Моире, суђаје.*

пармакуша ж покр. (обично у мн.) *врста крупније чипке.*

пармарић м покр. (обично у мн.) *врста чипке.*

п̄армаци м мн. тур. покр. **1.** *дрвене решетке (на прозору).*

2. *повесма која се извлаче из великог власа.*

п̄арожак, -ошка м (мн. *п̄арошци*, ген. *п̄арожак̄а*) покр. (обично у мн.) *опанак од слабе коже.*

п̄арози, п̄арџ̄а м мн. *направа од два дужа дрвета, две мотке на којој се преноси стог сена.*

парбла ж фр. **1.** мн. заст. *мали четвртасти одрезак тканине разне боје на овратнику, реверу униформе као ознака припадности некој војној јединици или специјалној служби.*

2. (обично у мн.) *овеитали израз, мисао, фраза без духа и оригиналности, празне, бесадржајне речи.*

парохијанин м (мн. -ани) (обично у мн.) *верник као члан парохије.*

п̄арошч̄ар м зоол. у мн.: *род инсеката тврдокрилаца Rhipiphoridae (у јд.: инсект из тог рода).*

П̄арси м мн. (јд. П̄арс) **1.** *малобројна етничка скупина у Индији насељена углавном у Бомбају и околини.*

2. (**парси**) *следбеници, присталице парсизма.*

П̄арти м мн. (јд. П̄арт) *припадници древног иранског народа, који је нестао под најездом Арабљана у VII веку.*

партуљина ж (обично мн.) покр. пеј. **а.** *одевни предмет или комад постељине. б.* *дроњак, рита, прња.*

паруљина ж (обично мн.) *аугм и пеј. од пара.*

парутина ж (обично у мн.) покр. *похабана, подерана одећа или обућа.*

парућиница ж (обично у мн.) покр. *дем. од парутина.*

пәрушак, -шка м (мн. пәрушци, ген. пәрушәкә) (обично у мн.) покр. *слаб, некавалитетан опанак; исп. парутина.*

паруштина и **паруштина** ж (обично у мн.) *велике (и обично безвредне) паре.*

парцәмән, -әна м (обично у мн.) покр. *поцепан комад одеће, рита.*

парчәлија ж (обично у мн.) покр. *тип, модел (обично женских) ципела.*

пәс, псә м (вок. псү (псө); мн. псй, ген. пәсә) зоол. **1.** у мн.: *породица сисара месождера Canidae из реда звери (у јд.: сисар из те породице, у коју спадају домаћи пас, дивљи пас, вук, лисица, шакал и др.).*

2. (обично са одредбом: морски) у мн.: *породица морских риба Carcharidae или (у ширем смислу) ред Selachii (Plagiostomi, Squaliformes), већином грабљиве рибе вретенастог тела, хрскавичавог скелета (више или мање окошталог) и оштрих зуба у више редова, које најчешће рађају живе младе, кучци (у јд.: риба из те породице, кучак).*

пасәнац, -нца м (мн. пасәнци, ген. пасәнәцә) зоол. **1.** и **пасәница** ж у мн.: *породица сисара Dasypodidae из реда крезубица који имају здепасто тело прекривено коштаном плочама, оклопници (у јд.: такав сисар).*

2. у мн.: *афрички гуштери Zonuridae из реда љускара (у јд.: такав гуштер).*

пәсөвци, пәсөвәкә ијек. **пәсијевци**, пәсијевәкә м мн. покр. *љуске, љушчице које остану после просејавања брашна (обично на каквом гушћем ситу).*

пәсјакниња ж (дијал. ијек. пашјакниња, изговара се са меким с) покр. (обично у мн.) *меко, нежно перје на телу птица, паперје.*

пәсјәк (пәсјәк, -әка) м (мн. пәсјәци) покр. (обично у мн.) **а.** *зуб између секутића и кутњака код човека, очњак. б.* *оштри млечни зуб у прасета одојчета (који се обично сече) в.* *млечни зуб очњак у ждребета (између секутића и кутњака), који испада у седмој години.*

пәслике ж мн. *визуелне појаве у свести које се јављају непосредно после опажаја неког предмета кад се зашворе очи, неправне слике.*

пастила ж лат. (обично у мн.) *лек (обично за грло) у облику пилуле или плочице.*

пастирница ж зоол. у мн.: *породица птица певачица Motacillidae, из реда врапчарки, витка тела и дугог репа којим брзо мрдају горе-доле, плиске (у јд.: птица из те породице, обично назив за врсту Motacilla alba).*

пәстрвкә ж зоол. у мн.: *породица речних и језерских риба мекоперки Salmonidae (у јд.: таква риба).*

пәстрмкә ж (дат. пастрмци; ген. мн. пастрмки и пастрмака) зоол. у мн.: *породица мекоусних риба Salmonidae из реда Salmoniformes, витког тела посутог пегаме, које живе по брдским и планинским водотоковима, а гаје се и у рибњацима (у јд.: риба из те породице, обично Salmo trutta fario).*

пасуљнице ж мн. покр. *ситне шаре у виду зрнаца извезене око грла чарапе.*

пәта ж покр. (обично у мн.) *део женске народне ношње у облику украсних металних плочица на прсима.*

пәтака ж (обично у мн.) покр. *в. папуча (1а).*

пәга-кәрте ж мн. у игри карата, *ситуација са једнако неповољним исходом за све учеснике.*

патәнешка ж (обично мн.) покр. *лестве забијене у земљу над морем са којих рибар посматра да ли рибе улазе у мрежу.*

патарен, -ена м (обично у мн.) *следбеник верске секте богумила.*

пѣгарица¹ ж (грч. paterítsa) (обично у мн.) пом. *бродски конопац који са стране држи средњу катарку, патѣрѣц.*

пѣгарица² ж покр. (често у мн.) *други дан славе, крсног имена.*

Пѣтерице ж мн. цркв. етн. *православни празник посвећен очевима када они деци дају поклоне, Очеви; исп. Материце.*

пѣтика ж (тур. patik) (обично у мн.) **а.** *спортска или гимнастичка обућа без потпетица, од коже, гуме и сл., коју обично носе млади.* **б.** *плитка, мека, удобна кућна обућа без потпетица, по облику слична ципели, начињена од платна, чоје и сл.*

пѣтина ж (обично у мн.) покр. *врста свечане плитке обуће.*

пѣтица ж покр. (обично у мн.) *дечије ципеле, патике.*

пѣтка ж (дат. пѣтки; ген. мн. пѣтѣка) зоол. у мн.: *породица водених птица пловуша Anatidae, пљоснатог широког кљуна, кратког врата и кратких ногу које између прстију имају пловне кожице (у јд.: птица из те породице), пловка.*

пѣгарица ж зоол. у мн.: *ред водених птица пловуша у који спадају гуске, патке итд. (у јд.: птица из тог реда).*

пѣтрице ж мн. (према лат. pater noster, оче наш) цркв. кат. *ниска чија се зрна пребирају прстима при молитви, бројанице, круница.*

патронѣмија с мн. в. *патронимика.*

патронѣмика с мн. *презиме изведено од имена оца или неког другог претка; име које се даје потомку по имену оца, патроним.*

пѣгуле (пѣтуле) ж мн. мед. покр. **а.** *назив за више врста заразних болести које се манифестују оспицама на кожи, богиње, оспе.* **б.** *велике богиње Variola vera.*

пѣнице ж мн. бот. покр. *назив за врсту зељасте биљке Ajuga chamaeritys, ивица.*

пѣук м (мн. пѣуци и пѣукови, ген. пѣукѣ, паукѣвѣ и пѣукѣвѣ) зоол. **1.** у мн.: *зглавкари Araneida из реда паучњака са два или три реда брадавица при крају затке, које луче секрет у виду танких нити што се стврду на ваздуху у виду паучине што им служи за лов и заклон (у јд.: зглавкар из тога реда).* **2.** у мн.: *породица морских риба Trachinidae, које у својим перајима и бодљама имају отров; ред морских риба Trachinus из те породице (у јд.: риба из те породице одн. реда).*

пѣукѣвци м мн. зоол. *животињце које припадају реду паукова Arachnidae.*

паѣнице ж мн. (дијал. пајунце) покр. *врста народног веза израђеног у више шара.*

паѣновац и **паѣновац**, -ѣвца м зоол. у мн.: *лептири из пор. Saturniidae маљавог тела и релативно великих крила (у јд.: лептир из те породице).*

паѣнчићи м супл. мн. *од паунче.*

паѣчњѣк м зоол. у мн.: *разред зглавкара Arachnoidea, међу којима су најпознатији представници пауци, шкорпиони и гриње (у јд.: такав зглавкар).*

пѣфта ж (дијал. павта, папта) (тур. rafta) (обично у мн.) **1. а.** *украсна метална копча на женском појасу као део народне ношње.* **б.** *украсна копча на ципелама.* **в.** *врста металног (обично сребрног) појаса у женској народној ношњи; појас који опасују свештеници за ремеслужбе.* **г.** *тока на народној ношњи.* **д.** *врста накита за косу.* **ђ.** *наруквица, гривна.*

2. *метална карика, гривна (на пушци).*

3. *карика, дугме, копча или прапорчић који се обеси коњу о узду или на барјак.*

4. а. *шара, линија, пруга на животињском телу.* **б.** *црта, пруга, шара на минералима и стенама.* **в.** *врста шаре на платну.*

5. *руб, ивица пукотине и шупљине у стенама.*

б. *део на кантару.*

паѣуља ж (дијал. павуља, пауља) (обично у мн.) **1. а.** *ситна кристаласта честица*

снега. **б.** шара слична пахуљи (1а).

2. а. фино, меко перо на телу птице; паперје. **б.** ситна, мека длака на лицу човека, маља.

3. а. ситан део, комадић нечега; честица. **б.** нераспр. прамен нечега.

пацале ж мн. кув. покр. јело од говеђеж желуца, бурага, шкембићи.

пацка ж (дат. пацки, ген. мн. пацака и пацки) (обично у мн.) **1.** ударац (прутом, лењиром и сл.) по длану, прстима (као врста казне).

2. опомена, критика, прекор, укор.

паџов, -ова и **паџов** м зоол. у мн.: род веома распрострањених глодара *Rattus* из породице мишева (*Muridae*), малог тела, дугачког љуспастог репа и шиљате главе, који живи у колонијама, у подземним ходницима, итакор (у јд.: такав глодар).

паџавица ж (обично у мн.) покр. гајтанима украшен поруб на ногавицама димија.

паџе, паџа ж мн. покр. в. пихтије.

паџемпреси м бот. у мн.: род дрвета из пор. чемпреса *Chamaecyparis* (у јд.: такво дрво).

паџићи м супл. мн. од паче.

паџмага ж (обично мн.) тур. покр. в. паџмага.

паџа ж покр. (обично у мн.) папуча.

паџкрга ж покр. (обично у мн.) побочна шкрга.

паџмаг м и **паџмага** ж (тур. раџмак) (обично у мн.) покр. врста плитке ципеле; папуча.

Паџтровићи м мн. племе у црногорском приморју.

паџтуре ж мн. (тал. impostura, подвала, превара) покр. уже којим се вежу предње ноге коњу на паши.

певачица јек. **пјевачица** ж зоол. у мн.: птице које имају способност певања, које се оглашавају складним звуковима (у јд.: таква птица).

пџвица ијек. **пјџвица** ж етн. покр. (обично у мн.) једна од девојака (којих има обично четири) из младине или младожењине пратње које у пару певају пригодне свадбене песме.

пџвци, пџваца ијек. **пјџвци**, пјџваца м мн.

1. етн. покр. орнамент, шара у везу у облику петла.

2. нар. касно ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тог кукурикања према коме се одређује доба дана, односно ноћи (око поноћи: први пџвци, пред зору: други пџвци, у свануће: трећи пџвци).

пџга ијек. **пјџга** ж (дат. пџги) **1.** мн. мрље на људском телу и на биљци као знак болести. **2.** мн. мањи или већи делови осветљене површине.

пџга ж (обично у мн.) покр. в. негве.

пџге ијек. **пјџге** ж мн. астр. тамни делови на површини Сунца, Сунчеве пеге.

пџгуша ијек. **пјџгуша** ж зоол. у мн.: род америчких отровних змија с пџгама по телу *Lachesis* из потпородице чегртуша (у јд.: змија из тог рода) (Лекс. ЈЛЗ).

пџлац, -лица м зоол. у мн.: гусенице лептира из пор. *Geometridae*, које наносе штету воћњацима и шумама хранећи се њиховим лишћем, грбе (у јд.: таква гусеница) (Енц. Просв.).

пџсетори, -е, -а бројни придев према основном броју пџсет, који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар: ~ чарапе, ~ панталоне, ~ врата, ~ кола.

пџцеларија ж анат. зоол. у мн.: мале трозубе штитаљке на плочицама морских јежева и звезда које служе за чишћење и одбрану (у јд.: таква штитаљка), *pedicellaria*.

пџјас м (хебр. peie) (обично у мн.) в. пејес.

пџјес м (хебр. peie) (обично у мн.) дугачак увојак код ортодоксних Јевреја, који се од слепоочнице спушта низ ухо до врата.

пѐјз м (обично у мн.) в. *пејес*.

пѐјс м (обично у мн.) в. *пејес*.

пѐјсик м (обично у мн.: пѐјсици) в. *пејес*.

пѐктѐн, -ѐна м (лат. *pecten*) **1.** зоол. (обично у мн.) назив за род покретних морских шкољкаша, *Pecten*.

2. анат. (мн.) прве (пубертетске) длачице око полних органа, стидне длачице (И.).

пекторалије ж мн. фарм. лековита средства која поспешују избацавање слузи, илајма (код болесника који болују од грудних болести).

Пѐлазги м мн. (јд. Пѐлазг) (грч. *pelasgoi*) ист. праиндоевропски народ који је живео првобитно у Грчкој (а касније се раселио по Балканском полуострву).

пѐлами м мн. нераспр. свилене (или какве друге) тканине пореклом из Кине или Индије.

пелѐвези м мн. покр. мушке полне жлезде, семеници, јаја.

пѐлена ж (обично у мн.) **а.** мекано пропустљиво четвороугаоно платно које служи за повијање новорођенчади и беба. **б.** комад платна који се обавија око бедара и струка.

пелѐнгаће ж мн. **1. а.** широке мушке гаће од грубог сукна или вуне (обично беле боје, једноставнијег кроја и ручне израде) које допиру до потколеница (а каткад су се носиле поврх тањих гаћа). **б.** одевни предмет са врло широким ногавицама које допиру до стопала а носиле су их жене као део ношње, шалваре.

2. покр. врста памучног платна од којег су се правиле такве гаће, такве чакшире.

пеленгаћѐтине ж мн. покр. аугм. и пеј. од пеленгаће (1).

пелѐнгаћице ж мн. покр. дем. и хип. од пеленгаће (1).

пелѐнгаће ж мн. широке гаће, чакшире од грубог сукна до ниже колена.

пеленгѐри м мн. широке мушке гаће (чакшире) од грубог сукна или вуне (беле или црне боје) и простијег кроја које допиру до испод колена (до половине листова, али су у појединим крајевима могле да буду и нешто краће); исп. пеленгаће.

пеленгѐрићи м и **пеленгѐрице** ж мн. дем. и хип. од пеленгири.

пеленгѐрице ж мн. дем. од пеленгири.

пѐлѐнка ж (обично мн.) пелена, пеленица.

пѐлеши м мн. покр. ручице мањег ракијског казана.

пѐлешка ж (обично у мн.) покр. пужева кућица (или било која мања шкољка) која се пришива деци на одећу (обично на капу) као заштита од урока или служи деци за прављење огрлица, ђердана и сл.

пѐлије ж мн. покр. в. пеленгаће (1).

пѐлѐит, -ѐита м (обично у мн. пелѐити) (грч. *πέλος*, глина) геол. врста седиментне стене од блата, праха и муља.

Пѐмци, Пѐмѐца м мн. (јд. Пѐмац, -мца) нем. пеј. Чеси.

пенал, -ала м лат. (обично у мн.) трг. и фин. новац који једна уговорна страна плаћа другој као врсту одитете за случај неиспуњења уговорених обавеза (нарочито због прекорачења уговореног рока).

пенѐти м мн. лат. у старих Римљана домаћи богови, заштитници породице и државе.

пѐнђуле ж мн. покр. врста кратке кошуље која се облачи преко (дуге) кошуље.

пѐнѐз м (ретко ж) (дијал. пјенез) (према нем. *Pfenning*) заст. и покр. (у ген. мн.) етн. врста друштвене игре.

пѐнѐзи ијек. **пјѐнѐзи** м мн. нем. новац.

пентѐзе ж мн. хем. моносахариди са пет угљеникових атома у молекулу.

пенце, -ета с тур. (обично у мн.) потплата ципела, ђон.

пењалица ж (обично у мн.) направа за пењање (уз стубове, стене и др.).

пења̄ш, -а̄ша м зоол. у мн.: назив за породицу аустралијских сисара торбара Phalangeridae, са кожним наборима на бочним странама, који, ширећи се, омогућавају летење, прелетање, лако скакање с гране на грану у широком луку (у јд.: такав сисар).

пепела ж (обично у мн.) деч. покр. *ципела*.

пептиди м мн. (грч. *peptós*, скуван) хем. спојеви двеју или више аминокиселина везаних пептидном везом (Енц. Лекс.).

пептони м мн. (грч. *peptón*, кувано) хем. материје које садрже азот и представљају основу беланчевина из којих и настају при варењу.

пѐра, *пѐра̄* с мн. у загонеткама **а.** зуби. **б.** шарке причвршћене на довратку. **в.** кравље уши.

перáја ж и **перáје** с (обично у мн.) **а.** орган за пливање код рибе: леђна, леђно ~. **б.** пластични, гумени или сл. реквизит који се навлачи на стопала као помагало за лакше и брже пливање и роњење.

перáја с мн. неуоб. *перје*.

перáјар, -áра м зоол. у мн.: ред сисара Pinnipedia, који су се прилагодили животу у води, а ноге су им се претвориле у пераја (у јд.: такав сисар).

перáјце, -а и -ета с (обично у мн.) дем. од *пераје*.

пѐрача ж (обично у мн.) покр. *врста чарапа*.

пербòрãт, -ата м хем. у мн.: соли хипотетичне перборне киселине, које се употребљавају као јако оксидационо средство за чишћење, бељење, за израду сапунског прашка и за бељење вунених и свилених тканина и сламе (у јд.: таква со): натријум ~.

Перзејди м мн. *в. Персејиди*.

перигӣније ж мн. (према грч. *peri* и *gynē*) бот. *биљке с полним деловима цвета на чашици*.

периегѐзе и **периегезе** ж (*periegēsis*) ист. мн. списи у којима се набрајају и описују различите знаменитости с путовања.

перијѐци, -ѐкã м мн. (јд. *periјѐк*) (грч. *perioikoi*) **1.** ист. становници античке Лаконије (југоисточни Пелопонез са Спартом), без политичких права али са засебном, грађанском слободом.

2. геогр. становници на истом степену географске ширине.

3. они који живе у суседству, суседи.

перикòпа ж (обично у мн.) (грч. *perikopē*) **1.** цркв. једна од глава на које је подељен текст Старог и Новог завета.

2. књиж. песничко дело у метрички неједнаким строфама (Клаић 5).

3. део реченице (Клаић 5).

периòдика с мн. *штампана гласила која излазе повремено или у правилним временским размацама*.

перипѐтија ж (грч. *peripeteia*, обрт, преокрет) (обично у мн.) *компликована, замршена ситуација с пуно незгода, недаћа, непредвидивих преокрета који прате неко дешавање, збивање*.

пѐрјаница (перјàница) ж (обично у мн.) етн. покр. *славље, весеље у младожењиној кући које се приређује уочи дана венчања*.

пѐрлица ж мн. *ситна стаклена зрна пробушена по среди, која се нашива на предмете од тканине или коже ради украса*.

пѐрлице и **пѐрлице** ж мн. етн. покр. *врста мотива у народном везу*.

пѐрнатица ж (обично мн.) *перната животиња (кокошка, патка)*.

пѐрница ж мн. покр. *лопатице од дрвета на воденичном точку*.

перонòспоре и **пероноспòре** ж мн. (грч. *perónē*, шиљак и *sporá*, сејање, сетва, усев)

бот. *паразитске гљивице (плесни) из рода Peronospora, које изазивају болест винове лозе, парадајза, кромпира, дувана и неких других биљака.*

Персејиде ж и **Персејиди** м мн. астр. *скуп метеора који се појављује августа месеца из правца сазвежђа Персеја.*

пѐрси ж мн. (рус. перси) само у изразу: **пред перси** вој. заст. **а.** *војничка команда којом се наређује да се оружје стави пред прса приликом поздрављања, дочекивања високо рангираног лица.* **б.** *држање оружја пред прсима у одређеним ситуацијама.*

персијана ж (тал. persiana) (обично у мн.) варв. покр. *прозорски капак састављен од помичних дашчица који служи за замрачивање просторије и заштиту од сунца.*

персоналије ж мн. (лат. personalia) **1.** *лични, особни подаци, генералије; лична документа.*

2. *особе запослене у неком предузећу, установи, персонал.*

перспективе ж лат. мн. *даљина, простор.*

пѐртла ж нем. (обично у мн.) *нарочита узица, врпца за везивање ципела, спортских патика и др.*

перундије ж мн. *само у загонеци (о морнару).*

перформанса ж (енгл. performance, извршење, представа) (обично мн.) *технички параметар, радна, функционална карактеристика.*

пѐсци ијек. **пијѐсци** м мн. *простор покривен таквим зрнцима, песковито тло, пешчара.*

пѐскѡр ијек. **пјѐскѡр**, -ѡра м зоол. (исп. рус. пескари, потпородица шарана) у мн.: *општи назив за потпородицу шарана Gobioninae, који живе у слатководним рекама Европе и Азије (у јд.: та риба).*

пестѡцид, -ѡда м (обично у мн.) (нем. Pestizid) хем. *хелијско средство за заштиту од биљних болести и штеточина.*

пѐте, пѐтѡ ж мн. покр. *сплетена коса, обично уметак, додатак који девојке и жене носе као украс на потиљку поврх врата.*

Петѡзѡрнице ж мн. етн. рлг. *Петозарни мученици, празник у спомен пет мученика, који пада на дан 26. децембра (13. децембра по старом календару).*

петѡкије ж мн. мед. *в. петече.*

петѡнали м мн. (лат. rectinalis) анат. покр. *жлезде (inguines).*

петѡхије ж мн. (лат. petechia) мед. *тачкасти подливи у поткожном ткиву у облику крвних пега.*

пѐтече, пѐтѡчѡ ж мн. (тал. petecchie) мед. *црвене пеге на кожи, нарочито код пегавог тифуса; исп. петекије.*

пѐтије ж мн. кув. покр. *в. пихтије.*

пѐтѡњици м мн. (ген. мн. пѐтињѡкѡ) покр. *дечија (често и девојачка) игра са пет каменчића, пиљака, у којој се један каменчић баца увис, а за то време истом руком се сакупљају преостали каменчићи и потом се хвата бачени каменчић.*

пѐтићи, пѐтѡћѡ м мн. (тал. petecchie) мед. нар. **а.** *разне врсте богиња, заразна болест са осипом на кожи; ожљици у облику пега, мрља, печата од таквих осипа по телу.* **б.** *тешка заразна болест, велике (арапске, праве, црне) богиње, variola vera.* **в.** *крвавац (4а).*

пѐтици, пѐтѡкѡ м мн. *в. петићи (а).*

пѐтѡкѡмѡн, -ѡна м (обично у мн.) покр. *дечија и чобанска игра која се игра са пет каменчића; каменчић у тој игри.*

пѐтли и **пѐтлови** ијек. **пијѡтли** и **пијѡтлови** м мн. **1.** (обично са одредбом: први, други, трећи) *ноћно и јутарње кукурикање петлова; време тога кукурикања (око поноћи, пред зору и у свануће).*

2. покр. *врста дечије игре у којој играчи скачу на једној ноzi.*

пѐтлићи, пѐтлић̃а и **петлићи**, -ић̃а ијек.
пјѐтлићи, пјѐтлић̃а и **пјетлићи**, -ић̃а м мн. у
заgoneци, о пет прстију на ноzi.

пѐтнаестори, -е, -а мн. бројни придев према
основном броју петнаест који се
употребљава уз именице које имају само
облике множине или означавају пар: ~
чарапе.

пѐтњача ж (обично у мн.) покр. *потпетица
на опанку, опанцима.*

пѐтори, -е, -а мн. бројни придев према
основном броју пет који се употребљава уз
именице које имају само облике множине
или означавају пар: ~ кола, ~ панталоне, ~
ципеле.

петорци м мн. *петоро близанаца.*

петродолар м (обично у мн.) банк. *долар
чија је вредносна подлога нафта на Блиском
истоку.*

пѐтунѝа ж бот. у мн.: *род украсних биљака
с лековитим, мирисним цветовима
различите боје Petunia (у јд.: украсна биљка
из тога рода).*

пѐћинарка ж зоол. у мн.: *врста риба
неразвијених очију које живе у мрачним
пѐћинама Северне Америке Amblyopsidae (у
јд.: таква риба).*

пѐча ж (обично мн.) *назив за мрље које по
човеку пред смрт излазе.*

печат м (обично у мн.) *мрља која избије на
лицу или по телу, флека (обично као
последѝца узбуђења).*

пѐчурка ж бот. у мн.: *породица гљива
Agaricaceae (у јд.: таква гљива).*

пѝјавица ж зоол. у мн.: *група таквих
глиста Hirundinidae (у јд.: таква глиста).*

пијанци м мн. покр. *врста колача.*

пијук̃авке ж мн. (јд. пијук̃авка) зоол. в.
вивци Charadriidae.

пѝктије ж мн. кув. *охлађен и згуснут сок у
дрхтавом стању од искуваног меса и
костију, хладетина, дрхталица, паче.*

пѝнгвѝн, -ѝна м нем. зоол. у мн.: *род
морских, пре свега поларних птица кратких,
закржљалих крила које не могу да лете, али
вешто пливају Impennes (у јд.: таква
птица).*

пињбли м мн. (јд. пињбл, -бл) бот. *семенке
пиније.*

пѝпак, пѝпка м зоол. (обично у мн.)
*издужен, покретљив, танак израштај на
телу неких инсеката и мекушаца, који
служи као орган за пѝпање, хватање или
дисање, тицало.*

пѝпе ж мн. (јд. пѝпа) зоол. *група ситних
тврдокрилаца издужене главе у облику
сурле или рѝлице, рѝличари, жишѝи
Curculionidae.*

Пѝпери м мн. *племе у Црној Гори.*

пѝплићи м мн. покр. в. *пилићи.*

Пѝринѝји м мн. *планински венац на
југозападу Европе.*

пѝроксѝни м мн. (јд. пѝроксѝн, -ѝна) мин.
*силикати магнезија, жезеза, калцијума
(налазе се најчешће у саставу еруптивних
стена).*

пѝрошке ж мн. (јд. пѝрошка) и **пѝрошки**, -
ожк̃а м мн. (јд. пѝрожак, -ошка) рус.
уштитѝи пуњени сланим надевом.

пѝсачићи м мн. дијал. *мрље од вина.*

писмѝна, -мѝн̃а с мн. *слова.*

пѝтије, пѝтѝј̃а ж мн. в. *пиктије.*

пѝтуљѝца ж (обично у мн.) *врста
уштитка, крофне пуњене сиром или
пекмезом.*

пѝхтије, пѝхтѝј̃а ж мн. в. *пиктије.*

пишкота ж (обично у мн.) *врста сувог
колача, бисквит (за бебе, малу децу).*

пíштaлицa ж зоол. у мн.: род птица сличних ластама, чионе Cypselidae (у јд.: птица из тога рода, чиона).

плáви м мн. (у именичкој служби) **1.** играчи југословенске репрезентације.

2. играчи загребачког Динама.

3. играчи подгоричке Будућности.

плáвци м мн. (јд. плáвац) зоол. породица малих дневних лептира (мужјаци живих боја, а женке тамносмеђе Lysaena).

плáкaвицa ж мн. етн. по белу црно што се по дну рукава метне, као знак велике жалости.

плáсa ж мн. в. пeгa (4).

плaстíди м мн. грч. биол. живи делови биљне ћелије који представљају типичне диференцијације протоплазме.

плáтницa ж мн. брод. дрвене даске оплате или палубе брода.

плáштáш, -áшa и **плaштeњáк**, -áкa м зоол. у мн.: морски мекушици којима је тело омотано плаштом од нарочите материје сличне целулози Tunicata (у јд.: таква мекушац).

плебејац, -јцa м лат. ист. (обично у мн.) **а.** припадник простог народа, пучанин (у феудалном, буржоаском друштву); супр. племић. **б.** припадник нижег слоја становништва, без икаквих политичких права (у староме Риму); супр. патриције.

плéвицa ијек. **плéвицa** ж (обично мн.) бот. листићи који заштићују унутрашње делове цвeтa glumae.

плéвичице ијек. **плéвичице** ж мн. бот. два мала листића који при цвeтaњу набубре и размакну плевице.

Плејаде ж мн. грч. сазвезје на северном небу, Влашићи.

плéсан, -сни ж и ређе **плéсан**, -сна м ијек.

плијесан, -сни ж ређе -сна м мн. бот. врста гљива које живе већином на органским подлогама или као паразити и изазивају различите биљне болести Mucogaseae.

плeтíљa и **плeтиљa** ж мн. зоол. породица птица лепих боја из реда врапчарки које плету гнезда у облику цeви, боцa, лоптe и сл. Ploceidae.

плeћa, плeћá с мн. = **плeћи** горњи део леђа између врата и руку.

плeћáнцa с мн. дем. и хип. од плeћa.

плeћи, плeћí (и плeћíју) ж мн. = **плeћa**.

пливáчицa ж зоол. у мн.: птице које имају тело подешено за пливање (у јд.: таква птица).

плíскa ж зоол. у мн.: род птица певачица дуга репа који је непрекидно у покрету, пастурице Motacillidae (у јд.: таква птица).

плóвкa ж (обично мн. плóвкe, плóвáкá) в. пложка (1).

плóвушa ж зоол. у мн.: птице које имају на ногама кожице, опне за пливање Natatores (у јд.: таква птица).

плoдвáри и **плoдвáши** м мн. зоол. сисари који имају плодву Monodelphia.

плoдóждeрaц, -eрцa м зоол. у мн.: врста нетопира који се хране плодовима Megachiroptera (у јд.: таква животиња).

плóснaтицe и **плoснáтицe** ж мн. зоол. породица риба коштуњача плоснатог типа које бочном страном леже на морском дну Pleuronectidae.

плóчaрa ж мн. зоол. врста морских риба Ostraciontidae.

плóчe ж мн. зоол. тврде, покретљиве коштане љуске које заштићују тело неких животиња (риба, гуштера, змија).

Плóчe ж мн. градић у Хрватској.

плoчицa ж (обично у мн.) украсна керамичка или од другог материјала израђена облога за зидове (купатила) или поплочавање подова (нпр. у кухињи) и др.

плóшњáци м мн. (јд. плóшњáк) зоол. **1.** породица нижих црва, сплоштеног, издуженог, ређе овалног тела, плоснате глисте Platyhelminthes.

2. *породица барских пужева сплоштене спиралне љуштуре Limnaeidae.*

Плѹжине ж мн. *насеље у Црној Гори.*

плѹндре ж мн. нем. *широке панталоне с дугмадима, без каиша, димије.*

плутонѳти м мн. геол. *дубинске еруптивне стене.*

плућа, **плућа̄** с мн. (ретко у јд. плуће) анат. *парни орган за дисање, плућна крила.*

плућа̄ш, -аша м зоол. **1.** у мн.: *врста пужева који имају плућне органе у облику крвних жила Pulmonata (у јд.: пуж из те врсте).* **2.** у мн.: *врста риба које могу дуго да живе ван воде јер улогу плућа преузима мехур (у јд.: таква риба).*

плућница ж и **плућница** с мн. **1.** дем. *од плућа.*

2. кув. *јело припремљено од животињских плућа.*

плућа̄нци м мн. зоол. *в. плућаши.*

плѣвичице ж мн. бот. *два мала листића који при цветању набубре и размакну плевнице.*

Плѣвља с мн. *град на северу Црне Горе.*

плѣснатица и **плѣснатица** ж зоол. у мн.: *породица риба коштуњача плѣснатог облика, које бочном страном леже на морском дну Pleuronectidae (у јд.: таква риба).*

плѣскавица ж (обично мн.) мед. *плѣскача.*

плѣскаче ж мн. мед. покр. *некакве красте.*

плѣске, **плѣска̄** ж мн. *плѣскаче (2).*

пѣвије ж мн. *место повише носа где се састају обрве.*

пѣвоје ж мн. покр. *пелене.*

поворка̄ши м мн. (јд. поворка̄ш, -аша) зоол. *врста лептира.*

пѣврати, **пѣврата̄** м мн. покр. *касно после подне кад се стока враћа с паше.*

пѣврте ж мн. покр. *две криве дашчице на јарму.*

пѣгача̄р, -а и **пѣгача̄р**, -ара м (обично мн.) *онај који иде у походе невести (првенствено члан породице) носећи дарове (пѣгачу и др.).*

пѣгачица ж (обично мн.) *врста колача округла облика, од теста помешаног са сиром, чварцима и сл. и печеног у пећници.*

пѣгрѣвци ијек. **пѣгријѣвци**, **пѣгрева̄ка** м мн. *подгревци.*

пѣгузијѣљи м мн. шаљ. и покр. *похођани (2).*

пѣд и **пѣд** м (обично мн.) *равне или слабо нагнуте веће или мање површине које се често терасасто дижу уздуж планинских стрмина.*

пѣдани, -на̄ м мн. покр. *в. поданици.*

пѣдвѣг и **пѣдвѣг** м (обично мн.) *пустоловине, несташлуци.*

пѣдворе м мн. *два коца што се на њима носе навиљци, сенско коље.*

пѣдгрѣвци ијек. **пѣдгријѣвци**, **пѣдгрева̄ка** м мн. *оно што се подгрева (нпр. охлађени остаци јела).*

пѣдложине ж мн. покр. *в. подношка (1).*

пѣдложнице ж мн. покр. *две дашчице ткалачког стана, разбоја на којима ноге стоје.*

пѣдложнӣци м мн. *в. подношка (1).*

пѣдложња̄ци, -а̄ка̄ м мн. покр. *в. подношка (1).*

Пѣдлугови м мн. *место у БиХ.*

пѣднѣжи ж мн. *в. подношка (1).*

подноктица ж мед. (обично мн.) *в. заноктица (в).*

пѣдношка ж (ген. мн. **пѣдножа̄ка̄**) (обично мн.) *направа, папучица која се притискује ногама да се покрене каква машина.*

пѣдочӣћи м мн. *модри колуту под очима.*

пѡдочњѡк м (обично мн. -ѡци) обично наборан и често таман колут под очима.

пѡдстришци, -ижѡкѡ м мн. *остаѡи вуне у острижене овце.*

пѡдужице ж мн. *мањи дугови.*

пѡдушице ж мн. мед. *прилепчива, заразна болест у гркљану diphtheritis.*

пѡдушница ж (обично у мн.) **1.** анат. *пљувачна жлезда која се налази испод ушне шкољке у облику потковице glandula parotis.*
2. мед. *в. заушке.*

пѡзајменици, -ѡкѡ м мн. фолкл. *снежни дани на крају марта или у почетку априла, бабини јарци (козлићи, укуви).*

пѡзајмници м мн. *позајменици.*

познѡнства с мн. *круг познаника, знанци.*

пѡјам и **пѡјам**, -јма м (обично мн.) *схватања, погледи, назори на што.*

пѡјаснице ж мн. зоол. *појасасте лутке неких инсеката.*

поједѡнѡи, -ѡ, -ѡ мн. *некоји, неки, не сви.*

пѡкѡјница ж мн. *жене које на погребу и у одређене дане наричу за покојником.*

пѡкладе, пѡклѡдѡ ж мн. **1. а.** у католика *време од Св. трију краљева (б. I) до почетка коризме (Пепелнице), праћено маскарадама, плесовима и играма, месопуст, месојеђе, карневал. б.* последњи дан уочи коризме, *покладни уторак, фашиник.*
2. у православној цркви дан уочи поста: *Беле ~, Божићње ~.*

пѡклади м мн. *в. покладе.*

пѡкрѡлци, -лѡцѡ м мн. и **пѡкрѡље** с *предњи пар крила у инсеката која покривају задњи пар elytra.*

пѡкумпорт м (обично мн.) нем. покр. *бакенбард.*

пѡлдери, пѡлдѡрѡ м мн. хол. *плодни делови копна који су нижи од морске површине.*

полигаче ж мн. зоол. *ред риба којима тело има облик плоче или ромба, по боји су*

прилагођене морском дну, где се често закопају у песак Batoidea.

пѡлип м грч. зоол. мн. *организми у мору цеваста облика који су већином једним крајем прирасли за тврду подлогу, а на другом слободном крају имају усни отвор с пипцима за хватање плена polyopus.*

полукрѡлци м мн. (јд. полукрѡлац, -лца) зоол. *врста инсеката са закржљалим крилима Heteroptera.*

полукѡкци, -ѡкѡкѡ м мн. (јд. полукѡкац, -кца) зоол. *ситни слепи кукуци без пипака, тицала, полуинсекти.*

полумѡјмун м зоол. у мн.: *животињска група блиска мајмунима, обично веће главе, крупних очију и дугог репа која живи по дрвећу. Prosimiae (у јд.: таква животиња).*

полутабанѡши м мн. (јд. полутабанаш) зоол. *сисари који газе половином табана (нпр. куне) Semiplantigrada.*

полуѡипела ж (обично мн.) *ѡипела с кратким ниским горњим деловима.*

получѡрапа ж (обично мн.) *ниска чарапа.*

получѡрапица ж (обично у мн.) дем. од *получарапа.*

Пољѡца с мн. *област у средњој Далмацији.*

пѡљњаче ж мн. бот. *пољске гљиве и јагоде.*

пѡмије и **пѡмије** ж мн. *прљава, нечиста вода од прања кухињског посуђа с остаѡима од јела.*

пѡмѡрѡице ж мн. зоол. *врста отровних змија које живе у мору Hydrophiinae.*

помѡћница ж мн. бот. *породица биљака са ѡветовима састављеним од по 5 латица и венчића у чашици и по 5 прашника и тучкова, у коју спадају кромпир, парадајз, паприка, дуван и др. Solanaceae.*

помрѡкуше ж мн. зоол. *ноћне птице, сличне ластавицама Caprimulgidae.*

пондерѡбилије ж мн. лат. **1.** *ствари којима се може мерити тежина.*

2. чиниоци који се могу унапред предвидети и проценити или подвргнути мерењу.

Пџникве ж мн. аеродром близу Ужича.

пџпловица ж мн. барице, локвице које настану после јаче кише.

попречнџусте ж мн. зоол. врста грабљивих морских риба с попречним устима, морски пси Plagiostomata, Selachia.

пџпци, пџпџџџ м мн. (јд. пџпац, -пџа и пџпак, -пџка) м зоол. инсекти, кукуци здепаста тела и крупне главе који зричу трљајући предња крила једно о друго, цврчци, штурци, зрикавци Gryllidae: кућни ~, пољски ~.

пџра ж грч. (обично мн.) анат. ситни отвор знојних жлезда на површини коже.

пџраменице ж мн. траке које иду преко рамена и држе чакшире, памталоне.

пореднџици, -џкџ м мн. грешка у ткању кад се у брдо уведу две жице место једне, или кад се прекине једна жица, близни.

порџџлџнке ж мн. зоол. врста морских шкољки с глатком белом кућницом Sургаеidae.

пџсије, пџсџџџ ж мн. мекиње.

пџситнице ж мн. покр. ситније ствари потребне у кући.

пџследнџи ијек. пџследнџи, -џ, -џ мн. (у именичкој служби) наследници, потомци.

пџстџл, -џла м и пџстџла ж (обично мн.) џипела.

пџстришци, -џџџџ м мн. в. подстришци.

пџстружице ж мн. покр. остаци теста који се постружу.

пџстула ж (обично мн.) покр. лака плитка џипела.

пџтанкџст и пџтџнкџст, -ости ж (обично мн.) ситна, најситнија појединост, подробност, детаљ.

пџтега ж (обично мн.) потпасач којим се утеже килав човек.

пџтџз и пџтез м (обично мн.) црте које дају карактеристични изглед лицу; покрет, гест.

потешкоџа ж (обично у мн.) сметња, препрека, проблем: мучити се са потешкоџама.

пџтџкџсли ж мн. покр. влажни и црни крајевии на месту где је вода опала.

потџкџленаче и пџтџколџеначе ијек. пџтџкџљџеначе и пџтџкољџеначе ж мн. део народне ношње који се навлачи на ногу под коленом.

потџкџлџнице и пџтџколџенице ж мн. потџколџеначе.

потџкџлџнке и пџтџколџџнке ијек. пџтџкџљџџнке и пџтџкољџџнке ж мн. потџколџеначе.

пџтџкорнџџк м зоол. у мн.: ситни тврдокрилци који живе под кором дрвета или у дрвету где буше ходнике Ipidae, Scolytidae (у јд.: такав инсект).

пџтомак, -џмка и пџтоџмак, -мка м (обично мн.) џуди будућих поколења према староме.

потраџгуша ж мн. нар. мед. оспице које по болеснику изиђу пошто су се прве веђ осушиле exanthema postumum.

пџтџребица ж мн. ситне потребне ствари.

потрџпштина ж (обично мн.) **1.** потреба, тежња, жеља за остварењем неког џиља. **2.** потреба, оно што је потребно, потребна ствар.

потрџкушице ж мн. ситне безначајне ствари, ситнице.

потрџкушци м мн. (јд. потрџкушџац) зоол. животињџице које тек што изиђу из јајета живахно трче.

пџтџрци, -тџрџџ (јд. пџтџтрџк) м мн. зоол. крупне птице мочварице сродне ждраловима, јакџх ногу, одличне трџкаџице, дропље Oididae.

пџтџрџице, -џџџџ ж мн. ситне ствари, ситни, неважни послови.

потчињен, -а, -о (у имен. служби, одр., обично у мн.) **а.** службена особа која је подређена вишем по чину. **б.** онај који је у подјармљеном положају.

пофѐзне ж мн. нем. варв. **а.** кришке белог хлеба намочене у млеко и јаја и пржене на масти. **б.** мозгом пуњено печено тесто.

пђхве и **пђхви** ж мн. покр. каиш провучен коњу испод репа и причвршћен за самар или седло, подрепина, кускун.

пђходе ж мн. и **пђходи** м мн. **а.** поход (2): ићи, доћи у походе. **б.** посећивање које род чини невести први пут по удаји.

пђхођанин м (само мн.) они који иду у походе невести с даровима убрзо после свадбе.

пђшурица ж (обично мн.) **1.** ситна шала, пошалица, доскочица.
2. ситна ствар у кући, ситница.

пошѐрлије ж мн. пошурица (2).

прабичаши м мн. (јд. прабичаш, -аша) зоол. врста праживотиња.

правилеђа с мн. нар. старе књиге, књиге староставне.

правило с (обично мн.) збирка, зборник каквих прописа, уредаба који одређују начин и поступак у чему: правила игре, правила рвања, правила за турнире.

правица и **правѐца** ж (обично у мн.) повластица законом зајамчена, право.

право с (обично мн.) скуп овлашћења, скуп стечених повластица.

праводозѐмац, -мца м зоол. у мн.: четвороножни кичмењаци из карбона, слични даждевњаку, изумрли у тријасу *Stegocerphali* (у јд.: такав кичмењак).

правђкрилац, -йлица м зоол. у мн.: род инсеката са два пара крила, од којих су предња чврста и не крећу се при летењу (богомолке, скакавци) *Orthoptera* (у јд.: такав инсект).

прѐживотиња ж зоол. у мн.: једноћелијске животиње видљиве само микроскопом које се покрећу бичевима, трепљама или псеудоподијама *Protozoa* (у јд.: таква животиња).

прѐзник м мн. време у које се прекида рад у школама ради одмора ученика, распуст.

прѐинсек(а)т, -кта м зоол. у мн.: најпримитивнији род инсеката, без крила и слабо развијених очију, пракукци *Apterygota* (у јд.: такав инсект).

прѐкичмењак м зоол. у мн.: род животиња који уместо кичме имају хорду *Provertebrata Chordonia* (у јд.: таква животиња).

прѐкрѐлац, -лица м зоол. у мн.: род инсеката самрежастим крилима *Archiptera*, *Pseudoneuroptera* (у јд.: таква животиња).

прѐкѐкци м мн. (јд. прѐкѐкац, -кца) зоол. в. праинсекти.

прѐљѐди м мн. од прачовек.

прѐљускѐр м зоол. у мн.: првобитни љускар из давних геолошких периода *Palaeostraca*, *Aspidonia* (у јд.: таква животиња).

прѐменѐри м мн. (јд. прѐменѐр) зоол. род инсеката с праменовима жутих длака на затку *Lomechusa*.

прѐнге ж мн. (ређе јд. прѐнга) тур. негве, окови, путо.

прѐпорац, -ѐрца м (обично у мн.) **1.** шупља метална лоптица с металном куглицом унутра која при потресању звецка.

2. фиг. **а.** неко или нешто у чему нема унутрашње снаге, нешто намештено, празно, без вредности. **б.** пеј. онај који је некоме покоран, подложен. **в.** пеј. одликовање.

3. мн. музички инструмент турског порекла с већим бројем звечки на итапу или на кожи.

прѐсићи м мн. прасад.

прѐсици м мн. покр. в. прасићи.

Пра̀славѐни и Праславѐни (јд. Пра̀славѐн, -а и Прасла̀вѐн, -ѐна) м мн. = **Прасловени** славенски преци у време скупног, заједничког живота у прадомовини.

Пра̀словѐни и Прасловѐни (јд. Пра̀словѐн, -а и Прасло̀вѐн, -ѐна) м мн. = **Праславени**.

пра̀ће ж мн. **1.** ужас с једне и друге стране самара којим се веже терет.

2. мор. конопци којима се управља једрима.

пра̀шчићи м мн. мед. покр. отечене вратне жлезде (на туберкулозној или другој каквој основи), гуже scrofulae.

пр̀вина и пр̀вина ж (обично мн.) први рад, прво дело.

преврт̀ачице ж мн. зоол. бубе из реда корњашиа Elateridae.

пр̀гаљ, -гља м (зоол. у мн.: врло распрострањени паразитски зглавкари који живе на биљкама и животињама, сиру и сл., гриње Ascarina (у јд.: такав зглавкар).

пр̀говѐр м (обично у мн.) размена мишљења о каквој заједничкој ствари.

пр̀гризи м мн. трбобоља, колика.

пр̀грїзли м мн. порођајни болови.

пр̀ци, пр̀д̀ка̄ м мн. биљне, животињске врсте које су живеле давно пре садашњега времена.

пр̀длог м лингв. у мн.: несамостална, непроменљива, помоћна врста речи које стоје испред одређених надежних облика самосталних речи чинећи с њима предложно-надежну синтагму и означавајући њихов однос према другим речима у реченици или га прецизирајући (у јд.: таква реч): из куће, у кућу пред кућом, од куће, на кући, над кућом, са куће.

пр̀дњошкржњ̀ак, -ака м зоол. у мн.: пужеви који живе у мору (ређе слаткој води) и дишу икргама Protobranchia (у јд.: такав пуж).

пр̀ђи м мн. крвни рођаци, сродници по очевој и материној линији у прошлости, преци.

прежив̀ар, -ара и **прежив̀ач**, -ача м зоол. у мн.: сисари из реда папкара и копитара, који преживају храну Artiodactyla ruminantia (у јд.: такав сисар).

презим̀ари м мн. (јд. презим̀ар, -ара) животиње које проведу зиму у спавању (делимично или потпуно).

презѝбзе ж мн. фр. драгоцености, скупоцени педмети.

пр̀зле ж мн. мрвице од осушеног и самлеведеног хлеба.

прек̀ораменице и прек̀орам̀енице ж мн. две чврсто спојене траке од какве тканине или гуме, пребачене преко рамена да држе панталоне, нараменице.

пр̀елац, -лица м зоол. у мн.: род лептира чије гусенице предчу чауре помоћу жлезда у усној дупљи: смреков ~ Lymantria monacha, дудов ~ Bombyx mori, крушков ~ Saturnia pug (у јд.: такав лептир).

прелимина̀ари м мн. фр. привремени уговор о миру (пре склапања правог уговора).

пр̀ље и пр̀ље ж мн. **1.** зоол. прелци.
2. мит. богиње судбине које предчу пређу живота, Парке.

пр̀пона ж (обично мн.) анат. гранични предео, бразда што спреда дели труп од бутине, слабине regio inguinalis.

пр̀пони м мн. врста великих удица.

пр̀рог̀атїв, -їва м и **пр̀рог̀атїва** ж (обично у мн.) лат. правн. посебно, искључиво право неког државног органа или особе с високим положајем у државној управи.

пр̀слица ж бот. у мн.: породица биљка Equisetaceae (у јд.: таква биљка).

пр̀еуст̀авци, -ва̀ка̄ м мн. покр. други дан по крсном имену.

преференцијал, -ала м (обично мн.) лат. уговор између двеју држава којим једна другој дају олакшице, повластице у трговачкој размени, повлашћена тарифа.

прециозе ж мн. фр. драгоцености, скуповени предмети.

прѣчавине ж мн. покр. плитка сељачка обућа којој је горњи део испречен, испрелетан уским кожним каишићима.

прѣчњак ијек. **прѣјечњак** м (обично мн.) од закланога јагњета одрезана нога којом се, при печењу, затвара отвор на трбуху, запонац.

прѣганица ж (обично мн.) **а.** пригано јело од јаја и брашна. **б.** лепиња; ушитици.

прѣглавак и **прѣглавак**, -авка м (обично мн.) врста плетене чарапе која покрива стопало до глежња.

прѣдев ијек. **прѣдјев** м лингв. у мн.: врста несамосталних променљивих речи којима се исказују особине бића, предмета, појава и др., различити односи међу њима, као и материју од које је нешто направљено, од чега се нешто састоји (у јд.: таква реч).

прѣдошао, -шла, -о (у им. служби, одр. придошли, обично у мн.) м (ж) дошњак(иња), придошлица.

прѣлика ж **1.** мн. услови живота, околности.

2. (обично мн. уз атрибут свети) слике светаца и светица.

3. (често у мн.) изглед, надања, могућности у извршење, остварење чега у будућности.

Прѣлике ж мн. насеље у Србији у општини Ивањица.

прѣмат, -ата м лат. у мн.: ред сисара којем припада човек заједно са мајмунима и полумајмунима (у јд.: сисар из тогареда).

прѣноси м мн. покр. порођајни болови.

прѣпјасница ж (обично мн.) појас у којем се налазе патроне, фишеклија.

прѣпоне ж мн. пом. јаки конопци или челична ужад која држе јарболе у њиховом положају.

прѣсни, -е, -а мн. (одр. прѣснѣ и прѣснѣ) (у именичкој служби) рођаци, сродници.

прѣсутан, -тна, -тно мн. (у именичкој служби) они који су присутни, присутници.

прѣче ж мн. гласине, вести, већином невероватне или неистините, измишљотине.

прѣче ж мн. нем. дрвена клупа, лежај од дасака.

прѣчна ж (обично у мн.) прѣче.

прѣња ж (обично мн.) **1. а.** дроњак, изношена одећа, изношено рубље, стареж, старудија. **б.** пеј. одећа.

2. фиг. а. сиромаси, сиротиња. **б.** нечастан, непоштен, морално пропао човек. **в.** нешто ништавно, мале или никакве вредности.

прѣњак, -њка м (обично мн. прѣнци, ген. прѣњакѣ) **1.** прѣња.

2. пеј. прѣња (2в).

прѣбѣди м и ж мн. мед. оштри болови у облику пробадања, протисли.

прѣбод и **прѣбѣд** м (обично мн.) пробадање, пробади.

прѣвалина ж (обично мн.) развалина, рушевина.

прѣвитамѣн, -ѣна м биол. у мн.: материје из којих се у организму живих бића стварају витамини (у јд.: таква материја).

прѣгнати м мн. (јд. прѣгнѣт, -ѣта) грч. антроп. људи у којих су вилице јаче истурене напред а зуби у њима косо усађени.

прѣдук(а)т, -кта м лат. (обично мн.) прехрамбени артикли, животне намирнице: млечни продукти, прехрамбени продукти.

прѣзеби м мн. смрзавање појединих делова тела које изазива мехуре и ране на кожи.

прѣзорци м мн. наочаре.

производ м (обично мн.) животне, живежне намирнице: аграрни, млечни, прехранбени, сточарски производи.

прѡкула ж (обично мн.) лат. бот. **а.** *врста купуса која се не главича* Brassica oleracea var. capitata. **б.** *врста карфиола.*

прѡкулица ж (обично мн.) дем. од прокула, прокула.

прокуративе ж мн. тал. *палате у Венецији што затварају трг св. Марка у којој су становали највиши државни функционери, прокуратори.*

пролѣтуше ж мн. покр. астр. *већи број малих метеора за које се чини да извиру из исте тачке на небеском своду, метеорски ројеви или потоци.*

прѡлизине ж мн. **а.** *места у реци где се вода не замрзне.* **б.** *ведрине међу облацима.* **в.** *излизана места на оделу.*

промѣнцле ж нем. *врста бомбона с укусом метвице.*

пропилѣје ж мн. и **пропилѣји** м мн. грч. архит. *монументално предворје или прилазни тремови који воде до грађевине репрезентативног карактера (према имену таквих тремова који су у старој Атини водили ка Акропољу).*

прѡпис и **прѡпис** м (обично мн.) *начела, принципи, уредбе које одређују ред, поредак, поступак и службе као руководство при вршењу чега: друштвени, међународни, дисциплински, законски прописи, гажење прописа.*

пропозѣције ж лат. мн. *скуп услова у неком такмичењу, натјечању.*

прѡрези и **прѡрези** м мн. *додаци на крилила аероплана који му дају већу стабилност.*

прѡсѣди м мн. покр. *пробади, протисли.*

прѡстице ж мн. *просте, једноструке мреже стајаћице за лов морских риба, које се пливајући заплѣћу у мрежина оканца.*

простѡрије ж мн. *простор, неограничена, протегнутост, растојање у свима димензијама и правцима.*

прѡстрел м мн. бот. *биљна породица* Gentianaceae.

прѡтеѣзе ж мн. хем. *ензими који у организму разграђују беланчевине на аминокиселине.*

прѡтеѣди м мн. (јд. прѡтеѣд, -ѣда) грч. биол. *сложена беланчевина, спојена са другим материјама.*

прѡтеѣни м мн. (јд. прѡтеѣн, -ѣна) грч. биол. *чисте, елементарне беланчевине (поред масти и угљених хидрата најважнија храна у организму).*

прѡтѣсли ж мн. *пробади.*

прѡтѣсци, -сѣкѣ м мн. в. *пробади.*

прѡтозое и **прѡтозое** ж мн. зоол. *најнижи једноћелијски, једностванични животињски организми, праживотиње.*

прѡтуберѣнца и **прѡтуберѣнција** ж лат. мн. астр. *ужарени црвенкасти млазови око Сунца за време помрачења.*

прѡпоруша и **прѡпоруша** ж (обично мн.) етн. *један од момака који, увијени у грање и лишће, за време суше, ходају селом певајући песме да измоле кишу.*

прѡса, прѡсѣ с мн. = **прси** **1.** *предњи део тела од врата до трбуха, груди.* **б.** *тај део тела као седиште плућа и срца: дисати пуним прсима.*

2. *дојке.*

3. *део кошуље који покрива прса.*

прѡси, прѡсѣ и прѡсијѣ ж мн. = **прса.**

прѡскотина ж (обично мн.) *прѡсак, капље које се разлете кад се млаз течности баца, кад се удари или пљесне по води или кад млаз падне на нешто тврдо.*

прѡснице ж мн. архит. *дрвена зидна облога.*

прѡстѣш м зоол. у мн.: *сисари који ступају, ходају само прстима (мачка, пас итд.)* Digitigrada (у јд.: *такав сисар*).

прстѐнѡш, -ѡша м зоол. у мн.: *породица гуштера змијолика тела које је покривено чврстим кожним покровом са прстенастим браздама Amphisbaenidae (у јд.: такав гуштер).*

пру́га ж (обично мн.) *шаре (уже или шире) у облику црта, линија.*

пру́гла с мн. покр. *гвожђе којим се растеже платно кад се тка.*

пру́тови м мн. заст. *казна ударањем таквим шибама.*

пру́це ж мн. **а.** *крпе.* **б.** *ћилим од крпа, крпара.*

пру́шилице ж мн. зоол. *породица великих мува из реда двокрилаца Syrphidae.*

пугић м фиг. (обично мн.) *дете, питомац, васпитаник.*

пугица ж зоол. мн. *разред таквих кичмењака у систематици животиња Aves: птице грабљивице, птице селице, птице штакаре.*

пу́варе ж мн. покр. *кукурузна зрна која у кокању не испуцају, него се испеку.*

пу́завац м **1.** мн. зоол. **а.** *врста змијастих гуштера Anguidae.* **б.** *птице које се пењу, пужу уз дрво и стене Certhiidae.*

2. мн. бот. *биљна породица трајно зелена, са много подврста*

пу́завица ж зоол. мн. покр. *ситне морске рибе пузаве, клизаве површине.*

пу́залице ж мн. зоол. *врста птица које пужу уз дрво.*

пуза́ши м мн. зоол. *врста змијоликих гуштера ваљкаста тела и закржљалих удова Anguimorpha.*

пу́лија ж тур. мн. *ситни шарени папирѡћи који се бацају на забавама.*

пумперице ж мн. нем. *широке и под коленима стегнуте панталоне.*

пумпхлаче и **пумпхѡзне** ж мн. варв. *пумперице.*

пу́нишаке, -ѡкѡ ж мн. карт. *игра карата.*

пу́павац, -ѡвца м зоол. мн. *породица таквих птица Uropidae.*

пу́рићи м супл. мн. *за пуре.*

пу́стине ж мн. покр. *облога у облику јастучница која се меће на јарам да се воловима заштити врат.*

пу́т, пу́та м (инстр. пу́тем и пу́том; мн. пу́тови и пу́теви; песн. пу́ти) (обично мн.) *анат. орган у облику канала којим се врши каква физиолошка функција.*

пу́те ж мн. *путо, спона, веза.*

пу́тине ж мн. покр. (и у вези: путине и рутине) *беспослице, мале ствари, ништа.*

пу́тница ж мн. зоол. *птице које путују.*

пу́та с мн. *споне (већином гвоздене) којима се осуђеницима спутавају ноге или руке, букагије, негве, окови.*

пу́фер м енгл. мн. хем. *мешавина хемијских супстанција које имају способност да се одупру промени хемијских реакција оне средине у којој се налазе.*

пухара ж бот. *лоптаста печурка која се распада у прах кад остари Lycoperdon; у мн.: породица таквих печурака Gasteromycetes.*

пу́харе ж мн. *широке панталоне, чакшире; димије.*

пу́цавци м мн. бот. *плодови који се отварају, пуцају при сазревању.*

пу́цаница и **пу́цањка** ж (обично мн.) покр. *кокица попрженог кукурузног зрна.*

пу́ч ж (обично мн.) *ситне рупице на лишћу помоћу којих се врши транспирација.*

пчелѡрица ж зоол. у мн. *род птица које се хране пчелама и другим инсектима Meropidae (у јд.: таква птица).*

Р

равно̀крилац, -илца́ м зоол. у мн.: *род инсеката са два пара крила, од којих су предња чврста и не крећу се при летењу, правокрилци (у јд.: такав инсект).*

рага́де ж мн. грч. болне и крваве пукотине на тврдој и сувој кожи (најчешће на табанима и длановима) *rhagades*.

радика́ли, -а́ла м мн. (јд. радика́л, -а́ла) лат. 1. пол. а. присталице одлучних мера, коренитих промена. б. припадници, присталице, чланови Радикалне странке.

2. хем. група атома која се понаша као један елемент и која непромењена пролази кроз низ хемијских реакција, али, већином, није у стању да постоји самостално.

радиола́рије ж мн. зоол. морске праживотиње зракастог тела које луче љуштуре од силицијума, зракаши *Radiolaria*.

радиону́клјид, -и́да м хем. (обично у мн.) радиоактивни елемент.

радио-та́ласи м мн. електромагнетни таласи који служеза пренос сигналаурадио-техници (у јд.: такав талас).

ра́жа и **ра́жа** ж зоол. у мн.: породица грабљивих риба хрскавичњача *Rajidae*, са спљоштеним телом у облику ромба (у јд.: риба из те породице).

ра́жањ, -жња м зоол. у мн.: породица барских птица родарица дугих ногу, врата и кљуна (у јд.: такав птица).

ражњи́ћи м мн. кув. врста јела од мањих комада меса нанизаних на дрвени или метални штапић и испечених на жару, на роштиљу; у јд.: такав комадић меса.

ра́звалина ж (обично у мн.) а. остаци каквог порушеног грађевинског објекта, рушевине: развалине града, развалине цркве, развалине моста.

развѝлашѐни, -ѐ,-а́ мн. који се разилазе и уздижу попут кракова, парожака на вилама.

ра́зљѹди м супл. мн. од раишчовек.

ра́змер ијек. **ра́змјер** м и **ра́змера** ијек. **ра́змјера** ж (обично у мн.) а. мера, количина. б. просторна величина, простирање, димензије.

ра́зњи, -а́, -ѐ (обично у мн.) кад се указује да се нешто јавља у неодређеном броју, да су у питању више неодређених појмова.

разно́крилац, -и́лца м зоол. у мн.: породица инсеката, паразита *Heteroptera* са неједнаким крилима и рилцем за сисање крви, стенице (у јд.: такав инсект).

ра́јтхѹзне ж мн. нем. варв. јахаће чакшире, јахаће панталоне.

ра́јчица ж зоол. у мн.: породица егзотичних птица певачица јарко обојеног перја, рајске птице *Paradiseidae* (у јд.: таква птица).

ра́к м зоол. а. у мн.: разред чланконожаца, зглавкара, за које су карактеристичне рачвасте ножице и сраслост грудног дела тела с главом, љускари *Crustacea* (у јд.: такав зглавкар).

ра́кље, -ка́ља ж мн. (ретко јд.) одсечена рачваста грана, рачваст комад дрвета; оно што се рачва, што има краке.

раку́шац, -ушца м зоол. у мн.: велика група малих морских и слатководних ракова, без оклопа *Amphipoda* (у јд.: рак из те групе).

ра́ље, ра́ља ж мн. вилице заједно с отвором уста (обично великим животињским), чељуст.

рамѐница ж (обично у мн.) држачи панталона који се пребацују преко рамена, нараменице.

раменонѹжац, -ѹшца м зоол. у мн.: морски бескичмењаци *Brachiopoda* којима је тело сакривено у две неједнаке љуштуре који живе на једном месту причвршћени за какву стену (у јд.: такав бескичмењак).

ра́с м (обично мн.) бот. покр. унутрашње ткиво стабла, дебла.

ра́сове ж мн. покр. в. расохе.

ра́соје ж мн. покр. ручице од плуга.

ра́сохе, ра́соха́ ж мн. (ређе јд.) покр. рачве, раиље; виле.

растафарија́нци м мн. припадници растафаријанизма, религиозно-политичког

покрета који слави преминулог етиопског цара Хаиле Селасија.

ра̑чва ж (обично у мн.) дрво са двокраким горњим делом; оно што се шири у два крака, у две гране; исп. ракле, рашље.

ра̑чвица ж (обично у мн.) дем. од рачва.

ра̑чун, -уна м (обично у мн.) спор, размирица; заједнички посао.

ра̑шље, ра̑шаља ж мн. **1.** ракле, рачве. **2.** рачваста мешалица.

ра̑шљице, -љица ж мн. дем. од рашље.

рђа, рђе ж (дат. рђи и рђи, ак. рђу, вок. рђо; мн. ном. и ак. рђе, ген. рђа) зоол. у мн.: систематски назив за род гљива Uredineae (у јд.: таква гљива).

ре̑алије и **ре̑алије** ж мн. стварност (стварне чињенице, стварне науке, стварно знање).

реалитети, -ети м мн. непокретно имање, некретнине.

ребарца, ребарца с мн. кув. врста јела, котлет.

ре̑бра с мн. јело од ребара заклане животиње.

ре̑браш, -аша м зоол. у мн.: врста планктонских морских животиња, сродне дупљарима и пљоснатим глистама, реброноша Stenophora (у јд.: таква животиња).

ребреница ж (обично мн.) дрвено или метално крило, капак на прозору направљен од делова који су налик на ребра, жалузина.

реброноша ж зоол. у мн.: врста планктонских морских животиња сродних медузама, које се покрећу помоћу плочица Stenophora (у јд.: таква морска животиња); уп. ребраш.

ре̑галије ж мн. лат. ист. владарска, краљевска, царска, крунска права у феудално доба, када није био развијен појам суверенитета државе.

регеста с мн. лат. хронолошки сређен попис, списак свих важнијих списа, аката, повеља и сл.

редје, редја ж мн. лат. зоол. приметне мешинице метиља, ваљкаста бића с устима, ждрелом и цревом.

редови и **редови**, редова и редова м мн. **1.** вој. војна јединица; део војне јединице. **2.** мат. (обично мн.) низ бројева или величина које се постепено повећавају или умањују по одређеном правилу, прогресија.

ре̑жња̑к м зоол. у мн.: разред морских мешинаца Scyphozoa, Scyphomedusae који се већином састоје од полипа и медуза (у јд.: таква животиња).

резанци, резанца м мн. танко развијено тесто изрезано на танке тракове.

реквизити, -ити м мн. и **реквизите** ж мн. лат. правн. скуп формалних елемената у саставу неког уговора или документа без којих они немају правне снаге.

репарације ж мн. лат. накнада штете нанесене ратом коју плаћа побеђена земља победнику, ратна одштета.

ре̑паш, -аша м зоол. у мн.: репати водоземци Urodela (у јд.: такав водоземац).

реперкусије ж мн. лат. одјек, одраз; последице, промене које изазове неки догађај.

ре̑пња̑к м зоол. в. у мн.: морски мекушци којима је тело омотано плаштом од нарочите материје сличне целулози, плашташи, плаштењаци (у јд.: такав мекушац).

репресалије ж мн. лат. војне казнене мере које нека држава одн. војна сила предузима против друге земље, територије или против становништва.

ре̑птил, -ила м лат. зоол. у мн.: разред кичмењака у који спадају гуштери, змије, корњаче, крокодили, гмизавци, Reptilia (у јд.: животиња из тога разреда).

рептіліје ж мн. зоол. заједнички назив за све рептиле.

ресице ж мн. анат. изданци слузнице на танком цреву villi intestinales.

ресича̄р м мн. зоол. у мн.: ред ситних инсеката (биљних штеточина) дугуљастог тела и (обично) са два пара уских крила, ресокрилицы Thysanoptera (у јд.: такав инсект).

ресна̀тица и **реснатица** ж бот. у мн.: биљке чија је цваст реса Amentaceae (у јд.: таква биљка).

ресокри́лац, -лица и **ресо̀крилац**, -йлица м зоол. у мн.: ред ситних инсеката (биљних штеточина) дугуљастог тела и (обично) са два пара уских крила Thysanoptera (у јд.: такав инсект).

ресопе́рка ж зоол. у мн.: подред девонских риба кошљориба, данас сачуван само облик Crossopterygii (у јд.: таква риба).

ресорбе́нције ж мн. средства која убрзавају ресорпцију, а примењују се при хроничним запаљењима и ексудатима (најчешће јод и његове соли).

ресошкѣжња́ча ж зоол. у мн.: врста морских риба из реда мекоперки које имају шкрге у облику ресастих изданака Solenichthyes (у јд.: таква риба).

ресурс м (обично мн.) фр. средства, залихе; извори прихода, извори (привреде) одакле се добијају сировине, природно богатство једне земље, регије и сл.

реѣйна и **реѣйна** ж (обично мн.) тал. наушница, минђуша.

референца и **референција** ж лат. (обично мн.) **1.** трг. повољно мишљење, препорука (обично у пословним односима, од неке познате трговачке куће).

2. подаци о службовању, оцена, карактеристика.

реформа̀ти, -а̀та м мн. (јд. рефо̀рма̀т, -а̀та) огранак хришћанске (протестантске)

религије, припадници европских континенталних калвинистичких цркава.

реч ијек. **рѣјеч** ж мн. препирка, свађа.

решме ж мн. тур. покр. решмета.

решмета с мн. наруквица и други накит од перли, корала и сл.

рѣба ж **1.** зоол. у мн.: разред нижих кичмењака који живе у води, дишу на шкрге, крећу се помоћу пераја Pisces (у јд.: животиња из тогаразреда).

2. (Рибе) астр. зодијачко екваторско сазвежђе издуженог облика са осамдесетак видљивих звезда Pisces.

рибо̀гуштери м мн. зоол. у мн.: изумрла врста великих гуштера који су живели у води, риболики гуштери Ichthyosauria (у јд.: такав гуштер).

ризо̀йд, -йда м грч. бот. у мн.: танки кончасти израштаји у биљака без корена, којима су причвршћене за подлогу (у јд.: такав израштај).

ризо̀пода ж грч. зоол. у мн.: разред праживотиња, протозоа које се крећу помоћу протоплазматичких израштаја, лажних ножица, кореноножици Rhizopoda (у јд.: таква праживотиња).

рикеци́бе ж мн. мед. заразне болести проузроковане рикецијама, које на човека преносе инсекти чланконожици (ваши, крпељи, гриње и др.).

рѣлича̄р м у мн.: систематски назив за инсекте са усним апаратом претвореним у рилицу Rhynchota (у јд.: такав инсект).

рѣљевац, -ѣвца м зоол. у мн.: тврдокрилицы из фамилије Curculionidae чије ларве живе паразитски на биљкама (у јд.: такав тврдокрилац).

рѣте ж мн. нем. пеј. одећа, одело.

робора̀нције ж мн. лат. мед. средства за окрепљење и јачање организма (промена климе, медикаменти и др.).

рòвāш, -āша зоол. у мн.: род малих гуштера *Seineidae* закржљалих ногу који живе под земљом (у јд.: такав гуштер).

рòвка ж зоол. у мн.: породица малих сисара бубоједа, мишијег изгледа, шиљате њушке, мекане длаке, непријатног мириса *Soricidae* (у јд.: такав бубојед).

рòвкāш, -āша м зоол. в. ровка.

рòвчица и **рòвчица** ж зоол. в. ровка.

рòг, рòга м (мн. рòгови, рогòвā и рòгòвā, рогòвима и рòговима, ређе рòзи, рòгā, рòзима) **1.** (обично у мн.) *типци, тицала* (у неких инсеката, пужева и др.).

2. (обично у мн.) *коса греда кровне конструкције; крај греде који стрши изван стрехе.*

рòгље, -гāљā ж мн. *вїле, обично с два рога (за сламу, ђубре и сл.); рашље, рачва.*

рòгљи, рòгāљā и **рòгљеви**, рòгљевā м мн. *греде крова.*

рòгоз м бот. у мн.: породица мочварних трава са тврдим, сабљастим листовима, употребљава се за плетење асура, торби и сл.; *шаша, шевар*. *Typha latifolia* (у јд.: таква трава).

рòгуље, рòгўљā ж мн. *виле обично с два крака, за набадање сена, сламе и сл.*

рòгуљице ж мн. *дем. од рогуље.*

родāрица ж у мн.: *ред птица Ciconiiformes које живе уз реке и мочваре (у јд.: таква птица).*

рòдїнци, инāцā м мн. у изразу: **родинци и ластинци** *снег који пада у пролеће, кад долећу роде и ласте.*

рòдитељи м мн. **а.** *отац и мати.* **б.** *мужјак и женка који имају своје потомство.*

рòдле ж мн. нем. варв. *санке, саонице.*

Рòдопи м мн. *планински масив у јужној Европи, Родопске планине.*

рòђени м мн. *надимак играча мостарског Вележа.*

рòзїне ж мн. нем. *грожђе, грозђице.*

рòлшуа, -уе ж (обично у мн.) нем. *котураљке.*

Ромāни м мн. (јд. Рòмāн) **1.** *општи назив за народе старог Римског царства.*

2. *општи назив за народе који говоре романским језицима (Италијани, Французи, Шпанци и др.).*

ромāнтичāри м мн. *надимак играча ОФК Београд.*

Рòми м мн. (јд. Рòм) *народ пореклом из Индије који живи у Европи, Азији и Африци, а у СФРЈ у разним крајевима, понегде у номадским или полуномадским групама.*

рòшчићи и **рошчїћи** м мн. анат. *изданци сиве материје, твари на леђној мождини.*

рўб, рўби ж у изразу: **бабине руби** ж мн. *Туциндан, дан уочи Бадњег дана.*

Рўдине ж мн. *име више места у Србији и Црној Гори.*

рўдисти м мн. зоол. *изумрла скупина шкољака са једном љуштуром у облику рога или ваљка, а другом у облику поклопца.*

рўжа ж (вок. рўжо) бот. у мн.: *биљна породица двосупница, дикотиледона којој припадају дрвета, грмови и зељасте биљке с наизменично поређаним непарно перастим листовима Rosaceae (у јд.: таква биљка).*

ружāтице ж мн. бот. в. *ружа.*

рўжичњаче и **ружїчњаче** ж мн. бот. *подгрупа у породици ружа.*

руїна и **рўина** ж (чешће мн.) лат. *остатак онога што је пропало, развалина, рушевина.*

рўјеви м мн. бот. у мн.: *породица биљака Anacardiaceae (у јд.: таква биљка).*

рукўница ж (често у мн.) *руда (било која од двеју) у једнопрежним колима.*

Румўни м мн. (јд. Рўмўн, -ўна) = **Румўњи** *народ романске гране који највећим делом живи у Румунији.*

Румўњи м мн. (јд. Рўмўњ, -ўна) в. *Румуни.*

руне ж мн. гот. *слова старих Германа, сачувана на каменим плочама, натписима.*

руња ж (обично у мн.) **1.** *длака на животињама и на неким деловима човечјег тела.*

2. *длака на тканини.*

рупичара ж бот. у мн.: *породица гљива које испод клобучастог дела имају мноштво руница Polyporaceae (у јд.: таква гљива).*

Русале ж мн. грч. цркв. покр. *хришћански празник, Духови, Тројице.*

Русали м мн. покр. *Русале.*

Руси м мн. (јд. Рус) *источнословенски народ који највећим делом живи у Русији.*

Русини м мн. (јд. Русин, -йна) *Украјинци, Малоруси (уопште); огранак украјинског народа, украјински пресељеници у Панонској низији, чији се књижевни језик разликује од украјинског.*

рута ж (обично у мн.) *руња.*

рутавци м мн. покр. *кришке хлеба замочене у разлупано јаје и пржене на масти; у јд.: једна кришка хлеба.*

руче ж мн. **1.** *ручице, дршке на плугу.*

2. *спорт. гимнастичка справа, разбој.*

рушевина ж (обично у мн.) *остац срушене грађевине, развалина, руина.*

С

сапони м мн. покр. *два ваљка на којима стоје стативе (о разбоју).*

сагрија ж (често у мн.) *тур. корице; исп. цагрије.*

сакије ж мн. *тур. направа за наводњавање која се састоји од великог точка са посудама, долап (2).*

салинац, -нца м (обично у мн.) *један од два доња дела саоница који је с предње стране повијен увис и који клизи по снегу.*

салмонелоза ж мед. у мн.: *цревне заразне болести проузроковане салмонелама*

(трбушни тифус, паратифус, свињска куга) (у јд.: таква болест).

салмонída ж зоол. у мн.: *врста риба врло укусног меса које живе у слатким водама, а типични представници су пастрмка и младица (у јд.: таква риба).*

сало́нка ж (обично у мн.) *ципела за свечане прилике.*

сáлчићи и **сáлчићи** м мн. *кув. врста послатице, колач од лиснатог теста премазаног салом; у јд.: такав колачић.*

саљуди, -удї м мн. *савременици.*

сандала и **сандáла** ж (обично мн.) *грч. лака летња обућа са тврдим ђоном.*

са́не, са́на ж мн. покр. *в. саоне.*

са́нице, -ца́ ж мн. *в. саонице.*

са́нке, -нкї (ређе -на́кã) ж мн. *мале саонице (обично за дечје клизање на снегу); саонице уопште.*

санкїлоти м (јд. санкїлот) *фр. ист. револуционари, пролетери у доба француске буржоаске револуције 1789.*

са́нкције ж лат. мн. **а.** *примена законских мера против незаконитог поступка. б.* *казнене мере (економске, финансијске, војничке) које се примењују у циљу постизања одређених захтева у међународним односима.*

са́нције, са́нција́ ж мн. *тур. пробадање, жигање у ребрима, пробади, протисли pleuritis.*

са́ња и **са́ња** ж (обично у мн.) **1.** *сан, оно што се причињава ономе ко спава.*

2. *оно што се ствара маштом, маштарије, илузије.*

са́нке, -кї ж мн. *саонице; мале саонице.*

са́оне, -ба́на и **са́они**, -ба́на ж мн. *саонице.*

са́онице, -ба́на ж мн. **а.** *врста превозног средства, кола без точкова са два салинца која клизе по снегу. б.* *направа за преношење терета (нпр. ракета) која клизи по ишима.*

сáпи, сáпй ж мн. *крста у четвороножних животиња, део тела изнад задњих ногу.*

сáпони м мн. покр. *два ваљка на којима стоје стативе (о разбоју).*

сапонíни м мн. хем. гликозоиди који пене у контакту с водом и употребљавају се као детерцент.

сапрòфит, -йта м грч. бот. у мн.: *биљке које живе на угинулим организмима хранећи се органском материјом у распадању (у јд.: таква биљка).*

сáра ж мац. (обично мн.) *горњи део чизме који обухвата листове.*

сáртије, -йја ж мн. грч. *врло јака бродарска ужа.*

сáстáвци, -авáкá м мн. *место где се нпр. две реке састављају.*

сатурнáлије ж мн. *античке римске свечаности почетком децембра у Сатурнову славу; дани весеља, једнакости, слободе.*

свакодневица ж (и мн.) *свакодневна појава, догађај из свакодневног живота.*

свáгови и **свáги**, сватóвá, свáтòвá и свáтá м мн. *свадба, склапање брака.*

сваштáрије ж мн. *мешавина најразличитијих ствари; разни ситни предмети мале вредности, ситнице.*

свáштице, -йцá ж мн. **1. а.** *кратке белешке о нечему изнесене у рубрици кратких информација о различитим стварима. б.* *рубрика у појединим листовима, часописима и сл. публикацијама у којој се објављују кратке информације о разнородним стварима, белешке; збирка, зборник таквих белешака.*

2. *мешавина сваковрсних ствари.*

сваштòждер и **сваштòјед** (сваштòједац, -еца) м зоол. у мн.: *животиње које се хране и биљкама и животињама omnivora (у јд.: таква животиња).*

свекојештáрије ж мн. *бесмислице, којештаричје, глупости.*

свемогућ, -а, -е мн. *расноврсни, свакојаки.*

свйнгери м мн. *брачни или љубавни парови који мењају партнере у сексу ради забаве или еротског освежења.*

свйрале ж мн. муз. в. *двојнице.*

Свйсвѣти, Свйсвѣтá и **Свй свѣтй**, Свйх (Свйју) свѣтйх м мн. рлг. *име католичког празника који се прославља 1. XI.*

свйнице ж мн. покр. *део доњег мушког рубља, гаће.*

свйтковац, -òвца м зоол. у мн.: *животиње у чијој се грађи трајно или само у ембрионалном развоју јавља дуж тела свитак, Chordonia (у јд.: таква животиња).*

свйци¹, свйтáкá м мн. *жиле од рибе моруне, које служе као посно јело и за прављење туткала.*

свйци², свйтáцá м мн. *светлаци, блеске пред очима.*

сврáчине, сврáчйнá ж мн. *стражњи, рачвасти део запрежних кола углављен у предњу осовицу.*

сѣвотине ијек. **сјѣвотине** ж мн. *мед. севање, жигање у телу, пробади.*

седамдесѣтори, -е, -а мн. *бројни придев који одговара основном броју седамдесет уз именице у множини.*

седамнаестори, -е, -а мн. *бројни придев који одговара основном броју седамнаест уз именице у множини.*

седйна ијек. **сједйна** ж (често мн.) *седа коса.*

седмáци м мн. *поједине фазе Месеца.*

сѣдмори, -е, -а мн. *бројни придев према седам, уз именице које имају само облик множине или означавају пар.*

семѣнáрка ијек. **сјемѣнáрка** ж бот. у мн.: *биљке на највећем степену развоја које*

након оплодње развијају семе, семенку, цветнице (у јд.: таква биљка).

Семѝти м мн. (јд. Сѝмѝт, -ѝта) **1.** народи врло старог порекла који данас насељавају земље Блиског и Средњег истока, северну и североисточну Африку.

2. Јевреји.

сѝница ијек. сјѝница ж зоол. у мн.: општи назив за породицу малих шумских птица певачица шарених боја које се хране инсектима Paridae (у јд.: таква птица).

серпентѝна ж (обично мн.) **1.** вијугав пут, обично на већим успонима; завој, окука.

2. клупко или завијутак траке разне боје који се баца на плесаче за време плеса или на маске на маскарадама и карневалима.

сѝчице ијек. сјѝчице ж мн. маказе, ножице, шкаре.

сигѝлѝрије ж мн. бот. фосилна биљна врста из карбонске формације.

сиѝједе ж мн. (ијек.) покр. само у поздраву онима који сѝде: Добре ви сиједе!

сиѝјери, -ѝрѝ ж мн. опсене, маштарије, чаролије.

сикѝтѝв, -ѝва у мн.: додаци који се додају уљаним бојама ради бржег сушења (у јд.: такав додаток).

сиѝла ж (често у мн.) **1.** група, класа људи као носиоци нарочитог утицаја, моћи и сл. **2.** празн. мистична, натприродна моћ.

силико̀ни м мн. хем. **1.** полимерна органска једињења у којима силицијум замењује угљеник и која се производе у облику угља, гуме или коже; служе за производњу синтетичких тканина, накита, уметака у пластичној хирургији.

2. жарг. женске груди.

сиѝлфе, сиѝлфѝ ж мн., **сиѝлфи**, сиѝлфѝ м мн. и **силфѝде** ж мн. грч. мит. лагана, провидна ваздушна бића мушкога и женскога рода која су представљала стихију ваздуха, духови ваздуха, вилењаци, виле.

симбѝли м мн. грч. општепризнати знакови за какве величине у неким наукама.

сиѝн м (мн. сиѝнови, песн. сиѝни) (обично мн.) млади нараштај, ново поколење.

сиѝнигле, -гѝлѝ ж мн. грч. покр. шуљеви, хемороиди.

сиѝнѝрлија ж (обично мн.) неколико танета повезаних ланчићем, којима су се некада пуниле пушке.

сипѝаница ж **1.** (обично мн.) мед. опсе, мресе.

2. бот. биљка из пор. каранфила *Herniaria glabra*.

сипѝина ж (обично мн.) брег од живог песка који ветар наноси и помиче, дуна.

сирѝена ж (обично у мн.) грч. **1. а.** у митологији старих Грка морска нимфа са женском главом и птичјим или рибљим телом, која је заводничком песмом мамила бродаре на опасне стене о које су се разбијали њихови бродови. **б.** пеј. женска особа која се дотерује и прави привлачном ради завођења, заводница.

2. зоол. у мн. ред водених сисара *Sirenia* крупног, вретенастог и голог тела, са дебелим слојем масти испод коже, морска крава (у јд.: тај сисар).

сирѝотиѝи м мн. сирочиѝи, сирочад.

сирѝочиѝи м мн. сирочад, ситна деца без родитеља.

сиѝсавац и **сиѝсѝр** м у мн.: класа топлокрвних кичмењака, који своју младунчад хране својим млеком, *Mammalia* (у јд.: такав кичмењак).

ситна̀рија ж (обично мн.) = **ситнурија 1.** ситне ствари, ситнице, маленкости.

2. оно што није од неке веће важности или значаја.

3. фиг. људи нижег друштвеног или службеног положаја.

ситнича̀рије ж мн. ситнарија (1).

сифонѝфоре ж мн. грч. зоол. цевасте медузе; цевњаци *Siphonophora*.

сѣхѣр, -ѣра м (обично у мн.) тур. чари, чини, мађија.

сјѣјнѣи м мн. (јд. сјѣјнѣк) група минерала јаког металног сјаја.

скѣкавац и **скѣкавац**, -ѣвца м зоол. у мн.: општи назив за породицу инсеката са сразмерно снажним стражњим ногама којима изводи карактеристичан скок Acrididae.

скѣкалице ж мн. (јд. скѣкалица) врста инсеката других ногу који вешто трче и скачу.

скѣла ж лат. (обично мн.) степенице, стубе.

скѣлѣн, -ѣна м и **скѣлѣна** ж тал. (обично мн.) степенице, стубе.

скѣља ж (обично мн.) отцепљен танак комад дрвета, љуска, ивер.

скѣути м мн. (јд. скѣут) енгл. омладинска организација међународне распрострањености, заснована на војничким начелима, са наменом да градску омладину доведе у везу с природом, извидници.

скѣла ж тур. (обично мн.) грађ. помоћна конструкција која се привремено подиже при грађењу или рушењу објеката.

скѣја ж (обично мн.) дугачка и уска даска (по једна за сваку ногу), врха овијеног нагоре, за ходање и клизање по снегу, смучка.

складње ж мн. покр. в. палије, пречаге помоћу којих се товари бурад.

склопац, -пца м мн. мед. в. шклопци.

склопнице ж мн. две кашике (посна и мрсна) које се склопе једна у другу и носе о појасу.

скѣлке, -лѣкѣ и -лѣкѣ ж мн. покр. мртвачка носила; носила опште.

скѣмина ж (обично мн.) покр. неосетљивост, утрнулост зуба.

скѣпци м мн. (јд. скѣпац, -пца) м мн. ист. тајна верска секта у царској Русији чији су

се чланови давали ушкопити ради умртвљења сексуалног нагона.

скѣрпија ж и **скѣрпѣн**, -ѣна м грч. зоол. у мн.: ред зглавара Scorpionidae, сродних пауцима, с доњим вилицама у облику штитаљки и с отровном жаоком (у јд.: такав зглавар).

скѣчѣбѣ ж мн. зоол. општи назив за инсекте из породице тврдокрилаца, клишѣаѣи Eleteridae.

скѣчѣи, скѣчѣкѣ м мн. покр. колутѣи на ткачалчком разбоју, стану о којима висе нити.

скрѣносемѣнарка и **скрѣносемѣнача** ијек. **скрѣносјемѣнарка** и **скрѣносјемѣнача** и **скритосемѣнача** ијек. **скритосјемѣнача** ж бот. у мн.: биљке којима су семени замеци затворени у плодници Angiospermae (у јд.: таква биљка).

скрѣпта, скрѣптѣ с мн. лат. предавања обично професора високих и виших школа, умножена циклостилком, шапирографом и сл.

скрѣфуле, -ѣлѣ ж мн. лат. мед. оболеле, натекле вратне жлезде; скрѣфулоза; исп. шкрѣфуле.

скѣути, скѣутѣ м мн. доњи крај женске кошуље.

скѣуѣ ж мн. покр. поткошуља.

скѣути, скѣутѣ м мн. **а.** дугачка женска сукња. **б.** дугачка свештеничка хаљина, мантија.

скѣуша и **скѣуша** ж зоол. **а.** морскариба Scomber scomber танка, вретенаста тела, плаве до тамнозелене боје. **б.** у мн.: породица таквих риба Scombridae.

слабѣна и **слабѣна** ж (обично у мн.) **1. а.** део људског тела од пазуха до кука, бок. **б.** лева или десна страна на задњем делу тела код животиња, сапи.

2. фиг. опште бочна страна чега: ~ фронта.

Славѣни м мн. (јд. Славѣн, -ѣна) = Словени велика група језички сродних народа

насталих из истог индоевропског огранка, који живе у источној и Југоисточној Европи и азијским деловима бившег СССР, а у које спадају народи и неке народности бивше Југославије.

слѧк м бот. **1. а.** ладолеж. **б.** мн. породица таквих биљака Convolvulaceae.

2. биљка из пор. троскота Polygonum aviculare.

слѧк м бот. у мн.: породица Convolvulaceae, у коју спада овај род и други слични родови.

слѧнинѧр, -а и **слѧнинѧр**, -ѧра м зоол. у мн.: породица инсеката чије ларве живе у сланини, сухом месу и вуненим и крзеним предметима Dermestidae (у јд.: такав инсект).

слѧсти ж мн. посласице, слаткиши, слатка, укусна јела.

слѧгине ж мн. заслањено, мочварно и неплодно земљиште.

слѧткѧш, -ѧша м (обично у мн.) посласица.

слѧћ и **слѧћ** м зоол. у мн.: заједнички назив за рибе из рода Clupeidae (коме нпр. припадају и сарделе и још око 200 врста) (у јд.: нека од тих риба).

слѧз ијек. **слѧз** м бот. у мн.: општи назив за породицу у коју спадају биљке Malvaceae (у јд.: таква биљка).

слепѧрица ијек. **слѧпѧрица** ж мн. у изразу: **змије слѧпарице** зоол. мале змије кратког репа.

слѧпац јек. **слијѧпац**, -пцам зоол. у мн.: породица подземних глодара закржљалих очију, Spalacidae (у јд.: глодар из те породице).

слѧпѧочице ијек. **слѧпѧочице** ж мн. в. слепоочице.

слѧпѧочице ијек. **слѧпѧочице** ж мн. анат. бочни делови лобање од ува до чеоне кости tempora.

сликѧрија ж (обично мн.) оно што је насликано, слика.

слѧчица ж (обично у мн.) мале самолепљиве слике с јунацима из цртаних филмова, из света спорта и др. од којих деца праве колекцију, албум.

Словѧци м мн. (јд. Словѧк, -ѧка) западнословенски народ који чини главнину становништва Словачке.

Словѧни м мн. (јд. Словѧн, -ѧна) = Славени: јужни ~, западни ~, источни ~.

Словѧнци, Словѧнѧца м мн. (јд. Словѧнац, -нѧца) јужнословенски народ чија већина живи у СР Словенији.

Словѧнци, Словѧнѧца м (јд. Словѧнац, -нѧца) заст. Јужни Словени.

слѧјнице, -ѧѧца ж мн. (јд. слѧјница) геогр. црте које на географској карти спајају места исте висине, изохипсе.

слѧжњаче ж мн. зоол. **а.** врста алги Muxorphyta. **б.** врста рибе Blenniidae.

слѧх и **слѧх**, слѧха м (обично мн.) гласови, причања која још нису потврђена.

слѧтња ж (обично мн.) оно што смета нормалном раду (нпр. шумови на радију и сл.).

слѧтавац, -авца м зоол. у мн.: породица малих лептира Tortricidae (у јд.: лептир из те породице).

слѧртнице, -ѧѧца ж мн. нар. црне богиње.

слѧкуља ж зоол. у мн.: породица змија са тамном мрљом на глави и врату Colubridae (у јд.: таква змија).

слѧѧчине ж мн. трагови у снегу од смучки.

слѧѧчке, слѧѧѧка и слѧѧѧки ж мн. две плоснате, узане и глатке даске, заврнуте увис на предњем крају, причвршћене каишима за нарочите џипеле, на којима се вози по снегу (највише ради спорта).

слѧга ж (обично у мн.) организован скуп људи који теже истом циљу, људи на једном подручју рада, једне професије:

конзервативне снаге, револуционарне снаге, умне снаге друштва, политичке снаге, најамна радна ~.

снòхватице ж мн. *појаве које се у сну јављају.*

сб̄, с̄бли ж хем. у мн.: *једињења која настају неутрализацијом базе и киселине (у јд.: такво једињење).*

сб̄ва ж зоол. у мн.: *породица ноћних птица грабљивица Striges (у јд.: таква птица).*

сб̄вица и **сб̄вица** ж зоол. у мн.: *ноћни лептири Noctuidae (у јд.: такав лептир).*

сб̄вјет и **сб̄вјет** м рус. **1.** заст. *савет, веће.*
2. мн. (Совјети) *Совјетски Савез.*

Сб̄вјети м мн. рус. **1.** *Совјетски савез.*
2. ист. *грађани бившег Совјетског Савеза.*

сб̄кна ж (обично у мн.) нем. *кратка чарапа.*

сб̄кб̄, с̄кола и **сб̄кб̄**, сокола м зоол. у мн.: *породица птица сродних јастребу Falconidae (у јд.: таква птица).*

сб̄колб̄вка и **соколб̄вка** ж зоол. у мн.: *скупина грабљивих птица Falconiformes (у јд.: таква птица).*

сол̄инач, -нца м (обично у мн.) в. *салинач.*

сб̄луп м (обично у мн.) в. *солуф.*

сб̄луф м (обично у мн.) тур. *залисци косе пружени низ лице покрај ува, зулуф.*

сб̄м, с̄ма м зоол. у мн.: *породица слатководних риба Siluridae.*

сб̄нант м лат. лингв. у мн.: *звучни гласови при чијем изговору ваздушна струја наилази на препреке у усној дупљи, али их заобилази, због чега имају и неке особине самогласника (у јд.: такав глас: в, ј, л, љ, м, н, њ, р).*

сб̄нице ж мн. в. *саонице.*

сб̄пиле, с̄п̄ил̄а ж мн. *дрвени народни дувачки инструмент.*

Сб̄поћани м мн. *манастир из 13. века у близини Новог Пазара.*

сп̄н̄ђе, сп̄н̄ђа ж мн. тал. покр. *спенза, новац, благо.*

сп̄нсерица ж енгл. (обично у мн.) *врста полудубоке антилопске ципеле на шнирање.*

сп̄ирине ж мн. *сплачине, помије.*

спиритубза с мн. и **спиритубзе** ж мн. *алкохолна пића.*

спл̄ачине, -ч̄н̄а ж мн. **1.** *вода у којој је опрано кухињско посуђе после јела, помије, спирине.*

2. *фиг. слаба храна.*

сплачине, -чт̄тж мн. (ретко у јд.) *водау којој је опрано посуђе после јела, помије; фиг. слаба храна.*

сп̄б̄ње, сп̄б̄ња ж мн. *пар мушких и женских копчи.*

спор̄оза ж грч. зоол. у мн.: *једноћелијске праживотињице које се размножавају спорама (у јд.: таква праживотињица).*

спор̄оноше, -б̄ш̄а ж мн. *биљке које се множе спорама, бесцветнице.*

спорофита и **спорофита** ж грч. бот. у мн.: *биљке које се размножавају спорама (у јд.: таква биљка).*

спор̄оцисте ж мн. грч. зоол. *заметне ларве, личинке метиља.*

спр̄аве ж мн. *музички инструменти.*

спр̄интерица и **спр̄интерица** ж (обично у мн.) *нарочите ципеле са дугачким земљи окренутим ексерима (за тркаче и уопште за лакоатлетичаре).*

сп̄ужве ж мн. зоол. *најнижи тип вишећелијских животиња које живе најчешће у мору, појединачно или у колонијама, причвршћене на дно или на какве предмете, и које су по изгледу налику на биљке Spongiae.*

Ср̄би, Ср̄ба м мн. (јд. Ср̄бин, ређе Ср̄б) *народ из групе Јужних Словена чија већина живи у Србији.*

срд̄омаси м мн. нар. мед. *запаљење, упала мозга.*

средњорџац, -пца м зоол. у мн.: ракови који су дужином затка између дугорџаца и краткорџаца (у јд.: такав рак).

средозимци, -озимџа м мн. дани око средине зиме.

средство с (обично мн.) новац, капитал, кредити, материјалне вредности.

срх м (мн. срси и ређе срхови) (обично у мн.) осећај праћен дрхтавицом који обузима човека због хладноће, страха или неког пријатног или непријатног узбуђења, жмарци, језа.

стаблџица ж бот. у мн.: биљке прилагођене животу на копну Cormophyta са три основна органа: кореном, стабљиком и листом (у јд.: таква биљка).

стање, стања ж мн. стециште, састав двеју река.

стџа с мн. наочари.

стџокрилац, -џла м зоол. у мн.: лептири са провидним крилима (у јд.: такав лептир).

стџагмит, -џта м (обично у мн.) грч. врста сиге, камени (углавном крџњачки) израштај у облику свеће, стуба и сл., који настаје таложењем у пећинама на месту где падају водене капи; супр. сталактит.

стџактит, -џта м (обично у мн.) грч. врста сиге, висећи камени (углавном крџњачки) израштај у облику леденице, ресе и сл., који настаје таложењем у пећинама на месту одакле капље вода засићена калцијумом и угљендиоксидом; супр. сталагмит.

стџчара ж бот. у мн.: разред виших гљива, са многобројним врстама, које се одликују нарочитим органом за ношење спора Basidiomycetes (у јд.: таква гљива).

стџчџр, -џра м зоол. у мн.: разред морских бодљокожаца којима су неки органи налик на стапке, петелке, морски кринови Crinoidea.

стџри (у именичкој служби) м мн. а. преци, пређи; родитељи. б. старо (старије) поколење.

стџива ж мн. ткалачки стан, разбој.

стафилџоке ж мн. мед. бактерије које се скупљају у облику грозда и узрочници су различитих чрева и гнојења.

стџџр ж (обично мн.) стање, ситуација, околности, прилике, услови карактеристични за оно што се дешава.

стџге ж мн. железне греде и прџаге које спрџавају померање или одвојање појединих делова зграде услед потиска у страну.

стџџчи м мн. анат. мишићи на изласку из желуца и црева који су налик на прстен и имају функцију да стежу.

стџљџача ж бот. у мн.: биљке ниже врсте Thallophyta на којима се не разликују делови биљке (корен, стабљика, лист) (у јд.: таква биљка).

стџеница ијек. стџџеница ж зоол. у мн.: породица инсеката, паразита Heteroptera са неједнаким крилима и рилџем за сисање крви (у јд.: такав инсект).

стџџенице и **стџџенице** мн. ж 1. бродске лџеве по којима се пење на брод и силази са брода.

2. мн. а. стџџености или терасџсти терен уздуж стрмина рџчних и морских обала. б. прагови у рџчном кориту преко којих рџчна вода пада у слаповима.

стерџиди м хем. липиди који су саставни део живих ћелија и имају физиолошке функције, а производе се и вџштачки.

стџхови м мн. грч. песничко дело, песнички производи.

Стџлови м мн. планина у Србији.

стоматџпџди м мн. грч. зоол. врста ракова којима два пара ногу поред уста служе као органи за хватање плена.

стџнога ж зоол. у мн.: сувоземни зглавкџри Mугџарoda јако издуженог тела, састављеног од великог броја чланака и с великим бројем парова ногу (у јд.: зглавкџр из те групе).

стопа и **стопа** ж мн. **1.** *ноге у ужем смислу.*
2. покр. *црте, линије које показују како је нешто поређано.*

Страгáри м мн. *место близу Крагујевца.*

стра́сти ж мн. *страдање (Христово).*

стра́шила с мн. зоол. *род инсеката Phasmidae чији представници живе претежно у тропским крајевима.*

стр̄винāр и **стрвòждерац**, **ѓрца** м зоол. у мн.: *породица инсеката који се хране стрвинама Silphidae (у јд.: инсект из те породице).*

стрéла ијек. **стријéла** ж фиг. (обично мн.) *заједљиве, пакосне речи управљене на нечију адресу; поступци, акције уперене против некога.*

стрептòкоке ж мн. мед. *бактерије које се под микроскопом виде као ситна зрнца поређана у ланчасте скупове; неки од њих су узрочници тешких и опасних гнојних и заразних болести.*

стрйга ж зоол. у мн.: *зглавкари из реда стонога Chilopoda спљоштена тела, са отровним жлездама (у јд.: такав зглавкар).*

стрйгалица ж зоол. у мн.: *врста инсеката чија су горња крила од танке провидне кожице Dermoptera (у јд.: такав инсект).*

стрйжибуба и **стрйзибуба** ж зоол. у мн.: *род инсеката из реда тврдокрилаца дугуљастог тела са дугим и танким пипцима, тицалима Cerambycidae (у јд.: инсект из тогарода).*

стрија ж **1.** (обично у мн.) *уска бразда настала природним путем на камену, минералима и сл.* **2.** (само у мн.) *бразде на кожи човека (нарочито жена) на појединим деловима тела које се добијају с годинама, од гојазности, порођаја и др.*

стр̄мке, -**мāкā** ж мн. *узица, канап којим се веже кеса за новац.*

стрнāдица ж зоол. у мн.: *породица птица певачица Emberiza.*

струготина ж (обично у мн.) *ситни делићи горњег слоја материјала који настају као*

отпаци кад се оштрим оруђем обрађује дрво, метал, кожа и сл.

струнāш, -**āша** м зоол. у мн. *општи назив за ред паразитских црва Nematomorpha ваљкастог и дугачког тела (попут струне) (у јд.: такав црв).*

стўба ж (обично у мн.) **1.** *степеник, степеница.*

2. покр. *направа за пењање и спуштање, састављена од две напоредне греде или од два чврста ужета, са причвршћеним пречагама (дрвеним или од ужета) на једнаким размацама, на које се стављају ноге кад се по њима пење или спушта, лестве.*

стўбница ж (обично у мн.) *дем. од стуба.*

стўдије ж мн. *време учења на универзитету, на високој или на вишој школи, студирање.*

стўпарице ж мн. само у изразу: **гаће** ~ **гаће** *од тканине ваљане у ступи.*

сўботāри м мн. (јд. сўботāр) *хришћанска секта која слави суботу место недеље.*

сўђаје, сўђāјā ж мн. празн. у *простонародној фантазији замишљена бића, женског пола, која при доласку новорођенчади на свет одређују њихову судбину.*

суђеница и **сўђеница** ж (обично мн.) празн. *суђаје.*

сўза ж (мн. сўзе, ген. сўзā) (обично у мн.) *плач.*

сукулента ж бот. у мн.: *биљке са сочним, меснатим стабљикама и лишћем које садрже доста воде (у јд.: таква биљка).*

сўкўти м мн. мат. *два кута, угла који имају заједнички врх и један крак, а други краци су на истом правцу супротног смера.*

сулāтичнице ж мн. бот. у мн.: *скривеносемењаче (Angiospermae) са цевастим или левкастим венчићем, цветном*

круницом која се у току еволуције развила међусобним срашћивањем латица, листића крунице (у јд.: тајва биљка).

сұлтан-бәмње ж мн. бот. биљка из пор. слезова *Hibiscus longifolius*.

сулфамиди м мн. (јд. сулфамид, -ида) фарм. медицински препарати врло успешни у борби против стрептокока.

суљӯди, -ӯдӣ и суљӯдӣ м мн. од сучовек.

сумпорњача ж **1.** в. сумпорача. **2.** у мн.: сумпорниминерали.

сумпõрњаче ж мн. сумпорни минерали.

сӯмрәчнӣк м зоол. у мн.: породица вечерњих лептира здепастог тела, лепих боја и дуге сисалке којом сишу цветне сокове *Sphingidae* (у јд.: такав лептир).

сӯнашца с мн. зоол. ред слатководних праживотиња или протозоа *Heliozoa* из класе *Rhizopoda*.

сӯнђер и **сӯнђер** м тур. зоол. у мн.: најпростије вишећеличне животиње шупљикаве, рупичасте површине тела, које углавном живе у мору причвршћене за неку подлогу, спужве, *Spongia* (у јд.: таква животиња).

сӯноврәт м бот. у мн.: мн. биљна породица *Amaryllidaceae* са подземном луковицом и цветом јаког мириса (у јд.: таква биљка).

сӯнца с мн. астр. централне звезде других космичких планетних система.

сӯп м зоол. мн.: породица грабљивих птица великог и јаког кљуна *Vulturidae* (у јд.: таква птица).

сӯпрузи м мн. брачни другови, муж и жена.

сӯпружнӣци м мн. брачни другови, муж и жена.

суптрõпи м мн. лат.-грч. области, подручја која су близу тропима, која су по клими блиска тропском или жарком појасу.

сӯрләш, -әша м зоол. **а.** у мн.: ред сисара *Proboscidea* од којих су многе врсте изумрле, а од живих им припадају слонове, чија је

упадљива одлика сурла (у јд.: такав сисар). **б.** у мн.: ред тврдокрилаца којима је главна одлика сурла, рилица (у јд.: тврдокрилац из тога реда).

сӯрлице ж мн. ваљушке, кнедле од кромпира; јело од таквих кнедли; у јд.: таква кнедла.

сӯчељуска ж у мн. зоол. род риба којима је горња чељуст срасла са костима главе и услед тога непокретна *Plectognathi* (у јд.: риба из тог рода).

сӯшак, -шка м (обично у мн.) суво грожђе; исп. сушац.

сӯшаци, -шца м (обично у мн.) осушено, суво воће (најчешће грожђе).

сӯшица ж мед. нар. (обично у мн.) река која пресуши за време лета (обично у крашким пределима).

сӯшичәрке ж бот. у мн.: породица гљива, печурки (у јд.: таква гљива).

схõлије, схõлӣјә ж мн. грч. примедбе, напомене, објашњења, тумачења уз текст.

Т

табаци м тур. мн. шк. умножене белешке са часова или текст предавања, скрипта.

табанәш, -әша м зоол. у мн.: сисари који при ходу стају на тло читавим табаном или стопалом (нпр. медведи), *Plantigrada* (у јд.: такав сисар).

таблица ж мат. (обично у мн.) систематски изложени износи одређених величина које се употребљавају у решавању разних задатака.

тавәница и **таваница** ж (и таванице ж мн.) таван, строп, плафон.

тајносемәњаче ијек. **тајносјемәњаче** ж бот. у мн.: биљке бесцветнице којима су плодни органи скривени *Styptogamae* (у јд.: таква биљка).

такопрстәш, -әша м зоол. у мн.: ред сисара копитара са парним бројем прстију

(папака) на ногама, парнопрсташи, папкари Artiodactyla (у јд.: сисар из тога реда).

та́лог м (чешће у мн.) обично са атрибутима: атмосферски, водени вода која у течном или чврстом стању пада из атмосфере на тло, падавине, оборине.

талофита и **талофит**, -ита грч. биол. у мн.: биљке просте грађе, без диференцираних основних органа (корена, стабљике, листа) Thallophita (у јд.: таква биљка).

таљиге, таљигā ж мн. запрежна кола, која обично вуче један коњ.

таљжице ж мн. дем. од таљиге.

таљишке ж мн. дем. од таљиге.

танчи́на ж (обично у мн.) најситнија појединост, најмањи детаљ; финеса.

тапѐт, -ѐта м и **тапѐта** ж грч. (обично у мн.) превлака од папира, тканине и др. којом се облажу зидови или намештај.

та́рнице, -йца́ ж мн. теретна кола са коњском запрегом.

та́ротине ж мн. струготине, опиљци, трине.

та́ртѹф м итал. бот. у мн.: род јестивих, врло укусних гљива мешинарки Tubер из ф. Tubercaceae, с подземним плодноним телом без дршке, гомољике (у јд.: таква гљива).

Та́гари м мн. (јд. Та́тарин) народ у Русији, остаји некадашњих монголских освајача који су се асимилирали са народима из турске групе алтајских народа, настањени претежно око средњег дела Волге и јужног Урала.

тахопрста́ш, -аша зоол. у мн.: ред сисара копитара са парним бројем прстију (папака) на ногама, парнопрсташи, папкари Artiodactyla (у јд.: сисар из тога реда).

та́чке, та́чка̄ и **та́чке**, тача́ка̄ и та́чкй ж мн. ручна колица с једним точком.

та́чкице ж мн. дем. од тачке; тачке.

та́шци, та́шк̄а̄ м мн. врста наведеног теста.

твѡ́ји м мн. особе блиске лицу с којим се говори (укућани, родбина, једномишљеници и сл.).

тврдо́главац, -а́вца м зоол. у мн.: врста инсеката тврдокрилаца, кукаца корњаши Apobiidae (у јд.: такав инсект).

тврдо́крилац, -йлаца и **тврдокри́лац**, -лаца м зоол. у мн.: инсекти, кукици тврдох предњих крила, корњаши Coleoptera (у јд.: такав инсект).

тврдопѐрка ж зоол. у мн.: кошљорибе тврдох шиљатих предњих пераја и тела покривена чешљастим љускама Acanthopterygii (у јд.: таквариба).

те́гови мн. спорт. спортски реквизит, две гвоздене кугле одређене тежине, причвршћене на крајевима металне полуге.

те́за ж грч. (обично мн.) кратка садржина појединих ставова из неког излагања, реферата, расправе

те́згере ж мн. тур. носила на којима два човека преносе неки терет (обично материјал при зидању).

тектíти м мн. грч. кристали који су по грађи слични стаклу.

те́кѹт м зоол. у мн.: ситни бескрилни инсекти Melliphaga из реда гризличара, који живе као паразити на топлокрвним животињама, а најчешће на птицама (у јд.: такав инсект).

телекомуника́ције ж мн. грч.-лат. област технике која се бави проблемима преноса информација на даљину помоћу жице, електричне енергије или бежично, радиоталасима; (радио)телеграфске и (радио)телефонске везе.

телѐса ијек. тјелѐса с пеј. мн. од тело.

те́лићи и **те́лићи** м супл. мн. од теле, телад.

телура́ти м мн. хем. соли телурне киселине.

телури́ди м мн. хем. *једињења телура с металима.*

телури́ди м мн. хем. *једињења телура с металима.*

темѐнā и **темѐна** с мн. непром. тур. у изразу: **(у)чинити, ударити, ударати** ~ на нарочити начин поздравити, поздрављати (тако да се врховима прстију десне руке, уз мали поклон, дотакне брада, усне и чело).

темпла́ри м мн. (јд. темплāр) *средњовековни католички витешко-монашки ред, основан у XII ст. да штити ходочаснике који су долазили на Христов гроб, да се боре против неверника и чувају Христов гроб.*

тенѐзам, -зма м (често у мн.) грч. мед. *болни грч кружног мишића на чмару или отвору мокраћног мехура с надражајем на столицу (пражњење црева) или мокрење.*

тѐнисица и **тѐниска** ж (обично у мн.) *врста платнене патике с гуменим ђоном какву носе тенисери.*

тѐоци, тѐлаца̄ м мн. *од телац и супл. мн. од теле и теоце.*

тера́зије ж мн. тур. **1.** *ручна вага од два таса.*

2. *(Теразије) најужи центар Београда.*

3. *(Теразије) астр. седмо по реду сазвежђе у Зодијаку.*

тера́зијце ж мн. *дем. од теразије.*

терѐзије и **терѐзије** ж мн. *в. теразије.*

тѐреца ж тур. (обично у мн.) **1.** *занатлијски калуп, модел.*

2. *кутија за мерење барута.*

тѐрлук м тур. (обично у мн. тѐрлуци, тѐрлѹкā) **1.** *лака женска кућна пауча од фине танке коже извезена златом, сребром или свилом.*

2. *назувак, обојак.*

тѐрме ж мн. грч. *врѹће врело, бања с топлом водом, топлице, римско јавно купатило.*

тѐрми́т, -ита м лат. зоол. у мн.: *ред нижих инсеката белчастог дугуљастог тела, с друштвеним начином живота, бели мрави Isoptera, Termitidae (у јд.: инсект из тога реда).*

Термопíли м мн. *место у Грчкој познато по бици између Грчке и Персије.*

тетѳвика ж бот. **а.** *биљка Smilax aspera из ф. Convallariaceae, која се употребљава у народном лекарству. б.* у мн.: *назив за биљке које се употребљава у народном лекарству Smilacaceae (у јд.: таква биљка).*

тѐтрѐб ијек. **тѐтријеб** м (мн. тѐтрѐби ијек тѐтријеби и тѐтрѐбови (ек. и ијек.), ген. тѐтрѐбā ијек. тѐтријебā, тетрѐбōвā и тѐтрѐбōвā (ек. и ијек.)) зоол. у мн.: *породица птица из реда кока Galiformes, Tetraonidae (у јд.: птица из те породице).*

тетрѐника ж тур. (обично у мн.) *врста женског накита или украсних трака, реса и сл. које трепере, трепетљика.*

тѐћѳир, -íра м тур. (обично у мн.) *муслиманска молитва.*

тѳква ж (ген. мн. тѳкāvā) бот. у мн.: *фамилија којој припадају биљке Cucurbitaceae (у јд.: таква биљка).*

тѳквица ж **1.** (обично мн.) бот. *врста младе тикве која се употребљава као вариво (пуњена обично месом и пириначем, рижом).*

2. (обично мн.) *стаклена боца разног облика и величине, која се употребљава у хемијским лабораторијама (обично за дестилацију).*

тѳс м бот. у мн.: *породица биљака Тахасеае (у јд.: таква биљка).*

тѳсућа ж = **хиљада** (обично мн.) *мноштво, велики број, много.*

тѳтре ж мн. покр. *шаљ. мошнице.*

титрѐнке, -йкā ж мн. тур. *врста женског накита који због своје лакоће титра, трепери, подрхтава.*

тѳчјй нѳкти м мн. бот. *биљка из пор. лепирњача Ornithopus.*

тишња ж и **тиштāvци**, -авāцā м мн. протисли, пробади.

тиштац, -āца м (обично мн.) дијал. в. тиштавци.

ткāља и **ткāља** ж зоол. у мн.: птице певачице тропских крајева, сличне зебама Ploceidae (у јд.: таква птица).

ткāница ж мн. врста женског појаса.

тлā, тāлā с мн. тло, површина земљишта.

тлй м мн. тло, површина земљишта.

тобōлчār, -āра зоол. у мн.: ред и подразред сисара чији се младунци развијају без постељице, а у већине врста женка их неко време порођењу носи у нарочитој кеси на трбуху, торбари, Marsupialia (у јд.: такав сисар).

тōзлуке, тōзлӯкā ж мн. и **тōзлуци**, тōзлӯкā м мн. тур. доколенице од чохе или сукна које се са стране закопчавају.

тōзлучине, -йнā ж мн. аугм. и пеј. од тозлуке и тозлуци.

тōке, тōкā ж мн. тур. металне плоче и дугмета пришивени на предњем делу ђечерме или џемадана, које се стављају као украс, а некада и за заштиту груди у биткама.

токсйни м мн. (јд. токсин) грч. отровне беланчевинасте материје које стварају микроорганизми, неке животиње и биљке.

тōљага м (обично мн.) ударци штапом, шибом или др. (као казна), батине.

тōмруке ж и **тōмруци**, тōмрӯкā м мн. тур. класе, кврге.

тонзйле, -йлā ж мн. лат. анат. крајници.

тōплице ж мн. купалиште, лечилиште са таквим изворима, бања.

топōла ж бот. у мн.: род високог листопадног дрвета Populus из ф. врба (Salicaceae), који обухвата више врста (у јд.: дрво из тога рода).

тōрбār, -āра м зоол. у мн.: ред и подразред сисара чији се младунци развијају без постељице, а у већине врста женка их неко време порођењу носи у нарочитој кеси на трбуху, тоболчари, Marsupialia (у јд.: такав сисар).

тōрбице и **тōрбице** ж мн. покр. **а.** дарови које после прошевине младожењина кућа (породица) шаље девојачкој и девојачка младожењиној. **б.** дарови које пуница носи кад иде у походе и кад јој кћи роди прво дете.

тоциљача ж (обично у мн.) необ. направа за клизање која се причвршћује на обућу, клизачка (1).

тōчкара ж зоол. у мн.: назив за ниже црве који на предњем крају имају коло помоћу кога се хране и покрећу, точњаци Rotatoria, Rotifera (у јд.: такав црв).

трава ж бот. (обично у мн.) лековито биље: пити траве, лечити се травама.

травōждер и **травōјед** м зоол. у мн.: систематски назив за животиње које се хране травом (у јд.: таква животиња).

трагаче, трагāчā ж мн. **а.** колица с једним точком, тачке. **б.** направа за пренос терета (две мотке са попречно прикованим даскама или сл.).

тракуља ж зоол. у мн.: пљоснати паразитски црви Cestodes тракастог и чланковитог тела, који живе у цревима човека и других кичмењака, а њихове ларве у везивном ткиву, мишићима и телесним шупљинама чланконожаца, мекушаца и кичмењака, тракавице (у јд.: такав црв).

траља¹ ж **1.** (обично у мн.) дроњак, рита, прња, крпа.

траља² ж (обично у мн.) покр. направа за преношење тежих болесника, рањеника и др., носила.

трансвестйти м мн. (јд. трансвѣстйт, -йта) особе које носе одела другог, супротног пола из еротских побуда.

трансура́ни м мн. (јд. трансур̄ан, -ána) лат.-грч. хем. хемијски радиоактивни елементи чији је редни број већи од 92 (нептун, плутон и др.), који долазе иза урана, последњег хемијског елемента у Менделејевом периодном систему елемената.

тра̀пернице и **тра̀пернице** ж мн. *врста панталона које носе трапери.*

трахеа́ти м мн. зоол. *зглавкари који дишу трахејама.*

трахеи́де, -и́дā ж мн. бот. *дугуљасте ћелије у дрвећу које су међусобно спојене.*

тра́чница ж (обично мн.) *паралелне челичне шине, пруге по којима се крећу локомотиве и вагони или трамвајска кола.*

трб̀ноге, -б̀гā ж мн. зоол. *врста пужева Gastropoda.*

трбонóжац и **трб̀ножац**, -шца м зоол. у мн.: *врста мекушаца Brachiopoda [Haliotis striata] (у јд.: такав мекушац).*

трб̀пѐрка ж мн. зоол. у мн.; *рибе с трбушним перајама Abdominales (у јд.: таква риба).*

тр̀бух м (мн. тр̀буси) (обично у мн.) *физ. честице с великим амплитудама.*

трга́нци, тр̀гāнāцā м мн. **а.** *врста резанаца, ваљушака; тарана.* **б.** *јело од куваног кукурузног брашна, качамак, палента, жганци.*

трга́нчићи, -и́ћā м мн. *в. трганци (а).*

трга́њци, тр̀гāњāцā м мн. *в. трганци.*

тре́гер м нем. варв. (обично у мн.) *еластична гумена, тканиа или сл. уска трака пребачена преко рамена и закачена за панталоне (да држи панталоне да не спагну), нараменица.*

тредјунио́ни м мн. енгл. *раднички синдикати, професионални савези (у Енглеској).*

тредунио́ни м мн. *в. тредјуниони.*

трѐнци, трѐнāцā м мн. *покр. тарана.*

трѐпавица ж (обично мн.) *длаке на ивици очних капака.*

трѐпāвка ж (обично у мн.) *в. трепавица.*

трѐпѐтāш, -āша м зоол. у мн.: *глисте које имају трепље које трепере Turbellaria (у јд.: таква глиста).*

трѐпетљй́кāш, -āша м зоол. у мн.: *врста живих бића која имају трепље (у јд.: такво биће).*

трѐпљā с мн. тал. *покр. треножац; сацак на огњишту.*

трѐпљāр, -āра м зоол. у мн.: *врста праживотиња којима је тело покривено ситним покретним трепљама ciliata (у јд.: таква праживотиња).*

трѐпљāш, -āша м зоол. у мн.: *врста праживотиња којима је тело покривено ситним покретним трепљама Ciliata (у јд.: таква праживотиња).*

трѐсѐтара ж бот. у мн. *породица маховина Shpagnales (у јд.: таква биљка).*

трѐсколине, -й́нā ж мн. *покр. треске, трешчице, иверје.*

трѐшѐте и **трѐшете** ж мн. тал. *врста карташке игре.*

трѐштина ж (обично у мн.) *аугм. од треска; треска.*

тр̀завица ж (обично у мн.) *фиг. неспоразум, несугласице и живчана напетост због њих; непријатности, секирација.*

трй́десетори мн. *бројни придев према основном броју тридесет који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар или три истоврсне групе означене именицом у множини.*

трй́кй́рије ж мн. грч. цркв. *трокраки свећњак са три укритене свеће којима епископ благосиља.*

трй́лбѐйт, -й́та м грч. зоол. у мн.: *изумрли морски зглавкари из палеозоица, чије је тело*

издељено на три дела уздуж и попреко (у јд.: такав зглавкар).

тринаестори мн. бројни придев према основном броју тринаест који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар или три истоврсне групе означене именицом у множини.

трипаносџма ж грч. зоол. у мн.: једноћелијске праживотиње изразреда бичара, реда *Trypanosoma* (паразитирају на еритроцитима и ткивима човека и других кичмењака проузрокујући разне болести, нпр. болест спавања) (у јд.: праживотиња из тога разреда).

трипе, трипѧ ж мн. тал. покр. јело од изнутрице, шкембићи, филеки.

трипице, -пйцѧ ж мн. дем. и хип. од трипе; трипе.

трисине ж мн. оно што се отресе, што опадне са растиња, отресине, отпаџи.

триџа ж (ген. мн. триџѧ) (најчешће у мн.) **1.** мн. опне, љуске од самлевеног зрневља жита које при сејању остају у сити, мекиње. **б.** мрвица, трунка.

2. фиг. **а.** безвредна ствар, тричариџа. **б.** безначајан, безвредан човек, ништариџа.

3. измет, поган, нечист.

тричѧриџа ж (обично у мн.) безвредна ствар, маленкост, ситница; беспослица, глупост.

трѧка ж (дат. и лок. трѧџи; ген. мн. трѧѧ). (обично у мн.) спорт. такмичење, утакмиџа у брзини трчања, борба за што брже стизање на циљ, утрка.

трѧкалица ж зоол. **1.** врста инсекта тврдокрилица, куџа корњаџа *Geodromicus*. **2.** у мн.: пор. афричких птиџа из реда мочвариџа *Glareolidae*, витких ногу и дугих крила ирепа, које добро трче и вешто лете (у јд.: таква птиџа).

трѧѧчиџа ж зоол. у мн.: систематски назив за птиџе *Cursores* (у јд.: таква птиџа).

трѧнови и *трѧни* м мн. в. *трѧнак*.

трѧвак, -вка (мн. трѧвѧџи, ген. трѧвѧѧѧ) и **трѧваџ**, -вѧ м (мн. трѧвѧџи, ген. трѧвѧѧѧ) (обично у мн.) в. *трѧнак*.

трѧнак, -нка м (мн. трѧнџи, ген. трѧнѧѧ) (обично у мн.) = **трѧнаџ** *осећај у телу сличан боџкању изазван повећаном емоџиџом, хладноћом, физиолошким поремећајима и сл., јеџа, дрхтавица, дрхтај, жмараџ; исп. мрѧвак, мрѧваџ.*

трѧнѧџ, -ѧѧа м (обично мн.) покр. воћњаџ оџраћен трњем, живиџом.

трѧнѧнке, трѧнѧнѧѧѧ ж мн. три женска детета роћена као троџе.

трѧнѧнѧџи, трѧнѧнѧѧѧѧ м мн. мушка деџа роћена као троџе, троџи.

трѧнѧџи, -е, -а мн. бројни придев према основном броју три који се употребљава уз именице које имају само облике множине или означавају пар или три истоврсне групе означене имениџом у множини: ~ чарапе, ~ виле, ~ кола, ~ просиџи.

Трѧнѧџиџе ж мн. и **Трѧнѧџичин дѧн** м покретни хришћански празник који се слави педесети дан по Ускрсу, Духови.

трѧнѧџе и **трѧнѧџе** ж мн. троџе деџе роћене при истом пороћају; исп. троџи.

трѧнѧџиџи, трѧнѧѧѧѧѧѧ м мн. мушка деџа роћена као троџе, троџе мушке деџе близанаџа.

трѧмбоџити м мн. (јд. трѧмбоџит) грч анат. крвна телаџиџа коџа имају велику улогу у зџрушавању крви, крвне плѧчиџе.

трѧнѧџи и **трѧнѧџи**, трѧнѧѧѧ м мн. грч. геџгр. **а.** поџас Земљине површине између повратника. **б.** земље, крајеви трѧпског поџаса; крајеви с трѧпском климом.

трѧнѧџина ж мн. покр. трѧпа, џибра, трѧп, комиѧа.

трѧнѧреџњаѧк м зоол. у мн.: изумрли морски зглавѧари из палеџзоџика, чије је тело издељено на три дела уздуж и попреко, трилобити (у јд.: такав зглавѧар).

трџцевац, -ѿвца ијек. **трџцејевац** м зоол. у мн.: *врста црва Tricladida (у јд.: такав црв).*

трџшак, -шка м (мн. трџшкови) (обично у мн.) *износ новца утрошеног на нешто; количина утрошеног материјала и употребљене радне снаге (обично исказаних у новчаној вредности).*

трџп, трџпа м зоол. у мн.: *разред бодљокожаца морских животиња дугуљаста савитљива тела, на коме су ситне кречне плочице, морски краставици Holothurioidea (у јд.: такав бодљокожац).*

трстѿњак, -јака м у мн.: *трска, висока вишегодишња биљка из пор. трава, чије се шупље стабло употребљава у грађевинарству за покривање кровова и др. Phragmites communis (у јд.: таква биљка).*

трџдови м мн. *порођајни болови.*

трџпа ж фр.-нем. (обично у мн.) *већа војна јединица, војска.*

трџскѿвци м мн., **трџсњаѿци** м мн. и **трџсњаче** ж мн. зоол. *једноћелијске праживотињѿце које се размножавају спорама, спорозое.*

трџшнице ж мн. *покр. инсталације у којима се труси шумско семење.*

трџуљак, -љка м зоол. у мн.: *породица инсеката тврдокрилаца (веома окретни и брзи, јаких вилица) Carabidae (у јд.: инсект из те породице).*

Тџзи м мн. *насеље у Подгорици у Црној Гори.*

тџкѿн, -јака м зоол. у мн.: *породица птица пузавица великог и дебелог кљуна која живи у шумама Јужне Америке (у јд.: таква птица).*

тулајѿце ж мн. *кожни набор на стражњој леђној страни тела неких мекушаца издужен у облику две цеви.*

тулѿр, -јака и **тулѿрац**, -раца м у мн.: *породица водених инсеката маљавих крила и дугих типака, чије ларве живе у текућим и стајаћим водама и граде око свог тела*

покретну цевасту кућицу у облику туљка Trichoptera (у јд.: такав инсекат).

туљан, -а и **туљѿн**, -јака м зоол. у мн.: *породица сисара из реда перајара Tosa vitulina, изврских пливача вретенастог тела, спљоштене главе и кратког врата, са предњим и стражњим удовима претвореним у пераје. Phocidae (у јд.: такав сисар).*

тумѿнлије ж мн. *простране, широке турске шалваре.*

туња ж и **туњ** м зоол. мн. *породица крупних морских риба селица тамноплаве боје и укусна меса Thunnidae (у јд.: таква риба).*

тупѿрија ж (обично у мн.) *будалаштине.*

турбелѿр м зоол. в. *турбеларије.*

турбелѿрије ж мн. зоол. *пљоснати црви или глисте Turbellaria, са многобројним трепљама на површини тела помоћу којих се крећу у води.*

Турци, Тџрѿка м мн. (јд. Тџрѿчин) *припадници народа турско-татарског порекла који чине основно становништво Турске.*

тустика ж бот. у мн. *систематски назив за биљну породицу Crassulacea (у јд.: таква биљка).*

Ћ

ћѿкула ж (обично у мн.) тал. *покр. говоркање, брбљарија.*

ћевѿпчићи м мн. *ваљчићи самлеведеног или исецканог меса испечен на жару (роштиљу); у јд.: један такав ваљчић.*

Ћѿклићи м мн. *црногорско племе.*

ћѿрт м (обично у мн.) тур. *урез, усек на греди брвнаре.*

ћимлија ж (обично у мн.) тур. *покр. врста украса урезана у облику игала на ножевима или другим предметима од метала.*

ћѿрићи, ћѿрића м супл. мн. *од ћуре.*

У

ўбраља ж (обично у мн.) пом. ужад, конопци који служе за убирање, скупљање, мотање и везивање једара уз јарбол.

ўврате ж мн. и **ўврати** ж мн. в. увратине.

ўвратине и **уврати** ж мн. место на крају њиве где орач окреће плуг и које остаје неузорано.

ўглѣд м (често у мн.) етн. показивање девојке за удају момку или његовим рођацима, гледање девојке и упознавање с њом; скуп на коме се гледају, упознају младићи и девојке.

углѣдѣч, -ѣча м (обично у мн.) покр. онај који иде на угледе, просилац.

ўглеђанин м (обично у мн.) покр. један од оних који с девојчине стране пре свадбе иду да виде младозењину кућу.

ўгодба ж (обично у мн.) погодности, повољни услови.

Ўгри, **Ўгѣра** м мн. (јд. Ўгрин) Мађари.

ударѣлке ж мн. муз. **1.** дрвене маљице, челични штапићи и сл. предмети чијим се ударањем производи звук на појединим музичким инструментима.

2. општи назив за музичке инструменте чији се звук изазива ударањем дрвених или челичних штапића (бубањ, добош, звоно и др.).

удѣрције м мн. нападачи.

ўзе, **ўзѣ** ж мн. заст. **а.** окови, негве, пута. **б.** затвор, тамница.

ўзвод м (обично у мн.) редови лозе која се пење уз нарочито поређано и усађено коље, у виду тераса, дуж стрме морске обале.

ўврати, **ўвратѣка** м мн. вратне жиле.

ўздице ж мн. узде теглећег, запрежног коња.

ўзрѣсе ж мн. покр. женски накит на глави.

ўкваре ж мн. мед. покр. присутост, кила.

ўкосниці м мн. ланчић са нанизаним новцем или бисером као украс у коси на глави.

ўлози, **ўлѣга** м мн. мед. обољење зглобова arthritis nigra (обично ногу или руку) које настаје због неправилне измене материја и таложјења кристала мокраћне киселине у зглобовима; костобоља, гихт, подагра.

уљарица ж бот. у мн.: биљке из чијег се плода или семена добија уље (маслина, сунцокрет, уљана репица, мак и др.), због чега се и гаје као индустријско биље (у јд.: таква биљка).

ўљеви, **ўљѣва** м мн. пчелиње легло.

уљѣшара и **уљѣшур** ж зоол. у мн.: породица китова зубана са зубима само у доњој вилици Phyteteridae (у јд.: кит из те породице).

универзѣлија с мн. и **универзѣлије** ж мн. лат. фил. опште ствари, општи појмови.

унијати м мн. (јд. унијат) верник унијатске цркве, тј. православне црквене организације која је унијом везана с католичком црквом.

ўњкавица ж зоол. у мн.: породица жаба црвене боје по трбуху, које се у случају опасности изврну на леђа и умртве (у јд.: таква жаба).

ўплетке, -тѣка ж мн. накит на глави.

ўплитке, -тѣка ж мн. уплетке.

ўрезниѣ м (обично мн.) крајеви од основе у ткању, остаци неоткане основе у кроснама.

урлиѣкавац, -ѣвца и **урлиѣкалац**, -ѣлца м зоол. у мн.: врста мајмуна који живе у чопорима по шумама и снажно се деру, дрекавац (у јд.: такав мајмун).

ўскоци м мн. (јд. ўскок) ист. назив за пребеглице (обично из Босне и Херцеговине) који су, после турских освајања у 16. и 17. ст., упадали из Аустрије или Млетачке Републике у освојене области ради обрачуна с Турцима.

у́слов и **у̀слов** м (обично у мн.) *околности, прилике* *нужне да се нешто оствари.*

у̀сна̀тица и **у̀сна̀тица** ж бот. у мн.: *биљна породица Labiatae (у јд.: биљка из те породице).*

у̀ста с мн. **1. а.** анат. *шупљина, дупља у доњем делу главе са унутрашње стране зубне преграде, као почетни орган за варење кроз који пролази храна у желуцац; отвор између усана који води у ту шупљину.*

б. *слична шупљина и отвор код животиња (обично код товарних, за вучу и код риба).*

2. усне.

3. *фиг. а. отвор на нечему, улаз у нешто. б. отвор желуца*

4. *фиг. особа (обично члан породице) коју треба хранити, издржавати; човек уопште.*

у̀ставобра̀нитељи м мн. (јд. *уставобранитељ*) *ист. чланови, припадници опозиционе странке у Србији за време кнеза Милоша који су заступали, бранили устав од 1838. год.*

у̀ста̀вци, **у̀ста̀ва̀к̄а** м мн. *покр. а. трећи (негде први) дан по крсном имену, слави. б. дан по свршетку каквог празника уопште.*

у̀ста̀нца с мн. *дем. и хип. од уста; вар. усташца.*

у̀ста̀шца и **у̀ста̀шца** с мн. *дем. и хип. од уста; вар. устанца.*

у̀сти ж мн. *покр. в. уста.*

у̀сто̀ножац, **-̀ошца** м зоол. у мн.: *врста ракова издуженог тела, стоматоподи (у јд.: такав рак).*

у̀тв̄ари, **-̀ар̄и** ж мн. *цркв. освећени судови и други прибор за богослужење.*

у̀тези м мн. *спортски реквизити, тегови.*

у̀тѐнзѝлије ж мн. лат. **а.** *прибор, инструменти, алатке. б.* *мед. лекарски инструменти и справе.*

у̀торе ж мн. *покр. 1. доњи део дуга на бурету, испод жлеба у који је углављено дно бурета.*

2. утор, урез, жлеб на крајевима дуга бурета у који се углављује дно бурета, ведрa и сл.

у̀шѐнац, **-нца** м зоол. у мн.: *породица инсеката, кукаца рилаша који сишу биљне сокове из лишћа Aphididae, лисне ваши (у јд.: лисна ваши).*

у̀ши ж мн. *отвор на игли кроз који се провлачи конац.*

у̀шице ж мн. **1.** *метални део алатке са отвором у који се утиче држаље, копљача и сл.*

2. *отвор на игли кроз који се удева конац.*

3. *омча, рупица уопште.*

у̀шња̀к, **-̀ака** м (обично у мн.) *покр. минђуша, наушница.*

Ф

фа̀бу̀лија ж (обично у мн.) *празна, измишљена прича, клапња, тлапња, фабула.*

фа̀гоцѝт м грч. *мед. у мн. станице, ћелије (леукоцити, неке ћелије везивног ткива и др.) које имају способност да уништавају бактерије и др. страна тела и тиме бране човечији организам од узрочника болести (у јд.: таква ћелија).*

фа̀за̀н, **-̀ана** м зоол. у мн.: *потпородица птица Phasianinae из пор. јаребица или кока (Phasianidae), дугуљаста збијена тела, мале главе, јаких ногу и дугачка репа (у јд.: птица из те потпородице).*

фа̀ксне ж мн. и **фа̀ксни** м мн. *нем. варв. лудорије, лакрдије; кревелење, гримасе.*

фа̀лаге, **фа̀ла̀га** и **фа̀лаке**, **фа̀ла̀ка** ж мн. *тур. врста мучила која су се у ранија времена употребљавала за ударање по табанима; исп. валаке.*

фа̀нарѝоти м мн. (јд. *фанариот*) *Грци из цариградске четврти Фанара; грчки богаташи, високи државни чиновници који су изабљивали остале националне мањине и хришћанску рају у бившој Турској.*

фáр м грч. (обично у мн.) *светиљка с рефлектором на аутомобилима и другим возилима.*

фáрбуле ж мн. нем. *фербл, карташка игра.*

фарисеји, -еја м мн. (јд. фарисеј) *хебр. ист. припадници религиозно-политичке секте у старој Јудеји која се строго и дословно држала религијских прописа (Мојсијевих закона), идући у томе у крајност (у новозаветној Библији приказани као лицемери који само формално показују побожност, док су у души покварени).*

фáрмерице и **фáрмёрке** ж мн. *фармерске панталоне, хлаче, панталоне посебнога кроја од грубог, обично плавог памучног платна, често са закивцима; сличне панталоне уопште.*

фáшáнге и **фáшáнке** ж мн. нем. варв. *веселе карневалске забаве под маскама, покладе.*

фeкáлије ж мн. лат. *измет, поган, екскременти.*

фeлдспат м нем. мин. у мн.: *група силикатних минерала беле до црвенкасте боје, глиненци (у јд.: минерал из те групе).*

фeнбл, -бла м хем. у мн.: *група ароматских органских једињења с најмање једном хидроксилном групом директно везаном за бензенову језгру (у јд.: таквоједињење).*

фeрије ж мн. лат. *дани одмора, одмор, распуст.*

фeрменти м мн. лат. *органске материје способне да у минималним количинама јако убрзају разне хемијске процесе у живим организмима, квасне гљивице.*

фeфeрбн, -она м и **фeфeрбна** ж нем. агр. у мн.: *ситне врло љуте паприке (у јд.: таква папричица).*

фибрил, -ила м лат. биол. у мн.: *фине кончасте творевине у ткиву, влакно (у јд.: таква творевина).*

филарета ж (обично у мн.) нем. *ограда од малих летвица или ступчића.*

филеки и **филеци**, -eкá м мн. мац.-нем. покр. *говећи желудац; јело од говеђег желуца, икембићи, трите.*

филети м мн. итал. *танке траке рибљег усољеног меса у уљу.*

Филипини м мн. *острвска држава у југоисточној Азији.*

финансије ж мн. фр. **а.** *целокупна делатност прикупљања, расподеле и трошења новчаних средстава намењених задовољавању опитних потреба.* **б.** *област економске науке која проучава односе, процесе и операције које се јављају у тој делатности.* **в.** *стање у новчаној области, новчане прилике; новчана средства, новац; стање финансија.*

финанције ж мн. в. *финансије.*

фирала ж (обично у мн.) тур. покр. *врста старинске мушке и женске плитке обуће без пете; ципеле, папуче.*

фитонциди м мн. биол. *биљне материје које имају антимикробна својства.*

фишеклија ж (обично мн.) *кожни појас с преградацама, са џеповима у којима стоје фишеци, кеса или кутија за фишеке*

флeкице ж мн. нем. кув. **1. а.** *комадићи истањеног теста квадратног облика који се обично укувавају у супи, чорби и сл. б.* *јело зготовљено с таквим тестом: флeкице с купусом.*

2. (обично у мн.) *комадић ђона, гуме и сл. који се ставља на оштећене потпетице обуће: ставити флeкице.*

флуорид, -ида м хем. у мн. *соли флуороводоничне киселине; једињење метала са флуором (у јд.: таква со).*

фосфат, -ата м грч. хем. у мн.: *соли фосфорне киселине, важна природна и вештачка ђубрива (у јд.: таква со).*

Французи м мн. (јд. Француз, -уза) *романски народ који чини главни део становништва Француске.*

фрѐѓн, -ѓна м енгл. хем. у мн.: гасовита једињења флуора која служе као расхладне материје, електрични изолатори и др. (у јд.: такво једињење, такав гас).

фрѝгуле ж мн. тал. кув. варв. покр. *врста ушטיפака, приганица*; у јд.: један такав ушטיפак.

Фљжине ж мн. *место у Хрватској*.

фљрмине ж мн. тал. покр. *шибице, жигице*.

фљсекла ж (обично мн.) нем. варв. *кратка мушка чарапа*.

Х

Хавáји м мн. *Хавајска острва; америчка савезна држава*.

халѓгѓнѝ елѓменти м мн. хем. *хемијски елементи бром, флуор, јод и хлор који директно са металом дају соли*.

халѓѓди м мн. хем. в. *халогени елементи*.

халѓѓднѓ сѓли ж мн. хем. *соли које постају једињењем једног халоида са једним металом*.

халѓфѝте ж мн. грч. бот. *биљке које расту на сланом земљишту, на терену на којем има пуно соли*.

хáљете ж мн. покр. в. *хаљине (2)*.

хáљине ж мн. **1. а.** *мушко одело састављено од више делова: војничке хаљине*. **б.** *сви делови женске одеће који се носе у одређеној прилици: свадбене хаљине*.

2. *постелно рубље, постелина: креветне хаљине*.

хáрамбашѝнѝ м мн. кув. покр. *јело справљено од прженог меса увијеног у лист купуса или лозе; сарма од винова лишћа; у јд.: комад таквог јела*.

хáртије ж мн. грч. **а.** *рукописи, белешке*. **б.** *исправе, документа*. **в.** *банк. акција, деоница*.

Хáѓѝнѝ м мн. *место у Босни*.

Хáѓѓѓи м мн. (у спрези са речју Маѓѓѓи) *нејасно значење*.

хвáтáч, -áча м. зоол. у мн.: *род широконосих мајмуна Ateles, из пор. капуцина (Cebidae), витка тела, дугих удова и дугачка савитљива репа, којим се вешто хватају за грање (у јд.: мајмун из тога рода)*.

Хѓбреји м мн. (јд. Хебреј) *народ семитског порекла који је до скоро живео растурен по многим земљама, а сада има своју државу Израел, Јевреји, Жидови*.

хѓлáнке ж мн. нем. *растегљиве женске панталоне припијене уз тело*.

Хѓлѓни м мн. (јд. Хѓлѓн, -ѓна) *стари Грци, Јелини*.

хѓмѝкáлије ж мн. *хемијски производи, хемијски препарати, хемијске супстанце*.

хѓморѓди м мн. грч. мед. *проширење вена на крају, излазном делу дебелог црева у виду чворића, шуљеви*.

хѓмѓстáтик м грч. мед. у мн.: *средства за заустављање крварења (у јд.: такво средство)*.

хѓтерѓгенѓа с мн. грам. *именице којима се разликује род у једнини и множини*.

хѓдрáт, -áта м хем. **а.** у мн.: *једињења кристализоване соли с водом (у јд.: такво једињење)*. **б.** у мн.: *продукти хидратације (у јд.: такав продукт)*.

хѓдрѝд, -ѝда м хем. у мн.: *једињења неког елемента с водоником (у јд.: такво једињење)*.

хѓдрѓдá ж грч. зоол. у мн.: *класа дупљара непокретних облика Hydrozoa, у коју спадају полипи и медузе (у јд.: дупљар из те класе)*.

хѓдрѓфѝте и **хѓдрѓфѝте** ж мн. бот. *биљке које живе већим делом у води (нпр. алге, неке маховине и др.)*.

хѓјѓна ж зоол. у мн.: *породица тропских звери Hyaenidae, ноћни стрвинари, који неугодно заударају и завијају (у јд.: звер из те породице)*.

хијероглифи м мн. грч. **1.** староегипатско сликовно сакрално писмо; уопште писмени знакови идеографског, појмовног писма.

2. фиг. нечитак, тешко разумљив рукопис, тешко читљиво писмо.

хйљаде ж мн. грч. (ген. мн. хйљада) мноштво, велики број, много.

Хималáји м мн. највиши планински венац на Земљи.

хлámуча ж (обично у мн.) покр. папуча.

хлáче, хлáча ж мн. доњи део мушког (у новије време и женског) одеда, панталоне.

хлáчице ж мн. дем. од хлаче.

хлáчница ж (обично у мн.) ногавица од хлача, панталона.

хлòрйд, -йда м хем. у мн.: соли хлороводоничне киселине (у јд.: таква со).

хлòрйг, -йта м хем. у мн.: соли хлорасте киселине (у јд.: таква со).

хлòропласти и **хлорòпласти** м мн. грч. бот. = **клоропласти** крупнија зрна живе зелене боје у ћелијама, станицама лишића.

хóдало с и **хóдáлка** ж (обично мн.) **1.** оно чиме се или помоћу чега се хода, нога.

2. мн. ходуље.

хóдуље, хóдýља ж мн. **1.** две летве с високо постављеним пречагама за ноге, које служе за ходање по блатном или мочварном земљишту (и деци за игру), гигаље, штуле.

2. итаке.

хозентрéгер м нем. варв. (обично у мн.) трака, нараменица, обично гумена која придржава панталоне.

Холáнђани и **Холáнђани** м мн. (јд. Холáнђанин) становници Холандије, Низоземци.

хомй́нйди, -йда м зоол. у мн.: породица с људским обележјима Hominidae, којој припада човек и најстарија људска бића (у јд.: припадник те породице).

хордáта с мн. и **хордáта** м мн. коло животиња коме припадају најсложенији

организми копљаши, плашташи и кичмењаци.

хòрмòн, -òна м мн. грч. у мн.: производи лучења нарочитих жлезда који се не излучује одводним каналом, већ прелазе у крв или у лимфу, а имају специфично физиолошко дејство (у јд.: такав производ).

Хрвáти м (јд. Хрвáт, -áта) народ из групе Јужних Словена, чија већина живи у СР Хрватској.

Хрвáћани м мн. (јд. Хрвáћанин) в. Хрвати.

хромòзòм, -òма (хромòсòм, -òма) м грч. биол. у мн.: кончасте творевине у ћелијском језгру које настају при деоби ћелија и које су носиоци наследних особина, гена (у јд.: таква творевина).

хромòпласт м грч. бот. у мн.: телашца која дају жутоцрвену боју цвећу и плодовима (у јд.: такво телашце).

хрптèничња́к м зоол. заст. у мн.: опити назив за бића (животиње и човека) из подтипа Vertebrata (главни огранак кола хордата), која се одликују лобањом, кичменим стубом и високо развијеним нервним системом, чулима и другим органима (у јд.: такво биће).

хр̀скавичња́ча ж зоол. у мн.: разред риба Chordrichthyes (у јд.: риба из тога разреда).

Хр̀ткòвци м мн. насеље у општини Рума, у Сремју.

хр̀чак, -чка м зоол. зоол. у мн.: породица глодара са великим образним кесама за пренос хране Cricitidae (у јд.: глодар из те породице).

хўлахопке ж мн. врста женске одеће, чарапe и гаћице заједно, изједна: носити хулахопке.

Ц

ца̀грије, ца̀грй́ја ж мн. тур. корице сабље или ножа, ножнице.

цаклољ̀ускаре, -áра ж мн. зоол. у мн.: ред риба са хр̀скавичавим скелетом чије је тело

покривено крљуштима у виду коштаних плоча или штитова Ganoidei, Chondrostei (у јд.: таква риба).

цвѐба ж (чешће у мн.) нем. покр. зрно сувог грожђа, грожђице, сушак.

цветарица јек. **цвјетарица** ж зоол. у мн.: заједнички назив за различите врсте мува које опрашују цветове, посебно воћака и штитарки Syrphidae (у јд.: таква мува).

Цвѐтї, **Цвѐтї** ијек. **Цвїјети**, **Цвїјетї** ж мн. цркв. недеља пред Ускрс, православни црквени празник.

цвѐтница јек. **цвјѐтница** ж бот. у мн.: више биљке које имају цвет и семе Anthophyta (у јд.: таква биљка).

Цвѐтнице ијек. **Цвјѐтнице** ж мн. в. Цвети.

цвїкери м мн. нем. наочари које се на носу држе помоћу металне штипалке; наочари уопште.

цвїкѐрчине ж мн. аугм. и пеј. од цвикери.

цврчак, -чка м зоол. у мн.: породица инсеката чији мужјак на почетку трбуха имају неке кожице које својим треперењем производе звук (цврчање) Cicadidae (у јд.: таква инсект).

цѐвѝш ијек. **цјѐвѝш**, -ѝша м и **цѐвѝшица** ијек. **цјѐвѝшица** ж зоол. у мн.: прстенасте глисте с кречњачком или кожастом цеви око тела Serpulidae (у јд.: таква глиста).

цѐвњѝк јек. **цїјѐвњѝк** м зоол. у мн.: цевасте медузе Siphonophora (у јд.: таква медуза).

цѐвњѝча ијек. **цјѐвњѝча** ж бот. у мн.: фамилија вишегодишњих или једногодишњих зељастих биљака или полугрмова Compositae (Asteraceae), са главичастом цвасти, састављеном од цевастих (мушких) и језичастих (женских) цветова (у јд.: биљка из те фамилије).

цѐвѝзубица ијек. **цјѐвѝзубица** ж зоол. **1.** у мн.: ред примитивних сисара Tubulidentata са дужом главом, чији су зуби сложени од много цевчица које су на врху затворене и са

дугачким црволиким лепљивим језиком прилагођеним за лов термита (у јд.: такав сисар).

2. у мн.: змије отровнице Solenoglypha, љутице (у јд.: таква змија).

цѐпци ијек. **цїјѐпци**, -пѝцѝ м мн. штапци што стоје у пређи између нита и горњега вратила.

цѐрѐѝлије ж мн. лат. агр. житарице (према имену богиње Церере у старом Риму).

цѐфалѝподи м мн. грч. зоол. главоношци.

цѐцѐљаче ж бот. у мн.: биљна породица Oxalidaceae (у јд.: таква биљка).

цїбетка ж итал. зоол. у мн.: породица малих звери сличних кунама Viverridae, издуженог тела, кратких ногу и дуга репа и са жлездама на затку које луче мирисну материју цибет (у јд.: звер из те породице).

цїбоси м мн. надимак кошаркаша загребачке Цибоне.

цїваре, **цївѝрѝ** ж мн. лат. покр. варв. носила на којима се носи какав терет, најчешће камен кад се нешто зида.

цївијере, **цївијѝрѝ** ж мн. тал. покр. в. циваре.

цїврије ж мн. тур. мн. покр. клешта за прављење копчи и сл. од жица.

Цїгани, -ѝнѝ м мн. (јд. Цїганин) **1.** народ пореклом из Индије који у номадским и полуномадским групама живи у Европи, и Африци, Роми.

2. (цигани) фиг. људи који се непрестано селе, који немају сталног боравишта, чергаши, номади.

3. (цигани) надимак навијача Црвене звезде.

цїгани, -ѝнѝ м мн. ситан град, соља, солика.

цигѝнчиѝни, -ѝнѝ м мн. в. цигани.

цїкѝда ж бот. у мн.: ред тропских и суптропских голосемењача сличних палмама Cycadales (у јд.: биљка из тога реда).

цйлија ж грч. биол. у мн.: нежни протоплазматични наставци једноћелијских организама (протозоа) који служе углавном за кретање (у јд.: такав наставак).

цймбали м и **цймбале** ж мн. грч. муз. **а.** два диска од бакра којима се удара један о други, чинеле. **б.** регистар на оргуљама са звонцима.

Цйнцари м мн. (јд. Цйнцар и Цйнцарин) припадници народносне скупине Аромунa на Балкану.

цйпела ж (обично мн.) мађ. врста обуће која покрива стопало, обично од коже.

циприниде ж мн. зоол. група слатководних риба с коштаном скелетом која обухвата већину рибљих врста наших слатких, низијских вода (шаран, сом, деверика, смуђ и др.) Cyprinidae.

цйркле, **цйркли** ж мн. нем. варв. циркл, справа за цртање кругова, шестар.

цирокумулуси м мн. лат. мет. облаци у облику пахуљица или као стадо белих оваца.

цирострагуси м мн. лат. мет. облаци у облику копрене или прозачног вела).

цйруси м мн. лат. мет. највиши облачићи у облику влаканаца или коврчица.

цитостатик м грч. мед. у мн.: лекови који спречавају раст ћелија злоћудног тумора, рака (у јд.: такав лек).

цитостатика с мн. лекови који спречавају раст ћелија злоћудног тумора, рака

цйтрат, -ата м хем. у мн.: соли лимунске киселине (у јд.: такав со).

цифрарије ж мн. фиг. пренемагање, нећкање; измотавање, керефеке.

цйкула ж (обично мн.) тал. **а.** тешка ципела (обично војничка), баканца. **б.** кломпa.

црв м **1.** зоол. **а.** у мн.: коло бескичмењака Vermes (Helminthes), које обухвата више животињских скупина, билатерално симетричног, дугуљастог, обично

сегментираног меканог тела (без кости), без удова, који се крећу увијањем тела (у јд.: таква животиња).

црвац, -вца м зоол. у мн.: штитасте биљне ваши Coccidae, инсекти риличари из реда једнакокрилаца, већином штеточине на воћкама и др. (у јд.: такав ваши).

црвотчина ж **а.** бот. у мн.: фамилија биљака бесцветница Lycopodiaceae (у јд.: биљка из те фамилије). **б.** у мн.: род дугогодишњих зеластих биљака Lycopodium из ф. Lycopodiaceae (у јд.: биљка из тога рода).

црвља ж покр. (обично у мн.) ципела, постола.

црвљетина ж (обично у мн.) аугм. од црвља.

црвљица ж (обично мн.) дем. од црвља.

црвца, **црвцац** ијек. **цријевца**, **цријевцац** с мн. кув. врста јела од јагњећих или свињских црева.

црёт, **црета** м бот. у мн.: биљне заједнице које расту на влажним стаништима стварајући својим обамрлим деловима тресет (у јд.: такав биљна заједница).

Црногборци, -брцац м мн. (јд. Црногорац, -брца) јужнословенски народ чија већина живи у Црној Гори.

црнокрилац, -йлица м зоол. у мн.: породица инсеката црних крила из реда тврдокрилаца (у јд.: такав инсект).

црта ж (ген. мн. црта) **1.** (обично у мн.) линије и гране на длану по којима се гата. **2. а.** (обично у мн.) делови лица и линије које му дају карактеристично обележје и облик. **б.** фиг. оно што је изразито, обележје, особина, особеност.

Цуце, **Цуца** ж мн. **а.** највеће катунско племе у Црној Гори. **б.** предео, крај који насељава то племе.

Ч

чӗј м (мн. чӗјеви) рус. бот. у мн.: фамилија грмоликих биљака у коју спада биљка чије се сасушено и ферментисано лииће богато кофеином употребљава за справљање „руског“ или „кинеског чаја“ (у јд.: таква биљка).

чӗкмаци м тур. пом. мн. целокупна опрема брода на једра, такелаж, снаст.

чӗкшире, чӗкширӗ ж мн. тур. панталоне, хлаче.

чакширѣтине ж мн. аугм. и пеј. од чакшире.

чӗкширице ж мн. дем. од чакшире.

чалӗмпура ж (обично у мн.) покр. вунене чарупе са кожним ђоном.

чӗмпраге, чӗмпрӗгӗ ж мн. тур. покр. споне, копче.

чангӗраци, -ӗрӗкӗ м мн. тур. **1.** штапићи којима се удара по неким музичким инструментима.

2. прапорци.

чӗпља ж зоол. **а.** у мн.: породица птица итакара високих ногу и јаког кљуна, слична родама, Ardeidae из реда родарице (Ciconiiformes), које живе уз реке, језера и мочваре (у јд.: птица из те породице). **б.** у мн.: род птица итакара Ardea из те породице (у јд.: птица из тога рода).

чӗрапа ж тур. (обично у мн.) део одеће од плетене вуне, памука или вештачких влакана који се навлачи на ноге испод ципела.

чӗри ж и м мн. празн. чаролије, чини, мађије.

чарӗјице ж мн. додоле; колеђани, покладне машкаре.

чӗс, чӗса м **1.** (обично у мн.) време, доба дана уопште.

2. мн. цркв. служба у православној цркви у које се време читају псалми и молитве.

чӗгалe, -ӗлӗ ж мн. рачве, рашље.

чвӗрак, -рка м зоол. у мн.: породица мањих птица селица Sturnidae, певачице које опонашају гласове и разне мелодије (у јд.: птица из те породице).

чвӗргуље, чвӗргӗлӗ ж мн. вет. туберкулоза плућа код стоке с израштајима на плућима у облику бисера.

чегӗртӗш, -ӗша м зоол. у мн.: породица скакаваца Acrididae (у јд.: скакавац из те породице).

чӗзе, чӗзӗ ж мн. мађ. лака путничка запрежна кола на два точка, лаки фијакер: возити се у чезама.

чӗкињӗр и **чекӗњӗш**, -ӗша м зоол. **1.** у мн.: животиње из реда папкара (непреживара) чије је тело обрасло чекињама, свиње, Suidae (у јд.: такав папкар).

2. у мн.: скупина колутихавих црва Chaetopoda, чије је тело са бочне стране обрасло чекињастим израштајима (у јд.: такав црв).

чӗкме ж мн. покр. ситне сребрне плочице на токама.

чӗмпрес м лат. бот. **а.** у мн.: род дрвећа или грмова Cupressus из ф. чемпреса, који се узгајају у Средоземљу (у јд.: дрво или грм из тога рода). **б.** у мн.: фамилија углавном зимзелених дрвенастих голосемењача Cupressaceae љускастих или игличастих листова једнодомних или дводомних цветова (мушких у облику ресе и женских у облику чешера), у коју спадају родови чемпрес, боровница, туја, секвоја и др. (у јд.: биљка из те фамилије).

чӗнгел м и **чӗнгела** ж (обично мн.) тур. гвоздена кука о коју се нешто веша или се њоме нешто спаја, повезује.

чӗпић, -а и **чӗпӗћ**, -ића м **1.** анат. у мн.: чулне ћелије мрежњаче којима се опажају боје (у јд.: таква ћелија).

2. (обично у мн.) мед. лек у облику малог чепа или куглице који се ставља у чмар или вагину, супозиторија.

Чѐси, Чѐхā м мн. (јд. Чѐх) *западнословенски народ који живи највећим делом у Чешкој.*

четвѐрци, четвѐраца̄ м мн. в. *четворци.*

чѐтвори, -а, -е мн. *бројни придев према четворо, уз именице које имају само облик множине или означавају пар или четири истоврсне групе означене именицому множини.*

четвѐрке, четвѐрака̄ ж мн. *четворо деце рођених у једном породици, четворо близанаца.*

четвѐрци, четвѐрака̄ м мн. *четворо деце рођених у једном породици, четворо близанаца.*

чѐтинѐр, -а и **четѐинѐр**, -ѐра м бот. у мн.: *црногорично дрвеће и грмље, шибље Coniferae, с игличастим зимзеленим листовима (четинама) или с љускастим листовима и цвастима у облику шишарки, шишарица (у јд.: такво дрво односно грм).*

четрдѐсетори, -е, -а мн. *бројни придев према четрдесет, уз именице које имају само облик множине или означавају пар.*

четрнаестори, -е, -а мн. *бројни придев према четрнаест, уз именице које имају само облик множине или означавају пар.*

чѐвјере ж мн. покр. *носила.*

чѐвтијане ж мн. покр. в. *чѐвтијане.*

чѐигра и **чѐигра** ж мађ. зоол. у мн.: *група птица вивчарица Sterninae из пор. галебова, које су изврсни летачи (у јд.: птица из те групе).*

чѐзма ж тур. (обично у мн.) *врста дубоке обуће, обично кожне, која сеже обично до колена или изнад колена: кожне чизме, женске чизме, гумене чизме, обути чизме.*

чѐзмица ж а. дем. од чѐзма. б. (обично у мн.) *краћа чѐзма, полудубока чѐзма.*

чѐмбар м (обично у мн.) тур. *звожђе које држи платно затегнуто на ткалачком стану, разбоју.*

чинѐле ж мн. и **чинѐли** м мн. итал. муз. *музички инструмент из групе удараљки који се састоји од две округле тањирасте бронзане или бакрене плоче којима се ударањем једне о другу производи оштар, продоран звук.*

чѐни ж и м мн. празн. *чари, чаролије, мађије.*

чѐопа ж зоол. у мн.: *породица птица селица сличних ластама Apodidae (Cypselidae), које су изврсни летачи, а хране се ловећи инсекте у лету (у јд.: птица из те породице).*

чѐфтијане ж мн. тур. покр. *врста димија; додатне ногавице при дну димија, односно чакшира у муслимана.*

чѐчѐнке, -нѐка̄ ж мн. бот. покр. а. *чѐчимак. б. врста ситног пасуља, граха, жижоле, кинкавица.*

чѐљавице ж мн. *шиљаве очи.*

чланкѐножац, -ѐшца м зоол. у мн.: *најбројнија скупина животиња Arthropoda, која обухвата: инсекте, пауке, стоноге и ракове, зглавкари (у јд.: зглавкар).*

чѐртанѐвци м мн. *насеље у општини Инђија у Срему.*

чѐда и **чудѐса** с мн. *разноврсни, необични предмети, стварчице, керѐфеке.*

Ц

цангѐраци, -арѐка̄ м мн. оном. в. *чангараци.*

цѐриде ж мн. тур. *новине.*

Ш

шѐлваре, шѐлварѐ ж мн. тур. *дугачке и врло широке чакшире, ногавица скупљених око глежња, као део мушке и женске одеће неких народа.*

шалварѐтине ж мн. аугм. и пеј. од шалваре.

шѐлварице ж мн. дем. од шалваре.

шалварѐчине ж мн. в. *шалваретине.*

Сурегасеае, са троугластом или облом стабљиком, линеарним листовима и цветовима у класићима (у јд.: таква биљка).

шиљкѧн, -ѧна м (обично у мн.) покр. *врста опанака с ђоном напред узвинути у дуг и оштар кљун.*

шиљкѧш, -ѧша м (обично у мн.) *шиљкан.*

шиљѡглѧвка ж зоол. у мн.: *подразред риба хрסקавичњача Selachia, Plagiostomata, у који спадају ајкуле шиљоусте (у јд.: риба из тога подразреда).*

шиљѡуста ж зоол. в. *шиљоглавка.*

шиѡмика ж (обично у мн.) *шими-цителе.*

шиѡпила, шѡпѡлѧ с мн. *део ткачког разбоја, две дашчице које држе брдила за забрдњачу.*

Шѡптѧри м мн. (јд. Шѡптѧр) алб. в. *Албанци.*

широкѡносац, -сци м зоол. у мн.: *подред малих мајмуна широка носа Ceboidea (Platyrrhina, Hesperopithecii), широконоси иајмуни (у јд.: такав мајмун).*

ширѡн, -ѡна ам зоол. у мн.: *породица грабљивих морских риба Carangidae из подреда гречке (у јд.: риба из те породице).*

шишѧрац, -рца м зоол. у мн.: *род инсеката опнокрилаца, мушице шишкарнице, бабушкари Cecidomyidae (у јд.: такав инсект).*

шишѡка ж (обично у мн.) *кратко подсечен прамен и увојак косе који пада на чело.*

шишѡкѧр, -ѧра м (обично у мн.) покр. *врста опанака.*

шишѡрица ж зоол. у мн.: *породица инсеката Супѡридае из реда опнокрилаца, чије ларве стварају шишарице, шишке на лишћу и др. органима неких биљака (у јд.: такав инсект).*

шѡпѡн, -ѡна м тал. покр. (обично у мн.) *врста кратких чарапа.*

шѡре, шѡрѧ ж мн. **1.** *маказе, ножице.*
2. покр. *рачвасто дрво на колима које везује грдицу изнад осовине кола и руду.*

шѡрићи м мн. *задњи рачвастии крај руде на запрежним колима, сврачине.*

шѡрице ж мн. дем. *од шѡаре.*

шѡембѡићи, -ѡићи и **шѡембѡићи**, шѡембѡићи м мн. *јело справљено од шѡембета, говеђег бурага.*

шѡлѡпци, шѡлѡпѡѡ м мн. мед. **а.** грч. *кочење изазвано страхом, фрас (обично у мале деце).* **б.** разг. *тетанусни грч виличних мишића.*

шѡлѡце, шѡлѡѡца ж мн. покр. *дрвене букагије, путо за коње.*

шѡкѡкци, шѡкѡѡѡ м мн. покр. *део ткачког разбоја о коме висе нити, колотуре.*

шѡлѡле и **шѡлѡле** ж мн. нар. *школовање после основне школе (у гимназији, стручним и вишим и високим школама).*

шѡлѡѡка ж зоол. у мн.: *класа мекушаца Lamellibranchiata, спљоштеног тела које је обавијено љуштуром састављеном од два наспрамна приљубљена капка, шкољкаши (у јд.: мекушац из те класе).*

шѡлѡѡѡш, -ѡша м зоол. в. *шкољка.*

шѡлѡѡци, шѡлѡлѡѡ м мн. покр. *шѡкѡкци, колотуре.*

шѡрѡпија ж и **шѡрѡпѡн**, -ѡна м зоол. у мн.: *ред зглавѡара Scorpionidae, сродних пауцима, с доњим вилицама у облику итиѡпѡлки и с отровном жѡоком (у јд.: такав зглавѡар).*

шѡрѡботина ж (обично у мн.) **а.** *оно што је нашѡрабано, шѡрѡботина: шѡрѡботине на зиду.* **б.** *лоше написан текст, рђав састав.*

шѡрѡѡш, -ѡша м у мн.: *општи назив за мекушице који дишу на шѡрге Branchiata (у јд.: такав мекушац).*

шѡрѡге, шѡрѡѡ ж мн. анат. *орган за дисање у риба и других животиња које живе у води у*

виду нежних кожних творевина богатих крвним судовима.

шкриљац, -љца м мин. у мн.: метаморфне стене мале тврдоће и слојевите структуре, које се лако цепају у плоче (у јд.: таква стена).

шкрињашица ж зоол. у мн.: породица морских риба Ostraciontidae (у јд.: риба из те породице).

шкрипи, шкрипā м мн. нар. мед. покр. в. скрофуле.

шкрипиле, шкрипилā ж мн. велика стега, строга дисциплина.

шкрђфуле, -ўлā ж мн. мед. оболеле, натекле вратне жлезде и фистуле, ожиљци на врату настали од шкрофулозе; шкрофулоза, скрофуле.

шкѹре ж мн. тал. покр. капак на прозору; жалузина.

шлѐмāрка ијек. **шлѐмарка** ж зоол. у мн.: породица афричких птица Musophagidae из реда кукавица (Cuculiformes), које имају кратак снажан кљун (у јд.: птица из те породице).

шлђва ж бот. и агр. у мн.: потпородица воћака Prunoideae из ф. ружа (Rosaceae), са јестивим плодом коштуница (у јд.: воћка из те породице).

шлбка ж (обично у мн.) ситна танка сјајна метална, стаклена и сл., обично округла плочица, пробушена наједном месту, која се нашива као украс на одећу и др.

шлђка ж (ген. мн. шлђкā) зоол. у мн.: породица барских и шумских птица вивчарица Scolopacidae, дугих ногу и танког дугачког кљуна (у јд.: птица из те породице).

шмрклје ж мн. бале, слине.

шмўгāвци, -авāцā м мн. покр. врста јела сличног попару.

шнѐкле ж мн. **1.** зулуфи, сулуфи. **2.** увојци на челу, шишке.

шнѐнокле, шнѐнбклā ж мн. нем. варв. врста послатице, ваљушци од тучених, мућених беланаца преливени слатким соком.

шнѐшуа ж (обично у мн.) нем. варв. дубока гумена обућа за снег која се назува преко обичне обуће, каљача.

Шбкци, Шокāцā м мн. (јд. Шбкца, -кца) део Хрвата староседелаца, икаваца католичке вере, који су настањени у Славонији, Барањи, Бачкој и северној Босни, а пореклом су од досељеника из западне Босне у току 16—18 ст.

шбштāр м зоол. у мн.: кукац, инсект из реда корњаши меканих крила, Cantharidae (у јд.: такав инсект).

шпагѐти, -ѐтā м мн. итал. врста танких макарона (који нису шупљи); популарно италијанско народно јело од те тестенине.

шпāле ж мн. покр. оно што неко сам стече, течевина, тековина.

шпалѐтне ж мн. (ген. мн. шпалѐтнā и шпалѐтнй) тал. варв. капци на прозорима, жалузије.

шпанге ж мн. нем. варв. врста средњовековног мучила.

шпйлхбзне и **шпйлхбзне** ж мн. нем. варв. кратке дечје панталонице.

шпйлхбзнице ж мн. дем. од шпилхозне; шпилхозне.

шпйца ж нем. (обично мн.) чипка.

шрāфа ж (обично у мн.) тал. црта помоћу које се представља рељеф (на географским картама).

штāкара ж зоол. у мн.: ред птица Grallatores, које имају високе ноге а живе углавном поред мочвара и других стајаћих вода (у јд.: таква птица).

штакбрāш, -āша м зоол. у мн.: породица америчких тоболчара многосекутићњака Didelphidae, мале шумске животиње које непријатно воњају, торбарски пацови, од

којих је најпознатија врста опосум или наборуша (у јд.: такав тоболчар).

штáнглице и **штáнглице** ж мн. кув. *врста ситних колача, обично са орасима, у облику мале полуке; у јд.: такав колач.*

штáпац, -пца м (обично у мн.) *попречна шипка, штапић на ткачком разбоју.*

Штáпи м мн. в. *Штапици.*

штáпићи и **штапићи** м мн. анат. *врста ћелијица у оку налик на штапиће.*

Штáпови м мн. в. *Штапици.*

Штáпци, Штапаца̄ и **Штáпци**, Штапаца̄ м мн. астр. *група звезда, сазвезђе.*

штáга ж фр. (обично у мн.) *периодична осцилација нивоа воде у затвореном мору, заливу или језеру која настаје услед атмосферских утицаја (промена ветра или ваздушног притиска).*

штáпавице ж мн. покр. *машице.*

штáпци, штáпак̄а м мн. зоол. *клешта; штипаљке у ракова.*

штáр м бот. у мн.: *фамилија једногодишњих зељастих биљака Amaranthaceae (у јд.: биљка из те фамилије).*

штáтара и **штáтáрка** ж бот. у мн.: *породица зељастих дикотиледоних биљака чији су мали петорочлани двополни цветови скупљени у сложене штитасте цвасти Umbelliferae (у јд.: биљка из те породице).*

штáтáрац, -рца м зоол. у мн.: *праживотиње Coccidia које живе као паразити у цревима, бубрезима ијетри домаћих животиња и човека, од којих су неки узрочници тешких болести (у јд.: таква праживотиња).*

штáтáноша ж зоол. у мн.: *ред риба са хрסקавичавим скелетом чије је тело покривено крљуштима у виду коштаних плоча или штитова Ganoidei, Chondrostei (у јд.: таква риба).*

штифла ж (обично у мн.) нем. варв. *штифлет(н)а.*

штифлét(н)а ж (обично у мн.) нем. варв. *чизмица; дубока ципела.*

штрáмплице ж мн. нем. *дугачке гаћице за малу децу, новорођенчад.*

штрáк м (мн. штрáкови) зоол. у мн. *систематски назив за породицу Ciconidae (у јд.: птица из те породице).*

штрáкáљ, -а и **штрáкáљ**, -кља м зоол. у мн.: *инсекти двокрилци из пор. Oestridae, Cuterebridae и Gasterophilidae, чије ларве паразитирају у сисарима (на кожи, у прибору за варење, јетри, носу итд. (у јд.: инсект двокрилац из те породице).*

штрáкље, -кáљá ж мн. *дугачке ноге.*

Штрáпци м мн. *место у Републици Српској.*

штрáүкле и **штрáүкље** ж мн. нем. *врста јела од теста надевеног сиром или тиквом, бундевом надовена јувка, резанци.*

штрáүфла ж нем. варв. (обично мн.) *петља на врху сара од чизама.*

штрáүка ж зоол. у мн.: *породица риба коштуњача, кошљориба Esocidae из реда меконерки.*

штрáүле, штрáүлá ж мн. тал. *гигаље, ходуље.*

штрáүр м зоол. у мн.: *породица репатих водоземаца Cryptobranchidae (у јд.: такв водоземац).*

штрáүрак, -рка м зоол. у мн.: *скупина скакаваца Grylloidea из разреда равнокрилци, зрикавци (у јд.: такав скакавац).*

шүкаре, шүкáрá ж мн. покр. *поцепана одећа, прње, траље, рите.*

шүљеви м мн. мед. *чворићи на излазном делу дебелог црева, настали проширењем вена на том делу, хемороиди.*

Шүмице ж мн. *назив једног краја Београда.*

шупљáикара ж зоол. у мн.: *ред морских праживотиња кореноножаца Foraminifera, које имају кречњачке љуштуре с бројним рутицама из којих излазе лажне ножице,*

кредњаци, фораминифере (у јд.: таква праживотиња).

шупљорожац, -рџца м зоол. у мн.: породица преживара парнопрсташа (Cavicornia, Bovidae), који имају шупље рожнате рогове, шупљороги преживари (у јд.: такав преживар).

шџферица ж (обично у мн.) нем. варв. комад тканине којом се увијају ноге, обојци.

шџшке ж мн. **а.** суво лишће са кукурузног клипа, комушина. **б.** отпаци дрвета при рендисању, глачању; струготина, пилотина.

Биографија:

Бојана Томић (рођ. Мојсиловић) рођена је 23. априла 1981. у Београду, где је завршила основну школу и Шесту београдску гимназију. На Филолошком факултету је завршила групу Српски језик и књижевност 2006. године. На истом факултету је одбранила мастер рад *Мађаризми у речницима српског језика и њихова лексикографска обрада (синхронијски и дијахронијски аспект)* 2008. године. Од децембра 2006. године је запослена у Институту за српски језик, где ради као истраживач сарадник на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Бојана Н.Томић

Број индекса 08080д

Изјављујем

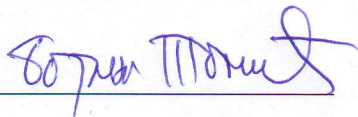
да је докторска дисертација под насловом

Именске речи које се јављају само у множини у српском језику

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, априла 2019. године

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Бојана Н. Томић

Број индекса 08080д

Студијски програм Српски језик

Наслов рада *Именске речи које се јављају само у множини у српском језику*

Ментор др Весна Ломпар

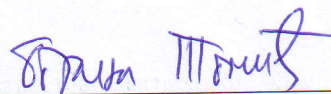
Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, априла 2019. године

Потпис аутора

У Београду, априла 2019. године

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Именске речи које се јављају само у множини у српском језику

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

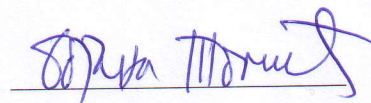
Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, априла 2019. године

Потпис аутора

У Београду, априла 2019. године

1. **Ауторство.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.